รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
เรื่อง สันติวิธี ความรุนแรง และสังคมไทย

โดย ศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธันวาคม 2555

สัญญาเลขที่ RTA4880010

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
เรื่อง สันติวิธี ความรุนแรง และสังคมไทย

โดย ศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอ

กิตติกรรมประกาศ

โครงการโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เรื่อง “สันติวิธี ความรุนแรง และสังคมไทย” นี้ ถือกำเนิดมาจางานวิจัยที่มีคณะบุคคลร่วมกันศึกษา ได้รับทุนรอนจากแหล่งทุนที่ให้ความสำคัญกับงานวิจัยชนิดนี้ จากนั้นก็ร่วมกันนำเสนอผลงานของพวกตนต่อสาธารณชนด้วยความร่วมมือของบุคคลและองค์กรเอื้อเฟื้อด้านสถานที่จัดประชุม โดยมีนักวิชาการและนักวิชาชีพอีกหลายคนยอมให้เกียรติสละเวลามาอ่านงานเหล่านี้ จากนั้นก็ให้ความเห็นกับนักวิจัยเพื่อนำไปปรับปรุง เมื่อปรับแล้วเปลี่ยนแล้วก็ถึงคราวต้องหาสำนักพิมพ์ที่เห็นความสำคัญของต้นฉบับลงทุนจัดพิมพ์ขึ้นเป็นรูปเล่ม

ข้าพเจ้าและนักวิจัยทุกคนในโครงการต้องขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ปิยะวัติ บุญ-หลง, ศาสตราจารย์วิชัย บุญแสง และคุณพรพิมล กิตติมศักดิ์ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สนับสนุนงานวิจัยสังคมศาสตร์อย่างดียิ่ง และเมื่อนักวิจัยนำเสนองานวิจัยของพวกเขา บรรดานักวิชาการและนักวิชาชีพ อันได้แก่ พลเอกปฐมพงษ์ เกษรศุกร์, ดร.อุทัย ดุลยเกษม, ดร.นิติ ภวัครพันธุ์, พันเอกอนุชาติ บุนนาค, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชิดชนก ราฮิมมูลา, ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ เศรษฐมาลินี, ดร.สุกรี หลังปูเต๊ะ, คุณสุภลักษณ์ กาญจนขุนดี, รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกูล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วันทะนะ, ดร.เพ็ญจันทร์ ประดับมุข เชอร์เรอร์, รองศาสตราจารย์ ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, ดร.พรใจ ลี่ทองอิน, Dr.Patrick Jory, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ ปรกติ, ดร.สายพิณ ศุพุทธมงคล, รองศาสตราจารย์ ดร.โคทม อารียา, ศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สินลารัตน์, พันเอก ดร.นเรศน์ วงศ์สุวรรณ, รองศาสตราจารย์ ดร.ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, ศาสตราจารย์ ดร.วันชัย วัฒนศัพท์, รองศาสตราจารย์ ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี, ดร.นฤมล ทับจุมพล และรองศาสตราจารย์สมชาย ปรีชาศิลปกุล ได้มาร่วมวิพากษ์วิจารณ์ให้ความเห็นต่องานวิจัยด้วยหลักวิชาการและมิตรภาพ ในงานสัมมนาที่เราจัดขึ้นในปีแรกเมื่อวันที่ 18-19 สิงหาคม 2549 ที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) รวมทั้งงานสัมมนาของโครงการวิจัยปีที่สอง เมื่อวันที่ 19-20 พฤศจิกายน 2550 และโครงการวิจัยในปีที่สาม ระหว่างวันที่ 8-9 ธันวาคม 2552 ที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณศาสตราจารย์ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ, ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล และศาสตราจารย์ ดร.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ที่ให้ความเอื้อเฟื้อในเรื่องสถานที่จัดประชุม และต้องขอขอบคุณสำนักพิมพ์มติชน ที่ตัดสินใจตีพิมพ์ผลงานวิจัยในโครงการปีที่ 1 และ 2 สู่สาธารณชน ตลอดจน Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa (ILCAA), Tokyo University of Foreign Studies ที่สนับสนุนการแปลและตีพิมพ์ผลงานวิจัยในโครงการปีที่ 1 ในภาษาอังกฤษ

สุดท้ายข้าพเจ้าต้องขอกล่าวถึง ดร.สุวรรณา สถาอานันท์ ที่คอยให้ความเห็นและเป็นกำลังใจในการทำงานวิชาการ และขอบคุณเพื่อนๆ ร่วมงานของข้าพเจ้าที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งผู้บริหาร เพื่อนอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ซึ่งให้ความสนับสนุนงานวิชาการของข้าพเจ้าตลอดมา และที่สำคัญคือ

อาจารย์ชญานิษฐ์ พูลยรัตน์ ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการให้โครงการเมธีวิจัยอาวุโส คุณจุฬารัตน์ ดำรงวิถีธรรม ดร.จันจิรา สมบัติพูนศิริ และคุณธัญธร สายปัญญา แห่งศูนย์ข่าวสารสันติภาพ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนาในความช่วยเหลือทุกอย่าง

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ
มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ธันวาคม 2555

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยในโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. เรื่อง “สันติวิธี, ความรุนแรง และ สังคมไทย” นี้เกิดขึ้นในบริบทการทำงานวิจัย 3 ลักษณะ คือ บริบทของงานเชิงนโยบาย บริบทงานวิจัยเชิงวิชาการ และบริบทงานวิจัยเชิงทฤษฎี คงแทบไม่ต้องระบุว่าบริบททั้งสามสัมพันธ์กัน กล่าวคือ งานวิจัยเชิงนโยบายย่อมไม่อาจแยกออกจากการศึกษาวิจัยวิชาการได้ และแนวทางวิจัยเชิงทฤษฎีในเรื่องความรุนแรงและสันติวิธีก็เป็นงานวิชาการที่คงมีนัยยะเชิงนโยบายอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยทั้ง 3 ลักษณะก็แตกต่างกันเพราะบริบทการทำงานและเป้าประสงค์ โครงการวิจัยนี้ในระยะเวลา 3 ปีเป็นการดำเนินงานโดยมุ่งเน้นงานวิจัย 3 ลักษณะดังกล่าว

โครงการวิจัยปีแรก เป็นการทำงานวิจัยเชิงนโยบายเพื่อทำความเข้าใจและหาหนทางยุติความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้บนพื้นฐานวิชาการ โดยดำเนินการสอดคล้องกับงานของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ที่รัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อหาหนทางสถาปนาความสงบสุขที่ยั่งยืนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลงานวิจัยในโครงการปีแรกนี้ทั้งสิ้นจำนวน 9 ชิ้น

โครงการวิจัยปีที่สอง เป็นการทำงานวิจัยเชิงวิชาการเพื่อทำความเข้าใจปัญหาความรุนแรงในสังคมไทย ในวาระครบรอบ 30 ปีของเหตุการณ์ความรุนแรงครั้งใหญ่ในประเทศไทย เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ขณะนี้ปัญหาความรุนแรงได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไม่ใช่น้อย ทั้งองค์ความรู้ทางทฤษฎีและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โครงการในปีนี้จึงจะเป็นการศึกษาวิจัยปัญหาความรุนแรงในสังคมไทยเสียใหม่ เพื่ออาศัยงานวิจัยทำความเข้าใจสังคมไทยที่เคยสามารถแสดงความโหดร้ายรุนแรงเช่นที่เคยปรากฏขึ้นกลางเมืองเมื่อสามทศวรรษที่แล้ว โครงการในปีที่สองนี้มีผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ทั้งสิ้น 6 ชิ้น

โครงการปีที่สาม เป็นการทำงานวิจัยเชิงทฤษฎีเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการให้กับการศึกษาสันติวิธี โดยเฉพาะงานศึกษาวิจัยเชิงทฤษฎีเรื่อง “รัฐกับสันติวิธี” อันเป็นหัวข้อวิจัยที่เข้าใจว่ายังไม่มีผู้ใดเคยทดลองทำมาก่อน เพราะปัญหาความขัดกันทางทฤษฎีระหว่าง มโนทัศน์ (concept) เรื่องรัฐและสันติวิธีนั้นเอง มีจำนวนผลงานวิจัยในโครงการในปีสุดท้ายนี้ทั้งหมด 9 ชิ้นงาน

คำสำคัญ: สันติวิธี ความรุนแรง สังคมไทย จังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

Thailand Research Fund's Senior Scholar Project on "Nonviolence, Violence and Thai Society" is initiated in the context of three inter-related realms, namely those of policy, academic and theoretical orientations. It goes without saying that the policy-orientation research can hardly be separated from those of academic ones. Likewise, the theoretical-orientation research would aim to influence the way in which public policies are formulated and implemented. All of these three research orientations, however, can be distinguished considering their contexts and objectives. This TRF research project focuses on these three inter-related orientations of research and are executed in the timeframe of three years.

The first year research project, in connection with the work of National Reconciliation Commission, emphasizes the policy-recommendation orientation regarding the ongoing deadly conflict in the country's southern provinces. It is an attempt to understand causes of the conflict as well as to provide meaningful recommendations on the issue. Nine research reports were submitted at the end of this first year.

The second year project, marking the 30th anniversary of the October 6, 1976 Massacre, emphasizes the academic orientation in order to understand violence in Thai society which has changed drastically in the past three decades. The total of six research reports were submitted this year.

The third year project emphasizes the theoretical orientation on nonviolence in Thai society, and particularly the study on "state and nonviolence", a most unique endeavor since it has never been attempted before, due to the contradictory nature of the two concepts. There are nine research works submitted for this year research project.

Keywords: Nonviolence, Violence, Thai society, Southern Thailand

ผลงานที่ได้จากโครงการ

ผลงานที่ได้จากโครงการเมธีวิจัยอาวุโส “สันติวิธี ความรุนแรง และสังคมไทย” มีทั้งผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการภายในประเทศและวารสารวิชาการนานาชาติ ตลอดจนการไปเสนอผลงาน การได้รับเชิญไปเป็นวิทยากร การได้รับรางวัล รวมทั้งการเชื่อมโยงทางวิชาการกับนักวิชาการอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ แบ่งตามการดำเนินโครงการวิจัยในแต่ละปี ดังต่อไปนี้

โครงการปีที่หนึ่ง มีโครงการวิจัยย่อยทั้งสิ้นจำนวน 9 ชิ้น มีรายละเอียดผลงานที่ได้จากโครงการ ดังนี้

1. นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เปรียบเทียบในรอบ 30 ปี
   โดย ดร.มารค ตามไท และ สมเกียรติ บุญชู
2. ความรู้เรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสังคมไทยในรอบ 26 ปี
   โดย อาจารย์แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง
   - ใช้ข้อค้นพบจากงานวิจัยในการบรรยายหัวข้อ “ความรู้และความไม่รู้เกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” แก่โครงการปริญญาโทสาขาวิชาการเมือง การปกครองสำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และที่มหาวิทยาลัยบูรพา
3. การคัดเลือกและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
   โดย รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช
   - ใช้ข้อค้นพบจากงานวิจัยในการบรรยายในการประชุม ASEAN People’s Assembly ที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อเดือนธันวาคม 2549
4. วัฒนธรรมองค์กรของหน่วยทหารในภูมิภาคต่าง ๆ ที่มีผลต่อการแก้ปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
   โดย พันเอกหญิงพิมลพรรณ อุโฆษกิจ
   - “วัฒนธรรมองค์กรของหน่วยทหารในภูมิภาคต่างๆ ที่มีผลต่อการแก้ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้,” ใน *วารสารทางวิชาการสภาอาจารย์ส่วนการศึกษาโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า พ.ศ.2549.*
   - บรรยายในโครงการอิสลามศึกษา สำหรับนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 4 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ก่อนนักเรียนจบการศึกษาและถูกส่งไปปฏิบัติหน้าที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

- บรรยายในงานสัมมนาวิชาการของสภาอาจารย์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ประจำปี 2549

5. อ่าน "คู่มือข้าราชการ" เขียนพื้นที่วัฒนธรรม: วาทกรรมวัฒนธรรมของรัฐไทย กับพื้นที่ในระหว่างไทย-มาเลเซีย
   โดย ดร.เดชา ตั้งสีฟ้า
   - นำเสนอผลงานวิจัยในหัวข้อ “Reading ‘Bureaucrat Manuals,’ Writing Cultural Space: Thai State’s Cultural Discourse & the Thai-Malay In-between Spaces” ในการประชุมนานาชาติ International Conference on Building Sustainable Futures - Enacting Peace and Development, organized by the International Peace Research Association (IPRA), at University of Leuven, Belgium, July 15-19, 2008
6. ปฏิสัมพันธ์ "ใหม่": ชาวพุทธ-มุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
   โดย ดร.รัตติยา สาและ
   - ปาฐกถาในงานประชุม The Council on Thai Studies ที่ University of Wisconsin (Madison) ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อตุลาคม 2549
   - บรรยายให้แก่เด็กและเยาวชนในโครงการเยาวชนสัมพันธ์ซึ่งจัดโดยศูนย์อำนวยการบริหารชายแดนใต้ (ศอ.บต.) ระหว่างเดือนพฤษภาคม 2550
   - บรรยายในโครงการชุมชนสัมพันธ์ โดยสำนักงานตำรวจภูธร จ.นราธิวาส เป็นจำนวน 3 รุ่น (มีนายตำรวจผู้เข้ารับการฝึกอบรมทั้งสิ้น 360 นาย) ระหว่างเดือนสิงหาคม-กันยายน 2550
7. ความรุนแรงภาคใต้กับการย้ายถิ่น
   โดย อ.ซากีย์ พิทักษ์คุมพล
   - บรรยายในงานปฐมนิเทศข้าราชการในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จัดโดยศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.)
   - บรรยายแก่บุคลากรสาธารณสุขในพื้นที่ จ.สงขลาและ จ.ปัตตานี จัดโดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
   - บรรยายแก่นักศึกษาระดับปริญญาตรีและโท ในรายวิชาที่ดำเนินการโดยสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
8. สหรัฐอเมริกา สงครามต่อต้านการก่อการร้าย และความรุนแรงในชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย
   โดย แมตธิว วีเลอร์

9. ความรุนแรงในภาคใต้ของไทยและโลกมุสลิม
โดย ดร.อิมติยาส ยูซุฟ

- "The Southern Thailand Conflict and the Muslim World," in *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 27, No. 2 (August 2007)
- เชื่อมโยงงานวิจัยในโครงการเมธีวิจัยอาวุโสนี้เข้ากับการศึกษาอีกชิ้นหนึ่งซึ่งทำร่วมกับ East-West Center, Washington D.C. และตีพิมพ์เป็นเอกสาร *Faces of Islam in Southern* Thailand (Washington D.C.: East West Center Washington Working Papers (No.7), March 2007)

นอกจากนี้ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ หัวหน้าโครงการวิจัยยังได้อาศัยข้อค้นพบจากงานวิจัยในโครงการในการบรรยายสาธารณะและผลิตบทความทางวิชาการ ได้แก่

- บรรยายสาธารณะในหัวข้อ "Untying the Gordian Knot?: The Thai State and the Difficulties in Solving Southern Violence" organized by Asia Research Center, Murdoch University, Western Australia and National Thai Studies Center, Australian National University, Canberra, Aug 10—14, 2007
- "Untying the Gordian Knot?: The Thai State and the Difficulties in Solving Southern Violence," in John Funston (Ed.). 2009. Divided Under Thaksin: Thailand's Coup and Problematic Transition. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

บทความวิจัยทั้งหมดของโครงการวิจัยในปีแรกนี้ ถูกรวบรวมและตีพิมพ์เป็นหนังสือ 2 เล่ม ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ). 2551. *แผ่นดินจินตนาการ?: รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*. กรุงเทพ: สำนักพิมพ์มติชน.
- Chaiwat Satha-anand (Ed.). 2009. *Imagined Land?: The State and Southern Violence in Thailand*. Tokyo: Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa.

โครงการปีที่สอง มีโครงการวิจัยย่อยทั้งสิ้นจำนวน 9 ชิ้น มีรายละเอียดผลงานที่ได้จากโครงการ ดังนี้

1. สิทธิที่จะก่อให้เกิดความรุนแรงหรือเหตุผลของรัฐต่อความชอบธรรมทางการเมือง
   โดย ดร.เกษม เพ็ญพินันท์
2. กำเนิดและพัฒนาการขององค์ความรู้ทางวิชาการว่าด้วยความรุนแรงทางการเมือง: บทสำรวจงานวิชาการในโลกตะวันตก
   โดย อาจารย์ประจักษ์ ก้องกีรติ
3. ปฏิบัติการสงครามของการรณรงค์ปัญหายาเสพติดในประเทศไทย
   โดย ดร.พวงทอง ภวัครพันธุ์
   - นำเสนอผลงานวิจัยใน Conference on Cultures of Violence and Conflict. The 2nd Conference of the International Society for Cultural History, hosted by the Cultural History Project, The University of Queensland, Brisbane, Australia, July 20-23, 2009
4. สืบรอย “ความรุนแรง” จากวรรณกรรมของขบวนการสิทธิชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย
   โดย ดร.กฤษฎา บุญชัย
5. ความตาย ณ ชายขอบ: ความตายของชายขอบ?
   โดย ดร.เดชา ตั้งสีฟ้า
   - นำเสนอผลงานวิจัย “Death at a Margin: Death of the Margins?” *What Keeps Us Apart, What Keeps Us Together: International Order, Justice Values,* Second Global International Studies Conference, at University of Ljubljana, Slovenia. July 23-26, 2008
   - นำเสนอผลงานวิจัย “Death at a Margin: Death of the Margins?” *Building Sustainable Futures - Enacting Peace and Development,* an international biennial-conference organized by the International Peace Research Association (IPRA), at University of Leuven, Belgium, July 15-19, 2008
6. การศึกษา: มายาความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม
   โดย ดร.ศรีชัย พรประชาธรรม และ ดร.อุษณีย์ ธโนศวรรย์
7. เพศสภาพของความรุนแรง
   โดย ดร.ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์
8. การศึกษาเรื่อง “กระแสโลกาภิวัตน์และการลงโทษประหารชีวิตในรัฐไทย”
   โดย ร.ต.อ.หญิงธัญญรัตน์ ทิวถนอม

9. 6 ตุลาในความทรงจำของฝ่ายขวา 2519-2549: จากชัยชนะสู่ความเงียบ (แต่ยังชนะอยู่ดี)
   โดย ดร.ธงชัย วินิจจะกูล

บทความวิจัยทั้งหมด 6 ชิ้นจากโครงการวิจัยในปีที่สอง ถูกรวบรวมและตีพิมพ์เป็นหนังสือ คือ

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ). 2553. *ความรุนแรง ซ่อน/หาสังคมไทย*. กรุงเทพ: สำนักพิมพ์มติชน.

โครงการปีที่สาม มีโครงการวิจัยย่อยทั้งสิ้นจำนวน 9 ชิ้น มีรายละเอียดผลงานที่ได้จากโครงการ ดังนี้

1. สันติภาพออกแบบได้? การเลือกตั้ง ความขัดแย้ง และความรุนแรง
   โดย อาจารย์ประจักษ์ ก้องกีรติ
2. การยุติความรุนแรงในระบบโรงเรียน
   โดย ดร.ปฤษณา ชนะวรรษ และ พันเอกหญิงหญิง ดร.นภางค์ คงเศรษฐกุล
   - ให้สัมภาษณ์และตีพิมพ์เป็นบทความ “Lessons of Student Violence Go Unheeded” in Bangkok Post, January 9, 2011, http://www.bangkokpost.com/feature/humanrights/215143/lessons-of-student-violence-go-unheeded
3. นักรบสันติวิธี: ความคิดและประสบการณ์ของผู้นำทหารไทย
   โดย พ.ท. ดร. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ
   - นำเสนอผลงานวิจัยในการสัมมนาทางวิชาการของบัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2550
   - นำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมสัมมนาทางวิชาการประจำปีของสภาอาจารย์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2551
   - ผลงานวิจัยได้รับรางวัลงานวิจัยดีเด่น สาขามนุษยศาสตร์จากการพิจารณาของคณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
   - ให้สัมภาษณ์และตีพิมพ์เป็นบทความ "ใครว่าผู้นำทหารไทยมีแต่พวกอำนาจนิยม" โดยสถาบันอิศรา http://politic.isranews.org/index.php?option=com_content&task=view&id=405&Itemid=27

- ให้สัมภาษณ์และตีพิมพ์เป็นบทความ “Scholars examine military's role in Thai democracy” in *The Nation*, January 29, 2007 http://www.nationmultimedia.com/2007/01/29/pda/national_30025351.html
- พัฒนาเป็นเอกสารประกอบการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 4 ทั้งวิชาบังคับและเลือกเสรี ในหัวข้อด้านการเมืองการปกครองไทยและสถานการณ์ปัจจุบันของไทย
- ตีพิมพ์ผลงานวิจัยในวารสารทางวิชาการประจำปี 2551 (ปีที่ 6 ฉบับที่ 6) ของสภาอาจารย์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
- เผยแพร่ผลงานวิจัยในวันนิทรรศการวิชาการ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ 12-13 พฤศจิกายน 2551
- เผยแพร่ในนิทรรศการวิชาการเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาของโรงเรียนนายร้อยมัธยม ณ กองบัญชาการกองทัพบก เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2551

4. สันติวิธีในมิติงานความมั่นคงไทย
   โดย ดนัย มู่สา
5. ผู้ต้องหาคดียาเสพติดกับการพระราชทานอภัยโทษในสังคมไทย
   โดย ดร.ศิวัช ศรีโภคางกุล
6. รัฐไทยกับ 2 กรณีการใช้สันติวิธีแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายจับตัวประกันในอดีต: สถานทูตอิสราเอล –2515, สถานทูตพม่า-2542
   โดย อาจารย์ ม.ล.พินิตพันธุ์ บริพัตร
7. “เขาสันติวิธีมา เราก็สันติวิธีกลับ”: การเมืองของปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ศึกษากรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลาง จังหวัดปัตตานี วันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550
   โดย ดร.จันจิรา สมบัติพูนศิริ
8. ปฏิบัติการสันติวิธีของขบวนการประชาชนระดับรากหญ้า
   โดย ดร.พรใจ ลี่ทองอิน
9. องค์ความรู้การศึกษาและฝึกอบรมสันติวิธีในสังคมไทย
   โดย อาจารย์ชญานิษฐ์ พูลยรัตน์
   - นำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมนานาชาติ Asia-Pacific Peace Research Association Conference on “Innovation and Change: Peace Research, Studies and Education in Asia-Pacific” at College of Indigenous Studies, National Dong Hwa University, Taiwan during September 10-12, 2009

โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
เรื่อง สันติวิธี ความรุนแรง และสังคมไทย
ปีที่ 1

สกว
TRF
แผ่นดิน
จินตนาการ
มองสถานการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้
ด้วยงานวิจัยอันเข้มข้นจากฝีมือนักวิจัยหลากหลาย
เพื่อแสวงหาแนวทางปฏิบัติที่จะช่วยลดความรุนแรง
ในภาคใต้, ประเทศไทย
ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
บรรณาธิการ

IMAGINED LAND?

THE STATE AND SOUTHERN VIOLENCE IN THAILAND

CHAIWAT SATHA-ANAND (EDITOR)

2009

東京外国語大学アジア・アフリカ言語文化研究所

Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa (ILCAA)

โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
เรื่อง สันติวิธี ความรุนแรง และสังคมไทย
ปีที่ 2

ความรุนแรง
ในสังคมไทย
"หา" ความรุนแรงที่ "ซ่อน"
อยู่ในแห่งหนที่คุณอาจนึกไม่ถึง
ด้วย 6 บทความวิจัย...
ทั้งในที่แจ้งและลึกลับ
ทั้งสะอาดสะอ้านและแนบเนียน
ประจักษ์ ก้องกีรติ
พวงทอง ภวัครพันธุ์
กฤษฎา บุญชัย
อุษณีย์ ธโนศวรรย์
ศรีชัย พรประชาธรรม
ธัญญรัตน์ ทิวถนอม
ธงชัย วินิจจะกูล
ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
บรรณาธิการ

“สันติวิธีเชิงสถาบัน: การเลือกตั้ง ความขัดแย้ง และความรุนแรง”

ประจักษ์ ก้องกีรติ
รัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

ความสำคัญและปัญหา

งานวิจัยชิ้นนี้เริ่มต้นจากการสังเกตปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศที่แสดงให้เห็นว่าการเลือกตั้งในฐานะที่เป็นสถาบันและกระบวนการทางการเมืองที่สำคัญในโลกสมัยใหม่เกี่ยวพันกับความขัดแย้งและความรุนแรงอย่างมีนัยสำคัญ น่าเสียดายว่าในขณะที่ปรากฏการณ์นี้ถูกศึกษาและให้ความสำคัญจากนักวิชาการนานาชาติอย่างกว้างขวางและเจาะลึกเพื่อค้นหารูปแบบความสัมพันธ์ สาเหตุ และหนทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว วงวิชาการไทยทั้งในแวดวงนักรัฐศาสตร์และผู้ที่สนใจด้านความขัดแย้งและสันติศึกษายังให้ความสนใจกับประเด็นปัญหานี้ค่อนข้างน้อยมาก งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการที่จะเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าวและคาดหวังว่าจะช่วยเปิดมิติใหม่ๆ ในการมองปัญหาความขัดแย้งและการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทย โดยเฉพาะประเด็นสำคัญที่ว่าเราสามารถมองการออกแบบเชิงสถาบัน (institutional design) ในฐานะที่เป็นกลไกในการแก้ไขความขัดแย้งชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความมั่นคงถาวรและส่งผลอย่างยั่งยืน ทั้งนี้งานศึกษานี้จะมุ่งศึกษาไปที่สถาบันการเลือกตั้งเป็นหลัก

ประเด็นคำถามสำคัญเบื้องต้นในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ การเลือกตั้งเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง ความรุนแรง และการแก้ไขความขัดแย้งและความรุนแรงอย่างไร ผู้วิจัยขอเสนอว่าความเกี่ยวข้องมีในสองมิติหลักด้วยกัน

มิติที่หนึ่ง ภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมบางประการ การเลือกตั้งแทนที่จะเป็นสถาบันในการเปลี่ยนผ่านอำนาจอย่างสันติตามหลักการประชาธิปไตยที่เราเข้าใจกันทั่วไป มีศักยภาพที่จะเป็นบ่อเกิดหรือชนวนนำไปสู่ความรุนแรงเสียเอง (Rapoport and Weinberg 2001; Fisher 2002; Bjornlund 2004; Large and Sisk 2006; Klopp and Zuren 2007; Basedau, Erdmann, and Mehler 2007; Sisk 2008) รายงานขององค์กร Human Rights Watch ประจำปี 2008 ให้ข้อมูลว่าในแต่ละปีมีคนเสียชีวิตอันเนื่องมาจากเหตุของความรุนแรงที่เกี่ยวพันกับการเลือกตั้ง (election-related violence/electoral violence) จำนวนหลายพันคน ความรุนแรงชนิดนี้ปัจจุบันแพร่ระบาดและกลายเป็นปัญหาสำคัญในหลายประเทศอาทิ เช่น เลบานอน เซเชนยา กัมพูชา ฟิลิปปินส์ เปรู โทโก มาดาร์กัสคาร์ เอธิโอเปีย บังคลาเทศ ซิมบับเว ศรีลังกา อินเดีย เนปาล คองโก เคนยา อิยิปต์ โบลิเวีย ไนจีเรีย ปากีสถาน อิหร่าน ฯลฯ กระทั่งมีนักวิชาการบางท่านเสนอว่าความรุนแรงที่เกี่ยวพันกับการเลือกตั้งกลายเป็น “เทรนด์” ใหม่ของความรุนแรงในสังคมประชาธิปไตย (ดูความเห็นเหล่านี้ใน Abimanyi 2009)

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในการเลือกตั้งนอกจากจะส่งผลเสียหายในแง่ชีวิตผู้คน บ้านเรือน และความเสียหายทางเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลกระทบที่สำคัญยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะทำให้การเลือกตั้งในฐานะช่องทางการสืบทอดอำนาจมีความชอบธรรมลดลง ถูกมองอย่างเคลือบแคลงสงสัยว่าปราศจากความบริสุทธิ์ยุติธรรม นอกจากนั้นยังทำให้ความบาดหมางกระทั่งเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างผู้สนับสนุนฝ่ายต่างๆ ฝังรากลึกมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีผลสั่นคลอนเสถียรภาพทางการเมืองของระบบการเมืองและความสามารถในการบริหารของฝ่ายที่ชนะการเลือกตั้ง

ตัวละครที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและความรุนแรงในการเลือกตั้งในฐานะผู้กระทำการและเหยื่อครอบคลุมทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ พรรคการเมือง ผู้สมัครชิงตำแหน่ง หัวคะแนน ผู้สนับสนุนพรรคการเมือง ผู้เลือกตั้ง และชาวบ้านธรรมดา ความรุนแรงในการเลือกตั้งนั้นมักจะถูกฝ่ายต่างๆ นำมาใช้โดยมีเป้าหมายเพื่อกำหนดและเบี่ยงเบนผลการเลือกตั้งให้เอื้อประโยชน์กับฝ่ายตน ที่สำคัญความรุนแรงมิได้เกิดขึ้นในช่วงวันเลือกตั้งหรือในช่วงการหาเสียงเลือกตั้งเท่านั้น หากในหลายกรณีความรุนแรงเกิดขึ้นในช่วงหลังการเลือกตั้งเสร็จสิ้นไปแล้ว (เช่น การเดินขบวนประท้วงและก่อจลาจลเพื่อปฏิเสธผลการเลือกตั้งที่ผู้ประท้วงเห็นว่าไม่ยุติธรรม ดังที่เกิดขึ้นในประเทศซิมบับเว เคนยา และอิหร่านเมื่อไม่นานมานี้ ดู Abimanyi 2009) หรือในช่วงนอกฤดูการเลือกตั้งด้วย ตัวอย่างเช่น มีผลการศึกษาว่าความรุนแรงในรูปแบบการจลาจลระหว่างชาวมุสลิมกับฮินดูในหลายรัฐของอินเดียนั้น มิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือมีสาเหตุมาจากอคติทางศาสนาเพียงลำพัง หากเกี่ยวพันอย่างแยกไม่ออกจากความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองและการเมืองเรื่องการเลือกตั้ง (Wilkinson 2004)

ประเทศไทยเองก็เผชิญกับปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้งระดับชาติมาตั้งแต่ทศวรรษ 2520 (Anderson 1990) และเมื่อมีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นในทศวรรษ 2530 อันนำไปสู่การจัดการเลือกตั้งท้องถิ่นในหลายระดับ ก็ปรากฏว่าปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้งได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นด้วย ซ้ำร้ายระดับความรุนแรงยังจะหนักหน่วงกว่าการเลือกตั้งในระดับชาติเสียอีก ฉะนั้นหากเราสนใจที่จะหาหนทางแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในสังคมไทย เรามิอาจละเลยที่จะศึกษาว่าการเลือกตั้งสามารถเป็นบ่อเกิดของความรุนแรงได้อย่างไร

มิติที่สอง ในฐานะสถาบันการเมืองชนิดหนึ่ง การเลือกตั้งสามารถถูกออกแบบเพื่อแก้ไขความขัดแย้งอย่างรุนแรงในสังคมได้ โดยการออกแบบระบบการเลือกตั้ง (electoral system design or electoral engineering) นั้นอาจมีเป้าหมายเพื่อป้องกัน บรรเทา หรือแก้ไขความรุนแรงที่เกี่ยวพันกับการเลือกตั้งเอง กล่าวคือ ออกแบบระบบเลือกตั้งเพื่อไม่ให้มีการใช้ความรุนแรงเป็นยุทธวิธีในการขึ้นสู่อำนาจ ทำให้ความรุนแรงเป็นวิธีการอันไม่พึงปรารถนา เป้าหมายก็เพื่อทำให้การเลือกตั้งมีความสงบสันติมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนั้นการออกแบบการเลือกตั้งยังอาจมีเป้าหมายเพื่อป้องกัน บรรเทา หรือแก้ไขความรุนแรงประเภทอื่นๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวพันกับการเลือกตั้งด้วย

เนื่องจากว่าระบบการเลือกตั้งเป็นกลไกเชิงสถาบันที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในสังคมในการกำหนดกฎเกณฑ์การขึ้นสู่อำนาจและการแบ่งสรรปันส่วนอำนาจในสังคม ระบบการเลือกตั้งต่างประเภทกันย่อมนำไปสู่ความได้เปรียบเสียเปรียบของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมแตกต่างกันไป ระบบการเลือกตั้งที่ไม่เหมาะสมอาจทำให้เฉพาะคนบางกลุ่มเท่านั้นที่มีโอกาสถือครองอำนาจและกีดกันคนอีกหลายกลุ่มออกไป (Horowitz 1991a, 1991b, 1997; Reynolds 1993, 2000; Lijphart 1997, 1984, 2004; Reilly 2001, Reilly and Reynolds 1999, 2000; Sartori 1997) การออกแบบระบบการเลือกตั้งอย่างรอบคอบรัดกุมโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและรูปแบบความขัดแย้งในสังคมย่อมมีส่วนช่วยในการสร้างสันติสุขของสังคม เพราะช่วยทำให้ “เสียง” และผลประโยชน์ของคนหลากหลายกลุ่มได้สะท้อนออกในโครงสร้างอำนาจ และทำให้ความขัดแย้งมีช่องทางแก้ไขผ่านสถาบันทางการเมืองในระบบ โดยเฉพาะในสังคมที่มีความแตกต่างในด้านเชื้อชาติ ศาสนา และ/หรืออัตลักษณ์อื่นๆ การออกแบบการเลือกตั้งที่เหมาะสมสามารถเปิดโอกาสให้คนกลุ่มน้อยได้เข้าถึงอำนาจในการกำหนดนโยบายด้วย

สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งในหลายรูปแบบทั้งปัญหาความขัดแย้งในชายแดนภาคใต้ที่มีมิติทางเชื้อชาติและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนั้นเรายังมีความขัดแย้งเกี่ยวกับจินตภาพที่ไม่ตรงกันในเรื่องของกฎกติกาทางการเมืองในการขึ้นสู่อำนาจ โดยเฉพาะความชอบธรรมของสถาบันการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม หากสังคมไทยเลือกที่จะเดินบนหนทางของการเป็นสังคมประชาธิปไตยเฉกเช่นนานาอารยะประเทศในสังคมโลก เราคงไม่อาจปฏิเสธความสำคัญของสถาบันและกระบวนการเลือกตั้งได้ โจทก์ของสังคมการเมืองไทยไม่ได้อยู่ที่การเลือกยอมรับหรือปฏิเสธการเลือกตั้ง หากอยู่ที่การมุ่งแสวงหาระบบการเลือกตั้งที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาของสังคม ปฏิรูปหน่วยงาน องค์กร และกลไกต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการเลือกตั้งให้มีประสิทธิภาพ และสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในหมู่สาธารณชนต่อคุณค่าและความหมายของการเลือกตั้ง เพื่อให้การเลือกตั้งสะท้อนความเป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆ อันนำไปสู่การแบ่งสันปันส่วนอำนาจที่เป็นธรรมที่ทุกฝ่ายยอมรับ

การศึกษาวิจัยประสบการณ์จากสังคมอื่นว่าสังคมเหล่านั้นได้แก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับความรุนแรงในการเลือกตั้ง และได้ใช้การออกแบบการเลือกตั้งมาแก้ไขความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมอย่างไร น่าจะเป็นองค์ความรู้ที่จำเป็นอย่างยิ่งยวดต่อสถานการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน ทั้งนี้จุดประสงค์ก็เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่มีฐานทางวิชาการรองรับอย่างหนักแน่นและก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกวิชาการและโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อมาปรับประยุกต์ใช้กับสังคมไทย ก่อนที่ความขัดแย้งที่กำลังดำเนินอยู่จะบานปลายไปสู่ความรุนแรงที่มิอาจเยียวยา

<u>ทฤษฎีและแนวคิดว่าด้วยสถาบันการเมืองกับการแก้ไขความขัดแย้งและความรุนแรง</u>

เมื่อไม่นานมานี้ คณะวิจัยประจำสถาบัน International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) ซึ่งเป็นสถาบันวิจัยชั้นนำระดับโลกที่ได้จัดทำรายงานวิจัยว่าด้วยปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตย ความขัดแย้ง และความมั่นคงของมนุษย์มาอย่างต่อเนื่อง ได้ชี้ให้เห็นว่าประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลกซึ่งระบอบประชาธิปไตยยังไม่ถูกสถาปนาให้ลงหลักปักฐานทั้งในเชิงสถาบันและในเชิงคุณค่า ต่างก็เผชิญปัญหาท้าทายที่สำคัญห้าประการด้วยกันคือ ปัญหาความยากจน, ปัญหาที่คนส่วนใหญ่ในสังคมถูกกีดกันออกจากความเป็นพลเมือง, ปัญหาการกระจายทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม, ปัญหาความเป็นตัวแทน (representation) ที่ขาดตกบกพร่อง, และปัญหาด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง[1] คณะวิจัยชี้ให้เห็นว่าปัญหาทั้งห้าประการดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก และนำไปสู่ความขัดแย้งที่เรื้อรังในสังคม ซึ่งความขัดแย้งที่เรื้อรังนี้หากไม่ได้รับการจัดการแก้ไขอย่างถูกต้องเหมาะสมก็จะขยายตัวไปเป็นความรุนแรงในที่สุด และเมื่อเกิดความรุนแรงขึ้นแล้วก็ส่งผลกระทบต่อระบอบประชาธิปไตย ทำให้การทำงานของสถาบันและกระบวนการต่างๆ ในระบอบประชาธิปไตยสะดุดหยุดลงและทำงานได้ลำบาก ที่สำคัญความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ยังส่งผลกระทบร้ายแรงต่อความมั่นคงปลอดภัยของมนุษย์ (human security) ทั้งในด้านที่กระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การขาดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาวะที่ดี การมีชีวิตตกอยู่ภายใต้ความหวาดกลัวและความไม่แน่นอน การขาดโอกาสในด้านการศึกษาและการมีงานทำ และการขาดโอกาสในการเข้าถึงปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

ถ้าการคาดคะเนของคณะวิจัยชั้นนำดังกล่าวถูกต้อง ก็หมายความว่าสังคมไทยคงไม่อาจรอดพ้นจากภัยคุกคามเหล่านี้ ซึ่งน่าจะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งพื้นฐานในสังคมไทยอย่างน้อย 5 แบบคือ ปัญหาความขัดแย้งพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความขัดแย้งพื้นฐานทางเศรษฐกิจระหว่างคนที่มีทรัพย์และคนยากจน ระหว่างคนที่ศูนย์กลางและที่ชายขอบ ปัญหาความขัดแย้งพื้นฐานในด้านสิทธิการแสดงออกและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ปัญหาความขัดแย้งพื้นฐานในด้านกฎเกณฑ์กติกาทางการเมืองในการจัดสรรอำนาจ และปัญหาความขัดแย้งพื้นฐานในด้านการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกัน

งานวิจัยชิ้นนี้สนใจตั้งคำถามว่า สังคมไทยจะเตรียมรับมือและเผชิญกับความขัดแย้งพื้นฐานเหล่านี้อย่างไร โดยให้ความสนใจเป็นการพิเศษไปที่บทบาทของสถาบันการเมืองต่างในการรับมือกับความขัดแย้ง ประเด็นที่คู่ควรแก่การพิจารณาคือ ความสามารถและศักยภาพของสถาบันการเมืองที่มีอยู่เพียงพอในการแก้ไขประคับประคองสังคมไทยให้ผ่านพ้นความขัดแย้ง

[1] Judith Large and Timothy D. Sisk (eds.), *Democracy, Conflict and Human Security: Pursuing Peace in the 21st Century (Volume 2)* (International IDEA Handbooks series, 2006).

เหล่านี้ไปได้มากน้อยเพียงไร และหากคำตอบคือไม่เพียงพอ อะไรคือลู่ทางในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สถาบันการเมืองเหล่านั้นมีความสามารถในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้น

เหตุใดเราจึงต้องให้ความสนใจกับสถาบันการเมือง? คำตอบคือ สถาบันการเมืองมีความสำคัญและศักยภาพในการส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งและความมั่นคงปลอดภัยของพลเมือง โดยผลกระทบที่ว่าอาจจะมีทั้งในด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบด้านลบเกิดขึ้นเมื่อสถาบันทางการเมืองถูกจัดวางและถูกกำหนดให้มีขอบเขตอำนาจที่ไม่เหมาะสมซึ่งส่งผลให้เกิดการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพและไม่ตอบสนองต่อความหนักหน่วงของปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบ ซ้ำยังอาจไปซ้ำเติมหรือขยายความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ให้หนักหนาสาหัสมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม การสร้างและออกแบบสถาบันทางการเมืองอย่างเหมาะสมโดยคำนึงถึงโครงสร้างทางสังคม แบบแผนทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะช่วยบรรเทาความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในสังคมได้ (Horowitz 1991a, 1991b, 1997; Reynolds 1993, 2000; Lijphart 1997, 1984, 2004; Weaver and Rockman 1993; Elster and Slagstad 1988) สถาบันการเมืองต่างๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญ รัฐสภา ศาล กองทัพ ตำรวจ พรรคการเมือง การเลือกตั้ง สื่อมวลชน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม สามารถถูกออกแบบและปฏิรูปเพื่อแก้ไขวิกฤตความขัดแย้งพื้นฐานในสังคมได้ เนื่องจากสถาบันทางการเมืองมีบทบาทในการกำหนดกฎเกณฑ์การดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม มีอิทธิพลต่อการแบ่งสรรปันส่วนอำนาจในสังคม กำหนดระเบียบแบบแผนในการเข้าถึงทรัพยากร และมีอิทธิพลต่อการตัดสินเชิงคุณค่าในประเด็นสำคัญๆ ในสังคม รูปแบบและโครงสร้างของสถาบันการเมืองที่ต่างกันย่อมนำไปสู่ความได้เปรียบเสียเปรียบของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมแตกต่างกันไป ทำให้เฉพาะคนบางกลุ่มเท่านั้นที่มีโอกาสมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ในขณะที่กีดกันคนอีกหลายกลุ่มออกไป (Reilly 2001, Reilly and Reynolds 1999, 2000; Sartori 1997; Przeworski 1988)

การศึกษาวิจัยบทบาทหน้าที่ของสถาบันการเมืองอย่างเจาะลึกและรอบคอบรัดกุมน่าจะช่วยนำไปสู่การปฏิรูปสถาบันการเมืองต่างๆ ในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสมและเท่าทันต่อสถานการณ์ ทำให้ผลประโยชน์ของคนหลากหลายกลุ่มได้สะท้อนออกในโครงสร้างอำนาจอย่างเท่าเทียมกัน และทำให้ความขัดแย้งมีช่องทางแก้ไขผ่านสถาบันทางการเมืองในระบบ โดยเฉพาะในสังคมไทย ณ เวลาปัจจุบัน ซึ่งกำลังเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งอันหลากหลาย ทั้งในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา สถานะทางเศรษฐกิจ และความคิดเห็นทางการเมือง เราจะทำอย่างไรให้ความขัดแย้งเหล่านี้ถูกแก้ไขอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากความรุนแรง และอยู่ในกรอบของระบอบประชาธิปไตย งานวิจัยชิ้นนี้มีความเชื่อที่วางอยู่บนฐานทางวิชาการและประสบการณ์จากที่ต่างๆ ทั่วโลกว่า การปรับปรุงแก้ไขสถาบันทางการเมืองให้มีบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมเป็นการแก้ไขความขัดแย้งที่ส่งผลในระยะยาวและมีผลยั่งยืน

อันที่จริงแล้ว การให้ความสำคัญกับการทำงานของสถาบันการเมืองก็คือ การกลับไปหารากเหง้าของศาสตร์ที่เรียกว่ารัฐศาสตร์นั่นเอง เพราะกำเนิดและแก่นแกนใจกลางของศาสตร์นี้ตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ ก็คือ ความพยายามค้นหารูปแบบสังคมการเมืองที่ดี โดยเชื่อว่าสังคมการเมืองที่ถูกออกแบบอย่างดีผ่านการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ย่อมเอื้ออำนวยไปสู่ชีวิตที่ดีของพลเมืองที่อยู่อาศัยในสังคมนั้น แน่นอนว่าการออกแบบและการปฏิรูปสถาบันการเมืองเพียงลำพังไม่อาจแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทั้งหมดของสังคมได้ เพราะปัญหาความขัดแย้งพื้นฐานที่ระบุไว้ในตอนต้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน การแย่งชิงทรัพยากร การต่อสู้ทางการเมือง และการตัดสินเชิงคุณค่า ล้วนมีเหตุปัจจัยอันซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้าง เชิงวัฒนธรรม และปัจจัยที่มาจากต่างประเทศ (structural, cultural, and international factors) นอกจากนั้น ในความเป็นจริงแล้ว ตัวสถาบันการเมืองเองก็เป็นผลผลิตของปัจจัยเหล่านี้ และบทบาทหน้าที่ของสถาบันการเมืองต่างๆ ก็ถูกกำหนดจากปัจจัยสภาพแวดล้อมรอบตัวด้วย อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับบทบาทของสถาบันการเมืองในการแก้ไขความขัดแย้งในระบอบประชาธิปไตยเป็นพิเศษ ก็เนื่องมาจากเหตุผลสำคัญสองประการ (Reynolds, 2002)

ประการที่หนึ่ง ในระยะสั้น ปัจจัยเชิงโครงสร้าง เชิงวัฒนธรรม และปัจจัยที่มาจากต่างประเทศ ไม่สามารถถูกแก้ไขได้อย่างทันทีทันใด เพราะการเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการเมืองและโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมนั้นต้องใช้ระยะเวลานาน อาจจะมากกว่าหนึ่งช่วงอายุคน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมอุปถัมภ์ วัฒนธรรมที่เห็นความรุนแรงเป็นทางออกในการแก้ไขความขัดแย้ง ค่านิยมเรื่องหลักอาวุโส ความเชื่อเรื่องบุญทำกรรมแต่ง วัฒนธรรมที่เชื่อว่าคนเราเกิดมาไม่เท่าเทียมกัน หรือโครงสร้างสังคมที่เหลื่อมล้ำ เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายนอกจากต่างประเทศก็เป็นปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของสังคมไทยเพียงลำพัง เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก ปัญหาโรคระบาด ปัญหาเศรษฐกิจถดถอยทั่วโลก ปัญหาการก่อการร้ายสากล ฯลฯ ในขณะที่ปัจจัยที่เป็นสถาบันการเมืองสามารถถูกปฏิรูปแก้ไขได้ภายใต้ระยะเวลาที่สั้นกว่า และควบคุมได้ง่ายกว่า ซึ่งจะช่วยให้สังคมไทยสามารถรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่ถาโถมเข้ามาและช่วยลดทอนผลกระทบด้านลบที่ความขัดแย้งพื้นฐานในด้านต่างๆ จะส่งผลต่อสังคมไทยในระหว่างที่ปัจจัยเชิงโครงสร้าง เชิงวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอกยังไม่ได้รับการแก้ไข หากจะเปรียบไปแล้ว การออกแบบสถาบันการเมืองก็เหมือนการสร้างบ้าน แม้ว่าเราจะไม่สามารถควบคุมสภาพดินฟ้าอากาศและสภาพภูมิประเทศรอบตัวเราได้ แต่เราสามารถออกแบบบ้านที่จะสามารถรับมือกับสภาพแปรปรวนของสภาพแวดล้อมที่เราอยู่อาศัยได้ และหากต้องการนึกเปรียบเทียบว่าสถาบันการเมืองที่ถูกออกแบบมาอย่างไม่เหมาะสมสามารถส่งผลกระทบต่อชีวิตทางการเมืองอย่างไร ก็ขอให้หลับตานึกถึงการอยู่อาศัยในบ้านที่ผุพังหลังหนึ่งที่ถูกออกแบบมาโดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้อยู่อาศัย

สอง แม้แต่ในสังคมที่มีอุปสรรคในด้านโครงสร้างที่เหลื่อมล้ำและวัฒนธรรมที่มีปัญหา ประสบการณ์จากหลายประเทศทั่วโลกก็ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยเหล่านั้นสามารถถูกลดทอนบรรเทา กระทั่งก้าวข้ามไปได้ด้วยการทำหน้าที่ของสถาบันการเมืองที่มีประสิทธิภาพ เหตุผลข้อที่สองนี้สัมพันธ์กับเหตุผลข้อแรกอย่างใกล้ชิด ในแง่นี้ งานวิจัยคลาสสิคของ Robert Putnam เรื่อง *Making Democracy Work* (1993) ให้ข้อสรุปที่เป็นบทเรียนอย่างดีสำหรับประเด็นความสำคัญของสถาบันทางการเมืองในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดย Putnam ชี้ว่าการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการสามารถส่งผลด้านบวกต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเมือง แบบแผนทางวัฒนธรรม และโครงสร้างสังคมได้ ข้อสรุปที่มีนัยสำคัญอย่างยิ่งยวดประการนี้มักจะถูกมองข้ามไปโดยคนที่ชื่นชมงานของ Putnam แน่นอนข้อสรุปหลักของงานของเขาคือการชี้ให้เห็นว่าสังคมที่มีทุนทางสังคม (social capital) ที่เข้มแข็ง (ซึ่งเขาหมายถึงความไว้เนื้อเชื่อใจของคนในสังคม วัฒนธรรมชุมชนที่แน่นแฟ้น และเครือข่ายประชาสังคมในแนวราบที่ฝังรากลึกในสังคม) ย่อมเอื้อให้ระบบการเมืองทำงานได้มีประสิทธิภาพกว่าสังคมที่ไม่มีต้นทุนทางสังคมที่ดี แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าถ้าเช่นนั้นเรามิสามารถริเริ่มทำอะไรในส่วนที่เป็นการปฏิรูปสถาบันการเมืองได้เลย คอยแต่นั่งรอให้ทุนทางสังคมค่อยๆ พัฒนาขึ้น ตรงกันข้าม Putnam พยายามชี้ให้เห็นว่าสังคมอิตาลีภาคใต้ที่แม้ไม่มีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งเท่ากับสังคมอิตาลีภาคเหนือ (อันเนื่องมาจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน) แต่เมื่อมีการปฏิรูปสถาบันทางการเมือง (เช่น การกระจายอำนาจ การปฏิรูประบบราชการ ฯลฯ) ก็ทำให้สังคมอิตาลีภาคใต้พัฒนารุดหน้าไปกว่าเดิม และความขัดแย้งลดน้อยลงกว่าเมื่อสมัยที่ไม่มีการนำสถาบันการเมืองแบบใหม่มาใช้ (แม้ว่าจะพัฒนาไปช้ากว่าสังคมภาคเหนือ) เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการเปลี่ยนสถาบันทางการเมืองส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ คุณค่า การจัดสรรอำนาจ และแบบแผนปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม (Putnam 1993, 183-185) กล่าวในแง่นี้ สถาบันการเมืองเป็นผู้กระทำการทางการเมือง (political actor) ในตัวของมันเองเช่นกัน หรือในภาษาวิชาการเราอาจจะเรียกว่าสถาบันการเมืองเป็นตัวแปรอิสระที่ส่งผลกระทบต่อตัวแปรอื่นๆ ฉะนั้นการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจเท่านั้น หากขึ้นอยู่กับการออกแบบสถาบันการเมืองอย่างรอบคอบและเหมาะสมด้วย (March and Olsen 1984; Bastian and Luckham 2003; Diamond 1999) แน่นอนว่าสถาบันการเมืองไม่ใช่ยาวิเศษที่ลำพังเพียงตัวมันเองจะแก้ปัญหาทุกอย่างให้ลุล่วงลงไปได้ การปรับปรุงแก้ไขสถาบันทางการเมืองจึงควรเป็นสิ่งที่มีการดำเนินการควบคู่ไปกับการแก้ไขปัจจัยอื่นๆ อยู่เสมอ

ควรกล่าวไว้ด้วยว่า มีสำนักคิดบางสำนักที่มองว่าการออกแบบสถาบัน (institutional design) เป็นคำที่ขัดกันในตัวเอง เพราะขึ้นชื่อว่าอะไรที่เป็น “สถาบัน” นั้น หมายถึงมันวิวัฒนาการเติบโต และต้องใช้เวลาในการลงหลักปักฐานกว่าจะได้รับการยอมรับจากคนในสังคม ฉะนั้นไม่ว่าจะมีความพยายามออกแบบดีอย่างไร ประวัติศาสตร์ อุบัติเหตุที่ไม่คาดคิด และเล่ห์กลทางการเมือง

ก็สามารถพลิกสถานการณ์ให้กลับตาลปัตรและก่อให้เกิดผลที่ไม่ได้คาดคิดหรือตรงข้ามกับที่ผู้ออกแบบสถาบันการเมืองตั้งใจ คำถามคือ เรามีทางเลือกหรือไม่ ในกรณีที่ระบบระเบียบของสถาบันการเมืองในสังคมหนึ่งถูกพิสูจน์แล้วว่าไม่ทำงานหรือล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง หรือมีข้อบกพร่องมากมายซึ่งตระหนักรับรู้ชัดเจนในหมู่คนทั่วไป เช่นระบบการเมืองที่ล้มละลายในแง่ประสิทธิภาพและความชอบธรรม หรือระบบการเมืองที่คอร์รัปและเอื้ออำนวยประโยชน์ให้คนเพียงกลุ่มเดียว เช่นในแอฟริกาใต้ อูกันดา ศรีลังกา บอสเนีย ฟิจิ ฯลฯ ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ คำถามที่ควรถามไม่ใช่ว่าเราควรออกแบบสถาบันการเมืองแบบใหม่หรือไม่ คำถามอยู่ที่ว่าควรออกแบบอย่างไรและให้ใครเข้ามามีส่วนร่วมบ้าง

สำนักคิดอีกสำนักหนึ่งที่เรียกว่าสำนักสัจนิยม (realism) ซึ่งมองว่าความสัมพันธ์ทางอำนาจเป็นหัวใจและเป็นตัวแปรหลักของการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเมืองต่างๆ นักคิดในสำนักนี้เสนอว่าโครงสร้างสถาบันการเมืองเป็นผลผลิตของดุลอำนาจดิบๆ ของกลุ่มต่างๆ ในสังคมมากกว่าจะเป็นผลผลิตของการออกแบบอย่างมีเหตุมีผลตามอุดมคติหรือตามหลักวิชา (Geddes 1996)[2] อย่างไรก็ตาม เราอาจโต้แย้งได้ว่าในบางสถานการณ์ เช่น กรณีที่เกิดวิกฤตการณ์ร้ายแรงในสังคม ปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือดุลกำลังอำนาจดิบๆ ก็มีส่วนในการกำหนดเนื้อหาของรัฐธรรมนูญด้วย ไม่ว่าจะเป็นอุดมคติ อุดมการณ์ ความใฝ่ฝัน หรือความกระตือรือร้นของพลเมืองล้วนมีส่วนในการผลักดันเนื้อหาของการปฏิรูปการเมือง ดังที่เราพบได้ในขบวนการปฏิรูปการเมืองที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ (Reynolds, Reilly, and Ellis 2005, 20-23) นอกจากนี้ การออกแบบสถาบันการเมืองหรือปฏิรูปการเมืองที่แม้ไม่ได้เป็นไปตามอุดมคติทุกประการก็ยังสามารถส่งผลในทางที่เอื้อให้เกิดการขยายพื้นที่การเมืองและโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองได้ และในระยะยาวยังมีผลในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจได้เช่นกัน (Bastian and Luckham, 2003, 309) หรือกล่าวในอีกทางหนึ่งคือ ชนชั้นนำไม่ว่าในสังคมใดก็ตามไม่สามารถควบคุมผลสะเทือนของการปรับเปลี่ยนกฎกติกาและสถาบันทางการเมืองได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้ตั้งอยู่บนฐานทางทฤษฎีที่เห็นว่าสถาบันการเมืองสามารถส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของผู้กระทำการทางการเมือง แม้ว่ามันจะไม่ใช่ปัจจัยเพียงประการเดียว และผลลัพธ์ของการออกแบบสถาบันการเมืองที่เกิดขึ้นบางครั้งอาจถูกแทรกซ้อนด้วยปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือความคาดหมาย (Elster 1988) ซึ่งเป็นข้อที่เราต้องนำมาพิจารณาเวลาวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบของสถาบันการเมือง อย่างไรก็ตาม นั่นไม่ใช่เหตุที่ทำให้เราหันไปรับเอาความเชื่อสุดโต่งที่ว่ามนุษย์และตัวละครทางการเมืองทั้งหลายเป็นอิสระโดยสิ้นเชิงจากปัจจัยเชิงสถาบัน โดยที่กฎเกณฑ์กติกาและโครงสร้างสถาบันการเมืองใดๆ ไม่สามารถปรับเปลี่ยน

[2] ดูความเห็นในทำนองเดียวกันในงานคลาสสิคของเสน่ห์ จามริก (2529) ที่เสนอให้ศึกษารัฐธรรมนูญในฐานะผลผลิตของความสัมพันธ์ทางอำนาจ

พฤติกรรมของมนุษย์ได้แม้แต่น้อย (Whitehead 2002) ทัศนะสุดโต่งเช่นนี้มิอาจช่วยให้เราหาหนทางแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ได้

ในหัวข้อถัดไป เราจะเริ่มพิจารณาความสำคัญของการเลือกตั้งในฐานะสถาบันทางการเมืองที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย

<u>การเลือกตั้งในฐานะสถาบันการเมือง: คุณค่าและความหมาย</u>

การเลือกตั้งเป็นองค์ประกอบหลักของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แน่นอนว่าแต่ละประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยอาจจะออกแบบกฎกติกาและรูปแบบการเลือกตั้งของตนแตกต่างกันไป แต่การเลือกตั้งเป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ของระบอบประชาธิปไตย วาทกรรมที่ว่า “การเลือกตั้งไม่เท่ากับประชาธิปไตย” นั้นไม่ผิด แต่ก็อันตรายหากใช้อย่างไม่ระมัดระวังหรือใช้อย่างตัดตอน เพราะมันสร้างความเข้าใจผิดอย่างมหันต์และนำไปสู่การลดทอนคุณค่าและความหมายของการเลือกตั้ง กล่าวได้ว่าเป็นวาทกรรมที่เสนอความจริงเพียงครึ่งเดียวเท่านั้น แน่นอนว่าการที่สังคมหนึ่งๆ จะมีประชาธิปไตยได้นั้นไม่อาจที่จะมีแค่การเลือกตั้ง หากจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็น สิทธิเสรีภาพของพลเมือง ความเสมอภาคทางการเมืองของคนในสังคม หลักนิติรัฐ รวมทั้งการที่รัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งสามารถควบคุมกลไกรัฐด้านความมั่นคงได้[3] อย่างไรก็ตามหากสังคมใดมีองค์ประกอบอื่นครบถ้วนแต่ไม่มีการแข่งขันขึ้นสู่อำนาจผ่านการเลือกตั้งอย่างเสรีและชอบธรรมก็ไม่สามารถถือว่าสังคมนั้นเป็นประชาธิปไตย การเลือกตั้งจึงเป็นองค์ประกอบอันจำเป็น (necessary conditions) แม้ว่าจะไม่ใช่องค์ประกอบอันเพียงพอ (sufficient conditions) ต่อการมีประชาธิปไตย[4]

การเลือกตั้งมีความสำคัญต่อประชาธิปไตย เพราะทำหน้าที่สะท้อนปรัชญาและหลักการที่เป็นหัวใจหลายประการของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่

---

[3] มีงานวิชาการสำคัญหลายชิ้นที่ย้ำเน้นว่าองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งต่อการสร้างและรักษาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ยั่งยืนคือ การที่กลไกรัฐต้องขึ้นตรงต่อรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง โดยเฉพาะประสบการณ์จากประเทศในเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกาซึ่งชี้ให้เห็นว่าลักษณะรัฐซ้อนรัฐนั้นเป็นอันตรายต่อประชาธิปไตยและทำให้สิทธิเสรีภาพของพลเมืองไม่มีความหมายในทางปฏิบัติ เพราะรัฐบาลจากการเลือกตั้งถูกควบคุมและสามารถถูกถอดถอนจากกลไกรัฐด้านความมั่นคง (ซึ่งโดยหลักก็คือ กองทัพ) ได้ทุกเมื่อ ขอให้ดู Dietrich Rueschemeyer, Evelyne Huber Stephens, and John D. Stephens, *Capitalist Development and Democracy* (Chicago: University Of Chicago Press, 1992) และ David Collier and Steven Levitsky, “Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research," *World Politics* 49, No. 3 (April 1997): 430-51.

[4] Bjornlund, Eric, *Beyond Free and Fair: Monitoring Elections and Building Democracy* (Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 2004); David M. Farrell, *Electoral Systems: A Comparative Introduction* (New York, Palgrave, 2001); Arend Lijphart, *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990* (Oxford: Oxford University Press, 1994); Giovanni Sartori, *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes* (2nd ed., London: Macmillan, 1997).

ก. หลักการที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนจึงเป็นผู้มีสิทธิกำหนดว่าใครควรจะเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองและถอดถอนผู้ที่ใช้อำนาจเหล่านั้นออกจากอำนาจเมื่อบริหารงานไม่เป็นที่น่าพอใจ

ข. หลักการเรื่องการมีส่วนร่วมและการแข่งขันทางการเมือง (participation and opposition)[5] ซึ่งทำให้สังคมประชาธิปไตยต่างจากเผด็จการอย่างสำคัญ ด้วยการเปิดให้มีการแข่งขันกันอย่างเปิดเผยและเสรีในการขึ้นสู่อำนาจรัฐ แทนที่จะเป็นการสืบทอดผ่านทางสายเลือด ด้วยการผูกขาดแต่งตั้งกันเองในหมู่ชนชั้นนำ หรือด้วยการใช้กำลังอำนาจเพื่อยึดครองอำนาจรัฐ

ค.หลักการเรื่องความเสมอภาคทางการเมือง ผ่านหลักการหนึ่งคนหนึ่งเสียง สถาบันและกระบวนการเลือกตั้งให้โอกาส ให้พื้นที่ และให้อำนาจกับประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าประชาชนจะไม่มีความเท่าเทียมกันในมิติทางเศรษฐกิจหรือสถานะทางสังคมหรือวัฒนธรรม แต่ในกระบวนการเลือกตั้ง ทุกคนได้ใช้สิทธิทางการเมืองในฐานะพลเมืองอย่างเสมอหน้ากันเมื่อเข้าคูหาเลือกตั้ง คนจนหรือคนชายขอบของสังคมก็มีสิทธิมีเสียงเท่ากับเจ้าสัว คหบดี นายพล และคุณหญิงคุณนาย Charles Tilly ปรมาจารย์ทางด้านรัฐศาสตร์-สังคมวิทยา อธิบายว่าแท้จริงแล้วประเด็นนี้นับเป็นปรัชญาพื้นฐานของสังคมเสรีประชาธิปไตย (liberal democracy) คือ ประชาธิปไตยอาจจะไม่ได้ประกันความเท่าเทียมเสมอภาคทางเศรษฐกิจ แต่ประชาธิปไตยขีดเส้นไม่ให้ความแตกต่างในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นสีผิว เชื้อชาติ ศาสนา เพศสภาพ การศึกษา ชนชั้น มาเป็นเกณฑ์ตัดสินการใช้สิทธิทางการเมือง[6] หรือกล่าวได้ว่าประชาธิปไตยทำหน้าที่เป็นฉนวนกันไม่ให้ความไม่เท่าเทียมด้านอื่นๆ มาทำลายความเท่าเทียมในแง่สิทธิทางการเมือง ฉะนั้นเมื่อใดก็ตามที่สิทธิทางการเมืองในการเลือกตั้งถูกทำให้ไม่เท่ากันเพียงเพราะความแตกต่างทางเศรษฐกิจหรือการศึกษา เช่น คะแนนเสียงของคนจนหรือคนที่ไม่จบปริญญาตรีถูกนับให้มีความสำคัญน้อยกว่าคนร่ำคนรวยหรือคนที่มีการศึกษาสูง เมื่อนั้นก็เป็นสัญญาณว่าประชาธิปไตยเริ่มหยุดทำงาน

งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวย้ำคุณค่าและความหมายของการเลือกตั้งในฐานะสถาบันการเมืองที่ขาดไม่ได้ของระบบประชาธิปไตย เพื่อชี้ให้เห็นว่าเราไม่ควรโจมตีการเลือกตั้งอย่างสาดเสียเทเสียหรือปฏิเสธการเลือกตั้งอย่างง่ายดายจนเกินไป จนทำให้เรามองไม่เห็นปรัชญาพื้นฐานที่สำคัญของการเลือกตั้ง โจทก์ของสังคมไทย (รวมทั้งสังคมอื่น) นั้นไม่ได้อยู่ที่ถามว่าจะเอาหรือไม่เอาการเลือกตั้ง หากอยู่ที่ว่าจะปฏิรูปการเลือกตั้งอย่างไรให้อิสระเสรี ยุติธรรม สม่ำเสมอตามวาระ และสะท้อนออกซึ่งความเป็นตัวแทนของคนในชาติให้มากที่สุด โดยจะต้องมีหลักประกันดังต่อไปนี้ ก) ประชาชนผู้

[5] แนวคิดนี้เสนอโดย Robert Dahl ซึ่งเสนอว่าหากสรุปรวบยอดแล้วหลักการต่างๆ ในระบอบประชาธิปไตยสามารถรวบเข้ามาอยู่ภายใต้หลักการสำคัญสองประการเรื่องการแข่งขันอย่างเสรีระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางการเมืองเพื่อเข้าสู่อำนาจ กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปรับเปลี่ยนนโยบายและพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ใช้อำนาจ ดู Robert Dahl, *Polyarchy: Participation and Opposition* (New York: Yale University Press, 1972).

[6] Charels Tilly, *Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

บรรลุนิติภาวะแล้วมีสิทธิเลือกตั้งอย่างทั่วถึง ข) หลักการหนึ่งคนหนึ่งเสียง ค) การลงคะแนนเป็นความลับ ง) การที่ผู้เลือกตั้งไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลการบีบบังคับใดๆ ว่าต้องเลือกผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 14) ทั้งนี้ การปรับปรุงแก้ไขสถาบันการเลือกตั้งให้ดีขึ้นจะช่วยบรรเทาเบาบางความขัดแย้งในสังคมลงไปได้ในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม หนทางในการปฏิรูปการเลือกตั้ง ต้องเริ่มต้นจากการตระหนักว่าภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมบางอย่าง การเลือกตั้งอาจเป็นที่มาของความขัดแย้งอันตึงเครียดและความรุนแรงได้ ซึ่งนี่เป็นประเด็นที่เรากำลังจะอภิปรายในหัวข้อถัดไป

<u>การเลือกตั้งในฐานะที่มาของความรุนแรง</u>

เราอาจเริ่มต้นเข้าสู่ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเลือกตั้งกับความรุนแรงด้วยกรณีศึกษาต่อไปนี้

- *เคนยา* ในปลายเดือนธันวาคม ปี 2550 คล้อยหลังเพียง 4 วันหลังจากรัฐบาลที่แต่งตั้งโดยคณะรัฐประหารของไทยจัดให้มีการเลือกตั้งเพื่อคืนอำนาจสู่ประชาชน มีการเลือกตั้งเกิดขึ้น ณ อีกซีกโลกหนึ่งที่ประเทศเคนยา การเลือกตั้งครั้งนี้จัดขึ้นเพื่อเลือกประธานาธิบดีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลังจากรัฐบาลเก่าได้ดำรงตำแหน่งมาจนครบวาระ 5 ปี ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างสยดสยองหลังการเลือกตั้งทำให้เคนยาตกเป็นข่าวใหญ่ทั่วโลก ดึงดูดความสนใจจากชุมชนการเมืองระหว่างประเทศ อดีตผู้นำและนักการทูตจากหลายประเทศเดินทางไปเคนยาเพื่อช่วยเจรจาไกล่เกลี่ยระงับความรุนแรงที่ขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว ความรุนแรงหลังการเลือกตั้งได้คร่าชีวิตชาวเคนยาไปทั้งสิ้น 1,500 คน และทำให้ชาวเคนยาจำนวนถึง 300,000-600,000 คน ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง เด็ก และคนชราไร้ที่อยู่อาศัย ต้องระหกระเหินจากบ้านเรือนตนเองเพื่อหนีเอาชีวิตรอด เนื่องจากไร่นาบ้านเรือนถูกเผา และสมาชิกครอบครัวถูกข่มขืนหรือไม่ก็ถูกสังหารเสียชีวิต[7] ปัญหาความแตกแยกอันร้าวลึกในสังคมอันเนื่องมาจากความรุนแรงหลังการเลือกตั้ง (post-election violence) กลายเป็นบาดแผลของสังคมที่ยังไม่สามารถเยียวยาจนถึงปัจจุบัน มีการตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการเพื่อไต่สวนความจริงเกี่ยวกับความรุนแรงหลังการเลือกตั้ง (Commission of Inquiry into the Post Election Violence) เพื่อค้นหาสาเหตุและผู้มีส่วนร่วมในโศกนาฏกรรมดังกล่าว แต่ความเป็นปฏิปักษ์ในสังคมก็ยังคงดำรงอยู่[8]

สำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับประเทศเคนยา เคนยาเป็นประเทศที่สำคัญมากประเทศหนึ่งในทวีปแอฟริกา มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดในทวีปแอฟริกาตะวันออก ได้เอกราชจากอังกฤษเมื่อปี 2506

[7] "Orphaned by Kenya poll violence," *BBC*, 29 December 2008 (http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7792818.stm).

[8] สำหรับผู้สนใจรายงานฉบับเต็มของคณะกรรมการไต่สวนความจริงซึ่งวิเคราะห์สาเหตุ รูปแบบ และผลกระทบของความรุนแรงหลังการเลือกตั้งอย่างละเอียด รวมทั้งหนทางในการป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงในการเลือกตั้งขึ้นอีกในอนาคต สามารถดาวน์โหลดรายงานฉบับเต็มได้จาก http://wikileaks.org/leak/wakireport-2008.pdf

หลังจากได้รับเอกราชก็ปกครองโดยรัฐบาลพรรคเดียวมาเป็นเวลานานจนถึงปี 2536 จึงจัดให้มีการแข่งขันในระบบหลายพรรคขึ้นเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นก็จัดการเลือกตั้งต่อเนื่องมาอย่างสม่ำเสมอ ปรากฏว่าการเลือกตั้งในเคนยา 3 ครั้งก่อนหน้าการเลือกตั้งครั้งล่าสุด (ปี 2536, 2540, 2545) เต็มไปด้วยความรุนแรงเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในการเลือกตั้งครั้งล่าสุดนี้มีความแตกต่างอย่างน้อยสองประการจากครั้งก่อนๆ คือ คราวนี้ความรุนแรงเกิดขึ้นหลังการเลือกตั้ง ในขณะที่ครั้งก่อนๆ ความรุนแรงถูกนำมาใช้ก่อนการเลือกตั้งเพื่อทำลายฐานเสียงฝ่ายตรงข้ามโดยใช้กำลังบังคับผู้สนับสนุนฝ่ายตรงข้ามให้อพยพโยกย้ายออกนอกเขตเลือกตั้ง ประการที่สอง ความรุนแรงในการเลือกตั้งครั้งก่อนๆ เกิดขึ้นในระดับที่เล็กกว่านี้มาก มีผู้เสียชีวิตอย่างมากที่สุดไม่เกิน 100 คน สิ่งที่เหมือนกันก็คือ ความรุนแรงนั้นเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ที่สนับสนุนพรรคการเมืองต่างกัน[9] ความขัดแย้งระหว่างเผ่าที่ปรากฏเป็นข่าวบวกกับความรู้ทางวัฒนธรรมที่ว่าประเทศเคนยาเป็นประเทษที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูงมากประเทศหนึ่งในทวีปแอฟริกา (ประกอบด้วยชนเผ่าอย่างน้อย 42 ชนเผ่า) ทำให้นักวิเคราะห์ทางการเมืองจำนวนมากอธิบายว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นสงครามความเกลียดชังระหว่างชนเผ่าที่สืบเนื่องมาแต่อดีตกาลอันไกลโพ้น (tribal-hatred violence) คำอธิบายดังกล่าวสร้างความเข้าใจที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน และทำให้เราไม่เข้าใจความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างการเมืองเรื่องการเลือกตั้งกับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ในประเทศเคนยาและอีกหลายประเทศในแอฟริกา ความหมายและความสำคัญของอัตลักษณ์ชนเผ่านั้นเป็นสิ่งที่เลื่อนไหลและไม่หยุดนิ่งตายตัว ในช่วงที่ปลอดพ้นจากการเลือกตั้ง เราพบว่าชนเผ่าต่างๆ สามารถอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้รบราฆ่าฟันกัน ชนเผ่าคิคูยู, เผ่าคาเลนจิ, และลูโอ (ขั้วขัดแย้งหลักในความรุนแรงครั้งล่าสุด) แต่งงานข้ามชนเผ่าและไปมาคบหากันอย่างสม่ำเสมอ ผู้คนไม่ได้ใช้สังกัดชนเผ่ามากำหนดความเป็นมิตรและศัตรูกับคนต่างชนเผ่าเสมอไป งานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาการเมืองในประเทศเคนยาชี้ให้เห็นว่าการแข่งขันช่วงชิงอำนาจะระหว่างผู้นำต่างพรรคการเมืองต่างหากที่เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นอัตลักษณ์ทางการเมือง โดยพรรคการเมืองต่างๆ พยายามสร้างฐานเสียงความนิยมกับชนเผ่าเดียวกับผู้นำพรรค ผ่านการปลุกเร้าสำนึกทางชนเผ่า บวกกับกระพือความเกลียดชังต่อกลุ่มชนอื่นเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองในการเลือกตั้ง และเมื่อพรรคของตนได้อำนาจทางการเมือง ก็ผลักดันนโยบายและโครงการที่ให้ประโยชน์เฉพาะกลุ่มชนเผ่าเดียวกับรัฐบาล (Klopp 2001) ดังที่เกิดขึ้นในกรณีของรัฐบาลประธานาธิบดีเอมไว คิบากิ ซึ่งถูกกล่าวหาว่าตอบสนองเฉพาะผลประโยชน์ของเผ่าคิคูยู

ความรุนแรงในการเลือกตั้งในเคนยาส่งผลกระทบต่อพัฒนาการประชาธิปไตยของประเทศอย่างมหาศาล โดยจุดปะทุเริ่มมาจากความเชื่อของทั้งฝ่ายค้านและผู้สังเกตการณ์ต่างชาติว่า

[9] Human Rights Watch (2008), *Ballots to Bullets: Organized Political Violence and Kenya's crisis of Governance*, 20: 1 (A) (March 2008).

ฝ่ายรัฐบาลโกงการเลือกตั้งอย่างโจ้งแจ้ง คณะกรรมการการเลือกตั้งแห่งชาติถูกกล่าวหาว่าทุจริตในการรายงานผลการเลือกตั้งเข้าข้างพรรครัฐบาล (รัฐธรรมนูญเคนยากำหนดให้ประธานาธิบดีมีอำนาจแต่งตั้ง กกต. ด้วยตนเอง) ส่งผลให้ฝ่ายค้านไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง ที่น่าเศร้าคือ ผู้นำฝ่ายค้านได้ไปปลุกระดมกลุ่มอันธพาลและเยาวชนหัวรุนแรงในสังกัดของตนให้สร้างสถานการณ์ความรุนแรงขึ้น และจงใจสร้างประเด็นความขัดแย้งให้เป็นเรื่องของสงครามระหว่างชนเผ่า ความรุนแรงถูกตอบโต้จากฝ่ายรัฐบาล จนลุกลามขยายใหญ่โตกลายเป็นสงครามระหว่างชนเผ่าไปจริงๆ[10] ปัจจุบันความพยายามที่จะให้มีการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษโดยนำคดีขึ้นสู่ศาลระหว่างประเทศดำเนินไปอย่างเชื่องช้า เพราะรัฐบาล “เพื่อความปรองดองแห่งชาติ” ระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายค้านยืนยันที่จะไม่นำเรื่องนี้สู่ศาลระหว่างประเทศ นักวิเคราะห์จำนวนมากเชื่อว่าสาเหตุสำคัญประการหนึ่งเป็นเพราะว่านักการเมืองในรัฐบาลชุดปัจจุบันจำนวนหลายคนมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดในการวางแผนและสนับสนุนให้เกิดความรุนแรง จึงเป็นไปได้ยากที่จะมีการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ ความยุติธรรมคงยังไม่เกิดขึ้นในเร็วๆ นี้ และนั่นทำให้หลายฝ่ายเป็นกังวลว่าประวัติศาสตร์ความรุนแรงจะซ้ำรอยอีกครั้งในการเลือกตั้งครั้งหน้าที่จะมีขึ้นในปี 2555[11]

อย่างไรก็ตาม เคนยาไม่ใช่ประเทศแรกและประเทศเดียวที่ประสบกับปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้ง

เอธิโอเปีย ความรุนแรงหลังการเลือกตั้งในเอธิโอเปียในปี 2548 คร่าชีวิตผู้คนไปกว่า 180 คน มีการคาดการณ์ว่าการเลือกตั้งที่กำลังจะมีขึ้นในปี 2553 อาจจะเกิดความรุนแรงซ้ำรอยอีก โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ยังคงสืบเนื่องมาจากการเลือกตั้งปี 2548 และยังมีสัญญาณที่ไม่ดีนักที่เริ่มปรากฏให้เห็นจากการที่พรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลใช้มาตรการการข่มขู่ฝ่ายตรงข้ามในช่วงก่อนการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นการจับกุมนักการเมืองและผู้สนับสนุนฝ่ายค้าน การเข้าบุกค้นที่ทำการพรรคการเมืองฝ่ายค้านและการขัดขวางการจัดการประชุมโดยพลการ (Tekle 2009)

ปากีสถาน วันที่ 27 ธันวาคม 2550 ช่วงเวลาใกล้เคียงกับการเลือกตั้งในประเทศไทย มีข่าวใหญ่เกิดขึ้นที่ปากีสถานซึ่งช็อคคนทั้งโลก นั่นคือ การเสียชีวิตของนาง Benazir Bhuttoอดีตนายกรัฐมนตรีปากีสถานในขณะที่เธอกำลังตระเวนปราศรัยหาเสียงให้กับพรรคของเธอในการ

---

[10]ดูรายละเอียดในรายงานไต่สวนความจริง และ Human Rights Watch (2008), *Ballots to Bullets: Organized Political Violence and Kenya's crisis of Governance*, 20: 1 (A) (March 2008).

[11]“Kenyan shuns special poll tribunal,” *BBC*, 30 July 2009 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8177525.stm>
อย่างไรก็ตามล่าสุด รัฐบาลเคนยายินยอมที่จะร่วมมือกับศาลอาญาระหว่างประเทศ (The International Criminal Court) ที่จะเปิดให้มีการพิจารณาคดีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อความรุนแรงหลังการเลือกตั้งที่เกิดขึ้น โดยอัยการของศาลอาญาระหว่างประเทศกล่าวว่าการพิจารณาคดีอาจจะเริ่มขึ้นภายในเดือนกรกฎาคม 2553 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8347999.stm>

เลือกตั้งทั่วไปที่ตามกำหนดการจะมีขึ้นในวันที่ 4 มกราคม 2551 แรงระเบิดทำให้มีผู้สนับสนุนของเธออย่างน้อย 20 คนจบชีวิตลง[12] เหตุการณ์ลอบสังหารอย่างอุกอาจของผู้นำพรรคการเมืองที่ได้รับความนิยมสูงอย่าง Bhutto ทำให้เกิดเหตุจลาจลลุกลามไปทั่วประเทศ จนรัฐบาลต้องเลื่อนกำหนดการเลือกตั้งไปเป็นวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2551 เนื่องจากไม่พร้อมในการรับมือกับสถานการณ์ความรุนแรง ถึงกระนั้นก็ตาม เหตุความรุนแรงในช่วงก่อนการเลือกตั้งยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในหลายจุดทั่วประเทศ ทั้งคาร์บอมบ์และระเบิดมนุษย์ จนทำให้มีผู้เสียชีวิตอย่างน้อย 47 คน และสำนักงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งอย่างน้อย 10 แห่งถูกเผา และในวันเลือกตั้ง จำนวนผู้ออกมาใช้สิทธิค่อนข้างต่ำเนื่องจากโดนข่มขู่และหวาดกลัวเรื่องความปลอดภัยจากเหตุความรุนแรง ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคของนาง Bhutto ได้รับชัยชนะ (Reif 2009)

ซิมบับเว การเลือกตั้งประธานาธิบดีครั้งล่าสุดในปี 2551 ระหว่างประธานาธิบดี Mugabe และผู้นำพรรคฝ่ายค้านนาย Tsvangirai ผลปรากฏว่าผู้นำฝ่ายค้านได้เสียงมากกว่าแต่ไม่เกินกึ่งหนึ่งของผู้ลงคะแนนเสียงทั้งหมด ทำให้ต้องมีการจัดเลือกตั้งรอบสอง แต่ทว่าก่อนที่จะมีการจัดการเลือกตั้งรอบสองขึ้นในเดือนมิถุนายน รัฐบาลของประธานาธิบดี Mugabe ได้ใช้กำลังเจ้าหน้าที่รัฐเข้ากวาดล้างและโจมตีนักการเมืองและผู้สนับสนุนพรรคฝ่ายค้าน จนมีรายงานว่ามีผู้เสียชีวิตราว 200 คน ถูกลักพาตัวอีก 5,000 คน และถูกทำให้ไร้ที่อยู่อาศัยอีกราว 200,000 ราย กลายเป็นโศกนาฏกรรมสะเทือนขวัญไปทั่วโลก นอกจากนั้นนาย Mugabe ประกาศว่าจะไม่ยอมลงจากตำแหน่งไม่ว่าผลการเลือกตั้งจะออกมาอย่างไร จนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการแทรกแซงจากประเทศมหาอำนาจและนานาชาติจนนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลแห่งชาติซึ่งเป็นการแบ่งปันอำนาจกันระหว่างนาย Mugabe (ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีต่อ) และนาย Tsvangirai (ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี) แต่ทว่าวิกฤตทางการเมืองและสังคมก็ยังไม่จบลง ความตึงเครียดยังคงดำเนินอยู่ต่อไป[13]

อิหร่าน การเลือกตั้งประธานาธิบดีอิหร่านเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2552 ต้องประสบกับเหตุการประท้วงอย่างรุนแรงและเป็นข่าวไปทั่วโลกเมื่อทางการประกาศผลการเลือกตั้งว่าประธานาธิบดี Mahmoud Ahmadinejad ชนะการเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียง 63% ของจำนวนผู้มาใช้สิทธิทั้งหมด (การเลือกตั้งครั้งนี้มีผู้มาใช้สิทธิทั้งสิ้น 85%) แต่ผู้แข่งขันรายสำคัญคือนาย Hossein Mousavi ซึ่งได้รับคะแนนเสียงประมาณ 34% ไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งและเรียกร้องให้มีการจัดการเลือกตั้งใหม่ โดยเขากล่าวหาว่าการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นเต็มไปด้วยการโกงและการใช้อำนาจ

[12] จนถึงขณะนี้ยังไม่เป็นที่ชัดเจนว่านาง Bhutto เสียชีวิตเพราะแรงระเบิดหรือเพราะถูกยิงด้วยกระสุนปืนในระยะประชิด พรรคการเมืองของเธอพยายามชี้ว่าน่าจะเป็นประการหลัง ซึ่งหมายความว่าการรักษาความปลอดภัยที่ฝ่ายรัฐบาลจัดให้เธอมีความหละหลวม และอาจจะมีเจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้องกับการลอบสังหารครั้งนี้ ล่าสุดองค์กรสหประชาชาติได้ตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นเพื่อไต่สวนเรื่องนี้ ดู "Independent UN probe into Bhutto killing concludes second visit to Pakistan," 30 September 2009 <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=32376&Cr=bhutto&Cr1=>

[13] Martin Plaut, "Zimbabwe's uneasy balancing act," *BBC*, 16 September 2008; "Zimbabwe crisis," *BBC*, 30 January 2009.

แทรกแซงจากฝ่ายรัฐบาล ผู้สนับสนุนนาย Mousavi และผู้แข่งขันรายอื่นๆ จำนวนมหาศาลออกมาเดินขบวนประท้วงบนท้องถนนซึ่งเป็นการเดินขบวนขนาดใหญ่ที่สุดหลังการปฏิวัติในปี 2522 รัฐบาลเลือกใช้วิธีปราบปรามอย่างรุนแรงส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตอย่างน้อย 17 รายและผู้นำฝ่ายค้านและผู้เดินขบวนอีกหลายพันคนถูกจับกุมคุมขัง[14] การเดินขบวนประท้วงบนท้องถนนยังคงเกิดขึ้นเป็นระยะๆ และดำเนินมาถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในบริเวณมหาวิทยาลัยซึ่งส่วนใหญ่สนับสนุนผู้สมัครฝ่ายค้าน แม้ว่าจะมีการใช้มาตรการเด็ดขาดจากฝ่ายรัฐในการจัดการฝูงชน สะท้อนถึงความขัดแย้งที่ฝังรากลึกและความไม่พอใจอย่างรุนแรงของผู้เลือกตั้งจำนวนหนึ่งต่อผลการเลือกตั้ง ซึ่งแน่นอนว่าเหตุการณ์ทั้งหมดนี้ส่งผลกระทบต่อความชอบธรรมในการบริหารประเทศของประธานาธิบดี Ahmadinejad[15]

ฟิลิปปินส์ ประเทศเพื่อนบ้านของไทย เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีปัญหาเรื้อรังในเรื่องความรุนแรงในฤดูการเลือกตั้ง มีคำเรียกขานฤดูการเลือกตั้งในฟิลิปปินส์ว่าฤดูการของทุ่งสังหาร (killing field) เพราะเมื่อการเลือกตั้งมาถึง นักการเมืองในเขตเลือกตั้งต่างๆ โดยเฉพาะตระกูลการเมืองที่มีอิทธิพลในแต่ละจังหวัดจะว่าจ้างมือปืนหรือไม่ก็ใช้กองกำลังชายฉกรรจ์ในสังกัดส่วนตัวของตน (private armies)ไปข่มขู่ผู้เลือกตั้งและสังหารนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม รวมทั้งกำจัดนักข่าวที่พยายามขุดคุ้ยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการใช้อิทธิพลมืดในเขตเลือกตั้ง (Patino and Velasco 2006; Conde 2007) ยกตัวอย่างการเลือกตั้งในเร็วๆ นี้ ได้แก่ การเลือกตั้งระดับชาติในปี 2547 ผู้สมัคร 40 รายถูกสังหารเสียชีวิตและอีก 18 รายบาดเจ็บสาหัสในช่วงการเลือกตั้ง และมีบุคคลที่ไม่ใช่ผู้สมัครโดยตรงแต่เป็นหัวคะแนน หัวหน้าทีมหาเสียงและผู้เลือกตั้งอีก 148 คนถูกปลิดชีวิต สถิติในการเลือกตั้งครั้งล่าสุดเมื่อปี 2550 ก็ไม่ดีขึ้นเท่าไร มีผู้สมัคร 37 รายถูกสังหารเสียชีวิต อีก 24 รายบาดเจ็บสาหัส และหัวคะแนนและผู้เลือกตั้งรวม 121 รายต้องจบชีวิตลงในช่วงฤดูการเลือกตั้ง[16] ล่าสุดการเตรียมการเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีขึ้นในเดือนพฤษภาคมปี 2553 ได้ประสบกับเหตุความรุนแรงอันน่าสยดสยองที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของฟิลิปปินส์ เมื่อมีการฆ่าสังหารหมู่ในวันที่ 23 พฤศจิกายนในทางตอนใต้ของประเทศ โดยยอดผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ครั้งนี้รวมทั้งสิ้น 58 คนประกอบไปด้วยภรรยาและญาติของผู้สมัครและสื่อมวลชนในขณะที่พวกเขากำลังเดินทางไปเพื่อลงทะเบียนสมัครรับเลือกตั้ง[17]

---

[14] Sadeq Saba, "Iran election aftermath," *BBC*, 22 June 2009; "Iran 'security state' lambasted," *BBC*, 7 July 2009.

[15] Jim Muir, "Clashes show unresolved Iran crisis," *BBC*, 18 September 2009.

[16] ข้อมูลจากคณะกรรมการการเลือกตั้งฟิลิปปินส์ อ้างใน Buehler (2009).

[17] "State of emergency in Philippines after killings," *BBC*, 24 November 2009 (http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/8375588.stm)

จากกรณีที่ยกมาข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นว่าปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้งกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก จนศัพท์คำว่าความรุนแรงในการเลือกตั้ง (electoral violence) หรือความรุนแรงที่เกี่ยวพันกับการเลือกตั้ง (election-related violence) กลายเป็นคำและแนวคิดที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในองค์กรระหว่างประเทศ สถาบันวิจัย นักวิชาการ เอ็นจีโอที่ทำงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการเลือกตั้งให้บริสุทธิ์ยุติธรรม และสื่อมวลชนเพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว จากตัวอย่างข้างต้นเราคงตระหนักว่ารูปแบบความรุนแรงที่เกิดขึ้นมีได้หลากหลายแบบ รวมทั้งผู้ลงมือกระทำการ เหยื่อของความรุนแรง ช่วงเวลา ความถี่ และระดับของความรุนแรงก็แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ในแต่ละประเทศเองปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้งก็อาจเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยด้วย เช่น เคนยาและฟิลิปปินส์ ทั้งสองประเทศประสบปัญหาเรื้อรังในเรื่องความรุนแรงในกระบวนการจัดการเลือกตั้ง แต่สถานการณ์ได้เลวร้ายลงเรื่อยๆ ในเคนยา ในขณะที่ในฟิลิปปินส์สถานการณ์ดีขึ้นเล็กน้อย ความแตกต่างทั้งในแง่มิติเวลาและสถานที่จึงเป็นประเด็นสำคัญที่เราต้องสนใจหากต้องการหาทางป้องกันเหตุแห่งความรุนแรง

สังคมไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ประสบปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้ง แม้ว่าระดับของความรุนแรงจะไม่ร้ายแรงเท่ากับที่เกิดขึ้นในประเทศเคนยา ซิมบับเว และเอธิโอเปีย แต่ก็คงไม่สามารถพูดได้ว่าการเลือกตั้งในสังคมไทยมีแต่ความสงบสันติสุขปลอดจากความรุนแรงโดยสิ้นเชิง มิหนำซ้ำระดับความรุนแรงในการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทั้งในการเลือกตั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นก็มากกว่าในประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ หลายประเทศ มายาคติที่สำคัญประการหนึ่งคือว่าความรุนแรงในการเลือกตั้งเป็นปรากฏการณ์ปรกติที่เกิดขึ้นในทุกสังคมประชาธิปไตยเกิดใหม่ที่กำลังพัฒนาหรือในสังคมที่เพิ่งเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการมาสู่ประชาธิปไตย ทว่าในความเป็นจริง ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศที่เพิ่งเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ประสบกับปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้งแต่อย่างใด ยกตัวอย่าง ประเทศอินโดนีเซียซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนของไทย ซึ่งหลังจากรัฐบาลเผด็จการของอดีตประธานาธิบดีซูฮาร์โตล้มลงในปี 2541 ประเทศอินโดนีเซียได้จัดการเลือกตั้งมาแล้วทั้งสิ้นสามครั้งคือในปี 2542, 2547 และ 2552 ปรากฏว่าการเลือกตั้งทั้งสามครั้งผ่านไปด้วยความสงบเรียบร้อยแทบไม่มีเหตุรุนแรง ซึ่งตรงข้ามกับความคาดหมายของหลายๆ ฝ่าย เนื่องจากอินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีความแตกต่างหลากหลายสูงมากทั้งในแง่ภาษา เชื้อชาติ ศาสนา และความเชื่อ นอกจากนี้ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากระบบซูฮาร์โตก็เกิดความรุนแรงขึ้นในหลายจุดทั่วประเทศ ในหลายพื้นที่มีการสังหารหมู่ และสงครามกลางเมืองระหว่างกลุ่มศาสนาและชาติพันธ์ที่ต่างกัน จึงมีความกังวลเป็นอย่างมากว่าการแข่งขันในการเลือกตั้งจะไปโหมกระพือความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในชุมชนต่างๆ ให้เพิ่มสูงขึ้น แต่อาจจะเป็นเพราะความวิตกกังวลของหลายฝ่ายนี่เอง จึงทำให้มีการเตรียมพร้อมและระแวดระวังเป็นพิเศษในการจัดการเลือกตั้ง มีการทำวิจัย จัดทำศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่เสี่ยงภัยและเขตเลือกตั้งที่ควรเฝ้าระวัง

จนทำให้การเลือกตั้งผ่านไปโดยปราศจากการนองเลือด (Buehler 2009; Varshney, Panggabean, and Tadjoeddin 2008; Barron, Nathan, and Welsh 2005)

ความรุนแรงในการเลือกตั้งของไทยย้อนหลังกลับไปได้ตั้งแต่สมัยการเลือกตั้งในปี 2517 และ 2518 ซึ่งมีการใช้ความรุนแรงอย่างเป็นระบบจากขบวนการฝ่ายขวาและเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนในการสังหารผู้สมัครและผู้สนับสนุนผู้สมัครจากพรรคการเมืองฝ่ายสังคมนิยม มีทั้งการปาระเบิดเข้าใส่ที่ปราศรัยหาเสียง การวางระเบิดที่ทำการพรรค และการลอบสังหารนักการเมือง ความรุนแรงเกิดขึ้นในระดับที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน จนทำให้การเลือกตั้งในช่วงเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการทหารถนอม-ประภาสมาสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาห่างไกลจากสภาพที่เราจะเรียกได้ว่าเป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม อย่างไรก็ตามความรุนแรงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกจากยุทธการ “ขวาพิฆาตซ้าย” ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงปี 2517 จนไปจบลงที่โศกนาฏกรรมการสังหารหมู่ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐและชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษ์นิยมมีส่วนสำคัญในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังการก่อความรุนแรง มันจึงมิใช่ความรุนแรงในลักษณะที่นักการเมืองด้วยกันลงมือปลิดชีวิตกันเองดังที่จะเกิดขึ้นในเวลาต่อมา

ความรุนแรงในการเลือกตั้งระหว่างนักการเมืองมาเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2520 ที่เรียกขานกันว่าระบอบประชาธิปไตยแบบครึ่งใบ ซึ่งเป็นช่วงที่ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาเริ่มก่อตัวขึ้น พรรคการเมือง และนักการเมืองมีบทบาทมากขึ้นในทางการเมือง (แม้ว่ากองทัพและข้าราชการยังคงรักษาฐานอำนาจที่สำคัญเอาไว้ก็ตาม) การเลือกตั้งกลายเป็นช่องทางสำคัญในการเข้าไปเกาะกุมอำนาจทางการเมือง ในช่วงนี้เองที่เริ่มปรากฏข่าวของการฆ่าและลอบสังหารกันอย่างดาษดื่นในช่วงการหาเสียงเลือกตั้ง โดยเหยื่อของความรุนแรงมักจะได้แก่ ผู้สมัครลงรับเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หัวคะแนนของผู้สมัคร เจ้าพ่อผู้มีอิทธิพลที่สนับสนุนผู้สมัครหรือพรรคการเมือง โดยผู้ลงมือสังหารมักจะได้แก่มือปืนรับจ้างอาชีพ (ซึ่งอาจจะมีภูมิหลังที่มาแตกต่างหลากหลาย ตั้งแต่นักเลงหัวไม้ วัยรุ่นตกงาน ยามรักษาความปลอดภัย นายตำรวจ/ทหารทั้งในและนอกราชการ) โดยมือปืนเหล่านี้ได้รับการจ้างวานจากคู่อริทางการเมืองและทางธุรกิจของผู้ตาย ความรุนแรงเกิดขึ้นทั้งในช่วงก่อนและหลังการเลือกตั้ง โดยในช่วงก่อนการเลือกตั้งผู้สมัครและหัวคะแนนจะถูกข่มขู่ ลักพาตัว หรือลอบสังหารในระหว่างการหาเสียง ส่วนในช่วงหลังการเลือกตั้ง หัวคะแนนอาจถูกฆ่าเพราะทำงานไม่เข้าเป้าหรือหักหลังผู้สมัคร และหัวคะแนนที่เก่งกล้าสามารถเกินไปอาจจะถูก “เก็บ” จากฝ่ายตรงข้ามเพื่อตัดกำลังคู่แข่งของตนในการเลือกตั้งครั้งหน้า ผู้สมัครที่ชนะการเลือกตั้งก็อาจถูกฆ่าจากฝ่ายตรงข้ามเพื่อจะได้มีการเลือกตั้งซ่อม (Anderson 1990; Ockey 1992, 2004; McVey 2000) ปรากฏการณ์ความรุนแรงในช่วงการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในช่วงนี้เองนำไปสู่ข้อเสนอที่แปลกประหลาดแต่ก็คมคายว่าด้วย “การสังหารและความก้าวหน้า” (murder and progress) ของศาสตราจารย์ Benedict Anderson ว่า การสังหารทางการเมืองในช่วงการเลือกตั้งในประเทศไทยสะท้อนความสำคัญที่มีมากขึ้นของระบบรัฐสภาและ

การเลือกตั้งในฐานะช่องทางในการขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง (จากที่แต่ก่อนระบอบรัฐสภาอ่อนแอ และการเลือกตั้งไม่เคยมีความสำคัญในยุคที่บ้านเมืองถูกปกครองด้วยระบอบเผด็จการทหาร) เพราะถ้ามันไม่สำคัญ คงไม่มีใครยอมเสียเงินเสียทองจำนวนมากลงทุนว่าจ้างมือปืนไปสังหารคู่แข่งขันฝ่ายตรงข้าม ดังนั้น "มูลค่าทางการตลาด" ของตำแหน่งผู้แทนปวงชนที่เพิ่มสูงขึ้นและความแพร่หลายของความรุนแรงในช่วงการเลือกตั้งจึงเป็นดัชนีที่ชี้ให้เห็นถึง "ความก้าวหน้า" ของประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในสังคมไทย (Anderson 1990) แน่นอนว่ามันเป็น "ความก้าวหน้า" ที่มีราคาแพงเหลือเกิน

ความรุนแรงในการเลือกตั้งระดับชาติในรูปแบบที่บรรยายข้างต้นยังคงปรากฏต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นเรื่องปรกติที่สื่อและสาธารณชนเองก็มักจะไม่ค่อยให้ความสนใจไปเสียแล้ว มีสถิติว่าความรุนแรงในการเลือกตั้งยังคงดำรงอยู่ เช่น การเลือกตั้งในปี 2544 มีผู้สมัครหัวคะแนนและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเลือกตั้งจำนวน 43 รายถูกสังหารเสียชีวิตโดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคอีสาน[18] การเลือกตั้งระดับชาติครั้งล่าสุดเมื่อเดือนธันวาคม 2550 แม้ว่าจะไม่มีตัวเลขที่แน่นอน แต่องค์กรที่เฝ้าสังเกตุการเลือกตั้งก็รายงานว่าเหตุการณ์ข่มขู่และลอบสังหารผู้สมัครและหัวคะแนนยังคงเกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีรายงานเกี่ยวกับความรุนแรงรูปแบบอื่นๆ อาทิ เช่น มีการยิงใส่รถที่ขนบัตรเลือกตั้งไปยังคูหาเลือกตั้งในวันที่จะมีการลงคะแนนเสียง มีการวางระเบิดหน้าบ้านผู้สมัคร มีจดหมายขู่ว่าจะสังหารประธานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และมีการเผาสำนักงานของหัวคะแนนบางราย (ANFREL 2007, 2008)

แนวโน้มที่สำคัญอย่างยิ่งยวดอีกประการหนึ่งก็คือว่า ความรุนแรงในการเลือกตั้งได้ระบาดจากระดับชาติไปสู่ระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะนับตั้งแต่มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นในช่วงปลายทศวรรษ 2530 นำไปสู่การเลือกตั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติโดยตรงในท้องถิ่นในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล และเทศบาล อันที่จริง หากมองโดยเปรียบเทียบแล้ว ในปัจจุบัน ความรุนแรงในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรระดับชาติมีระดับความรุนแรงที่ลดน้อยลงหากเปรียบเทียบกับช่วงทศวรรษ 2520 และ 2530 ในขณะที่การเลือกตั้งในท้องถิ่นมีระดับความรุนแรงที่สูงจนน่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง แต่กลับถูกละเลยจากสื่อมวลชนและสาธารณะ ซึ่งบ่อยครั้งมีทัศนคติในทางลบต่อนักการเมืองท้องถิ่นว่าใช้ความรุนแรงเป็นทางออกของการแก้ไขความขัดแย้งเป็นปรกติวิสัย จึงมองว่าความรุนแรงในการเลือกตั้งท้องถิ่นเป็นเรื่องของวัฒนธรรมความรุนแรงที่อย่างไรก็หลีกเลี่ยงหรือแก้ไขไม่ได้ ซึ่งเป็นทัศนคติที่ผิดพลาด เพราะความรุนแรงที่เกิดขึ้นในการเลือกตั้งท้องถิ่นนั้นมีเงื่อนไขมาจากปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจมากกว่าปัจจัยทางวัฒนธรรม ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของความรุนแรงในการเลือกตั้งจากระดับชาติไปสู่ระดับท้องถิ่นเป็นประเด็นที่มีความสำคัญ และเตือนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและ

[18] Robert Horn, "Bullets and Ballots," *TimeAsia.com*, 1 August 2001.

สาธารณชนต้องตระหนักว่าการตรวจสอบและเฝ้าระวังความรุนแรงในการเลือกตั้งต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งสองระดับ

นับจากการเลือกตั้งในปี 2544 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 และเป็นครั้งแรกที่มีคณะกรรมการการเลือกตั้งมาดูแลการเลือกตั้งแทนที่กระทรวงมหาดไทย ปรากฏว่ามีรูปแบบใหม่ของความขัดแย้งและความรุนแรงในการเลือกตั้งเกิดขึ้น คือ การนับคะแนนในหลายเขตเลือกตั้งถูกขัดขวางจากกลุ่มผู้สนับสนุนผู้สมัครบางรายอย่างรุนแรง เนื่องมาจากว่าผู้เลือกตั้งในเขตเลือกตั้งเหล่านั้นเชื่อว่าเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยขาดความเป็นกลางและทุจริตในการนับคะแนน ในบางเขตเลือกตั้งมีการเผยานพาหนะของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และมีการปะทะระหว่างผู้สนับสนุนคนละฝ่ายจนทำให้มีผู้บาดเจ็บจำนวนมาก นอกจากนั้นยังพบว่าเมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลการเลือกตั้งไปแล้ว มีการเดินขบวนประท้วงไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งจนเกิดความทุลักทุเลในหลายเขตเลือกตั้ง[19] รูปแบบความขัดแย้งที่ขยายตัวไปเป็นความรุนแรงในลักษณะของการรวมกลุ่มประท้วงผลการเลือกตั้งเป็นปรากฏารณ์ที่น่าจับตามอง เพราะว่าเกิดขึ้นในหลายประเทศทั่วโลกดังที่กล่าวไปข้างต้น ในอดีตที่ผ่านมาความขัดแย้งและความรุนแรงรูปแบบนี้มิได้เกิดขึ้นในสังคมไทย แต่ด้วยเงื่อนไขใหม่ที่ก่อตัวในระยะไม่กี่ปีมานี้ ไม่ว่าจะเป็นการถือกำเนิดของพรรคการเมืองที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง มีนโยบายที่ชัดเจนและมีฐานมวลชนที่แน่นอนจำนวนหลายล้านคน การก่อตัวของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบมวลชนที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายทางการเมืองที่ต่างกันและไม่ยอมประนีประนอมกัน ระดับความเข้มข้นเอาจริงเอาจังของสมาชิกผู้เข้าร่วมขบวนการทางการเมืองเหล่านี้ การที่พรรคการเมืองของไทยเริ่มมีขบวนการมวลชนนอกรัฐสภาของตนเอง (พรรคการเมืองอย่างพรรคการเมืองใหม่ที่มีนายสนธิ ลิ้มทองกุลเป็นหัวหน้าพรรคพัฒนาขึ้นมาจากขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรง) ปัจจัยเหล่านี้บวกกับความสามารถที่ถดถอยของรัฐในการรับมือกับความขัดแย้ง และภาพลักษณ์ของคณะกรรมการจัดการเลือกตั้งที่ถูกมองอย่างเคลือบแคลงจากสังคมว่ามีปัญหาในเรื่องศักยภาพและความเป็นกลางทางการเมือง นับเป็นปัจจัยหลักที่มักจะพบในประเทศที่ประสบปัญหาความรุนแรงหลังการเลือกตั้ง[20] ฉะนั้น หากไม่มีการป้องกัน การเฝ้าระวัง รวมถึงการปฏิรูปหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเลือกตั้งให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น สังคมไทยอาจจะเผชิญกับปัญหาความรุนแรงหลังการเลือกตั้งในรูปแบบการประท้วงคัดค้านผลการเลือกตั้งเพิ่มสูงขึ้น

[19] "Violence Disrupts Thai Count," *BBC*, 9 January 2001.

[20] United Nations Development Programme (UNDP) (2009), *Elections and Conflict Prevention: A Guide to analysis, Planning and Programming* (Democratic Governance Group, Bureau for Developemnt Policy, August 2009). ผู้ที่สนใจสามารถดาวน์โหลดเอกสารได้จาก http://www.undp.org/governance/docs/Elections-Conflict-Prevention.pdf.

นอกจากความรุนแรงในการเลือกตั้งในรูปแบบที่กล่าวมาแล้ว สังคมไทยยังถอยหลังกลับไปสู่ความรุนแรงในการเลือกตั้งในรูปแบบโบราณ คือ การใช้กำลังอำนาจจากกองทัพในการควบคุมและบิดเบือนผลการเลือกตั้ง ดังที่ปรากฏในการเลือกตั้งในปี 2550 ซึ่งกระบวนการแข่งขันหาเสียงในการเลือกตั้งดำเนินไปท่ามกลางการเข้าไปควบคุมจากกองทัพอย่างค่อนข้างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการประกาศกฎอัยการศึกในจังหวัดต่างๆ เกือบครึ่งหนึ่งของประเทศ ทำให้สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในการรณรงค์ทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองถูกกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง นอกจากนั้นยังมีการใช้เจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปควบคุมหน่วยเลือกตั้งต่างๆ ซึ่งสร้างบรรยากาศของความกลัวให้กับผู้เลือกตั้ง และที่สำคัญกองทัพแสดงตนค่อนข้างเปิดเผยในที่สาธารณะในการต่อต้านคัดค้านพรรคการเมืองบางพรรค ซึ่งทำให้บรรยากาศของการเลือกตั้งโดยรวมไม่อาจเรียกได้ว่าดำเนินไปอย่างเสรี เป็นธรรม และปราศจากการข่มขู่ และหากเรามองย้อนกลับไปในปี 2549 เราอาจจะกล่าวได้ว่าวิกฤตความขัดแย้งของการเมืองไทยที่ดำเนินสืบเนื่องมาถึงปัจจุบันนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากความขัดแย้งเกี่ยวกับกระบวนการและความชอบธรรมของการเลือกตั้งนั่นเอง ตั้งแต่เหตุการณ์ที่การเลือกตั้งในเดือนเมษายน 2549 ถูกศาลรัฐธรรมนูญตัดสินให้เป็นโมฆะ (ด้วยเหตุผลที่เป็นที่ถกเถียงกันอย่างมากในเรื่องคูหาการเลือกตั้งหันผิดด้าน) จนทำให้มีการประกาศให้มีการเลือกตั้งใหม่ในเดือนตุลาคม 2549 ทว่าในที่สุดการเลือกตั้งนั้นก็ไม่มีโอกาสได้จัดขึ้น เพราะนายทหารกลุ่มหนึ่งได้ตัดสินใจลงมือทำการรัฐประหารตัดหน้าก่อนที่จะมีการเลือกตั้งโค่นล้มรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ในแง่นี้หากมองให้ถ่องแท้แล้วก็จะพบว่า หัวใจของความขัดแย้งหลักในสังคมไทยอยู่ตรงประเด็นที่ว่าสถาบันและกระบวนการเลือกตั้งไม่ถูกยอมรับจากทุกฝ่ายให้เป็นสถาบันและกลไกที่จะตัดสินว่าใครควรจะมีอำนาจอันชอบธรรมในการบริหารประเทศ การรัฐประหารนั้นกล่าวให้ถึงที่สุดแล้วก็คือ ความรุนแรงในการเลือกตั้งรูปแบบหนึ่งนั่นเอง (election-related violence) เนื่องจากเป็นการใช้กำลังอำนาจเข้าบังคับหักหาญให้การลงคะแนนตัดสินใจเลือกผู้แทนมาบริหารประเทศซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไม่มีผล เป็นการทำลายเจตจำนงทางการเมืองขั้นพื้นฐานของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และหากสังคมไทยยังไม่สามารถตอบตัวเองได้อย่างชัดเจนในเรื่องนี้ ยังคงยอมรับให้การรัฐประหารเป็นวิธีการ “แก้ไข” ความขัดแย้งทางการเมืองที่ชอบธรรม ในขณะที่ไม่ยอมรับให้การเลือกตั้งเป็นช่องทางในการขึ้นสู่อำนาจ เราก็จะว่ายเวียนอยู่ในวังวนของวิกฤตต่อไปอีกนานแสนนาน

<u>ความรุนแรงในการเลือกตั้ง: แนวคิดและคำนิยาม</u>

ในงานวิจัยเกี่ยวกับการเลือกตั้งชิ้นสำคัญๆ หลายชิ้น นักวิจัยผนวกรวมความรุนแรงในการเลือกตั้งไว้ภายใต้หัวข้อ “การโกงการเลือกตั้ง” (electoral fraud) (Birch 2007; Lehoucq 2003; Schedler 2002) ความรุนแรงหรือการใช้กำลังข่มขู่คุกคามถูกมองว่าเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งในการฉ้อโกงการเลือกตั้งที่ไม่ต่างมากนักจากการซื้อเสียง การใช้เล่ห์เพทุบายในการแบ่งเขตเลือกตั้ง การ

จัดทำบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่สมบูรณ์ การโกงการนับคะแนน ฯลฯ การจัดแบ่งเช่นนี้มีปัญหาอย่างมาก เพราะลดทอนความร้ายแรงของการใช้ความรุนแรงในการเลือกตั้ง และเหมารวมเอาว่าการโกงการเลือกตั้งรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นยุทธวิธีแบบใช้กำลังข่มขู่บังคับ (coercive means) กับยุทธวิธีแบบที่ไม่ใช้กำลังข่มขู่บังคับ เช่น การแจกของให้ผู้เลือกตั้ง (non-coercive means) นั้นมีระดับความหนักหน่วงของปัญหารวมทั้งผลสะเทือนต่อชีวิตผู้คนและระบบการเมืองไม่แตกต่างกัน ในขณะที่เอาเข้าจริงแล้ว ความรุนแรงนั้นเป็น “อาวุธ” ทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะในตัวมันเอง และส่งผลร้ายแรงกว่าการโกงการเลือกตั้งรูปแบบอื่นๆ เนื่องจากมันส่งผลโดยตรงต่อชีวิตเลือดเนื้อของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ส่งผลร้ายแรงต่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทำลายการแข่งขันทางการเมืองที่ควรดำเนินไปอย่างอิสระเสรีปราศจากการใช้กำลังข่มขู่ ทำให้เกิดความแตกแยกในชุมชนแม้ว่าการเลือกตั้งจะจบลงแล้ว ทำให้เกิดวงจรของการล้างแค้นทางการเมืองซึ่งนำไปสู่วงจรของความรุนแรงในชุมชนแบบไม่รู้จบ (Rapoport and Weinberg 2001; Hoglund and Piyarathne 2009)

การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการเลือกตั้งในเมืองไทยก็ประสบปัญหาคล้ายๆ กัน คือ ให้น้ำหนักกับการศึกษาเรื่องการซื้อเสียงมากเสียจนบดบังปัญหาอื่นๆ ราวกับว่าการซื้อเสียงเป็นปัญหาเดียวและปัญหาสำคัญที่สุดของการเลือกตั้งหรือกระทั่งของการเมืองไทย มิหน้ำซ้ำการศึกษาส่วนใหญ่ยังคงใช้กรอบแนวคิดและวิธีวิทยาแบบเดิมโดยไม่ตั้งคำถามกับข้อจำกัดของเครื่องมือการวิเคราะห์ดังกล่าวในการทำความเข้าใจความซับซ้อนของสถาบันและกระบวนการเลือกตั้งในสังคมไทย[21] โดยใช้กรอบความคิดว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และการแจกแบบสอบถามเพื่อวัดพฤติกรรมของผู้เลือกตั้ง ซึ่งไม่สามารถทำให้เราเข้าใจมิติของการใช้อำนาจและอิทธิพลอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากการแจกของหรือจ่ายเงินเพื่อชักจูงคนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง มองไม่เห็นว่ามิได้มีแต่เงินเท่านั้นที่ “ทำงาน” ในการเลือกตั้ง แต่อิทธิพลและความรุนแรงก็ทำงานด้วย

จากที่ชี้ให้เห็นข้างต้นถึงข้อจำกัดของงานวิจัยที่มีอยู่ เราจำเป็นต้องก้าวข้ามข้อจำกัดเหล่านั้นด้วยการพิจารณาความรุนแรงในการเลือกตั้งซึ่งเป็นกลไกการใช้อำนาจแบบบังคับข่มขู่แยกต่างหากจากยุทธวิธีในการบิดเบือนผลการเลือกตั้งแบบอื่นๆ

งานวิจัยเท่าที่มีอยู่เกี่ยวกับเรื่องความรุนแรงในการเลือกตั้งชี้ให้เห็นว่านอกจากการใช้ความรุนแรงในการเลือกตั้งนั้นมีความแตกต่างจากการโกงหรือบิดเบือนการเลือกตั้งรูปแบบอื่นๆ แล้ว ความรุนแรงในการเลือกตั้งยังมีลักษณะที่แตกต่างจากความรุนแรงแบบอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็น การ

[21] ดูข้อวิพากษ์ของผู้เขียนในประเด็นนี้ใน ประจักษ์ ก้องกีรติ “นิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บ ของผู้เลือกตั้งชนบท: มายาคติและอคติของนักรัฐศาสตร์ไทย” *ฟ้าเดียวกัน* เรื่องพฤติกรรมการเลือกตั้งที่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ และดูการวิเคราะห์ในแนวเดียวกันใน William Callahan, ‘‘The Discourse of Vote Buying and Political Reform in Thailand,’’ *Pacific Affairs*, 71:1 (2005), pp. 95-113.

ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ สงครามกลางเมือง การก่อการร้าย ฯลฯ (Hoglund 2009)[22] โดยคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้มันแตกต่างจากความรุนแรงในรูปแบบอื่น คือ การที่เป้าหมายของความรุนแรงนั้นมุ่งไปที่การกำหนดและควบคุมผลการเลือกตั้งให้เป็นไปตามฝ่ายที่ใช้ความรุนแรงต้องการ โดยไม่ได้หวังล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง หรือต่อต้านการเมืองแบบที่ดำรงอยู่แต่อย่างใด

คำนิยามความรุนแรงในการเลือกตั้งที่ได้รับการยอมรับกันทั่วไป และผู้วิจัยเห็นว่ามีความครอบคลุมได้นิยาม “ความรุนแรงในการเลือกตั้ง” ไว้ว่า

> คือ การใช้หรือขู่ว่าจะใช้กำลังบังคับ การข่มขู่ หรือ การใช้ความรุนแรงทางกายภาพเพื่อมุ่งหมายที่จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเลือกตั้ง หรือการกระทำใดๆ ข้างต้นที่เกิดขึ้นในบริบทของการแข่งขันในการเลือกตั้ง เมื่อความรุนแรงถูกใช้เพื่อส่งผลกระทบต่อการเลือกตั้ง อาจจะเป็นการใช้ความรุนแรงเพื่อมีอิทธิพลต่อ *กระบวนการ* เลือกตั้ง เช่น ความพยายามทำให้การเลือกตั้งล่าช้าออกไป เพื่อขัดขวาง หรือเพื่อทำให้การเลือกตั้งเสียกระบวน และความรุนแรงอาจจะถูกใช้เพื่อส่งผลกระทบต่อ *ผล* การเลือกตั้ง ซึ่งหมายถึงการใช้ความรุนแรงเพื่อเอาชนะการแข่งขันเลือกตั้งที่สูสีกัน หรือเพื่อเอาชนะผลการลงประชามติในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (Sisk 2008, 5-6; Fischer 2002)

ทั้งนี้ รูปแบบของความรุนแรงในการเลือกตั้งมีได้หลากหลายรูปแบบ และหลากหลายเวลา โดยอาจแบ่งได้เป็นสามช่วงหลักคือ ในช่วงก่อนวันเลือกตั้ง ในวันเลือกตั้ง และหลังการประกาศผลการเลือกตั้ง (Rapoport and Weinberg 2001; Fischer 2002, 2004; Sisk 2008; Hoglund 2009)

ความรุนแรงในช่วงก่อนการเลือกตั้งมักจะมีจุดประสงค์อยู่ที่การทำลายโอกาสคู่แข่งในการชนะการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นการข่มขู่หรือสังหารตัวผู้สมัคร หัวคะแนนหรือผู้สนับสนุนฝ่ายตรงข้าม การสังหารผู้สมัครเป็นรูปแบบที่รุนแรงและอุกอาจที่สุดเพราะตัดโอกาสไม่ให้อีกฝ่ายมีโอกาสแม้แต่กระทั่งการรณรงค์หาเสียง (ความรุนแรงในรูปแบบการสังหารผู้สมัครและหัวคะแนนผู้สมัครในช่วงก่อนการเลือกตั้งเป็นความรุนแรงในการเลือกตั้งที่พบบ่อยที่สุดในกรณีของไทย) ความรุนแรงในช่วงก่อนการเลือกตั้งรูปแบบอื่นๆ มีอาทิ การใช้กำลังเข้าขัดขวางการประชุมของพรรคการเมืองและนักการเมืองที่กำลังหาเสียงเพื่อทำลายขวัญกำลังใจ จนบางครั้งผู้สมัครฝ่ายตรงข้ามจำต้องถอนตัวออกจากการแข่งขัน และยังมีการใช้ความรุนแรงต่อผู้สมัครในพรรคเดียวกันเพื่อกำจัดคู่แข่งในช่วงที่พรรคการเมืองกำลังสรรหาว่าใครควรจะเป็นผู้สมัครของพรรคในเขตเลือกตั้งนั้นๆ นอกจากวิธีการเหล่านี้ ก็ยังมีการใช้กำลังเข้าขัดขวางการทำงานของคณะกรรมการการเลือกตั้ง

[22] สำหรับรายละเอียดและข้อถกเถียงว่าความรุนแรงแต่ละแบบข้างต้นมีความแตกต่างกันอย่างไร ดูงานวิจัยในโครงการวิจัยเดียวกันนี้ของผู้เขียนเรื่อง “ภูมิทัศน์วิชาการว่าด้วยความรุนแรงทางการเมือง: การถกเถียงและข้อค้นพบจากทศวรรษ 1970-ปัจจุบัน” (2551)

การข่มขู่เจ้าหน้าที่จัดการเลือกตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่เข้าข้างฝ่ายตนและรังแกฝ่ายตรงกันข้าม การข่มขู่ผู้เลือกตั้งให้เลือกผู้สมัครฝ่ายตน

ความรุนแรงในวันเลือกตั้งมีขึ้นเพื่อทำให้การเลือกตั้งสะดุดหยุดลง หรือเพื่อทำให้ผู้สนับสนุนฝ่ายตรงข้ามไม่กล้าออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง รูปแบบที่ใช้อาจจะได้แก่ การจ้างนักเลงหัวไม้ไปข่มขู่หรือสกัดขัดขวางไม่ให้ผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงออกไปใช้สิทธิ การใช้เจ้าหน้าที่รัฐไม่ว่าจะเป็นตำรวจหรือทหารไปข่มขู่ประชาชนไม่ให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งพรรคการเมืองหรือนักการเมืองที่กองทัพไม่สนับสนุน การข่มขู่นี้อาจแสดงออกง่ายๆ ด้วยการส่งกลุ่มนายทหารไปประจำตามหน่วยเลือกตั้ง การใช้กำลังขัดขวางการนับคะแนนเสียงในวันเลือกตั้ง การใช้กำลังข่มขู่เจ้าหน้าที่ประจำหน่วยเลือกตั้ง การวางระเบิดคูหาเลือกตั้ง การปล้นหีบบัตรเลือกตั้ง หรือแม้กระทั่งการลักพาตัวเจ้าหน้าที่นับคะแนน (Ladan 2007) ฯลฯ การจัดการเลือกตั้งของไทยภายใต้รัฐบาลแต่งตั้งจากคณะรัฐประหารเมื่อเดือนธันวาคม 2550 นับว่าเข้าข่ายกรณีความรุนแรงแบบใช้กำลังบังคับข่มขู่โดยกองทัพในวันเลือกตั้ง

ความรุนแรงหลังการประกาศผลการเลือกตั้ง มักจะมีจุดประสงค์หลักอยู่ที่การบิดเบือนหรือเปลี่ยนแปลงผลการเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่ตนเองต้องการ หรือเป็นการแสดงความไม่พอใจต่อผลการเลือกตั้ง หรือเพื่อประท้วงไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งเมื่อฝ่ายตนเป็นฝ่ายแพ้ บางกรณีความรุนแรงมีเป้าหมายหลักเพื่อทำให้ผลการเลือกตั้งที่ฝ่ายตนไม่ยอมรับเป็นโมฆะไป หรือเรียกร้องให้มีการจัดการเลือกตั้งใหม่ ตัวอย่างกรณีความรุนแรงหลังการเลือกตั้งที่เป็นข่าวใหญ่ไปทั่วโลก อาทิ ซิมบับเว เคนยา (2550) และอิหร่าน (2552) รูปแบบอื่นๆ ของความรุนแรงหลังการเลือกตั้งได้แก่ กรณีที่มีการจ้างวานให้สังหารผู้สมัครที่ได้รับการประกาศให้เป็นผู้ชนะการเลือกตั้ง หรือสังหารหัวคะแนนคนสำคัญของฝ่ายตรงข้ามที่ทำให้ตนแพ้ และยังมีกรณีการสังหารหัวคะแนนของตนเองที่ทำงานไม่เข้าเป้าหรือทรยศหักหลัง (เกิดขึ้นในกรณีของไทยอยู่บ่อยครั้ง) รูปแบบหลักมักจะเป็นการเดินขบวนประท้วง ก่อการจลาจล ประทุษร้ายผู้สมัครและผู้สนับสนุนพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้าม รวมทั้งประทุษร้ายเจ้าหน้าที่รัฐ[23] และใช้กำลังเข้าบุกรุกหรือทำลายสำนักงานที่จัดการเลือกตั้ง หรืออาจจะเป็นการปราบปรามจากฝ่ายรัฐบาลในกรณีพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลประสบความพ่ายแพ้แต่ยังต้องการรักษาตำแหน่งไว้ หรือได้ชัยชนะแต่เผชิญกับการประท้วงจากฝ่ายค้านว่าการเลือกตั้งไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม เช่น ในประเทศโทโก ในทวีปอแฟริกา ซึ่งรายงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนประจำสหประชาชาติระบุว่ามีชาวโทโกประมาณ 400-500 รายเสียชีวิตและอีกหลายพันรายบาดเจ็บจากเหตุความรุนแรงในการเลือกตั้ง โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารร่วมมือกับ

[23] เช่นในการเลือกตั้งในเปรูเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2549 มีเจ้าหน้าที่ทหารเสียชีวิตเนื่องจากถูกรุมประชาทัณฑ์จากฝูงชนที่กำลังโกรธแค้นไม่พอใจผลการเลือกตั้ง ดู “Peru arrests 251 people for electoral violence,” *Xinhua News Agency*, 24 November 2006, p. 1.

ผู้สนับสนุนพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลทำการปราบปรามการชุมนุมเดินขบวนของพรรคฝ่ายค้านอย่างรุนแรง[24]

จากการสำรวจพบว่ารูปแบบความรุนแรงที่พบบ่อยที่สุดคือ ความรุนแรงในช่วงก่อนและหลังการเลือกตั้ง ความรุนแรงในวันเลือกตั้งมักจะไม่ค่อยปรากฏให้เห็นในปัจจุบันไม่ว่าในประเทศใด เนื่องจากวันเลือกตั้งมักจะมีการคุ้มกันและรักษาความปลอดภัยแน่นหนาเป็นพิเศษกว่าช่วงก่อนและหลังเลือกตั้ง นอกจากนั้นยังถูกจับตาโดยสื่อมวลชนทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งองค์กรระหว่างประเทศด้วย ข้อเท็จจริงประการนี้ทำให้เราไม่ควรละเลยการเฝ้าระวังความขัดแย้งทั้งในช่วงก่อนและหลังการเลือกตั้ง โดยเฉพาะช่วงหลังการประกาศผลการนับคะแนนซึ่งมักจะเป็นช่วงที่มีความอ่อนไหวและเปราะบางเป็นพิเศษในสังคมที่มีความแตกแยกเป็นฝักเป็นฝ่ายและการเลือกตั้งมีความดุเดือดรุนแรง เพราะผลการเลือกตั้งในสังคมแบบนี้มักจะเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งอันรุนแรงได้ง่ายเป็นพิเศษ ซึ่งสภาพของสังคมการเมืองไทยในห้วงเวลานับจากนี้ก็เข้าข่ายนี้เช่นกัน

<u>สาเหตุที่นำไปสู่ความรุนแรงในการเลือกตั้ง</u>

สำหรับประเด็นของสาเหตุของการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของความรุนแรงในการเลือกตั้งหรือปัจจัยที่ทำให้ประเทศหนึ่งๆ มีความเสี่ยงที่จะเกิดความรุนแรงในการเลือกตั้งมากกว่าประเทศอื่นๆ นั้น มีข้อเสนอหลากหลายกันออกไปโดยนักวิชาการหลากหลายสำนัก อาทิเช่น Schimpp and McKernan เสนอว่าปัจจัยสำคัญได้แก่ ความไม่พอใจของผู้เลือกตั้งที่รู้สึกว่ากระบวนการเลือกตั้งไม่ยุติธรรม ความต้องการผูกขาดอำนาจของผู้มีอิทธิพลทางการเมืองและชนชั้นนำในสังคมที่แม้จะสูญเสียอำนาจในการเลือกตั้งแต่ปฏิเสธที่จะยอมรับความพ่ายแพ้อย่างสงบสันติ ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรในการใช้ความรุนแรง (เช่น อาวุธปืน หรือกลุ่มชายฉกรรจ์ที่ชำนาญการในการใช้กำลัง) ได้โดยง่ายดาย ความอ่อนแอของรัฐ การได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มหรือองค์กรทางการเมืองภายนอกประเทศ (Schimpp and McKernan, 2001) ส่วน Hoglund ระบุว่าสังคมที่มีความขัดแย้งสูงหรือเผชิญกับปัญหาความรุนแรงในรูปแบบอื่นๆ มาอย่างเรื้อรังมีโอกาสสูงที่การเลือกตั้งจะปราศจากความสงบ เช่น สังคมที่มีปัญหาการก่อกบฏหรือสงครามกลางเมืองมาอย่างยาวนานอย่างศรีลังกา หรือการเลือกตั้งในประเทศที่อยู่ในสภาวะสงครามอย่างอิรักหรืออัฟกานิสถาน ในสังคมแบบนี้ความรุนแรงแต่ละประเภทมักจะทำงานร่วมกันและเกื้อหนุนกันไปมาอย่างแยกไม่ออก เช่น กลุ่มกบฏถือโอกาสก่อความวุ่นวายในช่วงการเลือกตั้งเพื่อทำลายความชอบธรรมของกระบวนการเลือกตั้ง นอกจากนั้น Hoglund ถกเถียงว่าการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยในรัฐที่มีโครงสร้างอ่อนแอก็ทำให้สังคมนั้นมีความเสี่ยงสูงต่อความรุนแรง รวมทั้งการออกแบบระบบการเลือกตั้งที่ไม่เหมาะสมบวกกับการบริหารจัดการการเลือกตั้งที่ไม่มีประสิทธิภาพก็เป็นปัจจัยสำคัญที่

[24] "UN says over 400 killed in Togo electoral violence," *BBC*, 27 Sep. 2005.

เอื้อให้เกิดความรุนแรงด้วย (Hoglund 2006) นักวิชาการอีกทีมหนึ่งซึ่งสรุปจากกรณีศึกษาของประเทศฟิลิปปินส์เสนอว่าปัจจัยสำคัญได้แก่ ระบบการเมืองที่แข่งขันกันโดยเน้นความนิยมหรือชื่อเสียงของตัวบุคคลมากกว่านโยบายพรรคการเมืองมีความเสี่ยงสูงต่อความรุนแรงในการเลือกตั้ง พวกเขายังเห็นด้วยกับนักวิชาการหลายท่านว่าความอ่อนแอของรัฐและคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อความรุนแรง เพราะรัฐที่อ่อนแอย่อมไม่สามารถอำนวยความปลอดภัยให้กับพลเมืองได้ ทั้งยังมีอำนาจน้อยในเขตเลือกตั้งที่อยู่ห่างไกลซึ่งมักจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มเจ้าพ่อมาเฟียท้องถิ่น การพัฒนาที่ไม่สมดุลและความยากจนก็เป็นปัจจัยที่สำคัญ เพราะทำให้สังคมนั้นมีช่องว่างทางเศรษฐกิจสังคมสูงซึ่งเป็นเนื้อดินที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน ผู้เลือกตั้งในสังคมที่มีช่องว่างทางรายได้สูงมักจะมีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทางการเมืองอย่างชัดเจน ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะเผชิญหน้าและไม่ประนีประนอมกัน การวิจัยยังพบว่าการปลุกเร้าทางการเมืองในลักษณะของการสร้างการเมืองแบบใครชนะได้หมดใครแพ้เสียหมดมักจะเกิดขึ้นได้ง่ายในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำทางฐานะและรายได้มากกว่าสังคมที่มีความเท่าเทียมกัน นอกจากนั้นพวกเขายังระบุถึงปัญหาความขัดแย้งด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ/ศาสนาว่าเป็นปัจจัยที่ง่ายต่อการนำไปสู่ความรุนแรงด้วย (Patino and Velasco 2006)

สำหรับ Timothy Sisk นักวิชาการคนสำคัญผู้บุกเบิกการศึกษาในเรื่องความรุนแรงในการเลือกตั้งเน้นไปที่ปัจจัยเชิงสถาบันและโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็นระบบการเลือกตั้ง ความเป็นกลางและศักยภาพของเจ้าหน้าที่รัฐในการบริหารจัดการการเลือกตั้ง คุณลักษณะของหน่วยงานด้านความมั่นคงในสังคมนั้นๆ ว่ามีขีดความสามารถและความเป็นกลางทางการเมืองมากน้อยเพียงใด ขนาดของผลประโยชน์ในการแข่งขันทางการเมืองก็มีส่วนสำคัญ กล่าวคือ ประเทศที่ตำแหน่งทางการเมืองนำไปสู่อำนาจอันล้นพ้นในการตักตวงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการผูกขาดทรัพยากร หรือว่าตำแหน่งทางการเมืองนำไปสู่โอกาสในการแสวงหาค่าเช่าเทางเศรษฐกิจได้มาก จะมีความเสี่ยงสูงต่อความรุนแรงในการเลือกตั้ง เพราะการแข่งขันในการเลือกตั้งในสังคมเหล่านี้จะมีความเข้มข้นและดุเดือดเป็นพิเศษมากกว่าปรกติเนื่องจากความพ่ายแพ้ในสนามการเลือกตั้งหมายถึงการสูญเสียผลประโยชน์และอำนาจอันมหาศาล (Sisk 2008) พูดง่ายๆ ว่าเดิมพันสูงนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป เราอาจจำแนกสาเหตุที่มาของความรุนแรงในการเลือกตั้งที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสาเหตุในระดับโครงสร้าง ระดับสถาบัน ระดับวัฒนธรรม และระดับตัวบุคคล เหตุปัจจัยทั้งสี่ระดับทำงานร่วมกันอย่างซับซ้อนและเชื่อมโยงกัน การแก้ไขปัญหาจึงมิอาจมุ่งไปที่การแก้ที่ระดับใดระดับหนึ่งเพียงลำพัง

ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข[25]

ข้อเสนอแนะข้างต้นนี้เป็นข้อเสนอเบื้องต้นเพื่อการพิจารณาสำหรับทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยประมวลและกลั่นกรองมาจากประสบการณ์ของประเทศต่างๆ ทั่วโลกที่ประสบความสำเร็จในการรับมือกับปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้ง ข้อเสนอนี้วางอยู่บนพื้นฐานที่ว่าการแก้ไขปัญหานี้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากองค์กรและหน่วยงานที่หลากหลาย แม้แต่จากผู้ที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงเสียเอง

1. จัดทำฐานข้อมูลทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่เป็นระบบเกี่ยวกับเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกี่ยวพันกับการเลือกตั้ง และเปิดให้สาธารณะเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้ ฐานข้อมูลดังกล่าวควรครอบคลุมรายละเอียดดังต่อไปนี้ รูปแบบและวิธีการในการก่อความรุนแรง (การปะทะระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนต่างกลุ่ม หรือการปะทะระหว่างผู้สนับสนุนนักการเมืองกับเจ้าหน้าที่รัฐและเจ้าหน้าที่จัดการเลือกตั้ง การประท้วงจลาจล การลอบสังหาร การวางระเบิด การข่มขู่ด้วยวาจาหรือทางร่างกาย) ผู้กระทำการ (เจ้าหน้าที่รัฐ พรรคการเมือง ผู้สมัคร หัวคะแนน ผู้เลือกตั้ง เจ้าหน้าที่จัดการเลือกตั้ง มือปืนรับจ้าง) เหยื่อและเป้าหมาย (ทั้งที่เป็นตัวบุคคล องค์กร หรือวัตถุสถานที่ เช่น นักการเมือง หัวคะแนน ผู้เลือกตั้ง เจ้าหน้าที่จัดการเลือกตั้ง สื่อมวลชน ที่ทำการพรรคการเมือง ที่อยู่อาศัยของผู้สมัคร สำนักงานจัดการเลือกตั้ง) ช่วงเวลา (ก่อนเลือกตั้ง วันเลือกตั้ง หรือหลังเลือกตั้ง) ความถี่ของเหตุการณ์ความรุนแรง จำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ มูลค่าความเสียหายของทรัพย์สิน และความแตกต่างระหว่างเขตเลือกตั้งต่างๆ โดยเฉพาะฐานข้อมูลเกี่ยวกับเขตเลือกตั้งที่เป็นพื้นที่เสี่ยงภัยซึ่งมักจะประสบปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้งมากกว่าพื้นที่อื่นๆ หากมีการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลและสถิติอย่างเป็นระบบ จะทำให้สังคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุและแนวทางแก้ไข และยังทำให้มีภาพเปรียบเทียบว่าการจัดการเลือกตั้งมีแนวโน้มดีขึ้นหรือแย่ลง ในกรณีพื้นที่ที่พบว่ามีความเสี่ยงต่อเหตุความรุนแรงมากเป็นพิเศษก็ควรจะได้รับการเฝ้าระวังอย่างเข้มงวด
2. สร้างความตระหนักในหมู่สาธารณชนต่อปัญหาดังกล่าว ผ่านการรณรงค์สาธารณะและสื่อมวลชน การเฝ้าระวังจากสาธารณะและการรายงานข่าวอย่างเกาะติดใกล้ชิดและต่อเนื่องของสื่อมวลชนจะทำให้ต้นทุนของการใช้ความรุนแรงสูงขึ้น เพราะฝ่ายต่างๆ รู้ว่าเมื่อใช้ความรุนแรงซึ่งเป็นวิธีการนอกกฎหมายแล้ว โอกาสที่จะหลุดรอดจากการตรวจสอบ ขุดคุ้ยและติดตามผลมีน้อยมาก ดังนั้นแรงจูงใจที่พวกเขาจะใช้ความรุนแรงจึงลดน้อยลงตามไปด้วย

[25] ประมวลจาก Election Violence Education and Resolution, *Report on Electoral Violence* (17 October to 30 October 2006) (unpublished paper); Fischer (2002), (2004); Sisk (2008); Large and Sisk (2006); Hoglund (2009); Bjornlund (2004); Hoglund and Piyarathne (2009); UNDP (2009).

3. จัดประชุมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการเลือกตั้ง รวมทั้งคู่แข่งขันชิงชัยในเขตเลือกตั้งต่างๆ ในช่วงก่อนการเลือกตั้งเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และชักจูงให้เกิดความร่วมมือกันในการบรรเทาและป้องกันปัญหาความรุนแรงในการเลือกตั้ง โดยให้คู่แข่งขันช่วยกำชับผู้สนับสนุนหรือทีมงานของแต่ละฝ่ายว่าจะไม่มีการใช้การบังคับข่มขู่หรือวิธีการรุนแรงใดๆ เพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้าม และสัญญาว่าจะยอมรับผลการเลือกตั้งหากการเลือกตั้งนั้นมีความบริสุทธิ์ยุติธรรมและไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีการทุจริตในระดับสูงจนถึงกับบิดเบือนเจตนารมณ์ของผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง กระบวนการทั้งหมดนี้ก็คือการจัดทำสัญญาประชาคมระหว่างคู่แข่งขันว่าจะแข่งขันกันภายใต้กฎกติกานั่นเอง บทเรียนจากหลายประเทศชี้ให้เห็นว่า การจัดให้มีกระบวนการสานเสวนา (dialogue) ระหว่างคู่แข่งขันตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นการรณรงค์หาเสียง โดยมีสื่อมวลชนและคณะกรรมการเลือกตั้งเข้าร่วมเป็นสักขีพยาน มีส่วนช่วยสลายพฤติกรรมความรุนแรงและบรรเทาเบาบางเหตุรุนแรงในการเลือกตั้งลงไปได้ (UNDP 2005)
4. เสริมสร้างประสิทธิภาพขององค์กรภาครัฐในการช่วยดูแลและป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงทั้งก่อนและหลังเลือกตั้ง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการอำนวยความปลอดภัยในช่วงการเลือกตั้ง (election-related security) ให้กับทุกฝ่าย ประเด็นที่ต้องคำนึงถึงไม่ใช่เพียงแค่เรื่องศักยภาพ (capacity) ของเจ้าหน้าที่รัฐในการรับมือกับเหตุรุนแรงเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาถึงความลำเอียงหรือความไม่เป็นกลางทางการเมืองของเจ้าหน้าที่รัฐด้วย ตัวอย่างในอินเดียชี้ให้เห็นว่าในบางพื้นที่เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ได้วางตัวเป็นกลาง หากเข้าไปสังกัดเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มผู้มีอิทธิพลทางการเมืองซึ่งส่งผลกระทบต่อการจัดการเลือกตั้งอย่างมหาศาล เช่น พวกเขาเพิกเฉยเมื่อเกิดเหตุจลาจลขึ้น หรือกระทั่งมีบทบาทอยู่เบื้องหลังในการทำให้เกิดความรุนแรงเสียเองเพื่อให้ฝ่ายที่ตนทำงานให้ได้เปรียบในการเลือกตั้ง (Wilkinson 2004) ในหลายประเทศ ตำรวจไปทำงานนอกราชการด้วยการเป็นผู้คุ้มกันส่วนตัวของผู้มีอิทธิพลในช่วงการแข่งขันหาเสียงเลือกตั้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นกลางในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย (UNDP 2009)
5. เสริมสร้างประสิทธิภาพขององค์กรประชาสังคมในการช่วยดูแลและป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงทั้งก่อนและหลังเลือกตั้ง โดยเฉพาะการส่งเสริมประชาคมท้องถิ่นในเขตเลือกตั้งต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งในการเลือกตั้ง (election-related dispute resolution)
6. ต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งและความเป็นกลางของหน่วยงานที่ดูแลจัดการเลือกตั้ง รวมทั้งกระบวนการยุติธรรม บทเรียนจากหลายประเทศ (เช่นในเคนยา และซิมบับเวที่ความรุนแรงหลังการเลือกตั้งอันเนื่องมาจากความพอใจต่อการประกาศผลการเลือกตั้ง) ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เมื่อกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานที่จัดการเลือกตั้งแสดงให้เห็นว่ามีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ และไม่ฝักใฝ่ทางการเมือง จะส่งผลให้ฝ่ายที่แพ้การเลือกตั้งเลือกที่จะ

ไม่ใช้วิธีการประท้วงอย่างรุนแรงหรือใช้วิธีนอกกฎหมายอื่นๆ ในการยุติข้อขัดแย้งเกี่ยวกับผลการเลือกตั้ง แต่จะเลือกดำเนินการตามช่องทางในระบบแทน เพราะยังเชื่อมันว่าจะได้รับความยุติธรรมจากระบบที่เป็นอยู่[26]

ปัจจุบัน นักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเลือกตั้งในเกือบทุกประเทศทั่วโลกตระหนักชัดเจนว่า การมีสถาบันและกระบวนการในการจัดการข้อขัดแย้งในการเลือกตั้ง (electoral dispute resolution) เป็นเงื่อนไขอันจำเป็นอย่างยิ่งยวดต่อการป้องกันความมุรนแรงในการเลือกตั้ง และการสร้างเสถียรภาพทางการเมือง เพราะข้อขัดแย้งที่ไม่ถูกทำให้คลี่คลายในลักษณะที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย มักจะทำให้เกิดทางตันทางการเมือง หรือทำให้การเมืองเป็นอัมพาต และเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ฝ่ายที่ไม่ยอมรับคำตัดสินหาทางออกนอกวิถีทางเลือกตั้ง ในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาสังคมไทยประสบปัญหากับกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง มีการตั้งคำถามถึงอำนาจ หน้าที่ ขีดความสามารถ และความเป็นกลางทางการเมืองขององค์กรที่ดูแลจัดการเลือกตั้งอย่างคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความศรัทธาและความเชื่อมั่นที่สาธารณชนมีต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งว่าสามารถเป็นหน่วยงานที่บริหารจัดการความขัดแย้งในการเลือกตั้งได้อย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม ปัญหาสำคัญประการหนึ่งดูจะอยู่ที่ปัญหาที่มาของคณะกรรมการ และขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่ไม่ชัดเจน จนทำให้การทำงานขาดประสิทธิภาพและมิได้ปลอดพ้นจากการถูกแทรกแซงทางการเมือง

ณ ขณะนี้ สิ่งที่สังคมไทยต้องการ คือ การยกเครื่องกระบวนการในการจัดการข้อขัดแย้งในการเลือกตั้งใหม่ทั้งหมด มิเช่นนั้นเราก็จะอยู่ในวังวนของความขัดแย้งในเรื่องของความชอบธรรมในการขึ้นสู่อำนาจต่อไปอย่างไม่รู้จักจบสิ้น หากไม่มีสถาบันและช่องทางในการยุติข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันได้

7. ต้องมีการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดอันเนื่องมาจากการใช้ความรุนแรงในการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นเอกชนหรือเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อขจัด “วัฒนธรรมลอยนวล” ที่เกิดจากการไม่บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด มีบทเรียนจากหลายประเทศว่ายุทธวิธีรุนแรงและละเมิดกฎหมาย ยังปรากฏให้เห็นอยู่ก็เพราะว่าปฏิบัติการทางการเมืองแบบรุนแรงนั้นมีต้นทุนต่ำเมื่อเทียบกับผลสำเร็จอันยั่วยวนและเร้าใจจากปฏิบัติการดังกล่าว (Payne 2000) ถ้าพูดในภาษาเศรษฐศาสตร์ก็คือ การที่รัฐไม่บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดทำให้ต้นทุนของการใช้ความรุนแรงลดต่ำลงอย่างมีนัยสำคัญ และทำให้ความรุนแรงเป็นทางเลือกที่ผู้กระทำการทางการเมืองต่างๆ ถือเอาเป็นทางเลือกประการหนึ่งซึ่งพร้อมที่จะนำออกมาใช้เมื่อถึงคราวจำเป็น เพราะคิดว่าใช้แล้วก็จะพ้นเงื้อมมือกฎหมายไปได้ ตัวอย่างเช่น ในกรณีของฟิลิปปินส์ซึ่งรัฐมี

[26] Ayodeji Ajayeoba, “Avoiding Electoral Violence: A Comparative Overview of Kenya-Zimbabwe and Sierra Leone-Ghana,” p.5 (ActionAid International, unpublished paper 2009).

ความอ่อนแออย่างมากในการบังคับใช้กฎหมาย พบว่ามีความรุนแรงเกิดขึ้นเป็นประจำในช่วงการเลือกตั้งในหลายรูปแบบโดยผู้ก่อความรุนแรงไม่เกรงกลัวโทษทางกฎหมาย เช่น พกปืนในที่สาธารณะ เผาทำลายอาคารบ้านเรือนของฝ่ายตรงข้าม และลอบสังหารนักการเมืองคู่ต่อสู้ (Patino and Velasco 2006) การนิ่งเฉยของรัฐไม่เพียงแต่เป็นการอนุญาตให้การใช้ความรุนแรงทางการเมืองดำเนินต่อไปได้เท่านั้น แต่ยังเป็นการสนับสนุนการกระทำดังกล่าวในทางอ้อมอีกด้วย ในทางตรงกันข้าม เมื่อต้นทุนของการใช้ความรุนแรงสูงขึ้น การใช้ความรุนแรงก็จะกลายเป็นยุทธวิธีที่น่าสนใจน้อยลง ไม่มีใครอยากใช้ ใช้แล้วไม่คุ้ม รัฐทำให้ต้นทุนของการใช้ความรุนแรงสูงขึ้นได้ด้วยการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและเอาจริงเอาจังกับทุกฝ่ายที่ใช้ความรุนแรง รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับใช้ความรุนแรงด้วย สังคมเองก็สามารถทำให้ต้นทุนของการใช้ความรุนแรงสูงขึ้นด้วยการร่วมกันเฝ้าระวังและจับตาความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากทุกฝ่ายอย่างไม่เลือกข้าง ดังที่นักทฤษฎีหลายรายชี้ให้เห็นทั้งในทางทฤษฎีและในเชิงประจักษ์ว่า ท่าทีและการตอบสนองจากรัฐและสังคมมีความสำคัญมากต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของยุทธวิธีที่ขบวนการทางการเมืองหนึ่งๆ เลือกใช้ การนิ่งเฉยดูดายของสังคมและไม่ทำหน้าที่รักษากฎหมายอย่างเคร่งครัดของรัฐคือปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของความรุนแรง (Keane 2004)

สังคมไทยประสบปัญหาอย่างหนักในการบังคับใช้กฎหมายต่อผู้ก่อความรุนแรงในช่วงการเลือกตั้ง ที่ผ่านมามีการจับกุมผู้กระทำผิดได้น้อยมาก ในกรณีที่จับกุมได้ กระบวนการทางการศาลก็ดำเนินไปอย่างเชื่องช้า และมักจะลงโทษได้เฉพาะผู้ที่ลงมือ แต่ไม่สามารถเอาผิดผู้บงการที่อยู่เบื้องหลังที่เป็นผู้รับผิดชอบอย่างแท้จริงในการทำให้เกิดวงจรของความรุนแรงในการเลือกตั้ง

8. รัฐบาลควรมีมาตรการอย่างจริงจังในการควบคุมการแพร่ระบาดของอาวุธปืนและการมีอาวุธปืนในครอบครอง เพราะการแพร่ระบาดของอาวุธปืนนำไปสู่วัฒธรรมความรุนแรง ทำให้การใช้ความรุนแรงเป็นทางเลือกราคาถูก และทำให้การสังหารคู่ต่อสู้ทางการเมืองเกิดขึ้นได้โดยง่าย มาตรการนี้สามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องรอถึงช่วงการเลือกตั้ง เพราะการป้องกันความรุนแรงในการเลือกตั้งที่ดีที่สุดคือ การขจัดการแพร่ระบาดของความรุนแรงในชีวิตประจำวัน (everyday violence) ในสังคม (Hoglund 2006)
9. นอกจากอาวุธปืนแล้ว รัฐบาลควรมีมาตรการอย่างจริงจังในการขจัดและปราบปรามธุรกิจมือปืนรับจ้าง และซุ้มมือปืนในสังกัดผู้มีอิทธิพล ซึ่งเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับเหตุความรุนแรงในการเลือกตั้ง ประเทศฟิลิปปินส์และไทยประสบปัญหาคล้ายคลึงกันในเรื่องนี้ คือ มีการแพร่ระบาดของธุรกิจมือปืนรับจ้าง และมีการดำรงอยู่ของกลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งมีศักยภาพในการควบคุมทรัพยากรที่เกี่ยวกับการใช้ความรุนแรง โดยที่รัฐไม่สามารถจัดการควบคุมได้ (Rocamora 1995; Sidel 1999; Ockey 2000)

10. ปฏิรูประบบการเลือกตั้งให้พรรคการเมืองต่างๆ ประชันขันแข่งกันในเชิงนโยบายแทนที่จะแข่งขันกันในเรื่องความนิยมชมชอบตัวบุคคล งานวิจัยหลายชิ้นชี้ว่าระบบการเลือกตั้งที่เน้นตัวบุคคลเอื้อให้มีการใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการเอาชนะกันมากกว่าระบบที่เน้นการแข่งขันด้วยนโยบาย (Patino and Velasco 2006; Sisk 2008) แนวทางแก้ไขนี้เป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งจะต้องอภิปรายกันในรายละเอียดในหัวข้อถัดไปว่าด้วยการออกแบบระบบเลือกตั้งเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง

<u>การเลือกตั้งในฐานะกลไกเชิงสถาบันเพื่อแก้ไขความขัดแย้งและความรุนแรง</u>

ระบบเลือกตั้ง นอกจากใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการคัดเลือกตัวแทนและผู้บริหารประเทศตามที่เข้าใจกันทั่วไปแล้ว ยังสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือในการระงับบรรเทาความขัดแย้งในสังคมด้วย อย่างไรก็ตาม เราต้องเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามว่า การเลือกตั้งสามารถเป็นกลไกเชิงสถาบันในการแก้ไขความขัดแย้งและป้องกันความรุนแรงได้อย่างไร? เพื่อจะตอบคำถามนี้ จำเป็นต้องพิจารณาว่าสังคมการเมืองในรูปแบบรัฐชาติมีวิธีในการจัดการความขัดแย้งอย่างไรบ้าง

กล่าวโดยรวบยอดแล้ววิธีที่รัฐๆ หนึ่งจะจัดการกับปัญหาความขัดแย้งและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายภายในชาตินั้นมีอยู่สามรูปแบบหลักด้วยกัน (Reilly 2006; Sisk 1996) รูปแบบที่หนึ่ง คือ การปราบปรามอย่างเหี้ยมโหดโดยรัฐทำการสถาปนาอำนาจเผด็จการเหนือสังคม รัฐแบบนี้ใช้กลไกความมั่นคงไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ คุก รวมทั้งความรุนแรงนอกกฎหมายโดยรัฐ (state violence) เป็นเครื่องมือหลักในการกดปราบความขัดแย้ง ในสังคมแบบแรกนี้ แม้แต่ความขัดแย้งและความเห็นที่แตกต่างก็มิอาจมีได้เพราะถูกถือว่าเป็นอาชญากรรมที่คุกคามความมั่นคงของรัฐ ความขัดแย้งมักจะถูกมองว่าเป็นเรื่องผิดปรกติผิดธรรมชาติ โดยรัฐใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการควบคุมไม่ให้ความขัดแย้งได้แสดงออก ในรูปแบบที่หนึ่งนี้ สถาบันการเลือกตั้งมักจะถูกทำลายหรือถูกยกเลิก เช่น รัฐไทยในช่วงปี 2501-2512 ซึ่งครอบคลุมยุคเผด็จการทหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มาจนถึงรัฐบาลจอมพลถนอมที่เว้นวรรคการเลือกตั้งเป็นเวลาถึง 11 ปี หรือรัฐบาลเผด็จการทหารพม่าที่ไม่อนุญาตให้มีการจัดการเลือกตั้งมาเป็นระยะเวลายาวนาน จากปี 2533-2553

รูปแบบที่สอง คือ เปิดให้มีการแข่งขันและแสดงออกซึ่งความคิดเห็นได้ แต่ในระดับที่จำกัดอย่างยิ่ง รัฐยังคงควบคุมสอดส่องการแสดงความคิดเห็นของพลเมือง และใช้มาตรการทั้งทางกฎหมายและการข่มขู่ไม่ให้มีการแสดงความคิดเห็นหรือแสดงออกทางการเมืองในประเด็นที่รัฐไม่ต้องการ ในรูปแบบที่สองนี้ สถาบันการเลือกตั้งยังคงทำงานอยู่ แต่จะเป็นการเลือกตั้งที่ถูกกำกับควบคุมจากชนชั้นนำของรัฐ ไม่ได้มีการแข่งขันกันอย่างเสรีและยุติธรรม และผลการเลือกตั้งมักจะถูกคาดการณ์ได้ล่วงหน้าว่าจะออกมาเช่นไร การเลือกตั้งจึงไม่ได้เป็นสถาบันที่สะท้อนออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนอย่างแท้จริง ในสังคมเช่นนี้ ความขัดแย้งในพื้นที่สาธารณะมีให้เห็นอย่าง

จำกัดเพราะถูกกดทับเอาไว้โดยรัฐ (แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่มีความขัดแย้งดำรงอยู่ในสังคม) มาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นตัวอย่างของรูปแบบที่สองนี้

รูปแบบสุดท้าย คือ การเปิดให้พลเมืองมีสิทธิเสรีภาพอย่างเปิดกว้างและเท่าเทียมในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นหรือทัศนะทางการเมือง รวมทั้งการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มและ/หรือพรรคการเมืองเพื่อแข่งขันในการเลือกตั้งที่มีการจัดขึ้นอย่างเสรีและยุติธรรม และสิทธิในการเลือกตั้งไม่ถูกจำกัดให้อยู่ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในสังคมเช่นนี้ความขัดแย้งถูกมองเป็นเรื่องปรกติ และเปิดเผยในที่พื้นที่สาธารณะ และมีช่องทางตามระบบให้ความขัดแย้งได้สะท้อนออกมาและได้รับการแก้ไขผ่านตามช่องทางอันหลากหลาย พลเมืองในรัฐเช่นนี้สามารถยึดถืออุดมการณ์ ผลประโยชน์และอัตลักษณ์อันแตกต่างหลากหลาย โดยมิถูกควบคุมบงการโดยรัฐ กระทั่งมีสิทธิจัดตั้งกลุ่มหรือพรรคการเมืองเพื่อรณรงค์และพิทักษ์อุดมการณ์ ผลประโยชน์และอัตลักษณ์ของตนได้

งานวิจัยชิ้นนี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานว่าผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยปรารถนาที่จะเดินบนเส้นทางที่สามนี้ ซึ่งนำไปสู่โจทก์ที่ว่าเราจะออกแบบสถาบันการเมืองโดยเฉพาะระบบการเลือกตั้งอย่างไรให้อุดมการณ์ ผลประโยชน์ และอัตลักษณ์อันหลากหลายของผู้คนในสังคมได้สะท้อนออกมาอย่างอิสระเสรีและเสมอภาคเท่าเทียม รวมทั้งสามารถรับมือกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นจากความขัดแย้งของอุดมการณ์ ผลประโยชน์ และอัตลักษณ์ที่แตกต่างได้

<u>ว่าด้วยที่มา หนทางสู่การปฏิรูป และการเมืองของการออกแบบระบบเลือกตั้ง</u>

ประเด็นสำคัญต่อมาคือ อะไรคือสาเหตุที่ทำให้แต่ละประเทศมีระบบเลือกตั้งที่แตกต่างกันออกไป ผลจากการวิจัยพบว่าหลายประเทศไม่ได้มีอำนาจในการเลือกระบบเลือกตั้งที่ตนเองต้องการอย่างเสรีหากเป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต หรือมาจากเหตุผลอื่นๆ ที่นอกเหนือการควบคุม ทั้งนี้การสำรวจเปรียบเทียบประเทศต่างๆ ทั่วโลกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันพบว่ามีรูปแบบหลักอยู่ 6 รูปแบบด้วยกันในการได้มาซึ่งระบบการเลือกตั้ง (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 15)

หนึ่ง ถูกกำหนดมาจากเบื้องบนโดยเจ้าอาณานิคม โดยคนพื้นเมืองไม่มีสิทธิมีเสียงในการเลือก (มาลาวี หมู่เกาะโซโลมอน ปาปัวนิวกีนี)

สอง มาจากกระบวนการเจรจาสันติภาพระหว่างคู่ขัดแย้งเพื่อยุติสงครามหรือการแตกแยกในประเทศ (เลโซโท เลบานอน แอฟริกาใต้)

สาม กำหนดมาจากคณะกรรมการหรือมหาอำนาจต่างชาติในสถานการณ์หลังการฟื้นฟูประเทศหลังสถานการณ์ความขัดแย้ง (อิรัก อัฟกานิสถาน)

สี่ เกิดจากการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการมาสู่ระบอบประชาธิปไตย หรือระบอบประชาธิปไตยไปสู่ระบอบเผด็จการ (ซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งหลังการยึดอำนาจไม่ว่าประเทศใดก็ตามมักจะจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับเพื่อจัดวางโครงสร้างอำนาจแบบใหม่)

ห้า มีการตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นมาเพื่อเสนอและจัดทำร่างระบบเลือกตั้งใหม่ (อังกฤษ มัวรีเตียส) บางครั้งคณะกรรมการนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับ (ฟิจิ) โดยร่างข้อเสนอนี้บางกรณีถูกนำเข้าสู่รัฐสภาเพื่อลงมติ หรือบางกรณีเป็นการลงประชามติโดยประชาชน

หก เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางจากประชาชน โดยการจัดตั้งสภาประชาชน-พลเมือง ที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อมาประชุมหารือเพื่อหารูปแบบการเลือกตั้งที่ประชาชนคิดว่าเหมาะสมที่สุด (กรณีของจังหวัดบริติช-โคลัมเบียในแคนาดา)

ในอดีตที่ผ่านมา ระบบการเลือกตั้งในสังคมกำลังพัฒนาทั้งหลายมักจะถูกกำหนดโดยอุบัติเหตุทางประวัติศาสตร์ มากกว่าถูกออกแบบมาอย่างจงใจโดยการมีส่วนร่วมของพลเมืองเจ้าของประเทศ ทั้งนี้อาจจะมาจากสถานการณ์ ณ ขณะนั้นกำหนดให้เป็นไป หรือมาจากแนวโน้มในอดีตที่เคยเป็นมา เกิดจากผลผลิตทางประวัติศาสตร์ เช่น รับระบบการเลือกตั้งมาจากอดีตเจ้าอาณานิคม หรือได้แนวคิดมาจากรูปแบบที่ใช้อยู่ในประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ เกิดความตระหนักว่าระบบการเลือกตั้งที่ตกทอดมาจากอดีตอาจจะไม่เหมาะสมกับโครงสร้างของสังคม และสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป จึงสมควรที่จะถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปได้ (Reilly and Reynolds 1999, 24) แม้แต่ประเทศที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของระบอบประชาธิปไตยมาอย่างยาวนานแล้ว เช่น ในประเทศอิตาลี ฝรั่งเศส อังกฤษ นิวซีแลนด์ ก็ยังมีการทบทวนความเหมาะสมของระบบการเลือกตั้งเป็นระยะๆ โดยแรงผลักดันของการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูประบบเลือกตั้งมักจะเกิดจากวิกฤตทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เช่น กรณีปัญหาคอร์รัปชั่นอย่างมโหฬารในหมู่นักการเมืองญี่ปุ่นและอิตาลีนำไปสู่ความเสื่อมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองและระบบการเมืองโดยรวม จนนำไปสู่การปฏิรูประบบการเลือกตั้งในทั้งสองประเทศ โดยการผลักดันจากประชาชนที่ตื่นตัวทางการเมือง (Norris 1995) ในบรรดาประเทศที่มีการปฏิรูประบบเลือกตั้งในระยะหลังมานี้ นักวิชาการพบว่าเป้าหมายของการออกแบบระบบการเลือกตั้งใหม่มุ่งไปที่การสร้างระบบการเลือกตั้งที่มั่นคงแข็งแรงพอต่อการสร้างระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ แต่ก็ยืดหยุ่นพอที่จะรับมือกับสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (Bastian snd Luckham 2003)

ทั้งนี้ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั่วโลกต่อการปฏิรูประบบการเลือกตั้ง มีกระแสเริ่มต้นตั้งแต่ปี 1993 ที่มีการทำประชามติในอิตาลี ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการเลือกตั้งจากระบบเสียงข้างมาก (plurality/majority) ไปเป็นระบบผสม แนวโน้มที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นในอีก 26 ประเทศทั่วโลก (ดูตารางใน Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 24) มีลักษณะคล้ายคลึงกับการปฏิรูปในอิตาลี คือ การเปลี่ยนระบบเลือกตั้งไปสู่ระบบสัดส่วนมากขึ้น ไม่ว่าจะโดยการเพิ่มที่นั่ง

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากระบบสัดส่วนให้มากขึ้น หรือไม่ก็เปลี่ยนจากระบบเสียงข้างมากไปเป็นระบบสัดส่วนเต็มรูป

นอกจากที่มาของระบบการเลือกตั้งที่ใช้ในประเทศหนึ่งๆ จะมาได้จากหลายทางและหลายเหตุปัจจัยแล้ว ผลกระทบของการเลือกใช้ระบบเลือกตั้งแบบใดแบบหนึ่งก็อาจจะแตกต่างกันไปด้วย โดยผลลัพธ์อาจจะไม่ตรงกับที่ผู้ร่างตั้งใจหรือคาดการณ์ไว้ รวมทั้งอาจจะมีผลกระทบบางประการที่นอกเหนือการคาดคิด และส่งผลร้ายแรงในระยะยาว ในหลายกรณี ผลประโยชน์ทางการเมืองระยะสั้นของชนชั้นนำทางการเมืองเข้ามามีอิทธิพลต่อการออกแบบระบบการเลือกตั้งมากกว่าการมองการณ์ไกลถึงผลกระทบที่จะตามมาในระยะยาว ผลการวิจัยยังพบว่า ในบรรดาสถาบันการเมืองทั้งหลาย ระบบเลือกตั้งเปลี่ยนแปลงง่ายที่สุดและถูกบิดเบือนเพื่อเอาไปรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นนำได้ง่ายที่สุดด้วย (Horowitz 1997, 2003) นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบระบบการเลือกตั้งคือ บริบทของสังคม เพราะระบบเลือกตั้งแบบเดียวกันอาจส่งผลแตกต่างกันออกไปเมื่อนำไปใช้ในแต่ละประเทศ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทางสังคมและการเมืองของประเทศนั้นๆ เช่น ระบบเลือกตั้งแบบสัดส่วนอาจส่งผลให้เกิดรัฐบาลผสมในหลายประเทศ และในทางทฤษฎีแล้วมันก็มีแนวโน้มที่จะเป็นเช่นนั้นเพราะระบบเลือกตั้งแบบนี้เปิดโอกาสให้พรรคการเมืองขนาดกลางและขนาดเล็กได้ที่นั่งมากขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่ามันเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวที่จะเกิดขึ้นในทุกประเทศ (ดังกรณีแอฟริกาใต้ที่ใช้ระบบเลือกตั้งแบบผสมแต่มีรัฐบาลพรรคเดียว) เพราะมีปัจจัยอย่างอื่นมากำหนดด้วย ดังนั้นเราจึงต้องเผื่อใจไว้เสมอถึงผลกระทบที่ไม่ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าในการนำระบบเลือกตั้งแบบใดแบบหนึ่งมาใช้

อย่างไรก็ดี เราต้องตระหนักว่า ถึงที่สุดแล้ว การออกแบบระบบการเลือกตั้งไม่เคยเกิดขึ้นในสูญญากาศ แต่เกิดขึ้นภายใต้การต่อสู่ช่วงชิงอำนาจทางการเมือง และถูกนำมาใช้โดยมีระบบการเลือกตั้งแบบเก่าเป็นตัวเปรียบเทียบ คำถามที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ใครเป็นคนออกแบบ และกระบวนการ ขั้นตอน และกลไกในการออกแบบหน้าตาเป็นอย่างไร เนื่องจากการออกแบบสถาบันการเมืองเป็นเรื่องของกระบวนการทางการเมืองที่มีการต่อสู้แข่งขันกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่มีอำนาจไม่เท่าเทียมกัน เหตุที่เราต้องสนใจเรื่องนี้เพราะบทเรียนจากประเทศต่างๆ ทั่วโลกชี้ให้เห็นว่าการเลือกออกแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองทั้งหลายในลักษณะที่ต่างกันออกไปส่งผลกระทบต่อคุณภาพของระบอบการเมืองในสังคมหนึ่งๆ โดยระบบเลือกตั้งเป็นหนึ่งในสถาบันการเมืองที่สำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ทางอำนาจ มันอาจถูกออกแบบเพื่อสะท้อนความเป็นตัวแทนของภูมิภาคหรือท้องถิ่นให้มีเสียงในระบอบการเมืองหรือถูกออกแบบเพื่อลดทอนลักษณะภูมิภาคนิยม มันสามารถออกแบบเพื่อส่งเสริมพรรคการเมืองให้เข้มแข็งหรือจงใจทำให้พรรคการเมืองอ่อนแอ (ทำให้เกิดมุ้งหรือกลุ่มการเมืองย่อยในพรรคการเมือง หรือทำให้นักการเมืองมีอำนาจต่อรองเหนือพรรคการเมือง) มันอาจเอื้อให้เกิดการแข่งขันในเชิงนโยบายหรืออาจเอื้อให้เกิดการแข่งขันในแง่ความนิยมของตัวบุคคลเป็นหลัก มันอาจถูกออกแบบเพื่อมุ่งให้เกิด

รัฐบาลพรรคเดียว สองพรรค หรือรัฐบาลผสมหลายพรรค มันอาจเอื้อให้ผู้หญิงและชนกลุ่มน้อยมีตัวแทนในระบอบการเมืองมากน้อยแตกต่างกันไป สุดท้าย ระบบเลือกตั้งอาจจะกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือหรืออาจจะขยายความขัดแย้งในสังคมให้เพิ่มสูงขึ้นก็ได้ (Reynolds 2002; Lijphart 2004; Norris 2004; Reilly 2006)

ข้อควรคำนึง

กล่าวโดยสังเขป ข้อควรคำนึงในการออกแบบระบบเลือกตั้งมีดังต่อไปนี้

1. ประวัติศาสตร์ของสังคมว่ามีวิวัฒนาการมาอย่างไร องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเช่นไร มีลักษณะเป็นพหุสังคมมากน้อยแค่ไหน ระดับความแตกต่างหลากหลายทางศาสนา ชาติพันธุ์ สีผิว ภาษา และอัตลักษณ์ต่างๆ เป็นอย่างไร ซึ่งลักษณะทางสังคมนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นในการออกแบบระบบเลือกตั้ง เพราะบางประเทศไม่มีปัญหาในเรื่องความแตกแยกทางศาสนา/ชาติพันธุ์ จึงไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงการเลือกใช้ระบบเลือกตั้งที่จะมาประสานรอยร้าวดังกล่าว

2. ต้นทุนในการออกแบบและสถาปนาระบบการเลือกตั้ง เช่น บางระบบซับซ้อนเกินไปในการคำนวณคะแนน หรือต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูง เช่น ระบบการจัดการเลือกตั้งสองรอบ (two-round system) หรือต้นทุนในแง่ที่ว่าความซับซ้อนของระบบไปกีดกันผู้เลือกตั้งที่ขาดความรู้ทางเทคนิคหรือมีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ต่ำออกไปจากการใช้สิทธิทางการเมืองอย่างเสมอภาค ฉะนั้นการออกแบบระบบเลือกตั้งควรยึดหลักความเรียบง่ายเพื่อให้คนจำนวนกว้างขวางที่สุดสามารถใช้สิทธิของพวกเขาได้อย่างเท่าเทียมกับผู้อื่น

3. โครงสร้างรัฐ (ว่าเป็นรัฐเดี่ยวหรือสหพันธรัฐ) และระดับการกระจายอำนาจของรัฐเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาในการกำหนดหรือออกแบบระบบการเลือกตั้งด้วย การออกแบบการเลือกตั้งในระดับมลรัฐและท้องถิ่นระดับต่างๆ (ตำบล จังหวัด) ว่าควรจะเลือกใช้รูปแบบใดสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับเรื่องการกระจายอำนาจ นอกจากนั้นระบบสภาเดี่ยวหรือสภาคู่ก็สำคัญสำหรับการออกแบบระบบการเลือกตั้งด้วย เช่น การมีสองสภาเพื่อให้แต่ละสภามีอำนาจและทำหน้าที่ต่างกัน มีฐานที่มาคนละแบบ และดังนั้นจึงสะท้อนความเป็นตัวแทนประชาชนต่างชนิดกัน ฉะนั้นวิธีการในการเลือกตั้งผู้แทนทั้งสองสภาจึงควรมีความแตกต่างกัน เป็นต้น

4. ต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของปัญหาในสังคม ณ ขณะนั้น เพื่อกำหนดเป้าหมายว่าต้องการออกแบบสถาบันการเมืองเพื่อไปบรรลุเป้าหมายใด ทั้งนี้เป้าหมายที่พึงประสงค์มีหลายประการและเป้าหมายแต่ละอันอาจขัดแย้งกันหรือไปด้วยกันไม่ได้ เป็นการยากที่จะฝันถึงการบรรลุถึงระบบการเลือกตั้งในอุดมคติที่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ดีทุกประการ นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องนี้มีข้อสรุปตรงกันว่าไม่มีระบบการเลือกตั้งใดดีกว่าอีกระบบโดยเด็ดขาด มันขึ้นอยู่กับว่าสังคมนั้น

ต้องการบรรลุวัตุประสงค์อะไรในทางการเมือง โดยข้อสรุปจากงานวิจัยเปรียบเทียบในประเทศต่างๆ มีอยู่ว่า หนึ่ง ไม่มีระบอบการเลือกตั้งในอุดมคติที่เหมาะกับทุกประเทศ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม บริบท และสภาพปัญหาของแต่ละสังคมที่ต่างกัน และ สอง ระบบการเลือกตั้งแต่ละประเภทมีข้อดีและข้อเสียผสมกันที่หากต้องการนำมาใช้ ก็ต้องชั่งน้ำหนักเอา เช่น ระหว่างการสร้างเสถียรภาพ (ความเข้มแข็งของฝ่ายบริหาร) หรือการสะท้อนความเป็นสัดส่วนของกลุ่มต่างๆ (Norris, 2002; Horowitz 2003; Bastian and Luckham 2003) ฉะนั้นสังคมต้องชัดเจนว่าต้องการออกแบบสถาบันการเมืองเพื่อไปบรรลุเป้าหมายอะไร จึงจะสามารถมีเกณฑ์ที่จะวัดได้ว่าเราประสบความสำเร็จในการออกแบบสถาบันการเมืองหรือไม่ หลังจากนั้นจึงพิจารณาตัวเลือกระบบการเลือกตั้งที่มีอยู่ทั้งหมด และบทเรียนที่เกิดขึ้นจริงในประเทศอื่นๆ ที่ได้ทดลองใช้ระบบการเลือกตั้งในรูปแบบต่างๆ เพื่อเอามาปรับใช้กับประเทศของตนเอง

<u>เป้าหมาย</u>

ทั้งนี้ เป้าหมายของระบบการเลือกตั้งที่สำคัญๆ มีอย่างน้อย 5 ประการ (ปรับประยุกต์จาก Horowitz 2003)

1. ความเป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงกับที่นั่ง (proportionality) หรือหลักความยุติธรรมของคะแนน ในระยะหลังมานี้ มีแนวโน้มว่านักวิชาการและผู้กำหนดนโยบายจำนวนมากหันมาใช้หลักความเป็นสัดส่วนเป็นเกณฑ์ในการตัดสินคุณงามความดีของระบบการเลือกตั้ง โดยเห็นว่าระบบการเลือกตั้งที่สะท้อนความเป็นสัดสวนระหว่างคะแนนเสียงที่พรรคการเมืองได้รับกับที่นั่งในสภาได้ดี (ในความหมายว่าหากพรรคได้คะแนนเสียงสมมติคิดเป็น 40 % พรรคนั้นควรได้ที่นั่งคิดเป็น 40% ของที่นั่งในสภาด้วย) คือ ระบบการเลือกตั้งที่ดีที่สุด ในแง่นี้หลายคนจึงเห็นว่าระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วน (ระบบปาร์ตี้ลิสต์และระบบ STV จะกล่าวในรายละเอียดข้างหน้า) เป็นระบบที่ดีที่สุด เพราะระบบเสียงข้างมากมักจะให้ที่นั่งกับพรรคการเมืองใหญ่มากเกินกว่าคะแนนเสียงที่พรรคได้รับ (เป็นเรื่องปรกติในระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากที่พรรคการเมืองที่ได้คะแนนเสียงคิดเป็น 40% อาจจะได้ที่นั่ง 50-60% ของที่นั่งทั้งหมด) อย่างไรก็ดี สังคมควรต้องตระหนักว่าหลักความเป็นสัดส่วนมิใช่เป้าหมายประการเดียวกระทั่งอาจจะไม่ใช่เป้าหมายที่สำคัญที่สุดเสมอไป (Horowitz 2003, 117) เช่นในสถานการณ์ที่สังคมต้องการเสถียรภาพทางการเมือง ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนอาจจะไม่เหมาะสมเพราะมักจะนำไปสู่การเกิดพรรคการเมืองจำนวนมากที่กระจัดกระจาย และยังเอื้อให้เกิดพรรคการเมืองแนวอุดมการณ์สุดโต่งซึ่งอาจจะบั่นทอนความสงบสุขและความสมานฉันท์ทางการเมือง

2. ความพร้อมรับผิดของผู้แทนต่อผู้ลงคะแนน (accountability) หมายถึงความผูกพันทางนโยบายที่ผู้แทนมีต่อประชาชนที่เลือกพวกเขาเข้ามา และผู้เลือกตั้งสามารถตรวบสอบควบคุมให้นักการเมืองที่ตนเลือกเข้าไปทำตามสิ่งที่ได้หาเสียงไว้ หรือเข้ามาดูแลปัญหาความเดือดร้อนของเขต

เลือกตั้งตนเอง ในแง่นี้ไม่ใช่ระบบการเลือกตั้งทุกระบบจะสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์นี้ได้เหมือนกันหมด ตัวอย่างเช่น ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนแบบปาร์ตี้ลิสต์ (แบบไม่ผสม) ที่ใช้ในบางประเทศ ไม่มีผู้แทนมาจากเขตเลือกตั้งเลยแม้แต่คนเดียว โดยใช้ทั้งประเทศเป็นเขตเลือกตั้งและผู้ลงคะแนนเลือกเฉพาะบัญชีรายชื่อโดยไม่สามารถเลือกผู้แทนเขต ซึ่งทำให้ความผูกพันระหว่างผู้เลือกตั้งกับผู้แทนไม่มี ในแง่นี้ระบบที่มีผู้แทนจากเขตเลือกตั้งจะตอบสนองเป้าหมายข้อดีได้ดีกว่า

3. เสถียรภาพของรัฐบาล เป้าหมายข้อนี้มีความสำคัญ โดยเฉพาะในสังคมที่ประสบปัญหาการล่มสลายของรัฐบาลอยู่บ่อยครั้งทำให้การบริหารประเทศหยุดชะงักและขาดความต่อเนื่อง เสถียรภาพของรัฐบาลทำให้การกำหนดและผลักดันนโยบายมีความคงเส้นคงวา และทำให้รัฐบาลสามารถรักษาสัญญาที่พรรคการเมืองที่ชนะการเลือกตั้งมีไว้กับผู้ลงคะแนนเสียง เพราะหากรัฐบาลมีอายุสั้นย่อมไม่สามารถผลักดันนโยบายอะไรได้เลย ระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากตอบสนองเป้าหมายนี้ได้กว่าระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วน

4. ความประสานปรองดองระหว่างประชากรต่างศาสนา ชาติพันธุ์ เป้าหมายนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในสังคมที่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงทางสังคมวัฒนธรรม โดยระบบการเลือกตั้งแบบที่ให้ผู้เลือกตั้งจัดลำดับความชอบผู้สมัครจากมากไปหาน้อย (เช่น ระบบ Alternative Vote และ STV ดังจะกล่าวในรายละเอียดข้างหน้า) ได้ชื่อว่าตอบสนองเป้าหมายนี้ได้ดีที่สุด เพราะมีกฎกติกาที่สร้างแรงจูงใจให้พรรคการเมืองออกแบบนโยบายที่ประสานประโยชน์และความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายมากกว่าที่จะมีนโยบายสุดโต่งหรือคับแคบซึ่งมุ่งตอบสนองกลุ่มศาสนา/ชาติพันธุ์หนึ่งใดเป็นการเฉพาะ โดยระบบการเลือกตั้งดังกล่าวจะมีข้อบังคับให้พรรคการเมืองต้องได้คะแนนเสียงจากกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่ฐานเสียงหลักของตนเพื่อชนะการเลือกตั้ง ฉะนั้นจึงบีบให้พรรคการเมืองต้องเข้าหากลุ่มผู้เลือกตั้งหลากหลายกลุ่ม เช่น การเลือกตั้งประธานาธิบดีในไนจีเรียกำหนดว่าผู้ชนะต้องได้คะแนนเสียงอย่างน้อย 25% จากสองในสามของมลรัฐทั้งหมดของประเทศ หรือการเลือกตั้งประธานาธิบดีอินโดนีเซียซึ่งเพิ่งมีการเลือกตั้งโดยตรงครั้งแรกในปี 2547 ได้กำหนดให้ผู้ชนะต้องได้รับคะแนนเสียงข้างมากแบบเด็ดขาดคือ เกิน 50% และยังต้องได้รับคะแนนเสียงอย่างน้อย 20% จากอย่างน้อย 16 จังหวัดจากจำนวนจังหวัดทั้งหมด 32 จังหวัด (Emmerson 2004) ข้อกำหนดนี้มีขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้สมัครหาเสียงเฉพาะในเขตใดเขตหนึ่งที่รู้ว่าเป็นฐานเสียงอันแน่นหนาของตน หากต้องหาเสียงกระจายไปทั่วประเทศกับกลุ่มประชากรต่างศาสนา ภาษา และชาติพันธุ์ เพื่อให้ประธานาธิบดีเป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่มอย่างแท้จริง ซึ่งจะช่วยป้องกันอคติในเชิงนโยบาย และไม่ทำให้ประชากรที่เป็นชนกลุ่มน้อยรู้สึกว่าตนไม่ได้รับความใส่ใจจากรัฐบาล

5. เสียงของชนกลุ่มน้อย เป้าหมายข้อนี้ดูเผินๆ อาจจะเหมือนเป้าหมายที่สี่ แต่อันที่จริงแล้วไม่ใช่ และเป็นเป้าหมายที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในทางการเมืองและนโยบาย สำหรับเป้าหมายประการสุดท้ายนี้มุ่งไปที่การให้ชนกลุ่มน้อยมีที่นั่งในสภา เช่น มีการเสนอว่าชนกลุ่มน้อย

ควรมีที่นั่งตามสัดส่วนประชากรของพวกเขา สมมติว่า ประเทศหนึ่งมีประชากรมุสลิมคิดเป็น 10% ผู้สนับสนุนแนวคิดนี้เสนอว่าระบบการเลือกตั้งควรจะประกันให้มีผู้แทนมุสลิมคิดเป็น 10% ในสภา ทั้งนี้อาจจะใช้ระบบโควต้า หรือใช้ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนที่เพิ่มโอกาสให้กับพรรคการเมืองของชนกลุ่มน้อย ระบบเลือกตั้งบางแบบอาจจะให้ผลลัพธ์ที่สะท้อนผู้แทนชนกลุ่มน้อยต่ำกว่าสัดส่วนประชากรที่พวกเขามี เช่น การใช้ระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมาก (เช่น FPTP) ในสังคมที่ชนกลุ่มน้อยอยู่อย่างกระจัดกระจายทำให้ยากที่ผู้แทนชนกลุ่มน้อยจะได้รับเลือก อย่างไรก็ตาม มีข้อถกเถียงกันอย่างเผ็ดร้อนในหลายประเด็นเกี่ยวกับเป้าหมายประการนี้ เช่น จำเป็นแค่ไหนที่จะต้องมีที่นั่งของชนกลุ่มน้อยตรงตามสัดส่วนประชากร รวมทั้งประเด็นปัญหาที่ว่าเราจะนิยาม “ผู้แทนชนกลุ่มน้อย” อย่างไร เช่น ผู้แทนของคนมุสลิมนั้นต้องนับถือศาสนาอิสลาม หรือเป็นใครก็ได้ขอเพียงให้มีนโยบายและตั้งใจที่จะทำงานเพื่อคนมุสลิมเป็นการเฉพาะ เพราะบ่อยครั้งพบว่าผู้แทนที่มาจากชนกลุ่มน้อยอาจจะไม่ได้เป็นปากเสียงให้กับกลุ่มของตนเองเมื่อพวกเขาได้รับที่นั่งในสภา (Reilly 2006; Horowitz 2003) ที่กล่าวว่าเป้าหมายข้อนี้ต่างจากข้อที่สี่ เพราะเป้าหมายข้อที่สี่ถึงที่สุดแล้วมุ่งสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่างๆ หรือมุ่งที่จะป้องกันไม่ให้ประเด็นความแตกต่างทางศาสนา/ชาติพันธุ์ถูกปลุกเร้าเป็นประเด็นทางการเมือง มุ่งสร้างพรรคการเมืองที่เป็นตัวแทนกลางๆ ของคนทุกกลุ่มมากกว่าที่จะสนับสนุนให้เกิดพรรคการเมืองของชนกลุ่มน้อยที่ชูประเด็นอัตลักษณ์มาหาเสียงในการแข่งขันเลือกตั้ง

<u>เมนูระบบการเลือกตั้ง</u>[27]

ในการที่จะออกแบบหรือปฏิรูประบบการเลือกตั้งให้มีความเหมาะสม นอกจากเราต้องมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และลักษณะเฉพาะของปัญหาของสังคมของเราแล้ว เราจำเป็นต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับระบบการเลือกตั้งแบบต่างๆ ที่มีการใช้อยู่ทั่วโลก เพื่อที่จะทราบถึงทางเลือกทั้งหมด และข้อดีข้อด้อยของระบบการเลือกตั้งแบบต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจอย่างรอบคอบในการรับเอาระบบการเลือกตั้งแบบใดแบบหนึ่งมาใช้

การแบ่งระบบเลือกตั้งทำได้หลายวิธีด้วยกัน แต่วิธีการแบ่งที่ได้รับการยอมรับโดยนักวิชาการส่วนใหญ่คือ การแบ่งโดยดูที่องค์ประกอบหลักของระบบเลือกตั้งว่ามีลักษณะอย่างไรและวิธีที่คะแนนเสียงถูกแปรไปเป็นจำนวนที่นั่งในสภา ในกรณีขององค์ประกอบหลักของระบบการเลือกตั้งมีสามองค์ประกอบด้วยกัน (ดู Farrell 2001, 4-10) หนึ่ง ขนาดของเขตเลือกตั้ง (district magnitude) ซึ่งหมายถึงจำนวนที่นั่งผู้แทนต่อเขตการเลือกตั้งหนึ่งๆ ซึ่งเขตเลือกตั้งมีตั้งแต่เล็กที่สุดคือเขตเลือกตั้งที่มีผู้แทนได้หนึ่งคนไปจนถึงเขตเลือกตั้งใหญ่ที่มีผู้แทนหลายสิบคนก็ได้ สอง โครงสร้างของการลงคะแนน (ballot structure) ซึ่งหมายถึงแบบแผนในการลงคะแนนของผู้ใช้สิทธิ

[27] (ประมวลจาก Reynolds, Reily, and Ellis 2005; Farrell 2001; Norris 2004; Horowitz 2003; Gallagher and Mitchell 2005)

เลือกตั้ง ซึ่งมีสองรูปแบบหลักคือ แบบที่ผู้ใช้สิทธิสามารถจัดลำดับความชอบของผู้สมัครจากมากไปหาน้อย (ordinal ballots) กับแบบที่ไม่สามารถจัดลำดับได้ มีโอกาสแค่เลือกคนในคนหนึ่งที่ชอบมากที่สุดเท่านั้น (categorical ballots) และองค์ประกอบสุดท้ายคือ สูตรในการนับคะแนน (electoral formula) ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิธีการแปลงคะแนนเสียงไปเป็นจำนวนที่นั่ง สูตรหรือวิธีการดังกล่าวอาจแบ่งได้เป็นสามวิธีหลักด้วยกันคือ แบบเสียงข้างมากธรรมดา (plurality) ซึ่งผู้ชนะแค่ได้เสียงข้างมากแต่ไม่จำเป็นต้องเกินกึ่งหนึ่ง แบบเสียงข้างมากเด็ดขาด (majority) ซึ่งผู้ชนะต้องได้เสียงข้างมากและเกินกึ่งหนึ่งด้วย และแบบสัดส่วน (proportional) ซึ่งกระจายที่นั่งให้ตามคะแนนเสียงที่ได้รับตามสัดส่วน โดยพยายามไม่ให้คะแนนของคนที่แพ้เสียไปโดยไม่ถูกนับ วิธีการนับบแบบสัดส่วนนี้มีมาตรการแตกต่างหลากหลายกันออกไป ซึ่งเราจะได้อภิปรายในรายละเอียดต่อไปข้างหน้าเมื่อพิจารณาระบบเลือกตั้งแต่ละแบบ

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบทั้งสามแล้ว เราสามารถจัดแบ่งระบบการเลือกตั้งที่ใช้อยู่ทั่วโลกในปัจุบันออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ก) ระบบเสียงข้างมาก ข) ระบบสัดส่วน และ ค) ระบบผสม

ก) <u>ระบบเสียงข้างมาก (plurality/majority)</u>

ระบบนี้เน้นที่จะบรรลุเป้าหมายความพร้อมรับผิดของผู้แทนต่อผู้ลงคะแนน และเสถียรภาพของรัฐบาลเป็นสำคัญ

ลักษณะเด่นของระบบนี้คือ มักจะนิยมใช้เขตเลือกตั้งแบบเขตเดียวคนเดียว แต่ภายใต้ระบบนี้มีวิธีการนับคะแนนและการแปลงคะแนนเสียงเป็นจำนวนที่นั่งหลายแบบด้วยกัน ระบบนี้แบ่งออกเป็น 5 ระบบย่อยด้วยกัน คือ First Past the Post, Block Vote, Party Block Vote, Alternative Vote, and Two-Round System (ดูประกอบใน Reilly 2001, 15-17)

1) ระบบเสียงข้างมากแบบไม่เด็ดขาด (First Past The Post –FPTP หรือบางตำราใช้ชื่อเรียกต่างกันออกไปในนามว่า Single Member Plurality- SMP) เป็นระบบที่ง่ายและพื้นฐานที่สุด ระบบนี้ใช้เขตเลือกตั้งแบบเขตเดียวคนเดียว ผู้ชนะคือผู้ที่ได้เสียงมากที่สุดโดยไม่จำเป็นต้องเป็นเสียงข้างมากแบบสมบูรณ์ ระบบนี้ผู้สมัครมักจะเลือกตัวบุคคลมากกว่าเลือกพรรค ประเทศที่ใช้ระบบนี้ได้แก่ สหราชอาณาจักร อินเดีย แคนาดา สหรัฐฯ บังคลาเทศ เนปาล และประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ (นิวซีแลนด์และแอฟริกาใต้ซึ่งเคยใช้ระบบนี้ได้เลิกใช้แล้วตั้งแต่ทศวรรษ 1990)

ข้อดี: ง่าย ไม่ซับซ้อน สร้างเสถียรภาพแก่รัฐบาลและระบบการเมือง และทำให้มีความผูกพันระหว่างผู้สมัครกับเขตเลือกตั้ง (geographical accountability) ระบบนี้ทำให้เกิดระบบพรรคการเมืองเสียงข้างมากสองพรรคใหญ่ซึ่งทำให้การเมืองมีเสถียรภาพ ระบบนี้ยังมักทำให้เกิดระบบรัฐบาลพรรคเดียว เพราะเอื้อประโยชน์ให้กับพรรคใหญ่ที่สุด (เป็นเรื่องธรรมดาที่เราจะพบว่าพรรคใหญ่ที่สุดได้จำนวนที่นั่งมากกว่าสัดส่วนคะแนนเสียงที่ตนได้ เช่น ได้คะแนนเสียงคิดเป็น 40% แต่

ได้ที่นั่งคิดเป็น 50%) ในขณะเดียวกันระบบนี้ก็ทำให้เกิดฝ่ายค้ายที่เป็นเอกภาพด้วย นอกจากนี้มันยังสร้างแรงจูงใจทำให้พรรคการเมืองมีลักษณะของพรรคการเมืองที่มีฐานเสียงกว้างขวางครอบคลุมประชากรหลายกลุ่มเพื่อชนะการเลือกตั้งเป็นรัฐบาล ในประเทศที่มีความแตกต่างหลากหลายทางอัตลักษณ์สูง ระบบนี้ทำให้พรรคการเมืองก้าวข้ามการเป็นพรรคการเมืองของกลุ่มเชื้อชาติหรือศาสนาใดเพียงลำพัง (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 36; Farell 2001, 19-31) มันยังป้องกันไม่ให้เกิดการเมืองหัวรุนแรงสุดโต่ง (ซึ่งมักจะเติบโตในระบบสัดส่วน) เอื้อให้ผู้สมัครที่มีฐานคะแนนเสียงดี มีผลงานดีและเป็นที่นิยมในเขตเลือกตั้งได้รับโอกาสเป็นผู้แทน ตามทฤษฎี ระบบนี้เหมาะที่สุดกับประเทศที่มีพรรคการเมืองใหญ่สองพรรคแข่งขันกัน

ข้อเสีย: กีดกันพรรคการเมืองเล็ก กีดกันชนกลุ่มน้อยรวมทั้งผู้สมัครหญิง ทำให้พรรคการเมืองใหญ่ได้ที่นั่งมากเกินความเป็นจริง จำนวนคะแนนเสียงกับจำนวนที่นั่งที่พรรคการเมืองได้รับไม่เป็นสัดส่วนกัน ประเทศส่วนใหญ่ที่ใช้ระบบนี้ตระหนักถึงข้อเสียดังกล่าวโดยเฉพาะข้อเสียเรื่องความไม่เป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงที่ได้กับจำนวนที่นั่งที่ได้รับการจัดสรร แต่ก็เห็นว่าข้อดีที่ระบบนี้รับประกันในแง่ความเข้มแข็งของรัฐบาลและเสถียรภาพทางการเมืองเป็นเรื่องสำคัญกว่า

2) ระบบบล็อคโหวตหรือเขตเดียวหลายคน (Block Vote -BV) ระบบนี้ใช้ระบบเขตเลือกตั้งแบบเขตเดียวหลายคน โดยผู้เลือกตั้งมีสิทธิเลือกผู้สมัครได้เท่ากับจำนวนที่นั่งในเขตนั้น ผู้เลือกตั้งเลือกผู้สมัครที่ตนเองชอบโดยไม่ต้องคำนึงถึงสังกัดพรรคการเมือง ผู้ชนะคือผู้ที่ได้เสียงมากที่สุดตามลำดับโดยไม่ต้องคำนึงถึงเปอร์เซ็นต์คะแนนเสียงที่เขาได้รับ

ระบบนี้มักจะใช้ในประเทศที่พรรคการเมืองอ่อนแอ เช่น คูเวต ลาว เลบานอน มัลดีฟ ซีเรีย ทองกา ทูวาลู นอกจากนั้นประเทศอย่างจอร์แดน มองโกเลีย ฟิลิปปินส์ และประเทศไทย (ก่อน 2540) ก็เคยใช้ระบบนี้ แต่ก็ได้เลิกใช้ไปแล้วเพราะตระหนักถึงข้อเสียบางประการ ฝ่ายปฏิรูปในประเทศกลุ่มหลังนี้เน้นเหตุผลเรื่องการซื้อสิทธิขายเสียงและระบบพรรคการเมืองที่อ่อนแอเป็นเหตุผลในการยกเลิกระบบการเลือกตั้งแบบ BV (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 47)

ข้อเสียคือ ผลการเลือกตั้งมักจะมีความไม่แน่นอน ยากแก่การคาดเดา ทำให้พรรคการเมืองไม่เข้มแข็งและเกิดเป็นกลุ่มย่อย (มุ้ง) ต่างๆ ภายในพรรคการเมือง ซึ่งเอื้อต่อการเกิดปัญหาคอร์รัปชั่น

3) ระบบบล็อคโหวตโดยพรรค (The Party Block Vote -PBV) คือระบบที่ผู้เลือกตั้งเลือกบัญชีรายชื่อของพรรคแทนที่จะเลือกผู้สมัครเป็นรายบุคคล โดยเขตเลือกตั้งเป็นแบบเขตเดียวหลายคน พรรคที่ได้เสียงมากที่สุดได้ที่นั่งทั้งหมดในเขตเลือกตั้งนั้นไป โดยไม่จำเป็นต้องชนะเสียงข้างมากเด็ดขาด ใช้เป็นระบบการเลือกตั้งหลักเพียงในสี่ประเทศ คือ สิงคโปร์ แคมารูน ชาด และ Djibouti

ข้อดี เปิดโอกาสให้ผู้สมัครจากชนกลุ่มน้อยมีโอกาสได้รับการเลือกตั้งโดยเกาะกระแสความนิยมของพรรคการเมืองใหญ่ เช่นในสิงคโปร์ ที่กฎหมายเลือกตั้งระบุให้พรรคการเมืองใส่รายชื่อผู้สมัครเชื้อชาติมาเลย์หรืออินเดียหรือชนกลุ่มน้อยอื่นๆ อย่างน้อยหนึ่งคนในบัญชีรายชื่อพรรคการเมืองเองก็ยินดีเพราะจะได้ดึงคะแนนเสียงชนกลุ่มน้อยในเขตเลือกตั้ง

ข้อเสียก็เช่นเดียวกับระบบ FPTP ที่พรรคการเมืองใหญ่ได้ที่นั่งมากเกินสัดส่วนที่ควรจะได้

4) ระบบการลำดับคะแนน (Alternative Vote -AV) ระบบนี้พยายามสร้างหลักประกันว่าผู้ชนะคือผู้ที่ได้เสียงข้างมากเด็ดขาด เขตเลือกตั้งเป็นแบบเขตเดียวคนเดียว โดยผู้สมัครสามารถลำดับความชอบของผู้สมัครจากลำดับที่หนึ่งไปถึงลำดับสุดท้าย ผู้ชนะคือผู้สมัครที่ได้คะแนนเสียงลำดับที่หนึ่งจากผู้เลือกตั้งเกินกึ่งหนึ่ง ถ้าในรอบแรกไม่มีใครได้เสียงข้างมากเด็ดขาดดังกล่าว ก็ให้ตัดผู้สมัครที่ได้คะแนนน้อยที่สุดออกไป และเกลี่ยคะแนนในบัตรของผู้สมัครคนนั้นไปให้กับผู้สมัครคนอื่นที่ถูกเลือกเป็นลำดับที่สองตามที่ผู้เลือกตั้งระบุไว้จนกว่าจะมีผู้สมัครคนใดคนหนึ่งได้เสียงเกินกึ่งหนึ่ง ระบบนี้ใช้ในออสเตรเลีย ฟิจิ และปาปัว นิว กีนี และใช้ในการเลือกตั้งประธานาธิบดีในไอร์แลนด์และบอสเนีย และการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีของลอนดอนและซานฟรานซิสโก (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 49; Farell 2001, 55-60)

ข้อดี ทำให้ผู้สมัครที่ได้รับเลือกตั้งมีความชอบธรรมมากขึ้น เพราะมาจากเสียงข้างมากเด็ดขาด นอกจากนั้น ระบบนี้ยังเอื้อให้พรรคการเมืองมีลักษณะไม่สุดโต่ง พยายามสร้างนโยบายที่ตอบสนองประชากรอย่างกว้างขวางที่สุด เพราะการชนะเลือกตั้งไม่ใช่ได้เสียงจากผู้สนับสนุนหลักของพรรค แต่ยังต้องอาศัยคะแนนเสียงจากผู้สนับสนุนพรรคการเมืองอื่น (ในกรณีที่มีการนับคะแนนรอบสอง) ซึ่งจะทำให้มีการเชื่อมประสานและร่วมมือกันระหว่างพรรคการเมืองด้วย

มีกลุ่มนักวิชาการกลุ่มหนึ่งเสนอให้นำระบบเลือกตั้งนี้มาใช้ในการเลือกตั้งวุฒิสมาชิกของไทย เพราะจะทำให้วุฒิสมาชิกมาจากเสียงข้างมากในเขตเลือกตั้งจริงๆ และเป็นผู้ที่มีนโยบายตอบสนองคนส่วนมากในเขตเลือกตั้งมากกว่าที่จะตอบสนองคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (สมเกียรติ, วรเจตตน์, สิริพรรณ, ปกป้อง 2550; สิริพรรณ 2550)

ข้อเสีย มีความยุ่งยากซับซ้อนในการนับคะแนน

ตัวอย่าง ปาปัว นิวกีนี เอามาใช้ในการบรรเทาปัญหาความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์

5) ระบบการนับคะแนนสองรอบ (Two-Round System -TRS) ใช้หลักการเช่นเดียวกับระบบที่ 4 กล่าวคือ ถ้าการแข่งขันในรอบแรกไม่มีผู้สมัครคนใดได้เสียงข้างมากเด็ดขาด (เกิน 50%) ต้องมีการจัดการเลือกตั้งรอบสอง ซึ่งสามารถจัดได้สองแบบ คือ เอาเฉพาะผู้สมัครที่ได้เสียงอันดับที่หนึ่งและสองจากรอบแรกมาแข่งขันกัน หรือผู้สมัครมากกว่าสองรายสามารถแข่งขันกันในรอบที่สองโดยใครได้เสียงมากที่สุดก็เป็นผู้ชนะไป แม้ว่าจะไม่ได้เสียงเกินกึ่งหนึ่งก็ตาม

ตัวอย่างประเทศที่ใช้คือ Kyrgyzstan (อดีตประเทศสมาชิกสหภาพโซเวียต)

ข) ระบบสัดส่วน (proportional representation)

ต่างจากระบบเสียงข้างมากที่เน้นเรื่องความพร้อมรับผิดและเสถียรภาพ ระบบสัดส่วนเน้นที่จะบรรลุเป้าหมายความเป็นสัดส่วนระหว่างคะแนนเสียงกับที่นั่งเป็นสำคัญ

หลักการสำคัญของระบบนี้คือ การลดความต่างระหว่างจำนวนคะแนนเสียงทั้งหมดที่พรรคการเมืองหนึ่งได้กับจำนวนที่นั่งในสภาที่พรรคนั้นได้รับการจัดสรร ยกตัวอย่างเช่น ถ้าพรรคการเมือง ก. ได้คะแนนเสียงรวมกันทั้งหมด 40% ของจำนวนผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งทั้งหมด พรรคนั้นควรได้จำนวนที่นั่งในสภาคิดเป็น 40% ของจำนวนที่นั่งทั้งหมดด้วย (ดูประกอบใน Reilly 2001, 17-20; Farell 2001, 68-95)

ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนที่ใช้อยู่ในประเทศต่างๆ มีอยู่ 2 รูปแบบหลักด้วยกันคือ 1) ระบบปาร์ตี้ลิสต์ และ 2) ระบบแบบจัดเรียงลำดับความชอบ (preferential voting) ที่เรียกว่า Single Transferable Vote (STV) ซึ่งผู้เลือกตั้งสามารถจัดลำดับผู้สมัครที่ตนต้องการในเขตเลือกตั้งที่มีผู้สมัครหลายคน จากการสำรวจพบว่าในบรรดาประเทศที่ใช้ระบบสัดส่วน ระบบปาร์ตี้ลิสต์เป็นที่นิยมกว่าระบบ STV มาก (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 57)

ระบบสัดส่วนต้องใช้เขตเลือกตั้งที่มีผู้แทนได้มากกว่าหนึ่งคนเสมอ เพราะไม่เช่นนั้นก็จะไม่สามารถแบ่งคะแนนเสียงออกเป็นสัดส่วนได้ แต่เขตเลือกตั้งอาจจะเป็นระดับประเทศหรือภูมิภาค ระบบสัดส่วนนี้ใช้มากเป็นพิเศษในทวีปละตินอเมริกา แอฟริกา และยุโรป

ข้อดี สภาผู้แทนจะสะท้อนความเป็นสัดส่วนของประชากรในชาติได้ดีกว่าระบบเสียงข้างมาก พรรคการเมืองที่เป็นตัวแทนชนกลุ่มน้อยมีโอกาสได้รับเลือกมากขึ้น พรรคการเมืองเล็กมีโอกาสดีขึ้นเช่นกัน ผู้สมัครผู้หญิงมีโอกาสได้รับเลือกตั้งมากขึ้นในระบบนี้เมื่อเทียบกับระบบเสียงข้างมาก ฉะนั้นระบบนี้จึงเป็นที่นิยมในประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ที่ยังไม่มีพรรคการเมืองที่เข้มแข็ง และเป็นที่นิยมในประเทศที่มีความแตกต่างหลากหลายต่างเชื้อชาติและศาสนาสูง เพราะเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองของกลุ่มต่างๆ ได้มีตัวแทนในสภา (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 57) ข้อดีอื่นๆ คือ ทำให้มีคะแนน “เสียเปล่า” (wasted vote) น้อยเพราะทุกคะแนนถูกนับและแปรไปเป็นที่นั่ง ระบบนี้จึงสร้างแรงจูงใจให้พรรคการเมืองพยายามหาเสียงและสร้างความนิยมแม้แต่ในพื้นที่เลือกตั้งที่ฐานเสียงของพรรคอ่อนแอ เพราะคะแนนทุกคะแนนที่ได้รับสามารถแปรไปเป็นที่นั่งได้เสมอ, ระบบนี้เอื้อให้เกิดการแบ่งสรรปันส่วนอำนาจระหว่างพรรคและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ได้ง่ายกว่าระบบเสียงข้างมากซึ่งเป็นระบบที่มีลักษณะผู้ชนะได้หมด ผู้แพ้เสียหมด

ข้อเสีย ข้อวิพากษ์วิจารณ์หลักต่อระบบสัดส่วนคือ การทำให้เกิดระบบพรรคการเมืองที่กระจัดกระจายและรัฐบาลผสม ซึ่งลดทอนขีดความสามารถของรัฐบาลในการผลักดันนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ เอื้อให้พรรคการเมืองที่มีแนวนโยบายสุดโต่งแจ้งเกิดได้และอาจมีอำนาจต่อรองเกินควรในการจัดตั้งรัฐบาลผสม [ยกตัวอย่างกรณีประเทศเยอรมันนีช่วงสาธารณรัฐไวร์มาร์ (Weimar

Republic), ดูใน Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 59] มีการวิจารณ์ด้วยว่าระบบนี้มีความยุ่งยากซับซ้อนมากเกินไป

1) ระบบปาร์ตี้ลิสต์ มีการคำนวณคะแนนได้หลายแบบ และมีการตั้งเกณฑ์ขั้นต่ำแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ เช่น ในตุรกี เกณฑ์ขั้นต่ำที่พรรคการเมืองหนึ่งจะได้รับการจัดสรรที่นั่งในสภาคือ 10% ในขณะที่เนเธอร์แลนด์ใช้แค่ 0.67% อิสราเอล 1.5% เดนมาร์ค 2 % เยอรมัน นิวซีแลนด์ และรัสเซียใช้ 5% โปแลนด์ 7% (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 60, 83; Horowitz 2003, 125; Farrell 2001, 17) การกำหนดเกณฑ์ขั่นต่ำถือกำเนิดมาจากระบบการเลือกตั้งของเยอรมันที่ต้องการสกัดพรรคการเมืองขนาดเล็กและพรรคการเมืองหัวรุนแรงสุดโต่ง อย่างไรก็ตาม การกำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำที่สูงเกินไปจะมีผลทำลายหลักความเป็นความสัดส่วน เพราะทำให้คะแนนที่ประชาชนเลือกพรรคขนาดเล็กทั้งหลายเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ กรณีซึ่งเป็นที่กล่าวขวัญกันมาก คือ การเลือกตั้งในตุรกีในปี 2545 ที่พรรคการเมืองจำนวนมากได้คะแนนปาร์ตี้ลิสต์ไม่ถึง 10% ที่กฎหมายกำหนดไว้ ทำให้คะแนนเสียงจำนวนสูงถึง 46% ที่ผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งเลือกพรรคเหล่านั้นเสียไปโดยปริยาย และทำให้พรรคที่ได้คะแนนเกิน 10 % ได้ที่นั่งมากกว่าที่ตนเองควรจะได้อย่างมหาศาล (Horowitz 2003, 125)

นอกจากนั้นยังมีข้อแตกต่างว่าลิสต์รายชื่อนั้นเป็นแบบปิด แบบเปิด หรือแบบอิสระ (closed, open, and free lists) แบบปิดนั้นใช้กันมากที่สุดรวมทั้งกรณีของไทยด้วย คือ พรรคจัดทำบัญชีรายชื่อมาเสร็จเรียบร้อยแล้วก่อนการเลือกตั้ง เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ส่วนแบบเปิดใช้ในหลายประเทศในยุโรปตะวันตก คือ ผู้เลือกตั้งนอกจากเลือกพรรคยังสามารถจัดลำดับผู้สมัครภายในพรรคนั้นที่ตนต้องการให้ได้รับเลือก ข้อเสียของบัญชีแบบเปิดคือ ทำให้มีการแข่งขันกันภายในพรรคเพื่อสร้างคะแนนนิยมให้ตนเองได้รับเลือก นำไปสู่ความแตกแยกภายในพรรคได้ ระบบแบบอิสระเป็นระบบที่ให้อำนาจกับผู้เลือกตั้งมากที่สุด คือ ผู้เลือกตั้งมีคะแนนในมือหลายคะแนน (ตามจำนวนที่นั่ง) และจะเลือกผู้สมัครจากบัญชีรายชื่อต่างพรรคกันก็ได้ หรือจะใส่คะแนนให้กับผู้สมัครรายหนึ่งมากกว่าหนึ่งคะแนนก็ได้ ระบบอิสระนี้ใช้ในลักเซมเบิร์กและสวิตเซอร์แลนด์ (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 90)

ข้อดีของระบบนี้ก็เหมือนกับข้อดีทั่วๆ ไปที่กล่าวถึงแล้วสำหรับระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วน อย่างไรก็ตาม มีข้อวิจารณ์ว่าระบบนี้ทำให้ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างนักการเมืองกับเขตเลือกตั้งอ่อนแอหรือไม่มีเลย และถ้าระบบบัญชีรายชื่อเป็นแบบระบบปิด ผู้เลือกตั้งก็ไม่มีโอกาสเลือกหรือลงโทษผู้สมัครที่ตนไม่ชอบหรือมีผลงานไม่เป็นที่น่าประทับใจ ข้อวิจารณ์อีกประการหนึ่งคือ ทำให้อำนาจกระจุกตัวอยู่ที่ผู้นำพรรคกลุ่มเล็กๆ ที่มีอำนาจชี้ขาดในการจัดทำบัญชีรายชื่อ

ตัวอย่างประเทศที่ใช้ระบบนี้คือ แอฟริกาใต้ในการเลือกตั้งครั้งแรกหลังจากสิ้นสุดระบอบแบ่งแยกสีผิว (Apartheid) ในปี 2537 ซึ่งช่วยให้เกิดความปรองดองระหว่างพรรคใหญ่กับพรรคเล็ก

ที่เป็นตัวแทนกลุ่มการเมืองที่ต่างกัน โดยไม่กีดกันคนกลุ่มน้อย (ผิวขาว) ออกไปจากอำนาจโดยสิ้นเชิง

2) ระบบจัดเรียงลำดับความชอบ (preferential voting) แบบ Single Transferable Vote (STV) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในการศึกษาเรื่องระบบการเลือกตั้งหลายรายมักจะลงความเห็นว่าระบบนี้เป็นระบบการเลือกตั้งที่ดีที่สุด (Taagepera and Shugart 1989; Taagepera 1998; Reynolds 1999) แต่ปรากฏว่ามีเพียงไม่กี่ประเทศในโลกเท่านั้นที่ใช้ระบบนี้ในการเลือกผู้แทน คือ สาธารณรัฐไอร์แลนด์ มอลต้า เอสโทเนีย (เลิกใช้แล้ว) นอกจากนี้ก็มีการนำไปใช้ในการเลือกตั้งวุฒิสมาชิกของออสเตรเลีย รวมทั้งการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นบางแห่งในสก๊อตแลนด์และนิวซีแลนด์

ระบบนี้ ผู้เลือกตั้งจะทำการเลือกผู้สมัครในเขตเลือกตั้งที่มีผู้แทนได้หลายคน โดยทำการจัดลำดับความชอบจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด (จะเลือกกี่อันดับก็ได้) ผู้สมัครที่ได้คะแนนเกินกว่าโควต้าที่ระบบกำหนดไว้ก็ได้ที่นั่งไปเลยตั้งแต่รอบแรก (สูตรการคำนวณคือ โควต้า = จำนวนคะแนนเลือกตั้ง/[จำนวนที่นั่ง +1] +1) ระบบนี้เป็นระบบสัดส่วนที่มีลักษณะถือเอาผู้สมัครเป็นศูนย์กลาง (candidate-centered) มากกว่าพรรคเป็นศูนย์กลาง (party-centered) แบบระบบปาร์ตี้ลิสต์

ข้อดีของระบบนี้คือ ข้อดีทั้งหลายของระบบสัดส่วนที่ได้กล่าวไปแล้ว ระบบ STV ได้ชื่อว่าเป็นระบบการเลือกตั้งผู้แทนที่ซับซ้อนที่สุด และข้อดีของมันคือ นอกจากสะท้อนความเป็นสัดส่วนได้อย่างยุติธรรมแล้วมันยังรักษาข้อดีของการเชื่อมโยงระหว่างผู้แทนกับประชากรในเขตเลือกตั้งได้ด้วย ซึ่งคุณลักษณะนี้ขาดหายไปในระบบปาร์ตี้ลิสต์

ข้อเสียของระบบนี้ก็คือข้อเสียทั่วไปของระบบสัดส่วนที่กล่าวถึงแล้ว รวมทั้งข้อเสียเพิ่มเติม คือ ต้องใช้การคำนวณที่ยุ่งยากซับซ้อนเกินไป นอกจากนี้ยังทำให้มีความแตกแยกภายในพรรค เพราะผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งสามารถเลือกผู้สมัครมากกว่าเลือกพรรค และผู้สมัครจากพรรคเดียวกันต้องแข่งกันเองด้วย (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 77)

ประเทศไอร์แลนด์ใช้ระบบนี้โดยไม่เกิดปัญหาเรื่องความแตกแยกภายในพรรค เพราะประเทศมีขนาดเล็กทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัครกับประชากรในเขตเลือกตั้งมีมากกว่าประเทศขนาดใหญ่อยู่แล้ว ไม่ว่าจะใช้ระบบการเลือกตั้งแบบใด และไอร์แลนด์ยังเป็นประเทศที่ประชากรมีระดับการศึกษาสูงจึงไม่มีอุปสรรคในการใช้ระบบการเลือกตั้งที่ซับซ้อน นอกจากนี้ยังไม่มีความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมและเชื้อชาติมากนัก

ผู้วิจัยคิดว่าระบบนี้มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้เลือกวุฒิสมาชิกของไทย ซึ่งจะได้กล่าวถึงข้างหน้า

ค) <u>ระบบผสม (mixed system)</u>

คือระบบที่ผสมผสานระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากกับระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนเข้าด้วยกัน มีสองรูปแบบหลัก คือ

1) แบบคู่ขนาน (parallel systems) ซึ่งใช้ทั้งแบบเสียงข้างมากและแบบสัดส่วนคู่กันแต่การนับคะแนนเป็นอิสระจากกันและกัน

ประเทศไทยใช้ระบบนี้ในการเลือกตั้งหลังรัฐธรรมนูญ 2540 รวมทั้งญี่ปุ่นและลิธัวเนีย ส่วนเกาหลีใต้ใช้ระบบนี้ แต่ผู้เลือกตั้งได้รับสิทธิให้เลือกได้แค่คะแนนเดียว คือต้องตัดสินใจว่าจะเลือกพรรคหรือตัวบุคคล ในขณะที่ของไทย ญี่ปุ่นและลิธัวเนีย ผู้เลือกตั้งมีสองคะแนนเสียงในมือ คะแนนหนึ่งสำหรับเลือกพรรค อีกคะแนนหนึ่งสำหรับเลือกตัวผู้สมัคร

ประเทศอื่นๆ ที่ใช้ระบบนี้ ได้แก่ อาร์มีเนีย กีนี ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ รัสเซีย Seychelles ติมอร์ ยูเครน (กลุ่มนี้ใช้ระบบ FPTP สำหรับระบบเขต) อีกห้าประเทศใช้ระบบการเลือกตั้งสองรอบสำหรับเขต ได้แก่ อาเซอร์ไบจัน จอร์เจีย คาซัคสถาน ลิธัวเนีย และ ทาจิกิสถาน ส่วนอันดอร์รา เซเนกัล และตูนีเซียใช้ระบบ PBV สำหรับระบบเขต โมนาโกเป็นประเทศเดียวที่ใช้ BV สำหรับระบบเขต (รวมกรณีของไทยตามรัฐธรรมนูญปี 2550) ในขณะที่ไต้หวันเป็นประเทศเดียวที่ใช้ SNTV ในระบบเขต รวมแล้วมี 21 ประเทศทั่วโลกที่ใช้ระบบนี้ในปัจจุบัน โดยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาระบบนี้ได้รับความนิยมจากหลายประเทศที่ปฏิรูประบบการเลือกตั้งใหม่ เนื่องจากเห็นว่าระบบนี้สามารถผนวกเอาข้อดีของทั้งระบบสัดส่วนกับระบบเสียงข้างมาก แต่ว่าแต่ละประเทศแบ่งสัดส่วนที่นั่งระหว่างระบบเขตกับปาร์ตี้ลิสต์ไม่เท่ากัน อันดอร์รา รัสเซีย และยูเครนแบ่งในสัดส่วน 50:50 เกาหลีใต้เป็นประเทศที่ให้น้ำหนักกับเขตมากที่สุดคือ 81:19 ในขณะที่ติมอร์เป็นกรณีที่ให้น้ำหนักกับปาร์ตี้ลิสต์มากที่สุด คือ 75 ที่นั่งมาจากปาร์ตี้ลิสต์และเพียง 13 ที่นั่งมาจากระบบเขต อย่างไรก็ตามประเทศส่วนใหญ่มักจะแบ่งสัดส่วนที่นั่งทั้งสองประเภทในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันคือ 60:40 (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 104)

กรณีของไทย ระบบการเลือกตั้งแบบใหม่ตามรัฐธรรมนูญปี 2550 ยังคงระบบคู่ขนานเอาไว้ แต่เปลี่ยนระบบการเลือกตั้งในระบบเขตจาก FPTP ไปเป็น BV ซึ่งเป็นการผสมผสานที่แทบไม่มีประเทศใดในโลกใช้ยกเว้นประเทศโมนาโก เพราะส่งผลในการทำลายความเข้มแข็งของพรรคการเมือง และการเปลี่ยนระบบปาร์ตี้ลิสต์จากเขตเลือกตั้งทั้งประเทศไปเป็นเขตเลือกตั้งภูมิภาค (ซึ่งไม่ได้สะท้อนความเป็นตัวแทนอะไร โดยหลักการในการแบ่งเขตเลือกตั้งนั้นปรกติต้องมีเกณฑ์ดังต่อไปนี้ ก. ขนาดประชากร ข. ความเกาะเกี่ยวกันของประชากรในเขตเลือกตั้งนั้น ค. ความเป็นชุมชนที่มีผลประโยชน์ร่วมกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่งของเขตเลือกตั้งนั้น ง. ความต่อเนื่องของพื้นที่ที่ต้องมีขอบเขตเชื่อมต่อถึงกัน Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 153) ก็ไม่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับพรรคการเมืองเช่นกัน

2) แบบสัดส่วนที่มีการผสมผสานของผู้แทน (Mixed Member Proportional -MMP) ซึ่งผสมผสานทั้งแบบเสียงข้างมากและแบบสัดส่วนเช่นกัน ข้อต่างจากระบบผสมแบบคู่ขนานคือระบบย่อยที่เป็นแบบสัดส่วนจะทำการชดเชยที่นั่งให้กับพรรคการเมือง ถ้ามีความไม่เป็นสัดส่วนเกิดขึ้นในระบบเสียงข้างมาก ผลลัพธ์ก็คือ ระบบแบบนี้มักจะมีความเป็นสัดส่วนมากกว่าระบบ

คู่ขนาน ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศเยอรมันนี เวลาผู้มีสิทธิออกเสียงไปลงคะแนนเลือกตั้ง แต่ละคนมีคะแนนเสียงสองคะแนนคือ เลือกส.ส. เขต กับเลือกบัญชีรายชื่อพรรคการเมือง การคำนวณหาที่นั่งในสภาของแต่ละพรรคการเมืองก็ทำโดยเอาคะแนนบัญชีรายชื่อที่พรรคได้รับมาคำนวณก่อนว่าพรรคนั้นจะได้กี่ที่นั่ง แล้วก็ไปดูว่าผู้สมัครสส.เขตของพรรคนั้นชนะมากี่เขต แล้วเอาสองตัวเลขนี้มาหักลบกันโดยยึดเอาคะแนนของบัญชีรายชื่อเป็นตัวตั้ง เช่น พรรค ก ได้ที่นั่งจากบัญชีรายชื่อทั้งหมด 250 ที่นั่ง และได้ส.ส.เขต 100 เขต ก็เอา 100 มาหักออกจาก 250 พรรคนั้นก็จะได้สส.เขต 100 ตามที่ได้รับเลือกจริงๆ แล้วอีก 150 ก็จะมาจากบัญชีรายชื่อ รวมได้ที่นั่งทั้งหมด 250 ที่นั่ง ระบบนี้ยึดคะแนนบัญชีรายชื่อที่ประชาชนเลือกพรรคเป็นหลัก เพราะเห็นว่าทำให้จำนวนที่นั่งกับจำนวนคะแนนเสียงที่แต่ละพรรคได้รับจะไม่ผันแปรมาก[28] ประเทศที่ใช้ระบบนี้ได้แก่ อัลบาเนีย โบลิเวีย เยอรมันนี ฮังการี อิตาลี เลโซโท เม็กซิโก นิวซีแลนด์ และเวเนซุเอลา ประเทศเหล่านี้มักจะให้สัดส่วนที่นั่งที่มาจากระบบเขตมากกว่าบัญชีรายชื่อ ยกเว้น ฮังการีที่จำนวนผู้แทนจากระบบสัดส่วนสูงกว่า (54% ต่อ 46%) และเยอรมันที่จำนวนผู้แทนจากทั้งสองระบบมีจำนวนเท่ากัน และเกือบทั้งหมด (ยกเว้นฮังการี) ใช้ระบบ FPTP ในการเลือกตั้งระบบเขต (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 91)

นักวิจัยพบว่าระบบผสมถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางในบรรดาประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ในแอฟริกาและอดีตสหภาพโซเวียต นิวซีแลนด์เป็นตัวอย่างประเทศประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้วที่น่าสนใจ เพราะเปลี่ยนระบบการเลือกตั้งจากสกุลหนึ่งไปอีกสกุลหนึ่งหลังจากใช้ระบบนั้นมาอย่างยาวนาน ในกรณีนี้เปลี่ยนจาก FPTP มาเป็น MMP หลังจากมีการจัดทำประชามติในปี 2535-2536 (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 100) เนื่องจากเห็นปัญหาว่าระบบ FPTP ทำร้ายพรรคเล็กและให้ที่นั่งกับพรรคใหญ่มากเกินกว่าคะแนนเสียงที่พรรคใหญ่ได้รับ (ปัญหา over-representation)

ผลการสำรวจพบว่า 46 % ของประเทศในโลกนี้ใช้ระบบแบบเสียงข้างมาก 36% ใช้ระบบสัดส่วน 15% ใช้ระบบผสม และ 3% ใช้ระบบอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากสามระบบดังกล่าว (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 32)

<u>ง. ระบบอื่นๆ</u>

1. SNTV (the Single Non-Transferable Vote)

ใช้เขตเลือกตั้งแบบมีผู้แทนได้หลายคน แต่ผู้เลือกตั้งมีสิทธิลงคะแนนได้คะแนนเดียว เคยใช้ในญี่ปุ่นระหว่างปีพ.ศ. 2481-2537 และในการเลือกตั้งวุฒิสมาชิกของไทยตามรัฐธรรมนูญ 2540

[28] วรเจตต์ ภาคีรัตน์ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เสนอว่าระบบการเลือกตั้งของไทยอาจจะปรับระบบผสมแบบของเยอรมันมาใช้เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความยุติธรรม (น่าจะหมายถึงหลักความเป็นสัดส่วน- ผู้วิจัย) ของน้ำหนักคะแนน ดู วรเจตน์ ภาคีรัตน์, "มันเลยไปแล้ว," *ไทยโพสต์แทบลอยด์*, 21 ตุลาคม 2552.

ปัจจุบันมีใช้แค่ในไม่กี่ประเทศ ข้อดีคือเพิ่มโอกาสให้กับผู้สมัครอิสระและผู้สมัครจากพรรคเล็กในการได้รับเลือกตั้ง

2. The Limited Vote (LV) เหมือนระบบ SNTV แต่ผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งสามารถลงคะแนนเสียงมากกว่าหนึ่งคะแนนเสียง แต่ก็น้อยกว่าจำนวนที่นั่งในเขตนั้นทั้งหมด เช่น ในเขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้ 5 คน แต่ผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งมีสิทธิเลือกได้แค่ 3 คน ระบบนี้ใช้น้อยมาก ยกเว้นการเลือกตั้งท้องถิ่นในบางประเทศ และการเลือกตั้งวุฒิสมาชิกของสเปน (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 117)

3. Borda Count (BC) ใช้ในประเทศเดียวคือ Nauru เป็นระบบที่ผู้เลือกตั้งสามารถจัดลำดับความชอบของผู้สมัครจากมากไปหาน้อยเหมือนระบบ AV แต่การคำนวณคะแนนต่างกันโดยตัวเลือกอันดับที่หนึ่งคิดเป็นคะแนนมากกว่าตัวเลือกลำดับรองลงมา (Reynolds, Reily, and Ellis 2005, 118) นับว่าเป็นระบบที่มีความซับซ้อนในการคำนวณคะแนนมากที่สุดระบบหนึ่ง

<u>ความเปลี่ยนแปลงในระบบการเลือกตั้งของไทย และหนทางสู่การแก้ไขความขัดแย้ง</u>

ระบบการเลือกตั้งไทยมีการเปลี่ยนครั้งใหญ่ถึงสองครั้งในช่วงเวลาเพียงสิบปี คือ ในปี 2540 และ 2550 ซึ่งนับว่าไม่ค่อยปรกตินักที่ประเทศใดจะมีการเปลี่ยนระบบเลือกตั้งครั้งใหญ่ในช่วงเวลาอันสั้นขนาดนี้ ทั้งยังไม่เป็นผลดีนักต่อระบอบประชาธิปไตย เพราะทำให้เกิดความแปรปรวนของกฎกติกา และความไม่มีเสถียรภาพของกฎเกณฑ์ที่ยอมรับร่วมกันในการแข่งขันทางการเมือง[29] โดยเฉพาะข้อเท็จจริงที่ว่าการเปลี่ยนระบบการเลือกตั้งครั้งล่าสุดในปี 2550 มาจากการยึดอำนาจรัฐประหารและการจัดทำประชามติในบรรยากาศที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งทำให้รัฐธรรมนูญและระบบการเลือกตั้งแบบใหม่ที่นำมาใช้มีความชอบธรรมต่ำ เพราไม่ได้รับการยอมรับร่วมกันจากทุกฝ่ายในสังคมตั้งแต่ต้น

ในการจัดทำรัฐธรรมนูญปี 2540 มีการนำระบบเลือกตั้งแบบผสมมาใช้ โดยใช้ระบบเสียงข้างมากแบบไม่เด็ดขาดในการเลือกผู้แทนเขต (FPTP) และใช้ระบบปาร์ตี้ลิสต์ (List Proportional Representation System -List PR) ในการเลือกผู้แทนระบบสัดส่วน โดยระบบผสมแบบใหม่นี้ถูกนำมาใช้แทนที่ระบบล็อคโหวต (BV) ที่ใช้มาอย่างยาวนานในการเมืองไทย กล่าวโดยสรุป เราเปลี่ยนจากการใช้ระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากมาเป็นระบบผสมแบบคู่ขนาน ทั้งนี้ระบบบล็อคโหวตซึ่งเป็นระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากที่เราใช้อยู่แต่เดิม ที่แต่ละเขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้หลายคน ทำให้แต่ละเขตเลือกตั้งมีผู้แทนที่มาจากพรรคการเมืองหลากหลายพรรค ผลลัพธ์ของการใช้ระบบการเลือกตั้งแบบนี้คือ มีพรรคการเมืองกระจัดกระจายเป็นจำนวนมากในระบบการเมืองไทย ผลการวิจัยพบว่าระหว่างปี 2518 ถึง 2539 มีพรรคการเมืองที่มีโอกาสชนะการเลือกตั้ง

[29] นักวิชาการบางท่านเสนอว่าหลังมีการนำระบบเลือกตั้งแบบใหม่มาใช้ ควรเปิดโอกาสให้มีการจัดการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่องอย่างน้อยสามครั้งก่อนที่จะตัดสินว่าระบบดังกล่าวมีความเหมาะสมต่อสังคมนั้นๆ หรือไม่ (Taagepera 1998).

หรือมีบทบาทสูงในการแข่งขันทางการเมือง (effective number of national parties) มากกว่า 6 พรรค และไม่เคยมีพรรคการเมืองใดได้เสียงข้างมากเด็ดขาดในการเลือกตั้งเลย การปฏิรูปรัฐธรรมนูญปี 2540 มุ่งหมายที่จะลดจำนวนพรรคการเมืองเพื่อแก้ปัญหาความไร้เสถียรภาพทางการเมือง

ระบบการเลือกตั้งแบบเดิมยังทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างผู้สมัครภายในพรรคการเมืองเดียวกัน ทำให้พรรคการเมืองอ่อนแอ ขาดความเป็นเอกภาพ และเกิดเป็นมุ้งย่อยๆ มากมาย มีการย้ายสังกัดพรรคการเมืองของนักการเมืองจำนวนมากทุกๆ การเลือกตั้ง ระบบดังกล่าวเอื้อให้ผู้สมัครมุ่งสร้างคะแนนนิยมกับเฉพาะฐานเสียงเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งแคบๆ ของตน และต่างคนต่างมุ่งที่จะสัญญาว่าจะตอบแทนผลประโยชน์ในลักษณะของแรงจูงใจระยะสั้นที่เป็นสิ่งของ เงินทอง หรือโครงการ มากกว่าที่จะมุ่งนำเสนอนโยบายรูปธรรมที่ตอบสนองปัญหาระดับชาติ

รัฐธรรมนูญ 2540 มุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพปัญหาดังกล่าว โดยออกแบบระบบเลือกตั้งที่เน้นพัฒนาพรรคการเมืองให้เข้มแข็งและขจัดมุ้งการเมือง รวมทั้งสร้างแรงจูงใจให้ผู้สมัครและพรรคการเมืองต้องตอบสนองกับฐานเสียงที่กว้างขวางในระดับชาติ ผลปรากฏว่ารัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ประสบความสำเร็จอย่างดีในการลดจำนวนพรรคการเมือง พบว่าจำนวนพรรคการเมืองที่มีโอกาสชนะการเลือกตั้งและมีบทบาทในการแข่งขันลดลงจาก 6.2 เหลือ 3.1 (Hicken 2009, p.106) และเป็นครั้งแรกที่มีพรรคการเมืองหนึ่งชนะการเลือกตั้งโดยได้ที่นั่งเกือบจะเกินกึ่งหนึ่งในสภา นอกจากนั้นยังพบว่าพรรคการเมืองที่แข่งขันในการเลือกตั้งให้ความสำคัญกับการนำเสนอนโยบายระดับชาติเพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการชนะการเลือกตั้งมากขึ้น (โดยเฉพาะพรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่อย่างไทยรักไทย) อย่างไรก็ตามระบบการเลือกตั้งแบบเขตเดียวคนเดียวที่นำมาใช้ก็ยังคงสร้างแรงจูงใจให้ผู้สมัครสร้างเครือข่ายการสนับสนุนส่วนตัวกับผู้เลือกตั้งมากกว่าการนำเสนอนโยบาย แม้ว่าจะดีขึ้นกว่าระบบบล็อคโหวตที่เคยใช้อยู่ก็ตาม

ในทางตรงกันข้าม รัฐธรรมนูญฉบับ 2550 พยายามสร้างแรงจูงใจและบทลงโทษต่างๆ ที่ในที่สุดทำให้พรรคการเมืองอ่อนแอลง ทำห้พรรคการเมืองแตกตัวและมีที่นั่งกระจัดกระจาย และมุ่งให้มีความเป็นพรรคระดับชาติน้อยลง (less nationalization) ทำให้กลุ่มหรือมุ้งการเมืองมีอำนาจในการต่อรองกลับคืนมา ตามความมุ่งหมายของผู้ร่างที่ไม่ต้องการให้มีพรรคการเมืองพรรคเดียวที่ชนะเสียงข้างมากในการเลือกตั้งจนมีเอกภาพมากเกินไป ทำให้นายกฐมนตรีในฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหารมีอำนาจน้อยลงกว่าฉบับ 2540 มีการเปลี่ยนที่มาของวุฒิสภาจากการเลือกตั้งทั้งหมดไปเป็นเลือกตั้งผสมแต่งตั้ง (โดยคณะกรรมการซึ่งมาจากองค์กรอิสระและฝ่ายตุลาการ) โดยนายกรัฐมนตรีไม่อยู่ในคณะกรรมการและไม่มีอำนาจเซ็นรับรองด้วย เป็นการลดอำนาจของฝ่ายบริหารเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ และทำให้วุฒิสภากลับไปเป็นฐานอำนาจของฝ่ายอนุรักษ์นิยมอีกครั้งหนึ่งดังที่เคยเป็นในสมัยก่อนรัฐธรรมนูญ 2540 การลดจำนวนส.ส. ที่มาจากระบบปาร์ตี้ลิสต์จาก 100 เหลือ 80 และเปลี่ยนระบบปาร์ตี้ลิสต์จากเขตเลือกตั้งทั่วประเทศไปเป็นเขตเลือกตั้งภูมิภาค (ที่มีปัญหาดังกล่าวไว้

ข้าวต้น) ก็มุ่งให้เกิดผลในการลดทอนขอบเขตความนิยมและเข้มแข็งของพรรคการเมืองในระดับชาติ ซึ่งตรงข้ามกับรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ที่มุ่งสร้างแรงจูงใจให้พรรคการเมืองสร้างพรรคระดับชาติ มีฐานเสียงและฐานนโยบายครอบคลุมทั่วประเทศมากกว่าการสร้างความนิยมแค่ในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค (Hicken 2009, 145-148)

นายกรัฐมนตรีมีอำนาจลดลงหลายประการในรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 ประการที่หนึ่ง เสียงในการโหวตไม่ไว้วางใจถูกลดลงมาให้เหลือเท่ากับการโหวตรัฐมนตรีทั่วไป คือ หนึ่งในห้า (มาตรา 158) นอกจากนั้นยังมีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของนายกฯ เพียงสองสมัย ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องไม่ปรกตินักในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่มักจะไม่มีการจำกัดอายุการดำรงตำแหน่งของประมุขฝ่ายบริหาร นอกจากนั้นส.ส. ที่รับตำแหน่งรัฐมนตรีก็มิต้องลาออกจากตำแหน่งส.ส. เมื่อมารับตำแหน่งรัฐมนตรีทำให้สามารถแตกหักกับนายกฯ หรือท้าทายขัดขืนนายกฯ ได้ง่ายขึ้น เมื่อเทียบกับรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ส่วนข้อกำหนดเกี่ยวกับการสังกัดพรรคการเมือง 90 วัน แม้จะยังคงอยู่ แต่ก็มีข้อยกเว้นถ้ามีการยุบสภาฉุกเฉินหรือก่อนกำหนด ผู้สมัครสามารถสังกัดพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งเพียงแค่ 30 วันก็ลงสมัครรับเลือกตั้งได้ ในขณะที่กฎหมายกำหนดให้จัดการเลือกตั้งภายใน 45 ถึง 60 วันหลังการยุบสภา ทำให้นักการเมืองย้ายพรรคได้สะดวกมากขึ้น ฉะนั้นอำนาจของหัวหน้าพรรคในการควบคุมวินัยของสมาชิกพรรคก็มีน้อยลงตามลำดับ (Hicken, 2009, 142) การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดคือ การเปลี่ยนระบบการเลือกตั้งกลับไปใช้ระบบเขตเดียวหลายคนหรือบล็อคโหวต ที่เคยใช้อยู่ก่อนการปฏิรูปการเมืองปี 2540 นับว่าเป็นการก้าวถอยหลังไปสู่การสร้างระบบพรรคการเมืองที่แตกกระสานซ่านเซ็น และสร้างแรงจูงใจให้เกิดมุ้งการเมืองจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบในทางลบต่อเสถียรภาพของรัฐบาล และประสิทธิภาพในการจัดทำและผลักดันนโยบายที่ได้หาเสียงไว้กับประชาชน

หากพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบจะพบว่า หลังการใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ประเทศไทยมีแนวโน้มพัฒนาไปในทิศทางเดียวกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ มีลักษณะอยู่กึ่งกลางระหว่างแบบแองโกล-อเมริกันซึ่งเป็นระบบการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากบวกกับระบบพรรคการเมืองใหญ่สองพรรค กับแบบยุโรปซึ่งเป็นระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนที่มีระบบพรรคการเมืองหลายพรรค โดยในระยะหลังนี้ระบบการเมืองในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิคพัฒนาไปสู่ระบบที่พรรคการเมืองมีความเข้มแข็งมากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความพยายามของฝ่ายปฏิรูปการเมืองที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับพรรคการเมือง และลดอิทธิพลของมุ้งการเมือง รวมทั้งแก้ปัญหาพรรคการเมืองที่กระจัดกระจายและไม่เป็นเอกภาพ (Reilly 2006, 188-194) ข้อสรุปจากงานวิจัยพบว่า ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิคพัฒนาไปในทิศทางที่น่าพึงพอใจและประสบความสำเร็จในการปฏิรูปการเมืองในการเปลี่ยนระบบการเมืองในภูมิภาคจากลักษณะที่ไม่มีเสถียรภาพ พรรคการเมืองขาดความเป็นเอกภาพ และการเมืองมีลักษณะยึดติดกับตัวบุคคล ไปสู่ระบบการเมืองที่มีเสถียรภาพมากขึ้น ระบบพรรคการเมืองเป็นเอกภาพมากกว่าเดิม และมีการแข่งขันในเชิงนโยบายสูงขึ้นในการ

รณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง น่าเสียดายว่ารัฐธรรมนูญฉบับ 2550 ของไทยได้ทำลายพัฒนาการในทางบวกที่กำลังเกิดขึ้นลงไป

เมื่อเป็นดังนี้ ผู้วิจัยเสนอว่ามีความจำเป็นที่จะต้องมีการแก้ไขระบบการเลือกตั้งเพื่อแก้ไขสภาพปัญหาที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันหลังการใช้รัฐธรรมนูญ 2550 โดยข้อเสนอเบื้องต้นคือ ต้องมีการปฏิรูประบบการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งแน่นอนว่าต้องทำควบคู่ไปพร้อมกับการปฏิรูปสถาบันการเมืองอื่นๆ ด้วย การยืนยันว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 ทำไม่ได้เป็นข้อเสนอที่มีแต่จะทำให้ปัญหาสะสมพอกพูนมากยิ่งขึ้นและรังแต่จะขมวดปมขัดแย้งและนำพาสังคมเข้าสู่ทางตัน การปฏิรูปปรับเปลี่ยนระบบการเมืองเพื่อรับมือกับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองย่อมทำได้ดังที่เห็นได้จากประสบการณ์จากทั่วโลกและประสบการณ์ของสังคมไทยเองในช่วงก่อนปี 2540 ทั้งนี้โจทก์คือต้องทำให้กระบวนการปฏิรูปการเมืองผ่านการส่วนร่วมจากประชาชนอย่างกว้างขวางที่สุด เพราะดังที่ได้กล่าวไปในหัวข้อที่มาของระบบการเลือกตั้งว่าแหล่งที่มาขงอระบบการเลือกตั้งอาจมาได้จากหลายทาง ประเด็นสำคัญคือ บางแหล่งที่มาให้ความชอบธรรมกับระบบการเลือกตั้งมากกว่าแบบอื่นๆ เช่น ระบบการเลือกตั้งที่มาจากการบังคับยัดเยียดของมหาอำนาจหรือระบอบเผด็จการยอมมีความชอบธรรมน้อยกว่าแบบที่มาจากความสมัครใจเลือกเอาเองของคนในประเทศ ในบรรดาที่มาทั้งหมด ระบบการเลือกตั้งที่เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางจากประชาชนนับว่ามีความชอบธรรมที่สุด

ในแง่นี้เราอาจเรียนรู้จากประสบการณ์ที่น่าสนใจของจังหวัดบริติช-โคลัมเบียในแคนาดาในปี 2547 ที่มีการจัดตั้งสภาประชาชน-พลเมืองที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อมาประชุมหารือเพื่อหารูปแบบการเลือกตั้งที่ประชาชนคิดว่าเหมาะสมที่สุด โดยกลุ่มพลเมืองที่คัดเลือกมา 160 คนนี้ทำหน้าที่ในการปรึกษาหารือและเรียนรู้ข้อดีข้อเสียของระบบการเลือกตั้งที่มีอยู่ และทางเลือกอื่นๆ ที่เป็นไปได้ โดยในกระบวนการเรียนรู้นั้นก็มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการนักวิจัยที่ศึกษาเปรียบเทียบระบบการเลือกตั้งแบบต่างๆ มานำเสนอกับสภาประชาชนนี้ แต่ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ไม่มีอำนาจในการชี้ขาดหรือมีอิทธิพลเหนือที่ประชุม หากเป็นเพียงผู้มาให้ความรู้เพื่อประกอบการตัดสินใจ การทำงานของสภาฯ ทั้งหมดมีความโปร่งใสโดยมีการถ่ายทอดสู่สาธารณะ เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการปรึกษาหารือแล้ว สภาประชาชนชุดนี้ได้จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ว่าด้วยการปฏิรูประบบการเลือกตั้งเสนอต่อสาธารณะ และรัฐบาลได้จัดให้มีการทำประชามติโดยประชาชนพื่อตัดสินใจว่าจะรับรูปแบบที่สภาพลเมืองเสนอมาหรือไม่[30] การปฏิรูประบบการเลือกตั้งโดยสภาของ “ผู้ไม่เชี่ยวชาญ” นี้ประสบความสำเร็จอย่างดีเยี่ยมและกลายเป็นตัวแบบให้อีกหลายที่นำเอาไปใช้ เพราะเป็นรูปแบบที่สร้างการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง และให้อำนาจกับประชาชนคนธรรมดา

[30] ข้อเสนอของสภาพลเมืองคือให้เปลี่ยนจากระบบเสียงข้างมาก (แบบ FPTP) ไปเป็นระบบสัดส่วน (แบบ STV) ดู The British Columbia Citizens’ Assembly on Electoral Reform, “British Columbia: Empowered Citizen Participation,” in Reynolds, Reilly, and Ellis (2005), pp. 17-19.

มากกว่าผู้เชี่ยวชาญหรือนักเทคนิคทางกฎหมาย บทเรียนจากกรณีนี้คือ *กระบวนการ* (process) เพื่อให้ได้มาซึ่งระบบการเลือกตั้ง (และการปฏิรูปการเมือง) นั้นสำคัญไม่น้อยกว่า *ผลลัพธ์* (outcome) หรือข้อเสนอขั้นสุดท้าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางเท่านั้นที่จะสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วม และความรู้สึกเป็นเจ้าของสถาบันการเมืองในหมู่ประชาชน ซึ่งเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการเมืองอีกต่อหนึ่ง การให้สาธารณชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูประบบการเลือกตั้งนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง มิเช่นนั้นการปฏิรูปการเมืองและการออกแบบระบบการเลือกตั้งจะถูกผูกขาดโดย “นักมายากลทางกฎหมาย” ดังที่เคยเป็นมาตลอดในสังคมไทย

เมื่อกล่าวมาถึงจุดนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่ามีความจำเป็นต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 เนื่องจากมีข้อบกพร่องมากมาย กล่าวเฉพาะในเรื่องระบบการเลือกตั้ง เราสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ ในกรอบใหญ่ ผู้เขียนขอเสนอเบื้องต้นว่าระบบการเมืองไทยควรจะยึดระบบการเลือกตั้งแบบผสม (เสียงข้างมากในระบบเขตบวกกับระบบสัดส่วนในระดับประเทศ) และในระบบเขตควรหันกลับไปใช้แบบเขตเดียวคนเดียว อย่างไรก็ดี เราอาจเพิ่มสัดส่วนที่มา ส.ส. จากระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อให้มากขึ้น แทนที่จะเป็น 400:100 ตามข้อเสนอ (ตามรัฐธรรมนูญ 2540) เราอาจจะปรับเป็น 300:200 เพื่อเพิ่มน้ำหนักให้กับระบบสัดส่วน และทำให้มีผู้แทนที่จะดูภาพรวมระดับนโยบายระดับประเทศมากขึ้น และจะทำให้การแข่งขันเชิงนโยบายเป็นไปอย่างชัดเจนมากขึ้นด้วย นอกจากนั้นสัดส่วนที่นั่งในระบบปาร์ตลิสต์ที่เพิ่มมานี้จะเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองขนาดเล็กมีโอกาสได้รับการเลือกตั้งมากขึ้น (ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแทบทุกประเทศที่ใช้ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วน) และในการจำนวนที่นั่งปาร์ตี้ลิสต์ที่เพิ่มมานี้ ควรจะมีการกันโควต้าไว้ให้กับผู้แทนสตรี ชนกลุ่มน้อย และกลุ่มด้อยโอกาสต่างๆ ทางสังคม ซึ่งเป็นการใช้ระบบสัดส่วนให้เกิดประโยชน์เต็มที่ในการเปิดโอกาสให้กลุ่มที่ด้อยอำนาจในสังคมได้มีเสียงในระบบการเมือง สำหรับจำนวนวุฒิสมาชิกควรจะหลดเหลือเพียง 100 คน และต้องมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด และควรจะมีอำนาจหน้าที่เพียงแค่กลั่นกรองกฎหมายเป็นหลัก โดยผู้เขียนเสนอว่าควรจะมีการนำระบบสัดส่วนแบบ STV มาใช้ (ประสบความสำเร็จในกรณีการเลือกตั้งวุฒิสมาชิกในออสเตรเลีย) โดยผู้เลือกตั้งสามารถเลือกผู้สมัครโดยในเขตเลือกตั้งที่มีผู้แทนได้หลายคน โดยทำการจัดลำดับความชอบจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด (จะเลือกกี่อันดับก็ได้) ผู้สมัครที่ได้คะแนนเกินกว่าโควต้าที่ระบบกำหนดไว้ก็ได้ที่นั่งไปเลยตั้งแต่รอบแรก ระบบนี้ดีกว่าระบบที่ใช้ในตามรัฐธรรมนูญ 2540 เพราะเลือกผู้แทนได้มากกว่าหนึ่งคนและยังสามารถจัดลำดับความชอบได้ด้วย ในขณะที่ระบบ 2540 ซึ่งเป็นระบบ SNTV ผู้เลือกตั้งเลือกผู้สมัครได้เพียงคนเดียวไม่ว่าเขตเลือกตั้งนั้นจะมีวุฒิสมาชิกได้กี่คน (ในกรุงเทพฯ มีได้ถึง 18 คน) ระบบ STV นี้เปิดโอกาสให้ผู้สมัครที่เป็นตัวแทนคนกลุ่มน้อย กลุ่มอาชีพ หรือคนที่อุทิศตัวทำงานเพื่อสังคมอย่างจริงจังในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีโอกาสได้รับเลือกมากขึ้น แม้ว่าจะไม่มีฐานเสียงสนับสนุนจากพรรคการเมือง (เพราะแม้ว่าจะไม่ได้รับเลือกจากผู้เลือกตั้งในลำดับที่ 1 แต่ก็มีโอกาสที่จะได้คะแนนเสียงโหวตอยู่ในลำดับถัดไป)

ข้อเสนอข้างต้นมุ่งที่จะทำให้การเมืองไทยมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพในการผลักดันนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาอันหนักหน่วงจำนวนมากมายของประเทศที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน ระบบพรรคการเมืองที่กระจัดกระจายและอ่อนแอ (เต็มไปด้วยมุ้ง) ซึ่งนำไปสู่รัฐบาลผสมที่อ่อนแอไม่ก่อประโยชน์ให้แก่ใครทั้งสิ้น จะยิ่งทำให้ความไม่พอใจที่มีต่อรัฐบาลและความเสื่อมศรัทธาต่อระบบการเมืองทั้งระบบเพิ่มสูงขึ้น ไม่ว่าใครมาเป็นรัฐบาลก็จะได้รับผลพวงในทางลบจากระบบการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ 2550 และพรรคการเมืองหน้าใหม่เองก็มีโอกาสน้อยมากที่จะได้รับการแจ้งเกิดจากกติกาการเลือกตั้งที่เป็นอยู่ ฉะนั้นเราต้องพยายามฟื้นฟูความเชื่อถือศรัทธาที่คนจะมีต่อสถาบันการเมืองและปฏิรูปสถาบันการเมืองให้สามารถเป็นกลไกในการตอบสนองข้อเรียกร้องของทุกฝ่ายได้อีกครั้งหนึ่ง[31]

<u>บทส่งท้าย</u>

อรุณฮาตี รอย (Arundhati Roy) นักเขียนนักคิดและนักกิจกรรมทางสังคมชื่อดังระดับโลกชาวอินเดีย เจ้าของรางวัล Booker Prize อันทรงเกียรติซึ่งได้รับการยอมรับนับถือจากนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยทั่วโลกในฐานะผู้ยืนหยัดต่อการต่อสู้กับความอยุติธรรมในสังคม ได้เขียนบทความชิ้นหนึ่งเมื่อเร็วๆ นี้ ตั้งคำถามที่น่าสนใจว่า “เราได้ทำอะไรลงไปกับประชาธิปไตย”[32] เมื่อทุกฝ่ายต่างใช้คำว่าประชาธิปไตยอย่างพร่ำเพรื่อเพื่อมาให้ความชอบธรรมกับการกระทำของตน จนมันกลายเป็นคำที่หมดความหมาย ถูกใช้จนเสื่อมสูญซึ่งคุณค่า เราควรตั้งคำถามเดียวกันกับสถานะของประชาธิปไตยในสังคมไทยด้วยเช่นกัน วิกฤตการเมืองไทยที่ดำเนินมาเป็นเวลาหลายปีและยังไม่มีทีท่าว่าจะยุติลง ยิ่งนานวันเข้า ดูเหมือนว่าสิ่งที่บอบช้ำที่สุดจากวิกฤตการณ์ครั้งนี้คือ “ประชาธิปไตย” นั่นเอง แม้ว่าทุกฝ่ายจะอ้างว่าตนเคลื่อนไหวทางการเมืองในนามของประชาธิปไตย (ทำให้เรามีกระทั่งการรัฐประหารยึดอำนาจเพื่อระบอบประชาธิปไตย) แต่ดูเหมือนว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ ทุกฝ่ายช่วยกันซ้ำเติมและช่วยกันทำให้หลักการ คุณค่า และสถาบันในระบอบประชาธิปไตยเสื่อมถอยลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำลายความเข้มแข็งของสถาบันการเมืองต่างๆ ในระบอบประชาธิปไตย ทำลายความเชื่อมั่นที่ผู้คนมีต่อกฎกติกาทางการเมือง การลดทอนความชอบธรรมของการเลือกตั้ง การเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองของชนชั้นนำนอกการเลือกตั้งโดยเฉพาะกองทัพ การที่สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนถูกลิดรอนด้วยกฎหมายความมั่นคงและกฎหมายอื่นๆ

[31] ทั้งนี้ความเชื่อถือศรัทธาทางการเมืองนั้นวัดได้จากตัวแปรหลัก 4 ตัวด้วยกันคือ หนึ่ง ความรู้สึกว่าระบบการเมือง (หรือระบบเลือกตั้ง) ยุติธรรม สอง ระดับความพึงพอใจต่อกระบวนการประชาธิปไตย สาม ความรู้สึกว่าตนเองในฐานะพลเมืองสามารถมีอิทธิพลต่อกระบวนการทางการเมือง และสุดท้ายระดับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แสดงให้เห็นว่ายังยอมรับระบบการเมืองนั้น เช่น การจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อเข้าแข่งขันมรการเลือกตั้ง (Norris 2002, 217)

[32] Arundhati Roy, “What Have We Done to Democracy?” *TomDispatch*, 28 September 2009.

ที่มุ่งรักษาความมั่นคงของรัฐมากกว่าสวัสดิภาพของพลเมือง ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่าระบอบประชาธิปไตยยังไม่ได้ลงหลักปักฐานเป็นคุณค่าและกฎกติกาที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน

ในรอบหลายปีที่ผ่านมา นักวิชาการ สื่อมวลชน และนักเคลื่อนไหวทางการเมืองจำนวนมากในสังคมไทยต่างพากันแสดงทัศนะที่ดูคลับคล้ายคลับคลาว่าจะก้าวหน้าว่า ประชาธิปไตยไม่เท่ากับการเลือกตั้ง ทัศนะทางการเมืองเช่นนี้ไม่ได้ผิดแต่อย่างใด แต่ก็ไม่ใคร่มีประโยชน์นัก เพราะในความเป็นจริงไม่มีนักวิชาการหรือนักประชาธิปไตยที่มีประสบการณ์และความห่วงใยในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยคนใดยืนยันว่าประชาธิปไตยเท่ากับการเลือกตั้งเท่านั้น เพราะทุกคนตระหนักดีว่าการเลือกตั้งเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย เพื่อจะสร้างระบอบประชาธิปไตยให้ลงหลักปักฐานและมีความหมายต่อชีวิตผู้คน เราต้องการรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย ประชาสังคมที่เข้มแข็ง พลเมืองที่แข็งขัน สถาบันยุติธรรมที่อิสระและเป็นกลาง กองทัพที่อยู่ภายใต้การกำกับของฝ่ายพลเรือน และสื่อมวลชนที่อิสระ การเลือกตั้งไม่เท่ากับประชาธิปไตยแน่นอน แต่เราไม่อาจมีประชาธิปไตยโดยปราศจากการเลือกตั้งเป็นกติกาพื้นฐานในการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมืองอย่างสันติ ฉะนั้น ถึงเวลาที่สังคมไทยจะต้องก้าวข้ามวาทกรรมเดิมๆ ที่ว่า “ประชาธิปไตยไม่เท่ากับการเลือกตั้ง” ไปสู่การตั้งโจทก์ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะปฏิรูประบบการเลือกตั้งให้บริสุทธิ์ ยุติธรรม เสรี ปลอดจากความรุนแรง และเปิดกว้างแก่พลเมืองทุกกลุ่มให้มากที่สุด

แน่นอนว่าการออกแบบระบบการเลือกตั้งไม่ใช่ยาวิเศษที่สามารถแก้ไขปัญหาทุกอย่างที่สังคมเผชิญอยู่ได้ มีปัจจัยอื่นๆ อีกหลายประการที่เราต้องคำนึงถึง สถาบันการเมืองที่ดีเป็นยาขนานหนึ่ง สังคมที่ป่วยไข้จากโรคภัยไข้เจ็บหลายโรคต้องการยามากกว่าหนึ่งขนาน และระบบการเลือกตั้งเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในการออกแบบสถาบันการเมืองทั้งหมด โดยทำงานร่วมกับองค์ประกอบอื่นๆ อย่างที่แยกจากกันไม่ขาด การปฏิรูประบบการเลือกตั้งเพียงลำพังไม่อาจเปลี่ยนแปลงหรือนำไปสู่เป้าหมายทางการเมืองที่พึงปรารถนาได้ อย่างไรก็ตาม การออกแบบระบบการเลือกตั้งที่รอบคอบก็มีความสำคัญมากกว่าที่เราคิด มันสามารถผลักดันทิศทางการต่อสู้แข่งขันทางการเมืองไปในทิศทางที่บรรเทาเบาบางความขัดแย้งอันตึงเครียดลงได้ และช่วยสร้างความพร้อมรับผิดของรัฐบาลและนักการเมืองให้สูงขึ้น และนั่นย่อมนำไปสู่ความชอบธรรมทางการเมืองของระบบการเมืองที่มากขึ้นตามไปด้วย

โดยสรุป ประเด็นสำคัญที่เราต้องคำนึงถึงคือ ระบบการเลือกตั้งไม่ใช่เพียงแค่เครื่องมือในการตัดสินว่าใครจะได้เป็นฝ่ายนิติบัญญัติและบริหาร แต่มันเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขความแตกแยกในสังคมได้ (UNDP 2009; Bastian and Luckham 2003; Sisk and Reynolds 1998) โดยการสร้างสังคมการเมืองที่ไม่มีใครได้หมดเสียหมด สร้างพื้นที่ให้กับคนที่ไม่ค่อยมีเสียงหรือมีโอกาสในสังคม ไม่กีดกันคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งออกไปจากกระบวนการทางการเมือง สร้างการมีส่วนร่วมให้

กว้างขวางที่สุด ทำให้การแข่งขันทางการเมืองไม่ตกอยู่ในสภาวะของ “การเมืองแห่งความเป็นศัตรู” และไม่ทำให้ระบบการเลือกตั้งไปเพิ่มความขัดแย้งแตกต่างทางสังคมให้เพิ่มสูงขึ้น

สังคมประชาธิปไตยไม่เคยปลอดจากความขัดแย้ง ถึงกระนั้นก็ตาม ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อและไม่ได้รับการแก้ไข ก็กัดกร่อนหรือกระทั่งทำลายระบอบประชาธิปไตยลงไปได้ ทว่า…… สุดท้ายเพื่อจะออกจากห้วงเหวของปัญหา เราก็ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากต้องหันกลับมาใช้กระบวนการและสถาบันในระบอบประชาธิปไตยเพื่อฟื้นฟูสังคมให้กลับสู่ภาวะอันปรกติสุข

<u>บรรณานุกรม</u>

เสน่ห์ จามริก (2529), *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์).

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2548), *เศรษฐศาสตร์รัฐธรรมนูญ: บทวิเคราะห์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540,* เล่ม 1, 2, และ 3 (กรุงเทพฯ: มติชน).

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, วรเจตน์ ภาคีรัตน์, สิริพรรณ นกสวน และปกป้อง จันวิทย์ (2550), "การสร้างองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปการเมือง" (โครงการวิจัยสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย)

สิริพรรณ นกสวน สวัสดี (2550), "ความเป็นตัวแทน กลไกตรวจสอบ และระบบเลือกตั้ง: ข้อคิดในการออกแบบสถาบันการเมือง" บทความในโครงการวิจัย "ข้อมูลพื้นฐานนักการเมืองไทย" โครงการศูนย์ติดตามประชาธิปไตยไทย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

"Peru arrests 251 people for electoral violence," *Xinhua News Agency*, 24 November 2006, p. 1.

"UN says over 400 killed in Togo electoral violence," *BBC*, 27 Sep. 2005.

Anderson, Benedict (1990), "Murder and Progress in Modern Siam," *New Left Review*, no.181 (May/June), pp. 33-48.

Abimanyi, John K., "Is Post-Election Violence Becoming the Solution to Vote-Rigging," *Monitor Online* (June 30, 2009).

ANFREL (The Asian Network for Free Elections) (2007), "Post-Election Summary Report", December 25, 2007 (http://blog.nationmultimedia.com/anfrel/2007/12/28/entry-1).

ANFREL (The Asian Network for Free Elections) (2008), "Statement for Re-elections", January 28, 2008 (http://blog.nationmultimedia.com/anfrel/2008/01/28/entry-1).

Barron, Patrick, Melina Nathan and Bridget Welsh (2005), "Consolidating Indonesia's Democracy: Conflict, Institutions and the 'Local' in the 2004 Legislative Elections," Social Development Papers, Conflict Prevention and Reconstruction, World Bank, Paper No. 31 (December 2005).

Basedau, Matthias, Gero Erdmann and Andreas Mehler (eds.) (2007), *Votes, Money and Violence: Political Parties and Elections in Sub-Saharan Africa* (Stockholm: Nordiska Afrikainstitutet; Scottsville, South Africa: University of KwaZulu-Natal Press).

Bastian, Sunil and Robin Luckham (eds.) (2003), *Can Democracy be Designed? The Politics of Institutional Choice in Conflict-torn Societies* (London: Zed Books).

Birch, S (2007), "Eelctoral Systems and Electoral Misconducts," *Comparative Political Studies*, 40: 12, pp.1533-1556.

Bjornlund, Eric (2004), *Beyond Free and Fair: Monitoring Elections and Building Democracy* (Baltimore and London: Johns Hopkins University Press).

Buehler, Michael, "Suicide and Progress in Modern Nusantara," *Inside Indonesia*, 97 (Jul-Sep. 2009).

Chaturvedi, Ashish (2005), "Rigging Election with Violence," *Public Choice,* 125, pp. 189-202.

Collier, David and Steven Levitsky (1997), "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research," *World Politics* 49, No. 3 (April): 430-51.

Conde, Carlos (2007), "Family ties bind Philippine politics tight grip of clans helps foster electoral violence and fraud," *International Herald Tribune*, 12 May 2007, p. 3.

Dahl, Robert (1972), *Polyarchy: Participation and Opposition* (New York: Yale University Press).

Diamond, Larry (1999), *Developing Democracy: Towards Consolidation* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press).

Elster, Jon (1988), "Argument for Constitutional Choice: Reflections on a Transition to Socialism," in Jon Elster and Rune Slagstad (eds.) (1988), *Constitutionalism and Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press).

Elster, Jon and Rune Slagstad (eds.) (1988), *Constitutionalism and Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press).

Emmerson, Donald (2004), "Indonesia's Approaching Elections: A Years of Voting Dangerously," *Journal of Democracy*, 15:1 (Jan.): 95-108.

Farrell, David M. (2001), *Electoral Systems: A Comparative Introduction* (New York, Palgrave).

Fischer, Jeff (2002), *Electoral Conflict and Violence: A Strategy for Study and Prevention*, IFES White Paper 2002-01 (Washington, D.C.: International Foundation for Election Systems).

Fischer, Jeff (2004), "Electoral Conflict and Violence: A Framework for Analysis and Resolution," *Elections Today* 12: 1.

Gurr, Ted

Hicken, Allen (2005), "Thailand: Combating Corruption through Electoral Reform" in 105-07)

Hicken, Allen (2007a), "How Do Rules and Institutions Encourage Vote Buying?" in Frederic Charles Schaffer (ed.), *Elections for Sale: The Causes and Consequences of Vote Buying* (Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers), pp.47-60.

Hicken, Allen (2007b), "How Effective Are Institutional Reforms?" in Frederic Charles Schaffer

(ed.), *Elections for Sale: The Causes and Consequences of Vote Buying* (Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers), pp. 145-160.

Hicken, Allen (2009), *Building Party Systems in Developing Democracies* (Cambridge: Cambridge University Press).

Hoglund, Kristine (2006), "Electoral Violence in War-Ravaged Societies: The Case of Sri Lanka," Paper prepared for the Workshop on Power-sharing and Democratic Governance in Divided Societies, Center for the Study of Civil War, PRIO August 21-22, 2006.

Hoglund, Kristine and Anton Piyarathne (2009), "Paying the Price for Patronage: Electoral Violence in Sri Lanka," *Commonwealth & Comparative Politics* 47:3 (July): 287-307.

Horowitz, Donald (1991a), "Making Moderation Pay: The Comparative Politics of Ethnic Conflict Management," in J. V. Montville (ed.), *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies* (New York: Lexington Books).

Horowitz, Donald (1991b), *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society* (Berkeley: University of California Press).

Horowitz, Donald (1997), "Encouraging electoral accommodation in divided societies," in Brij V. Lal and Peter Larmour (eds.), *Electoral Systems in Ethnically Divided Societies: The Fiji Constitution Review* (Canberra: National Centre for Development Studies, the Australian National University).

Horowitz, Donald (2003), "Electoral Systems: A Primer for Decision Makers," *Journal of Democracy*, 14: 4 (October): 115-127.

Human Rights Watch (2008), *Human Right Watch World Report 2008* (Seven Stories Press: rev. edition).

Human Rights Watch (2008), *Ballots to Bullets: Organized Political Violence and Kenya's crisis of Governance*, 20: 1 (A) (March 2008).

Keane, John (2004), *Violence and Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press).

Klopp, J. M. (2001), "'Ethnic Clashes' and Winning Elections: The Case of Kenya's Electoral Despotism," Canadian Journal of African Studies, 35:5, pp.473-517.

Ladan, Muhammed Tawfiq (2007), "Enforcement of Electoral Law and Electoral Violence in Nigeria," *Weekend Triumph*, 20 January.

Large, Judith, and Timothy D. Sisk (2006), *Democracy, Conflict and Human Security: Pursuing Peace in the 21st Century* (Stockholm: International IDEA).

Lehoucq, Fabrice (2003), "Electoral Fraud: Causes, Types and Consequences*," Annual Review of*

Political Science, 6: 1, pp. 233-256.

Lijphart, Arend (1977), *Democracy in Plural Societies* (New Haven: Yale University Press).

Lijphart, Arend (1984), *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries* (New Haven: Yale University Press).

Lijphart, Arend (1994), *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990* (Oxford: Oxford University Press).

Lijphart, Arend (2004), "Constitutional Design for Divided Societies," *Journal of Democracy* 15: 2 (April), pp. 96-109.

March, James and Johan P. Olsen (1984), "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life," *American Political Science Review*, 78, 734-749.

McCargo, Duncan, and Surin Maisrikrod (1997), "Electoral Politics: Commercialisation and Exclusion," in Kevin Hewison (ed.), *Political Change in Thailand: Democracy and Participation* (London: Routledge), pp. 132-48.

McVey, Ruth (ed.) (2000), *Money and Power in Provincial Thailand* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies).

Norris, Pippa (1995), "Introduction: The Politics of Electoral Reform," *International Political Science Review*, 16, pp. 3-8.

Noris, Pippa (2002), "Ballots not Bullets: Testing Consociational Theories of Ethnic Conflict, Electoral Systems, and Democratization," in Andrew Reynolds (ed.), *The Architecture of Democracy* (New York: Oxford University Press), pp. 206-247.

Ockey, James (2000), "The Rise of Local Power in Thailand: Provincial Crime, Elections, and the Bureaucracy," in Ruth McVey (ed.), *Money and Power in Provincial Thailand* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies), pp. 74-96.

Patino, Patrick, and Djorina Velasco (2006), "Violence and Voting in post-1986 Philippines," in Croissant, Aurel, Beate Martin, and Sascha Kneip (eds.), *The Politics of Death: Political Violence in Southeast Asia* (Mu□nster: Lit; London: Global Book Marketing).

Payne, Leigh (2000), *Uncivil Movements: The Armed Right Wing and Democracy in Latin America* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press).

Przeworski, Adam (1988), "Democracy as the Contingent Outcome of Conflicts," in Jon Elster and Rune Slagstad (eds.), *Constitutionalism and Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press).

Rappaport, David C. and Leonard Weinberg (2001), "Elections and Violence," in David C.

Rappaport and Leonard Weinberg (eds.), *The Democratic Experience and Political Violence* (London: Frank Cass).

Reif, Megan (2009), "Beyond the Bhutto Assassination: Competitiveness and Electoral Violence at the Constituency- and Polling-Station Levels in Pakistan's 2008 National Assembly Election," paper presented at the annual meeting of the Midwest Political Science Association 67th Annual National Conference, The Palmer House Hilton, Chicago, IL, 11 October 2009 (unpublished paper).

Reilly, Benjamin (2001), *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management* (Cambridge: Cambridge University Press).

Reilly, Benjamin (2006), *Democracy and Diversity: Political Engineering in the Asia-Pasific* (Oxford: Oxford University Press).

Reilly, Benjamin, and Andrew Reynolds (1999), *Electoral Systems and Conflict in Divided Societies* (Washington, DC: National Academy Press).

Reilly, Benjamin, and Andrew Reynolds (2000), "Electoral Systems and Conflict in Divided Societies," In P. C. Stern and D. Druckman (eds.), *Conflict Resolution after the Cold War* (Washington DC: National Academy Press).

Reynolds, Andrew (1993), *Voting for a New South Africa* (Cape Town: Maskew Miller Longman).

Reynolds, Andrew (1999), *Electoral Systems and Democratization in Southern Africa* (Oxford: Oxford University Press).

Reynolds, Andrew (ed.) (2002), *The Architecture of Democracy* (New York: Oxford University Press).

Reynolds, Andrew, Reilly, Benjamin, et al. (1997), *The International IDEA Handbook of Electoral System Design* (Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance).

Reynolds, Andrew, Benjamin Reilly, and Andrew Ellis (2005), Electoral System Design: The New International IDEA Handbook (Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance).

Rocamora, Joel (1995), "Classes, Bosses, Goons, and Clans: Re-imagining Philippine Political Culture," *Boss: 5 Case Studies of Local Politics in the Philippines* (Manila: Philippine Center for Investigative Journalism, Institute for Popular Democracy), pp. VII-XXXI.

Roy, Arundhati (2009), "What Have We Done to Democracy?" *TomDispatch*, 28 September

2009.

Rueschemeyer, Dietrich, Evelyne Huber Stephens, and John D. Stephens (1992), *Capitalist Development and Democracy* (Chicago: University Of Chicago Press).

Sartori, Giovanni (1968), "Political Development and Political Engineering," In J.D. Montgomery and A.O. Hirschman (eds.), *Public Policy*, vol. XVII (Cambridge, MA: Harvard University Press), pp. 261-298.

Sartori, Giovanni (1997), *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes* (2nd edn.) (New York: New York University Press).

Schedler, Andreas (2002), "The Menu of Manipulation," *Journal of Democracy*, 13: 2, pp. 36-50.

Schimpp, Michele and Aud Frances McKernan (2001), "Election and Conflict: An Issue Paper," December 5, 2001 (Elections and Political Processes Division DCHA/DG USAID) (unpublished manuscript).

Sidel, John (1999), *Capital, Coercion, and Crime: Bossism in the Philippines* (Stanford: Stanford University Press).

Sisk, Timithy (1996), *Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts* (Washington, DC: United States Institute of Peace Press).

Sisk, Timothy (2008), "Elections in Fragile States: Between Voice and Violence" Paper Prepared for the International Studies Association Annual Meeting San Francisco, California March 24-28, 2008.

Sisk, Timothy and Andrew Reynolds (1998), *Electoral Systems and Conflict Management in Africa* (Washington, DC: US Institute of Peace Press).

Taagepera, Rein (1998), ""How Electoral Systems Matter for Democratization," *Democratization*, 5, pp. 68-91.

Taagepera, Rein and Matthew Shugart (1989), *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems* (New Haven, Conn.: Yale University Press).

Tekle, Tesfa-alem (2009), "Ethiopia could risk pre-election violence -- Report," *McClatchy-Tribune Business News* (7 September).

United Nations Development Programme (UNDP), *"Electoral Violence and Electoral Dispute Resolution in Asia-Pacific"* Workshop Report Elections Research Meeting, Colombo, Sri Lanka, 25-26 November 2005.

United Nations Development Programme (UNDP) (2009), *Elections and Conflict Prevention: A Guide to analysis, Planning and Programming* (Democratic Governance Group, Bureau

for Developemnt Policy, August 2009).

Varshney, Ashutosh, Rizal Panggabean, and Mohammad Zulfan Tadjoeddin (2008), "Creating Datasets in Information-Poor Environments: Patterns of Collective Violence in Indonesia, 1990-2003," *Journal of East Asian Studies*, 8: 3, pp. 361-394.

Weaver, Kent and Bert A. Rockman (eds.) (1993), *Do Institutions Matter? Government Capabilities in the United States and Abroad* (Washington, DC: The Brookings Institution).

Whitehead, Laurence (2002), *Democratization: Theory and Experience* (Oxford: Oxford University Press).

Wilkinson, Steven (2004), *Votes and Violence: Electoral Competition and Ethnic Riots in India* (New York: Cambridge University Press).

การยุติความรุนแรงในระบบโรงเรียน

End of Violence in School System

ดร. ปฤษณา ชนะวรรษ[๑]

พ.อ. หญิง ผศ. ดร. นภางค์ คงเศรษฐกุล[๒]

เกริ่นนำ

วิกฤติของประเทศชาติที่ปรากฏให้เห็นตามสื่อต่าง ๆ นั้นมีเรื่องราวทางสังคมอยู่เรื่องหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงอยู่เสมอ และปรากฏให้เห็นมาตลอด คือ เรื่องราวของนักเรียนก่อการทะเลาะวิวาทกัน ซึ่งปรากฏการณ์นี้อยู่ในความสนใจของสังคมโดยทั่วไป เพราะเยาวชนเป็นผู้ก่อเหตุและมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ กระทบต่อการดำรงชีวิตของคนทั่วไปทำให้สังคมตกอยู่ในสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงสูง และการที่เด็กได้เข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น ใครจะคิดบ้างว่า โรงเรียนซึ่งเป็นสถานที่ขัดเกลาทางสังคมของเด็กนั้น จะเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเผชิญความรุนแรง

ความรุนแรงที่ดำรงอยู่ในโรงเรียนนั้น เป็นความรุนแรงที่แฝงเร้น เป็นความรุนแรงอยู่ในมิติเชิงซ้อน คือ เป็นทั้งความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมที่เป็นตัวสร้างเงื่อนไขและให้ความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรง โดยให้พื้นที่การศึกษาในระบบทำหน้าที่ผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งเป็นพื้นที่ของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงทางตรงที่อยู่ในรูปของระเบียบวินัยและการลงโทษ ประเด็นที่น่าสนใจจากการศึกษางานวิจัย ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม: มายาการความรุนแรงทางการศึกษา คือ การจัดการ ระบบ ระเบียบโรงเรียนนี้เป็นหลักฐานพยานของการใช้อำนาจควบคุมในทุกพื้นที่ของโรงเรียน ส่วนจะมีการเหนี่ยวนำไปสู่การใช้ความรุนแรงนั้นต้องมีปัจจัยมากระตุ้น[๓] สิ่งที่งานวิจัยดังกล่าวยังไม่ได้ให้ความกระจ่าง คือ ปัจจัยอะไรที่จะเหนี่ยวนำไปสู่ความรุนแรง และมีระบบปัจจัย เงื่อนไขใดหรือไม่ที่ทำหน้าที่ ระงับ ยับยั้งความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปสู่ความรุนแรงทางตรงได้ ซึ่งเราปฏิเสธไม่ได้ว่าความเป็นไปของสังคมภายนอกมีอิทธิพลต่อระบบคิดโดยที่เป็นไปทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว เช่น ค่านิยมและวัฒนธรรมที่เราชื่นชม อีกทั้งฐานความคิดตามทฤษฎี และวิธีคิดต่าง ๆ แฝงมาในหลายรูปแบบ เช่น ถ้อยคำ เนื้อหาสาระทางสื่อมวลชน หรือเนื้อหา เงื่อนไขต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดไว้ในสถาบันการศึกษา การหล่อหลอมที่กล่าวในนามของคำว่า “พัฒนาผู้เรียน” และให้การศึกษามีทั้ง บีบบังคับ ครอบงำ และการสร้างสภาพการณ์ผู้เรียนให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพล

ระบบการศึกษานั้นมีสถานศึกษาเป็น “สนามวาทกรรม” ในการต่อสู้ขับเคี่ยวกันอย่างกว้างขวาง ทับซ้อนด้วยชุดความรู้ และภาคปฏิบัติการที่เป็นตัวรองรับวาทกรรมต่าง ๆ ที่ต้องสยบยอม ฉะนั้นหากจะแก้ปัญหาหรือคลี่คลาย สกัด ยับยั้งเรื่องราวใด ๆ ทั้งที่จะมีผลต่อระบบการศึกษาจะต้องใช้

สนามวาทกรรม ที่เรียกว่า “โรงเรียน” เป็นฐานปฏิบัติการ และหากจะเริ่มต้นคลี่ปมปัญหาในสนามวาทกรรมนั้น ๆ ก็ควรจักต้องให้มีการศึกษา ปัญหา เงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่ของสิ่งที่เรามองว่า เป็นปัญหานั้นก่อน เนื่องจากความเป็นไปในสนามวาทกรรมที่เปลี่ยนแปลง ขับเคลื่อนล้อมกรอบ ซับซ้อน ยากที่จะจับต้นชนปลายและยกประเด็นให้เห็นโดยการพิจารณาอย่างผิวเผินเฉพาะสายตาคนนอก

ในสนามวาทกรรมอันขับเคี่ยวนั้น หากบุคคลที่เป็นคนในสามารถจะรู้เท่าทันและริเริ่มที่จะหาทางออกจากฐานคิดของตนเอง โดยการรื้อทำลายและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ พร้อมกับการขับเคลื่อนเริ่มต้นในการใช้วาทกรรมชุดใหม่เข้าไปเปลี่ยนแปลงให้สังคมหลุดพ้นจากปัญหานั้นได้ ในสถานศึกษาก็เช่นกัน เมื่อทราบถึง “สภาพปัญหา” ว่าจะเป็นสนามสำคัญที่การก่อให้เกิดความรุนแรงทั้งทางตรง ทางโครงสร้าง และทางวัฒนธรรมอย่างเข้มข้น บุคคลที่อยู่ในสถานศึกษา ต่างดิ้นรน ขลุกขลักติดบ่วง อยู่กับกรอบ กฎเกณฑ์ที่ถูกตั้งไว้ เป็นเสาหลักมานาน นับร้อยกว่าปี ไม่สามารถนำตัวเองให้หลุดพ้นจากบ่วงดังกล่าวได้

ความสำคัญของประเด็นปัญหาดังกล่าว หมายถึงบุคลากรของสถานศึกษาจะต้องก้าวให้พ้นจากรูปแบบเดิม ๆ ที่เป็นเสมือนจารีตแบบสั่งการ ปล่อยให้ผู้ที่แข็งแรงกว่ารังแกผู้ที่อ่อนแอ ปล่อยให้การทำงานที่ผูกขาดอยู่กับอำนาจสั่งการ เพื่อรับใช้ประโยชน์อันเกิดแก่ผู้ได้รับอำนาจนั้น ความไม่เสมอภาค การกีดกันโอกาส และการเอารัดเอาเปรียบ ภายใต้ภาคปฏิบัติการทั้งหลายทางการศึกษาควรที่จะได้รับการต่อต้านปฏิเสธโดยบุคคลที่เสียประโยชน์เอง การดึงเอาความชอบธรรมกลับมาแผ่ขยายให้ได้รับกันทั่วหน้า ซึ่งจักต้องอาศัยเงื่อนไขหลายประการในการจำกัดเงื่อนไขเดิมที่ก่อปัญหาและขับเคลื่อนเงื่อนไขใหม่ ที่ดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเชื่อว่า ทุกคนเท่าเทียมจากดำเนินการภายใต้สถาบันหลักที่รัฐกำหนดไว้

งานวิจัยฉบับนี้จึงจะเผยให้เห็นบทบาทสำคัญของบุคลากร “คนใน” ที่จักต้องก้าวข้ามให้ พ้นกฎเกณฑ์ กติกาทั้งหมด ทั้งปวงในฐานะที่ถูกกระทำ รู้เท่าทันถึงสาเหตุ และความเป็นไป คลี่คลายตนเอง สำรวจตรวจสอบ และนำพาตนเองรวมทั้ง เคียงข้างนักเรียนผู้ถูกกระทำ จนเป็นตัวกระทำการความรุนแรงที่แปลงร่างมาจากความรุนแรงที่ตนเองได้รับ ดังนั้น คำถามการวิจัย ในครั้งนี้ คือ ความรุนแรงในโรงเรียนดำรงอยู่ได้อย่างไร ทั้งครูและนักเรียนผู้ซึ่งเป็นทั้งผู้ก่อความรุนแรงและเป็นเหยื่อของความรุนแรงจะมีกระบวนการปรับเปลี่ยนและสรรค์สร้างตนเองในการยุติ สถานการณ์ความรุนแรงนั้นได้อย่างไร ทั้งนี้เพื่อศึกษาเงื่อนไขการดำรงอยู่ของความรุนแรงในพื้นที่โรงเรียน และศึกษากระบวนการสร้างตัวตนของครูและนักเรียนที่ร่วมมือ สรรค์สร้าง เพื่อยุติสถานการณ์ความรุนแรงในระบบโรงเรียน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเพื่อให้เข้าใจรากฐานการสร้างเทคโนโลยีของตัวตนในการยุติความรุนแรงในระบบโรงเรียนได้อย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีดำเนินการวิจัยในรูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ

(Qualitative research)โดยการสร้างทฤษฎีฐานรากตามแนวการสร้างสรรค์นิยม (Constructivist grounded theory)[๔] ด้วยเชื่อว่า เทคโนโลยีของตัวตนในการยุติความรุนแรงในระบบโรงเรียนถูกสร้างขึ้นโดยตัวนักเรียนเองซึ่งเป็นเจ้าของประสบการณ์ และผู้วิจัยในฐานะที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและเคยมีบทบาทร่วมกับนักเรียนในการพยายามหาทางยุติความรุนแรงในโรงเรียนจึงต้องการที่จะสร้างความรู้และเปิดพื้นที่ของความรู้ชุดนี้ ซึ่งแนวทางการสร้างทฤษฎีฐานรากตามแนวสร้างสรรค์นิยม เป็นวิธีวิทยาที่ให้ผู้วิจัยและนักเรียนผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ที่เคยใช้ความรุนแรง แล้วสามารถยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงได้ด้วยกิจกรรม/ทางเลือกของตนเอง ร่วมกันสร้างความจริงว่า ความหมายและสิ่งต่าง ๆ ในการสร้างเทคโนโลยีของตัวตนเพื่อยุติความรุนแรงในระบบโรงเรียนนั้นถูกสร้างขึ้นมาได้

การศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นการใช้เทคโนโลยีของตัวตนในการยุติการใช้ความรุนแรงในระบบโรงเรียน ซึ่งมีกรณีศึกษาที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเรื่องราวจากผู้ที่มีประสบการณ์การใช้ความรุนแรงและสามารถยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงของตนเอง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้วิจัย เพื่อการอธิบายทางเลือกที่หลากหลายในการยุติการใช้ความรุนแรงของตนเอง ซึ่งการที่จะสรุปว่าสามารถที่จะยุติความรุนแรงนั้น ผู้ให้ข้อมูลจะเป็นผู้สรุปด้วยทัศนะการมองโลกของเขาเองในฐานะที่เป็นเจ้าของประสบการณ์ โดยทั้งผู้วิจัยและนักเรียนจะไม่คำนึงถึงจำนวนครั้งในความพยายามการยุติการใช้ความรุนแรง ขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัยต่าง ๆ จะดำเนินไปพร้อม ๆ กัน เริ่มต้นจากการเก็บรวบรวมเรื่องราว การวิเคราะห์ตีความ และประมวลผลเพื่อสร้างเป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎี ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่จะได้แจงแจกเห็น ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก คือ การทำความเข้าใจเรื่องราวที่เกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในโรงเรียน ผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาโดยการเข้าถึงประสบการณ์จากสองส่วน ส่วนแรก คือ ประสบการณ์จากการศึกษาเอกสารและตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของการก่อให้เกิดใช้ความรุนแรงเป็นที่ส่วนตัว และบทสนทนาระหว่างผู้มีประสบการณ์ แล้วนำมาเป็นพื้นฐานในการพูดคุยกับนักเรียนที่ผ่านกระบวนการแก้ไขพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงตามแนวทางของอาจารย์ฝ่ายกิจการนักเรียน โดยให้นักเรียนเหล่านั้นได้แสดงทัศนะมุมมองร่วมกับผู้วิจัย

ประเด็นที่สอง คือ เรื่องราวจากเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนผู้มีประสบการณ์ตรงที่เคยใช้ความรุนแรงในโรงเรียนและผ่านความพยายามยุติการใช้ความรุนแรงโดยวิธีการต่าง ๆ จนในที่สุดสามารถยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียนได้ด้วยสำนึกและความเข้าใจของตนเอง ซึ่งการพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะต่าง ๆ ร่วมกันในการสร้างสรรค์ความจริงเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรง สำหรับบรรยากาศในการพูดคุยถ่ายทอดเรื่องเล่านั้น นักเรียนผู้ผ่านประสบการณ์ในการใช้ความรุนแรงสามารถซักถามในทั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยรวมทั้งตอบคำถามในสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยต้องการ ในส่วนผู้วิจัยเป็นผู้รับฟังเรื่องเล่าแลกเปลี่ยนทัศนะอย่างจริงใจและใช้ความไวในการเรียนรู้สังคมวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เป็นบริบทชีวิตของผู้เล่าด้วย

ขั้นตอนการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้วิจัยกับนักเรียนผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ และบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีหลายลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ ๑. ในการเข้าถึงประสบการณ์ ผู้วิจัยและนักเรียนทั่วไปในโรงเรียนได้ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ตนเองพบเห็นหรือมีส่วนร่วมทางใดทางหนึ่งที่เกี่ยวกับความรุนแรง เช่น การพูดคุย การเขียนเรียงความเล่าเรื่อง หรือการนำภาพเคลื่อนไหวที่มีทั้งภาพและเสียงขนาดสั้น(VDO clip) ที่ได้บันทึกไว้ หรือได้โอนย้ายแฟ้มข้อมูล(Download)เรื่องราวของความรุนแรงมาจากอินเตอร์เน็ท

ลักษณะที่ ๒. จัดกลุ่มสนทนา(Focus Group) เพื่อพูดคุยรายละเอียดจากกลุ่มดังต่อไปนี้

ก. จัดกลุ่มสนทนากับนักเรียนทั่ว ๆ ไป โดยเน้นเฉพาะชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์โดยอาศัยเวลาที่ได้ศึกษาในสถานศึกษามาอย่างน้อย ๓ ปี ในแต่ละแผนการเรียน การจัดกลุ่มสนทนารวมทั้งสิ้น ๘ ห้องเรียนจากนักเรียน ๓๐ ห้องเรียน

ข. จัดกลุ่มสนทนากับผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายกิจการนักเรียน คณะครู/อาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นของโรงเรียนที่ใช้เป็นพื้นที่เข้าสู่ข้อมูลเพื่อศึกษา รูปแบบ วิธีการ วิธีคิด วิธีตัดสินใจในการแก้ปัญหาเมื่อเกิดเหตุรุนแรงขึ้นตลอดจนได้เจาะลึกถึงความรู้สึกเบื้องลึกของการตัดสินใจในการเข้าช่วยแก้ และคลี่คลายปัญหา จำนวนทั้งสิ้น ๓ โรงเรียนที่อยู่ในละแวกพื้นที่ของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ลักษณะที่ ๓. การพูดคุยถ่ายทอดเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตระหว่างผู้วิจัยนักเรียนผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ โดยที่เลือกนักเรียนที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับกรณีพิพาท การทะเลาะวิวาทซึ่งผู้วิจัยได้ใช้โอกาสการพูดคุยทั้งนักเรียนที่เป็นเจ้าของประสบการณ์โดยตรงและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ครู อาจารย์ ผู้บริหารฝ่ายต่าง ๆ และครอบครัวของเจ้าของประสบการณ์ทั้งสิ้นประมาณ ๔๐ คนโดยแบ่งเป็นกลุ่มผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์หลัก ๒๐ คน และกลุ่มผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ร่วม ๒๐ คน การสัมภาษณ์การเจาะลึกถึงความรู้สึกส่วนลึกของนักเรียนจำนวน ๒๐ คนที่คัดเลือกมาจาก นักเรียน ๘ ห้องเรียนที่มีประสบการณ์ชีวิตด้านการก่อความรุนแรง และได้ใช้เทคโนโลยีแห่งตัวตนเพื่อยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงลงได้

การตีความเรื่องราวจะดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมเรื่องเล่าจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ชีวิตหลาย ๆ ครั้ง จนสามารถเก็บเรื่องราวที่ต้องการสร้างความรู้ได้มากเพียงพอที่จะนำไปสู่ความเข้าใจและครอบคลุมในการเขียนตัวบท โดยผู้วิจัยประมวลวิเคราะห์ และการตีความเรื่องราวประสบการณ์ชีวิตที่ได้จากการสนทนาในประเด็นต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับปัญหาการวิจัย และให้รหัส (open coding)เรื่องราว นำมาสร้างเป็นมโนทัศน์(concept) นำไปสู่การสร้างทฤษฎีจากฐานรากซึ่งสร้างขึ้นที่มีลักษณะเป็นนามธรรมเพียงพอที่จะมีอำนาจอธิบายเทคโนโลยีของตัวตนในการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในระบบโรงเรียนได้

การศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของความรุนแรงในพื้นที่โรงเรียนด้วยแนวคิดวาทกรรม

ความรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการทำร้ายด้วยการชกต่อย ตบตีกันหรือแม้แต่การยกพวกตีกันจนเป็นเรื่องร้ายแรงถึงขั้นทำลายชีวิตในพื้นที่โรงเรียน เป็นปรากฏการณ์ที่สังคมได้รับรู้และเห็นกันอย่างต่อเนื่อง โดยสังคมได้มองเห็นปรากฏการณ์ที่ถูกจัดว่าเป็นความรุนแรงจากความเสียหายที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สินของนักเรียนด้วยกัน หรือคนอื่นๆ ในสังคม ซึ่งเป็นความเสียหายที่เป็นรูปธรรมของความรุนแรงเท่านั้น ความเสียหายที่เป็นรูปธรรมนี้ทำให้ความรุนแรงถูกจัดเป็นปัญหาสำคัญที่โรงเรียนต้องแก้ไข การมองเห็นความรุนแรงที่ปรากฏในพื้นที่โรงเรียนถือว่าเป็นสิ่งผิดปกติและต้องรีบจัดการกับผู้ใช้ความรุนแรงนั้น ๆ โดยเร็วที่สุด แต่ใครจะคิดบ้างว่าความรุนแรงที่เรามองเห็นนั้นมีรากฐานมาจากระบบความหมายและโครงสร้างความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของสังคมในพื้นที่โรงเรียนเอง ที่ทำให้ความรุนแรงนั้นดำรงอยู่อย่างมีความชอบธรรม จนไม่มีใครได้คิดว่านั่นเป็นความรุนแรงที่รอวันปะทุหรือรอเงื่อนไขของวันเวลาที่เป็นโอกาสเหมาะสม ซึ่งความรุนแรงที่เป็นรากเหง้าไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมนี้ดูจะเป็นเรื่องที่ยากและนำไปสู่แนวทางของการแก้ปัญหาที่ต่างกันอีกด้วย

ในความเข้าใจของคนทั่วไป สิ่งที่เป็นความรุนแรงมักเป็นพฤติกรรมที่มุ่งจะก่อให้เกิดอันตรายทางกายภาพต่อผู้คน หรือการทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สิน กล่าวได้ว่าเป็นความรุนแรงในเชิงประจักษ์ มองเห็นและจับต้องได้ ซึ่งเป็นการกระทำใด ๆ ซึ่งทำให้ศักยภาพของมนุษย์สะดุดหยุดลงในขณะที่ยังไม่ถึงเวลาอันสมควร แท้ที่จริงความรุนแรงในสังคมไทยยังมีความสลับซับซ้อนมากไปกว่านั้นโดยความรุนแรงที่มองเห็นได้ รับรู้ได้ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นความรุนแรงทางตรง(Direct Violence) หรือเป็นความรุนแรงทางกายภาพ(Physical Violence)นั้น เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของความรุนแรงโดยรวมที่เกิดขึ้นในสังคมเท่านั้น

แต่โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ไม่เท่าเทียมและนำไปสู่ความทุกข์ทรมานในรูปแบบต่าง ๆ ของผู้คน นับว่าเป็นความรุนแรงในเชิงโครงสร้างในมิติความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence)นี้ คือ ช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ (Potentiality) กับสิ่งที่เป็นจริง (Actuality) หรือ หมายถึง อะไรก็ตาม ที่จะมาส่งเสริมหรือรักษาความแตกต่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์กับสิ่งที่มนุษย์เป็นไปได้จริง ก็ถือว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งความรุนแรงนี้อาจถูกสร้างขึ้นภายในโครงสร้างของสังคมนั้น โดยโครงสร้างหรือลำดับชั้นในสังคมผูกอยู่กับระบบอำนาจในสังคมที่แสดงออกโดยฐานะตำแหน่งและอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งย่อมนำมาซึ่งโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกัน นี่คือ สิ่งที่เรียกว่า ความรุนแรงที่ไม่มีผู้กระทำ หรือความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ โจฮัน กัลป์ตุง (Johan Gultung) เรียกว่า ความอยุติธรรมทางสังคม (social injustice) ลักษณะเด่นของความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ปรากฏในรูปแบบของการกดขี่ เอารัดเอาเปรียบดำเนินไป ในรูปของความไม่เสมอภาคกันหรือไม่เท่าเทียมกันนี้[๕] จะดำรงอยู่ในช่วงเวลาอันยาวนานและต่อเนื่องในรูปของกระบวนการมากกว่าจะเป็นเหตุการณ์จำเพาะเจาะจง ผู้คนในสังคมจึงรู้สึกคุ้นชินกับความไม่เสมอภาคหรือความไม่เท่าเทียม

กัน สำหรับความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) เป็นความเชื่อ ความยึดถือในสังคมที่คอยค้ำจุนให้สังคมยอมรับความรุนแรงประเภทต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องนั้น ทำให้คนรับรู้และเข้าใจว่าหรือเชื่อว่าเป็นสิ่งปกติที่ดำรงอยู่ในสังคมและเป็นสิ่งที่มีและเป็นมาตั้งแต่ในอดีต ดังนั้นจึงต้องยอมรับกันต่อ ๆไป ในทัศนะนี้จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึง การให้ความชอบธรรมกับความรุนแรงทั้งทางตรงและเชิงโครงสร้าง และทำให้ความรุนแรงเหล่านี้ดำรงอยู่ได้ในสังคม ผู้คนในสังคมมักจะมองไม่เห็นหรือไม่รู้สึกถึงความรุนแรงสองรูปแบบหลังนี้ ซึ่งอาจจะนำไปสู่ความรุนแรงทางกายภาพหรือความรุนแรงทางตรงได้[๖]

โดยทั่วไป วัฒนธรรม และโครงสร้างของสังคมจะเป็นตัวส่งผ่านความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ของความรุนแรงทางตรง ในขณะเดียวกันการปรากฏขึ้นของการใช้ความรุนแรงทางตรงเพื่อต่อต้านให้เกิดการหลุดพ้นจากโครงสร้างของความรุนแรง และส่งผ่านคำสอน ความเชื่อ ค่านิยมเพื่อตอกย้ำความคิดให้เกิดการยอมรับความรุนแรง การศึกษาความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ทั้งในรูปของความรุนแรงทางตรง และ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ถูกทำให้เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย และเป็นที่ยอมรับในสังคม วิธีการทำงานของ ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมวิธีหนึ่งคือ การสร้างเงื่อนไข เหตุผลสนับสนุนให้การกระทำที่รุนแรงกลายเป็นสิ่งจำเป็น หรือการทำให้การใช้ความรุนแรงกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเกิดความรุนแรงในโรงเรียนซึ่งเป็นแหล่งใช้ในการอบรมกล่อมเกลาคนในสังคม ภาพปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ บ่งบอกถึงการใช้รุนแรงในการแก้ปัญหา ประเด็นที่สำคัญ คือ ความรุนแรงไม่ได้เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ แต่ทำไมยังคงมีการเลือกใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ระบบคิดที่การให้เกิดการยอมรับและให้ความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรง และที่สำคัญ คือ ระบบคิดนี้ถูกสร้างและกำหนดเข้ามาในจิตสำนึกของคนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นเรื่องปกติสามัญธรรมดา ทัศนะของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ต่อความรุนแรงที่สำคัญ คือ ความรุนแรงจะดำรงอยู่ในสังคมได้ด้วยมีข้ออ้างที่มีความชอบธรรม ซึ่งข้ออ้างนี้จึงทำหน้าที่ในส่วนการบิดเบือนความจริงและในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ปิดกั้นมิให้มีคำถาม (prohibition of questioning)กับการใช้ความรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ[๗] หรือการใช้ความรุนแรงนั้นเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้ว ปรากฏการณ์ของการใช้ความรุนแรงในสังคมไทยที่ยังคงดำรงอยู่เป็นสัญญาณที่สะท้อนให้เห็นว่าในสังคมไทยนั้นมีการธำรงรักษา ข้อกล่าวอ้างที่ให้ความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรงค้ำจุนให้การใช้ความรุนแรงเป็นที่ยอมรับได้

สังคมปัจจุบันมีรูปแบบ การหล่อหลอมกล่อมเกลาและการสร้างคน โดยจัดกระทำผ่านกระบวนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นสำคัญ จึงดูเหมือนกับว่าความรุนแรงไม่ควรเกิดในพื้นที่โรงเรียน เพราะมายาคติที่ว่าโรงเรียน คือ สถานที่ขัดเกลาทางสังคมให้กับนักเรียน รวมทั้งเป็นสถานที่ที่สร้างสรรค์และใช้ระบบคุณงาม ความดี ถ่ายทอด อบรม กล่อมเกลาด้วยความรัก ความหวังดี ความเอื้ออาทร จึงควรเป็นที่ปลอดภัยของผู้คน แต่ภายใต้การอบรมกล่อมเกลาที่ใช้โรงเรียนเป็นพื้นที่ ในการ

เรียนรู้ร่วมกัน ของนักเรียน ครู และ ผู้ปกครอง ชุมชน โรงเรียนจึงทำหน้าที่เป็นเสมือนระบบสังคมสำคัญที่เป็นหน่วยในการสร้างระบบคิด ค่านิยม ความเชื่อให้กับสมาชิกในสังคม เช่น คุณสมบัติการเป็นเด็กดีและคุณสมบัติของนักเรียนที่มีความประพฤติไม่ดี และผลิตภาคปฏิบัติการขึ้นมารองรับกับนักเรียนทั้ง ๒ ประเภท เช่น เด็กนักเรียนที่มีผลการเรียนดีจะได้รับการยอมรับจากครู อาจารย์ให้ความสำคัญ แม้จะมีการบกพร่องในบางเรื่องก็อาจถูกมองข้ามไป และได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากโรงเรียนและครูอาจารย์ ยกย่อง ชมเชย สนับสนุน ส่งเสริม ผลักดันให้เจริญก้าวหน้า เช่น ได้รับทุนการศึกษา ได้รับการสอนเสริมในวิชาการต่าง ๆ ได้ศึกษาต่อในระดับสูง เป็นต้น ในทางตรงข้ามเด็กนักเรียนมีความบกพร่องด้านความประพฤติ นอกจากจะขาดคุณสมบัติที่จะได้รับโอกาสต่าง ๆ เทียบเท่ากับที่นักเรียนที่มีประพฤติดีได้รับแล้วยังอาจถูกตีตราว่าเป็นนักเรียนที่มีพฤติกรรมเป็นปัญหาที่จะต้องขจัดออกไปจากโรงเรียนด้วย แนวคิดดังกล่าวแม้จะเป็นฐานในการให้ภาพการทำงานในการสร้างระบบการควบคุมและการยินยอมยอมรับให้เกิดขึ้น แต่การจะเผยให้เห็นถึงการมีและดำรงอยู่ของวัฒนธรรมความรุนแรงในการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้นจำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์วาทกรรม

ตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)ได้ให้ความหมายกับวาทกรรม ว่า เป็นภาคปฏิบัติการทางภาษา (language in action) ที่เป็นคำพูด ข้อเขียนหรือความคิด ที่ทำให้เราเห็นและรับรู้ว่าสรรพสิ่งเป็นเช่นไร โดยการใช้ภาษาสอดใส่ทัศนคติ การให้คุณค่า ความรู้สึก ความเชื่อและอุดมการณ์ลงไปในรูปแบบต่าง ๆ กัน ภาษาจึงเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติการหรือการกระทำทางสังคมประเภทหนึ่ง โดยมนุษย์ถูกจัดระเบียบความคิดโดยให้นำสิ่งหนึ่งที่ต้องการให้เข้ามาอยู่ในระบบความคิดหรือทำให้สิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ต้องการไม่ได้ถูกนำมาอยู่ในระบบความคิด อาจกล่าวได้ว่า การกระทำของภาษาที่เป็นคำอธิบายและเหตุผลชุดหนึ่งที่เมื่อได้อธิบายความหมายและคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วจะทำให้สรรพสิ่งนั้นมีอัตลักษณ์ตามที่โครงสร้างทางสังคมกำหนด[๕] แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์จะช่วยในการสืบค้น และคลี่คลายให้เห็นประเด็นการสร้างความเป็นจริงซึ่งเป็นความรุนแรงในวาทกรรมการศึกษาได้อย่างชัดเจน ระบบคิด กระบวนการ ค่านิยม ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างผ่านระบบความรู้ในโรงเรียนนั้น ขณะเดียวกันระบบการศึกษาก็สร้างความรุนแรงให้กับกับเด็กนักเรียนโดยการแบ่งแยกโดยการจัดลำดับความสำคัญ ของสาขาวิชาต่าง ๆ การกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ในโรงเรียน การจัดพื้นที่ในโรงเรียน การจัดกระทำกับร่างกายและจิตใจของนักเรียน ทำให้เกิดสิ่งที่อยู่ในขั้วตรงกันข้ามของเด็กดี/เด็กเกเร เด็กดีอยู่ในฐานะของ “ความเป็นปกติ” ส่วนเด็กเกเรอยู่ในฐานะ “ความเป็นอื่น” (Otherness) ของความเป็นปกติ หรือเป็นด้านมืดของพื้นที่โรงเรียน ทุกคนพร้อมที่จะตีตราหรือคาดหวังอยู่แล้วว่าเป็นบุคคลที่สร้างความรุนแรงให้เกิดในโรงเรียน นับเป็นการสร้างบาดแผลทางจิตใจซ้ำเติมให้กับเด็กนักเรียนเหล่านี้ และเมื่อวันใดวันหนึ่งที่เงื่อนไขความรุนแรงทางตรงพร้อมจะปะทุจากการเปลี่ยนแปลงของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรมที่รองรับอยู่ เด็กเหล่านี้จะไปสร้างความรุนแรงให้เกิดในพื้นที่โรงเรียนต่อไป ทุกคนก็จะประณามว่า “เป็นนักเลง” “เป็นอันธพาล” ซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่มี

ประโยชน์ ไร้ค่า น่ารังเกียจควรที่จะต้องแก้ไขโดยการลงโทษหรือต้องขจัดออกไป ซึ่งนับว่า เป็นการซ้ำเติมให้เกิดบาดแผลครั้งที่สอง หรือในแนวคิดหลังทันสมัยของฟูโกต์ ก็คือ “เป็นความเป็นอื่นของความเป็นอื่น” และด้วยแนวคิดเช่นนี้ทำให้การใช้ความรุนแรงเป็นเรื่องไม่ผิดจนเกินไปนักหรือเป็นเรื่องที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้ว สำหรับการลงโทษที่ทำให้เกิดความรุนแรงต่อพวกเขาเหล่านี้ เพราะใน “ความเป็นอื่น” ผู้คนมักจะใช้เป็นเป้าหมายที่คนฉายภาพและเชื่อว่าเป็นสิ่งเลวร้ายหรือสิ่งไม่ดี ระบบความหมายของสังคมที่มักจะมองสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นเรื่องไม่ดีหรือผิด “ความเป็นอื่น” จึงกลายเป็นตัวแทนของความประพฤติที่ไม่ดีและต่ำต้อย การมองเช่นนี้ทำให้กลุ่มคนที่มีความเป็นอื่นมักเป็นเหยื่อของความรุนแรงทางตรงในหลาย ๆ ระดับ เช่น ระดับการใช้กำลังกับนักเรียนด้วยกัน และระดับการรับการลงโทษจากครูและผู้ปกครอง ซึ่งจากการศึกษาของโจฮัน กัลตุงในการศึกษาความรุนแรงนั้นประกอบด้วยมิติสำคัญ สอง ด้าน คือว่าด้วยการใช้ความรุนแรงและกระบวนการให้ความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรง[๕]

วาทกรรมทางการศึกษาจึงเป็นภาพของความรู้ที่เป็นกลาง มีความเท่าเทียมและความเสมอภาค ซึ่งทำหน้าที่บิดเบือน ซ่อนเร้น ให้ความไม่เท่าเทียม ไม่เสมอภาค ที่จัดว่าเป็นความรุนแรงลักษณะหนึ่งดำรงอยู่ในระบบการศึกษาได้ และเป็นที่ยอมรับ ว่าความรุนแรงนั้นเป็นสิ่งที่ชอบธรรมที่จะสามารถกระทำได้ การคลี่คลายให้เห็นความรุนแรงที่วาทกรรมการศึกษาสร้างไว้ได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้งจึงต้องใช้แนวคิดการวิเคราะห์ทางวาทกรรม

ปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของความรุนแรงในโรงเรียน

ภาพเรื่องราวของนักเรียนกับฝ่ายกิจการนักเรียนเป็นประเด็นการต่อสู้กันอยู่เนือง ๆ และรอเวลาที่จะจบการศึกษาอันเป็นเป้าหมายปลายทางทั้งของครูและนักเรียน นักเรียนจำนวนหนึ่งเดินเข้าสู่วงจรการทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกาย ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสรุปให้เห็นเป็นเส้นทางสำคัญ ๆ ดังนี้

๑. เส้นทางวีรบุรุษ ของเด็กวัยรุ่นชายอันนำไปสู่การทะเลาะวิวาทเพื่อรักษาศักดิ์ของวีรบุรุษ

๒. เส้นทางแห่งการรักษาพื้นที่และอัตลักษณ์ของความเป็นกลุ่ม ทั้งในกลุ่มผู้หญิง ผู้ชาย และกลุ่มเพศสภาพที่สาม โดยการใช้กำลังเข้าสู่เพื่อเอาชนะ

๓. เส้นทางด้านความสัมพันธ์กับเพศตรงกันข้าม ซึ่งมักขัดแย้งกันด้วยเหตุแย่งชิงความเป็นผู้ชนะในการครอบครองจิตใจเพศตรงข้าม

๔. เส้นทางของความบังเอิญที่ไม่ได้ตั้งใจจึงเดินเข้าสู่สถานการณ์ความรุนแรงโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งกว่าจะรู้ตัวก็สายเสียแล้ว

ปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของความรุนแรงในกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมสะท้อนให้เห็นว่า มาตรการหรือระเบียบวินัยในการแก้ปัญหาการเกิดความรุนแรงของครูฝ่ายกิจการนักเรียนนั้น ไม่สามารถแก้ปัญหาความรุนแรงในโรงเรียนได้ในทุกเรื่อง หากขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้งจาก

ครูที่ปรึกษาและครูฝ่ายกิจการนักเรียน ปรากฏการณ์ที่ดำรงอยู่นั้นมิใช่วิกฤติที่สามารถแก้ไขได้ด้วยมาตรการหรือระเบียบวินัยที่กำหนดไว้อย่างเป็นขั้นตอนดังกล่าวแต่เป็นวิกฤติการณ์ของปัญหาที่ต้องทบทวน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปประเด็นความไม่สำเร็จในการแก้ไขปัญหาได้ ดังต่อไปนี้

๑. **ความไม่สำเร็จที่มีตัวนักเรียนเป็นสาเหตุสำคัญ** โดยที่รายละเอียดดังกล่าวมาจากการไม่ยอมรับในวิธีการแก้ปัญหาของฝ่ายโรงเรียนซึ่งการแก้ปัญหาด้วยวิจารณญานของครูผู้รับผิดชอบที่อิงกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัตินั้นไม่อาจทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่า เป็นธรรมและยอมรับได้ วิธีการปฏิเสธและต่อต้านของนักเรียนจึงแสดงออกโดยการหลบเลี่ยง ปิดบัง และพยายามมิให้เรื่องราวต่าง ๆ แพร่งพรายไปถึงบุคลากรฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งของโรงเรียน

๒. **ความไม่สำเร็จอันเกิดจากรูปแบบและวิธีดำเนินการของผู้รับผิดชอบด้านกิจการนักเรียน** โดยทั่วไปโรงเรียนจะแต่งตั้งให้มีครูคณะหนึ่งดูแลรับผิดชอบนักเรียนในด้านความประพฤติที่มีรายละเอียดมากมายนับตั้งแต่เรื่องการแต่งกาย ความประพฤติทั่วไป และสภาพการณ์ต่าง ๆ ในโรงเรียนซึ่งต้องรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังนั้นการจัดการให้ทุกฝ่ายทุกคนอยู่ในความสงบจึงเป็นเรื่องสลับซับซ้อน การติดตามนักเรียนจึงต้องอาศัยความร่วมมือหลายด้าน จากบุคลากรหลายฝ่ายที่ต้องประสานงานกัน ประกอบกับงานของโรงเรียนมีหลายด้าน บุคลากรในโรงเรียนแต่ละคนมักต้องรับผิดชอบงานที่อยู่นอกเหนือการสอนหลายด้าน จึงไม่สามารถกระชับอำนาจการปฏิบัติงาน บนความเข้าใจอันดีต่อกันได้

๓. **ความไม่สำเร็จอันเป็นทัศนะของผู้บริหารที่ไม่ต้องการให้เสียภาพลักษณ์ของโรงเรียน** ซึ่งมักจะดำเนินการแก้ปัญหาโดยมีเป้าหมายให้ความขัดแย้งหยุดลง ทั้ง ๆ ที่ความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่และพร้อมให้เรื่องราวต่าง ๆ กลายเป็นเรื่องอ่อนไหวและพร้อมจะปะทุขึ้นเมื่อโอกาสอำนวย

การจัดการเพื่อยุติความรุนแรงของฝ่ายต่าง ๆ ในโรงเรียนเป็นเพียงวิธีการจัดการให้เป็นเพียงการป้องกันการเกิดความรุนแรงในทางตรงให้ยุติลงเพียงชั่วคราวเท่านั้น หากแต่ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมยังคงดำรงอยู่เพื่อรองรับความชอบธรรมให้กับความรุนแรงทางตรง และรอเวลาอันเหมาะสมที่สร้างเงื่อนไขให้ปะทุและเกิดเป็นความรุนแรงทางตรงขึ้นได้อีก

การสร้างตัวตนของนักเรียนเพื่อยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงบนทางเลือกของตนเอง

พฤติกรรมการสร้างความรุนแรงในโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่หลากหลายในสถานการณ์ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับนักเรียนที่ไม่รักการเรียนหรือพฤติกรรมไม่ดีแต่ละคนจะตีความหมายของปรากฏการณ์ ผู้วิจัยเชื่อว่า แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา เช่น แนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์สามารถใช้อธิบายสาเหตุในเชิงกระบวนการอย่างเป็นขั้นตอนของการสร้างความรุนแรงได้ในฐานะที่เป็นกระบวนการปรับตัวของนักเรียนแต่ละคน โดยนักเรียนเข้าร่วมกระทำการผ่านการ

กระบวนการนิยามความหมายและตีความซึ่งสามารถที่จะสร้างปรับเปลี่ยน เรียนรู้ และถ่ายทอดไปท่ามกลางกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคมที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนิยามความหมายและตีความจะเกิดการตีความใหม่(Redefined) อย่างต่อเนื่อง และเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ[๑๐] จนในที่สุดได้ชื่อว่า “เด็กเกเร” หรือ “เด็กไม่เรียน” หรือ “นักเลง” และได้รับการตีตราจากสังคมโรงเรียนว่าเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมไม่ดีงาม แม้ว่าแนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์จะสามารถอธิบายพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงได้อย่างชัดเจน แต่ แนวคิดนี้ยังไม่สามารถนำมาใช้อธิบายการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรง เนื่องด้วย รากฐานคิดของแนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ให้ความสำคัญกับนักเรียนในฐานะที่เป็นตัวตนจากสายตาของบุคคลอื่น หรือสังคมคาดหวังแล้ว จึงกำหนดการกระทำเป็นตัวตนตามภาพลักษณ์ที่ผู้อื่นมอบให้[๑๑] หรือที่แนวคิดหลังทันสมัย เรียกว่า อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) นั่นเอง แนวคิดนี้จึงละเลยสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นภายในตัวมนุษย์ นั่นคือ พลังอำนาจแห่งจิตภายในตัวตนของมนุษย์อันเป็นแรงผลักดันที่จะทำให้มนุษย์กระทำการบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้ตนเองหลุดจากสภาพความเป็นเด็กเกเรหรือความเป็นนักเลงได้

ท่ามกลางปรากฏการณ์ของนักเรียนที่มีประพฤติการณ์ใช้ความรุนแรงยังคงดำรงอยู่และนับวันจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น แต่กระนั้นก็ยังมีอีกจำนวนไม่น้อยของนักเรียนทั้งที่เปิดเผย/ไม่เปิดเผยตนเองและสามารถยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงของตนเองได้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษากระบวนการยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงของตนเองจากฐานคิดในเรื่องพลังอำนาจแห่งตัวตนของมนุษย์ที่มีความปรารถนาในส่วนเบื้องลึกของจิตใจในความต้องการเป็นเด็กดีของสังคม โดยเชื่อว่านักเรียนทุกคนมีความเป็นมนุษย์ที่มีตัวตน มีเหตุผล มีอารมณ์ มีศักดิ์ศรีในการคิด การตัดสินใจ และมีความสามารถในการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนการกระทำตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา อีกทั้งยังมีความพยายามที่จะฝึกฝนทำให้ตนเองมีความระลึกรู้และตั้งกฎเกณฑ์การกระทำ/ปฏิบัติของตนเองซึ่งเป็นวิถีที่เปลี่ยนแปลงตนเองตามความต้องการได้ จากความเชื่อในแนวทางดังกล่าว ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดเทคโนโลยีของตัวตน(Technology of self) ของ มิเชล ฟูโกต์ เป็นฐานคิดในการศึกษา อันเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับตัวตนของมนุษย์ในการสร้างตัวตนเพื่อการยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงของตนเอง จากการระลึกรู้/การรู้เท่าทันต่อความเป็นผู้ที่เบี่ยงเบนที่สังคมโรงเรียนสร้างให้พวกเขาเป็นเด็กเกเรและเป็นนักเลง และการรู้เท่าทันว่าตนเองสามารถที่จะยุติพฤติกรรมการที่ก่อให้เกิดความรุนแรงของตนเองได้ โดยการสร้างพลังอำนาจในตนของนักเรียนจากความปรารถนาในเบื้องลึกของจิตใจถึงความมุ่งมั่นในการต้องการเป็นคนดีของสังคม ก่อเป็นจิตสำนึกอันเป็นพลังผลักดันให้นักเรียนเหล่านั้นได้การยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงของตนเองได้ เพื่อสุนทรียภาพของการดำรงอยู่ของปัจเจกบุคคลที่มีจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ของสังคมซึ่งตามแนวคิดทางวาทกรรม กฎเกณฑ์เหล่านั้น คือ ชุดความรู้ชุดหนึ่งที่มีอำนาจกำกับพฤติกรรมของบุคคล

การคลี่คลายให้เห็นในรายละเอียดและประเด็นต่าง ๆ ของเทคโนโลยีของตัวตนเพื่อยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงด้วยตนเองได้นั้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การรู้เท่าทัน คือ จุดเริ่มต้นของเทคโนโลยีของตนเอง

ด้วยความหมายของคำว่า “เด็กเกเร” หรือ “นักเลง” ถูกสังคมโรงเรียนจัดประเภทให้เป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นเด็กอันตรายโดยแนวคิดคู่ตรงกันข้ามของเด็กดี/เด็กเกเร การเรียกเหมารวมเช่นนั้นมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของเด็กเหล่านั้น โดยทัศนะแนวคิดเทคโนโลยีของตัวตนนั้น การที่นักเรียนได้รับการนิยามความหมายว่า เป็นบุคคลที่ไร้คุณสมบัติของการเป็นนักเรียนที่ดี และได้ชื่อว่า เป็นกลุ่มนักเรียนที่ชอบก่อเรื่อง จึงถูกจับจ้องจากสังคมโรงเรียนจากทั้งเพื่อน ๆ ต่างกลุ่ม และครูที่ปรึกษาในฐานะเด็กเกเรหรือนักเลงหัวไม้ สภาวะดังกล่าวนั้นเป็น *สภาวะของผู้ถูกกระทำ* เมื่อเด็กมีปัญหา/เด็กเกเรหรือนักเลง มีความปรารถนาและมีการตัดสินใจแล้วว่า มีความต้องการหลุดออกจากสภาวะเป็นเด็กมีปัญหา/เด็กเกเรด้วยเจตจำนงของเด็กเองที่ไม่ยอมจะแปรเปลี่ยนไปตามอัตลักษณ์ความเป็นเด็กเกเรหรือความเป็นนักเลงที่สังคมสร้างให้ นำไปสู่การที่นักเรียนไม่ต้องการเป็นผู้ถูกกระทำอีกต่อไป ตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ที่ได้พูดถึง เทคโนโลยีของตัวตน ซึ่งเนลสัน(Nilson)ได้นำมาสรุปไว้ว่า จุดสำคัญเริ่มแรก คือ การเป็นอิสระของบุคคล[๖] โดยนัยยะคือ การพิจารณาในเรื่องความเป็นองค์ประธาน(Subject) โดยนักเรียนจะปรับเปลี่ยนตัวเองจากการเป็นผู้ถูกกระทำมาเป็นผู้กระทำการจัดการกับตนเอง(Self–determination agent) หรือ การเป็นนายของตนเอง(The mastery of the self)ในความสามารถครอบงำตนเองเหนือตนเองได้(a domination of self over self) นั่นคือ การที่นักเรียนจะสามารถจำแนกแยกแยะตนเองออกมาจากสภาพของการเป็นผู้ถูกกระทำได้ [๑๒] โดยที่มนุษย์สามารถสร้างตัวตนและสร้างวิถีการดำรงชีวิตได้เองในฐานะของผู้กระทำการ(Agents) มิใช่เหยื่อ(Victims)จากการกระทำของผู้อื่น โดยนัยยะนี้นักเรียนจะก่อร่างสร้างตนเองเพื่อยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงได้ด้วยความคิดและการกระทำที่ประกอบสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นอิสระจากการมีลักษณะเด็กเกเรและการเป็นนักเลง พร้อมทั้งการค้นหาตำแหน่งแห่งที่ในสังคมโรงเรียนให้ตนเองอีกครั้งหนึ่ง

กระบวนการคิด ทบทวน ตรวจสอบและพินิจไตร่ตรองชีวิตของตนเองที่ผ่านมา นักเรียนจะรู้จักตนเองได้โดยการระลึกรู้(Recognize)ว่า ตนเองมิใช่มนุษย์ที่เป็นเพียงสภาพของวัตถุที่ถูกกระทำและตระหนักรู้ในตราบาปที่สังคมโรงเรียนสร้างให้ และระลึกรู้ว่า ตัวนักเรียนเองจะต้องระลึกรู้เท่าทันในความเป็นจริงของบาดแผลที่สังคมสร้างให้นักเรียนต้องกลายเป็น “เด็กเกเร” หรือ “นักเลง” โดยมีการนิยามความหมายว่าเป็น “ความเบี่ยงเบน” ของสังคมโรงเรียนที่ต้องสร้างให้เป็นเด็กดี สิ่งที่สำคัญที่สุดในการรู้เท่าทันนั้น คือ นักเรียนต้องรู้ว่า บาดแผลที่เกิดขึ้นของตัวเองนั้น นักเรียนมีศักยภาพ/ความสามารถที่จะทำให้ตนเองพ้นสภาพจากการตีตราจากสังคมโรงเรียนได้ด้วยเทคโนโลยีของตัวตนที่

เป็นความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของร่างกายและจิตใจของตัวนักเรียนเอง ในวิถีทางแห่งการก่อร่างตัวตนขึ้นมาโดยเน้นรูปแบบความสัมพันธ์กับตัวเองในวิธีการและเทคนิคที่จะหล่อหลอมความสัมพันธ์เหล่านั้น ในการฝึกฝนทำให้ตัวเองสามารถที่จะระลึกรู้และมีปฏิบัติการที่ทำให้สามารถเปลี่ยนรูปแบบการดำรงอยู่[๑๓]

ซึ่งกระบวนการนี้มีจุดเริ่มต้นสำคัญ คือ เปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการให้ความหมายต่อสถานการณ์ความขัดแย้ง ผู้เรียนที่รู้สึกว่าตนเองต้องหยุดพฤติกรรมการขัดแย้งนั้นล้วนมีประสบการณ์ทางสังคมในวัยที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้อยู่ในวงจรการเป็นนักเรียน/นักเลง ประสมประสานกับพลังในตัวตน ก่อร่างเป็นพลังทางปัญญา ระยะที่ติดบ่วงชีวิตกับกลุ่มพวก จนไปติดกับดักก่อความรุนแรงนั้น ความพยายามที่จะเอาชนะหรือเอาตัวรอดของเขาเองและกลุ่มเพื่อนได้บีบบังคับให้เขาดึงเอาศักยภาพส่วนตัวมาใช้ตลอดเวลา ระยะที่เริ่มจะมีสถานการณ์ไม่ว่าจะรุนแรงอยู่ในระดับควบคุมได้ หรือเหนือการควบคุม พวกเขาใช้ทักษะชีวิตในด้านหนึ่งที่บุคคลภายนอกให้ความหมายว่า “มั่วสุม” แต่ในความหมายของเขา คือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การติดตามข่าวสาร และการศึกษาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จนตกผลึกเป็นความเข้าใจ ความเสี่ยง การถูกทำร้าย หรือการดำรงชีวิตที่เต็มไปด้วยหวาดระแวง ถูกนำมาประสานเชื่อมโยงด้วยสติปัญญา แล้วส่งผลให้เกิดการวิเคราะห์สรุปสถานการณ์จนนำไปสู่การให้ความหมายใหม่ เปลี่ยนวิธีคิดใหม่ จากการได้ศึกษาจึงสรุปให้เห็นเป็นประเด็นสำคัญต่อไปนี้

๑) การรื้อทำลายความหมายของการนำไปสู่ความรุนแรง

เด็กจำนวนหนึ่งที่ต้องการการยุติการทะเลาะวิวาท ให้ความหมายใหม่ของการใช้พฤติกรรมรุนแรงว่า *“เสียเวลา”* ชนม์ (นามสมมุติ) มีคำอธิบายว่า *“การอยู่กับพรรคพวกต้องดึงเวลาเรียนไปทำกิจกรรมอื่น เช่น การโดดเรียน ผมว่า”เสียเวลา” นะครับ ผมเริ่มต้องการเวลาส่วนตัว อีกอย่าง ตอนนี้ผมเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแล้ว ผมต้องขอปลีกตัวตั้งแต่ตอนนี้ เดี๋ยวสายไป สอบเข้าอะไรไม่ได้เลย เสียหน้าหมด...”*[๑๔] เด็กบางคนเริ่มเข้าใจและเรียนรู้ว่า*“ไม่จบสิ้น” “ยืดยื้อ” “ขยายวงกว้างและยาก”* คำเหล่านี้เป็นทัศนะของเด็กผู้ก่อเหตุที่พยายามจะใช้การต่อสู้ให้หลาบจำ ให้กลัว ให้ยุติลงด้วยการตัดสินใจของเขาและของกลุ่ม แต่การไม่บรรลุเป้าหมาย ถูกตีความด้วยคำว่า *“ไม่จบสิ้น”* หรือหวังว่าการลงมือทำร้ายกันเพื่อจะให้จบการวิวาท แต่การวิวาทดำรงอยู่ต่อไปโดยผ่านคำว่า *“ยืดเยื้อ”* ที่เลวร้ายสำหรับนักเรียน คือ ปัญหาความขัดแย้ง ขยายผลออกไปยังครูอาจารย์ ผู้ปกครอง เพื่อนฝูง และตัวเขาเองได้รับผลกระทบอย่างหนัก

๒) การพลิกบทบาทตนเองตามกฎเกณฑ์กติกาของสังคมเพื่อการสร้างความน่าเชื่อถือ

การตกผลึกทางความคิด ภายหลังที่ได้เข้าร่วมเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทหลายครั้ง เหตุการณ์เหล่านั้นดึงเอาความรู้สึกดี ๆ ที่มีต่อบุคคลรอบข้างที่รักและผูกพันหายไป เหตุเพราะเขาต้องเข้าสู่วงจรของความขัดแย้งประสบการณ์การเรียนรู้ สอนเขาให้เห็นผลกระทบด้านความสัมพันธ์กับคนรอบข้างที่

เขารับไม่ได้ จึงต้องหันกลับมาสร้างความสัมพันธ์ขึ้นใหม่ โดยการหลบหลีก และเลี่ยงไม่ให้เกิดสถานการณ์ความขัดแย้ง

๓) การตรวจสอบศักยภาพของตนเองในการที่จะดำรงตนอยู่ ณ. โลกที่มีศักดิ์ศรี ตามแนวทางของสังคม : กลับสู่ห้องเรียน

แต่ในขณะที่หลายคนให้ความหมายใหม่ของเหตุการณ์ความรุนแรง อีกหลาย ๆ คน กลับตกอยู่ในความกังวล ความกลัว พวกเขาตัดสินใจพึ่งครูที่คิดว่าช่วยได้ เด็กเหล่านี้มีพื้นฐานที่บ้านและครอบครัวไม่รับฟัง พฤติการณ์ของเขาไม่อาจกระทำอย่างโจ่งแจ้ง แม้จะไม่ทะเลาะวิวาทกับผู้คน ก็อยู่ “แนวหลัง” เป็นประเภทลิ่วล้อ ฝ่ายตัวสำรอง และไม่ใช่แนวหน้า แต่ได้รับผลกระทบ เพราะขาดไหวพริบปฏิภาณ ถูกจับได้เพราะโดดเรียน ไม่เข้าห้องเรียน ไปมีเรื่องมีคนจำได้ แต่ไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ ความที่เขาไม่สำคัญในกลุ่มเพื่อนทำให้ปัญหาของเขา ถูกละเลย นานวันเขาเริ่มให้ความหมายกับตัวเองใหม่ว่าการเข้าร่วมขบวนการของกลุ่มลักษณะนี้ นอกจากจะสร้างภาพที่ล้มเหลวแล้วยังแสดงให้เห็นถึงความไร้สาระไม่ได้รับการยกย่อง ครั้นไม่อยู่ในกลุ่มเพื่อนอื่น ๆ ก็จะถูกมองว่าเป็นเด็กแนว เด็กในการควบคุม (Control) แม้ว่าใครจะไม่กล้ายุ่ง แต่เขาก็รู้สึกเดือดร้อน เข้าแก๊งค์ก็เป็นลิ่วล้อ อยู่สังคมภายนอกก็ไม่สนิทใจ ถูก “ประณาม” การใช้ถ้อยคำของสังคมภายนอก ทำให้เขารู้ว่าเส้นทางที่เข้าไปอยู่ในกลุ่มมากนั้น ผิดพลาดและการเรียนรู้ เมื่ออยู่ในกลุ่มก็สะท้อนความเป็นจริง ตามถ้อยคำที่ถูกประณามนั้น การถูกประณามที่เป็นข้อเท็จจริงที่เขาเรียนรู้ ทำให้พวกเขาต้องการก้าวให้หลุดพ้น แต่ไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง จึงเลือกที่จะปรึกษาบุคคล ที่มองเห็นทางว่าจะใจเย็นและทำความเข้าใจได้ และบุคคลนั้น คือ อาจารย์ที่ปรึกษาเขาเข้าไปปรึกษาคือเข้าไปใกล้ชิด และพูดคุยด้านเข้าเรียนในคาบเรียนที่อาจารย์ที่ปรึกษาสอนตั้งใจเป็นพิเศษ สิ่งแรกที่เริ่มจึงเป็นการ “กลับสู่ห้องเรียน”

๔) การเอาชนะกฎเกณฑ์ที่ล้อมกรอบและตัดสินคุณค่า ด้วยการสร้างคุณค่าขึ้นใหม่

การคิดแปลงตนเองเพื่อการเริ่มต้น ด้วยเพราะรู้เท่าทันว่า การลงโทษหรือระเบียบวินัยที่ถูกนำมาใช้กับนักเรียนนั้น คือ เครื่องมือของครูในการยับยั้งพวกเขา หากแม้นว่า เขารอดพ้นจากเงื่อนไขของการใช้มาตรการด้านระเบียบวินัยได้แล้ว พวกเขาจะได้รับการยอมรับและหลุดพ้นได้ โดยวิธีดัดแปลงตนเอง ให้อยู่ในกฎเกณฑ์กติกาของสถานศึกษา โดยมีจุดหมายเพื่อจะก้าวข้ามสถานการณ์ไปสู่ความสำเร็จในอนาคต เช่น “ซัน” (นามสมมุติ)[๕] เป็นนักเรียนในสายภาษา ที่มีผลการเรียน “ตก” ในหลาย ๆ วิชา ความรู้สึกที่เป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญ คือ การจะได้ไปอยู่ต่างประเทศ ไปเรียนมหาวิทยาลัยร่วมกับพี่ชาย และการหางานทำเพื่อเรียนเป็นวิถีชีวิตในอุดมคติ ในละแวกบ้านญาติพี่น้องชื่นชมพี่ชายของ “ซัน” มาตลอด ที่มีชีวิตที่งดงาม คือไปเรียนต่างประเทศได้ แต่แล้วการก้าวเดินบนเส้นทางนักเลงของ “ซัน” ก็ทำให้แม่ต้องเปิดทางเดินใหม่ให้เขา เงื่อนไขสำคัญคือต้องจบ แต่เมื่อ “ซัน” หันมามองประวัติการเรียนที่ย่ำแย่ การมีเรื่องราวบ่อยครั้งจนมีการบันทึกประวัติชีวิตที่เสียหาย และการ

ขาดเรียนบ่อยจนถูกประณามไปทั่ว ทำให้ “ซัน” หาหนทางให้ตัวเองได้ยาก แต่ในที่สุด “ซัน” ก็ทำได้ เขาสมัครเข้ารับเลือกตั้งอยู่ในกลุ่มประธานนักเรียน หาเสียงในกลุ่มพวกเกเรของตน และพยายามเข้าใกล้อาจารย์ฝ่ายกิจการนักเรียน เขาเริ่มใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการทำงาน โดยทำงานร่วมกับฝ่ายกิจกรรมโดยเฉพาะกีฬาและดนตรีแล้วได้อาจารย์ที่ปรึกษา เขาแจ้งเป้าหมายไว้อาจารย์ที่ปรึกษาทราบ(ผู้วิจัยเอง) ให้อาจารย์หาทางเจรจากับอาจารย์ที่เขาเรียนไม่ผ่านทุกวิชา อาจารย์ที่ปรึกษาก็ใช้กลยุทธ์การเจรจาต่อรอง ซึ่งแนวทางนี้ถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีตัวอย่างหนึ่ง

๕) การรื้อทำลายกรอบความคิดเรื่องความรุนแรงด้วยการใช้เงื่อนไขใหม่ขึ้นทำลายเงื่อนไขเก่า

ในกลุ่มความขัดแย้งนั้นมักมีเหตุการณ์ซ้ำซากที่นำไปสู่การวิวาทรุนแรง หากผู้ใดที่คิดจะหยุดพฤติกรรมตนเองลง มิใช่จะก้าวให้พ้นพงหนามนั้นอย่างง่ายดาย แต่ต้องใช้สถานการณ์ที่เข้มข้นผลักดันชักพาจึงจะสามารถก้าวให้พ้นได้ ซึ่งในกลุ่มของเด็ก ๆ เหล่านี้ การประกาศตนเป็นศัตรูกันแล้วจะต้องมีการ *“ติดตาม”* ฟาดฟันกันตลอดเวลา แต่ในทุกสถานการณ์ที่รุนแรงนั้นมักมี *“กลุ่มหรือบุคคลที่อยู่เบื้องหลัง”* รับรู้รับทราบบุคคลเหล่านี้ อาจเป็นศิษย์เก่าที่มีอิทธิพลอยู่ในท้องถิ่น อาจเป็นลูกพี่ที่มีลูกน้องให้ความเคารพนับถือ และยอมซูฮก ซึ่งอาจอยู่ในกลุ่มการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ มีผลได้ผลเสียหลายประการ หรืออาจเป็นนักเลงแบบ *“เข้าขั้น”* เป็นเจ้าพ่อ บุคคลเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มที่อยู่บนเส้นทางชีวิต *“สีเทา”* ที่ท้องถิ่นไม่อาจปฏิเสธบทบาทของเขา สถานศึกษาเองก็มองข้ามบทบาทของบุคคลเหล่านี้ได้ หากผู้ใดมีสายสัมพันธ์ (ที่ไม่ทับซ้อนด้านผลประโยชน์) และรู้จักนำความสัมพันธ์เหล่านั้นมาเป็นคุณประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาให้กับลูกหลานก็ย่อมทำได้ การเชื้อเชิญและให้เกียรติให้คุ้มครองหรือเจรจาต่อรองผ่านกลุ่ม แก๊งค์ของนักเรียนเป็นคุณอย่างยิ่งต่อให้การช่วยเหลือผู้ก่อเหตุรุนแรงที่ต้องการจะยุติความรุนแรง โดยการเข้าไปขอร้อง เข้าไปเชิญให้เข้ามาเป็นฝ่ายเคลียร์ ซึ่งนักเรียนที่ก่อเหตุจำนวนไม่น้อยได้ใช้วิธีนี้ผ่านการสร้างเงื่อนไขคำว่า “เคลียร์” [๑๖]

“การเคลียร์” มีหลายวิธี ซึ่งไม่ว่าจะเป็นวิธีใดจะได้ผลมากที่สุด ผู้วิจัยจึงอธิบายและให้ความหมายคำว่า “เคลียร์” ด้วยแนวคิดว่า ผู้เคลียร์ใช้เงื่อนไขใหม่ เข้าทำลายเงื่อนไขเดิมที่ชักนำไปสู่ความรุนแรงที่ได้ผลมากที่สุดวิธีหนึ่ง อะไร คือ เงื่อนไขใหม่ และผู้เคลียร์ใช้สถานการณ์เหล่านี้เพื่ออะไร สุดท้ายที่ต้องตอบโจทย์สำคัญเงื่อนไขใหม่นี้เข้าทำลายเงื่อนไขเดิมที่ชักนำไปสู่ความรุนแรงได้อย่างไร

เงื่อนไขเดิม ๆ ที่นำไปสู่การทะเลาะวิวาทรุนแรง ภายใต้การนิยามความหมายของผู้ก่อเหตุที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นนี้ คือ ความหมายในเชิงหมู่พวก และการรักษาศักยภาพของหมู่มากของตน แต่การ “เคลียร์” เป็นความหมายและเงื่อนไขใหม่ของกฎแห่งหมู่มากเช่นกัน แต่เป็นกฎที่เป็นที่ยอมรับของเด็กผู้ก่อเหตุภายใต้วัฒนธรรมย่อยที่มีผลในเชิงปฏิบัติจริง ซึ่งตรงข้ามกับกฎของโรงเรียนหรือกฎหมายบ้านเมืองที่ผ่านการแทรกแซง ไม่ได้รับการยอมรับจากนักเรียนกลุ่มก่อเหตุ

นักเรียนที่มีเรื่องทั้งหลายพยายามยุติความรุนแรงของตน จะด้วยเหตุใดก็แล้วแต่ แต่ไม่สามารถทำได้โดยง่ายระดับของความรุนแรง ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมจำเพาะของคู่กรณีแต่ละคน การก้าวล่วงไปสู่สถานการณ์แล้วจะได้ภาพพจน์ของการ *"เคยมีเรื่อง"* ติดตัวอยู่และอาจถูกปราบ ถูกเก็บ ถูกสั่งสอนได้ง่าย ถ้าไม่แน่พอ คำว่า *"แน่พอ"* ทางพวกเขา คือ ความสามารถที่จะดำรงตนอยู่ในสถานะเช่นนี้ได้ตลอดไป แต่ด้านกฎของการดำรงอยู่ ซึ่งเหนือฟ้าย่อมมีฟ้าเช่นนี้เองที่ทำให้ไม่มีใครอยู่ได้ ค้ำฟ้าและการประสงค์จะอยู่ค้างฟ้าย่อมต้องอาศัย เงื่อนไข กระบวนการมากมาย แต่ในวัยเด็กที่อ่อนเยาว์และบริสุทธิ์ใจ ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง ไม่มีใครอยากดำรงตนเช่นนี้ตลอดไป ครั้นเมื่อได้เวลาระยะหนึ่ง พวกเขาประสงค์จะก้าวให้พ้น กรงเล็บแห่งการทำลาย แต่ก็ติดขัดด้วยการถูกเหนี่ยวรั้งจากสถานการณ์หรือแม้แต่สถานการณ์ที่จะส่อไปในทางที่จะทำให้เกิดความรุนแรงนั้น หากประสงค์จะยุติให้รวดเร็วแม้จะไม่เด็ดขาดยั่งยืน จึงต้องใช้ *"ตัวช่วย"* คือ การใช้ลูกพี่ นักเลงตัวจริงในท้องถิ่นเข้ามาเคลียร์ การเข้ามาเคลียร์ ผู้เคลียร์จะมีเงื่อนไขและบทบาทที่พอจะคลี่ให้เห็นดังต่อไปนี้

๑) การเคลียร์อย่างละมุนละม่อมผ่านการเข้าเผชิญเหตุการณ์ ผู้เคลียร์จะได้รับการสื่อสารรับทราบสถานการณ์จากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และได้รับการ*"ร้องขอ"*ให้เข้าแทรกแซงในเหตุการณ์ ในสถานการณ์เช่นนี้ ผู้เคลียร์จะเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักของทั้ง ๒ ฝ่าย และมีบารมีมากพอ ไปปรากฏตัวอยู่ในพื้นที่ที่พวกเขาจะก่อเหตุ และพยายามพูดคุย โดยใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ให้เลิกราไป เช่น*"พวกกันทั้งนั้นเลิก ๆ กันไป" "อย่ามีเรื่องนะเดี๋ยวบานปลาย" "ใครอยากมีเรื่องไม่ต้องหรอกเอาไว้คราวหน้า" "วันนี้ไม่สะดวกแล้วนะถอย ๆ ไปก่อน"* ซึ่งคำพูดของผู้เคลียร์จะใช้วาจาและบารมีของตนล้วน ๆ ในการสื่อสารด้วยประโยคที่แสดงทั้ง ๒ กลุ่มเห็นว่า สถานการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นนั้นเกิดไม่ได้ ซึ่งเป็นการ*"ระงับเหตุ"* พฤติกรรมแบบนี้จะทำให้ผู้ก่อเหตุทั้ง ๒ ฝ่าย ล่าถอยและหยุดพฤติกรรมลงในแต่ละครั้ง การหยุดพฤติกรรมเป็นการประกาศตนว่ายอมปฏิบัติตามด้วยเงื่อนไขที่จะไม่ให้เกิดในครั้งต่อ ๆ ไปด้วย

๒) การเจรจาระดับลึกและได้องคาพยพภายนอกเข้ายุติเหตุการณ์อย่างถาวร (แต่ไม่ยั่งยืน) สถานการณ์เช่นนี้ เกิดขึ้นเมื่อเกิดการปะทะแล้ว ปรากฏการณ์ที่เป็นความรุนแรง ร้าวลึก และบานปลาย มีผู้ได้รับบาดเจ็บ มีการถูกจับหรือการตามล่า ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นกับผู้ก่อเหตุมีความเข้มข้น กระทบตัวตนของเขาอย่างหนัก จนสุดจะทนทานต่อสถานการณ์ที่บีบคั้นจนต้อง *"ยอม"* ให้มีการเจรจายุติความขัดแย้ง ผู้เดือดร้อนจะเข้าปรึกษาหารือตามระดับความใกล้ชิดโดยวิเคราะห์แล้วว่าจะสามารถชักนำไปสู่เครือข่ายของผู้เคลียร์ได้ เช่น ครอบครัว ครูอาจารย์ หรือเพื่อน การเคลียร์ระดับนี้ก็ต้องใช้บุคคลในกลุ่มสีเทาระดับเจ้าพ่อเข้าเจรจา ในเชิงการใช้อำนาจบารมีของผู้นั้น ผ่านการเคารพนับถือ เชื่อมั่นศรัทธา ซึ่งการเจรจาจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของผู้เคลียร์กับคู่กรณี ซึ่งระดับความสัมพันธ์ถึงกำกับเงื่อนไขในเจรจา เช่น รู้จักคุ้นเคยกันในระดับครอบครัวทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ใช้ความคุ้นเคย ความเป็นพวก ความเป็นหนี้บุญคุณ ในกรณีไม่รู้จักคุ้นเคย ก็ใช้ความเป็นคนมีชื่อเสียง ปลอบโยน ให้แง่คิด ปลอบ

และขู่ไปพร้อม ๆ กัน แต่ถ้าเป็นคู่ขัดแย้ง จะใช้การแสดงภาพพจน์และยอมความ เสนอผสมประโยชน์ และอาจใช้กฎหมายบ้านเมืองเข้าล้อมกรอบ (ซึ่งบุคคลเหล่านี้มักมีเครือข่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอยู่ด้วย)

ศิลปะของการเคลียร์ขึ้นอยู่กับผู้เคลียร์แต่ละคนจะนำมาใช้ จนกว่าจะสามารถตกลงกันได้ และเมื่อตกลงกันแล้ว การยินยอมตามเงื่อนไขที่จะไม่ก่อการที่ยืดเยื้อ เป็นกฎเหล็กที่ผู้ก่อการมักยึดเป็นแนวปฏิบัติ เพราะมีการสื่อสารส่งข่าวให้ทราบกันทั่วว่ามีการเคลียร์กันแล้ว โอกาสนี้เองที่ผู้ก่อเหตุประสงค์จะนำตัวออกนอกวงการจะทำได้ ภายใต้ข้ออ้างเรื่อง *"การเคลียร์"* ผู้ก่อเหตุที่ประสงค์จะยุติพฤติกรรมจะยอมกลับมาพินิจพิจารณาไตร่ตรองเริ่มต้น ลดละพฤติกรรมความรุนแรงของตน ในขณะที่มีกฎการเคลียร์คุ้มครองอยู่ และก็ได้ผลดีไม่น้อย

เงื่อนไขใหม่ของผู้เคลียร์ คือ ข้อตกลงที่เป็นการเจรจาเป็นพิเศษ จะล้มล้างความหมายเดิมของผู้ก่อเหตุรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นข้อใดต้องยุติลง ทั้งที่เบื้องหลังอาจเป็นความกลัว ความสบายใจที่รับความปลอดภัย ที่คิดว่ามีผู้ใหญ่คุ้มครอง สถานการณ์นี้เอื้ออำนวยให้พวกเขาก้าวออกจากความรุนแรงได้อย่างเปิดเผยและยั่งยืน เนื่องจากเป็นที่รับทราบของเหล่านักเลงตัวเล็กตัวน้อยที่จะไม่ก้าวล่วงข้อตกลงอันเหมือนเป็นอาญาสิทธิ์นั้น

ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างพลังอำนาจแห่งตัวตนเพื่อการยุติการพฤติกรรมการสร้างความรุนแรง

นักเรียนที่เคยสร้างปรากฏการณ์ความรุนแรงให้ในโรงเรียนแล้วสามารถยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงในโรงเรียนของตนเองได้ในจำนวนไม่น้อย ด้วยความสำเร็จนี้ทำให้ผู้วิจัยมีประเด็นคำถามสำคัญ ว่า นักเรียนเหล่านี้มีพลังอำนาจอะไรที่มีอิทธิพลสามารถบังคับและกำกับให้พวกเขา/พวกเธอสามารถยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงในโรงเรียนของตนเองได้ จากการวิเคราะห์ผ่านแนวคิดเทคโนโลยีของตัวตนเชื่อว่า พลังอำนาจในตนของนักเรียนผู้ที่เคยสร้างความรุนแรงในโรงเรียนมาก่อนเกิดจาก*แรงปรารถนา* (Desirable) จากเบื้องลึกในความต้องการจะเป็นคนดีของสังคมสร้างเป็นจิตสำนึกกำกับให้นักเรียนเหล่านี้ ยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียนได้[๑๗] ร่วมกับ*สุนทรียภาพของการดำรงชีวิต* (Aesthetics of existence)ต่อไปในภายภาคหน้า ซึ่งเป็นพลังอำนาจที่ผลักดันให้นักเรียนยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนได้สำเร็จเพื่อการดำรงชีวิตในอนาคตอย่างผาสุก การที่ปัจเจกบุคคลได้พยายามหาวิธีการที่จะจัดการกับปัญหานั้นจะเป็นการเกี่ยวข้อง/เชื่อมโยงกับการก่อร่าง "สุนทรียภาพของการดำรงอยู่" และการพัฒนาเกี่ยวกับ "เทคนิคการสร้างตัวตน" ซึ่งอธิบายไว้ว่า เป็นศิลปะการเปลี่ยนแปลง หรือวิถีการเปลี่ยนแปลงตนเองเข้าสู่การดำรงอยู่แบบใหม่อันเป็นวิธีปฏิบัติการอันเป็นศิลปะของความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพตัวตน และอำนาจในการตอบสนองตามความต้องการของตนเองต่อการเลือกที่จะมีลักษณะความเป็นตัวตนของตนเอง และความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองไปตามความเหมาะสมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างคุณค่าทางสุนทรียภาพต่อการดำรงชีวิตของตนต่อไปในปัจจุบันและอนาคต[๑๘]

ฉะนั้นการที่จะเข้าใจในเรื่อง กระบวนการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงได้อย่างลึกซึ้งนั้น จึงต้องเข้าไปในจิตใจหรือเข้าถึงวิธีคิดของนักเรียนได้อย่างแท้จริงว่า ความหมายในความต้องการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหาและสุนทรียภาพการดำรงชีวิตนั้นคืออะไร เป็นความต้องการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหาอย่างแน่วแน่หรือต้องการเพียงเพื่อให้สังคมยอมรับ แนวคิดเทคโนโลยีของตัวตนให้ความสำคัญกับเรื่อง ความสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Subjectivity) ซึ่งเป็นการนิยามตนเองโดยการใช้ตัวเองเป็นองค์ประธานในการคิดและการกระทำและนำเสนอตนเองในรูปแบบต่าง ๆ หรือเรียกได้ว่า เป็นจิตสำนึกของตนเอง(Self-consciousness)[๑๙] ซึ่งแกนหลักสำคัญของวิถีการก่อร่างตัวตน(Self formation)ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่อง จริยธรรม(Ethics)ซึ่งจริยธรรมนั้นเป็นกระบวนการที่ปัจเจกบุคคลลดข้อจำกัด (delimits)ในส่วนหนึ่งของชีวิต เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมตามภาคปฏิบัติการทางศีลธรรม แล้วนิยามความสัมพันธ์ในตำแหน่งแห่งที่ที่ตนเองรับรู้ว่า ควรปฏิบัติอย่างไร สุดท้ายจะตัดสินใจต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนไปสู่ความต้องการและเป้าหมายทางศีลธรรมของตนเอง

การสร้างพลังอำนาจในตนเพื่อดลใจและเป็นพลังผลักดันให้ยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงของตนเองได้สำเร็จนั้น ทำได้โดยกระบวนการตรวจสอบตนเอง(Self Examination) หรือมีการทบทวนไตร่ตรองตนเอง(Self Reflection) เพื่อการรู้จักตนเอง(Knowing the self) ซึ่งมีคำอธิบายที่เกี่ยวข้องอยู่ *สาม* ประการ คือ *ประการแรก* ชุดของเทคนิควิธีการในการตรวจสอบตนเองในเรื่องความคิดของตนเองมีความผูกพัน/ ยึดติดอยู่กับกฎเกณฑ์/บรรทัดฐานของสังคมมากน้อยเพียงไร *ประการที่สอง* การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความคิดที่อยู่ภายในของนักเรียน(Inner personal thoughts) กับความไม่สมบูรณ์ภายในของตนเอง(Inner personal impurity)และ*ประการสุดท้าย* การสำรวจตรวจสอบอย่างรอบด้านเกี่ยวกับความคิดของตนเองจะที่ตอบสนองต่อความเป็นจริงเหล่านั้น[๒๐] วิธีการปฏิบัติทั้ง *สาม* ประการในการตรวจสอบตนเองนี้ ทำให้นักเรียนระลึกรู้ถึงความต้องการในส่วนลึกของจิตใจได้ โดยการพิจารณาตรวจสอบผ่านมิติทางประวัติศาสตร์ตัวตน ซึ่งเกิดจากการบ่มเพาะตัวตน(Cultivate of self) ของนักเรียนมาตั้งแต่ในอดีต

ประสบการณ์และประวัติศาสตร์ตัวตนต่าง ๆ จะสร้างพลังใจและความปรารถนาให้นักเรียนต้องการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหา โดยการตระหนักถึงวิถีการดำรงชีวิตของตนเองในต่อไปข้างหน้า ดังนั้นรากฐานที่สำคัญในการสร้างตัวตนขึ้นใหม่ของเด็กนักเรียน คือ ความปรารถนาในส่วนลึกที่ต้องการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรง และความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองให้ได้ เพื่อขจัดความต้องการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงให้ได้ กระบวนการตรวจสอบตนเองนั้น สามารถคิดใคร่ครวญมองเห็นความเลวร้ายของการใช้พฤติกรรมความรุนแรงในการตัดสินปัญหาที่เกิดกับตนเองและครอบครัว นำไปสู่ความตั้งใจที่จะยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหาอย่างแท้จริง

ช่วงเวลาแห่งความทุกข์และเป็นปัญหามากที่สุดของนักเรียนผู้ก่อเหตุความรุนแรง คือ ความไม่สามารถจะจัดการกับความขัดแย้งและไม่อาจควบคุมสถานการณ์รุนแรงได้ ขณะที่เผชิญปัญหานี้ผู้ก่อเหตุ จะมีสัญชาติญาณอยู่ลึก ๆ อันเป็นพลังสำคัญที่ซ่อนตัวอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อของเขา หากพวกเขาได้มีโอกาสคิดไตร่ตรองแสวงหาหนทางแก้ปัญหาโดยการดึงเอาพลังในตัวตนมาใช้ภายใต้กรอบเกณฑ์ที่ถูกออกแบบที่เหมาะสมกับบริบทชีวิตของแต่ละคนก็สามารถจะผ่านพ้นไปได้ แรงบันดาลใจหรือความปรารถนาในส่วนลึกในใจ เป็นพลังพิเศษ ที่ต้องการจะเริ่มต้นก้าวออกจากกรงขังที่เป็นวงจรความรุนแรง ความต้องการจะเป็นเด็กดี ความต้องการที่ทำให้ตนเองมีสุนทรียภาพในชีวิตกลายเป็นเป้าหมายสำคัญ ในการสร้างพลังให้กับตนเอง ให้หันหลังกับวงการนักเลง เดินหน้าเข้าสู่ห้องเรียน จากนั้นเดินทางไปสู่เป้าหมายที่ตนเองตั้งไว้ ทำให้เขาได้รับโอกาสจากครูให้ได้แก้ไขในสิ่งบกพร่องอันเป็นรอยประทับอยู่ในความทรงจำแม้มิได้เป็นบาดแผล แต่เป็นประวัติศาสตร์ชีวิตช่วงสำคัญ ความรู้สึกที่ตนเองเคยมีของผู้ก่อการรุนแรง ไม่ว่าความภาคภูมิใจ ความคึกคะนอง ความสะใจหรือการได้คบค้าสมาคมที่ถูกทำลายลงด้วย ท่าทีของสังคมที่ปฏิเสธความรุนแรง เป็นนัยสำคัญที่พวกเขาได้รับจากการดำรงชีวิต ที่นักเรียนนักเลงทุกคนสร้างเงื่อนไขใหม่สร้างพลังในตัวตน สร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับตนเองที่จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่เป็นความรุนแรง

อย่างไรก็ตาม การสร้างตัวตนของเด็กแต่ละคนมักมีที่มาที่ไปด้วยรากฐานของชีวิตที่ได้รับจากการเลี้ยงดู การใช้วิจารณญาณของเด็กเหล่านี้ วิเคราะห์ความเป็นมาเป็นไปของปัญหาและเข้าใจสถานการณ์ตรวจรอบตนเองอย่างเข้าใจตนเอง หาทางเลือกให้ตนเองให้รอดพ้นสำเร็จ โดยเริ่มต้นที่วิเคราะห์สถานการณ์แล้วสร้างพลังในตนขึ้นมาจัดการกับปัญหา ซึ่งต่อจากนั้นพวกเขาจะต้องใช้กลยุทธ์ที่สร้างขึ้นเพื่อพัฒนาสถานการณ์จากการยุติพฤติกรรมการผ่อนหนักเป็นเบา และระงับเหตุการณ์ให้กลายเป็นการยุติพฤติกรรมการสร้างความรุนแรงได้อย่างสิ้นเชิง

ขั้นตอนที่ ๓ จริยธรรมแห่งตัวตนในการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียน

ในวิถีการก่อร่าง/สร้างตัวตนของนักเรียนที่ได้ชื่อว่า มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนและเคยใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาให้กลับสู่สภาวะปกติที่เรียกว่าเป็นคนดีของสังคมได้นั้น มีความเกี่ยวข้องกับจริยธรรมของเด็กนักเรียนในฐานะผู้กระทำการ(Ethical Subjects) โดยแนวคิด เรื่องจริยธรรม(Ethic)เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในเรื่อง ศีลธรรม (Moral) ซึ่งความมีศีลธรรมประกอบไปด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นจริง และเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปรวมถึงรหัสทางศีลธรรม(Moral code) ในรูปของข้อกำหนดทางศีลธรรมที่เป็นกฎเกณฑ์ด้านการกระทำ ที่เป็นการห้ามและการอนุญาตให้ปฏิบัติซึ่งสังคมได้กำหนดคุณค่าให้ไว้ ส่วนประกอบของศีลธรรมในประการสุดท้าย คือ จริยธรรมในตัวตนอันเป็นความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นด้วยตัวเขาเอง(The self 's relation to itself)[๒๑] สำหรับนักเรียนที่พยายามปรับปรุง/

เปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียน จริยธรรมแห่งตัวตนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการแสวงหากิจกรรมทางเลือกเพื่อยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียนตนเอง

โดยรากฐานของแนวคิดการสร้างตัวตนในฐานะของผู้กระทำการที่มีจริยธรรมนั้น ผู้กระทำการซึ่งในที่นี้ คือ ผู้ที่มีความประสงค์จะยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียน มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของความมีศีลธรรมใน *สี่* ประการ *ประการแรก* สาระของการมีจริยธรรม (Ethic Substance) คือ การที่คนเราได้เข้าไปมีส่วนร่วมในหลักการประพฤติ/ข้อปฏิบัติที่ตนเองได้ตัดสินว่าเห็นชอบด้วย ในความรู้สึก ความตั้งใจและความปรารถนาของตนเองที่ต้องการจะปฏิบัติเช่นนั้น นั่นคือ การกระทำของบุคคลที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมที่ตนเองได้ตัดสินใจ *ประการที่สอง* วิถีทางของการครอบงำทางศีลธรรม (Mode of subjection)โดยให้บุคคลมีความสำนึกรู้(recognize)ในหน้าที่หรือพันธะทางศีลธรรม (Moral Obligation)ที่ถูกสร้างผ่านคำสอนทางศาสนาหรือการอ้างเหตุผล หรือการกระทำให้ยอมรับต่อระเบียบแบบแผนที่ทำให้ตนเองดำรงอยู่ได้อย่างมีสุนทรียภาพ ดังจะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีประวัติศาสตร์ตัวตนที่แตกต่างกันแต่ก็สามารถดำรงอยู่ในกฎระเบียบเดียวกันโดยวิถีทางที่แตกต่างกันได้ วิถีทางของการครอบงำนี้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวตน(Self)และรหัสทางศีลธรรม(Moral code) ที่บุคคลตัดสินใจในการนำรหัสเหล่านั้นมาปฏิบัติกับตนเอง *ประการที่สาม* การก่อร่างปฏิบัติการหรือการกระทำของตนเอง(Self–forming activity)จากการตรวจสอบตนเองและก่อร่างวินัยในตัวตน เพื่อขจัด ความต้องการในส่วนลึกที่ยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียน และ*ประการสุดท้าย* การสร้างการดำรงอยู่ในสิ่งที่ทำให้นักเรียนคนนั้นได้ชื่อว่า มีการปฏิบัติตัวอยู่ในศีลธรรมอันดี เช่น การทำตัวให้บริสุทธิ์ หรือ มีเสรีภาพ หรือการได้เป็นนายตนเอง[๒๒]

ดังนั้นนักเรียนผู้เคยใช้ความรุนแรงในโรงเรียนจึงสามารถใช้ศิลปะในการดำรงชีวิตและการใช้รูปแบบของการเลือกวิถีชีวิตให้กับตนเองและก่อร่างการกระทำเพื่อการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียนด้วยกฎเกณฑ์ของตนเอง ด้วยแนวทางการใช้จริยธรรมในตนนำพาตนเองสู่สภาวะปกติตามเป้าหมายของสังคม ทั้งนี้มีแนวคิดการดูแลตนเอง(The Care of the Self) ที่เป็นเจตจำนงเข้ากระทำการกับร่างกายและจิตวิญญาณในฐานะที่ตนเองมีความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ดีงาม[๒๓] ด้วยการยุติการพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียนและหาวิธีการที่จะยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงให้ได้ด้วยตนเอง สุดท้ายตนเองสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยเฉพาะการดูแลตนเองนั้นเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นอิสระบนพื้นฐานของจริยธรรมในตนของแต่ละบุคคล เกิดขึ้นจากการพิจารณาตนเองว่า มีข้อกำหนด กฎเกณฑ์ทางสังคมใดที่ยอมรับได้เชื่อมโยงกับความจริงที่ต้องเรียนรู้ถึงวิธีการใด ๆ ที่จะขจัดความต้องการของตนเองได้ ซึ่งการดูแลตนเองในการปรับปรุงพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเองนั้น เป็นแนวคิดที่มาพร้อม ๆ กันกับการดูแลผู้อื่น/สังคมด้วย อันเนื่องมาจากการที่บุคคลถูกสร้างให้ตระหนักถึงการเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมที่ต้องการได้รับการยอมรับ

วินัยจึงเป็นรูปแบบของอำนาจรูปแบบหนึ่งที่สำคัญยิ่งที่กระทำต่อตัวนักเรียนเองให้ยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรง อันเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นภายใน (Internal) ซึ่งเป็นกลไกที่สามารถทำให้นักเรียนสำนึกได้ว่า นักเรียนมีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงหรือทำอะไรได้โดยตนเองเพื่อตนเอง ดังนั้นหากนักเรียนสามารถสร้างจิตสำนึกในการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ต่อจิตวิญญาณได้ จิตวิญญาณก็จะมีอำนาจมากำกับร่างกายของนักเรียนให้ต่อสู้กับอารมณ์และความกดดันได้เป็นประเด็นหลักในการสร้างตัวตน มีจุดเน้นอยู่ที่รูปแบบของสำนึกในตนเองที่มีคุณธรรม รวมถึงความยืดหยุ่นในเชิงปฏิบัติและความหลากหลายของความคิดที่ไม่ตายตัวแต่สร้างสรรค์ แนวคิดนี้จึงปฏิเสธการจัดทำโครงการ/กระบวนการที่มีแนวคิดสำเร็จรูป(Ready - made Concept) ในการเปลี่ยนแปลงตนเอง[๒๔]

การก่อร่างตัวตนของนักเรียนในการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงและป้องกันควบคุมดูแลตนเอง(Self Surveillance) ในการใช้พฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาต้องมีความหลากหลายโดยมีตัวนักเรียนเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเองสู่ชีวิตใหม่ กิจกรรมต่าง ๆ อันหลากหลายจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะ ทางเลือก คือ สิ่งที่ทำให้หลุดพ้นจากการกำหนด/กำกับของโครงสร้างทางสังคมที่มากดทับมนุษย์ซึ่งทำให้มีความรู้สึกขาดอำนาจ จึงเกิดการปฏิเสธและต่อต้าน ทางเลือกที่หลากหลายสามารถเข้าถึงทั้งมิติทางด้านร่างกายและมิติทางด้านจิตวิญญาณ อารมณ์และความรู้สึกที่นักเรียนในฐานะผู้กระทำการที่มีอำนาจในการกำหนดทางเลือกโดยตัวของนักเรียนเอง ดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ ภายใต้เทคโนโลยีของการสร้างพลังแห่งตัวตนบนเส้นทางของการใช้จริยธรรมกำกับกิจกรรม/ทางเลือกเพื่อการยุติพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในโรงเรียนจนสำเร็จ

ตัวอย่างการสร้างจริยธรรมแห่งตัวตนเพื่อยุติความรุนแรง

การสร้างจริยธรรมแห่งตัวตนในการพยายามก้าวให้พ้นกับดักของความรุนแรงนั้น สภาพแวดล้อมที่ไม่อาจหลบเลี่ยงบางประการที่ผู้ก่อเหตุต้องเผชิญ สร้างความแข็งแกร่งด้านจิตใจซึ่งถูกฉุดกระชากพวกเขาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะขยับตัว เคลื่อนไหวใด ๆ ในโรงเรียน หากผู้ก่อเหตุ หรือเคยก่อเหตุไม่สามารถจะใช้ทักษะในการควบคุมตนเอง อย่างที่กล่าวกันอยู่เสมอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการก่อความรุนแรง ซึ่งนักจิตวิทยามักมองว่า ทักษะการควบคุมอารมณ์ต่ำ ความภาคภูมิใจในตนเองต่ำ ซึ่งนักจิตวิทยาวิจารณ์ว่า เหตุผลที่นักเรียนตีกัน เป็นประเด็นไร้สาระ เช่น ไม่ชอบหน้ากัน เป็นเรื่องศักดิ์ศรี การลงมือกระทำความรุนแรงเป็นเพราะพวกเด็กเหล่านั้น รู้สึกต่ำต้อย ไม่ภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งด้านคำวิจารณ์ และวิเคราะห์เชิงจิตวิทยาเหล่านี้ ผสมผสานกับการให้คุณค่าผู้กระทำการเหล่านี้ให้กลายเป็นผู้ถูกกระทำยิ่งขึ้น กล่าวให้ถ้อยคำชุดที่ส่งความรู้สึกให้มีนัยยะในเชิง “ทำให้ด้อย” ซึ่งจะเจตนาหรือไม่ก็ตาม คือ มองว่า ต้นทุนในชีวิตของเขาเหล่านั้น บกพร่องไปทุกเรื่อง

ซึ่งหากมองในลักษณะตามแนวคิดหลังทันสมัยของนักคิดทางสังคมศาสตร์สมัยใหม่อาจพิจารณา และเผยให้เห็นถึงชุดความรู้ความจริงทางจริยธรรมในตัวตนของพวกเขา ในฐานะผู้กระทำการที่มีจริยธรรม (Ethical Subject) พวกเขาเหล่านั้น ให้คุณค่าของการรวมอยู่เป็นกลุ่มเป็นอย่างสูง ลักษณะของความมีศีลธรรม อันเป็นวาทกรรมชุดที่ว่าด้วย การสำนึกรู้ในหน้าที่ เนื่องแต่ในการให้ความหมายเบื้องต้น ก่อนเข้าสู่ประสบการณ์ชีวิตและเรียนรู้นั้น พวกเขาให้ความหมายในจริยธรรมคนละความหมาย เด็ก ๆ ทั้งหลายมิได้ให้ความหมายในการยกพวกไปทำร้ายกันรุนแรงในเชิงความผิด แต่มันคือ อุดมการณ์กลุ่มและพวก ที่ต้องร่วมเป็นร่วมตาย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปกป้องศักดิ์ศรีของปัจเจกและหมู่คณะ พวกเขาระลึกว่า นั่นคือ วีรกรรมที่เขาอุทิศเพื่อสังคมและหมู่พวก พร้อมกันนั้นก็ปกป้องความดี มีคุณธรรม หากแต่ได้เลือกใช้ยุทธวิธี ของตัวตนตามแนวทางที่มองว่า นั่นคือ ผู้กล้าหาญ ลูกผู้ชายและไม่ยอมคน ตราบเมื่อพวกเขาผ่านกระบวนการเรียนรู้ประสบกับผลลัพธ์แห่งการปฏิบัติ จนเกิดเป็นความรู้ชุดใหม่ที่สั่งสอนให้เห็นคุณงามความดี และสิ่งที่เขาปกป้องนั้นคือ “มายาคติ” แล้วเกิดการเลือกใช้ความรู้ชุดใหม่เข้าแทนที่ อันเป็นความรู้ชุดจริยธรรมที่ได้รับการยอมรับจากสังคมโดยรอบตัวเขา ประกอบด้วยวัยที่ผ่านพ้นไปปลุกให้เขาได้ใช้สติปัญญาและความคิดที่เติบโตโดยธรรมชาติเข้าวิเคราะห์ถึงความรู้ชุดเดิมที่เขาผ่านมา และยินยอมที่จะใช้ความรู้ชุดใหม่ให้สังคมและตัวเองมีความปลอดภัย บนความเชื่อเรื่องตนเองและสังคมจะได้รับความปลอดภัย เป็นจิตสำนึกที่บูรณาการจากประสบการณ์และความพร้อมด้านกายภาพ ผู้ก่อเหตุหันกลับมาใช้ตัวเลือกใหม่บนกรอบแห่งศีลธรรมจรรยาที่ฝังลึกอยู่ในจนกลายเป็นจริยธรรมในตัวตน พวกเขารับรู้ได้ถึงสิ่งที่เป็นผลลัพธ์ของการกระทำว่า ดีงาม หรือเสื่อมถอย แม้ว่า ในอดีตอาจมองต่างมุม การฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ กติกาสังคม จนตนเอง พ่อ-แม่ครอบครัว และพรรคพวกต่างเดือดร้อน คือ คำตอบที่ชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ แม้ว่า ในอดีตจะพร่ามัว

ชุดความจริงที่ว่าด้วยจริยธรรมอันเป็นแนวปฏิบัติที่สังคมยอมรับนั้นทรงคุณค่าและแข็งแกร่งอยู่ในใจเด็ก ขึ้นอยู่กับว่า จริยธรรมเหล่านั้นจะถูกดึงออกมา จะถูกกระตุ้นให้แสดงผลในเวลาอันเหมาะควรและลงตัวเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลแวดล้อม ไม่ว่า ครอบครัว ครูอาจารย์ เพื่อนฝูง หรืออื่น ๆ ที่อาจเกี่ยวข้อง ดังจะยกให้เห็นวิธีคิดของผู้ก่อเหตุ เปลี่ยนไป แล้วผู้ก่อเหตุได้มีโอกาสใช้จริยธรรมในตัวตนข้าคลี่คลายปัญหาอย่างแจ่มชัด เช่น **เรื่องราวของ “พลอย” (นามสมมุติ) และพรรคพวก**[๒๕]

“พลอย” และพรรคพวกมีเรื่องวิวาทกับแฟนของ “ป๊อก” (นามสมมุติ) ถึงขั้นนัดตบตีกันหน้าโรงเรียนโดยการยุแหย่ของเพื่อนในห้องเดียวกัน แล้ววิวาทกับเพื่อนร่วมห้อง “พลอย” เป็นเด็กที่มีครอบครัวบกพร่อง มีแฟนใหม่ของแม่คอยดูแล เขาเป็นขาใหญ่ที่สั่งสอน“พลอย” เสมอ ๆ ว่า ไม่ให้ยอมคน เมื่อ “พลอย” ถูกท้าทาย และถูกยั่วยุให้เกิดเหตุความรุนแรงบ่อย ๆ ทั้งที่ “พลอย” เคารพแฟนใหม่ของแม่มาก แต่ “พลอย” กลับใช้จริยธรรมของตนเอง เข้าระงับเหตุการณ์ให้ความรุนแรงยุติลงได้ด้วยความสำนึกรู้ว่า แม้ว่าจะถูกสอนให้ไม่ยอมคน แต่การเข้าร่วมเหตุการณ์แบบนี้ถือว่า “เป็นการยุ่งเรื่องของคนอื่นไม่ใช่เรื่องของเรา” และ “พลอย” จะไม่ลงมือทำใครก่อน เรื่องของใครคนนั้นก็ต้องเคลียร์เอง

มากเรื่องมากความ เรื่องราวบานปลาย พร้อมกันนั้น “พลอย” ก็อยู่เคียงข้างเพื่อน ภายใต้จุดยืนว่า เรื่องของใคร คนนั้นเคลียร์ “พลอย” เป็นตัวอย่างของการประกาศจุดยืนทางจริยธรรมของตัวตนที่ชัดเจน แม้ว่าจะถูกสั่งสอนให้ไม่ยอมคน แต่จริยธรรมในตัวตนของ “พลอย” เข้มข้นกว่า หากจะถามว่า เบื้องลึกในจิตใจของ “พลอย” คือสิ่งที่ผู้วิจัยมองว่าเกิดจากการอบรมสั่งสอนจากครอบครัวของ “พลอย” เอง ก่อนที่แม่ของ “พลอย” จะมีแฟนใหม่ น่าจะมีส่วนวางรากฐานทางจริยธรรมไว้จนเข้มแข็งยากที่วาทกรรมอื่น ๆ จะมาล้มล้างได้

รหัสทางศีลธรรม คือ ข้อกำหนดต่าง ๆ มีสังคมมนุษย์ถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่าง ๆ ถูกตอกย้ำเชิดชูยกย่องผ่านสื่อและกระบวนเรียนรู้ นับตั้งแต่ เด็กเริ่มรับรู้และเรียนรู้ รากเหง้าที่เป็นต้นทุนทางจริยธรรมเกิดขึ้นในครอบครัวฟูมฟัก บ่มเพาะ รดน้ำ พรวนดินให้งดงามได้ด้วยความรักและความเมตตา ปราณี ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ตรงกันข้ามกับความรุนแรง ไร้มลภาวะ การกระตุ้นอารมณ์ทั้งหมดที่กล่าวมามีส่วนกล่อมเกลาเยาวชน ที่ฝ่าฝืนกติกาให้ลดมิจฉาทิฐิลงได้

มนุษย์ที่สมบูรณ์จักต้องได้รับการฝึกฝนทั้งร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ด้วยความยินยอมและความสุข ซึ่งจะเกิดได้จักต้องผ่านกระบวนการที่เห็นพ้องต้องกันของฝ่ายกระทำและถูกกระทำสังคมจึงจะเป็นสุข ดังที่ผู้วิจัยจะแสดงตัวอย่างของการพยายามชักนำนักเรียนทั้งกลุ่มให้ความร่วมมือจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งกิจกรรมที่ส่งเสริมนักเรียนมากที่สุด คือ กิจกรรมด้านศิลปะการแสดง ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของการจัดการเรียนการสอน โดยคณาจารย์กลุ่มศิลปะ มีอาคารแยกตัวอยู่โดยเฉพาะ อาคารศิลปะแห่งนี้ เป็นอาคารที่นักเรียนมีความสุข สบายใจที่ได้ไปอยู่ที่นั้นมากที่สุด เพราะมีห้องซ้อมดนตรีสำหรับครูอาจารย์ มีห้องดนตรีไทยไว้เล่นดนตรี ห้องนาฏศิลป์ ห้องคาราโอเกะ ห้องศิลปะการแสดง ห้องเขียนแบบ ห้องวาดรูป และห้องพักครูที่เข้าออกได้ตามสบาย กิจกรรมของอาคารนี้ดำเนินอย่างต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา อาจารย์ฝ่ายศิลปะทุกคนมีบุคลิกเหมาะตัว ทุกคนรักงาน รักนักเรียน กลมเกลียวในเชิงวิชาการ เคารพกันตามฐานานุรูป แต่หัวหน้ากลุ่มสาระให้โอกาสผู้ปฏิบัติงานทำงานเต็มความสามารถ ผู้วิจัยเข้าไปร่วมกิจกรรมเกือบทุกกิจกรรมทั้งของโรงเรียนและกิจกรรมที่ร่วมกับภายนอก และกิจกรรมด้านศิลปะการแสดงนี้เองที่เป็นทางเลือกให้นักเรียนได้แสดงออก ดังเช่น **เรื่องราวของ “สน”** (นามสมมุติ)[๒๖]

ผู้วิจัยได้ชักชวน “สน” และนักเรียนอีกจำนวนไม่น้อยที่ถูกมองว่า “เกเร” มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับนักเรียนไปทั่ว ให้ไปเลือก ฝึกฝนทักษะทางศิลปะ ด้วยความรับผิดชอบและให้การสนับสนุน ให้เวลาในการฝึกซ้อม ให้ความใกล้ชิด และส่งเสริมให้แสดงออก กลุ่มสาระศิลปะได้จัดให้มีกิจกรรมที่เรียกว่า Art Show ซึ่งนักเรียนทั้งหลายทุกแผนการเรียน ร่วมมือร่วมใจทุ่มเทเต็มที่สำหรับการแสดงการได้มีโอกาสแสดงความสามารถถือเป็นคุณค่าในการส่งเสริมผู้เรียนที่ดีเยี่ยม แต่ภาพของผู้เรียนทุกแผนการเรียนที่ได้รับการอบรม สั่งสอน และฟูมฟักทักษะต่าง ๆ ผ่านคุณธรรมจริยธรรมของครูที่สร้างสรรค์ เป็นภาพที่ให้ความสุขยิ่ง กิจกรรมของโรงเรียนประเภทนี้ไม่เคยพบเห็นนักเรียนก่อความ

วุ่นวายเลยสักครั้งเดียว และผู้วิจัยยอมรับว่า เป็นกิจกรรมที่เด็กเฝ้ารอทั้งผู้แสดงและผู้ชม ที่สำคัญที่สุด คือ นักเรียนทุกกลุ่ม ทุกประเภทได้มีโอกาสจัดการแสดงโดยไม่ถือเขาถือเรา

ตัวอย่างของกิจกรรมในโรงเรียนผ่านผลงานของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของจริยธรรมในตัวตน ทั้งครูและนักเรียนต่างบ่มเพาะความรู้สึกดีงามซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนถ่ายโยงซึ่งกันและกันผ่านภารกิจทางการศึกษา ซึ่งสิ่งที่ซ่อนอยู่เป็นเป็นเบื้องหลังเบื้องลึกที่การวิเคราะห์ คือ อาจารย์ศิลปะทุกคนล้วนต้องผ่านกระบวนการบ่มเพาะด้านสุนทรียศาสตร์ และถูกทักทอให้เข้ากับจริยธรรมในตัวตนที่ครูได้รับ ผ่านครอบครัว อันดีงาม แล้วหลอมละลายบูรณาการเป็นสัมพันธภาพ อันเป็นองค์รวมแห่งการพัฒนาสู่ความสำเร็จที่ได้ผลสัมฤทธิ์ทั้งกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ทั้งนี้ผ่านตัวกระทำการ คือ จริยธรรมในตัวตนในระดับปัจเจก สืบทอด ครู นักเรียนรุ่นต่าง ๆ

ฉะนั้นการที่นักเรียนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม ได้รับการผลักดันและส่งเสริมแล้ว พวกเขาจะได้สัมผัสกับความสุขอันเกิดจากการเรียน ได้ใช้ศักยภาพทางการถ่ายทอดเชิงวิชาการผ่านกิจกรรมจริง ได้รับความสำเร็จอันเป็นความภูมิใจในชีวิต มีความรู้สึกประทับใจและฝังใจ อันเป็นต้นกล้าบ่มเพาะความรู้สึกนึกคิดของความเป็นศิลปินซึ่งใช้ชำระสะสางเชื้อไฟแห่งอารมณ์วู่วาม ด้วยความรักและจริยธรรมของครูที่ส่งผ่านสู่นักเรียน ได้ชำระอารมณ์อันหม่นหมองเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ได้ นักเรียนที่เคารพจำนวนมากไม่ชอบเรียนวิชาอื่น ๆ มักชอบมาแฝงตัว ฝึกฝนตนเองในทักษะต่าง ๆ ของอาคารแห่งนี้หลายคน ลดละบทบาทการก่อความรุนแรงลงไปจนเห็นได้ชัด เมื่ออาคารศิลปะแห่งนี้ถูกเปิดพื้นที่ให้นักเรียนเข้ามาใช้ชีวิต ผู้วิจัยอยากจะสรุปว่า อาคารนี้คือ พยานหลักฐานอันเป็นวัตถุชิ้นสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้น ก็เป็นก้าวใหม่ของเด็ก เช่น “สน” และนักเรียนอื่น ๆ อีกจำนวนไม่น้อย ที่เคยมีเรื่องวิวาทและก่อความวุ่นวายใช้เป็นทางเลือกที่จะยุติความรุนแรงของตน

การเฝ้าระวังตนเอง คือ เทคนิคการดูแลตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งชีวิต วาทกรรมเด็กดีถูกนำมาใช้เพื่อควบคุมร่างกาย และครอบงำความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมไทย ให้ตีตราความประพฤติของฝ่ายตรงกันข้าม นอกจากนั้นวาทกรรมชุดนี้ยังเพิ่มบทบาทหน้าที่ในการปิดโอกาสเด็กเลว นักเลง หรือเด็กเบี่ยงเบนออกจากระบบการศึกษาด้วยประวัติที่ถูกบันทึก จากทั้งในโรงเรียน และประวัติที่ปรากฏอยู่ในบันทึกประจำวันของตำรวจ ในกรณีที่มีเหตุร้ายแรง ฉะนั้นหากนักเรียนผู้ใดที่ก้าวพลาดสู่วงจรของการก่อเหตุรุนแรงอาจมีรายชื่อหรือบัญชีดำอยู่ที่ใดสักแห่งเป็นการถาวร รวมทั้งการเป็นที่รู้จักมักคุ้นของบรรดาเพื่อนพ้องน้องพี่ของกลุ่มนักเลง ซึ่งพวกเขาเองก็เข้าใจดี หรือในสถานการณ์ที่ไม่รุนแรงนัก การตัดสินแก้ปัญหาความขัดแย้งก็ไม่น่าจะมีอุปสรรคใด จนนำไปสู่การกลับเข้าสู่วงการอีกต่อไป แต่มีหลายครั้งหลายหนที่พวกเขาต้องสร้างรูปแบบและวิถีชีวิตใหม่ ในขณะดำรงชีวิตในระยะเปลี่ยนผ่านให้ก้าวข้ามมาให้ได้

นักเรียนจำนวนมากที่มารวมกันอยู่ในโรงเรียน ถูกกดดันให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ดังที่กล่าวไว้ตั้งแต่ต้น กิจกรรมทั้งหลายไม่อาจตอบสนองเด็กส่วนหนึ่งได้ แต่มิใช่จะไร้ทางออก สำหรับ

นักเรียนที่มีพลังในตัวตน เมื่อเขาระลึกรู้ถึงบทบาทที่พลาดพลั้งจะอยากสร้างประวัติศาสตร์ชีวิต แนวคิด อุดมคติให้กับตนเอง เช่น **เรื่องราวของ “แนท” (นามสมมุติ) และพรรคพวก**[๒๗]

“แนท” ไม่ได้รับความสนใจจากพ่อ-แม่ เพราะเขาเป็นลูกที่มิได้อยู่ในความคาดหวังของครอบครัวเหมือนพี่ ครูส่วนใหญ่ ในโรงเรียนขอตั้งข้อรังเกียจกับเขา “แนท” เลยตั้งกลุ่ม Hip-Hop เพราะเขาชอบดนตรีและเสียงเพลง อย่างน้อยมันก็ทำให้เขาผ่อนคลายและมีความสุข “แนท” เริ่มฝึกซ้อมจริงจัง เอาเงินที่แม่ให้ไปเรียนพิเศษมาซื้ออุปกรณ์ซึ่งแม่ก็ไม่เคยสนใจตัวเขามากนัก จึงไม่รับรู้ เขาชักชวนเพื่อน เดินเล่นไปมาอยู่ในโรงเรียนทุกวัน เพราะมีครูบอกว่า *“เข้าเรียนทุกวันแล้วปลอดภัย รับรองจบแน่ เข้าทำนอง เข้าเรียนครบจบแน่”* (ผู้วิจัยแนะนำเช่นนั้นจริง ๆ) การกลับเข้าห้องเรียนเป็นปัญหา เพราะความน่าเบื่อ ถูกด่าซ้ำ ต่อรองไม่เป็น พูดตรงไปตรงมาจนติดเป็นนิสัย แต่กล้าที่จะอ้อนคนบางคนที่คิดว่า พูดได้ (ผู้วิจัย) ความเบื่อทำให้เขาเอา MP 3 ไปแอบฟังอยู่หลังห้องเป็นประจำ ครูต่าง ๆ ก็ไม่สนใจเขาอยู่แล้ว “แนท” พัฒนาตัวเอง ด้านการเต้น B boy และร้องเพลง Hip - Hop จนค้นพบตัวเองว่า ไปได้แน่ จากนั้นก็พากันไปแข่งขันตามที่ต่าง ๆ ไปจับกลุ่มนอกโรงเรียนในการเต้นและร้องเพลงจนกลายเป็นภาระที่ต้องตระเวนไปทั่วในทุกสนามที่มีการแสดงทำนองนี้ ภารกิจทำให้เขาค่อย ๆ ถอยห่างจากวงการวิวาทรุนแรง เขาได้รับทราบเรื่องการทะเลาะวิวาท บ้างถูกเพื่อนตามไปเผชิญหน้าบ้าง แต่ใช้วิธีเลี่ยงให้คนมาเคลียร์เสมอในระยะแรก ๆ ต่อมาก็พยายามเคลียร์เองบ้าง เนื่องจาก เริ่มมีคลื่นลูกใหม่เข้า “แนท” พยายามทำตนเป็นลูกพี่คอยเคลียร์ให้คนอื่น และตั้งความหวังว่าการขัดแย้งเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับสถานการณ์ของโรงเรียนที่ย่อมต้องมีความขัดแย้งอยู่เสมอ

ทางเลือกของนักเรียนส่วนมาก คือ การใช้เงื่อนไขภายนอกเข้ามาเหนี่ยวรั้งตนเองให้มีความสุขกับสิ่งอื่น เขาไม่พึ่งใครมากนัก ความเป็นกลุ่มที่เขารักษาไว้ ยังเป็นประโยชน์กับเขาเหมือนเดิม เพียงแต่มันเปลี่ยนแปลงไป กลยุทธ์ของเขา เช่น การใช้ดนตรี เสียงเพลงและสิ่งสร้างสรรค์ต่าง ๆ เท่าที่จะทำได้ในโรงเรียน เฝ้าระวังตนเองด้วยความรับผิดชอบ เหตุการณ์ความรุนแรงหลายครั้ง ห่างหายไปจากโรงเรียนเพื่อแก้ไข ความผิดพลาดของตนเองในอดีต เขาอาจไม่มีโอกาสแถลงความในใจต่อบุคคลหลายคนที่ควรจะทำได้ แต่ผู้วิจัยยินดีที่มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งในการรำลึกถึงวีรกรรมที่มองไม่เห็นนี้ของเขา

ทางเลือกในการยุติความรุนแรงของเด็ก ๆ อยู่ในวงจรทะเลาะวิวาท มีเกร็ด เรื่องราว สิ่งละอันพันละน้อย ได้บอกเล่าสู่ผู้วิจัยทุกวันมิได้ขาด ความเปลี่ยนแปลงของเรื่องเล่าพัฒนาไปเท่าที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น คือ ความรุนแรงระดับขั้น “เทพ”[๒๘] (สำนวนเด็ก) เบาลงตามวันเวลา ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า เป็นเพราะสำนึกของเด็กที่ถูกบอกเล่าไว้ในเรื่องนี้มิใช่น้อย เด็ก ๆ ทั้งหลายพากันเฝ้าระวังตนเองมากขึ้น การพัฒนาวิธีคิด การเรียนรู้ เรื่องราวภายในโรงเรียน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ความรู้สึกนึกคิดสำคัญที่ครอบงำสังคมในโรงเรียนและถูกชักนำ พาออกนอกโรงเรียนจนถูกสังคมภายนอกซ้ำเติมอีกระลอกหนึ่งนั้นเป็นเรื่องสำคัญ

ตัวตนของผู้วิจัย(คนใน)[๒๕] ท่ามกลางปรากฏการณ์ความรุนแรง

โดยลักษณะงานและหน้าที่ของผู้วิจัยที่ได้รับมอบหมายมีลักษณะเป็นพันธะกิจ คือ การสอนวิชาภาษาอังกฤษและเป็นครูที่ปรึกษา การทำงานทั้งสองอย่างมีลักษณะคู่ขนานกัน โดยมีกฎหมายและรูปแบบการบริหารงานของครูจะได้รับมอบหมายให้ทำงานหลัก คือ การสอนซึ่งใช้เวลาไม่เกิน ๒๒ คาบเรียนต่อสัปดาห์ ส่วนงานที่ปรึกษาใช้เวลาได้ไม่มีกำหนดตายตัว แต่ต้องปฏิบัติตามที่ฝ่ายกิจการนักเรียนจะเห็นชอบหรือเห็นควรโดยเฉลี่ยแล้วประมาณวันละ ๖๐ นาที แต่โดยความเป็นจริงแล้วครูมิอาจจะกำหนดเวลาอย่างเจาะจงให้แน่ชัดได้ ขึ้นอยู่กับจิตใต้สำนึกของความเป็นครู ทั้งนี้เพราะเวลามิใช่ตัวกำหนดหรือควบคุมดูแลสถานการณ์ต่าง ๆ ในโรงเรียนให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น

ครูแต่ละคนต่างมีทัศนะในการควบคุมดูแลที่แตกต่างกัน มีรูปแบบเฉพาะตน มีทั้งที่ทำตามอารมณ์ของตนเอง ทำตามแนวคิดและความเชื่อ ปฏิเสธและต่อต้านหรือแม้แต่นิ่งเฉยและไม่ใส่ใจ การประเมินบทบาทและหน้าที่ของครูถูกนำมาพิจารณาความดีความชอบในทุก ๆ ๖ เดือน ซึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้อีกว่า บำเหน็จ ความดีความชอบเป็นสิ่งที่ “ทรงพลัง” ต่อ การขับเคลื่อนงานของครูในระบบราชการ นั่นคือ นวัตกรรมทางอำนาจที่ใช้ได้ผลมาตลอด ไม่มากก็น้อย ซึ่งพลังอำนาจนี้จะมีผลต่อพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการทุกกลุ่มไม่เว้นแม้แต่ข้าราชการครู ผู้วิจัยเริ่มทำงานในฐานะ “ครู” เมื่อจบการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิต “ครู” เป็นงานหลัก ผู้วิจัยทำหน้าที่ “ครู” อย่างมีความสุขประกอบกับสถานภาพใหม่ของการก้าวเข้าสู่วงการศึกษาในบทบาทของ “ครู” ด้วยพลังเปี่ยมล้น ภายใต้บทบาทของครูที่ “สนับสนุน” กิจกรรมอย่างเต็มที่ และได้รับการตอบสนองจากนักเรียนหลากหลายรูปแบบตลอดมาโดยสรุป คือ

๑. บทเริ่มต้นของการเข้าถึงกลุ่มสังคมเด็กในฐานะครู “ประชาธิปไตย”

อุดมการณ์ที่เริ่มผลิบานสอนให้ผู้วิจัยเริ่มใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” กับผู้เรียนในห้องเรียนทั้งนี้มัน คือ กลยุทธ์ที่ต้องการยุติข้อขัดแย้งทางความคิดของผู้เรียนในกลุ่มชั้นเรียน เมื่อผู้วิจัยประสงค์จะให้มีการ “สรุป” ความคิดที่แตกต่างหลากหลาย ในอันที่จะผลักดันไปสู่การปฏิบัติสิ่งที่เกิดขึ้นในหมู่ผู้เรียนคือ “พลัง” ของคำว่าประชาธิปไตยที่ผู้วิจัยใช้มันเป็นแฟชั่นนั้นกลับส่งผลให้เกิดการยอมรับกันได้และยอมความกันได้ ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ไม่ตกที่นั่ง “คนกลาง” แต่ยกประโยชน์ให้กับคำว่า “ประชาธิปไตย” ไปเสียสิ้น

ความเป็นประชาธิปไตยถูกนำไปต่อยอดใช้กับบทเรียนที่เป็นแฟชั่น คำว่า “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” กำลังกลายเป็นกระแสไหลบ่าเข้ามาในวงการศึกษา คำว่า “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” กับคำว่า “ประชาธิปไตย” สอดคล้องกัน เพราะเป็นคำแห่งยุคสมัยที่หลุดออกมาจากปากของผู้คนที่ติดกับกระแสความเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่ทั้งสองคำนี้ถูกนำมาเชื่อมโยงและสร้างบทบาทให้สามารถขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับผู้วิจัยได้เป็นอย่างดี เพราะการให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง คือ การเปิด

โอกาสให้นักเรียนมีบทบาทได้แสดงออกในสิ่งที่เขาต้องการ และเห็นดีเห็นงามในโรงเรียน ภายใต้กลยุทธ์ข้อนี้ ผู้วิจัยได้ร่วมมือกับครูอาจารย์นอกกลุ่มสาระชักนำเด็กนักเรียนภายใต้ความรับผิดชอบโดยเฉพาะผู้เรียนในแผนการเรียนที่มักจะถูกมองข้ามจากสังคม

"ประชาธิปไตย" กับ "ข้อเรียกร้อง" และ "การปฏิเสธ" "การต่อต้าน" มาพร้อมกับเสมอในหมู่เด็ก ๆ ผู้วิจัยในฐานะครูไม่เคยยื่นมือเข้าแทรกแซงสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กกระทำการ เพราะโดยกลไกของความเป็นกลุ่ม ความเป็นวัยรุ่น ความคิดสร้างสรรค์ จะสอนเขาให้หาข้อยุติในการขัดแย้งได้อย่างน่าแปลกใจ ซึ่งแม้ว่าจะสร้างความกังขาให้กับผู้วิจัยบ้าง แต่ก็ยอมรับได้หากสิ่งนี้จะทำให้กิจกรรมของพวกเขาดำเนินไปอย่างราบรื่น น่าแปลกใจที่เด็ก ๆ เข้าใจคำว่า "ยุติธรรม" ได้ดี โดยความเข้าใจและให้การนิยามด้วยโลกทัศน์ของวัยรุ่น พวกเขามองความยุติธรรมอย่างง่าย ๆ แต่เพียงให้ทุกคนพอใจและรับได้เท่านั้นก็ถือว่า "ยุติธรรม" แล้ว แต่หากกลุ่มใดรับไม่ได้ พวกเขาจะ "ขาย" ความคิดและหาพวกร่วมคิด ร่วมวิพากษ์วิจารณ์และล้างไพ่เริ่มต้นใหม่ ลักษณะเช่นนี้มักปรากฏในนักเรียน แผนการเรียนคณิตศาสตร์ - วิทยาศาสตร์ แต่ถ้าเป็นนักเรียนกลุ่มคณิตศาสตร์ – ภาษาศาสตร์ หรือ กลุ่มศิลปศาสตร์ - ภาษาศาสตร์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความละเอียดอ่อนกว่า มีทักษะชีวิตด้านการใช้อารมณ์สูงกว่านักเรียนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจะเป็นลักษณะของทักษะชีวิตเชิงระบบ

ความเจ้าอารมณ์เป็นสมบัติอันมีค่าของวัยรุ่นก็ว่าได้ เพราะอารมณ์สร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ สร้างจินตนาการ แสวงหาทางเลือกที่เหมาะกับตนได้ดีกว่าความรู้สึกนึกคิดที่อยู่จิตสำนึก อารมณ์ของเด็กวัยรุ่นจะพลั่งพลู หลั่งไหล ถล่มทลายให้ผู้วิจัยฟังอยู่เสมอ และเราก็แลกเปลี่ยนแบ่งปันอารมณ์ความรู้สึก ความนึกคิด ความต้องการ อย่างเปิดเผยและจริงใจ หากแต่นักเรียนอีกกลุ่มหนึ่งต้องการแสดงศักยภาพและความสามารถเชิงวิชาการ หรือศาสตร์ที่พวกเขาสนใจ ผู้วิจัยก็ไม่เคยสกัดกั้น ขณะเดียวกันมีนักเรียนอีกกลุ่มหนึ่งที่ดูเหมือนเราจะลืมเขาไปแล้ว คือ กลุ่มนิ่งเฉยไม่แสดงท่าทีใด ๆ ต่อการจัดกิจกรรม ผู้วิจัยปฏิเสธว่าไม่ได้มองข้ามกลุ่มนี้ นักเรียนกลุ่มนี้ชอบงานเบื้องหลังมากที่สุด การมอบงานดี ๆ ยาก ๆ และมีความละเอียดมาก ๆ เขาจะทุ่มเททุกหน่วยชีพจรชีวิตเลยก็ว่าได้ แต่....การอยู่ร่วมกับผู้เรียน มีแต่กิจกรรมเท่านั้นหรือ...เปล่า...แต่มันคือ ข้อยืนยันว่า กิจกรรม คือ ตัวสร้างบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยภายใต้ปริศนาการสอนตัวใหม่ที่ผู้วิจัยนิยมนำมาใช้ให้ทันสมัยนั่นเอง

๒. ความรัก ความเข้าใจ คือ ภูมิคุ้มกันที่เปี่ยมคุณค่ารักษาโรคที่เกิดจากความรุนแรง

ผู้วิจัยหรือใคร ๆ ต่างก็ยอมรับว่า มนุษย์ดำรงอยู่ในโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลานี้ได้ เพราะมีความรักความเข้าใจเป็นพื้นฐานสำคัญ คำว่า " รัก" ไม่ใช่คำจำกัดความของความผูกพันที่ถูกผูกขาดไว้กับคนวัยใดวัยหนึ่ง แต่ในวัยรุ่นคำว่า "รัก" มีพลังมากเกินปรกติ ความรักอย่างเดียวอาจนำพาให้ผูกพันหลงทางได้ แต่ความรักที่มีความเข้าใจร่วมด้วยเป็นคำตอบที่ถูกต้องเสมอ สามารถนำไปแก้ไขข้อขัดแย้งและแก้ปัญหาได้ถูกจุด ผู้วิจัยสอนนักเรียน "ห้องท้าย" และ มีเด็กท้ายห้องเป็นจำนวนมาก นักเรียน

เหล่านี้ดำรงชีวิตอยู่ในโรงเรียนที่ถูกมองข้ามเสมอมา ดังที่ได้กล่าวให้เห็นชัดเจนภายใต้ระบบการจัดการบริหารของสถานศึกษา แต่หากเรา “รักและเข้าใจ” กันอย่างมากเพียงพอก็จะสร้างอำนาจต่อรองให้พวกเขา “ ปรับเปลี่ยน” ทิศทางเดินได้เสมอ

นักเรียนห้องท้ายมีปัญหาในการเรียนเสมอมา ซึ่งในหนึ่งกลุ่มการเรียนนั้นจะมีนักเรียนไม่ถึงครึ่งห้องที่สามารถเรียนได้ และในกลุ่มไม่ถึงครึ่งห้องนี้ก็จะมีไม่ถึงครึ่งห้องที่เรียนได้ดี สิ่งน่าประหลาดใจก็คือ กลุ่มนักเรียนแบบนี้ ลักษณะนี้ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พากันเรียนจนจบไปได้มาก ซึ่งขัดกับหลักตรรกะของการเรียนที่โรงเรียนมักจะปรามาสพวกเขา ส่วนในกลุ่มเด็กนักเรียนที่มีผลการเรียนเรียนดีและดีที่สุด หากมีใครสักคนที่มีพฤติกรรมแตกต่าง คือ เรียนไม่ทัน เรียนอ่อน เกเร ผิดรูปผิดแบบ ของนักเรียนห้องต้น พวกเขาจะถูกเยาะหยันและรังเกียจไม่มีพวก จนต้องดิ้นรนออกมาคบหาเพื่อนประเภทหรือลักษณะเดียวกันในห้องท้าย ๆ จนได้

ในท่ามกลางความรักของพวกเขาเหล่านั้น เขาได้รับทั้งความรักและความเข้าใจจากเพื่อนและครู ด้วยผู้วิจัย “เปิด” ทางเลือกในการเรียนที่สามารถตอบสนองพวกเขาได้โดยการใช้ “กิจกรรม” ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโดยแท้ เช่น ผู้เรียนพูดออกเสียงไม่ได้ แต่สามารถร้องเพลงได้ ก็ให้ออกแบบบทเรียนเป็นเพลงที่เขาสนใจมานำเสนอ ถ้าเขาเขียนคำศัพท์ไม่ได้ก็ออกแบบให้/ค้นหาเกมส์หรือคำศัพท์ที่คิดให้กับตนเอง ผู้วิจัยยืนยันและเชื่อเสมอว่า เด็กทุกคนมีความสามารถเฉพาะอย่างอยู่ในตน หากเราค้นพบได้ก็ถือว่าเป็นเรื่องโชคดี แต่หากค้นไม่พบก็ขอให้ผู้เรียนค้นพบตนเอง พวกเขาจะใช้เวลาอยู่ไม่นานมากนัก ข้อสำคัญคือ “การให้โอกาส” และ “การยอมรับ” ในความแตกต่างหลากหลายที่เป็นต้นทุนชีวิตเดิมของพวกเขา

ความเข้าใจชีวิตของวัยรุ่นเรียกร้องความเข้าใจจากผู้ใหญ่มานานแสนนาน ผู้ใหญ่รับทราบถึงความต้องการ รู้เห็นข้อเรียกร้อง พยายามเข้าใจ แต่ความเข้าใจชีวิตของวัยรุ่นก็เป็นความเสี่ยงอยู่ไม่น้อย เพราะความเข้าใจอาจเปลี่ยนแปลง “จุดยืน” ของผู้ใหญ่ได้ แต่ที่อันตรายที่สุด คือ “จุดยืน” ของผู้ใหญ่ที่ไม่อาจจะยืนอยู่ร่วมกับวัยรุ่นที่ “ตกขอบ” จนเกินไป การสร้างความเข้าใจของผู้วิจัยโดยใช้ “วิธีการสร้างเงื่อนไขและเส้นแบ่ง” ให้ชัดเจนท่ามกลางข้อตกลงที่แสดงออกอย่างเหมาะสมและยอมรับได้สามารถวิพากษ์วิจารณ์กันและกันได้ ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับของกันและกัน ดังนั้นการทำความเข้าใจระหว่างผู้วิจัยกับเด็กวัยรุ่นในโรงเรียน ท่ามกลางกลุ่มนักเรียนที่มี “ ความถนัด” ในการเรียนจนกลายเป็นกลุ่มเสี่ยงนั้น ความเสี่ยงจะเข้ามาหาผู้เรียนกลุ่มต่าง ๆ ได้เท่า ๆ กัน แต่กลุ่มนักเรียนห้องท้ายมีแนวโน้มที่จะตอบสนอง และตกเข้าไปในวังวนของความรุนแรงทั้งชนิดเฉียดพลันหรือเรื้อรังได้เสมอ การใช้ความสัมพันธ์แนวร่วมของครูกับผู้เรียนกลุ่มนี้จึงขาดการติดต่อและเชื่อมโยง ครูต้องรู้เส้นสนกลในของความสัมพันธ์ทั้งในกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และระหว่างแก๊งค์ โดยไม่มีการประนีประนอม การยอมรับ หรือการรับรู้ว่ามีพวกเขาอยู่ด้วย แต่ครูต้องรับทราบพฤติกรรมและพูดคุยกับนักเรียนทุกกลุ่มด้วยความเป็นมิตร และให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็นอย่างจริงใจ เมื่อความรัก และความเข้าใจ เป็น

สะพานไปสู่การรับรู้ข้อมูลของกลุ่มพวกพ้อง ผู้วิจัยจะสามารถทราบพฤติกรรมและการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วจากเครือข่ายของเด็ก ๆ การติดตามความเคลื่อนไหวนี้มิใช่การจับจ้อง จับผิด หรือเฝ้ามองจนทำให้พวกเขาเสียความเป็นส่วนตัวในการดำรงชีวิต แต่มัน คือ การแสดงออกถึงความเป็นพวกเดียวกัน การได้พูดคุยทั้งความทุกข์และความสุขพร้อมการให้คำแนะนำในทางที่ดี การได้แสดงความเห็นอกเห็นใจ การได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์เมื่อเด็กมีปัญหา นอกจากนั้นผู้วิจัยยังเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้เด็ก ๆ ได้พักพิง เป็น “ผู้ฟัง” ที่ดี ให้พวกเขาเล่าเรื่องราวของชีวิต สิ่งสำคัญ คือ ผู้วิจัยต้องเป็นครูที่ไวต่อข้อมูล มีอารมณ์มั่นคงต่อเรื่องราวของเด็ก ๆ รับฟังอย่างสงบ มีท่าทีที่น่านับถือ ศรัทธา และเป็นที่พึ่งได้และเป็นที่ปรึกษาได้ทุกเรื่องเมื่อพบว่า เขามีปัญหา

เมื่อความรุนแรงก่อตัวขึ้นผู้วิจัยรับทราบในสถานการณ์ต่างกรรมต่างวาระ บางสถานการณ์ทราบก่อนเกิดเหตุ บางสถานการณ์ทราบเมื่อกำลังเกิดเหตุ (เหตุการณ์เกิดขึ้นต่อหน้า) บางสถานการณ์รับทราบหลังเกิดเหตุการณ์แล้ว ดังที่จะไล่เรียงให้เห็นถึงการแก้ไข ดังต่อไปนี้ ๑) เมื่อรับทราบสถานการณ์ก่อนเกิดเหตุการณ์ : ต้องเข้าระงับสาเหตุของเหตุการณ์ ๒) เมื่อรับทราบสถานการณ์ระหว่างเกิดเหตุ (เหตุการณ์เกิดขึ้นต่อหน้า): ต้องคลี่คลายสถานการณ์ความรุนแรง ๓) เมื่อรับทราบสถานการณ์หลังเกิดเหตุการณ์ : ต้องติดตามรายละเอียด ทำความเข้าใจและเข้าช่วยเหลือ ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

กรณีแรก การเข้าระงับสาเหตุของเหตุการณ์ มิใช่การห้ามไม่ให้เด็กก่อเหตุ แต่คือ การเข้าแทรกแซงเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การเกิดเหตุการณ์

กรณีที่สอง การคลี่คลายสถานการณ์ความรุนแรงขณะเกิดเหตุการณ์ คือ การบรรเทาสาเหตุความรุนแรงที่กำลังเกิดให้อ่อนตัวลงไม่บานปลาย แล้วใช้การเจรจาทำความเข้าใจต่อคู่กรณี

สำหรับกรณีสุดท้าย การติดตามรายละเอียด ทำความเข้าใจและให้ความช่วยเหลือ คือ การเข้าประชิดตัวสาเหตุที่เป็นเงื่อนไข ให้คลี่คลายความคิดจากข้างใน มิให้กลายเป็นชนวนจนไปสู่เหตุการณ์ที่บานปลายมากขึ้น แต่วิธีการแก้ไขทั้งหมดนี้ต้องไม่ผ่านกระบวนการของโรงเรียนกฎหมาย จึงจะได้รับความร่วมมือมากที่สุด และเรื่องราวจะยุติลงได้อย่างนุ่มนวลที่สุด

๓. สร้างความหวัง ให้กำลังใจ ไม่แบ่งแยก และการกอด

เด็กทุกคนพร้อมผู้ปกครองก้าวเท้าเข้ามาศึกษาในโรงเรียนพร้อมกับเป้าหมายแห่งความสำเร็จของเด็ก ๆ ทุกคน แต่เด็กแต่ละคนจะมีที่มาจากโรงเรียนประถมศึกษาแต่ละแห่งด้วยระดับที่แตกต่างกัน ภารกิจของโรงเรียนที่ต้องทำ คือ “การสร้าง” เด็ก ๆ ให้เติบโตตามเป้าหมายของการศึกษาไทย คือ เด็กดี มีความสุข แล้วส่งต่อผลผลิตเหล่านั้นไปยังมหาวิทยาลัยเพื่อต่อยอดให้พร้อมสำหรับการออกมาประกอบอาชีพ สำหรับเด็กที่ด้านระบบการศึกษายังไม่พร้อมและขาดความสมบูรณ์ในตนเอง โรงเรียนจึงเป็นทั้งสถานที่ “ดับฝัน” และสร้างที่ “ทอฝัน” ของเด็ก ๆ ไปพร้อม ๆ กัน ครูซึ่งเป็นกลไกสำคัญของ “การสร้าง” จะทำงานตามแนวทางที่ถูกสร้างขึ้นโดย นักคิด นักวิชาการและนักการศึกษา

ความหวังของเด็ก เมื่อพูดถึงอนาคตแล้วไม่มีความคิดเรื่องการเป็นใหญ่ในหมู่นักเลง แต่ความหวังค่อย ๆ หมดไปเมื่อเกิดความล้มเหลวของการดำรงชีวิตในโรงเรียน นักเรียนที่บรรลุเป้าหมายมีแววตาที่มีพลังเพิ่มขึ้น เหมือนจะมองเห็นแสงสว่างของชีวิตที่แจ่มชัดขึ้น แต่กลุ่มนักเรียนที่ล้มเหลว คือ คะแนนไม่ถึงเกณฑ์จะมีท่าทีที่วิตกกังวล ขาดความมั่นใจและรู้สึกไม่ปลอดภัย อารมณ์ของพวกเขาจะอ่อนไหวเพิ่มขึ้น หากผู้สอนคือ โรงเรียนและฝ่ายการศึกษาช่วยกันประคับประคองพลังของเด็กนักเรียนเหล่านี้ให้อยู่นิ่ง ๆ ได้ ด้วยการสร้างความหวังให้เหมาะสมกับสภาพและฐานะของเด็ก มีเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายหลายคนได้สลายตัวตน ทิ้งและปล่อยชีวิตไปวัน ๆ เพราะมองไม่เห็นหนทางการเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย บางก็หันไปเที่ยวเตร่แล้วมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกัน บางก็มีแฟนมีคนรักแล้วทุ่มเทความรักให้กัน ไม่มาสนใจการเรียน บางคนก็ปล่อยชีวิตไปตามยถากรรม ถ้าเด็ก ๆ เหล่านี้ได้รับการดูแลโดย ครู “แนะแนวทาง” และให้ “ความหวัง” ชี้ให้เห็นทางรอด แล้ววางเงื่อนไขที่ก้าวไปสู่ความสำเร็จโดยครูต้องไม่คิดว่า “การศึกษา” ที่จัดให้นี้เป็นแนวทางสำคัญแนวทางเดียวเท่านั้น การดูแคลน การสบประมาทเด็กจะเป็นตัวเร่งให้นักเรียนไปสู่ชีวิตที่เลวร้ายกว่าเดิม

“กำลังใจ” เกิดขึ้นจากความเข้าใจอันดีร่วมกันของพ่อ – แม่และญาติมิตร ช่วยกันสร้างถนนเส้นเดิมให้ราบรื่นไปสู่อนาคตที่ดีกว่า เด็ก ๆ หลายคนหยุดพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงได้เพราะต้องเตรียมตัวสำหรับการไปมีชีวิตที่ดีกว่าและพัฒนาขึ้นในรอบรั้วมหาวิทยาลัย เด็กบางคน บางกลุ่มก็เตรียมตัวเข้าสู่สถาบันอาชีวศึกษาทั้งที่มีสถานการณ์ความรุนแรงอยู่ ด้วยคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ว่า *“ผมไม่มีเรื่องแน่นอน เพราะที่นั่นมันเอากันถึงตาย”* คำพูดของนักเรียนคนหนึ่งยืนยันอย่างชัดเจนว่า พวกเขาผ่านกระบวนการเรียนรู้เรื่องความรุนแรงอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและมีบทสรุป แต่สิ่งที่เด็ก ๆ ตั้งมั่นที่จะไม่สร้างประวัติศาสตร์ซ้ำรอย เพราะผู้วิจัยอธิบายพวกเขาให้เข้าใจและแนะนำว่า การเรียนวิชาทางสายอาชีวศึกษานั้นหางานง่าย มีชีวิตแบบผู้ใหญ่ เริ่มเร็วกว่าเด็กมหาวิทยาลัยได้เปรียบที่การเริ่มต้น และที่สำคัญตอบสนองความต้องการในท้องถิ่นได้ดีกว่า “คำแนะนำ” ในทำนองนี้ คือ การพูดความจริงให้เห็นข้อดีงามและก้าวจังหวะชีวิตของตนเองให้เด็ก ๆ เห็นและพร้อมที่จะเดิน หากครูได้มีการชี้แนะที่ดีและให้กำลังใจนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

ส่วนการ “กอด” ภายใต้สัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียนไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์แนวดิ่งหรือแนวราบ ครูแสดงออกได้เสมอเท่ากับบุพการี การแสดงออกของครูจึงสามารถใช้แบบเดียวกับพ่อและแม่ได้โดยสนิทใจ หากแต่มีเงื่อนไข การแสดงออกถึงการถ่ายทอดความรู้สึกของครูที่เรียกว่า “กอด” นั้นอาจต้องศึกษาถึงเป้าหมาย วิธีการ ในการแสดงออกโดยไม่มีการตีความหมายในเชิงชู้สาว ครูสตรีอาจแสดงความรักในการกอดเด็กชายได้ ด้วย “ท่าที” ของผู้ใหญ่ ด้วย “เป้าหมาย” จะถ่ายทอดความรู้สึกอบอุ่น และเป็นพวก สำหรับเด็กที่รู้สึกว่าตนว้าเหว่ “กอด” ให้ความรู้สึกว่า “รักนะ” “เห็นใจนะ” “ใจเย็น ๆ นะ” นั่นคือ การอธิบายความได้ว่า เป็นความปรารถนาที่จะหยุดยั้งพฤติกรรม อารมณ์ และความรู้สึกของตัวนักเรียนเอง นอกจากนี้การ “กอด” ไม่ว่าจะใช้กับเด็กผู้หญิงหรือผู้ชายจะช่วยสร้าง

ความมั่นใจให้กับเด็กได้ในระหว่างการสนทนา ระหว่างการต่อรอง และระหว่างสถานการณ์อันจะนำไปสู่ความรุนแรงได้จะสามารถหยุดยั้งความรุนแรงลงได้ เพียงแต่ครูต้องมีประสบการณ์เข้าใจความรู้สึกและมีจังหวะอันเหมาะสม แต่การกอดไม่ควรกอดอย่างไร้จุดหมายเพราะหากกอดอย่างไร้จุดหมาย การกอดก็ปราศจากความหมายด้วยเช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปว่าการกอดเป็นยุทธศาสตร์ทางการถ่ายทอดความรู้สึกแทนบทสนทนายาก ๆ หลายสิบหลายร้อยคำพูด และสามารถสร้างความรู้สึกดี ๆ ส่งผลต่อสติ อารมณ์ และระงับความรุนแรงที่กำลังก่อตัวได้

๔. นักคิด นักพัฒนา สู่ภาวะทันสมัย ความคิดไม่ตกยุค

ความพยายามพัฒนาการศึกษาไทย ผ่านกฎหมายการปฏิรูปการศึกษาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (๒๕๕๑-๒๕๕๕) บนความพยายามการต่อสู้กับความล้มเหลวทางการศึกษาที่มีมาอย่างต่อเนื่องเพราะกระบวนการคิดที่มีปัญหา ปัจจุบันเราจึงพยายามให้ครูสอนกระบวนการคิด คำถาม คือ ครูเป็นนักคิดหรือไม่ หากครูคิดอะไรไม่ได้ การสอนด้วยกระบวนการคิดจะประสบความสำเร็จได้ยาก ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง ที่เปลี่ยนโลกจากยุคการใช้การศึกษาเพื่อสร้างความเจริญแห่งตนซึ่งเป็นการเตรียมชีวิต ถูกปรับเปลี่ยนเป็นการศึกษา เพื่อสร้างคนให้อยู่ดีมีสุข ด้วยความสามารถในการปรับตัว ครูจำเป็นต้องเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับ “คน” ที่ต้องปรับเปลี่ยนจากครูแบบอำนาจนิยม มาเป็นครูที่ยอมรับผู้เรียนซึ่งเป็นมนุษย์นิยมมากขึ้น การเปลี่ยนแนวคิดในการมองผู้เรียนในฐานะที่เป็น “มนุษย์” เปิดทางให้ครูได้คิดและพัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายแบบใหม่ ดังนั้นการมองเห็นปัญหาในระหว่างปฏิบัติงาน การวิเคราะห์ปัญหาของครูจึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติต่อตัวนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง พื้นเพความคิดเดิมของครูที่ต้องสร้างผู้เรียนให้เป็นผู้มีคุณสมบัติตามอุดมคติของแผนการศึกษาแห่งชาติดำเนินอยู่ ภายใต้ความเชื่อเกี่ยวกับ “วินัย” ที่ทำให้ระบบการศึกษาใหม่อาจก้าวพ้นความรุนแรงทั้งทางตรง ทางโครงสร้าง และทางวัฒนธรรม กรอบแนวความคิดเรื่อง “วินัย” จึงรัดรั้งครูให้ตกอยู่ในบ่วงของความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับนักเรียน

ผู้วิจัยวางเงื่อนไขการทำงานให้กับตนเองโดยการร่วมเรียนและศึกษาไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงของโลกและการเปลี่ยนแปลงของเด็ก ๆ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนหลายขีดจำกัดทางการเรียน การสอนแบบเดิมภายใต้แนวทางการปฏิบัติการเรียนรู้ “แบบมีส่วนร่วม” การมีส่วนร่วมจึงถูกออกแบบขึ้นมาใช้ในรายวิชาภาษาอังกฤษ ผสมผสานกับการตอบสนองความสนใจของผู้เรียน โดยให้เรียนออกแบบบทเรียนของตน ประเมินตนเองตามภาพความเป็นจริง ส่วนครูวาง “ อำนาจ” ในมือของตนเองแล้วกระจายอำนาจนั้นสู่ผู้เรียน ได้รับผลตอบรับมากและเป็นที่น่าสนใจ ผู้เรียนให้ความสนใจกระตือรือร้นในการออกแบบบทเรียนของตน ถือว่า นักเรียนได้สนองตอบต่อฝันของเด็กในเรื่องที่อยากจะเรียน ผลลัพธ์ที่ตามมา คือ ผลงานของนักเรียนได้รับการยอมรับและเป็นที่สนใจ ถูกนำไปจัด

เผยแพร่มากมายได้อย่างน่าสนใจ ภายใต้ความร่วมมือของกันและกันของครูและศิษย์ ในโอกาสนี้ผู้วิจัยจึงเสนอเป็นแนวทางให้ครูอาจารย์หลายท่านได้เห็นเป็นแบบอย่าง

นอกจากนั้น “ความทันสมัยของครู” ก็มีบทบาทในการสร้างความศรัทธาต่อเด็กวัยรุ่นไม่น้อย ความรู้ทันโลก การแสดงวิสัยทัศน์ที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง สร้างความเชื่อมั่นในตัวครู ซึ่งความเชื่อมั่นจะนำไปสู่การเคารพนับถือจากผู้เรียน เมื่อนักเรียนมีความเคารพนับถือด้วยความใจจริงแล้ว “ความร่วมมือ” ในด้านอื่น ๆ ก็เป็นเรื่องง่าย ผลพวงจากความพยายามของครูที่ไม่ทำงานตกยุค สามารถพูดคุย แสดงวิสัยทัศน์ต่อเรื่องราวของโลกภายนอกได้ผ่านครู ที่สำคัญ คือ จุดยืนของผู้วิจัยที่ปฏิเสธเด็ดขาดต่อ “การใช้อำนาจ” ของโรงเรียนที่จะทำต่อตัวตนของนักเรียน เช่น การควบคุมทรงผม เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ที่ผ่านการใช้ระเบียบมานานนับหลายสิบปี การกำหนดระเบียบนี้ ครูจึงกลายเป็นกลไกสำคัญที่ต้องร่วมมือกันคอยควบคุมให้เข้าจัดการกับผู้เรียน ผู้วิจัยไม่เคยปฏิเสธคำสั่งใด ๆ อย่างโจ่งแจ้งให้เป็นความขัดแย้ง แต่ผู้วิจัยก็ไม่เคยปฏิบัติในข้อปฏิบัติใด ๆ ที่ผู้วิจัยถือว่าเป็นการทำลายตัวตนของเด็กทั้งสิ้น แต่ถึงกระนั้นก็ต้องเตรียมพร้อมสำหรับการถูกประเมินในเกณฑ์ระดับต่ำ ซึ่งผู้วิจัยก็รู้ว่า เป็นเพียงกลไกที่ใช้บีบบังคับให้ครูปฏิบัติ ภายใต้คาถาของคำว่า “ประเมิน” แต่ถึงอย่างไรผู้วิจัยกลับมองว่า การทำงานที่กระทำผ่านอำนาจของครู แล้วมีผลกระทบต่อตัวตนของเด็กอย่างสูง คือ บรรดาข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับการละเมิดต่อความรู้สึก ความต้องการตามวัยและทำร้ายทำลายสุนทรียภาพในชีวิตของผู้เรียน

ครูอาจจะกร้าวบ้างในบางครั้งแต่ต้องไม่ใช่กับเด็ก แต่กร้าวกับกฎเกณฑ์ระเบียบที่ไร้สาระ แสดงการต่อต้านบ้างในบางโอกาส ที่เห็นว่า “คำสั่ง” นั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์และดื้อเงียบ แต่ไม่คัดง้างต่อคำสั่งที่รุกรานต่อความเป็นปรกติสุขของเราเอง หรือความสงบสุขของผู้เรียน จุดยืนสำคัญ คือ เคียงข้างผู้เรียนและประกาศตนเป็นปรปักษ์กับกฎเกณฑ์บางอย่าง นั่นคือ เส้นทางของการต่อสู้เพื่อประกาศให้คนรอบข้างผู้บังคับบัญชา และเพื่อนพ้องน้องพี่ที่เข้าใจได้รับทราบถึงความสร้างสรรค์ที่เราไม่เคยขาดหายจากชีวิตของการเป็นครูที่กระทำหน้าที่ต่อลูกหลานอย่างจริงใจและเปิดเผย

๕. ข้ามให้พ้นกับดักของอำนาจและความรุนแรง

การปรับเปลี่ยนวิธีคิดของครูเป็นเรื่องยากยิ่งคล้ายสนิมที่เกาะกินเนื้อในเหล็ก ทั้งที่ครูจำนวนไม่น้อยที่รู้สึกได้ถึงความกดดันบางอย่าง สัมผัสได้ถึงความเครียดที่ครอบงำนักเรียนอยู่ตลอดเวลา ระบบราชการที่ครอบงำเรื่องราวของการศึกษา กฎเกณฑ์และอำนาจที่กดทับความคิดสร้างสรรค์ วาทกรรมชุดความรู้และอำนาจทำงานอยู่ในระบบราชการเบียดขับเอาความคิดสร้างสรรค์เสรีภาพ และอิสรภาพหายไป ผู้วิจัยเห็นว่าจะต้องรื้อทั้งโครงสร้าง หากเป็นประวัติศาสตร์การเรียนการสอนที่สร้างความเลวร้ายทางทัศนคติ แบ่งแยกผู้คนให้กลายเป็นบุคคลที่ขาดโอกาส จะดำรงอยู่ได้แต่เพียงในความทรงจำเท่านั้น แล้วประกอบสร้างนวัตกรรมทางการศึกษายุคใหม่สลัดข้อขัดแย้งด้วยการปลดปล่อยผู้เรียนให้ได้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโรงเรียนบนความเข้าใจ ให้พวกเขาได้รับการสร้างชีวิต

บนถนนของความรักความเห็นใจ ก้าวข้ามให้พ้นกฎเกณฑ์และระเบียบวินัยที่มีแต่จะหมดยุค ล้าสมัยไม่ทันเหตุการณ์ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้โดยปลดปล่อยให้พวกเขาพ้นจากพันธนาการจากสิ่งต่อไปนี้

๑) พันธนาการด้านการจัดแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มพวกโดยอาศัยกฎเกณฑ์ด้านความสามารถ ความชำนาญ และทักษะนิสัยด้านต่าง ๆ

๒) พันธนาการด้านผลสัมฤทธิ์อันเกิดจากกรอบการสอบที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นจนทำให้การเรียนเพิ่ม การแข่งขันให้เป็นผู้ชนะ ดึงเอาเวลาแห่งความสุขสนุกร่าเริงในวัยเด็กหายไป เหลือไว้แต่ความเก็บกดทุกข์ทรมาน ตะเกียกตะกายไปตามฝันของสังคม

๓) พันธนาการจากการเข้าสู่ระบบการศึกษาที่ยึดเอาผลลัพธ์ด้านสติปัญญาที่ตามแนวคิดทางการวัดผลสู่การจัดแบ่งแบบคู่ตรงข้ามเข้าทำลายความเชื่อมั่น ความคิดสร้างสรรค์และล้อมกรอบความคิด ให้ยกย่องเชิดชูผู้เป็นเลิศด้านวิทยาศาสตร์ มองข้ามความสามารถทางด้านความสามารถอื่น สลายตัวตนของผู้เรียนจนต้องแสดงออกให้เห็นฤทธิ์อำนาจด้วยความรุนแรง

๔) พันธนาการของโอกาสของการศึกษาที่ยกย่องเชิดชูผู้ชนะด้วยโอกาสและรองรับชีวิตให้เป็นผู้เสาะแสวงโอกาสได้มากกว่าผู้พ่ายแพ้ในระบบคะแนน

๕) พันธนาการด้านความรู้สึกยกย่องศรัทธา แนวคิดแบบตะวันตกความทันสมัยและทุนเงินตราคือ ปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต ละทิ้งรากเหง้าทางความเจริญทางวัฒนธรรมและจิตใจ ปิดกั้นระบบการศึกษาและถ่ายทอดภูมิปัญญา ละทิ้งท้องถิ่นสู่เมืองเพียงเพื่อเป็นมนุษย์เงินเดือน

๖) พันธนาการด้านการสอนที่มุ่งเน้นความรู้ความจำและความรวบรัดในการนำไปสอบมากกว่าจะส่งเสริมกิจกรรม จริยธรรม และการปลุกจิตสำนึกที่ดีงาม

๗) พันธนาการด้านความมุ่งหวังในความสำเร็จที่วัดด้วยตำแหน่งหน้าที่ รายได้และตอบสนองชื่นชมด้านวัตถุเป็นสำคัญ

๘) พันธนาการค่านิยมที่วัดความสุขด้วยรายได้ ตอบโจทย์ความสำเร็จในชีวิตด้วยความสามารถในการทำงานดิ้นรนตอบสนองความต้องการมากกว่าจะหาความสุขสงบด้านจิตใจ

หากระบบการศึกษาก้าวพ้นพันธนาการเหล่านี้คือ การสร้างสิ่งใหม่ขึ้นในทางการศึกษาปลดปล่อย เยาวชนรุ่นใหม่ ลบบาดแผลทางการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า การยอมรับด้วยการสร้างศรัทธาที่เสมอกัน คือ หนทางของการหลุดพ้นจากความรุนแรงได้ประการหนึ่ง

ภาพสะท้อนการสร้างตัวตนของผู้วิจัย (คนใน) ผ่านแว่นใส ๆ ไร้อคติของผู้วิจัย (คนนอก)[๓๐]

ข้าพเจ้า ผู้วิจัย (คนนอก)ในฐานะที่ร่วมนำเสนอความจริงชุดความรุนแรงในโรงเรียนร่วมกับเพื่อนนักวิจัย (คนใน) เราสองคนเผชิญปัญหาความรุนแรงในระบบการศึกษาที่ใกล้เคียงกัน แต่ต่างกรรมต่างวาระ ข้าพเจ้าในฐานะคนนอก แต่ทำหน้าที่ครูในสถาบันศึกษาที่ให้ความสำคัญกับ “วินัย” สูงสุด เนื่องจากมีพันธกิจที่จะต้องผลิตบุคลากรด้านความมั่นคงของชาติในฐานะสถาบันการศึกษาเฉพาะทาง

แต่ความร่วมมือในการทำงานหลายด้านทำให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสร่วมคิดวิเคราะห์ในประเด็นงานวิจัยนี้หลายด้าน ฉะนั้นการได้เข้าร่วมคิดร่วมงานจึงกำหนดบทบาทให้ข้าพเจ้าได้ตรวจสอบและสะท้อนมุมมองของข้าพเจ้าที่มีต่อจุดยืน แนวคิด บทบาท ท่าทีของครู และประสบการณ์ของเด็กต่อการมีส่วนร่วมในการยุติความรุนแรง ซึ่งตัวข้าพเจ้าเองวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับตนเองในฐานะคนนอก แต่มีประสบการณ์ที่เทียบเคียงกันในด้านความรุนแรง

ทัศนะของข้าพเจ้าต่อปรากฏการณ์ความรุนแรงที่ดำรงอยู่ในโรงเรียนที่เป็นสนามวิจัย ข้าพเจ้าได้เข้าสู่สนามของการวิเคราะห์ความรุนแรงยาวนานกว่างานวิจัยชิ้นนี้เพราะมีโอกาสได้พบกับเด็กนักเรียนที่เป็นศิษย์ของผู้วิจัยคนใน มองเห็นสภาพที่แปลกแตกต่างไปจากที่ข้าพเจ้าเองได้เคยพบ คือ ผู้วิจัยคนในไม่มีช่องว่างระหว่างความสัมพันธ์ครูกับนักเรียนได้พบเห็นเด็กแสดงความสนิมสนมกับครู พูดคุยกับครูอย่างเป็นกันเอง นักเรียนหลายคนก้าวเข้าหาครูโดยไม่มีความหวาดกลัว ผู้วิจัยคนในมีกลยุทธ์ส่วนตัวในการปะทะประสานกับนักเรียนซึ่งไม่อาจมองข้ามเทคนิควิธีการไปได้ ประวัติศาสตร์อยู่ที่...เบื้องหลังการดำรงตนในบทบาทการเป็น “ครู” ในปัจจุบันของครูผู้วิจัยคนในคือ อดีตของครูผู้วิจัยคนในในฐานะเป็นนักเรียน “เจ้าปัญหา” ของโรงเรียนในช่วงเยาว์วัยที่เคยถูกเพื่อนทำร้ายกลั่นแกล้งเนื่องจากอายุน้อยและตัวเล็กเพราะได้เข้าเรียนก่อนเกณฑ์ แต่ไม่ได้รับการแก้ไขจากครูท่านใด...ทำให้ต้องต่อสู้ด้วยตนเอง ที่สำคัญยิ่งและกลายเป็นบาดแผลที่อยู่ในใจตลอดมา คือ ครูผู้วิจัยคนในเคยถูก “ครู” ทำร้ายร่างกายอย่างรุนแรง ด้วยข้อกล่าวหาที่ว่า *“การใช้ถ้อยคำไม่เหมาะสมต่อหน้าครู”* โดยเฉพาะภาพของครูสอนภาษาอังกฤษท่านนั้นได้กระทำความรุนแรงกับครูผู้วิจัยคนใน... ผู้วิจัยถูกตบต่อหน้าเพื่อน ๆ ทั้งห้องและคว่ำลงไปกองกับพื้นที่หน้าห้องเป็นภาพในความทรงจำอันเป็นบาดแผลในชีวิต” ข้าพเจ้าเชื่อว่าการถูกทำร้ายเป็นปรากฏการณ์ที่ดำรงอยู่ในโรงเรียนมานาน...โดยที่ผู้เรียนไม่ได้รับการคุ้มครองหรือได้รับการจัดการแต่อย่างใด นอกจากนั้นยังมีกรณีตัวอย่างอีกมากมายในสถาบันที่ข้าพเจ้ารับผิดชอบทำหน้าที่อยู่ จะไม่มีการลงโทษในลักษณะนี้ แต่รุนแรงมากกว่า การลงโทษจะเป็นการลงโทษทางวินัย การที่ข้าพเจ้าเปรียบเทียบสถานการณ์ความรุนแรงทั้งสองสถาบัน เพื่อจะเชื่อมโยงให้เห็นว่า ความรุนแรงมิได้มีเฉพาะปรากฏการณ์ที่มองเห็นเท่านั้น แต่ถูกซุกซ่อนไว้ภายใต้โครงสร้างอันแยบยล สำหรับความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม...ข้าพเจ้าก็ได้เห็นผู้วิจัยคนในได้ใช้ความรุนแรงอันแยบยลด้วยเช่นกัน เพียงแต่ความรุนแรงชนิดนี้ถูกปรุงแต่งให้อยู่ภายใต้วาทกรรมตัวอื่น ๆ เช่นวาทกรรมว่าด้วย *“ความรัก ความเข้าใจ”* หรือมีแม้แต่วาทกรรมที่ว่า *“ผู้เรียนเป็นสำคัญ”*

แนวคิดของคำว่า “ผู้เรียนเป็นสำคัญ” เปิดโอกาสให้ครูที่ทันเกมส์นำมาใช้ได้อย่างแนบเนียน แล้วมอบภาระงานที่สำคัญให้กับผู้เรียน ข้าพเจ้าได้พบเห็นเด็ก ๆ ในโรงเรียนของผู้วิจัยทำกิจกรรมกลุ่มกิจกรรมเดี่ยวโดยค้นคว้าหาข้อมูล ทำรายงาน ทำโครงงานมากมายหลายวิชาโดยเด็ก ๆ เล่าให้ฟังว่า มันคือ บทบาทของคำว่า “ผู้เรียนเป็นสำคัญ” แล้วได้ทราบในภายหลังว่า งานส่วนใหญ่ที่เด็ก ๆ ต้องร่วมมือกันทำ เป็นกิจกรรมที่ครูวางแผน/หรือทำตามแผนของเบื้องบนที่ครูถูกบังคับมาอีกทีหนึ่ง การจัดงาน

และกิจกรรมมากมายมักเป็นไปเพื่อสนองนโยบาย โดยเฉพาะหากครูที่กำลัง “ทำผลงาน” เพื่อยกระดับวิทยฐานะของตนนั้น เด็กจะเหนื่อยมาก หลายคนรู้เท่าทันแต่จำยอม ข้าพเจ้าเห็นว่าปรากฏการณ์นี้เป็นสถานการณ์อันแยบยลของการนำ *“แนวคิดผู้เรียนเป็นสำคัญ”*มาใช้เพื่อประโยชน์ของครูมากกว่าเด็ก จนอาจกล่าวได้ว่าถึงอย่างไรความรุนแรงก็ยังดำรงอยู่ หากครูยังไม่เปลี่ยนแปลง

ไม่มีใครปฏิเสธว่า วินัยเป็นกลไกการสร้างคุณภาพคน แต่ภายใต้คำว่าวินัยนั้นข้าพเจ้ามองเห็นเพื่อนนักวิจัยคนใน “ปฏิเสธหัวชนฝา” และรู้เห็นความรุนแรงของวินัยที่กระทำต่อเด็ก โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันในสังกัดของข้าพเจ้าที่ยกย่องเชิดชูวินัยว่า เป็นศักดิ์ศรีของลูกผู้ชายหรือของสถาบัน ข้าพเจ้ารู้สึกได้ว่าผู้วิจัยคนในปฏิเสธวินัยที่กำกับบทบาทของครูและนักเรียนโดยวิธีการไม่ให้ความร่วมมือ บิดเบือน ใช้การวิธีปฏิเสธ และในทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่ผู้วิจัยคนในแสดงออก ข้าพเจ้ากลับเห็นความมีวินัยที่อยู่ในตัวของผู้วิจัยคนในหลายประการ เช่น การตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบในหน้าที่ เมื่อเกิดความรู้สึกโต้แย้ง “เราสองคน” จึงคุยกันได้รับความกระจ่างว่า

> *“วินัยในโรงเรียนได้เข้าไปมีบทบาทในการปิดกั้นอิสรเสรีทางความคิด กดทับความเป็นตัวตนของผู้เรียน เนื่องจากเป็นวินัยที่ใช้กำกับร่างกายและจิตใจคนนั้นออกแบบโดยระบบโครงสร้างทางอำนาจ หากแต่วินัยที่ให้คุณประโยชน์ต่อผู้เรียนคือวินัยที่ได้รับการออกแบบจากความคิด ความเป็นตัวตนของเจ้าตัว จึงจะได้ชื่อว่าเป็นสิ่งสร้างสรรค์ ดังนั้นหากโรงเรียนจะใช้วินัยควรมีกระบวนการบ่มเพาะอย่าง “กัลยานิมิต” มิใช่การบีบบังคับด้วยบทลงโทษที่สร้างความกดดัน จนกลายเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และถูกต่อต้านปฏิเสธจากนักเรียน”* [๓๑]

เมื่อพูดถึง *“บทลงโทษ”* อาจกล่าวได้ว่า ในโรงเรียนแห่งนี้เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษามีบทลงโทษที่ละเอียดทุกขั้นตอนเพื่อควบคุมร่างกายไว้ อย่างรอบคอบ แต่บทลงโทษถูกทำให้รุนแรงหรือนุ่มนวลได้โดยวิธีปฏิบัติของครูเอง ข้าพเจ้าเคยเห็นการลงโทษของผู้วิจัยคนในใช้ไม้เรียวตีเด็กนักเรียน ทั้งที่เรื่องนี้เป็นที่ทราบกันดีว่า *“การตีนักเรียนเป็นการผิดระเบียบของโรงเรียน”* จะต่างกันตรงที่ผู้วิจัยคนในจะ *“เจรจาก่อน อธิบายก่อน ตกลงไว้ก่อนล่วงหน้า วางเงื่อนไขในการลงโทษชัดเจน”* จึงได้เห็นสีหน้าของเด็กนักเรียนที่ถูกลงโทษที่ยอมรับในการไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงโดยดุษฎี ข้อนี้ไขข้อข้องใจของข้าพเจ้าได้ทันที ถึงการลงโทษที่ต้องทำอย่างมี *“กระบวนการ”* มิใช่การทำร้ายร่างกาย เมื่อข้าพเจ้าถามผู้วิจัยคนในถึงเหตุผลที่ต้องลงโทษด้วยการตีทั้งที่กฎหมายห้าม ผู้วิจัยคนในตอบทันทีว่า *“ไม่กลัวกฎหมาย”* แต่วิธีตีที่เป็นข้อตกลงที่เด็กเลือกเอง เพราะก่อนจะบทลงโทษด้วยการตีได้มีการตกลงร่วมกันแล้วว่า *“หากไม่สามารถทำตามเงื่อนไขได้ จะให้ครูลงโทษอย่างไร เด็ก ๆ เลือกการให้ครูตีมือโดยให้เหตุผลว่าตีไม่เจ็บมากนัก”* แต่คือ กฎเกณฑ์ แต่หากใช้วิธีอื่นจะมีผลกระทบมากกว่าการตี

มากมายนัก นั่นคือ เด็กกำลังทำลายความสำคัญของการตีลงไปทีละน้อย โดยตัวเด็กเอง การให้ความหมายของการตีเป็นเพียง *"ค่าปรับ"* ที่นักเรียนเต็มใจจะจ่ายต่อกรณีกระทำผิดเงื่อนไขเท่านั้นเอง

ปรากฏการณ์นี้ทำให้ข้าพเจ้าหวนนึกถึงลูกศิษย์ของข้าพเจ้าเอง ที่หากทำผิดเขาไม่โดนตีแต่เขาจะถูกรายงานความประพฤติ และมีคณะกรรมตัดสินการลงโทษปรับแต้มความประพฤติ ซึ่งจะส่งผลระยะยาวต่อ การจบการศึกษาและเข้าทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ จึงอาจสรุปได้ว่าความรุนแรงอันเกิดจากการลงโทษนั้นเป็นเงื่อนไขมิได้ขึ้นอยู่กับวิธีการ หากแต่ขึ้นกับสัมพันธภาพและทางเลือกที่ยอมรับกันได้

สิ่งสำคัญที่จะไม่กล่าวถึงไม่ได้ก็คือ กระบวนการที่ผู้วิจัยคนในใช้ในการปะทะประสานกับเด็กนักเรียนทุกชนิดอย่างแยบยล ที่เริ่มต้นจากบุคลิกของผู้วิจัยคนในที่คุยทุกเรื่องได้กับเด็กทุกคน แทบไม่น่าเชื่อว่า การพูดคุยกับเด็กมาก ๆ จะผ่อนคลายความตรึงเครียด กลยุทธ์ที่ผู้วิจัยคนในใช้อย่างเห็นได้ชัดคือ การใช้คำพูดสั้น ๆ ง่าย ๆ ตรงไปตรงมา ตรงจุด ตรงใจ ให้นักเรียนพูดระบายอารมณ์ และแสดงความรู้สึก ทั้งนี้ทั้งนั้นการพูดในลักษณะนี้ สร้างความไว้วางใจ สร้างความรู้สึกปลอดภัย การให้เกียรติซึ่งกันและกันได้ ยุทธศาสตร์การพูดของผู้วิจัยคนในไม่ซับซ้อนไม่มีขั้นตอน แต่ใช้พูดจากใจ ให้ประโยชน์ และไม่กล่าวโทษ ดังนั้นข้าพเจ้าได้มีโอกาสพบเห็นผู้วิจัยคนในให้โอกาสนักเรียนทั้งชายและหญิงมาหาครูนักวิจัยคนในถึงบ้าน และเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ทุกเรื่องในชีวิตทั้งดีที่สุด ดี เลวร้าย และร้ายที่สุดได้ โดยผู้วิจัยคนในนั่งฟังได้อย่างสงบ หากแต่จะแทรก คำสอน คำชี้แนะ และคำเตือนให้สติในการดำเนินชีวิตที่ตรงไปตรงมา ชี้นำให้เห็นข้อดีข้อเสีย แนะนำให้มีสติและรอบคอบ ที่สำคัญที่สุดคือ ครูผู้วิจัยคนในเข้าร่วมช่วยเหลือแก้ปัญหาให้กับผู้เรียนอย่างเสียสละไม่มีขีดจำกัดด้านเวลา แม้จะมีจบจากการศึกษาไปแล้วก็กลับมาปรึกษาหารือในปัญหาชีวิต และการงานได้อย่างไม่ต้องกังวล ครูผู้วิจัยคนในจะเปิดบ้านรับศิษย์อย่างไม่มีช่องว่างระหว่างเวลา วัย และฐานะบุคคล

สิ่งสำคัญที่ข้าพเจ้าได้สัมผัสกับบทบาทของผู้วิจัยคนในในฐานะ "ครู" ก็อาจบอกได้ว่า ข้าพเจ้าในฐานะคนนอกนั้นดูเหมือนจะเป็นอุดมคติมากเกินไปไม่น่าจะมีครูคนใดทำได้มากนัก หากจะหวังให้ครูทุกคนทำเช่นนี้คงไม่ได้ เราทั้งสองคนแลกเปลี่ยนความคิดกันในประเด็นนี้ ครูนักวิจัยคนในอธิบายว่า *"ครูแต่ละคนมีวิถีชีวิตไม่เหมือนกัน มีต้นทุนชีวิตไม่เท่ากัน มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมนั้นต่าง ๆ กันไป แต่สิ่งที่ครูให้กับเด็กนักเรียนได้ทุกคนคือ "การเป็นที่พึ่งทางปัญญา" "เป็นแสงสว่างทางวิชาการ" "เป็นผู้นำทางความคิด" และ "เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม" ครูอาจทำไม่ได้ทั้งหมดแต่เลือกทำได้ตามความพร้อมของตน"* ซึ่งขณะนี้สถานภาพของครูโดยรวม น่าเป็นห่วงมากในทุก ๆ ด้านที่กล่าวมา

แน่นอนที่สุดที่ครูผู้วิจัยคนในของเด็ก ๆ คนนี้เป็นคนโสด เสียสละชีวิตได้ ทุ่มเทได้ทั้งเวลาและทุนทรัพย์ส่วนตัวที่จะช่วยเหลือเด็ก ทั้งที่สถานภาพของรายได้และค่าครองชีพมิได้สอดคล้องกันมากนัก ฉะนั้นหากครูจะต้องทำให้ตัวเอง มีชีวิตที่มั่นคงแข็งแรงแล้ว ครูต้องพัฒนาตนเอง ครูจึงใช้ความสามารถในการพัฒนาตนเองไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาเด็ก โดยอุปนิสัยของครูผู้วิจัยคนในเป็นผู้ใฝ่รู้ ศึกษาหา

ความก้าวหน้าด้านวิชาการ และพัฒนาตนเองไปพร้อมกับเด็ก ๆ อยู่เสมอ จึงสามารถเรียนจบระดับปริญญาเอกมาพร้อมกับข้าพเจ้า ขณะที่ครูผู้วิจัยคนในลาศึกษาต่อเป็นระยะเวลา ๕ ปี มีเด็กนักเรียนไปมาหาสู่ตลอด ๕ ปีเต็ม ครูผู้วิจัยคนในรู้เรื่องราวความเคลื่อนไหวของเด็กอยู่ตลอดเวลา แม้ครูผู้วิจัยคนในจะหายไปจากโรงเรียนถึง ๕ ปี กลับมาทำงานอีกครั้งโดยไม่รู้สึกว่า ตนเองเป็นคนแปลกหน้ากับเด็ก ๆ เลย บรรยากาศการทักทายกับเด็กในวันแรกที่กลับเข้าทำงาน จึงสร้างความประหลาดใจให้กับบุคลากรในโรงเรียนไม่น้อย ที่เห็นได้จากการที่ครูผู้วิจัยคนในรู้สึกมักคุ้นกับเด็กเป็นจำนวนมาก ทั้ง ๆ ที่หายไปศึกษาต่อเป็นเวลา ๕ ปี คำตอบคือ ครูเป็นคนในท้องถิ่น มีรูปแบบความสัมพันธ์กับนักเรียนโดยใช้เครือข่ายนอกโรงเรียนเป็นสำคัญมานานหลายสิบปี

คุณูปการของการของการสร้างความสัมพันธ์แนวราบมีผลทำให้ครูผู้วิจัยคนในมีโอกาสเข้าไปแทรกแซงสืบหา รื้อค้น ต้นตอของการวิวาทได้มากทุกครั้ง เพราะทันทีที่จะมีเหตุการณ์รุนแรงหรือมีเหตุการณ์รุนแรงแล้ว ครูผู้วิจัยคนในจะได้รับทราบข่าวสารก่อนครูฝ่ายกิจการนักเรียน กลยุทธ์ของครูผู้วิจัยคนในคือ พยายามยุติเรื่องราวก่อนที่จะแพร่กระจายไปสู่โรงเรียน ข้าพเจ้าเคยถามว่า*"การทำตนเช่นนี้คือ การตั้งตนเป็นปรปักษ์กับฝ่ายบริหารใช่หรือไม่"* คำตอบคือ *"ไม่ใช่ แต่มันคือ การเป็นปรปักษ์ต่อระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ที่เข้าทำร้ายเด็ก ซึ่งเด็กควรจะได้รับการคุ้มครองไม่ใช่การลงโทษ"* ความชัดเจนของผู้วิจัยคนในเกี่ยวกับจุดยืนของท่านได้รับการประกาศก้องอยู่เสมอต่อหน้าผู้คน นักเรียน และแม้แต่ทีมบริหารของโรงเรียนเอง อันนี้เองเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับเด็กนักเรียนได้ไม่น้อย นอกเหนือจากนี้ ก็คือ ครูผู้วิจัยคนในสามารถกล่อมเกลาให้เด็ก " หยุด" พฤติกรรมความรุนแรงได้ โดยหันเหชักนำเด็กให้ไปร่วมทำกิจกรรม และก็ไม่ต้องแปลกใจอะไรที่เราจะเห็น ผู้วิจัยคนในทำกิจกรรมโดยได้รับความร่วมมือจากเด็กจำนวนมาก โดยที่จะหาครูคนอื่น ๆ ทำได้ยาก สิ่งที่ข้าพเจ้าวิเคราะห์ได้จากกิจกรรมที่เคยพบเคยเห็นคือ ครูไม่ได้ทำอะไรเลย เด็ก ๆ ทำกิจกรรมของเขาเอง ครูเพียงแต่จะช่วยแนะนำ เข้าช่วยเหลือเด็ก ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการและความคิดสร้างสรรค์ของเขาเท่านั้น

คำถามสำคัญที่อดสงสัยไม่ได้คือ ความรุนแรงในโรงเรียนแห่งนี้ลดลงไปมากได้อย่างไร เพราะครูนักวิจัยคนนี้หรือข้าพเจ้ายืนยันว่า "ไม่ใช่" ความรุนแรงในโรงเรียนยังคงดำรงอยู่ แต่เป็นเพราะครูอยู่เบื้องหลังของพฤติกรรมเด็ก เป็นหลักในการคิดและการตัดสินใจให้กับเด็ก ๆโดยที่ไม่ได้ชี้แนะว่าต้องหยุดพฤติกรรม แต่ครูมองอยู่ห่าง ๆ รับฟังความเห็น ดูแลทุกข์ของนักเรียน ส่งเสริมนักเรียนที่มีความฝัน เอื้อให้ความรุนแรงยุติลงไปได้มาก สถานการณ์ความรุนแรงสงบลง เพราะโรงเรียนเริ่มผ่อนปรน นักเรียนเริ่มเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ครูนักวิจัยคนในให้การดูแลแม้ว่าไม่คัดง้างตรงๆ แต่จะเข้าพูดเจรจาต่อรองกับฝ่ายบริหารในกรณีที่เรื่องราวรุกลามไปสู่ฝ่ายกิจการนักเรียน การเจรจานั้นใช้กลยุทธ์ด้วยคือ ขอร้องและขอความช่วยเหลือเท่ากับเป็นการพยายามเสนอมุมมองใหม่และถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของเด็กให้ฝ่ายกิจการนักเรียนได้รับทราบทีละเล็กละน้อย จนสามารถปรับความคิดเข้าหากัน

ได้มาก แต่ที่สำคัญคือ ครูหลายคนจะ “ระวังตัว” ต่อการปฏิบัติต่อเด็กมากขึ้นเมื่อครูผู้วิจัยคนในเข้าไปเกี่ยวข้องเพราะต่างรู้ว่า การต่อสู้เพื่อเด็กของครูผู้วิจัยคนใน คือ “ของจริง” ไม่ใช่สร้างภาพ

ในหลาย ๆ สถานการณ์ที่อธิบายยากเกี่ยวกับตัวตนของครูผู้วิจัยคนใน ท่ามกลางเรื่องราวของโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ นักเรียนจำนวนมาก การดูแลของโรงเรียนไม่ทั่วถึง ข้าพเจ้าได้เห็นผู้วิจัยคนในคลุกคลีกับเด็กนักเรียนผ่านระบบความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ ครูผู้วิจัยคนในปฏิเสธภารกิจทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับสิ่ง ๆ ต่างบนถนนแห่งอำนาจ เพื่อมิให้ก้าวเข้าไปอยู่ในกรงขังของวินัยและหน้าที่รับผิดชอบ การประกาศ “ลอยตัว” ของครูผู้วิจัยคนในโดยมีระยะห่างจากถนนสายอำนาจ เอื้ออำนวยให้นักเรียนได้รับประโยชน์จากตัวตนของผู้วิจัยคนในได้มาก ซึ่งตัวผู้วิจัยคนในเองเข้าใจบทบาทของตนเองดี โดยอาศัยความกล้า ความละเอียดอ่อนในการเข้าถึงนักเรียนและเครือข่ายภายนอกของครูผู้วิจัยคนในเอง ต้นทุนที่เคยถูกรังแก บ่มเพาะให้ครูนักวิจัยคนในกล้าที่จะต่อสู้กับสิ่งไม่ถูกต้อง กรอบของความเป็นข้าราชการมีส่วนในการ “ควบคุม” พฤติกรรมการทำงานของครูผู้วิจัยคนในอยู่บ้าง แต่การแสดงจุดยืนที่ชัดเจนบนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่คิดและตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง “ถอด” ตนเองออกจากถนนแห่งสายอำนาจในระบบราชการได้สำเร็จ ครูผู้วิจัยคนในได้รับความเชื่อมั่นทั้งจากเพื่อน ๆ ด้วยกันเอง และนักเรียนจำนวนมาก ภายใต้บุคลิกเฉพาะตัวที่เลียนแบบกันไม่ได้ แต่ครูผู้วิจัยคนในเป็นต้นแบบของคนเป็นครูที่ไม่ยอมให้ระบบราชการหรือความสัมพันธ์ทางอำนาจเข้าครอบงำได้

แต่....ข้าพเจ้ามองเห็นผลเสียที่เกิดขึ้นกับครูวิจัยคนในไม่น้อยเลยในฐานะคนนอก คือ ครูจะไม่ได้รับความดีความชอบในฐานะบำเหน็จพิเศษเลย ครูผู้วิจัยคนในมีเงินเดือนน้อยจนน่าใจหาย ครูไม่เคยได้รับการตอบแทนด้านผลงานทางวิชาการดีเด่นใด ๆ เลย ครูได้รับแต่ความชื่นชมจากเด็กและเพื่อนครู แต่ระบบราชการได้ให้สิ่งดีที่สุดแก่ครูผู้วิจัยคนใน คือ การได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้ถึงทุกข์สุขของเด็กนักเรียน เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ยากด้วยกันและมีเงินเดือนเลี้ยงชีพอย่างอดออม ระบบราชการสอนให้ผู้วิจัยคนในได้เห็นคุณค่าของการดัดแปลงตนเองบนเส้นทางของการใช้เทคโนโลยีแห่งตัวตนแก้ปัญหา และต่อสู้กับความสัมพันธ์ทางอำนาจผ่านระบบกลไกของรัฐ และไม่เคยให้คุณค่ากับสิ่งนั้นเลยซึ่งชีวิตก็เป็นสุขได้ ในท่ามกลางจุดยืนที่ผ่านร้อนผ่านหนาวในระบบราชการมายาวนานถึง ๓๐ ปีได้

มองดูเพื่อนนักวิจัยคนในแล้วใช้สถานการณ์นั้น ย้อนกลับสู่ตนเองในฐานะของข้าราชการเช่นกัน ต่างกันตรงที่ข้าพเจ้ามิได้ใช้กลยุทธ์ต่อสู้ โดยการประกาศจุดยืนที่แจ่มชัด แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตามข้าพเจ้ายังคงให้คุณค่าของ *“การสร้างวินัยให้กับสังคม”* เพื่อการอยู่ร่วมกันโดยไม่สร้างความขัดแย้ง ปัญหาของเด็กและวัยรุ่นปะทุขึ้นมาในสังคมรุนแรงมากขึ้น ทำให้หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกระทรวงทบวงกรมที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนทุกฝ่ายต่างต้องการการย้อนกลับและทบทวนแนวทางการสร้างเด็กในรอบทศวรรษที่ผ่านมา และลงความเห็นกันว่า จริยธรรมและศีลธรรมที่ลดลงในสังคมการสั่งการ เป็นสังคมที่ล่มสลายที่ทำให้ความรุนแรงปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง

ใคร? คือผู้รับผิดชอบต่อสถานการณ์นี้ ทัศนะของข้าพเจ้ามีข้อสรุปเชิงเสนอแนะผ่านกระบวนการยุติความรุนแรงในระบบโรงเรียนของงานวิจัยนี้ ดังต่อไปนี้คือ

๑. การปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการทางการศึกษาตามแนวคิดที่เชื่อมั่นในอำนาจในตัวตนของผู้เรียน ควรมีการปรับวิสัยทัศน์ของแนวปฏิบัติเชิงอำนาจนิยมให้เป็นแนวปฏิบัติเชิงมนุษย์นิยม การใช้วิสัยทัศน์ให้ความสำคัญกับผู้เรียนยังขาดกระบวนการ ครูยังไม่ตระหนักในความสำคัญของผู้เรียนในด้านสิทธิและการมีส่วนร่วมในการเข้าถึงเนื้อหาสาระองค์ความรู้และกระบวนการจัดการศึกษา การพิจารณานโยบายและแนวปฏิบัติยังขาดความมีส่วนร่วมจากผู้เรียนและผู้ปกครอง

๒. ปรับแนวทางการจัดการด้านเวลาและกิจกรรมของผู้เรียนตามโครงสร้างหลักสูตร ให้นักเรียนเรียนมากเกินไปจนกลายเป็นความเครียดสะสม สถานที่ต่าง ๆ ภายในโรงเรียนไม่ได้บริการแก่นักเรียนทุกด้านอย่างคุ้มค่า ไม่ว่าจะเป็นสนามกีฬา หอประชุม หรือพื้นที่สำหรับกิจกรรมสันทนาการ พื้นที่ที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด คือ ห้องเรียน การจัดกิจกรรมและพื้นที่ขาดความสมดุล ผู้เรียนจึงขาดความสมดุลไปด้วย กิจกรรมและเนื้อหาหลักสูตรไม่สอดคล้องกัน ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนนั้น โรงเรียนจัดกิจกรรมตามนโยบายจากเบื้องบนโดยมิได้คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน

๓. พื้นที่จัดกิจกรรมไม่สามารถตอบสนองความต้องการอันหลากหลายของผู้เรียน ขณะที่สถานศึกษามีนักเรียนนับร้อยนับพัน เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ยาวนาน ห้าวันต่อสัปดาห์เป็นอย่างน้อยแต่พื้นที่และเวลาถูกใช้ให้หมดไปกับเนื้อหาสาระและบทเรียน โรงเรียนควรได้รับการสนับสนุนให้จัดพื้นที่เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงบริการต่าง ๆ เช่น โรงอาหารที่ควรมีอาหารที่หลากหลายและคุณภาพต่อชีวิตมากกว่าจะมีร้านค้าเฉพาะที่โรงเรียนกำหนด สนามกีฬาที่ให้บริการได้เทียบเท่ากับสถานกีฬามาตรฐานและมีความปลอดภัย สิ่งบันเทิงตามวัยที่โรงเรียนควรจัดบริการให้ โรงเรียนไม่ควรปิดกั้นประตูหรือรั้ว *"ตามแบบฉบับของสถานที่ราชการ"* ซึ่งจะทำให้ผู้เรียน หลบเลี่ยง เล็ดลอดเพื่อออกไปหาสิ่งสมดุลชีวิตจากภายนอก เพราะขีดจำกัดของคำว่า *"โรงเรียนและสถานที่ราชการ"* มักมีการผูกขาด ด้านการบริการและอาศัยผลประโยชน์ทับซ้อนภายใต้การทำสัญญาและประมูล โดยเฉพาะเรื่องอาหารและน้ำดื่ม ความสะอาดของห้องน้ำ สถานที่พักผ่อน และสถานพยาบาล

๔. การจัดการเชิงวิชาการที่ยึดเอา *"การสอบ"* เป็นเป้าหมายสุดท้าย โดยมิได้คำนึงถึงสภาพความเป็นจริง แม้จะมีความพยายามในการ *"ประเมินตามสภาพจริง"* แล้วก็ตาม แต่แนวการปฏิบัติยังคงเต็มไป ด้วยกฎเกณฑ์และการแบ่งเส้นความสามารถ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ผ่านกระบวนการจัดพวกตามระดับสติปัญญา และความสามารถในการตอบคำถาม ประจักษ์พยานของความล้มเหลวของการจัดการศึกษาตามรูปแบบที่รัฐกำหนด ที่เห็นได้ชัดก็คือ การเติบโตของธุรกิจการสอนพิเศษ ที่มีการพัฒนารูปแบบล้ำหน้าการบริการของรัฐในหลายรูปแบบ ตอบสนองความต้องการผู้เรียนทั้งที่ผู้เรียนต้องลงทุน มีรูปแบบที่ไม่ยึดตัวตนของครู เท่ากับผลที่ได้รับจากการได้เทคนิควิธีการเพื่อการสอบเท่านั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่เกิดแหล่งการเรียนรู้บางสาขาวิชาผุดขึ้นกลางเมืองด้วย

การรองรับของผู้เรียนนับพันนับหมื่น อันสะท้อนให้เห็นถึงการมองข้ามภาคปฏิบัติการด้านการศึกษาของรัฐที่ล้มเหลว ฉะนั้นข้อเสนอแนะในข้อนี้ คือ ความล้มเหลวของการคัดสรรจัดแบ่งประเภทผู้เรียนโดยกระบวนการสอบที่ภาครัฐจัดขึ้น ซึ่งล้วนลิดรอนเด็กบางกลุ่มบางพวกให้หลุดจากโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ตามความสนใจหรือสมัครใจ

๕. การส่งเสริมครูอย่างถูกทิศทางซึ่งโดยตามกฎหมายการปฏิรูปการศึกษาฉบับใหม่ เปิดโอกาสให้ครูได้ปรับปรุงและพัฒนาความสามารถตนเอง โดยมีเป้าหมาย คือ *"วิทยฐานะ"* บัดนี้ได้กลายเป็นปมปัญหาที่ครูต่อสู้เพื่อการอยู่รอด แต่ด้วยทิศทางที่สลับซับซ้อนจนหาความเป็นจริงไม่ได้จากผลงานทางวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการการดูแลช่วยเหลือครูที่ต้องการเพิ่มวิทยฐานะ กระบวนการผลิตผลงาน กระบวนการตรวจสอบ และประเมินผล ถูกบิดเบือนให้เป็นไปเพียง เพื่อ "สร้างความจริง" ที่มิได้บรรลุเป้าหมาย คือ ตัวนักเรียนเอง หากรัฐจะช่วยเหลือครู รัฐอาจต้องใช้งบประมาณอีกมากมายผ่านนโยบายการเกษียณอายุก่อนเวลา(Early Retire) แล้วจัดสรรครูรุ่นใหม่เข้ามาเริ่มใหม่ แต่ปัญหา คือ เราเตรียมการผลิตครูรุ่นใหม่ไว้อย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐต้องทบทวน

๖. ระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษาโดยอิงตามระบบราชการ ภายใต้ค่านิยมแบบอำนาจนิยม ทำให้ผู้บริหารที่ได้รับการสร้างจากระบบอำนาจ ยังคงมุ่งใช้อำนาจเข้าควบคุมครูและบุคลากรทุกฝ่ายด้วยวาทกรรมของคำว่า *"ดุลยพินิจ"* อำนาจเชิงเดี่ยวของผู้บริหารถูกนำมาใช้กับครูที่ไม่สยบยอมต่ออำนาจในเชิงการไม่ให้ความเป็นธรรม การถูกจับผิดจ้องมอง การให้ร้ายและการกลั่นแกล้ง พฤติกรรมเชิงบวกไม่ถูกนำมาใช้ ทั้งที่มีแนวทางให้ปฏิบัติ แต่การใช้พฤติกรรมทางบวกอาจไม่ตอบสนองต่อจริตการใช้อำนาจของผู้บริหาร จึงพบผู้บริหารไม่น้อยที่ใช้อำนาจอย่างไม่มีขีดจำกัดของระบบการบริหารเชิงโครงสร้าง การตระหนักถึงความรุนแรงด้วยการถอดสลักของ *"กระบวนการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งการบริหาร"* ที่ผ่านระบบอุปถัมภ์ ทั้งที่มีคุณสมบัติกำหนดชัดเจนด้านความสามารถและคุณลักษณะ แต่คุณสมบัติและเทคนิคบริหารไม่ได้สำคัญไปเท่าระบบอุปถัมภ์ที่ครอบงำระบบราชการในวงการศึกษา จึงทำให้บุคลากรเล็ก ๆ ปลายแถวอย่างครู ขาดอำนาจต่อรอง ไม่มีองค์กรอื่นคุ้มครอง ฉะนั้นหากจะออกกฎหมายคุ้มครองครูที่ทำงานเพื่องานและบ้านเมือง ให้เข้าถึงประโยชน์และผลตอบแทนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมหรืออย่างน้อยที่สุดก็ควรจะให้ครูบางพวกที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบอุปถัมภ์ได้รับการคุ้มครองปลอดภัย ก็น่าจะทำได้ แม้ว่าจะมีองค์กรครูอย่างคุรุสภาที่ครูจำต้องจ่ายค่าสมาชิกอยู่ทุกปี ก็ยังไม่เคยเห็นบทบาทขององค์กรนี้ในทิศทางที่แน่ชัดนัก

๗. การผลิตทรัพยากรครูโดยสถาบันราชภัฏ คณะศึกษาศาสตร์ และคณะครุศาสตร์ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ควรจะได้ปรับเปลี่ยนบัณฑิตให้เป็นครูที่มีแนวคิดเพื่อการคุ้มครองเด็ก ทั้งด้านกฎหมาย บทบาทหน้าที่ และอาจต้องปรับแนวทางความคาดหวังของสังคมที่มีต่ออาชีพครูให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคม อีกทั้งการสร้างครูรุ่นใหม่ให้มีอุดมการณ์และจิตวิญญาณครู รักศักดิ์ศรีทำหน้าที่ด้วยสำนึกทันสมัยมากกว่าจะก้าวเดินตามจารีตเดิม ๆ ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง

๘. หน่วยงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แต่ต้องทำงานร่วมกันอย่างกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น ควรมีนโยบายที่รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง จัดหาบทบาทหน้าที่ต่อเยาวชนอย่างเข้าใจและเข้าถึง ซึ่งหากพูดกันตามความเป็นจริงแล้ว กระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก มักมีทิศทางในเชิง การควบคุม อบรม สั่งสอน ดูแลใกล้ชิดตามแบบแผนทางวัฒนธรรมเดิม ๆ ที่ไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง หากกระทรวงเหล่านี้จะเพิ่มบทบาทในการส่งเสริมเยาวชนในรูปแบบที่สร้างความสมดุลกับวัฒนธรรมที่กำลังลากจูงเด็ก ๆ ไปสู่ความรุนแรง โดยการออกแบบการทำงานที่ยืนอยู่บนหลักของการยอมรับในท่าทีที่แตกต่างมากขึ้น ประนีประนอมมากขึ้น เข้มข้นต่อบทบาทการเข้าถึง “ครัวเรือน” ของเด็กที่ถูกทอดทิ้งทุกรูปแบบ การอบรมและให้ความรู้ ความเข้าใจต่อพ่อแม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูกในภาวะสังคมที่มีความรุนแรงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง การใช้กฎหมายคุ้มครองเด็กควรเป็นไปอย่างเข้มข้น การให้สวัสดิการหรือการช่วยเหลือต่อครอบครัวที่ขาดศักยภาพหรือขาดความพร้อม ควรได้รับการยกระดับความสำคัญควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน

๙. การให้บริการทางสังคมต่อครอบครัวจากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรมีบทบาททำงานร่วมกันระหว่างกระทรวงศึกษาธิการกับกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ การประชุมหรือการเชิญผู้ปกครองเข้ามาทำความเข้าใจกับโรงเรียนในยุคที่พ่อแม่ทำงานภายใต้ระบบการขูดรีดแรงงานอย่างรุนแรง ย่อมต้องได้รับความเข้าใจหรือการช่วยเหลือจากกระทรวงนี้ ครูผู้วิจัยคนในเคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า *“พ่อแม่ของเด็กจำนวนไม่น้อยขาดการติดต่อกับทางสถานศึกษา เพราะไม่มีเวลาเป็นมนุษย์เงินเดือนแล้วยังเข้ากะอยู่ตลอดเวลา”* อีกทั้งยังขาดปฏิสัมพันธ์องค์กรกับบุตรหลานจนต้องหาตัวช่วย เช่น คอมพิวเตอร์ เกมส์ หรืออุปกรณ์ดูแลบุตรอย่างรายการโทรทัศน์ เด็กในทศวรรษที่ผ่านมาเติบโตมากับความเจริญทางเทคโนโลยีที่มีรูปแบบการ “กระตุ้น” อารมณ์ และความรู้สึกจนรูปแบบทางศาสนาและหลักการทางธรรมชาติ ไม่อาจเบียดแทรกเข้าไปได้เลย ดังนั้นหากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จะสนใจเข้ามามีบทบาทเพื่อช่วยเหลือบุตรหลานของคนระดับล่าง ก็น่าจะช่วยกันอุ้มชูสังคมอยู่ไม่น้อย

๑๐. สื่อมวลชน เป็นองค์กรที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า มีอิทธิพลต่อสังคมในลักษณะของการครอบงำ ชี้นำ และสร้างสรรค์สังคมได้เสมอ ความเจริญก้าวหน้าและการสื่อสารที่รวดเร็วในเวลาเสี้ยววินาที สร้างมิติใหม่ให้กับวิถีชีวิตปัจจุบัน คือ วิถีชีวิตที่ถูกเร่งด้วยความเร้า จิตใจที่เคยผ่อนคลาย สบาย และละเอียดอ่อนของผู้คนในสังคม ถูก “ความเร็ว” ที่ได้รับการกระตุ้น จนขาดเวลาพักผ่อนทางจิตใจ ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ต่างต้องการเวลาทุกวินาที ตอบสนองความต้องการที่ถูกกระตุ้น ทำอย่างไร ? เราจึงจะสามารถเหนี่ยวรั้งสังคมให้รู้จักความสงบและรอคอยได้ การรู้จักรอ รู้จักคอย เป็นการพักจิตใจชนิดหนึ่ง แล้วมันเกี่ยวอะไรกับสื่อมวลชน ? คำตอบ คือ สื่อมวลชนมีบทบาทในการนำเสนอทุกเรื่องราวของสังคมผ่านสื่อทุกชนิด เครื่องมือหลากหลายรูปแบบ พร้อมการวิเคราะห์ วิจารณ์ ซึ่งความคิดและการวิจารณ์ ความเห็นการสรุปและข้อชี้แนะมีองค์ประกอบครบถ้วนในการตอกสลักความคิดโดยเฉพาะใน

เด็กวัยเรียน วัยรุ่น หรือแม้แต่วัยทำงาน จนถึงวัยตกเชิงตะกอน ก็รับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยของสังคม หน่วยนี้ได้ตลอดทุกวินาที ความทันสมัย ความสามารถในการนำเสนอได้หลากหลายมิติ สร้างการรับรู้เจาะจิกลงไปถึงการสร้างทัศนะต่อการมองโลกของคนแต่ละตราบเท่าชีวิตจะหาไม่ หากสื่อมวลชนจะตระหนักในความสำคัญในบทบาทของตนว่า “เป็นตัวเร่ง” ผลักดันให้สังคมรุนแรงขึ้นด้วยเงื่อนไขข้อใดแล้วพยายามปรับเปลี่ยนให้เข้าใจและทัศนะการมองโลก ไม่ตกเป็นเหยื่อของศิลปะการนำเสนอจนเกินไป ก็ถือได้ว่า สื่อทุกชนิดมีส่วนในการแสดงบทบาทที่ช่วยชะลอสังคมมิให้โลดแล่นไปตามกระแสเร่งเร้าจนเกินไป เยาวชนและบุตรหลานของเราควรได้รับการสรรค์สร้างด้วยวิถีชีวิตค่อยเป็นค่อยไปอย่างทะนุถนอม บูรณะจิตใจที่เสียหายตาม ความพร้อม และละเอียดอ่อน

สิ่งสุดท้ายคือ “จริยธรรม ศีลธรรม” ที่กำลังปลูกฝังให้กับเด็กรุ่นหลัง จะผ่านการสอนด้วยคำพูดอย่างเดียวคงไม่เกิดผล การทำให้ดูเป็นตัวอย่างได้ความเข้าใจและซึบซับความรู้สึกดีงามได้มากกว่าคำพูดหลายร้อยคำ หากแต่ปัจจุบันสภาพสังคมที่จะให้ใครคนใดคนหนึ่งเข้าควบคุม ดูแล ตรวจสอบ ไม่อาจจะทำได้ ทุก ๆ อย่างเดินไปตามกระแสของมัน แต่จะทำอย่างไรจึงจะทำให้บุตรหลานในสังคมมองเห็นการกระทำที่ไม่ถูกของผู้ใหญ่แล้วเข้าใจ ได้รู้สึก ได้เลือก ได้ปฏิเสธต่อสิ่งนั้นและไม่เลียนแบบ คำตอบคือ สอนลูกหลานให้รู้จักสำรวจตรวจสอบตัวตนอย่างสม่ำเสมอ รู้จักควบคุมดูแลตนเอง และรู้จักปรับเปลี่ยนชีวิต บนเส้นทางของความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความคิดสร้างสรรค์

ฉะนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการเปิดเสียงของผู้ต้องการอธิบาย แก้ต่าง รวมทั้งความหวัง ความตั้งใจของผู้กล่าวพลาดในสถานการณ์ที่มิได้ตั้งใจจะให้เกิด โดยการประมวลเรื่องราวผ่านโลกทัศน์ของผู้วิจัย เพื่อเป็นตัวแทนในการอธิบาย ส่งเสียง ซึ่งอาจถูกมองว่า *“ลำเอียงหรือเที่ยงธรรม”* ในแต่ละบทแต่ละตอน สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยและเด็กต้องการสะท้อนให้เห็นมากที่สุด คือ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้นถูก *“จัดการ”* ด้วยความรุนแรงที่หนักหนาสาหัสยิ่งขึ้นผ่านกระบวนการของผู้ถืออำนาจอยู่ในมือฝ่ายต่าง ๆ ด้วยมายาคติ ฉะนั้นผู้วิจัยและเด็ก ๆ จึงมีจุดยืนและเป้าหมายเดียวกัน คือ เสียงร้องต่อสาธารณะให้ตระหนักถึง วิธีปฏิบัติของสถานศึกษา หน่วยงานต่าง ๆ ของสังคม สื่อมวลชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งต่างมองข้ามบางจุด บางเรื่อง ด้วยกรอบของวิธีปฏิบัติทั้งที่มิได้เจตนาจะทำร้ายพวกเขา หากแต่ทั้งหมดนี้ คือ คำประกาศของผู้เป็นเจ้าของเหตุการณ์ ที่ประสงค์จะให้เกิดการปฏิบัติ ภายใต้การยอมรับในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลาย จึงต้องการให้เกิดการดำเนินการต่าง ๆ ภายในสถานศึกษา และระบบระเบียบต่าง ๆ นั้น ควรต้องได้รับฟังความเห็นและทางเลือกที่มากขึ้น

เชิงอรรถ

[๑] อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

[๒] อาจารย์กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

[๓] อุษณีย์ ธโนศวรรย์ และ ศรีชัย พรประชาธรรม, *ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม: มายาการความรุนแรงทางการศึกษา* ,โครงการเมธีวิจัยอาวุโส : สันติวิธี ความรุนแรงและสังคมไทย ปีที่ ๒ (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑)

[๔] ดูรายละเอียดใน Charmaz Kathy, "Grounded Theory : Objectivist and Constructivist Method" in *Handbook of Qualitative Research.* Edited by DENZIN NORMAN K, (London : Sage Publications, 2003), p. 249-291.

[๕]Galtung Johan, *Peace By Peaceful Means : Peace and conflict, Development and Civilization,* (London, Thousand Oaks, New Delhi : Sage Publications,1996), p. 291.

[๖] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ท้าทายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๗ – ๑๒.

[๗] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สันติทฤษฎี/ วิถีวัฒนธรรม* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง ,๒๕๓๙) , หน้า ๓๗

[๘] Danaher Geoff, Schirato Tony and Webb Jen, *Understanding Foucault* (London : SagePublication, 2000), p. x-16.

[๙] Gultung, Peace By Means, p. 196 อ้างถึงในชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อาวุธมีชีวิต? แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง(กรุงเทพฯ : ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๔๖), หน้า ๕๑.

[๑๐] ดูรายละเอียดใน Blmer Herbert, *Symbolic interacnism: perspective and method.* (Englewood Cliff : N.J.Pretice-Hall, 1996).

[๑๑]Hodgriss Philip, *THE MAKING OF THE MODERN MIND* (London : THE ATHLONE PRESS, 2001), p.122.

[๑๒] Nilson Herman, *Michel Foucault and the Games of Truth* Translated by Rachel Clark, (Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1998), p. 98-99.

[๑๓] Danaher Geoff, Schirato Tony and Webb Jen, opcit. p.152.

[๑๔] สัมภาษณ์ ชนม์ (นามสมมุติ) วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๒.

[๑๕] สัมภาษณ์ ซัน" (นามสมมุติ) วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๒.

[๑๖] การเคลียร์ หมายถึง เงื่อนไขใหม่ในการยุติความรุนแรง และเข้าทำลายเงื่อนไขเดิมที่ชักนำไปสู่ความรุนแรง.

[๑๗] Foucault Michel, " The Use of Pleasure", in *The History of Sexuality* (Harmondsworth : Penguin Books,1987), Vol 2, p.30.

[๑๘] Danaher Geoff, Schirato Tony and Webb Jen, opcit. p.163.

[๑๙] Lucas Perter, "Mind-Forged Manacles and Habits of the Soul", in *Philosphy of The Social Sciences* (Vol. 32, No. 3, 2002), p.312.

[๒๐] Ransom,1997, p.156. อ้างถึงใน ปฤษณา ชนะวรรษ, *เทคโนโลยีแห่งตัวตนในการยุติการพึ่งยาเสพติด* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙.

[๒๑] Danaher Geoff, Schirato Tony and Webb Jen, opcit. p. 129-130.

[๒๒] Hacking Ian, "Self - Improvement", In *Foucault : A Critical Reader,* Edited by Hoy Couzens David, (Oxford:Blackwell, 1986), p. 235.

[๒๓] Davidson I Arnold , "Archaeology, Genealogy, Ethics", In *Foucault : A Critical Reader,* Edited by Hoy Couzens David, (Oxford : Blackwell, 1996), p. 228-229.

[๒๔] Nilson Herman, opcit. p.108.

[๒๕] สัมภาษณ์ พลอย (นามสมมุติ) และพรรคพวก วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๒.

[๒๖] สัมภาษณ์ สน (นามสมมุติ) วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

[๒๗] สัมภาษณ์ แนท (นามสมมุติ) และพรรคพวก วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๒.

[๒๘] ความรุนแรงระดับขั้น "เทพ"เป็นสำนวนเด็ก หมายถึง ระดับความรุนแรงขั้นร้ายแรงมาก

[๒๙] ผู้วิจัย(คนใน) หมายถึง ดร. ปฤษณา ชนะวรรษ

[๓๐] ผู้วิจัย (คนนอก) หมายถึง พ.อ. หญิง ผศ. ดร. นภางค์ คงเศรษฐกุล

[๓๑] การวิเคราะห์ร่วมกันระหว่าง ผู้วิจัย(คนใน)กับ ผู้วิจัย (คนนอก)ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๒.

นักรบสันติวิธี: ความคิดและประสบการณ์ของผู้นำทหารไทย

(Peace Warriors: Thoughts and Experiences of Thai Military Leaders)

พ.ท. ดร. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ

Abstract

This study focuses on the thoughts and experiences of Thai military leaders who are classed as 'Peace warriors' within modern Thai history. It argues that the seed of non-violence has been gradually filtered into the Thai military culture for a long time now and that there were military leaders in the past, who promoted the use of democratic rules and Parliament to change governments. These military leaders were 'Peace warriors' or 'Pro-peace' serving officers. They played many important roles during the first 20 years of the Democratic system. But the story of this group was always overshadowed by the military's authoritarianism that led to the resolution of conflicts through the use of force.

This research is the prosopography (collective biography) and has traced the lives and political roles of 120 military leaders between 1932 and 1952 and has divided them into two camps–'pro-peace'and 'authoritarian'. The study praised General Phya Phahon Phonphayuhasena as the role model of the pro-peace faction and cited Field Marshal Po. (Plaek) Phibunsongkhram as the authoritarian-faction leader. Pro-peace military leaders in the past respected constitutional rules and used the parliamentary system to deal with political conflicts. Thus, an important principle of the pro-peace military is its "politically led strategy", which later appears in the Prime Minister's Order 66/23 of 1980, which granted amnesty to the communist insurgents and provided the reconciliation policy for the conflict in the South. It seems that society has little space to discuss the story of the pro-peace military, and thus historians need to write more about the military leaders, who advocate peaceful solutions rather than military ones.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เน้นการรื้อสร้างวาทกรรมทหารไทยแบบอำนาจนิยม โดยมุ่งพิเคราะห์ความคิดและประสบการณ์ของกลุ่มผู้นำทหารไทยสายพิราบในฐานะ"นักรบสันติวิธี" (Peace warriors) นักรบสายนี้มีความสำคัญควบคู่กันมากับกองทัพไทยสมัยใหม่ตั้งแต่ต้น แต่เรื่องราวของพวกเขามักถูกบดบังโดยกลุ่มอำนาจนิยม จึงถูกสังคมไทยละเลยตลอดมา ทั้งๆที่พวกเขาก็มีบทบาทและอิทธิพลในสังคมการเมืองไทยไม่น้อย โดยเฉพาะการเป็นผู้นำแนวคิดด้านยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการไม่ใช้ความรุนแรง(Non-violence) รวมทั้งยังได้ยืนหยัดการต่อสู้ตามแนวทางนั้นอย่างมั่นคงและต่อเนื่อง นับเป็นมรดกที่มีคุณค่าทางกระบวนทัศน์ (Paradigm) และเป็นไอดอล(Idol)หรือต้นแบบที่เป็นแบบอย่างสำหรับผู้นำทหารไทยรุ่นใหม่ ฉะนั้นฐานะทางประวัติศาสตร์ของผู้นำทหารสายนี้จึง

มีความหมายและสมควรได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง เพราะประเด็นเรื่องทหารกับสันติวิธีมิใช่เพิ่งจะเกิดขึ้นในสมัยนโยบายการเมืองนำการทหาร การสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติและการเมืองต้องแก้ด้วยการเมืองดังที่กล่าวขานกันในปัจจุบัน แต่บทบาทและอิทธิพลของผู้นำทหารไทยในมิตินี้มีมานานแล้ว หากพินิจย้อนกลับไปในบริบททางประวัติศาสตร์ อย่างน้อยก็เริ่มปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนนับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา

ผลการศึกษากลุ่มผู้นำทหารไทยในช่วง 20 ปีแรกของการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2475-2495)โดยการประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ “ปุริสลักขณพยากรณศาสตร์” คือ “Prosopography” หรือ Collective Biography ทั้งแบบ classical and modern ในการศึกษาเปรียบเทียบภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มผู้นำทหารจำนวน 120 คนที่มีบทบาทและอิทธิพลในขณะนั้น พบว่าตัวแปรเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สามารถช่วยอธิบายได้ว่า เพราะเหตุใด ผู้นำทหารกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความเป็นเอกภาพด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจค่อนข้างสูง จึงมีลักษณะอำนาจนิยมและนิยมใช้ความรุนแรง ในขณะที่ผู้นำทหารอีกส่วนหนึ่งซึ่งมีความหลากหลายด้านตัวแปรนั้นมากกว่ากลุ่มแรก กลับมีแนวคิดยอมรับหนทางการเมืองตามหลักประชาธิปไตยและหันไปใช้แนวทางสันติวิธี (Peaceful means) เป็นทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งทั้งภายในและระหว่างประเทศ

แม้ว่าผู้นำทหารส่วนหลังนี้มิใช่กระแสหลักในกองทัพ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาไม่มีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมการเมืองไทย และก็ไม่ได้แปลว่าความคิดและการต่อสู้ตามแนวทางนั้นจะจบลงพร้อมๆกับการจากไปของพวกเขา อันที่จริงแล้วมรดกของนักรบสันติวิธีทั้งแนวคิดและรูปแบบการไม่ใช้ความรุนแรงได้ฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมของทหารและกองทัพอย่างมั่นคง แม้มรดกที่ว่านี้จะปรากฏตัวไม่โดดเด่นนักและมักไม่ค่อยต่อเนื่องในช่วงหลัง แต่ในฐานะที่เป็นฐานวิธีคิดในการยอมรับการเมืองแบบประชาธิปไตยและแนวทางสันติวิธี ยังคงได้รับการสานต่อจากผู้นำทหารรุ่นหลัง โดยจะหวนกลับมามีพลังในฐานะนโยบายแห่งชาติได้ทุกเมื่อ หากกองทัพมีทหารสายนี้เป็นผู้นำ ฉะนั้นสังคมไทยจึงต้องมีพื้นที่ให้แก่นักรบสันติวิธีได้แสดงตนออกมา ด้วยการศึกษาวิจัยเรื่องราวของพวกเขาอย่างจริงจังและสร้างขึ้นเป็นองค์ความรู้ เพื่อที่สังคมจะได้ร่ำเรียนถ่ายทอดและส่งต่อสำหรับพัฒนาการศึกษาในขั้นลึกกันต่อๆ ไป เพราะเรื่องราวของนักรบสันติวิธีเป็นชุดความรู้หรือวาทกรรม(Discourse) ที่มีพลังในการอธิบายและทำความเข้าใจทั้งด้านการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยและด้านสันติวิธีในสังคมไทยทั้งที่ผ่านมาและสมัยปัจจุบัน

บทนำ

เรื่องทหารกับแนวทางสันติวิธี เพียงขึ้นต้นก็ฟังดูไม่น่าจะเป็นสิ่งที่ไปด้วยกัน แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้นำทหารไทยที่มีแนวคิดปฏิเสธการใช้ความรุนแรงเป็นทางเลือกเมื่อเกิดความขัดแย้งในปัญหาต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ชาติและระหว่างประเทศ กลับมีตัวอย่างให้เห็นตลอดมาในประวัติศาสตร์ไทยทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่สมัยโบราณเรื่อยมาจนถึงสมัยใหม่ เช่นในปัจจุบัน ผู้นำ

ทหารสายนี้ปรากฏตัวค่อนข้างเด่นชัด ดังท่าทีและบทบาทของพลเอก อนุพงษ์ เผ่าจินดา ผู้บัญชาการทหารบกในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งมีการแบ่งขั้วเป็นสองฝ่ายและมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความรุนแรงได้ทุกเมื่อ[1]

การที่ประชาชนฝ่ายต่างๆ เห็นด้วยและให้การสนับสนุนต่อนโยบายและการปฏิบัติของผู้นำทหารบกนั้น ประเด็นหลักน่าจะอยู่ที่การไม่ใช้ความรุนแรงและการเมืองต้องแก้ด้วยการเมือง แต่การชูประเด็นเหล่านี้ เมื่อพินิจในมุมกลับย่อมสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยคิดและมองทหารอย่างไร ด้านหนึ่งดูเหมือนว่าสังคมยังคงหวาดระแวงต่อท่าทีของทหาร ที่อาจจะใช้กำลังในการปฏิวัติและหรือการสลายม็อบหรือการชุมนุมของประชาชน และอีกด้านหนึ่งแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าสังคมไทยเรา ต้องการผู้นำทหารแบบสันติวิธีมากกว่าสายเหยี่ยวหรือพวกอำนาจนิยม[2]

แต่เรื่องที่แปลกและน่าเศร้าใจยิ่งไปกว่านั้น นั่นก็คือเมื่อพิจารณาในเชิงกระแสทางภูมิปัญญาของสังคมในขณะนี้ กลับพบว่าองค์ความรู้ด้านผู้นำทหารไทยสวนทางกับความต้องการของสังคม กล่าวคือ ในขณะที่สังคมไทยให้การยอมรับและสนับสนุนผู้นำทหารสายพิราบที่ไม่ใช้ความรุนแรง เพราะแลเห็นว่าจะเอื้ออำนวยให้กับทั้งการพัฒนาประชาธิปไตยและการลดการใช้ความรุนแรงต่อกัน แต่ทำไมการศึกษาที่ผ่านมากลับเน้นย้ำเฉพาะเรื่องราวของผู้นำทหารสายอำนาจนิยมคนแล้วคนเล่า อีกนัยหนึ่งคือ สังคมไทยละเลยหรือมองข้ามความเป็นมาและพัฒนาการของกลุ่มผู้นำทหารสายสันติวิธี ดังจะเห็นได้ว่า เราแทบไม่เคยศึกษาบทบาทและอิทธิพลของนักรบสายนี้เลย นั่นก็ชัดเจนว่าที่ผ่านมาเราไม่มีการเรียนรู้เรื่องราวของผู้นำทหารสันติวิธีอย่างจริงจัง ทั้งๆที่ผู้นำทหารสายพิราบก็เป็นส่วนหนึ่งที่ดำรงอยู่อย่างมีนัยสำคัญควบคู่กันมากับสายอำนาจนิยมตั้งแต่เริ่มต้นของกองทัพสมัยใหม่แล้ว

แม้ในแง่ตัวบุคคลที่ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำของกองทัพ นักรบสายนี้มักขาดความต่อเนื่อง ไม่เป็นเอกภาพ แต่ในฐานะที่เป็นมรดกของฐานวิธีคิดและประสบการณ์เชิงนโยบายและการปฏิบัติการแล้ว รากใหญ่ของนักรบสายนี้ยังดำรงอยู่ในกองทัพ ซึ่งแสดงให้เห็นความสืบเนื่องจวบจนปัจจุบันแล้วว่า กองทัพไทยไม่เคยขาดนักรบสันติวิธีและนักรบส่วนนี้ยังคงพร้อมที่จะปรากฏตัวสู่สังคมได้ทุกเมื่อ หากสภาพแวดล้อมเปิดโอกาสเอื้ออำนวยให้ นักรบสายนี้มีแนวคิดและการต่อสู้ในเชิงสันติวิธีเป็นแบบฉบับของตนเอง ซึ่งปรากฏขึ้นชัดในรูปนโยบายและแนวทางการปฏิบัติการที่ไม่ใช้กำลัง โดยคำนึงถึงกรอบหรือกลไกของการเมืองระบอบประชาธิปไตยเป็นหลัก และยังยึดมั่นการประนีประนอมหรือการเจรจา จนกลายเป็นวัฒนธรรมสำคัญกระแสหนึ่งในกองทัพมานานแล้ว ก่อนหน้าที่แนวทางสันติวิธีจะปรากฏขึ้นมาเป็นกระแสสำคัญในปัจจุบัน

ในปัจจุบันคงไม่มีใครปฏิเสธความสำคัญของกระแสสันติวิธี และก็คงไม่มีผู้นำทหารท่านใดไม่ยอมรับรู้กระแสและการบริหารจัดการปัญหาความขัดแย้งด้วยแนวทางสันติวิธี แต่ปัญหาตั้งต้นก็คือ เราจะอธิบายและหรือทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้ โดยเฉพาะทหารกับสันติวิธีในสังคมไทยได้อย่างไร หากเราขาดเรื่องราวความเป็นมาของนักรบสันติวิธีไทย แน่นอนว่า การที่เรา

จะเข้าใจที่มาและที่ไปของผู้นำทหารในประเด็นการไม่ใช้ความรุนแรงและการเมืองต้องแก้ด้วยการเมืองนั้น หนทางที่ดีที่สุดก็คือ การหวนกลับไปสู่รากเหง้าของเราเอง โดยการคิดย้อนกลับไปศึกษาความคิดและประสบการณ์ของนักรบสันติวิธีรุ่นแรกๆ ผู้ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลโดยตรงในประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่ผ่านมา

โดยสรุปประเด็นที่ต้องการจะชี้ให้เห็นในส่วนแรกนี้ ก็คือปัญหาเชิงกระแสภูมิปัญญาในสังคมไทย ซึ่งมีองค์ความรู้ด้านการทหารเพียงกระแสเดียว และเป็นกระแสที่มีความขัดกันกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และสังคมปัจจุบันอย่างชัดเจน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า สังคมไทยชื่นชมและปรารถนาผู้นำทหารที่ไม่ใช้ความรุนแรง แต่ยังไม่มีองค์ความรู้ว่าด้วยนักรบสันติวิธี ทั้งด้านฐานวิธีคิดและนโยบายรูปธรรมด้านยุทธศาสตร์และยุทธวิธี แม้ว่าเรามีตัวอย่างนักรบสันติวิธีในอดีตเกิดขึ้นหลายกรณีแล้วก็ตาม จึงเท่ากับว่าเราไม่มีรากความรู้เป็นฐานสร้างความเข้าใจในความหมายและพัฒนาการของผู้นำทหารไทยกับสันติวิธี โดยเฉพาะความต่อเนื่องจากสมัยปัจจุบันภายใต้การนำของ พลเอก อนุพงษ์ เผ่าจินดา ย้อนกลับไปในอดีตได้อย่างถึงแก่น ทั้งนี้ต้องเน้นย้ำว่าสาเหตุหลักคงมิใช่ผลสะท้อนจากปัญหาด้านการขาดข้อมูลหรือข้อเท็จจริง แต่กลับเป็นปัญหาด้านมุมมอง คือ การขาดวิธีคิดใหม่ เนื่องจากเรามักรับรู้แต่เรื่องราวของกลุ่มผู้นำทหารสายอำนาจนิยม จึงไม่เคยคิดหรือไม่เคยยอมรับว่านักรบสันติวิธีมีอยู่จริง ดังจะเห็นได้ว่า ผู้คนส่วนมากยังคงยึดติดกับวาทกรรมแบบเก่า เพราะมีกระบวนทัศน์[3] หรือฐานวิธีคิดแบบเดิมที่มองและเสนอเพียงภาพของกองทัพไทยที่มีเฉพาะผู้นำทหารสายอำนาจนิยมและหรือพวกชอบใช้แต่ความรุนแรงเท่านั้น

ผู้นำทหารไทยส่วนที่ขาดหายไป

ปฏิเสธไม่ได้ว่าสังคมไทยมีการศึกษาและสะสมความรู้ด้านการทหารมานานแล้ว โดยเฉพาะสมัยใหม่หรือสมัยรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา เรามีการศึกษาและเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการทหารมากพอควร เมื่อพิจารณาจากงานวิจัยวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทและเอก รวมทั้งบทความและตำราทางวิชาการซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่า 150-160 ชิ้น/เล่ม แต่ความรู้เกือบทั้งหมดที่เรามีในขณะนี้อยู่ภายใต้วาทกรรมชุดใหญ่แบบเดียวกัน คือมักมีแนวโน้มในการพินิจและวิเคราะห์บทบาทของทหารในฐานะเป็นผู้ร้ายเสมอ ทั้งในฐานะผู้ทำลายประชาธิปไตยและการใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นองค์ความรู้ชนิดที่ไม่มีใครหยิบยกขึ้นมาโต้แย้งอีก หรือเป็นวาทกรรมที่ปราศจากข้อสงสัย กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือความรู้นั้นกลายเป็นเรื่องธรรมดา จนใครๆก็รับรู้หรือเข้าใจได้ แต่เรื่องที่ธรรมดาๆ นั้น บางครั้งอาจไม่ธรรมดาก็ได้ หากเรารู้จักตั้งคำถามกับสิ่งนั้น ดังงานวิจัยนี้เริ่มจากการมองต่างมุมกับวาทกรรมที่ผ่านมา จึงเกิดเป็นประเด็นที่มาของการศึกษาว่าด้วยนักรบสันติวิธี "ใครว่าผู้นำทหารไทยมีแต่พวกอำนาจนิยม"[4]

งานวิจัยนี้ไม่ได้เริ่มจากการปฏิเสธภาพดังกล่าวของวาทกรรมเก่าว่าไม่จริง กล่าวคือ ไม่ได้ปฏิเสธการดำรงอยู่ของผู้นำทหารสายอำนาจนิยม และก็ไม่ปฏิเสธการใช้ความรุนแรงของทหารที่ผ่านมา แต่เริ่มจากมุมมองและข้อเสนอใหม่ที่ไม่เชื่อว่าภาพนั้นเป็นตัวแทนของผู้นำทหารไทย

ทั้งหมด เพราะในโลกที่เป็นจริงแล้ว ทหารมีแนวคิดและบทบาทสองด้านควบคู่กันเสมอมา นั่นคือ สงครามกับสันติภาพ หรือความรุนแรงกับสันติวิธี เพื่อความเข้าใจร่วมกันในประเด็นเหล่านี้ ขอยกตัวอย่าง แนวคิดและปรัชญาของซุนจื่อที่คนไทยมักคุ้นชื่อในนาม ซุนวู (Sun Wu) หรือ ซุนซี (Sun Tse) นักการทหารชาวจีน ผู้เขียนตำราพิชัยสงครามอันเลื่องชื่อ[5] ในตำราพิชัยสงครามนี้มีเนื้อหาสาระรวม 13 บทด้วยกัน และสาระสำคัญในนั้น ซุนจื่อก็ได้เสนอแนวคิดเรื่องสันติภาพเป็นเป้าหมายสูงสุดของการทำสงคราม และได้เน้นแนวทางสันติวิธีเป็นหลักของการรบชนะที่มีเกียรติชั้นเลิศ คือ การเอาชนะข้าศึกด้วยยุทธศาสตร์หรือการชนะโดยปราศจากการรบนั่นเอง

แนวคิดการชนะข้าศึกโดยปราศจากการรบนั้น แม้ว่าซุนจื่อจะกล่าวถึงการสงครามและหรือการรบราวกับว่าเป็นมโนภาพทางปรัชญา และอาจดูเป็นเชิงอุดมคติจนเกินไป ซึ่งอาจไม่เคยเกิดหรือมีความเป็นไปได้น้อยมากในทางความเป็นจริงก็ได้ แต่กลับสะท้อนหลักปรัชญาของซุนจื่อด้านสันติภาพและสันติวิธีเป็นอย่างดี คือเป็นสัญลักษณ์แฝงคติหรืออุปมานิทัศน์ของการต่อต้านสงครามและการใช้ความรุนแรง(Allegory of Anti-war and Anti-violence)[6]

หลักปรัชญาการไม่นิยมสงครามและไม่นิยมการใช้ความรุนแรงของซุนจื่อนี้ จะปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นอีก เมื่อซุนจื่อเน้นให้ผู้นำทหารหลีกเลี่ยงการเข่นฆ่าผู้คนในการทำสงคราม โดยเปรียบเทียบการชนะโดยการเข่นฆ่าผู้คนอย่างมหาศาลเป็นเพียงการชนะธรรมดาๆ เหมือนกับที่เราทุกคนก็สามารถมองเห็นดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ได้ ความว่า “การกระตุกผมที่ชี้อยู่ไม่ได้เป็นเครื่องบ่งว่า มีกำลังที่เข้มแข็ง การที่สามารถมองเห็นดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ก็ไม่ได้บ่งว่ามีตาอันแหลมคม การที่สามารถได้ยินเสียงฟ้าร้อง ก็มิได้หมายความหูไว ฉันใดก็ฉันนั้น ชัยชนะที่ผู้ใดก็ตามสามารถปราบจักรวรรดิได้โดยการเข่นฆ่าผู้คนอย่างมหาศาล ก็มิได้มีคุณค่าต่อการสรรเสริญ”[7]

จะเห็นได้ว่า แม้ซุนจื่อเป็นนักการทหารที่ยิ่งใหญ่ เคยผ่านสงครามและการรบมานับไม่ถ้วน แต่สิ่งที่เขาเขียนไว้ในตำราพิชัยสงครามนั้น กลับสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดสันติภาพและสันติวิธีอย่างถึงแก่น โดยเน้นให้ผู้นำทหารทั้งหลายหลีกเลี่ยงการทำสงครามและหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงทั้งในเชิงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีอย่างถึงที่สุด เพราะสิ่งที่ซุนจื่อเขียนแสดงเป็นนัยหลักก็คือ การไม่ทำสงครามเป็นสิ่งที่ดีที่สุด แต่ถ้าจำเป็นต้องทำแล้ว ต้องคิดถึงสันติวิธีเป็นลำดับแรกสุด ดังที่เขาได้เสนอไว้เป็นเชิงอุปมานิทัศน์ว่าด้วย การชนะโดยปราศจากการรบ คือสุดยอดแห่งการสงคราม

ถ้าเช่นนั้นแล้ว ทำไมแนวคิดและบทบาทด้านสันติภาพและสันติวิธีของทหารหายไปไหน หายไปได้อย่างไร? ด้วยฐานวิธีคิดแบบเก่าหรือไม่ อย่างไร ฉะนั้นถ้าหากเราสามารถหลุดออกจากฐานวิธีคิดแบบเก่าได้ เราก็จะเห็นโลกใหม่ของทหารซึ่งมีอะไรอีกมากมายหลากหลายกว่าที่เราคุ้นเคย หรือเคยเข้าใจกันโดยเฉพาะด้านที่ขาดหายไป คือ บทบาทและอิทธิพลของทหารกับสันติภาพและสันติวิธี ซึ่งก็มักปรากฏให้เห็นตลอดมาทั้งในระดับสากลและในสังคมไทยเช่นกัน

ในสังคมไทยเราเองนั้น ผู้นำทหารไทยที่มีแนวคิดปฏิเสธการใช้ความรุนแรงเป็นทางเลือกเมื่อเกิดความขัดแย้งในปัญหาต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ชาติ ภูมิภาค และระหว่างประเทศ ก็

ปรากฏให้เห็นจำนวนไม่น้อยตั้งแต่สมัยโบราณเรื่อยมา[8] แน่นอนว่าแนวคิดนี้ยังคงเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงยุคปัจจุบันอย่างเด่นชัด ทั้งในระดับนโยบายและเชิงการปฏิบัติการที่เป็นจริง[9] เพียงแต่เรื่องราวของนักรบสันติวิธีตลอดที่ผ่านมานั้นกลับถูกทอดทิ้งไว้ในประวัติศาสตร์ คือยังไม่เคยถูกหยิบยกขึ้นมาทำการศึกษาวิจัยอย่างจริงจังเป็นเชิงองค์ความรู้ ที่สำคัญยิ่งก็คือ บทบาทและอิทธิพลของนักรบสันติวิธีมักถูกบดบังและหรือกดทับโดยผู้นำทหารอำนาจนิยม ด้วยเหตุเช่นนี้จึงไม่ต้องแปลกใจนักที่สันติวิธีหรือปฏิบัติการไร้ความรุนแรงไม่เคยถูกนำขึ้นมาเป็นนโยบายหลักของรัฐ ในการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งต่างๆในสังคมไทย จวบจนกระทั่งสมัยนายกรัฐมนตรี พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ อาจนับเป็นครั้งแรกที่แนวทางสันติวิธีได้รับการปรับขึ้นเป็นหัวใจหลักในการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์สำคัญแห่งชาติ ในรูปของคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 66/23[10]

แนวคิดในการบริหารจัดการปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ด้วยหนทางการเมืองและถือว่า สันติวิธีเป็นแนวทางหลัก ตามที่ปรากฏขึ้นในรูป 66/23 นั้น เป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้นำทหารไทยได้รับอิทธิพลและหรือเรียนรู้จากระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งตามระบอบการปกครองใหม่นี้มีส่วนผลักดันให้รัฐต้องยอมรับการใช้สิทธิใช้เสียงของฝ่ายต่างๆ ในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น ดังทยอยปรากฏออกมาอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น นับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา แม้ว่าผู้นำทหารไทยในสมัย 66/23ในแง่ตัวบุคคลแล้วไม่มีความต่อเนื่องจากรุ่นพ.ศ. 2475 แต่แนวคิดหลักของพวกเขาก็ไม่ต่างไปจากนักรบสันติวิธีในคณะราษฎรทั้งสายทหารบกและทหารเรือ โดยเฉพาะในเรื่องการยอมรับกติกาของประชาธิปไตยและแนวทางสันติวิธี

ปฏิเสธไม่ได้ว่า หลักการและนโยบายที่ปรากฏออกมาภายหลัง ไม่ว่าจะเป็นในรูปของการเมืองนำการทหาร การสร้างความสมานฉันท์ทางการเมือง และการเมืองต้องแก้ด้วยการเมืองในปัจจุบันนั้น มีลักษณะเป็นการผลิตซ้ำหรือการขยายความจากแนวคิดต้นแบบที่มีอยู่ก่อนแล้ว เพราะทั้งหมดนี้เคยมีตัวอย่างเป็นรูปธรรมที่ปรากฏให้เห็นมานานแล้ว ทั้งในเชิงแนวคิด นโยบายและการปฏิบัติของทหาร อย่างน้อยก็เริ่มสะท้อนให้พบเห็นได้จากตั้งแต่สมัย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ในช่วงพ.ศ. 2476-2481 ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นช่วงการก่อตัวของนักรบสันติวิธีรุ่นแรกในสมัยประชาธิปไตย

ทำไมจึงกล่าวเช่นนั้น ก็เพราะข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่มักไม่ปรากฏเป็นกระแสความรู้ในสังคมไทยช่วงหลังพ.ศ. 2475 นั่นก็คือ พระยาพหลพลพยุหเสนา รวมทั้งผู้นำทหารบางส่วนจากกองทัพบกและทหารเรือทั้งที่เป็นและมิใช่สมาชิกของคณะราษฎร ได้แสดงออกในเชิงการกระทำที่สะท้อนให้เห็นชัดว่า พวกเขามีความรู้ เข้าใจ และเป็นส่วนสำคัญในฐานะผู้ริเริ่มและพยายามใช้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง เป็นทางเลือกในการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองต่างๆ ทั้งในระดับระหว่างและภายในประเทศ โดยเน้นการใช้การเจรจาแทนนโยบายสงคราม ขณะเดียวกันก็เน้นแนวทางการเมืองนำการทหาร การสมานฉันท์ทางการเมืองและการเมืองต้องแก้ไขด้วยการเมือง คือ การใช้วิถีทางประชาธิปไตยเป็นแนวทางหลักในการแก้ไขปัญหาความ

ขัดแย้งหรือต่อสู้กับฝ่ายต่างๆ รวมทั้งทำการแข่งขันกับผู้นำทหารสายอื่นๆโดยเฉพาะสายอำนาจนิยมหรือนิยมความรุนแรงด้วย ทั้งนี้เพื่อต้องการปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมการเมืองไทยให้มาอยู่ที่ระบอบรัฐสภา ที่เริ่มก่อตั้งขึ้นหลัง พ.ศ. 2475 เรื่อยมา จนกระทั่งพวกเขาหมดบทบาทไปจากกองทัพและการเมืองในช่วงต้นของสงครามเย็น โดยเฉพาะภายหลังเหตุการณ์การปราบปรามกลุ่มทหารเรือในกรณีกบฏแมนฮัตตัน ในปี พ.ศ. 2494 และตามติดด้วยการรัฐประหารเงียบในปลายปี พ.ศ. 2495 ซึ่งอาจถือเป็นการยุติบทบาทและอิทธิพลของนักรบสันติวิธีรุ่นแรกของไทยในสมัยประชาธิปไตย

แม้ว่านักรบสันติวิธีรุ่นแรกจะยุติบทบาทลงและล้มหายตายจากไปแล้วก็ตาม แต่มรดกทางแนวคิดและรูปแบบในการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งของพวกเขา ยังมีชีวิตและคงอิทธิพลอยู่ในวัฒนธรรมของทหารและกองทัพไทยต่อไปอย่างมั่นคง ดังจะพบเห็นต่อไปได้ว่ามรดกนี้ได้ฝังรากลึกจนกลายเป็นจิตวิญญาณที่พลังอำนาจนิยมใดๆ ก็มิอาจทำลายล้างได้ แม้ว่าในช่วงต้นของสงครามเย็น เมื่อนักรบอำนาจนิยม อันได้แก่ กลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงคราม (แปลก ขีตตะสังคะ พ.ศ. 2440-2507) และคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ทั้งกลุ่มจอมพล ผิน ชุณหะวัณ กับพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ และกลุ่มจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับจอมพล ถนอม กิตติขจร มีชัยชนะเหนือกลุ่มนักรบสันติวิธีอย่างเด็ดขาดในปี พ.ศ. 2495 ประกอบเข้ากับการเข้ามามีบทบาทของมหาอำนาจ โดยเฉพาะอิทธิพลในด้านการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ความรุนแรง ในการปราบปรามฝ่ายนิยมคอมมิวนิสต์ของค่ายโลกเสรีตะวันตก นำโดยสหรัฐอเมริกา ได้เข้ามาครอบงำกลุ่มผู้นำทหารและกองทัพไทยโดยรวมมากยิ่งขึ้น[11] ซึ่งแน่นอนว่าก็ยิ่งกดทับบทบาทและอิทธิพลของนักรบสันติวิธีและบดบังทางเลือกอื่นๆ เช่น การไม่ใช้ความรุนแรงทั้งในเชิงนโยบายและระดับการปฏิบัติการให้ลดน้อยถดถอยลงไปทุกขณะ แต่พลังแห่งการครอบงำของนักรบอำนาจนิยมและอิทธิพลของสหรัฐฯ ก็มิได้เบ็ดเสร็จและทรงพลานุภาพจนต่อต้านมิได้

ในที่สุด แนวคิดและรูปแบบในการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในระดับต่างๆ ด้วยหนทางการเมืองและถือว่าสันติวิธีเป็นแนวทางหลักนั้น ก็หวนกลับมามีบทบาทและอิทธิพลอีกครั้งในต้นทศวรรษ 2520 ในรูป 66/23 และค่อยๆทวีความสำคัญยิ่งๆ ขึ้นใน 2-3 ทศวรรษถัดมา โดยเฉพาะในสมัยปัจจุบัน ภายใต้นโยบายการสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติและการเมืองต้องแก้ด้วยการเมือง สาเหตุก็เนื่องจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกเป็นแรงผลักดันร่วมกัน กล่าวคือ การหวนกลับมาของแนวทางสันติวิธีนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลของกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากความขัดแย้งและการผ่อนคลายของโลกค่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งตามมาด้วยการสิ้นสุดของยุคสงครามเย็น แต่อีกส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นจากกระแสภายในของสังคมไทยเราเอง คือการเติบโตขึ้นของภาคประชาสังคม (Civil Society) ในฐานะแกนนำสำคัญยิ่งบนเวทีการเมืองประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม คงปฏิเสธไม่ได้ว่า ภาครัฐก็มีบทบาทสำคัญในการตอบรับต่อกระแสนั้นด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะการปรับตัวภายในกองทัพ ซึ่งแน่นอนว่าการปรับตัวไปสู่กระแสนั้นได้อย่าง

ทันท่วงที เป็นเพราะว่าภายในกองทัพเองก็มีฐานความรู้และวัฒนธรรมการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในลักษณะเช่นนี้เป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว โดยมีความคิดและประสบการณ์ของนักรบสันติวิธียุคแรกๆ เป็นต้นแบบหรือไอดอล(Idol) ให้กับผู้นำทหารรุ่นหลัง ทั้งในด้านการปรับแนวทางสันติวิธีขึ้นเป็นนโยบายแห่งชาติ และการนำไปประยุกต์ใช้ในทางยุทธศาสตร์และยุทธวิธี ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในระดับต่างๆ จึงทำให้สันติวิธีกลายเป็นกระแสสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน[12]

ทหารกับสันติวิธี

ถ้าเรามองเห็นและยอมรับว่า ทหารเองก็เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการที่ทำให้แนวทางสันติวิธีมีที่ยืนและกลายเป็นกระแสสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน เราย่อมมีจุดเบื้องต้นร่วมกันว่า ทหารกับสันติวิธีนั้นไปกันได้ แต่คงมีคำถามตามมาอีกมาก เป็นต้นว่า ใครบ้างคือนักรบสันติวิธี หรือผู้นำทหารท่านใดที่มีความคิดและยืนหยัดอย่างหนักแน่นในแนวทางสันติวิธีทั้งในอดีตและปัจจุบัน ความคิดของพวกเขาแตกต่างไปจากนักคิดสันติวิธีของพลเรือนหรือไม่ อย่างไร และการต่อสู้ของนักรบสันติวิธีปรากฏให้เห็นในลักษณะใด มีรูปธรรมอะไรบ้าง และมีการสานต่อมาในยุคหลังอย่างไร ที่สำคัญคือ ถ้าเราจะยอมรับหรือบันทึกฐานะทางประวัติศาสตร์ของพวกเขา เราจะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาให้อยู่ตรงไหนในกรอบใหญ่ของแนวคิด/ทฤษฎีสันติวิธีทั้งในระดับสากลและของนักคิดไทยเราเอง และท้ายที่สุดมรดกของนักรบสันติวิธีมีคุณค่าหรือมีความหมายต่อการพัฒนาประชาธิปไตย และหรือให้ข้อคิด/ประโยชน์ในเรื่องการไม่ใช้ความรุนแรงต่อสังคมไทยหรือไม่ อย่างไรบ้าง ทั้งในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ ความรู้ทางวิชาการและการปฏิบัติในชีวิตจริง

การจะตอบคำถามข้างต้น เราอาจต้องอาศัยข้อเท็จจริงและใช้เวลาไม่น้อย แต่ยังไม่จำเป็นต้องเร่งตอบในขณะนี้ เพราะประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า ถ้าหากเราก้าวผ่านคำถามเบื้องต้นในข้อแรกนั้นไปได้แล้ว คือ ทหารกับสันติวิธีไปกันได้ คงยอมรับและเห็นพ้องตรงกันในระดับหนึ่งว่าคำถามต่างๆ ที่ตามมาล้วนน่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะเท่ากับเป็นการกระโดดข้ามจากฐานความรู้ชุดเก่าแล้วเปิดมุมมองสร้างฐานวิธีคิดใหม่ในการศึกษาทหารไทยและสันติวิธีนั่นเอง เพียงแต่ในกระบวนการกระโดดข้ามความรู้เก่านั้น บันไดขั้นแรกที่เราจะต้องก้าวให้พ้น เพื่อเข้าใจเข้าถึงทหารและสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่างๆ นั้น ต้องเริ่มจากการคิดแบบทหารให้ได้ก่อน จึงจะช่วยให้เข้าใจความคิดของทหารโดยรวม และผู้นำทหารทั้งฝ่ายอำนาจนิยมและนักรบสันติวิธีในเชิงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีร่วมกันได้

การเรียกร้องวิธีคิดเช่นนี้แต่ต้น เหตุผลหลักคงมิใช่เป็นเพียงเพราะกระทำตามแบบเดียวกับวิธีการที่นักวิชาการโดยทั่วไปร้องขอไว้ เมื่อต้องการศึกษาวิจัยความคิดของกลุ่มอื่นๆในสังคม แต่เป็นเพราะนั่นคือหนทางที่ดีที่สุดในการเข้าใจและเข้าถึงกลุ่มคนที่เราต้องการจะเรียนรู้ ด้วยการทำให้พวกเขามีโอกาสเล่าเรื่องราวหรือได้ตอบคำถามเหล่านั้นด้วยตนเอง โดยเลือกสรรใช้วิธีวิทยา (Methodology) ที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษและเหมาะสมให้เข้ากับนักรบสันติวิธี ผู้ซึ่งสามารถจะถ่ายทอดเรื่องราวของพวกเขาผ่านร่องรอยเท่าที่มีอยู่ออกมาอย่างเป็นระบบระเบียบและถูกต้องตาม

หลักวิชาการ ในงานวิจัยนี้ได้เลือกวิธีการที่เรียกกันว่า “ปฺริสลักขณพยากรณศาสตร์” หรือตามภาษาอังกฤษว่า “Prosopography”[13] ซึ่งเป็นวิธีวิจัยที่จะช่วยค้นหาและตอบคำถามหลักของงานวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี

คำถามหลักของการวิจัย

คำถามหลักของงานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาคำตอบในระดับลึก สำหรับการทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวแปรต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้นำทหารไทยในเรื่องสันติวิธีและความรุนแรง โดยเฉพาะตัวแปรอะไรที่ทำให้ทหารคิดหรือมีแนวโน้มที่จะคิด และมองการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นทางออกในการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งต่างๆ เมื่อต้องเผชิญกับมัน โดยมุ่งพิจารณาที่เงื่อนไขด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ อีกทั้งตัวความคิดและประสบการณ์การต่อสู้ของผู้นำทหารสายสันติวิธีว่า พวกเขามีตัวแปรด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจพื้นฐานแบบใด และตัวแปรสภาพแวดล้อมนี้มีความสัมพันธ์กับความคิดของพวกเขาอย่างไร ที่สำคัญคือตัวความคิดและประสบการณ์การต่อสู้ของพวกเขา มีลักษณะเด่นอันแตกต่างไปจากผู้นำทหารสายอำนาจนิยมหรือสายเหยี่ยวตรงไหน และมีความหมายในบริบทของการเมืองไทยสมัยใหม่หรือไม่ อย่างไร?

หากแยกคำถามหลักข้างต้นออกเป็นส่วนๆ จะมี 3 ส่วนย่อยซึ่งสัมพันธ์กันและกัน ดังนี้

1. เริ่มจากต้องการแสวงหาว่า อะไรเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีบทบาทและอิทธิพลทำให้นักรบสันติวิธีคิดและเชื่อมั่นกับปฏิบัติการไร้ความรุนแรง และปัจจัยพื้นฐานนี้มีเพียงหนึ่งเดียวหรือหลายตัวแปร หากมีหลายตัวแปร ตัวแปรเหล่านั้นเป็นอิสระจากกัน หรือประกอบกันอย่างสลับซับซ้อนและทำงานอยู่ภายใต้เงื่อนไขแบบใด?

2. แนวทางสันติวิธีในความคิดและความเข้าใจของกลุ่มผู้นำทหารไทยนั้น มีลักษณะอย่างไร มีความเหมือนและต่างทั้งในเชิงแนวคิดและรูปแบบไปจากทฤษฎีของนักคิดสากลและของไทย ตรงไหนและอย่างไร ทั้งนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความเข้าใจที่เชื่อว่า แนวคิดสันติวิธีก็เช่นเดียวกับแนวคิดอื่น ๆ คือมีความหลากหลายและเป็นไปไม่ได้ที่จะมีใครหรือสำนักคิดไหนจะผูกขาดการนิยามหรือชี้ความถูกผิดแต่เพียงฝ่ายเดียว

3. การไม่ใช้ความรุนแรงของนักรบสันติวิธีนั้น มีความหมาย (meanings) ในสังคมการเมืองไทยสมัยใหม่หรือไม่ อย่างไร? โดยเฉพาะต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยและการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในมิติและระดับต่างๆทั้งในระดับภายในกลุ่มชนชั้นนำด้วยกันเอง กลุ่มในภาครัฐกับนายทุน และรัฐกับภาคประชาชน และปัญหาความขัดแย้งทั้งในเชิงอุดมการณ์และในเชิงศาสนาหรือชาติพันธุ์หรือกับชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะกับชาวมุสลิมใน 3 จังหวัดภาคใต้

แนวทางใหม่ของการศึกษา

จากการสำรวจและทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำถามหลักทั้งสามประการซึ่งสัมพันธ์กันนี้ ยังไม่เคยมีใครทำการศึกษาวิจัยมาก่อน[14] ทั้งในแวดวงนักวิชาการของต่างประเทศและของไทยเราเอง งานวิจัยนี้จึงต้องเริ่มต้นจากศูนย์ทั้งในด้านแนวคิดและวิธีการ

กล่าวคือ เพื่อที่จะตอบคำถามหลักเหล่านั้น งานวิจัยนี้นอกจากต้องเปลี่ยนมุมมองจากแบบเก่าแล้ว ในขณะเดียวกันก็ต้องเสาะหาวิธีการใหม่เช่นกัน ฉะนั้นงานวิจัยนักรบสันติวิธีนี้จึงมีความใหม่ในตัวเองสองด้านที่พัฒนาควบคู่ไปพร้อมๆ กัน ได้แก่ การสร้างฐานวิธีคิดและความรู้ชุดใหม่ และในเชิงการประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยหรือวิธีการวิเคราะห์ใหม่ในแวดวงของไทยศึกษา (Thai Studies) อีกนัยหนึ่งคือ การศึกษานี้มีลักษณะเด่นอันแตกต่างไปจากงานวิจัยไทยศึกษาที่ผ่านมา 2 ประการใหญ่ด้วยกัน คือ

1. งานวิจัยนี้อาจถือเป็นงานชิ้นแรกๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับนักรบสันติวิธีหรือประเด็นเรื่องสันติวิธีในกลุ่มผู้นำทหารไทย โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้นำทหารยุคแรกๆ ที่มีบทบาทและอิทธิพลในเชิงการริเริ่มเสนอแนวคิด นโยบาย รูปแบบและการต่อสู้ด้วยแนวทางสันติวิธี รวมทั้งความพยายามในการต้านทานการใช้ความรุนแรงของรัฐไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะนับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ฉะนั้นนอกจากจะเป็นงานบุกเบิกแล้ว ที่สำคัญงานวิจัยนี้กำลังสร้างฐานวิธีคิดและความรู้ชุดใหม่ในการวิจัยเกี่ยวกับทหารไปในตัวด้วย และอาจขยายไปสู่การศึกษาวิจัยทหารใหม่ในเชิงสถาบัน/ความเป็นอาชีพของทหารเอง ซึ่งเป็นไปได้ว่า ด้วยมุมมองและฐานวิธีคิดใหม่นี้ น่าจะช่วยทำให้เราสร้างองค์ความรู้อีกชุดที่มีความเข้าใจทหารไทยมากกว่าเพียงการมองและวิเคราะห์ผ่านประเด็นการปฏิวัติรัฐประหารและหรือผ่านกลุ่มผู้นำสายอำนาจนิยมเท่านั้น ดังที่นักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศส่วนมากมักนิยมใช้และอธิบายตามแนวทางนั้นตลอดมา[15]

2. งานวิจัยนี้เป็นงานบุกเบิกในการนำวิธีการศึกษาแบบ “ปุริสลักขณพยากรณศาสตร์” หรือ “Prosopography” เข้ามาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ผู้นำและการเมืองไทยสมัยใหม่ ซึ่งเท่าที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนเชิงวรรณกรรมหรือสำรวจเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้งในวงวิชาการไทยและต่างประเทศโดยเฉพาะตะวันตก พบว่ายังไม่เคยมีนักวิชาการท่านใดใช้วิธีการ“Prosopography” ในการศึกษากลุ่มผู้นำและหรือการเมืองของชนชั้นนำ (Elite)ไทย ทั้งกลุ่มพลเรือนหรือทหารก็ตาม นั่นก็หมายความต่อไปได้ว่า นอกจากงานวิจัยนี้เป็นการนำเอาวิธีการใหม่ (แต่เก่าจากที่อื่น)มาประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในการศึกษาเรื่องของไทยแล้ว ยังเท่ากับว่าเป็นการเปิดโลกกว้างให้แก่แวดวงวิชาการของไทยศึกษา อย่างน้อยก็ในเชิงการรับหรือเรียนรู้วิธีการศึกษาวิจัยที่ไม่คุ้นเคยและอาจเห็นว่าเป็นเพียงระเบียบวิจัยแบบธรรมดาๆ แต่วิธีการนี้กลับมีพลังอำนาจในการอธิบายทางวิชาการอย่างมีน้ำหนัก หากรู้จักใช้และหรือใช้มันให้เป็น[16]

วิธีการ “ปุริสลักขณพยากรณศาสตร์” หรือ Prosopography นี้กล่าวได้ว่าเป็นเครื่องมือวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ ในการศึกษาและอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของกลุ่มผู้นำ และได้รับความนิยมนำมาประยุกต์ใช้วิจัยอย่างแพร่หลายในโลกวิชาการตะวันตกตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2460 เป็นต้นมา งานเขียนของ Sir Lewis Namier 2 เล่ม คือ The Structure of Politics at the Accession of George III (1929) และ England in the Age of the

American Revolution. Vol. I (1930) ยังคงความเป็นเลิศในทางวิชาการในฐานะต้นแบบของ The classical prosopographical study หรือเป็นที่รู้จักกันในนามของ“สำนัก Namier” (the Namier School) ซึ่งให้ความสำคัญเฉพาะด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ ในการอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของกลุ่มผู้นำ[17] ส่วนงานเขียนของ Timothy Tackett เรื่อง Becoming a Revolutionary: the Deputies of the French National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (1789-1790) (1996) เป็นงานวิจัยที่เด่นในสำนัก the modern prosopographical method สำนักนี้นอกจากเน้นภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจแล้ว ยังให้ความสำคัญกับข้อมูลเชิงคุณค่าทางวัฒนธรรม ความคิด ประสบการณ์และอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มผู้นำที่ศึกษาอีกด้วย[18]

ฉะนั้นเมื่อผสมผสานทั้งสองแบบข้างต้นเข้าด้วยกัน วิธีการ Prosopography จึงเป็นการศึกษาวิจัยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพที่มีลักษณะเฉพาะในตัวเอง ด้วยการเน้นปัจจัยภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ และสายสัมพันธ์ทางสังคม (connections)ในทุกมิติ รวมทั้งความคิด ประสบการณ์และวัฒนธรรมของบุคคลและกลุ่ม เป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางการเมืองและสังคม โดยทั่วไปกลุ่มบุคคลที่มักได้รับความนิยมทำการวิจัยศึกษาด้วยวิธีการนี้ คือ กลุ่มชนชั้นนำ (Elite) ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ แต่ก็ไม่จำเป็นเสมอไป เพราะมีการนำวิธีการนี้ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษากลุ่มบุคคลต่างๆ หลากหลายมากขึ้น เช่น พวกนักปฏิวัติ ได้แก่ สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์ในรัสเซียหรือยุโรป หรือกลุ่มสาขาวิชาชีพอื่นๆ เช่น กลุ่มนักกฎหมาย ทนายความ กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มทหารที่จบการศึกษารุ่นเดียวกัน และที่กำลังได้รับความนิยมมาก คือ กลุ่มสตรีในขบวนการปฏิวัติหรือพรรคคอมมิวนิสต์ ทั้งในทางประวัติศาสตร์ของยุโรปและประเทศโลกที่สาม[19]

ด้วยวิธีการ Prosopography ทั้งแบบ classical และ modern ที่ให้ความสำคัญกับข้อมูลทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะช่วยทำให้การศึกษาและจัดทำองค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มผู้นำทหารไทยสมัยใหม่เป็นไปอย่างเป็นระบบ และสามารถให้คำตอบทางการเมืองในระดับพื้นฐานได้ว่า ทำไมและหรืออย่างไร ผู้นำทหารไทยส่วนหนึ่งจึงมีลักษณะเด่นและมีแนวโน้มไปทางอำนาจนิยม/นิยมการใช้ความรุนแรง ในขณะที่ผู้นำทหารอีกส่วนหนึ่งกลับมีลักษณะตรงข้ามและหันมาใช้แนวทางสันติวิธีแทน

งานวิจัยนี้จึงเป็นการศึกษาที่มุ่งเปรียบเทียบปัจจัยด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งความคิด วัฒนธรรมและประสบการณ์ทางการเมืองของกลุ่มทหารทั้งภายในคณะราษฎรด้วยกันเอง และที่ไม่ใช่สมาชิกคณะราษฎร โดยใช้วิธีการ “Prosopography” เป็นระเบียบวิธีวิจัยหลักในการศึกษาภูมิหลังของผู้นำทหารไทยทั้งทหารบก ทหารเรือและทหารอากาศ จำนวน 120 นาย ประกอบด้วย นักรบสันติวิธีจำนวน 60 นายและนักรบอำนาจนิยม 60 นาย โดยจะประยุกต์วิธีการ Prosopography นี้ทั้งแบบ classical นำโดย Sir Lewis Namier ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์การเมืองอังกฤษที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดคนหนึ่ง และแบบ modern เช่นงานของTimothy Tackett ผู้

ศึกษาประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสสมัยการปฏิวัติที่ดีที่สุดเป็นวิธีการในการศึกษาภูมิหลัง ความคิดและพฤติกรรมทางการเมืองของนักรบสันติวิธีและผู้นำทหารสายอำนาจนิยม/นิยมความรุนแรง ทั้งนี้เพื่อค้นหาตัวแปรพื้นฐานที่สามารถจะช่วยอธิบายได้ว่า การยอมรับหรือไม่ยอมรับแนวทางสันติวิธีและประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้นำทหารไทยหรือไม่อย่างไร?

Prosopography ของผู้นำทหารไทย

ผู้นำทหารไทยส่วนที่อาจจัดอยู่ในกลุ่มนักรบสันติวิธีนั้น งานวิจัยนี้ได้เน้นผู้นำทหารสำคัญจำนวน 60 นาย ประกอบด้วย 4 ส่วนย่อย ได้แก่ กลุ่มทหารบกซึ่งมี 2 กลุ่มคือ กลุ่มพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา สมาชิกแกนนำส่วนใหญ่คือนายทหารอาวุโสของคณะราษฎร และกลุ่มพลโท หลวงสิงหนาดโยธารักษ์ และนายทหารเสนาธิการทหารรุ่นหนุ่ม-เสรีไทย ส่วนอีก 2 กลุ่มนั้นเป็นทหารเรือ ได้แก่ กลุ่มทหารเรืออาวุโส นำโดย พลเรือโท พระยาราชวังสัน และกลุ่มทหารเรือรุ่นหนุ่มในคณะราษฎร ภายใต้การนำของ พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน

สำหรับกลุ่มนักรบอำนาจนิยมนั้น มีจำนวน 60 นายเช่นกัน โดยประกอบด้วย 3 ส่วนย่อย ส่วนแรก คือ กลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมาชิกส่วนมากมาจากนายทหารรุ่นหนุ่มของคณะราษฎร และส่วนที่สองและสาม ได้แก่ กลุ่มภายในของคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งแบ่งเป็นอีก 2 ส่วนย่อย สมาชิกส่วนมาก คือ กลุ่มจอมพลผิน ชุณหะวัณ-พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ และกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์-จอมพล ถนอม กิตติขจร กลุ่มหลังสุดนี้ส่วนมากเป็นนายทหารที่มีอายุน้อยกว่าสมาชิกคณะราษฎร และจะมีบทบาททางการเมืองต่อเนื่องนับจากหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เรื่อยมาจนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

ในการศึกษาภูมิหลังของผู้นำทหารจำนวน 120 คนนั้น ผู้วิจัยเน้นตัวแปรด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ 4 ปัจจัยหลักด้วยกัน ได้แก่ ฐานะทางครอบครัว ภูมิหลังบ้านเกิด เชื้อชาติและการศึกษา[20] ซึ่งถือเป็นตัวแปรพื้นฐานที่กำหนดหรือบ่งบอกแนวโน้มทางพฤติกรรมของผู้นำทหารในแต่ละกลุ่มได้ กล่าวคือ เมื่อรวมภูมิหลังทั้ง 4 เข้าด้วยกันแล้ว สามารถอธิบายบุคคลในฐานะปัจเจกชนและสายสัมพันธ์ของเขากับบุคคลอื่นและกลุ่มผู้คนต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งยังสามารถอธิบายพฤติกรรมการแสดงออกทางการเมืองของบุคคลหรือในฐานะกลุ่ม ซึ่งมักมีแนวโน้มไปตามสถานภาพ ฐานะหรือเงื่อนไขด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ และปัจจัยทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ลักษณะทางจิตวิทยา อุปนิสัย และความสัมพันธ์ทางสังคมระดับต่างๆ (connections) เช่น กลุ่มเพื่อน เครือญาติ หุ้นส่วนทางธุรกิจหรือทางการเมือง ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ตัวแปรเหล่านี้มิได้อยู่โดดๆ แต่มีลักษณะประสานสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งย่อมจะก่อให้เกิดแนวโน้มไปในแนวทางสันติวิธีหรืออำนาจนิยม เมื่อผู้นำทหารกลุ่มนั้นมีอำนาจและเผชิญกับปัญหาความขัดแย้ง นั่นก็หมายถึงว่า ผู้นำทหารในแต่ละกลุ่มจะมีแนวโน้มทางพฤติกรรมการแสดงออกไปในทิศทางใดในสองทางนั้น มาจากลักษณะของ Prosopography เป็นสำคัญนั่นเอง

“ปุริสลักขณพยากรณศาสตร์” ของกลุ่มนักรบสันติวิธีปรากฏผลดังนี้ ฐานะทางครอบครัวในระดับแกนนำมาจากฐานะดีเกือบ 100 % แต่ถ้าเฉลี่ยสมาชิกทั้งหมดมาจากฐานะดี 50 % อีก 50 % มาจากฐานชั้นกลาง-ล่าง ส่วนบ้านเกิด ในระดับแกนนำอยู่ในกรุงเทพฯและปริมณฑล 100 % แต่หากพิจารณาสมาชิกโดยรวม 70% อยู่ในกรุงเทพฯและปริมณฑล สำหรับด้านเชื้อชาติ นักรบสันติวิธีมีความหลากหลายในกลุ่ม ประกอบด้วยเชื้อชาติไทยเพียง 60 % ส่วนที่เหลือมีจีน เวียดนามและอื่นๆ และการศึกษา ระดับแกนนำจบจากต่างประเทศ 75 % ฉะนั้นโดยภาพรวมด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มนี้ แสดงให้เห็นว่า นักรบสันติวิธีมีลักษณะหลากหลายค่อนข้างสูง คือมาจากทั้งครอบครัวที่มีฐานะดี ปานกลางและระดับล่าง มีประสบการณ์เติบโตอยู่ในแหล่งชุนชนใหญ่ที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชน ซึ่งประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ และแกนนำส่วนใหญ่จบการศึกษาจากต่างประเทศ ลักษณะทั้ง 4 ประการนี้จะตรงกันข้ามกับนักรบอำนาจนิยมอย่างชัดเจน

กลุ่มนักรบอำนาจนิยมมีลักษณะทาง Prosopography ค่อนข้างเป็นเอกภาพหรือไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ฐานะทางครอบครัว เกือบ 100% มาจากครอบครัวฐานะไม่ดี (มีเพียง 2 รายที่พ่อรับราชการในระดับพระยา) สมาชิกส่วนมากมาจากครอบครัวชาวนาชาวสวน และข้าราชการระดับล่าง ส่วนบ้านเกิด สมาชิกส่วนมาก 80% เกิดและเติบโตในต่างจังหวัดและชนบท แน่นอนว่ากลุ่มนี้ประกอบด้วยเชื้อชาติไทยเกือบ 100% (มีเพียง 2-3 รายเป็นแขกและจีน) และที่ไม่น่าประหลาดใจก็คือ เกือบ 100 % เช่นกันที่สมาชิกไม่เคยมีประสบการณ์การศึกษาในต่างประเทศ (มีเพียงกรณีเดียว คือ จอมพล ป. พิบูลสงครามที่จบการศึกษาจากฝรั่งเศส) ลักษณะที่ตรงกันข้ามเช่นนี้น่าจะช่วยนำไปสู่ข้อสรุปเบื้องต้นในระดับหนึ่งได้ว่า ตัวแปรเหล่านั้นมีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกในเรื่องสันติวิธีและความรุนแรงของผู้นำทหารไทยหรือไม่อย่างไร?[21]

ผลการวิเคราะห์ในเบื้องต้น [22]

ในขั้นของการแปรผลจากตัวเลขไปสู่ข้อสรุปว่าด้วยสันติวิธีและความรุนแรงนั้น จะเน้นผู้นำทหารในฐานะกลุ่มมากกว่าบุคคล และต้องไม่ลืมว่าสาระสำคัญของการวิเคราะห์นั้น มิใช่พิจารณาเฉพาะตัวแปรทั้ง 4 ข้างต้นเท่านั้น แต่หัวใจขึ้นอยู่กับว่า ภายในแต่ละกลุ่มผู้นำทหารนั้น มีความหลากหลายหรือเอกภาพด้วย และนำไปเปรียบเทียบกับกำลังพลหลัก โดยเฉพาะแกนนำของกองทัพในขณะนั้นๆ อีกชั้นหนึ่ง เพราะเท่าที่ปรากฏมา แสดงให้เห็นข้อเท็จจริงที่น่าสนใจว่า ผู้นำทหารที่มีภูมิหลังทางสังคม-เศรษฐกิจแตกต่างไปจากกำลังหลัก ส่วนใหญ่มักมีแนวโน้มไปทางสันติวิธีมากกว่าอำนาจนิยม เนื่องจากการมีความหลากหลาย น่าจะช่วยให้เกิดการยอมรับความแตกต่างและการประนีประนอม รวมทั้งการมีข้อเสนอหลายๆทางเลือกเมื่อเผชิญกับปัญหาความขัดแย้ง ข้อพิจารณานี้ไม่ใช่เป็นเพียงความคิด แต่เป็นบทพิสูจน์ทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ ซึ่งได้ให้บทเรียนที่มีคุณค่าประการหนึ่ง นั่นก็คือ ยุคใดที่ผู้นำทหารมีความเป็นเอกภาพสูง ยุคนั้นมักจบลงด้วยระบอบเผด็จการและการใช้ความรุนแรงเสมอ

หากพิจารณาในฐานะที่เป็นกลุ่มมากกว่าตัวบุคคล อาจสรุปอย่างกว้างๆได้ว่า ผู้นำทหารที่มีแนวโน้มจัดอยู่ในกลุ่มนักรบสันติวิธีนั้น โดยเฉพาะในระดับแกนนำมักมาจากครอบครัวที่มีฐานะดี-ปานกลาง (หรือชนชั้นกลางในระดับบน) เกิดและเติบโตในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชน ซึ่งอาจเป็นชุมชนในตัวเมืองหรือกรุงเทพฯ และมีประสบการณ์กว้างทั้งในและต่างประเทศ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเติบโตในครอบครัวที่ฐานะดี มีส่วนได้รับการอบรมที่ดีและมีประสบการณ์ที่ดีเช่นกัน คือไม่เคยผ่านการต่อสู้ดิ้นรนมาก เช่น ไม่ต้องแย่งสิ่งของและอาหารหรืออื่นๆมากเท่ากับคนที่เติบโตในครอบครัวยากจน โดยทั่วไปคนเหล่านี้จึงมักมีแนวโน้มที่จะมองโลกในแง่ดี[23] ประกอบกับการเติบโตในชุนชนเมืองหรือชุมชนที่ใหญ่และหรือมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แน่นอนว่าย่อมมีส่วนช่วยทำให้พวกเขามีความเคยชินหรือคุ้นเคยและมีสายสัมพันธ์ทางสังคมในหลายมิติกับผู้คนที่มีความแตกต่างมากกว่าความเหมือนในหลายด้านด้วยกัน ทั้งด้านความคิด ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม ฯลฯ[24]

ที่สำคัญอีกประหนึ่งคือ การได้ไปศึกษาต่างประเทศ ก็มีส่วนช่วยให้นักรบสันติวิธีมีโลกทัศน์กว้างและคุ้นเคยกับความแตกต่างและหรือความหลายหลากเช่นกัน นอกจากนั้นการไปใช้ชีวิตในต่างแดน โดยเฉพาะในยุโรป แม้จะเป็นช่วงสั้นๆ แต่ก็อาจทำให้พบเห็นหรือได้ข้อคิดจากมุมกว้างขึ้นในเชิงประสบการณ์และวัฒนธรรม ทั้งในด้านปัญหาความขัดแย้งและวิธีการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งของสังคมนั้นๆ[25]

การศึกษาภายในประเทศอย่างเดียว ซึ่งเน้นการเรียนการสอนให้ทหารเป็นแบบเดียวกันในทางอุดมคตินั้น ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าส่งผลให้ทหารมีความรู้สึกรักชอบยึดมั่นใน“อัตตา” (Self) มาก จึงมีเอกลักษณ์สูงและแยกออกจากสังคมกลุ่มอื่นๆ อย่างชัดเจน เหตุนี้โอกาสที่ทหารจะทำลายกลุ่มอื่นที่แตกต่างจากกลุ่มตนด้วยความรุนแรงก็มีมากตามไปด้วย ฉะนั้นการที่ผู้นำทหารได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศ อย่างน้อยที่สุดจะมีโอกาสลดเอกลักษณ์ของทหารแบบอุดมคติของไทยลงได้ เพราะการศึกษาต่างประเทศนั้น นอกจากจะช่วยเปิดโลกทัศน์ให้กว้างแล้ว สิ่งสำคัญคือการได้เรียนรู้จากระบบการศึกษาของตะวันตก ช่วยให้ทหารผู้นั้นไม่ยึดถืออคติเป็นเจ้าเรือนเกินไปและจะช่วยให้ทหารผู้นั้นแยกแก่นออกจากกระพี้ได้ คือมองจากโลกเป็นจริง มิใช่มองโลกจากอุดมคติตามแบบของไทยที่ตายตัวเสมอไป[26]

พระราชนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยวในพลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ก็ทรงเปิดประเด็นให้ข้อคิดสอดคล้องกับเรื่องนี้ไว้น่าสนใจยิ่ง ความว่า

> “การได้ท่องเที่ยวไปในโลกกว้างมีผลดีเสมอ เป็นการฝึกคนเราให้มีทัศนะกว้างไกล บางครั้งเราจะหมกมุ่นอยู่กับความคิดแคบๆ และปัญหาของตนเอง การมองโลกในภาพรวมจะเห็นว่าผู้อื่นมีปฏิกิริยาต่อสถานการณ์ชีวิตของเขาอย่างไร เห็นอย่างนี้แล้วจะลดอคติในการตัดสินใจของเรา การยอมรับในวิถีชีวิตและความคิดของผู้อื่นมากขึ้น จะทำให้มีเสรีภาพในหัวใจของเรา ไม่ผูกมัดยึดอยู่แต่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกินไป”[27]

ฉะนั้นด้วยปัจจัยภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจเช่นนี้ อาจช่วยชี้ให้เห็นแนวโน้มได้ว่า ไม่เพียงแต่ทำให้นักรบสันติวิธีเรียนรู้เรื่องการยอมรับความแตกต่างหรือความหลากหลาย แต่ยังรวมถึงการเรียนรู้ที่จะปฏิบัติอย่างสันติวิธีด้วย คืออยู่รวมกันเข้าเป็นกลุ่มชนที่ยอมรับซึ่งกันและกันในฐานะที่มีสิทธิเท่าเทียมกัน มีความตั้งมั่นที่จะร่วมกันทำงานสร้างสรรค์อนาคตซึ่งทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ฉะนั้นปัจจัยภูมิหลังเหล่านี้โดยรวมๆ (ขอเน้นว่าไม่ใช่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเป็นเอกเทศ) ล้วนมีอิทธิพลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมที่ทำให้พวกเขาคุ้นเคยกับความหลากหลายและการประนีประนอม จึงเลือกหนทางสันติวิธีเป็นทางออกในการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง[28]

นอกจากนี้ ยังมีตัวแปรอีกปัจจัยหนึ่งที่น่าสนใจ เมื่อพิจารณานักรบสันติวิธีในฐานะกลุ่ม คือสมาชิกในกลุ่มนี้มีความหลากหลายในตัวของกลุ่มเองและในกองทัพด้วย จึงคุ้นเคยกับการแลกเปลี่ยน ถกเถียง ถ่วงดุลภายในกลุ่มและกองทัพ ฉะนั้นโดยธรรมชาติแล้วพวกเขาจึงเคยชินและยอมรับความแตกต่างหรือเอกภาพบนความหลากหลาย และการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งนั้นๆในแนวสันติวิธี ทั้งนี้สาเหตุสำคัญก็คือ สภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่นักรบสันติวิธีเติบโตขึ้นมานั้น ไม่ได้ถูกปิดกั้นด้วยกำแพงที่แบ่งเขาแบ่งเราอย่างชัดเจนนั่นเอง[29]

ในทางตรงกันข้าม เมื่อพิจารณาในฐานะกลุ่มของนักรบอำนาจนิยม กลับพบเห็นได้เด่นชัดว่า ภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มนี้ มีลักษณะเป็นเอกภาพมากกว่านักรบสันติวิธี คือสมาชิกเกือบทั้งหมดมาจากครอบครัวที่ยากจน-ชนชั้นกลางระดับล่าง เติบโตและมีประสบการณ์แคบๆ ในชุนชนเล็กๆ ตามชนบทในต่างจังหวัดต่างๆ ซึ่งมักเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยประชาชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติและหรือมาจากกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน อันได้แก่ เชื้อชาติไทย และที่สำคัญคือพวกนี้ไม่มีประสบการณ์จากต่างประเทศหรือจากโลกกว้างเลย ฉะนั้นนักรบอำนาจนิยมจึงถูกหล่อหลอมขึ้นด้วยสภาพแวดล้อมที่ก่อกำแพงที่แบ่งกั้นพวกเขาพวกเราเด่นชัดและเข้มข้นกว่า

ด้วยปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เติบโตขึ้นในลักษณะข้างต้นนี้ น่าจะมีผลโดยตรงและโดยอ้อมที่ผลักดันให้ผู้นำทหารกลุ่มนี้หันไปใช้ความรุนแรงเป็นทางออกเมื่อเผชิญกับการต่อสู้และหรือความขัดแย้ง ทั้งนี้เข้าใจได้ว่าอาจเป็นเพราะการเติบโตในครอบครัวที่ยากจน ซึ่งต้องแก่งแย่งหรือต่อสู้ดิ้นรนค่อนข้างมาก โลกของพวกเขามักเต็มไปด้วยความรุนแรง จึงมักมองโลกในแง่ร้าย ลักษณะเช่นนี้ในทางจิตวิทยาก็ช่วยอธิบายเสริมว่า เด็กที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเหยื่อต่อมาโตขึ้นก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรุนแรง[30] ประกอบกับการเติบโตในชุนชนที่เล็กๆในชนบท ซึ่งส่วนมากเป็นชุมชนที่ไม่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ จึงเคยชินกับความเหมือนมากกว่าความแตกต่าง และที่สำคัญยิ่งก็คือ พวกเขาไม่มีสายสัมพันธ์ทางสังคมอย่างกว้างขวางเมื่อเติบโตขึ้น ไม่ว่าจะผ่านกลุ่มเพื่อนนักเรียน เครือญาติการแต่งงาน หรือสมาคมธุรกิจการค้า ฯลฯ ทำให้พวกเขาไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย ความแตกต่างและการประนีประนอมเมื่อมีปัญหาความขัดแย้ง กลุ่มนี้จึงไม่เคยเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน เช่น การเจรจาหรือต่อรอง ฯลฯ ซึ่งก็มีนัยว่าพวกนี้ขาดความอดทนและความอดกลั้นในภาวะที่ต้องเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งนั่นเอง

อีกทั้งพวกเขาไม่เคยไปศึกษาต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศในแถบตะวันตก ก็ยิ่งทำให้พวกเขาขาดประสบการณ์และทักษะในการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง ทั้งในเชิงตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงและความพยายามของสังคมที่พยายามจะหาวิธีการต่างๆเพื่อแก้ไขปัญหานั้นในแนวทางที่ก่อให้เกิดความสูญเสียน้อยที่สุด

สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ผู้นำทหารสายอำนาจนิยมเมื่อเติบโตขึ้นในสังคม ขาดประสบการณ์และทักษะที่สำคัญในการเข้าใจปัญหาความขัดแย้งและการบริหารจัดการปัญหานั้นๆ ฉะนั้นพวกเขาก็ไม่ต่างไปจากสมัยเด็กๆ คือยังคงอยู่ในโลกแคบๆ แบบเดิม จึงมักมองสถานการณ์ทั้งหลายจากทัศนะแบบอัตนิยมหรือการมีตัวเองเป็นศูนย์กลาง(Centration) นั่นเอง ในแง่นี้ความเป็นอัตนิยมสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความก้าวร้าวรุนแรง ซึ่งนักวิชาการบางท่านสรุปไว้ว่า “ความคิดแบบอัตนิยมในวัยรุ่นและผู้ใหญ่เป็นตัวแปรสำคัญที่รองรับ (Approve) การต่อสู้และในพฤติกรรมการต่อสู้” [31] ฉะนั้นภายใต้สภาพแวดล้อมที่หล่อหลอมนักรบอำนาจนิยมเติบโตขึ้นนี้ จึงมีอิทธิพลสำคัญที่ทำให้พวกเขาซึ่งมีกำลังและอาวุธอยู่ในมือสามารถใช้ความรุนแรงได้ไม่ยาก หากเกิดปัญหาความขัดแย้งทั้งภายในและกับต่างประเทศ

นอกจากนี้ ยังมีตัวแปรอีกปัจจัยหนึ่งที่น่าสนใจ เมื่อพิจารณานักรบอำนาจนิยมในฐานะกลุ่ม คือสมาชิกในกลุ่มนี้มีเอกภาพมากในตัวของกลุ่มเองและในกองทัพด้วย จึงไม่คุ้นเคยกับการแลกเปลี่ยน ถกเถียงหรือโต้แย้งภายในกลุ่มและกองทัพ เพราะมีรากฐานความคิด ความเชื่อ ฯลฯ รวมทั้งประสบการณ์เป็นไปในแบบเดียวกัน ซึ่งแน่นอนว่าพวกเขามีลักษณะเป็น“กลุ่มนิยม” (Group-Centeredness) หรือ ชาตินิยม (Nationalism) หรือ เชื้อชาตินิยม (Ethnocentrism) และจึงไม่แปลกใจที่พวกเขาได้ก้าวเป็นผู้นำชาตินิยมในระยะต่อมา ดังเช่น สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากแนวคิดเรื่องชาตินิยมมีความเข้มข้นในกองทัพอยู่แล้ว ก่อนที่นักรบอำนาจนิยมจะก้าวขึ้นสู่อำนาจหลัง พ.ศ. 2475[32]

โดยธรรมชาติแล้ว ทหารเคยชินกับวัฒนธรรมการใช้อำนาจและการว่าอะไรว่าตามกันหรือตามผู้นำ จึงมักเปิดโอกาสให้มีการใช้อำนาจเผด็จการและความรุนแรง เมื่อเผชิญกับการท้าท้ายหรือความขัดแย้ง ที่สำคัญคือ นักรบอำนาจนิยมมักพินิจความแตกต่างและความขัดแย้งกับชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มใหม่ๆ ในสังคม เช่น การเติบโตขึ้นของภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นสาเหตุนำไปสู่ความแตกแยกทางสังคมและหรือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศชาติ เนื่องจากนักรบอำนาจนิยมคือตัวแทนของชนกลุ่มใหญ่ของสังคมนั่นเอง จึงมีแนวโน้มมองกลุ่มอื่นๆ เป็นฝ่ายตรงข้ามหรือเป็นศัตรูไปหมด และมักเป็นศัตรูที่ต้องขจัดมากกว่าร่วมวงได้ โดยมีแนวคิดว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติแบบแคบเป็นฐานรองรับอยู่[33]

ฉะนั้นด้วยลักษณะภูมิหลังที่แตกต่างอย่างตรงกันข้ามกันนี้ นับเป็นตัวแปรพื้นฐานที่ทำให้ผู้นำทหารกลุ่มอำนาจนิยม คิดและใช้วิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งต่างไปจากนักรบสันติวิธีตามข้อสรุปในเบื้องต้นนี้ แม้เรายังจะตอบอย่างชัดเจนไม่ได้ว่า ตัวแปรเหล่านี้ทำงานกันอย่างไร

ภายใต้เงื่อนไขอะไร ในการกำหนดความคิดและพฤติกรรมของผู้นำทหาร แต่เราคงปฏิเสธได้ยากว่าตัวแปรเหล่านี้คือ ปัจจัยสำคัญที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังในการช่วยอธิบายความแตกต่างระหว่างนักรบสันติวิธีและอำนาจนิยมที่มีบทบาทและอิทธิพลในสมัยประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี

ในระบอบประชาธิปไตยนั้น เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งแล้ว ย่อมมีทางออกในแนวทางสันติวิธีเสมอ แต่การที่ผู้นำทหารนั้นจะตัดสินใช้วิธีการใดในสองวิธีดังกล่าว ก็ขึ้นกับว่าผู้นำทหารนั้นมีภูมิหลังและประสบการณ์อย่างไร ด้วยเหตุนี้ปัจจัยด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ เมื่อรวมเข้ากับตัวแปรด้านความคิดและความเชื่อ รวมทั้งประสบการณ์หรือการเรียนรู้ในวัยเด็กที่สะสมกันมา และสายสัมพันธ์ทางสังคมในมิติต่างๆ เมื่อบุคคลนั้นเติบโตขึ้น ก็สามารถใช้เป็นแนวทางอย่างกว้าง ๆ ในการกำหนดได้ว่า ใครควรจะถูกจัดอยู่ในกลุ่มใดของนักรบ โดยเราสามารถนำผลการวิเคราะห์จากวิธีการ “ปุริสลักขณพยากรณศาสตร์” หรือ Prosopography ที่ปรากฏผลแล้วนั้น ไปตรวจสอบในขั้นต่อไป ในเชิงความคิดและพฤติกรรมการต่อสู้ทางการเมืองของพวกเขาที่ปรากฏเป็นจริงในบริบททางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่

กล่าวอีกทางหนึ่งได้ว่า ฐานะของนักรบสันติวิธีจะแจ่มชัดยิ่งขึ้น หากเราพิจารณาความคิดและประสบการณ์การต่อสู้ที่ผ่านมาของพวกเขา โดยย้อนเวลากลับไปในอดีต แล้วทำความเข้าใจจากเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้น เริ่มจากความคิดหลักเรื่องความมั่นคงแห่งชาติควรตั้งอยู่บนรากฐานอะไร ระหว่างความหลากหลายหรือเอกภาพของกลุ่มชน ซึ่งความคิดที่แตกต่างกันในประเด็นนี้จะกลายเป็นที่มาของสองสำนักแนวคิดในหมู่ผู้นำทหาร และส่งผลให้นักรบสันติวิธีและอำนาจนิยมคิดและมองปัญหาความมั่นคงของชาติแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง และยังจะมีผลทำให้การกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาแห่งชาติ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการต่างประเทศ รวมทั้งวิธีการหรือมาตรการการเมืองและการปกครองแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดอีกด้วย โดยจะสะท้อนออกให้เห็นจากแนวปฏิบัติหรือการกระทำของรัฐบาล ทั้งในด้านมาตรการและหรือวิธีการในการบริหารจัดการกับปัญหาทางการเมืองที่ไม่เหมือนกันอย่างมีนัยยะ ระหว่างแนวทางการใช้กำลัง/ความรุนแรงกับสันติวิธี

ความหลากหลายคือความมั่นคงของชาติ[34]

จุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้ผู้นำทหารสองกลุ่มนี้คิดและกระทำต่างกันนั้น มาจากอุดมคติหรือรากความเชื่อที่ไม่เหมือนกัน ระหว่างฝ่ายหนึ่งที่เห็นว่าความหลากหลายของกลุ่มชนในสังคมคือความมั่นคงแห่งชาติ กับอีกฝ่ายหนึ่งที่คิดว่าความมั่นคงต้องมาจากเอกภาพทางเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ฯลฯ ของผู้คนในสังคม แน่นอนว่านักรบสันติวิธีอยู่ในฝ่ายแรกซึ่งมีอุดมการณ์ที่ยืดหยุ่นในตัว เนื่องจากพวกเขามองปัญหาต่างๆจากพื้นฐานที่เป็นจริง จึงมักมีแนวโน้มที่ยอมรับความแตกต่างและเชื่อว่าในความแตกต่างนั้น สามารถก่อให้เกิดความสามัคคีหรือความภักดีต่อส่วนรวมคือสังคมและชาติโดยรวมได้ หากรู้จักบริหารจัดการให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ใช้นโยบายการเมืองนำการทหารและเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติที่รู้จักกันดีในปัจจุบัน

ในทางตรงกันข้าม นักรบอำนาจนิยมกลับอยู่ในฝ่ายหลัง โดยเน้นไปที่ความเป็นเอกภาพทางเชื้อชาติหรือกลุ่มชนหนึ่งเดียว ที่มีอุดมการณ์ ความเชื่อ วัฒนธรรม ฯลฯ แบบเดียวเท่านั้น เพราะนักรบอำนาจนิยมมีฐานความเชื่อที่ค่อนข้างแข็งและตายตัวหรือมองปัญหาความมั่นคงแห่งชาติในเชิงอุดมคติมากกว่าความเป็นจริง จึงมักมีแนวโน้มอนุรักษ์นิยมต่อต้านกระแสใหม่ๆและไม่ยอมรับการดำรงอยู่ของความขัดแย้งทั้งเชิงอุดมการณ์ ศาสนาและวัฒนธรรม หรือความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เนื่องจากมีพื้นฐานความเชื่อว่าความแตกต่างหรือความหลากหลายคือที่มาของความขัดแย้งและปัญหาต่างๆ และมักมองความขัดแย้งต่างๆนั้นจากสายตาที่ไม่ไว้ใจ ซึ่งจะนำไปสู่ความไม่มั่นคงในท้ายที่สุด ดังจะพบเห็นบ่อยครั้งว่า พวกเขามักทำให้เรื่องปัญหาความขัดแย้งกับฝ่ายตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็นระดับชนชั้นนำด้วยกันเอง หรือกับประชาชนทั่วไป กลายเป็นเรื่องใหญ่ที่ลากไปสู่ประเด็นความมั่นคงแห่งชาติ คือเป็นภัยคอมมิวนิสต์และหรือเรื่องการแบ่งแยกดินแดนเสมอ[35]

โดยธรรมชาติบุคลิกอำนาจนิยมซึ่งมีความรู้สึกไม่มั่นคงและการมองโลกในแง่ร้ายนั้น จะมีส่วนสำคัญทำให้การพินิจปัญหาความมั่นคงแตกต่างไปจากผู้นำทหารสายสันติวิธี กล่าวคือพวกอำนาจนิยมจะใช้ประเด็นเรื่องที่อาจนำไปสู่ความมั่นคงของชาติเป็นประเด็นทางการเมือง เพื่อระดมประชาชนเข้ามาสนับสนุนรัฐบาล ดังจะเห็นได้ว่า ผู้นำทหารสายอำนาจนิยมมักมองปัญหาต่างๆของสังคมด้วยความรู้สึกไม่มั่นคง เพราะฉะนั้นจึงต้องแสวงหาความมั่นคงด้วยวิธีการและรูปแบบต่างๆ โดยอาจหยิบยกประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เช่น ปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ หรือและปัญหาคนต่างเชื้อชาติ ศาสนา โดยเฉพาะปัญหาเชื้อชาติจีนและปัญหามุสลิมทางภาคใต้ ซึ่งอาจทำให้ประชาชนหวาดกลัวหรือตื่นตระหนก และสามารถนำไปสู่การรณรงค์สร้างความมั่นคงให้กับทหารในฐานะผู้นำของประเทศและสังคมได้ แต่ผู้นำทหารสายสันติวิธีซึ่งมีแนวคิดและความรู้สึกตรงกันข้ามกับพวกอำนาจนิยม กลับยอมรับความหลากหลายและเห็นว่านั่นคือที่มาของความมั่นคง เพราะฉะนั้นนักรบสันติวิธีจะไม่ใช้ประเด็นดังกล่าวไปเป็นประเด็นทางการเมืองเพื่อระดมประชาชนเข้ามาสนับสนุนรัฐบาล นอกจากนั้นผู้นำทหารสายสันติวิธีมักมองโลกในแง่ดี จึงไม่เห็นว่าศัตรูไม่ว่ากลุ่มอำนาจเก่าหรือผู้นำท้องถิ่นจะเป็นพลังการเมืองที่สร้างปัญหาหรือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของระบอบรัฐธรรมนูญและชาติ

ฉะนั้นเมื่อเปรียบเทียบความคิดกับผู้นำทหารอำนาจนิยม กล่าวได้ว่า ฐานคิดเบื้องต้นที่สำคัญประการหนึ่งของนักรบสันติวิธี ก็คือมีลักษณะก้าวหน้า โดยพวกเขาพินิจความหลากหลายเป็นความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ แต่การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับรากความรู้และวิธีคิดของนักรบสันติวิธีนั้น จำเป็นต้องเริ่มจากการวิเคราะห์หาความคิดหลักของทหารโดยทั่วไปให้ได้ก่อน แล้วทำการเปรียบเทียบหาความแตกต่างของสองกระแสความคิดในกองทัพ เพื่อแยกให้ออกจากกันระหว่างนักรบสันติวิธีกับอำนาจนิยม แม้ว่าพวกเขาต่างได้รับการฝึกฝนมาในแบบเดียวกันก็ตาม

อะไรคือฐานความรู้และวิธีคิดหลักของทหาร? คำตอบง่ายนิดเดียว เพราะหน้าที่หลักของทหารผูกพันอยู่กับภารกิจสำคัญของกองทัพคือ การป้องกันเอกราช ซึ่งเกี่ยวพันกับเรื่องความมั่นคงแห่งชาติ แต่ในเชิงแนวคิดเรื่อง “ความมั่นคงของชาติ” เป็นประเด็นที่กว้างขวาง ครอบคลุมแทบทุกด้าน ทั้งภายในและภายนอกของประเทศ เช่น การเมืองเรื่องประชาธิปไตย การเคลื่อนไหวของฝ่ายค้าน ปัญหาชนกลุ่มน้อย และปัญหาคอมมิวนิสต์ ฯลฯ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าจะแสวงหาความมั่นคงหรือมาตรการป้องกันอธิปไตยของชาติอย่างไร นับเริ่มจากประเด็นพื้นฐานว่าทหารจะนิยามหาความหมายและการจัดการกับปัญหาความมั่นคง รวมทั้งการกำหนดบทบาทของตนในการบริหารจัดการกับปัญหานั้นอย่างไร? เพื่อไม่ให้กระทบต่อการปกครองระบอบประชาธิไตย

แน่นอนว่า ทหารเป็นกลุ่มบุคคลที่ถูกฝึกฝนทั้งกายภาพและอุดมการณ์เพื่อรับภารกิจป้องกันเอกราชของชาติโดยเฉพาะ และความมั่นคงแห่งชาติก็ถือได้ว่า เป็นแผนแม่บทสำหรับทหารทุกนาย คือความปลอดภัยของชาติต้องมาเป็นลำดับแรก เพราะฉะนั้นทำอย่างไรจึงจะบรรลุผล หรือต้องทำอย่างไรเพื่อเป็นหลักประกันให้กับเอกราชของชาติ ถ้าคิดตามแบบทหาร คำตอบก็คือต้องมีแสนยานุภาพทั้งในด้านกำลังทหารและอาวุธ ด้วยความคิดเช่นนี้ ผู้นำทหาร ไม่ว่าชาติใดสมัยใดก็ตาม ล้วนต้องการกำหนดนโยบายแห่งชาติให้สอดคล้องกับภารกิจนั้น คือให้ความสำคัญกับกองทัพเป็นหลักเหนือสิ่งอื่นใด

ฉะนั้นจึงไม่แปลกใจนักที่แนวทางหรือนโยบายการพัฒนาประเทศของไทยเรา มักจะเน้นหนักในด้านการพัฒนากองทัพ ทั้งในด้านการเพิ่มพูนศักยภาพด้านกำลังและความทันสมัยของอาวุธ ดังนั้นงบประมาณส่วนใหญ่ในแต่ละปีก็จะต้องทุ่มเทให้กับกองทัพมากที่สุด การตัดงบหรือคัดค้านงบประมาณของทหารนั้น จะโดยรัฐสภาหรือรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งก็ดี เป็นสิ่งซึ่งผู้นำทหารอาจยอมรับไม่ได้ และอาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในประเด็นเรื่องความมั่นคงแห่งชาติได้เสมอ[36] และที่สำคัญก็คือ ถ้าหากผู้นำทหารเห็นว่า การกระทำต่างๆของกลุ่มอื่นหรือฝ่ายตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็นการคัดค้านหรือไม่เห็นด้วยกับนโยบายหรือการกระทำของรัฐจะไปกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติเสมอแล้ว การที่จะใช้ความรุนแรงกับฝ่ายดังกล่าวนั้นก็กลายเป็นเรื่องไม่ยากเช่นกัน

แม้ว่าผู้นำทหารโดยทั่วไปมีกระแสความคิดไปในแนวข้างต้น มาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2475 แล้ว คืออาจเริ่มขึ้นก่อนเมื่อสังคมไทยมีสถาบันทหารอาชีพในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาก็ว่าได้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าผู้นำทหารทั้งหมดมีความคิดเช่นนั้นเพียงกระแสเดียว โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำทหารสายพิราบซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นสมาชิกและไม่ได้เกี่ยวข้องกับคณะราษฎร และได้มีส่วนร่วมทางการเมืองเมื่อเริ่มเข้าสู่การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ นักรบสันติวิธีมีความเข้าใจและตระหนักดีถึงปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างการใช้กำลังทหารในการเมืองระบอบใหม่ คือจะต้องทำอย่างไรเพื่อให้การจัดการด้านความมั่นคงของทหารเป็นที่ยอมรับและเหมาะสมในระบอบประชาธิปไตยหรือไปกันได้ โดยไม่ขัดกับหลักค้ำประกันในเรื่องสิทธิ เสรีภาพของบุคคลในสังคมไทยจนเกินไป

และในท้ายที่สุดต้องไม่ไปขัดแย้งกับระบอบประชาธิปไตยที่พวกเขาเองได้ร่วมสถาปนาขึ้นมาด้วย ซึ่งความเข้าใจและตระหนักในประเด็นเหล่านี้ จะสะท้อนให้เห็นจากการกระทำที่พวกเขาแยกออกระหว่างความมั่นคงทางทหารกับทางการเมือง หรือความมั่นคงของรัฐบาลกับของประเทศชาติ

กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือ นักรบสันติวิธีมองเห็นเส้นขีดแบ่งระหว่างกิจการของทหารและของการเมืองออกจากกันนั่นเอง นับตั้งแต่ต้นของระบอบการปกครองใหม่แล้ว นักรบสันติวิธีมีแนวคิดที่จะต้องรุกทางการเมืองหรือต่อสู้ทางการเมือง คือการพัฒนาการเมืองไปสู่การแข่งขันในระบอบประชาธิปไตยเพื่อทำให้เกิดความสงบ ไม่มีการต่อสู้ด้วยอาวุธ นักรบสันติวิธีจึงยึดเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้เพื่อทำให้เกิดความมั่นคงทางการเมือง ไม่ใช่นำเอาความมั่นคงทางการทหารมาใช้เพียงอย่างเดียว ดังจะพบเห็นต่อไปได้ว่า แนวคิดและรูปแบบที่พระยาพหลฯและนักรบสันติวิธีพยายามสร้างความมั่นคงแห่งชาติ ก็คือการยึดหลักการประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางการเมือง ซึ่งเป็นพื้นฐานของความมั่นคงทางทหารและแห่งชาติ

ฉะนั้นแม้ผู้นำทหารสายพิราบจะถูกฝึกฝนมาเหมือนกันในด้านภารกิจความมั่นคงแห่งชาติ แต่พวกเขากลับมองและแลเห็นวิธีการปกป้องความมั่นคงแห่งชาติต่างกันอย่างชนิดตรงกันข้ามกับสายอำนาจนิยม กล่าวคือ แทนที่จะเน้นแต่การทหาร พวกเขากลับมุ่งที่การเมือง คือเน้นความมั่นคงทางการเมืองเป็นรากฐานของความมั่นคงแห่งชาติ แน่นอนว่าการมีกระบวนทัศน์เช่นนี้เป็นผลสะท้อนซึ่งสามารถนำไปโยงเข้าสู่เรื่องการมองความมั่นคงทางทหารกับความมั่นคงทางการเมืองที่แตกต่างกันในกองทัพอีกด้วย หากถามถึงที่มาของปัญหาความมั่นคงแห่งชาตินั้นมาจากไหน? และปัญหาความมั่นคงแห่งชาติเป็นปัญหาเดียวกับความมั่นคงทางทหารหรือไม่? โดยพื้นฐานแล้วพวกเขามองประเด็นความมั่นคงแห่งชาติกว้างกว่าหรือต่างไปจากสายอำนาจนิยม โดยเห็นว่า ปัญหาความมั่นคงแห่งชาติอันเกิดจากปัญหาการเมือง (เช่น ปัญหาประชาธิปไตย) ไม่ใช่เรื่องความมั่นคงทางการทหาร หมายความว่า ความมั่นคงแห่งชาติแยกไม่ออกจากปัญหาการเมือง ถ้าแก้ไขปัญหาการเมืองตก ความมั่นคงก็จะไม่มีปัญหา ที่สำคัญคือความมั่นคงที่ว่านี้ไม่ใช่ความมั่นคงทางทหาร แต่เป็นความมั่นคงทางการเมืองหรือการปกครองประเทศ ความมั่นคงทางทหารขึ้นต่อความมั่นคงทางการเมือง และความมั่นคงทางการเมืองตั้งอยู่บนความสมานฉันท์และประชาธิปไตย นั่นคือต้องให้ความสำคัญกับการเมืองของประชาชนหรือเสียงของประชาชน ซึ่งก็คือกลไกของฝ่ายนิติบัญญัติหรือสภาผู้แทนราษฎร[37]

การให้ความสำคัญกับฝ่ายสภาผู้แทนราษฎรนั้น ปรากฏอย่างเด่นชัดตลอดในช่วง 6 ปีที่พระยาพหลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังตัวอย่าง เช่น การจัดการกับปัญหาคอมมิวนิสต์ซึ่งเกิดขึ้นก่อน พ.ศ. 2475และนักรบอำนาจนิยมหลัง 2475 ก็มักมีบทบาทสำคัญในการใช้ประเด็นนี้สร้างความมั่นคงให้กับตัวรัฐบาล แต่ในสมัยพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี กลับให้อำนาจอย่างเต็มที่กับสภาผู้แทนราษฎรในการแก้ไขและหรือจัดการกับปัญหานี้ อันที่จริงแล้วหลัง พ.ศ. 2475 ผู้ที่ริเริ่มใช้ประเด็นนี้เป็นประเด็นทางการเมืองให้กับกลุ่มตน

หาใช่ผู้นำทหารอำนาจนิยมไม่ แต่กลับเป็นกลุ่มขุนนางเก่านำโดยพระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรี ช่วง 2475-2476 โดยใช้เป็นประเด็นทางการเมืองกำจัดฝ่ายตรงข้าม คือกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์[38] หลังจากนั้นนักรบอำนาจนิยมทั้งกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงครามและคณะรัฐประหาร 2490 ก็เป็นผู้รับช่วงต่อจากกลุ่มขุนนางเก่า

แต่แนวคิดของกลุ่มขุนนางเก่าในเรื่องนี้ กลับไม่มีอิทธิพลต่อนักรบสันติวิธี พระยาพหลฯ และผู้นำทหารสายพิราบไม่ได้ใช้เรื่องดังกล่าวอีกเลย เพราะเห็นว่าเป็นประเด็นทางการเมืองและจะนำไปสู่การแตกแยกมากกว่าจะสร้างความมั่นคง ดังจะเห็นได้ว่า ตลอดสมัยรัฐบาลพระยาพหลฯ รัฐบาลไม่เคยหยิกยกเรื่องนี้ขึ้นเป็นประเด็นทางการเมืองในการขจัดฝ่ายตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอำนาจเก่าพวกนิยมเจ้า หรือฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร ตรงกันข้าม พระยาพหลฯ กลับให้อำนาจฝ่ายสภาผู้แทนราษฎรอย่างเต็มที่ในการกำหนดเรื่องดังกล่าว เช่น เมื่อมีการนำร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมูนิสต์ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2477 ของนายเลียง ไชยกาล ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี เข้าสู่การพิจารณาในสภาผู้แทนราษฎร[39]

ดังนั้นสิ่งที่นักรบสันติวิธีคิดและกำหนดนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติ จึงไม่ได้คิดและวางมาตรการในกรอบแคบๆ ว่า ความมั่นคงทหารคือความมั่นคงแห่งชาติอย่างเดียว แต่จะคิดกว้างกว่านั้น และหันไปพัฒนาหรือผลักดันในเรื่องอื่นๆที่สำคัญ และเป็นการวางรากฐานที่มั่นคงให้แก่ชาติและสังคม เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม หรือการกระจายรายได้และอำนาจหรือความเป็นธรรมให้กับกลุ่มคนต่างๆอย่างทั่วถึงในสังคม และไม่สนับสนุนความคิดและดำเนินนโยบายเชื้อชาติหรือชาตินิยมต่อต้านชนกลุ่มน้อย เป็นต้น เรื่องทั้งหมดนี้ต่างหาก คือสิ่งที่นักรบสันติวิธีเห็นว่าจะช่วยสร้างสรรค์หรือเป็นวิธีสร้างความมั่นคงแห่งชาติที่ยืนยาวอย่างแท้จริง

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นักรบสันติวิธีไม่มีอุดมการณ์รักชาติแบบรุนแรง ที่จำกัดเฉพาะเชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่งเท่านั้น แต่จะยอมรับความหลากหลายของกลุ่มชนและเห็นว่าระบอบรัฐธรรมนูญเป็นระบบบริหารที่ดีในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง เพราะเป็นแนวทางสันติและสามารถรองรับปัญหาความขัดแย้งของประชาชนที่มีประโยชน์และความคิดต่างกันมาตกลงกันได้ โดยอาศัยเวทีสภาผู้แทนราษฎรและกลไกต่างๆ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาระดับต่างๆ ของชาติ[40]

ด้วยลักษณะพื้นฐานด้านแนวคิดเกี่ยวกับการมองความมั่นคงแห่งชาติเช่นนี้ นักรบสันติวิธีจึงให้การยอมรับและช่วยพัฒนาระบอบประชาธิปไตย แม้นักรบสันติวิธีจะถูกฝึกฝนและอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมของวัฒนธรรมอำนาจนิยม แต่ความคิดของพวกเขาก็มีแนวโน้มที่จะยอมรับหลักการอำนาจประชาธิปไตยและพยายามผลักดันให้หลักการนี้แทรกซึมเข้าไปฝังตัวอยู่ในกองทัพ[41] ดังจะเห็นได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำทหาร ภายหลัง พ.ศ.2475 มีที่มาจากวัฒนธรรม 2 กระแส คือ วัฒนธรรมอำนาจนิยมและวัฒนธรรมอำนาจประชาธิปไตย ซึ่งวัฒนธรรมกระแสหลัง

นี้จะสะท้อนออกเมื่อนักรบสันติวิธีมีบทบาทและอิทธิพลทางการเมือง และเป็นที่มาของนโยบายการเมืองนำการทหาร

ต้นแบบของการเมืองนำการทหารและความสมานฉันท์แห่งชาติ

> "ข้าพเจ้าในนามของรัฐบาลขอแถลงนโยบายดังต่อไปนี้ รัฐบาลนี้มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้ปวงชนชาวสยามทุกเหล่าทุกชั้นตั้งแต่ พระมหากษัตริย์ คณะสงฆ์ สภาผู้แทนราษฎร รัฐบาล ตลอดจนอาณาประชาราษฎรได้รวมกันเป็นสมานฉันท์ตั้งมั่นอยู่ในระบอบรัฐธรรมนูญเป็นปึกแผ่นแน่นหนาด้วยความสามัคคี เพราะรัฐบาลนี้เชื่อตระหนักว่าการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญเป็นวิถีทางดีที่สุดที่จะนำมาซึ่งความวัฒนาถาวรของประเทศชาติสืบต่อไป"
>
> (พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี กล่าวในวาระแถลงนโยบายของรัฐบาล พ.ศ. 2477) [42]
>
> "ข้าพเจ้าเชื่อว่าทุกคนคงจะร่วมมือกันเป็นสมานฉันท์ คือ โค ออ เปอเร ชั่น ที่จะร่วมกันทั้งสองฝ่าย และการที่สภาฯนี้ได้ดำเนินการมาเป็นอันดีนั้น ก็พิสูจน์ให้เห็นว่าได้มีการสมัครสมานกันเป็นอย่างดีแล้ว และการที่เจ้าคุณนายกรัฐมนตรีได้หวังนั้น ข้าพเจ้าก็หวังเหมือนกันว่า จะมีความสมัครสมานปรองดองกัน"
>
> (ประธานสภาผู้แทนราษฎร กล่าวในวาระปิดประชุมสมัยวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477) [43]

ในส่วนนี้จะได้พิจารณาถึงประสบการณ์จากการต่อสู้ที่เป็นจริงของนักรบสันติวิธีในช่วง พ.ศ. 2475-2495 ซึ่งการเมืองในช่วงนี้เป็นระยะของการเปลี่ยนผ่าน มีความขัดแย้งทางการเมืองสูง โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มที่สูญเสียอำนาจกับกลุ่มอำนาจใหม่ที่ขึ้นมามีบทบาทและอิทธิพลในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย นอกจากนั้นก็ยังมีกลุ่มอำนาจใหม่เกิดขึ้นตามระบอบใหม่ เช่น กลุ่มสมาชิกผู้แทนราษฎรในฐานะผู้นำท้องถิ่นซึ่งมีแนวคิดและผลประโยชน์แตกต่างไปจากกลุ่มผู้นำส่วนกลาง ฉะนั้นภายใต้ระบอบใหม่ที่กำลังก่อตัวขึ้นหลัง 2475 ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และทับซ้อนในหลายมิติด้วยกัน ทั้งในระหว่างกลุ่มผู้นำส่วนกลางด้วยกันเอง และผู้นำท้องถิ่นกับรัฐบาลกรุงเทพฯ ดังจะเห็นได้ว่าแม้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน จะนับเป็นการปฏิวัติหรือรัฐประหารที่ไม่รุนแรงหรือปราศจากการนองเลือด แต่เหตุการณ์หลังจากนั้นกลับทวีความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการต่อสู้ของกลุ่มการเมืองในขณะนั้น ซึ่งอาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆได้อย่างน้อย 4 กลุ่มด้วยกัน คือ คณะราษฎร กลุ่มขุนนางเก่า กลุ่มเจ้านายและหรือพวกนิยมเจ้า และกลุ่มผู้นำท้องถิ่นหรือกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร[44]

โดยทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกันว่า แนวโน้มกระแสหลักของการเมืองหลัง พ.ศ. 2475 นั้น แม้รูปแบบการปกครองจะมีลักษณะเป็นระบอบประชาธิปไตย เช่น มีรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้งและ

สภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภา ฯลฯ แต่คงปฏิเสธไม่ได้ว่า มีการใช้ความรุนแรงมากกว่าแนวทางสันติวิธี หรือมีการใช้กำลังทหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งมากกว่าอาศัยเวทีการเจรจาตามกระบวนการของระบอบการเมืองที่ก่อตัวขึ้นนั้น ดังที่สะท้อนออกด้วยการใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่ผู้นำ (the elites) ด้วยกันเอง โดยเฉพาะระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มขุนนางเก่าและพวกนิยมเจ้า และภายในสมาชิกคณะราษฎรด้วยกันเอง รวมทั้งผู้นำทหารรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ และภายในรุ่นใหม่เช่นกัน และในระดับรัฐบาลกับประชาชนโดยเฉพาะรัฐบาลทหารกับสื่อมวลชนและกลุ่มผู้นำท้องถิ่น (the local elite) หรือพวกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทหนึ่ง (ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน) นอกจากนั้นในระดับระหว่างประเทศ รัฐบาลทหารก็มีการใช้ความรุนแรงจัดการกับปัญหาความขัดแย้งทั้งกับเพื่อนบ้านและมหาอำนาจ เช่น สงครามอินโดจีน-ฝรั่งเศส (พ.ศ. 2483-2484) สงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2484-2488) และสงครามเย็นโดยเฉพาะภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา

ภายใต้สภาวะการเมืองดังกล่าว แน่นอนว่าอำนาจและนโยบายส่วนมากมักตกอยู่กับการนำของกลุ่มนักรบอำนาจนิยม แต่ประเด็นที่น่าสนใจในที่นี้ มิใช่คำถามเกี่ยวกับนักรบอำนาจนิยม เช่น อะไร ทำไมและอย่างไร ที่เปิดทางให้ผู้นำสายนี้ก้าวขึ้นมามีบทบาทและอิทธิพลทางการเมือง หากอยู่ที่ว่า ในท่ามกลางความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงเป็นทางออกนั้น นักรบสันติวิธีมีท่าทีและเสนอแนวทางจัดการกับปัญหาความขัดแย้งนั้นอย่างไร กล่าวอีกทางหนึ่งก็คือ พวกเขายึดอะไรเป็นหลักการสำคัญ ซึ่งเป็นแนวทางที่พวกเขาไม่เพียงใช้ในการต่อสู้ภายในกองทัพเท่านั้น ที่ต้องแย่งชิงการนำกับนักรบอำนาจนิยม แต่ยังใช้เพื่อทำการแข่งขันและต่อสู้กับกลุ่มต่างๆในหมู่ผู้นำด้วยกัน อีกทั้งกับผู้แทนฯของประชาชน และการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศอีกด้วย

คำตอบนั้นย่อมชัดเจนว่า นักรบสันติวิธียึดกติกาของประชาธิปไตยเป็นหลัก หรือนั่นก็คือหลักการเมืองนำการทหาร อันที่จริงแล้วโดยธรรมชาติของนักรบจะไม่ปฏิเสธการใช้กำลังและหรืออาวุธ แต่นักรบสันติวิธีกลับหลีกเลี่ยงไม่ใช้กำลังและอาวุธที่พวกเขามีอยู่เป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น นัยนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า นักรบสันติวิธีเริ่มต้นจากการละทิ้งกระบวนทัศน์แห่งการยอมรับความรุนแรง แล้วหันไปพิจารณาทางเลือกอื่น คือแนวทางการไม่ใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติการไร้ความรุนแรง อันมีฐานความเชื่อเรื่องอำนาจทางสังคม(ตามระบอบรัฐธรรมนูญ) ดำรงอยู่ได้ เพราะมีการยอมรับเชื่อฟัง(รัฐบาล) และการต่อสู้ทางการเมืองเกือบตลอด 20 ปีแรกภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญนั้น นักรบสันติวิธีก็ได้แสดงแบบอย่างการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นรูปธรรมประกอบเข้ากับความคิดของพวกเขาอย่างชัดเจน แน่นอนว่าการกระทำเช่นนี้ทำให้ความหมายของนักรบสันติวิธีกระจ่างชัดและเป็นจริงขึ้น ในฐานะต้นแบบที่เป็นแบบอย่างหรือไอดอล (Idol) ของการเมืองนำการทหารและการสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ

แม้ว่ากำเนิดและพัฒนาการของหลักการนี้ ยังไม่พบว่ามีผู้ใดผู้หนึ่งกำหนดให้ปรากฏเป็นนโยบายหลักแห่งชาติอย่างเด่นชัด ทำนองเดียวกับในสมัยหลัง เช่น กรณี 66/23 หรือเพื่อความ

สมานฉันท์ฯและการเมืองต้องแก้ด้วยการเมืองก็ตาม แต่เป็นหลักการใหญ่ที่พวกเขาโดยรวมนับตั้งแต่กลุ่มทหารเรืออาวุโสนำโดย พลเรือโท พระยาราชวังสัน กลุ่มทหารบกนำโดยพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา และพลโท หลวงสิงหนาดโยธารักษ์ ไปจนถึงกลุ่มท้ายสุดคือ กลุ่มทหารเรือรุ่นหนุ่มในคณะราษฎร ภายใต้การนำของ พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ได้ร่วมกันยืนหยัดและแสดงให้เห็นเป็นแบบฉบับอย่างชัดเจน ต่อเนื่องและคงเส้นคงวาตลอดในช่วงที่กล่าวนี้[45]

ตามแนวคิดและหลักการนี้ นักรบสันติวิธียึดหลักการสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติเป็นพื้นฐาน แล้วใช้แนวคิดการเมืองนำการทหารและการเมืองต้องแก้ด้วยการเมืองเป็นหนทางปฏิบัติ โดยเน้นการเจรจา ไกล่เกลี่ยและประนีประนอมและการสร้างความสามัคคีเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ไม่ว่าความขัดแย้งนั้นปรากฏขึ้นในหรือนอกสภาผู้แทนราษฎร เช่นกบฏหรือรัฐประหารก็ดี หรือสงครามกับเพื่อนบ้านหรือระดับโลกก็ดี ในขณะเดียวกันพวกเขาก็เน้นการเคารพกติกาของรัฐธรรมนูญและอาศัยกลไกและวิถีทางของระบอบรัฐสภา เป็นแนวทางยุติข้อพิพาทระหว่างรัฐบาลกับฝ่ายค้านต่างๆ แทนการยึดอำนาจรัฐประหารและหรือการใช้กำลังทหาร-ตำรวจเข้าปราบปรามฝ่ายตรงข้าม ซึ่งมาจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มเจ้านายหรือพวกนิยมเจ้า กลุ่มขุนนางเก่า และพวกอนุรักษ์นิยม รวมทั้งกลุ่มผู้นำท้องถิ่นและพวกหัวก้าวหน้า โดยเฉพาะกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(อีสาน)[46] ฯลฯ

ปฏิเสธไม่ได้ว่าในสมัยเริ่มต้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น นักรบสันติวิธีได้พยายามสร้างกลไกสำหรับระงับและคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งไว้ในวัฒนธรรมของทหารและทหารกับการเมือง คือ การเมืองต้องนำการทหารและการเมืองต้องแก้ด้วยการเมือง นัยนี้คือไม่มีการใช้กำลังเข้ามาตัดสินปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งก็เท่ากับเป็นการละทิ้งแนวทางการทำปฏิวัติรัฐประหารและการปราบปรามฝ่ายตรงข้าม ในขณะเดียวกันนักรบสันติวิธีก็เป็นผู้ริเริ่มการสร้างความสมานฉันท์ทางการเมือง กล่าวคือเมื่อทหารทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้แล้ว และรู้ว่ายังมีความขัดแย้งโดยเฉพาะกับกลุ่มอำนาจเก่า เช่น กลุ่มเจ้านาย ซึ่งแน่นอนว่าไม่อาจยอมรับการปกครองแบบใหม่ในทันที ฉะนั้นรัฐบาลก็ต้องใช้ไม้อ่อนบริหารประเทศ โดยการประนีประนอมและหรือการสร้างความสมานฉันท์ทางการเมือง[47] แต่ทั้งหมดนั้นก็ต้องอยู่ในขอบเขตของระบอบรัฐธรรมนูญ[48] จากนั้นก็พยายามประคับประคองการเมืองพัฒนาไปสู่การแข่งขันตามระบอบรัฐธรรมนูญ นั่นก็คือ การยอมรับการเมืองในระบอบสภาผู้แทนราษฎรมากกว่าการใช้กำลังทหารเข้าแทรกแซงทางการเมือง

การเมืองช่วงหลัง 2475 มีปัญหาสำคัญประการหนึ่ง นั่นก็คือ อำนาจของผู้นำทหารในทางการเมืองจะมีขนาดไหน และเป็นอย่างไร เพราะเมื่อผู้นำทหารกลายเป็นผู้นำฝ่ายบริหารแล้ว ก็อาจมีแนวโน้มไปแทรกแซงอำนาจฝ่ายอื่นๆ เช่น สภาผู้แทนราษฎร แต่พระยาพหลฯก็มีจุดยืนชัดเจนในเรื่องนี้ โดยเห็นว่าสภาผู้แทนราษฎรเปรียบประหนึ่งหัวใจของระบอบรัฐธรรมนูญ และอำนาจชี้ขาดอยู่ที่สภาผู้แทนราษฎร ดังความตอนหนึ่งที่พระยาพหลพลพยุหเสนา ในฐานะนายกรัฐมนตรี กล่าว

ในวาระปิดประชุมสมัยวิสามัญแห่งสภผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477 ไว้ว่า "...สภาผู้แทนราษฎรเปรียบประหนึ่งหัวใจของระบอบรัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้นประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าต่อไปตามระบอบนี้ได้ ก็ด้วยอาศัยสภาผู้แทนราษฎรดำเนินกรณีกิจประสานกันอย่างสนิทสนมกับส่วนประกอบอื่นๆ แห่งรัฐ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ รัฐบาล และอาณาประชาราษฎร..."[49] และในครั้งที่พระยาพหลฯ แสดงความเห็นในระหว่างที่มีการถกเถียงในวาระพิจารณาร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ ซึ่งมีสมาชิกผู้แทนราษฎร คือ นาย สนิท เจริญรัฐ เสนอให้ทางฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้ขอแก้ไขกฎหมายหลังจากกฎหมายนั้นผ่านสภาผู้แทนราษฎร[50] ความว่า "ข้าพเจ้าเป็นเสมอแต่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเป็นสมาชิกผู้หนึ่งในที่นี้ ข้าพเจ้าไม่มีอำนาจที่จะไปสั่งเสียให้แก้ไขอะไรได้ต่อไป เมื่อสมาชิกส่วนมากเขาลงมติว่า บทบัญญัติข้อนี้เป็นอันใช้ได้ ก็ต้องเป็นอันใช้ได้ ข้าพเจ้าไม่มีอำนาจพอที่จะไปทำลบล้างอำนาจของสภาฯได้" [51]

สันติวิธีตามแนวทางดังกล่าว คือการให้ความสำคัญกับการสร้างความสมานฉันท์ทางการเมือง และการยอมรับการเมืองในระบอบสภาผู้แทนราษฎรนั้น ปรากฏเป็นต้นแบบที่เป็นแบบอย่างที่ดี สังคมและผู้นำไทยจึงควรเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้ได้ นับตั้งแต่หลักบริหารประเทศซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ดังเช่น ที่ปรากฏขึ้นในองค์ประกอบของคณะรัฐมนตรีหลายสมัยของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งประกอบด้วยทุกกลุ่มการเมืองในขณะนั้น[52] และการยอมรับบทบาทของฝ่ายค้านหรือเสียงของประชาชน เช่น ในกรณีการคัดค้านงบประมาณทหารของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทหนึ่งนำโดย ส.ส.อีสาน ตลอดช่วง พ.ศ. 2476-2480 ซึ่งมีผลทำให้รัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา ต้องลาออกถึง 2 ครั้ง และยุบสภาผู้แทนราษฎร 1 ครั้ง เนื่องจากการแพ้คะแนนเสียงในการลงมติในสภาผู้แทนราษฎร[53]

ควรกล่าวไว้ในที่นี้ว่า ในสมัยนักรบสันติวิธีมีอำนาจนั้น แม้การเมืองภาคประชาชนยังไม่มีบทบาทและอิทธิพลมากนักในระบอบการเมือง แต่นักรบสันติวิธีก็ให้ความสำคัญกับการเมืองต้องแก้ไขด้วยการเมือง โดยเฉพาะประเด็นความขัดแย้งที่มาจากภาคประชาชนผ่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ดี และหรือที่ผ่านทางสื่อมวลชนก็ดี เช่น เรื่องหนี้สินของชาวไร่ชาวนา และสิทธิเสรีภาพฯลฯ พระยาพหลฯ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้ให้ความใส่ใจตอบข้อซักถามในสภาผู้แทนราษฎรและคอยติดต่อผลหลังจากนั้นเสมอ[54] สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นว่า นักรบสันติวิธีให้ความสำคัญกับหลักการการเมืองต้องแก้ไขด้วยการเมือง แม้การเมืองภาคประชาชนในบริบทสังคมการเมืองในขณะนั้นยังไม่ได้แสดงออกอย่างมีนัยก็ตาม

นอกจากนี้กลุ่มนักรบสันติวิธียังแสดงตนชัดเจนและกล้าหาญ ทำนองเดียวกับการต่อสู้ในรูปแบบอารยะขัดขืน (Civil Disobedience) อาทิ การไม่เห็นด้วยกับกรณีการปราบปรามฝ่ายกบฏบวรเดชในปี พ.ศ.2476 โดยเฉพาะกลุ่มทหารเรืออาวุโสและทหารเรือรุ่นหนุ่มของคณะราษฎร[55] การคัดค้านการใช้ศาลพิเศษกรณีคดีประหารชีวิต 18 ศพในปี พ.ศ. 2481 ซึ่งรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้เป็นมาตรการรุนแรงในการปราบปรามฝ่ายต่อต้านเป็นครั้งแรก การคัดค้านกรณีสงคราม

อินโดจีนในปี พ.ศ.2483-2484 และการเข้าร่วมกับขบวนการเสรีไทย ซึ่งนักรบสันติวิธีไม่เห็นด้วยกับนโยบายสงครามของกลุ่มอำนาจนิยมและได้ร่วมเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามในวิถีทางสภาผู้แทนราษฎรในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2[56]

ที่สำคัญคือ นักรบสันติวิธีไม่มีส่วนร่วมในการทำรัฐประหาร พ.ศ. 2490 แต่กลับทำการต่อต้านคณะรัฐประหารหลัง พ.ศ. 2490 ในทางสันติวิธี คือไม่ได้ใช้กำลังในการต่อต้านหรือเข้าร่วมกบฏต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น ในกรณีปี พ.ศ. 2491(กบฏเสนาธิการทหาร), พ.ศ. 2492 (กบฏวังหลวงนำโดยนาย ปรีดี พนมยงค์) และ พ.ศ. 2493 (การไม่เข้าร่วมสงครามเกาหลี) และจบลงด้วยกบฏแมนฮัตตันในปี พ.ศ.2494 ซึ่งพวกเขาโดยเฉพาะกลุ่มทหารเรือยังคงยืนยันในแนวทางสันติวิธีและมีผลทำให้กลุ่มผู้นำทหารสายนี้ต้องหมดบทบาทและอิทธิพลลงอย่างสิ้นเชิง นัยนี้นักรบสันติวิธีจึงเป็นทั้งผู้นำในการริเริ่มปฏิบัติการไร้ความรุนแรงกับฝ่ายที่ใช้ความรุนแรง และก็เคยตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง แต่กลับยังคงเลือกการต่อสู้ด้วยสันติวิธีกับผู้ใช้ความรุนแรง จนกระทั่งตนเองต้องหมดบทบาทลงไปหรือถูกขจัดออกจากวงจรอำนาจ[57]

ฉะนั้นหากพิจารณาในเชิงนโยบายและการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงที่ปรากฏเป็นจริง คงไม่มีใครปฏิเสธฐานะความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของนักรบสันติวิธี และมรดกสำคัญที่นักรบสันติวิธีรุ่นแรกได้มอบให้กับผู้นำทหารรุ่นหลังและสังคมการเมืองไทยโดยรวม คือ ความคิดเรื่องการเมืองนำการทหาร การสร้างความสมานฉันท์ทางการเมืองและการเมืองต้องแก้ด้วยการเมือง ซึ่งแนวคิดและรูปแบบทั้งหมดนี้ ย่อมมีประโยชน์และคุณค่าทั้งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยและการลดการใช้ความรุนแรงต่อกัน โดยเฉพาะการบริหารจัดการกับฝ่ายค้านหรือฝ่ายที่เห็นไม่ตรงกับรัฐบาลและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนพื้นฐานของความหลากหลายหรือการเคารพซึ่งกันและกัน

ควรเน้นย้ำอีกครั้งว่า นักรบสันติวิธีประสบความสำเร็จมาแล้วในเรื่องการเมืองนำการทหาร เพราะพวกเขามองความมั่นคงแห่งชาติในกรอบกว้างและเข้าใจที่มาของมันคือปัญหาการเมืองหรือปัญหาประชาธิปไตย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ความคิดและประสบการณ์ของนักรบสันติวิธีรุ่นแรกนั้นนับเป็นมรดกและต้นแบบที่เป็นแบบอย่าง(Idol) ให้กับผู้นำทหารรุ่นหลัง ในการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในมิติต่างๆในสังคมไทยระยะต่อมา ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการเมืองนำการทหารในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในเชิงอุดมการณ์ในยุคสงครามเย็น หรือนโยบายเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติในปัจจุบันในการบริหารจัดการกับความขัดแย้งในเชิงศาสนา ชนกลุ่มน้อย วัฒนธรรมและประเพณี โดยเฉพาะกับชาวมุสลิมใน 3 จังหวัดภาคใต้[58] และการเมืองต้องแก้ด้วยการเมือง ในการจัดการบริหารปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่การเมืองภาคประชาชนได้ทวีความสำคัญในระบอบการเมืองปัจจุบัน

แต่ถ้าหากพิจารณาในเชิงแนวคิดและทฤษฎีด้านสันติวิธีหรือการไม่ใช้ความรุนแรงแล้ว เรื่องราวของนักรบสันติวิธีมีความสำคัญอย่างไร และจะถูกจัดเข้าข่ายอยู่ในโลกของสันติวิธีตรงไหน ส่วนใด ? เป็นประเด็นที่จะได้นำเสนอปิดท้ายสำหรับงานวิจัยนี้

ข้อสรุปเบื้องต้นว่าด้วยแนวคิดและทฤษฎีสันติวิธีของทหาร

แน่นอนว่า ความคิดและประสบการณ์ของนักรบสันติวิธีรุ่นแรกสะท้อนแนวคิดและรูปแบบการไม่ใช้ความรุนแรงแบบทหาร และช่วยให้เราเข้าใจสันติวิธีจากมุมมองของทหาร แต่เรื่องราวนั้นจะช่วยให้เราเข้าใจและขยายความรู้ความคิดเรื่องสันติวิธี ทั้งจากตัวอย่างของไทยและทฤษฎีสากลได้หรือไม่ อย่างไร? คำตอบคงหลากหลายไม่ใช่น้อย และอาจตรงกันข้ามเลยก็เป็นได้ คือไม่จำเป็นต้องเป็นเอกภาพหรือไปในแนวเดียวกัน เพราะขึ้นอยู่กับความสนใจ การยอมรับและหรือการให้ความสำคัญ ฉะนั้นในประเด็นต่างๆ ข้างต้น แทนที่จะตอบคำถามเหล่านั้น ผู้วิจัยกลับเห็นว่าน่าจะเปิดประเด็นไว้มากกว่าจะตอบเอง เพราะเราในที่นี้หมายถึงสังคมไทย ดังนั้นทุกท่านจึงควรมีส่วนร่วมในการเสนอข้อคิดเห็น ถกเถียงและหาข้อสรุปในเบื้องต้น ถ้าเห็นว่าสิ่งเหล่านี้จะมีประโยชน์ต่อสังคมและโลกวิชาการ

แม้ว่านักรบสันติวิธีในฐานะเป็นกลุ่มยังไม่เป็นเอกภาพในทุกเรื่อง ขณะที่แนวคิด/ทฤษฎีของนักคิดสากลและของไทยเองก็ยังมีความหลากหลายเช่นกัน[59] แต่ผู้วิจัยกลับเห็นว่านักรบสันติวิธีรุ่น 2475 สะท้อนแนวคิดและการปฏิบัติการที่ไม่ใช้ความรุนแรงให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยเฉพาะในเชิงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีอย่างโดดเด่น จึงอาจจัดวางความคิดและประสบการณ์ของนักรบสันติวิธีไว้ตรงประเภทของการพิจารณาในเชิงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงในกรอบใหญ่ของหมู่นักคิดทฤษฎีสันติวิธีของไทยและสากลได้ เช่น อาจจัดอยู่ในกลุ่มประเภทที่6 ของศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ คือ การพิจารณาระดับความเป็นยุทธวิธีของการไม่ใช้ความรุนแรง หรือประเภทที่ 9 ของยีน ชาร์ป (Gene Sharp) คือพวกการปฏิวัติไร้ความรุนแรง (Nonviolent revolution) หรือแบบประเภท Reformist nonviolence หรือ Revolutionary nonviolence ของRobert J. Burrowes ก็เป็นไปได้ แม้ในรายละเอียดและความลุ่มลึกอาจจะแตกต่างกันบ้าง แต่ในระดับเนื้อสาระหลักเชิงแนวคิดและรูปแบบน่าจะใกล้เคียงกัน[60]

แนวคิดและรูปแบบหลักของนักรบสันติวิธีนั้น อาจกล่าวได้ว่า มีหลักเชิงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่ไม่ได้ปฏิเสธการใช้กำลังและอาวุธอย่างสิ้นเชิง เพียงแต่การใช้กำลังและอาวุธนั้น ต้องอยู่ในลำดับท้าย ๆหรือเป็นหนทางท้ายสุดของทางเลือก และการจะบรรลุภารกิจให้ได้นั้น จะต้องคิดถึงชัยชนะโดยปราศจากการรบหรือการชนะทางยุทธศาสตร์ โดยใช้แนวทางสันติวิธีเป็นลำดับแรกสุด ฉะนั้นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีแรกที่นักรบสันติวิธีคิดและนำไปใช้ ก็คือ การชนะทางยุทธศาสตร์และยุทธวิธี ด้วยการปฏิวัติไร้ความรุนแรง(Nonviolent revolution) หรือ การปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ดังจะเห็นได้ว่า แม้ว่าโดยธรรมชาติของความเป็นทหารอาชีพ นักรบสันติวิธีจะไม่ปฏิเสธการใช้กำลังและหรืออาวุธ แต่พวกเขาก็จะไม่ใช้สิ่งที่มีอยู่ในมือเป็นอำนาจสำหรับแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมการเมือง ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่ก่อตัวขึ้น

ยิ่งกว่านั้น นักรบสันติวิธียังได้พยายามสร้างวัฒนธรรมการเมืองใหม่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงอำนาจหรือรัฐบาลหลัง พ.ศ. 2475 ที่ไม่ส่งเสริมหรือรองรับความชอบธรรมให้กับการ

ทำปฏิวัติรัฐประหาร ดังจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่นับกรณี พ.ศ. 2475 แล้ว นักรบสันติวิธีไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับการรัฐประหารต่อมาอีกเลย ในทางตรงกันข้ามพวกเขากลับหันไปส่งเสริมและสนับสนุนการเปลี่ยนรัฐบาลตามวิถีทางประชาธิปไตยมากกว่า เช่น การลงมติไม่รับหลักการนโยบายสำคัญของรัฐบาล มีผลทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องหมดอำนาจลงใน ปี พ.ศ. 2487 ซึ่งก็เท่ากับเป็นการสร้างการมีวัฒนธรรมความขัดแย้งที่สร้างสรรค์ และนั่นหมายถึงความเป็นไปได้ของความขัดแย้งในเชิงสร้างสรรค์อย่างน้อยก็การเมืองในหมู่ชนชั้นนำ และทำให้ผู้นำทหารและกลุ่มชนชั้นนำในระยะต่อมาเริ่มมองความขัดแย้งทางการเมืองเป็นเรื่องธรรมชาติ และพยายามหาทางทำอย่างไรจะอยู่กับมันอย่างสร้างสรรค์ได้ อย่างน้อยก็ในบรรดาผู้นำของกองทัพและหรือในกลุ่มชนชั้นนำด้วยกันเอง และรัฐบาล (ผู้นำในกรุงเทพฯ-ผู้นำทหาร) กับกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ผู้นำท้องถิ่น)

การต่อสู้ของนักรบสันติวิธีในมิติหลังนี้ คือรัฐบาลกรุงเทพกับกลุ่มผู้นำท้องถิ่นนั้น นอกจากจะบ่งบอกให้เห็นว่า พวกเขาเข้าใจการเมืองระบอบประชาธิปไตยและการบริหารจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในเชิงบวกแล้ว ยังมีนัยถึงการเปิดพื้นที่ให้กับวัฒนธรรมการเมืองที่สนับสนุนการไม่ใช้ความรุนแรงมากยิ่งขึ้นด้วย โดยให้พื้นที่กับกลุ่มทางสังคมอื่นๆโดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นประชาชนระดับล่างหรือในชนบทมากยิ่งขึ้น ที่สำคัญก็คือนักรบสันติวิธีได้เปลี่ยนเรื่องต่างๆที่ต้องพูดในภาษาของความมั่นคงหรือทหาร ไปเป็นภาษาชาวบ้านหรือภาษาการเมืองตามระบบเปิดหรือประชาธิปไตย ซึ่งเท่ากับเป็นการขยายพื้นที่ของสันติวิธี ทั้งการเจรจาและการประนีประนอมในปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่ากลุ่มคนที่ไม่เคยอยู่ในพื้นที่ของการเมือง ไม่เคยมีปากมีเสียง ไม่เคยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือร่วมกำหนดนโยบายของชาติ เช่น ผู้นำหรือประชาชนในท้องถิ่นที่ห่างไกล ก็เริ่มเข้ามาอยู่รวมในพื้นที่นั้นและสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองบนเวทีสภาผู้แทนราษฎรอย่างสร้างสรรค์ได้

ตัวอย่างสำคัญในกรณีข้างต้น อาจสะท้อนให้เห็นในมุมกลับได้จากการแสดงบทบาทอย่างมากของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ประเภทหนึ่ง) โดยเฉพาะกลุ่มผู้แทนฯฝ่ายก้าวหน้าจากภาคอีสาน ที่ปรากฏขึ้นอย่างโดดเด่นภายหลังการเลือกตั้งครั้งแรก ใน พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา ผู้แทนฯกลุ่มนี้ได้ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านและตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการวิพากษ์วิจารณ์หรือการคัดค้านงบประมาณของกระทรวงกลาโหมและมาตรการควบคุมทางการเมืองต่างๆ ของรัฐบาลทหาร เช่น การใช้ศาลพิเศษปราบปรามฝ่ายตรงข้าม การห้ามไม่ให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองและการริดรอนสิทธิ เสรีภาพของสื่อมวลชน ฯลฯ แต่ปรากฏการณ์ทำนองนี้กลับถูกทำให้ยุติไปภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เนื่องจากรัฐบาลของผู้นำทหารอำนาจนิยมไม่ยอมรับการมีฝ่ายค้าน จึงหันไปใช้แนวทางปราบปรามกลุ่มผู้นำท้องถิ่นและหรือฝ่ายตรงข้ามในข้อหาต่างๆ เช่น กบฏแบ่งแยกดินแดน หรือฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ผู้นำท้องถิ่นจำนวนมากที่มีความขัดแย้งกับรัฐบาลกรุงเทพฯ จึงถูกขจัดออกจากการเมืองแบบสันติวิธีของเวทีสภาผู้แทนราษฎร โดยถูกฆาตกรรมในรูปแบบต่างๆ ด้วยฝีมือตำรวจ และหรือถูกกดดันให้ต้องจับปืนลุกขึ้นสู้ด้วย

วิธีการรุนแรง หรือหันไปใช้วิธีการอื่นๆ เช่น การเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ต่อต้านรัฐบาลในช่วงต้นของสงครามเย็น[61]

ข้อสรุปเมื่อถึงตรงนี้ คงไม่มีใครปฏิเสธฐานะและความสำคัญของนักรบสันติวิธีทั้งในเชิงแนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง ดังนั้นสังคมไทยไม่ควรยึดติดและด่วนสรุปภาพลักษณ์ของทหาร และไม่ควรปิดกั้นเรื่องราวและหรือความรู้ชุดอื่นๆ ที่แตกต่างไปจากรากความเชื่อเดิมของเรา คือต้องมีพื้นที่ทางสังคมให้แก่นักรบสันติวิธีได้แสดงตนออกมา และศึกษาวิจัยเรื่องราวของพวกเขาอย่างจริงจัง จนกระทั่งสามารถนำมาสร้างขึ้นเป็นองค์ความรู้ เพื่อที่สังคมจะได้เรียนรู้ ถ่ายทอดและส่งต่อสำหรับพัฒนาการศึกษาในระดับลึกกันต่อๆไป เพราะเป็นชุดความรู้ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ทั้งต่อกองทัพและสังคมไทย

ฉะนั้นถ้าเราขยายความรู้นี้ออกไป ในด้านกองทัพเองก็ไม่ต้องกังวลเรื่องการเมืองที่จะเข้ามาแทรกแซงการทหาร เพราะถ้าหากกองทัพได้ผู้นำแบบนักรบสันติวิธี ซึ่งเน้นความเป็นทหารอาชีพมากกว่าทหารการเมือง และในขณะเดียวกันก็มีความรู้และก้าวตามทันการเมือง ก็จะเป็นเกราะป้องกันไม่ให้การเมืองเข้ามาแทรกแซงกองทัพ ดังเช่น พลเอก อนุพงษ์ เผ่าจินดา กล่าวไว้ว่า “กองทัพจะไม่ตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายการเมือง”[62]

นอกจากนั้น เรายังจะต้องกล้ายอมรับความจริงและสามารถสร้างจินตนาการใหม่ได้อีกด้วย คือถ้าเรื่องราวของนักรบสันติวิธีเป็นชุดความรู้ใหม่ ที่จะช่วยให้เราและท่านทั้งหลายเข้าใจบทบาทและอิทธิพลของทหารไทยได้มากกว่าเดิม และเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยปัจจุบันแล้ว เราก็ต้องกล้าคิดต่อไปให้ไกลกว่าที่เราคุ้นเคยหรือเคยชิน คือคิดไปไกลกว่าแค่การมองทหารเป็นแต่เพียงศัตรูหรืออุปสรรคของประชาธิปไตยและสันติวิธี

ถ้าเราสามารถกระโดดข้ามความคิดเรื่องศัตรู-อุปสรรคไปแล้ว ก้าวแรกที่เราจะมองเห็นอย่างชนิดไม่มีอะไรมาปิดบัง นั่นก็คือ ความเป็นมิตรและคุณค่าของทหาร และจะกลับกลายเป็นว่าเราต้องการมีนักรบสันติวิธีเป็นกำลังหลักให้แก่กองทัพไทย เพราะเป็นพลังสำคัญแบบใหม่ ที่จะช่วยสร้างสรรค์ทั้งการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยและการไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันในสังคมไทยปัจจุบัน

นี่จึงเป็นภารกิจใหม่ของประชาชนชาวไทยทุกคนที่แสวงหาประชาธิปไตยและสันติ ไม่เฉพาะแต่ผู้ต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ ผู้ต่อต้านเผด็จการ และนักต่อสู้แนวทางสันติวิธีหรือนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง หากยังรวมไปถึงประชาชนผู้สนใจทั่วไปและนักวิชาการทั้งด้านสันติวิธีศึกษาและการศึกษาทหาร ซึ่งมีเป้าหมายร่วมกันทั้งในการสร้างฐานใหม่ในวิธีคิดและการสร้างความรู้ชุดใหม่เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงและยั่งยืนให้กับสังคมไทยในกระแสแห่งการแสวงหาความร่วมมือของโลกปัจจุบันและอนาคต

1 ดังเช่นความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นเมื่อ ปี 2551 ดู "ผบ.ทบ." ย้ำจุดยืน อยู่ตรงกลาง-ใช้เจรจา-ข้างประชาชน" *มติชนรายวัน.* วันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2551 ปีที่ 31 ฉบับที่ 11134, 2. และดู "บุฟเฟ่ต์สุดท้าย" *ไทยรัฐ.* วันศุกร์ที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2551, 6.

2 ท่าทีของสังคมไทยทั้งสองด้านนี้ยังคงเป็นกระแสความคิดหลักที่ปรากฏต่อเนื่องมาถึงเหตุการณ์การสลายมวลชนโดยตำรวจ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2551 ภายหลังเหตุการณ์นี้มีผู้เสียชีวิต 2 คน และบาดเจ็บ 471 คน ประเด็นหลักที่สังคมเรียกร้องและผู้นำทหารยังคงยืนยันเช่นเดิม คือ ไม่มีการทำปฏิวัติรัฐประหารและไม่มีการใช้ความรุนแรงกับประชาชน ซึ่งสองประเด็นนี้ยังคงได้รับการทดสอบอีกหลายครั้งในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน เช่น เมื่อความขัดแย้งที่ประทุขึ้นในเดือน เมษายน 2552 และล่าสุดในช่วงกลางมีนาคม 2553

3 เพื่อความเข้าใจเรื่องการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ หรือ Paradigm ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้คำว่า ฐานวิธีคิดนั้น ดู ชัยวัฒน์ สถาอานันท์., "อิสรภาพกับพาราไดม์แห่งความรุนแรง", *การเมืองมนุษย์: รัฐศาสตร์ทวนกระแส.* (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2528), 244-261, และ Kuhn, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*, 3rd Ed. (Chicago and London: Univ. of Chicago Press, 1996).

4 ดู ชลัญฎา วสุเมธาวศิน., "เปิดงานวิจัย นักรบสันติวิธี ใครว่าผู้นำทหารไทยมีแต่พวกอำนาจนิยม" โต๊ะข่าวประชาธิปไตย สถาบันข่าวอิศรา สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

http://politic.isranews.org/index.php?option=com_content&task=view&id=405&Itemid=27

5 ดูงานแปล เช่น วุฒิชัย มูลศิลป์ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (แปลและเรียบเรียง). *ตำรายุทธศิลป์ วิทยาการทหารฉบับเก่าแก่ที่สุดของจีน รวบรวมเมื่อ 500 ปี ก่อน ค.ศ.* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นอ้อ, 2532) และฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ เช่น *SUN-TZU THE ART OF WARFARE* The First English Translation Incorporating the Recently Discovered Yin-ch'ueh-shan Texts Translated, with an introduction and commentary, by Roger Ames. (New York: Ballantine Books, 1993).

6 เท่าที่ผู้วิจัยได้ศึกษาตำราพิชัยสงครามของซุนจื่อจากบรรดาผู้รอบรู้จำนวนมากในหลายวงการด้วยกัน ทั้งนักการทหาร นักบริหาร นักประวัติศาสตร์และนักวิชาการทั่วไป ซึ่งมีไม่ต่ำกว่า 150 ชิ้น (เช่นในรูปบทความทางหนังสือพิมพ์ ข้อเขียนเชิงวิชาการหรือสารคดีตามวารสารต่างๆ งานแปลและเอกสารประกอบการสอน ฯลฯ) ยังไม่พบว่ามีผู้ใดให้ความสนใจ หรือหยิกยกข้อคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธีในเชิงเป็นสัญลักษณ์แฝงคติหรืออุปมานิทัศน์ของการต่อต้านสงครามและการใช้ความรุนแรง(Allegory of Anti-war and and Anti-violence)เป็นแนวคิดและปรัชญาที่สำคัญและโดดเด่นของนักการทหารชาวจีนผู้นี้

7 บทที่ 4 ว่าด้วยยุทธวิธี

8 ดู วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. *สถานภาพองค์ความรู้สันติวิธีจากพงศาวดารและกฎหมาย.* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

9 ดังเช่น กองทัพบกภายใต้การนำของพลเอก อนุพงษ์ เผ่าจินดา ผู้บัญชาการทหารบก และหัวหน้าในการแก้ไขสถานการณ์ตามประกาศ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ และแถลงการณ์ของกองทัพบกต่อสถานการณ์การสลายมวลชนโดยตำรวจ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2551

10 สาระสำคัญของคำสั่งนี้ย้ำเน้นต้องแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยหนทางการเมือง และถือว่าสันติวิธีเป็นแนวทางหลักเหนือหนทางการใช้ความรุนแรงด้วยมาตรการทางทหาร-ตำรวจ ก่อนที่นโยบาย 66/23 จะปรากฏออกเป็นรูปเป็นร่างดังที่เห็นนั้น ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นห้วงสำคัญหนึ่งของช่วงการเปลี่ยนผ่านทางประวัติศาสตร์การเมืองและกลุ่มผู้นำในกองทัพ ดูวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่ดี อาทิ กฤชติน สุขศิริ "ความขัดแย้งทางการเมืองในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544, พยุงศาสตร์ อุทโท "นโยบายของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2508-2523" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535. และ มงคล ไชยเทพ "กุศโลบายในการแก้ไขปัญหาทางการเมืองของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531)" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535.

11 ดูงานวิจัยที่ดีมากในช่วงนี้ เช่น Fineman, Daniel. *A Special Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958*. (Honolulu: University of Hawaii Press, 1997).

12 ดังที่กล่าวมาแต่ต้นแล้วในเรื่องประกาศภาวะฉุกเฉิน และพลเอกอนุพงษ์ เผ่าจินดา ก็ได้เน้นย้ำ "บอกตลอดว่าข้าราชการของรัฐไม่ว่าทหาร ตำรวจ ต้องใช้ขันติในการแก้ปัญหา มากกว่าการใช้กำลัง" ดู "ผบ.ทบ."ย้ำจุดยืน อยู่ตรงกลาง-ใช้เจรจา-ข้างประชาชน *มติชนรายวัน* วันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2551 ปีที่ 31 ฉบับที่ 11134.

13 คำนี้ในภาษาไทยยังไม่มีคำแปลอย่างเป็นทางการ เท่าที่ทราบมีเพียงคำแปลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงแปลว่า “ปุริสลักขณพยากรณศาสตร์” ใน *นายทองอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ.* (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2536), 452. หากต้องการทราบว่าวิธีการนี้มีสาระสำคัญอย่างไร มีการศึกษาใช้วิธีการนี้มานานแล้วเท่าไร ได้รับความนิยมใช้กว้างขวางเพียงใด เพราะเหตุใด และทำไม? สามารถใช้วิธีค้นหาง่ายๆจากhttp://en.wikipedia.org/wiki/Prosopography

14 การวิจัยในหัวข้อนี้ คือ นักรบสันติวิธี : ความคิดและประสบการณ์ของผู้นำทหารไทย ผู้วิจัยได้รับการทาบทามจาก ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักคิดและนักวิชาการด้านสันติวิธี ผู้ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างโดดเด่นทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

15 การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทหารไทยในวงวิชาการทั้งไทยและเทศเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ยังวนเวียนในประเด็นเก่าๆเสมอ เพราะตั้งอยู่บนฐานวิธีคิดแบบเดิมที่เน้นแต่ประเด็นทหารกับการเมืองหรือการเมืองกับทหารเป็นหลัก ยังไม่มีการศึกษาวิจัยทหารไทยในเชิงสถาบันโดยตรง

16 ผู้วิจัยเคยใช้วิธีการนี้ในการศึกษากลุ่มผู้นำไทยสมัยใหม่ 4 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มเจ้านาย (the royal family) กลุ่มขุนนางเก่า (the aristocracy) คณะราษฎร (the People’s Party or the new elite) และกลุ่มผู้แทนราษฎรประเภทหนึ่ง (the MPs or the local elite) โปรดดูรายละเอียด ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผู้วิจัย Sorasak Ngamcachonkulkid, “The Seri Thai Movement: The First Alliance Against Military Authoritarianism in Modern Thai History” (Ph.D. diss, University of Wisconsin-Madison, 2005).

17 Namier, Lewis. *The Structure of Politics at the Accession of George III*. 2nd ed. (London: Macmillan & Co Ltd, 1963) and *England in the Age of the American Revolution*: Vol. I, 2nd ed. (London: Macmillan & Co Ltd, 1961).

18 Tackett, Timothy. *Becoming a Revolutionary: The Deputies of the French National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (1789-1790).* Princeton: Princeton University Press, 1996.

19 ดู Lawrence Stone, “Prosopography,” *Daedalus* 100 (1971): 69-85; and Sorasak Ngamcachonkulkid, “The Seri Thai Movement: The First Alliance Against Military Authoritarianism in Modern Thai History” (Ph.D. diss., University of Wisconsin-Madison, 2005), Chapter 1.

20 1. ฐานะทางครอบครัว ระหว่างฐานะดี (หมายถึงรวย-ชนชั้นกลาง และหรือข้าราชการระดับสูง เช่น พ่อรับราชการระดับสูง/กลาง ได้แก่ ระดับชั้น หลวง พระและพระยา รวมทั้งพ่อค้าชาวจีนหรือแขก ฯลฯ) กับฐานะไม่ดี (คือ ยากจน-ชนชั้นกลางระดับล่าง เช่น พ่อแม่ทำนา ทำสวน หรือ พ่อรับราชการระดับล่าง ได้แก่ ระดับชั้นขุน ครูประชาบาล พ่อค้าแม่ค้าย่อย) 2. ภูมิหลังบ้านเกิด สถานที่เกิดและ ประสบการณ์วัยเด็ก ชุนชนที่เติบโตและการศึกษาระดับประถมและมัธยม ระหว่างกรุงเทพฯและปริมณฑล (เป็นชุนชนใหญ่ที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชน ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณี ฯลฯ) กับต่างจังหวัด (ซึ่งมีแนวโน้มเป็นชุนชนเล็กที่ไม่มีความหลากหลายทางชาติพันธ์ ตลอดจน ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ) 3. เชื้อชาติ ระหว่าง ไทยกับไม่ใช่ไทย (เช่นจีน แขก เวียดนาม ฯลฯ) และ 4. การศึกษา ระหว่างภายในประเทศ (เฉพาะโรงเรียนทหารบกและเรือในประเทศไทย) กับต่างประเทศ (มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศ เช่น ประเทศในแถบตะวันตก-ยุโรป)

21 ที่จริงแล้ว การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจกับทัศนคติและพฤติกรรมของคนในสังคมมีมานานและแพร่หลายเช่นเดียวกับวิธีการ Prosopography และผลการศึกษาจำนวนมากทั้งในโลกตะวันตกและของไทยเราก็มักได้ข้อสรุปที่ตรงกันว่า ตัวแปรเหล่านี้มีผลโดยตรงและอ้อมต่อทัศนคติและพฤติกรรมของคนในด้านต่างๆ เช่น การศึกษาเรื่องอำนาจนิยมในสังคมไทยมีมานานแล้ว อาจเป็นเพราะความล้มเหลวของการปกครองแบบประชาธิปไตย นักวิชาการจึงพยายามแสวงหาคำตอบในเชิงสังคมระดับกว้าง ดังปรากฏมีงานวิจัยค่อนข้างมากทั้งในทางรัฐศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยาและการศึกษา ในที่นี้ขอยกเพียงงานวิจัยบางส่วนที่เชื่อมโยงเข้ากับความสนใจของงานวิจัยนี้ และตัวแปรเหล่านั้นอาจเสริมการวิเคราะห์ของวิธีการ Prosopography ซึ่งให้ความสำคัญกับตัวแปรด้านภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมในการอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคมในฐานะที่เป็นกลุ่ม โดยเริ่มจากการศึกษาอำนาจนิยมในเชิงทั่วไป ในสังคมไทย จากนั้นเข้าสู่กลุ่มเฉพาะ คือกลุ่มเยาวชน และท้ายที่สุดเข้าสู่กลุ่มคนในเครื่องแบบ งานวิจัยทั้งหมดที่ยกมานี้ล้วนแสดงผลแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน คือยืนยันความสำคัญของตัวแปรภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีอิทธิพลต่อลักษณะอำนาจนิยมหรือบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม ดู T.W. Adorno and others. *The authoritarian personality.* (New York: Harper and Row, 1950), ศิริวรรณ ทิมวงศ์ “อิทธิพลของสถานภาพทางเศรษฐกิจ

และสังคมของครอบครัวชนชั้นล่างที่มีต่อลักษณะอำนาจนิยมในสังคมไทย" (วิทยานิพนธ์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), สุเชาวน์ มีหนองหว้า "บุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมของเยาวชนไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร" (สารนิพนธ์ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534) และ สุรพาสน์ ทัพภมาน, "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพันของกองทัพบก กองทัพเรือและกองทัพอากาศ" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2519) เป็นต้น

22 ผลการวิเคราะห์ในเบื้องต้นนี้ได้ข้อสรุปเพียงความแตกต่างในระดับพื้นฐาน แต่ความแตกต่างนี้จะไปสัมพันธ์กับเรื่องความรุนแรงหรือสันติวิธีอย่างไรนั้น ต้องพิจารณาในบริบททางการเมืองสังคมในขณะนั้นๆ ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่สามารถนำผลการวิเคราะห์นี้ไปใช้กับกลุ่มทหารอื่นๆ ที่ต่างเวลาหรือบริบท เช่น ไม่สามารถนำผลของการวิเคราะห์จากกลุ่มผู้นำทหารในรุ่นแรกนั้นไปเป็นสูตรสำเร็จในการวิเคราะห์และจัดกลุ่มผู้นำทหารรุ่นหลังๆ เช่น กลุ่มผู้นำทหารสมัย 66/23 หรือในสมัยปัจจุบันอย่างตายตัว เนื่องจากปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆนั้น อาจแสดงความสัมพันธ์หรือมีผลต่อกันแตกต่างไปจากสมัยนักรบสันติวิธีรุ่นแรก

23 ฐานะทางครอบครัวจะมีส่วนในการกำหนดหรือหล่อหลอมให้เด็กที่เติบโตขึ้น มีแนวโน้มไปในทิศทางการใช้และไม่ใช้ความรุนแรงหรือไม่ อย่างไร? เรื่องนี้ไม่มีคำตอบที่ตายตัวและยังไม่มีงานวิจัยใดๆที่ยืนยันอย่างแน่ชัด อาจกล่าวได้เพียงว่า เด็กที่เติบโตจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันอันเนื่องจากฐานะทางครอบครัวระหว่างกลุ่มที่ยากจน (ชนชั้นล่าง) กับพวกที่มีอันจะกิน (ชนชั้นกลางขึ้นไป) มีพื้นฐานหลายด้านที่แตกต่างกัน ซึ่งในความแตกต่างกันนี้อาจมีส่วนสัมพันธ์กับการเลือกใช้หรือไม่ใช้ความรุนแรงเมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่

24 มีตัวอย่างการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าผู้คนที่เติบโตหรืออยู่ในเมืองหรือชุมชนที่ใหญ่ เช่น ในเมืองหลวงและหรือเมืองท่าการค้าขาย ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์หรือนานาชาติ มักทำให้ผู้คนเหล่านั้นคุ้นเคยและยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ เช่นกรณีเมืองหลวงเก่าของไทย คือเมืองพระนครศรีอยุธยาซึ่งเป็นเมืองท่าการค้าขายด้วยนั้น ได้สะท้อนภาพความเป็นนานาชาติออกมาให้เห็นในลักษณะนี้อย่างชัดเจน ดู วรพร ภู่พงศ์พันธ์ "ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542. นอกจากนั้นผู้คนที่เติบโตในเมืองหรือเมืองใหญ่ก็มักมีทัศนคติทางการเมืองที่กว้างหรือเสรีกว่าคนที่เติบโตจากชนบทหรือชุมชนเล็กๆ เช่น ดู นาวาโท สุรพาสน์ ทัพภมาน,ร.น. "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพันของกองทัพบก กองทัพเรือและกองทัพอากาศ", 150.

25 อย่างน้อยการศึกษาต่างประเทศก็ช่วยให้พวกเขาได้เรียนรู้วิถีการคิดแบบสากลที่สามารถลดความเชื่อแบบชาตินิยม ความเคียดฉันท์ และความไม่มั่นคงอันเนื่องจากความแตกต่าง อีกนัยหนึ่งคือช่วยทำให้ทัศนคติของพวกเขากว้างขึ้น เพราะประสบการณ์และการเรียนรู้ที่มีแบบสากล หลากหลายมากขึ้นนั่นเอง คือมากกว่าด้านการทหารเพียงอย่างเดียว ดังเช่น หลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กล่าวถึง หลวงสินธุสงครามชัย ผู้ซึ่งจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ไว้ว่า "หลวงสินธุฯตามที่ข้าพเจ้าได้รู้จักมา ไม่ใช่ว่าจะเป็นผู้มีความคิดแคบฉะเพาะในทางทหารเรือเท่านั้น ได้มีความรู้สนใจในทางวิชาแพทย์ ในทางกฎหมาย และแม้ที่สุดในทางเศรษฐศาสตร์ก็ตามก็สนใจไม่น้อย" รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2478 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันศุกร์ที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2478 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2478* เล่ม 1, สมัยสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 1 ถึง ครั้งที่ 14 วันที่ 2 สิงหาคม-8 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 78.

26 ตัวอย่าง เช่น จากการศึกษาของ นาวาโท สุรพาสน์ ทัพภมาน ร.น. เรื่อง "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพันของกองทัพบก กองทัพเรือและกองทัพอากาศ" ซึ่งได้สอบถามทัศนคติจาก นายพัน นายนาวาและนายนาวาอากาศ จำนวน 1,062 นาย พบว่า ทัศนคติทางการเมืองเสรีนิยมมีความสัมพันธ์กับการศึกษาของนายทหารเหล่านั้น ดู สุรพาสน์ ทัพภมาน, "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพันของกองทัพบก กองทัพเรือและกองทัพอากาศ", 149.

27 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. *ทัศนะจากอินเดีย*. (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด, 2531), 514.

28 ท่าทีและการแสดงออกทางการเมืองของพระยาพหลพลพยุหเสนาทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎรเป็นตัวอย่างที่ดีและชัดเจน เช่น ในสภาผู้แทนราษฎร พระยาพหลฯต้องทำหน้าที่บ่อยครั้งในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลางในการประนีประนอมการถกเถียงความคิดเห็นของสมาชิก ดังเช่น ในวาระการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติลดบำนาญข้าราชการทหารและพลเรือน พ. ศ. 2476 ของ

หลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร พระยาพหลฯ ในฐานะนายกรัฐมนตรี เมื่อเห็นว่าการถกเถียงของสมาชิกทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านทวีความรุนแรง จึงได้กล่าวประนีประนอมไว้ว่า "เรื่องการลดบำนาญนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องของรัฐบาล เป็นเรื่องของสมาชิกผู้หนึ่งเสนอขึ้นมา ในที่ประชุมสภาฯนี้ได้มีการอภิปรายกัน และเสียงอภิปรายกันไปในทางค่อนข้างรุนแรงที่จะลดเบี้ยบำนาญ เพราะฉะนั้น จึงเห็นว่าถ้าปล่อยไปเช่นนั้น ก็จะเกิดการรุนแรงขึ้นมาก เพราะฉะนั้นรัฐบาลจึงได้รับเอาไปพิจารณา เพื่อผ่อนสั้นผ่อนยาว" รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 34/2476 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันพฤหัสบดีที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2476 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2476*, สมัยสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 28 ถึง ครั้งที่ 36 วันที่ พ.ศ. 2476 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2235.

29 กำแพงที่ว่านี้คือเอกลักษณ์ในระดับต่างๆ ดู ชัยวัฒน์ สถาอานันท์., "ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณ์" *สันติทฤษฎี /วิถีวัฒนธรรม*. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2539), 44-45.

30 ข้อสรุปนี้มีผลการศึกษาวิจัยโดยเฉพาะทางจิตวิทยายืนยันและสนับสนุนจำนวนมาก แต่ก็ควรเข้าใจด้วยอาจมีข้อยกเว้น ไม่ใช่ข้อสรุปที่ตายตัว

31 ชัยวัฒน์ สถาอานันท์., "ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณ์" *สันติทฤษฎี /วิถีวัฒนธรรม*. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2539), 44.

32 Vella, Walter F. *Chaiyo: King Vajiravudh and The Development and of Thai Nationalism*. (Honolulu: the University of Press of Hawaii, 1978).

33 ในกรณีนี้มีตัวอย่างหลายครั้งเมื่อผู้นำทหารอำนาจนิยมมีอำนาจ ดูงานวิจัยที่ดี เช่น Bowie, Katherine A., *Rituals of National Loyalty: An Anthropology of the State and the Village Scout Movement in Thailand.* (New York: Columbia University Press, 1997); Thongchai Winichakul, *Siam mapped: a history of the geo-body of a nation*. (Honolulu: University of Hawaii Press, 1994).

34 อะไรคือสิ่งที่เรียกกันว่า ความมั่นคงแห่งชาติ และมีความหมายอย่างไร สิ่งนี้ก็อาจเป็นประเด็นใหญ่ที่ยังไม่สามารถเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่นเดียวกับ แนวคิดว่าด้วยสันติวิธีและความรุนแรง คือ มีทั้งด้านที่เป็นรูปธรรมและส่วนที่เป็นนามธรรม ฉะนั้นการนิยามหรือให้ความหมายจึงมีความเห็นแตกต่างกันไม่น้อย และยังไม่ลงตัวนักแม้ในหมู่นักวิชาการด้านความมั่นคงด้วยกันเอง แต่ในวงกว้างมีความหมายไปไกลมากกว่าลำพังเพียงการป้องกันประเทศเท่านั้น หากยังรวมการปกป้องผลประโยชน์สำคัญด้านเศรษฐกิจและการเมืองด้วย พิจารณาในแง่นี้การสูญเสียความมั่นคงแห่งชาติ ย่อมจะคุกคามต่อคุณค่าพื้นฐานและการดำรงอยู่ของประเทศนั้นๆ และต่อกลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบโดยตรงต่อภารกิจนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกันด้วย ถ้าความมั่นคงแห่งชาติเป็นเรื่องของประชาชนทุกคนหรือทุกหมู่เหล่า นโยบายแห่งชาติก็ต้องเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนกำหนด นั่นก็แปลว่าการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศแทนที่จะกระจุกตัวให้กับกองทัพ ก็ต้องมีลักษณะกระจายออกไปสู่วงกว้าง คือการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจะทำได้เช่นนี้ก็ต้องทำให้การเมืองการปกครองมีลักษณะเปิดแบบประชาธิปไตยนั่นเอง

35 ฉะนั้นนักรบอำนาจนิยมจึงพยายามรักษาฐานะสถานภาพเก่าเท่าที่จะทำได้ โดยการใช้กำลังและหรือความรุนแรงทุกรูปแบบ ด้วยพื้นฐานเช่นนี้นักรบอำนาจนิยมจะเคยชินกับการใช้อำนาจที่เด็ดขาดมากกว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมหรือการคัดค้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในระบบการเมือง เช่น พรรคการเมือง การเลือกตั้งและการมีสภาผู้แทนราษฎร หรือจะเป็นนอกระบบการเมือง เช่น การประท้วงอย่างสงบ เสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์หรือการเขียนแสดงความคิดเห็น ฯลฯ นักรบอำนาจนิยมนอกจากจะไม่ชอบการคัดค้านในระบบการเมืองแล้ว คือไม่ยอมรับการมีฝ่ายค้าน เพราะเห็นว่าเสียเวลา พวกเขายังปิดกั้นสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ โดยควบคุมสื่อมวลชน ในลักษณะที่รัฐควบคุมเกือบทั้งหมดนั่นเอง จึงไม่ต้องแปลกใจนัก หากนักรบสายอำนาจนิยมขึ้นสู่อำนาจบริหารประเทศ ก็จะนำไปสู่การผูกขาดอำนาจทั้งรูปแบบและวิธีการ และแน่นอนว่าการปกครองก็จะดำเนินไปในลักษณะแบบระบอบเผด็จการมากกว่าประชาธิปไตย คือเน้นการควบคุมทางการเมือง ไม่ยอมรับการคัดค้านหรือการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายระดับต่างๆของชาติ ทำให้แนวการพัฒนาประเทศนั้น แม้ดูเหมือนจะก้าวหน้าทันสมัยและมีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมและชนบทมากขึ้นก็ตาม แต่ยังคงอยู่ในกระแสหลักที่มุ่งเฉพาะการพัฒนากองทัพและกลุ่มผู้ได้เปรียบในสังคมเช่นเดิม ดังตัวอย่าง เช่น สมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัตช์ เป็นต้น

36 ที่จริงแล้วผู้นำทหาร โดยเฉพาะสายอำนาจนิยม อาจไม่สนใจนักว่า รัฐบาลจะเป็นแบบไหน คือไม่ว่าจะเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เผด็จการ สังคมนิยมหรือประชาธิปไตย แต่ขอให้อนุมัติหรือเห็นด้วยกับการพัฒนากองทัพก็เป็นใช้ได้ ในแง่นี้

ก็หมายความว่า ผู้นำทหารย่อมต้องการรัฐบาลที่สนับสนุนการพัฒนากองทัพมากกว่ารัฐบาลที่คัดค้าน และนั่นก็หมายความต่อไปได้ว่า ผู้นำทหารสายนี้มักมองเรื่องการเมืองการปกครองต้องดำเนินไปในทิศทางให้สอดคล้องกับความต้องการของทหาร ฉะนั้นหลัง 2475 เรื่องประชาธิปไตย สิทธิ เสรีภาพ สิทธิมนุษยชน หรือการมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาสถาบันทางการเมืองต่างๆ ก็ดี รวมทั้งฐานะของรัฐบาลจะมีลักษณะเผด็จการ กึ่งหรือเต็มใบ ทั้งหลายนั้น ในสายตาของผู้นำทหารอำนาจนิยม ล้วนถือว่าประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องรอง คือมาเป็นลำดับท้ายๆของความมั่นคงแห่งชาติ ตัวอย่างในกรณีการแสดงออกเช่นนี้ จะปรากฏขึ้นชัดจากท่าทีและการแสดงออกของกลุ่มทหารนำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสมัยพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี 2476-2481 และกลุ่มคณะรัฐประหาร 2490 ในสมัยรัฐบาลของคณะเสรีไทย ช่วง 2487-2490 ก่อนที่จะมีการรัฐประหาร 2490 และแนวคิดเช่นนี้ยังคงดำรงในหมู่ผู้นำทหารสายอำนาจนิยมปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น เช่น พลเอก สพรั่ง กัลยาณมิตร ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก และผู้ช่วยเลขาธิการคมช. ได้กล่าวนโยบายหลักภายหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ไว้ว่า “ส่วนตัวผมมองว่าความมั่นคงต้องมาก่อนด้านอื่นๆ ถ้าความมั่นคงอยู่ไม่ได้ ส่วนอื่นแม้แต่จะเข้มแข็งก็ล่มสลายไปพร้อมๆกัน เรื่องนี้ขอเป็นเงื่อนไขสากลทุกประเทศ เหมือนประเทศที่กำลังวุ่นวายจากกลียุค หรือประเทศที่กำลังมีปัญหาการเมืองต่างๆ ซึ่งเรื่องความมั่นคงต้องมาก่อนแล้วค่อยฟื้นฟูเรื่องอื่น อย่าคิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องของคมช. แต่เป็นเรื่องของสากลทุกประเทศทั่วโลก ที่จะต้องเอาความมั่นคงมาก่อน” *เส้นทางเศรษฐกิจ* ปีที่ 25 ฉบับที่1033 มีนาคม 2550.

37 แต่นักรบอำนาจนิยมมักไปแยกความมั่นคงออกจากปัญหาการเมือง คิดว่าปัญหาการเมืองไม่เกี่ยวกับปัญหาความมั่นคง ปัญหาความมั่นคงเป็นเรื่องของกองทัพเท่านั้น จึงมักใช้มาตรการทางกำลังและกฎหมายเป็นหลักประกันและหรือสร้างความมั่นคงของชาติด้วยการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยความมั่นคงในชื่อที่อาจแตกต่างกันไป แต่ให้อำนาจสูงสุดไว้กับฝ่ายผู้นำทหาร เพราะแม้ชื่อของพระราชบัญญัตินั้นจะต่างกันก็ตาม แต่สาระสำคัญยังคงมีลักษณะเหมือนกัน คือ รวบอำนาจไว้ในมือของผู้นำทหาร

38 กรณีปัญหาความขัดแย้งในโครงการเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์และนำไปสู่การกล่าวหาในข้อหาคอมมิวนิสต์กับปรีดีนั้น นับเป็นตัวอย่างที่ดีในการชี้ให้เห็นว่า นักรบสันติวิธี เช่น พระยาพหลฯ ในฐานะคนกลางและยึดมั่นในแนวทางสันติวิธี ไม่ตัดสินใจใช้กำลังทหารเข้าแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความไม่ยุติธรรมนั้น เพราะแม้พระยาพหลฯรู้สึกและรู้ว่าปรีดีถูกรังแก แต่ท่านก็ไม่ได้ใช้กำลังเข้าตัดสินชี้ขาด ทั้งๆที่โดยตำแหน่งและสถานภาพของท่านสามารถจะกระทำได้ แต่พระยาพหลฯก็กลับเห็นว่าควรใช้แนวทางสันติวิธี คือกระบวนการทางสภาผู้แทนราษฎรแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้น ซึ่งกรณีนี้พระยาพหลฯกล่าวภายหลังเมื่อปรีดีกลับประเทศและได้รับการพิสูจน์ตามกระบวนการของสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้น โดยพระยาพหลฯได้ระบายความรู้สึกที่เก็บไว้ค่อนข้างยาว แต่สะท้อนความเป็นนักรบสันติวิธีในตัวของท่านภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี คือ อดทนอดกลั้นและยึดมั่น ยืนยันและกล้าหาญแสดงออกในทางสัญลักษณ์ในเชิงการต่อต้านหรือไม่พอใจให้ฝ่ายตรงข้ามทราบด้วย ดังความตอนหนึ่งที่ท่านได้กล่าวในสภาผู้แทนราษฎรไว้อย่างน่าสนใจ ความว่า

> “เรื่องที่หลวงประดิษฐฯต้องหานี้ ที่จริงข้าพเจ้ารักษาความเป็นกลางไว้ ข้าพเจ้ารู้ดีในเรื่องเหล่านี้ แต่ข้าพเจ้าไม่อยากจะแสดงออกไปให้มหาชนเห็นว่า ข้าพเจ้าเข้าข้างหลวงประดิษฐฯ หรือข้าพเจ้ามีใจเอนเอียงไปในทางนั้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึ่งปิดเนื้อความเอาไว้ในใจให้เป็นไปในทางที่บริสุทธิ์ดีที่ข้าพเจ้ารู้สึกว่า ความยุตติธรรมหนีความยุตติธรรมไม่พ้น ความยุติธรรมต้องเป็นความยุตติธรรม เพราะฉะนั้นจะต้องกระจ่างแจ้งออกมาให้แลเห็นชัดในวันหนึ่ง เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะรู้เต็มใจ ข้าพเจ้าก็ไม่ขยายให้แลเห็นให้ฟัง นี่ท่านจะแลเห็นได้ว่า เมื่อวันที่หลวงประดิษฐฯไปจากพระนคร ในเวลาที่ลงเรือข้าพเจ้าไปส่ง ข้าพเจ้าได้แสดงกิริยาอะไร หนังสือพิมพ์ก็ลงแล้ว ทำไมข้าพเจ้าจึ่งแสดงกิริยาอย่างนั้น เพราะข้าพเจ้ารู้เต็มใจว่าไม่เป็นไปดังนั้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึ่งกล้าทำ ถ้าว่าจะมีใครมาฆ่าข้าพเจ้าตาย ข้าพเจ้าก็ยอมตาย คือแสดงให้แลเห็นจริงใจว่าคนดีๆแล้วก็เป็นไปเสียอย่างนั้น เพราะฉะนั้นเรื่องนี้ข้าพเจ้าจึ่งกล้าทำ กล้ายอมให้พร่าชีวิตของข้าพเจ้า แล้วก็ได้แสดงให้คนเห็นว่า ได้เข้าไปจูบ เข้าไปกอด อะไรกันในที่นั้น ทำไมจึ่งกล้าทำเช่นนั้น ที่ทำเช่นนั้นเขาจะหาว่าข้าพเจ้าเป็นพวกเสียอีกคนหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ยอม ความยุติธรรมต้องมี ต้องแลเห็น เพราะฉะนั้นจึ่งกล้าทำเช่นนั้น ข้าพเจ้าอยากจะให้ท่านผู้เป็นประมุขรู้สึกว่าเป็นอย่างไร จนกระทั่งมีคนถามว่าที่ทำดังนั้นไม่กลัวหรือ แต่เพราะเหตุที่ว่าคนไม่ผิดและคนดีๆ แท้ๆ แต่หาว่าพูดไม่ออก เพราะไม่รู้จะเอาอะไรแสดงให้แลเห็นว่าคนที่ถูกกล่าวหา ถูกเอาดินหม้อทาหน้า เพราะฉะนั้นข้าพเจ้านิ่งไว้จนให้มหาชนแลเห็นให้ขาว”

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 24/2476 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันเสาร์ที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2476 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2476*, สมัยสามัญ สมัยที่ 2 พ.ศ. 2476 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 1534-1535.

39 นายกรัฐมนตรี กล่าวว่า “ในเรื่องที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างไร รัฐบาลไม่อยากรับรู้ด้วย แล้วแต่สภาฯเถอะ สภาฯให้เปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนแปลง สภาฯไม่ให้เปลี่ยนแปลงก็ไม่เปลี่ยนแปลง” และกล่าวต่อมาอีกว่า “ในการออกพระราชบัญญัตินั้น สภาฯนี้มีสิทธิที่จะออกได้ ถ้าสมาชิกส่วนมากได้มองเห็นว่าพระราชบัญญัตินี้ (หมายถึงพรบ. คอมมูนิสต์ฯ) ยังไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้น สมาชิกก็อาจจะโหวตเอาเสียงข้างมากว่าพระราชบัญญัตินี้ยังไม่สมบูรณ์ และอาจจะแก้ไขได้ ก็แก้ไขกัน เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ที่จะให้มัดมือรัฐบาลให้ไปรู้ด้วยว่า ชอบหรือไม่เห็นชอบนั้น ท่านรู้อยู่แล้วว่า เราไม่ใช่รัฐบาลคอมมิวนิสต์ และถูกหาจนเกิดกบฏแล้ว ที่นี้จะให้รัฐบาลรับรู้อย่างไรได้ รัฐบาลต้องระวังตัว ถ้าพลาดก็ต้องมีเรื่องอีก จะทำให้มีการล้มหายตายจากกัน เพราะฉะนั้นเป็นเรื่องไม่ใช่เล็กน้อย เป็นเรื่องใหญ่ รัฐบาลจึงต้องนิ่ง แล้วแต่สมาชิกส่วนมากที่จะแลเห็นว่า ควรจะแก้ไขหรือไม่แก้ไข หรือมีข้อบกพร่องอย่างไร จะแก้ไขอย่างไรก็เชิญ มีอำนาจเต็มที่” ดู รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันเสาร์ที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477* เล่ม 2, สมัยสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 19 ถึง ครั้งที่ 34 วันที่ 12 กุมภาพันธ์-8 มีนาคม พ.ศ. 2477 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 1435-1447.

40 ตัวอย่างในกรณีเช่นนี้ จะเห็นได้จากสมัยที่นักรบสันติวิธีมีบทบาทและอิทธิพลทางการเมือง นับตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2475 และโดยเฉพาะสมัยพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2476-2481) เช่น กรณีปัญหาชาวจีน (ชาวจีนอพยพ)มีมานานก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475แล้ว และหลัง 2475 ยังคงเป็นปัญหาเช่นเดิม พระยาพหลฯและนักรบสันติวิธีคนอื่นๆก็แลเห็นปัญหานี้ แต่พวกเขาก็ไม่ได้ใช้มาตรการรุนแรงในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว พระยาพหลฯเองเป็นผู้เสนอปัญหานี้เพื่อหาทางแก้ไขตั้งแต่ในคณะรัฐมนตรีสมัยพระยามโนปกรณ์นิติธาดา และตลอดสมัยที่ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วง 2476-2481 ก็ไม่เคยใช้นโยบายรุนแรงในการจัดการกับชาวจีนเลย ดังปรากฏในสมัยรัฐบาลพระยามโนฯ พระยาพหลฯเป็นผู้เสนอในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เรื่อง “จีนในเมืองไทย” ว่า “ถึงเวลาหรือยังที่จะห้ามจีนไม่ให้เข้าเมืองไทย” ที่ประชุมเห็นว่า “ถึงเวลาแล้ว ให้หาวิธีทางอ้อม เช่น เก็บภาษีให้แรง” บันทึกรายงานประชุมคณะกรรมการราษฎร ประจำเดือนกันยายน ครั้งที่ วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2475 (7. จีนในเมืองไทย) และต่อมา พลเรือโท พระยาราชวังสัน ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมก็เสนอประเด็นเรื่องชาวจีนกับความมั่นคงในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีสมัยพระยามโนฯ เช่นกัน โดยพระยาราชวังสันเสนอขอให้ที่ประชุมรับรู้ในเรื่องผลร้ายที่จะเกิดขึ้นเนื่องจากโรงเรียนสอนภาษาจีนและคนจีน ซึ่งรัฐบาลควรต้องระมัดระวังเอาใจใส่ให้มาก เพราะเท่าที่ทราบ ได้มีการปลุกย้อมน้ำใจอยู่บ้าง ซึ่งอาจกระทบกระเทือนทั้งในทางเศรษฐกิจและความสงบสุขของประเทศสยาม ที่ประชุมรับทราบ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2475 (1. เรื่องภาษาจีนและคนจีนในสยาม) แต่เช่นเดียวกับพระยาพหลฯ พลเรือโท พระยาราชวังสัน ไม่เคยเสนอนโยบายหรือมาตรการรุนแรงจัดการกับปัญหาดังกล่าว และตามข้อเท็จจริงก็คือก่อนที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม จะขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากพระยาพหลฯใน ปี พ.ศ. 2481 นั้น รัฐบาลไม่เคยดำเนินนโยบายชาตินิยมต่อต้านชาวจีน ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า แม้นักรบสันติวิธีจะแลเห็นปัญหาเดียวกับผู้นำทหารสายอำนาจนิยม แต่มีวิธีการหรือการบริหารจัดการกับปัญหานั้นแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

41 แม้ประเด็นนี้นักรบสันติวิธีจะไม่สามารถทำให้เกิดความสำเร็จได้มากนัก แต่ก็ทิ้งร่องรอยของข้อคิดและหลักการที่ดีไว้ให้ผู้นำทหารรุ่นหลังได้ดำเนินการต่อไป หากต้องการความมั่นคงแห่งชาติที่ยั่งยืน

42 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 24/2477 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 วันจันทร์ที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2477 วาระ: นายกรัฐมนตรีแถลงนโยบาย *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477* เล่ม 2, สมัยวิสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 16 ถึง ครั้งที่ 24 วันที่ 5-24 กันยายน พ.ศ. 2477 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 1756.

43 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 30/2477 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 วันอาทิตย์ที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2477 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477* เล่ม 3, สมัยวิสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 25 ถึง ครั้งที่ 30 วันที่ 25-30 กันยายน พ.ศ. 2477 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2564.

44 การต่อสู้ทางการเมืองภายในของกลุ่มผู้นำไทย 4 กลุ่มนี้ มีพื้นฐานความขัดแย้งในหลายมิติทับซ้อนกันอยู่ คือมิใช่เพียงคู่ระหว่างกลุ่มอำนาจเดิม อันได้แก่กลุ่มเจ้านายและกลุ่มขุนนางเก่าหรือขุนนางชั้นผู้ใหญ่กับคณะราษฎรซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจใหม่ และหรือเพียงคู่แข่งภายในกลุ่มทหาร-ข้าราชการ ระหว่างคณะราษฎรกับคณะรัฐประหาร 2490 แต่ยังมีคู่ระหว่างกลุ่มผู้นำทหารหรือผู้นำส่วนกลางในกรุงเทพฯ กับกลุ่มผู้นำท้องถิ่น โดยเฉพาะ ส.ส. ทางภาคอีสาน และที่สำคัญคือความขัดแย้งที่ปรากฏนั้น ไม่ได้จำกัดวงอยู่เฉพาะในด้านอำนาจและผลประโยชน์ หากแต่ยังสะท้อนในวงกว้างให้เห็นในด้านอุดมการณ์และนโยบาย อย่างน้อยในสองประเด็นใหญ่ที่

เกี่ยวพันกันอยู่ด้วย นั่นก็คือการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยและทิศทางการพัฒนาประเทศ ในประเด็นแรก ข้อขัดแย้งหลักอยู่ในเรื่องตารางเวลา คือเมื่อใดจึงเหมาะสมที่จะเปิดให้การเมืองเป็นระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มรูป และต่อมาก็เป็นความแตกต่างระหว่างแนวคิดประชาธิปไตยแบบอนุรักษ์นิยมกับแบบก้าวหน้า ส่วนในประเด็นหลังเป็นการต่อสู้ของสองสำนักความคิด ระหว่างการพัฒนากองทัพให้ทันสมัยกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในเขตชนบท แนวทางใดควรจะเป็นนโยบายหลักของทิศทางการพัฒนาประเทศ

ความขัดแย้งกันในด้านอุดมการณ์และนโยบายข้างต้น กล่าวได้ว่าเป็นผลสะท้อนโดยตรงมาจากการที่กลุ่มผู้นำไทยทั้ง 4 กลุ่มนั้น มีความแตกต่างกันในระดับพื้นฐานทั้งภูมิหลังทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ ประสบการณ์และสำนักความคิดทางการเมือง ทั้งนี้จะเห็นได้สมาชิกใน 4 กลุ่มนั้น เติบโตมาจากสถานภาพทางสังคมที่ไม่เหมือนกันอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้สมาชิกในแต่ละกลุ่มยังมีความแตกต่างในด้านอื่นๆ เช่น อายุ การศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ วิธีคิดและอุดมการณ์ ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นตัวกำหนดสำคัญที่ทำให้ผู้นำแต่ละกลุ่มมีแนวนโยบายสำหรับประเทศที่แตกต่างกันออกไป ทั้งในด้านการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยและทิศทางการพัฒนาประเทศ และเป็นการยากที่จะประสานเป็นหนึ่งภายหลัง 2475 จึงกลายเป็นหนึ่งในปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำที่เรื้อรังมาถึงปัจจุบัน ดู Sorasak Ngamcachonkulkid, “The Seri Thai Movement: The First Alliance Against Military Authoritarianism in Modern Thai History”. (Ph.D. diss, University of Wisconsin-Madison, 2005).

45 แม้การรัฐประหาร พ.ศ. 2476 ของกลุ่มนักรบอำนาจนิยม นำโดยหลวงพิบูลสงครามและหลวงศุภชลาศัย ซึ่งมีผลทำให้นักรบสันติวิธีทั้งกลุ่มทหารเรืออาวุโสนำโดยพลเรือโท พระยาราชวังสันและกลุ่มทหารบกอาวุโสนำโดยพระยาทรงสุรเดชหมดบทบาทและอำนาจในทางการเมืองและกองทัพ แต่นักรบสันติวิธียังคงโดดเด่นภายใต้การนำพระยาพหลฯ และอาจถือเป็นยุคทองครั้งแรกของนักรบสันติวิธีในสังคมการเมืองไทย เมื่อพระยาพหลฯตัดสินใจรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และดำรงตำแหน่งนั้นตลอดช่วง 6 ปี (2476-2481) หลังรัฐประหาร พ.ศ. 2476 และต่อเนื่องมาในเหตุการณ์กบฏบวรเดชนั้น แม้ว่าพระยาพหลฯได้รับเป็นนายกรัฐมนตรีและพระยาพหลฯพยายามดึงบางส่วนเข้าร่วมทำงาน เช่น พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ พ.อ. พระยาอภัยสงคราม และพ. อ. หลวงชำนาญยุทธศิลป์ แต่สมาชิกส่วนมาก โดยเฉพาะกลุ่มทหารเรืออาวุโส อาจแทบจะหยุดบทบาทลง คงเหลือแต่ นายนาวาเอก พระยาวิจารณ์จักรกิจ รัฐมนตรีในคณะรัฐบาล แต่ก็ไม่มีบทบาทอะไรมากนัก นอกจากนั้นกลุ่มทหารบกอาวุโส โดยเฉพาะสายของ พ.อ. พระยาทรงสุรเดชก็อยู่ในสภาพตกต่ำเช่นเดียวกัน และก่อนที่พระยาพหลฯจะยุติบทบาทลงในฐานะนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารบกในช่วงกลางกันยายน พ.ศ. 2481 ทั้งกลุ่มทหารบกและเรืออาวุโสก็มีแนวโน้มหมดบทบาทลงเรื่อยๆ ในขณะที่ผู้นำสายอำนาจนิยมกลับโดดเด่นขึ้นทุกขณะภายใต้การนำของ พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม

46 พระยาพหลฯใช้แนวทางประนีประนอมกับกลุ่มผู้นำท้องถิ่น (ส.ส. ประเภท 1) มาตลอดช่วงที่ท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่รัฐบาลก็ต้องเผชิญปัญหาการต่อต้านจากฝ่ายตรงข้าม ทั้งจากกลุ่มอำนาจเก่าและกลุ่มอำนาจใหม่ในสภาผู้แทนราษฎร คือกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ซึ่งไม่เห็นด้วยกับแนวทางการพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่ยังคงให้งบประมาณหนักไปทางด้านการทหาร มากกว่าการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนั้นกลุ่มนี้ยังต้องการให้รัฐบาลเปิดให้การเมืองไปสู่การแข่งขันในระบบพรรคการเมือง และได้กดดันโดยพยายามผลักดันให้รัฐบาลเปิดให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองให้เป็นเรื่องถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งสองประเด็นนี้เป็นเรื่องที่รัฐบาลต้องเผชิญกับการคัดค้านจากฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสมอมา และพระยาพหลฯก็ต้องทำหน้าที่อย่างหนักในการประนีประนอมกับฝ่ายสมาชิกเสมอมาเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่า การอภิปรายประเด็นงบประมาณในแต่ละปีนั้น รัฐบาลมักได้รับการคัดค้านจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทหนึ่งอย่างมาก และบ่อยครั้งก็มีการใช้คำพูดที่รุนแรง แต่พระยาพหลฯก็อดทนและใจกว้าง โดยเปิดให้มีการอภิปรายอย่างเต็มที่ และได้พยายามประนีประนอม เน้นให้เห็นถึงความสามัคคีเป็นที่ตั้ง ดังเช่น ใน ปี 2480 พระยาพหลฯ กล่าวถึงนโยบายนี้ ความตอนหนึ่งไว้ว่า “ไหนๆพระราชบัญญัติงบประมาณก็เสร็จสิ้นแล้ว คือรับหลักการแล้ว แต่ข้าพเจ้ายังติดใจอยู่ในเรื่องการอภิปรายในร่างพระราชบัญญัติงบประมาณนี้ ดูรุนแรงเหลือเกิน ข้าพเจ้าถือว่าข้าพเจ้าเป็นผู้รับรัฐธรรมนูญมา และยังอยู่ในบทเฉพาะกาลที่คณะราษฎรยังจะยึดสิ่งเหล่านี้ไว้ เพื่อสั่งสอนและเพื่ออบรมท่านทั้งหลาย ก็เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็เป็นหน้าที่ของข้าพเจ้า ซึ่งเรียกว่าเป็นเชษฐบุรุษ ที่จะสั่งสอนน้องไว้ว่า อย่าให้มันหนักนัก สิ่งไรเราก็รู้กันว่าเราเป็นคนไทยด้วยกัน เราต้องรักใคร่กัน…ในเรื่องนี้ข้าพเจ้ายังรักที่อยากจะให้ร่วมสามัคคีกันให้หนักยิ่งไปกว่านี้อีก” รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 19/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2 วันเสาร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2480 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2480* เล่ม 2, สมัยสามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 2 ครั้งที่ 11 ถึง ครั้งที่ 19 วันที่ 22 มกราคม-19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2480 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 1163-1164.

47 กลุ่มอำนาจเก่า ซึ่งประกอบด้วย เจ้านาย ขุนนางเก่าและพวกนิยมเจ้านั้น พระยาพหลฯได้พยายามอย่างมากที่จะประนีประนอมด้วยดีตลอดช่วงที่ท่านมีอำนาจ ดังเช่น หลังการรัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 เมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนาขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศแล้ว ก็มิได้ปราบปรามรัฐบาลเก่าและฝ่ายตรงข้ามอย่างรุนแรง แต่กลับพยายามประนีประนอม ดั่งเมื่อมีการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติให้ยกเลิกพระราชกฤษฎีกาที่ได้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยรัฐบาลพระยามโนฯ ลงวันที่ 1 เมษายน 2476 นั้น พระยาพหลฯ สะท้อนท่าทีที่พยายามสมานฉันท์ทางการเมืองอยู่มาก ดั่งความตอนหนึ่งว่า "ในร่างนั้นจำต้องกล่าวถึงความผิดของบุคคล แต่ก็เป็นวิถีทางปฏิบัติของนานาประเทศในเมื่อมีผู้ละเมิดรัฐธรรมนูญ อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งประเทศชาติ อันควรเราจะเคารพนับถืออย่างยอดเยี่ยม ที่จริงการประมาณบุคคลอย่างนี้เป็นโทษฐานที่เบาบางที่สุดในการเมือง ซึ่งท่านเองชอบละมุนละม่อมอย่างนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "เวรย่อมไม่ระงับด้วยเวร" เมื่อท่านสมาชิกทั้งหลายเห็นเหตุดั่งที่บรรยายมานี้แล้ว ก็คงไม่มีใครติดใจในการที่จะจัดการ Impeachment ฟ้องร้องผู้ผิดดั่งที่บางประเทศเขากระทำกันให้ลงโทษทางอาญา" รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2476 (วิสามัญ) วันพฤหัสบดีที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2476 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2476* เล่ม 1, สมัยวิสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 1 ถึง ครั้งที่ 15 วันที่ พ.ศ. 2476 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 12. นอกจากนั้น พระยาพหลฯก็พยายามป้องกันความแตกร้าวระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มอำนาจเก่า โดยไม่ยอมให้มีการยกย่องในเชิงสัญลักษณ์(Symbol) หรือการกระทำของคณะราษฎรไปในทิศทางที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกแตกแยกภายในประเทศ ดูรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2476 (วิสามัญ) วันพฤหัสบดีที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2476 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2476* เล่ม 1, สมัยวิสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 1 ถึง ครั้งที่ 15 วันที่ พ.ศ. 2476 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 35.

48 ในประเด็นนี้จะเห็นได้ชัด เมื่อรัฐบาลเกิดความขัดแย้งกับรัชกาลที่ 7 รัฐบาล โดยพระยาพหลฯได้กล่าวในวาระเสนอเรื่องพระราชบันทึกของพระมหากษัตริย์ให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับรัชกาลที่ 7 ความเน้นว่า "ข้าพเจ้าขอแถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรว่า รัฐบาลนี้จะรักษาระบอบรัฐธรรมนูญไว้ให้มั่นคง คือการปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และขอให้เชื่อมั่นว่ารัฐบาลจะไม่เปลี่ยนรูปการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยโดยไม่มีพระมหากษัตริย์" รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันพฤหัสบดีที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2477. *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477* เล่ม 1, สมัยสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 1 ถึง ครั้งที่ 18 วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2476-วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 940. และพระยาพหลฯได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนไว้ว่า "รัฐบาลจะรักษาความสัมพันธ์ คือในระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐบาลอย่างดีที่สุด แต่ว่าไม่เกินขอบข่ายรัฐธรรมนูญไป" รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16/2477 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันพฤหัสบดีที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2477. *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477* เล่ม 1, สมัยสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 1 ถึง ครั้งที่ 18 วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2476-วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 995.

49 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 30/2477 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 วันอาทิตย์ที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2477 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477* เล่ม 3, สมัยวิสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 25 ถึง ครั้งที่ 30 วันที่ 25-30 กันยายน พ.ศ. 2477 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559-2560.

50 นายสนิท เจริญรัฐ ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา กล่าวว่า "ความสงสัยของข้าพเจ้าในมาตรา 38 เป็นอันว่า ไม่มีประโยชน์ในการที่จะคัดค้านกฎหมายนี้แล้ว ข้าพเจ้าขอกราบเรียนตามความรู้สึกของข้าพเจ้าไว้ต่อเจ้าคุณนายกรัฐมนตรีว่า คำอภิปรายในข้อเท็จจริง ในทางการของหนังสือพิมพ์นั้น ดังข้าพเจ้าได้สืบสวนดูและเมื่อเห็นอย่างที่ข้าพเจ้ากราบเรียนมานั้น ข้าพเจ้าหวังใจว่า ในไม่ช้าท่านคงจะขอแก้เป็นพระราชบัญญัติแก้ไขในมาตรา 38 อีกครั้งหนึ่ง เพื่อเห็นแก่ความยุตติธรรมของผู้ซึ่งไม่ได้ทำผิดเอามาเป็นผิดในฐานตัวการ ดังข้าพเจ้าได้กราบเรียนมาแล้ว" รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 33/2476 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันพุธที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2476 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2476*, สมัยสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 28 ถึง ครั้งที่ 36 วันที่ พ.ศ. 2476 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2201.

51 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 33/2476 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันพุธที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2476 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2476*, สมัยสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 28 ถึง ครั้งที่ 36 วันที่ พ.ศ. 2476 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2202.

52 คณะรัฐมนตรีมีความหลากหลายของกลุ่มการเมืองต่างๆ คือไม่เฉพาะแต่สมาชิกคณะราษฎรหรือกลุ่มทหารเท่านั้น โดยเมื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของคณะรัฐมนตรีชุดต่างๆ ในสมัยพระยาพหลฯแล้ว ปรากฏว่ารัฐมนตรีของท่านมาจากกลุ่มการเมืองหลายกลุ่มซึ่งสามารถทำงานร่วมกันได้ แต่ลักษณะเช่นนี้จะไม่ปรากฏให้เห็นต่อมาในสมัยของจอมพลป. พิบูลสงคราม หรือสมัยหลังไม่ว่าจะเป็นสมัยของจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอม กิตติขจรก็ดี ซึ่งสมัยจอมพลทั้งหลายนั้นมักประกอบด้วยกลุ่มการเมืองเดียวที่ค่อนข้างเป็นเอกภาพภายในกลุ่มคณะเดียวกัน คือ สมาชิกของคณะรัฐประหาร 2490 หรือคณะปฏิวัติ 2500

53 เช่นในครั้งที่รัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนาพ่ายแพ้คะแนนเสียงครั้งแรกในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งไม่อนุมัติให้รัฐบาลทำสัตยาบันด้วยคะแนน 73:25 นั้น พระยาพหลฯในฐานะนายกรัฐมนตรี ยอมรับมตินั้นและปฏิบัติตามกติกาของรัฐธรรมนูญ ด้วยการประกาศลาออก ความว่า “เมื่อสภาฯนี้ไม่รับรองความตกลงซึ่งรัฐบาลได้ไปลงนามไว้แล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าในนามของรัฐบาล ขอเรียนต่อท่านในที่ประชุมนี้ว่า รัฐบาลจะกราบถวายบังคมลาออกตามระบอบแห่งรัฐธรรมนูญ” รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 22/2477 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 วันพฤหัสบดีที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2477 วาระ: การพิจารณาไม่อนุมัติให้รัฐบาลทำสัตยาบัน *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477* เล่ม 2, สมัยวิสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 16 ถึง ครั้งที่ 24 วันที่ 5-24 กันยายน พ.ศ. 2477 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 1716. และพระยาพหลฯ เน้นการลาออกนั้น เพื่อความมั่นคง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวและความศักดิ์สิทธิ์ ความว่า “ในการที่สมาชิกทั้งหลายได้มารับหน้าที่รับภาระในการทำงานให้แก่ประเทศ และเป็นที่เรียบร้อยกันมาจนบัดนี้ แต่หากทว่ามีเรื่องที่จำเป็นทั้งสองฝ่ายที่จะรักษา ข้างฝ่ายท่านก็ต้องรักษาสิทธิของราษฎร ข้างส่วนข้าพเจ้าเล่า เมื่อได้ทำอะไรลงไปแล้ว ก็ต้องรักษาความมั่นคง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวและความศักดิ์สิทธิ์ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้ลาออกจากหน้าที่” รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 22/2477 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 วันพฤหัสบดีที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2477 วาระ: การพิจารณาไม่อนุมัติให้รัฐบาลทำสัตยาบัน *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2477* เล่ม 2, สมัยวิสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 16 ถึง ครั้งที่ 24 วันที่ 5-24 กันยายน พ.ศ. 2477 ห้องสมุดรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 1722.

54 ผู้สนใจในประเด็นเหล่านี้สามารถศึกษาได้จากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นเอกสารหลักฐานชั้นต้นที่ดีเยี่ยมของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ แต่หลักฐานชุดนี้กลับยังไม่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการมากนัก เพราะคงมีน้อยคนนักที่จะอดทนทำเช่นนั้น คือมีคนจำนวนไม่มากนักที่จะอดทนนั่งอ่านเอกสารชั้นต้นเป็นเวลานานแรมปี

55 การปราบปรามกบฏบวรเดช เมื่อตุลาคม พ.ศ. 2476 นั้น ถือเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญของความกล้าหาญของกลุ่มทหารเรือทั้งอาวุโสและรุ่นหนุ่ม เนื่องจากเมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดชนั้น รัฐบาลโดยการผลักดันของกลุ่มอำนาจนิยมนำโดยกลุ่มทหารบกจอมพล ป พิบูลสงครามตัดสินใจใช้กำลังทหารปราบปรามฝ่ายกบฏ แต่ผู้นำทหารเรือในขณะนั้น คือ นาวาเอก พระยาวิชิตชลธี ผู้บัญชาการทหารเรือปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาล ซึ่งต้องการให้กองทัพเรือร่วมใช้กำลังเข้าร่วมปราบปรามฝ่ายกบฏ และทหารเรือส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นของผู้บัญชาการทหารเรืออย่างเคร่งครัด โดยถอนกองเรือทั้งหมดออกจากกรุงเทพฯไปอยู่ที่ฐานทัพเรือสัตหีบ ผลจากการตัดสินใจนั้น เมื่อรัฐบาลปราบปรามฝ่ายกบฏจนได้รับชัยชนะแล้ว มีการสอบสวนเอาความผิดกับผู้นำทหารเรือ และผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ นาวาเอก พระยาวิชิตชลธี ผู้บัญชาการทหารเรือ ซึ่งนอกจากถูกปลดออกจากตำแหน่งแล้ว ยังถูกฟ้องร้องดำเนินคดีในฐานเกี่ยวข้องกับกบฏในศาลพิเศษซึ่งรัฐบาลได้จัดตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาฝ่ายก่อการกบฏโดยเฉพาะอีกด้วย โดยต่อมารัฐบาลได้อนุมัติให้สั่งจับนาวาเอก พระยาวิชิตชลธี และนำมากักขังเพื่อดำเนินคดีดังกล่าว

56 ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มีเรื่องสำคัญประเด็นหนึ่งที่ควรได้รับการศึกษาและให้ความหมายใหม่ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งจากการกระทำของนักรบสันติวิธี คือ กรณีการนิรโทษกรรมให้กับนักโทษการเมืองซึ่งส่วนมากเป็นพวกกลุ่มอำนาจเก่านิยมเจ้า หรืออีกนัยหนึ่งคือการประนีประนอมกับกลุ่มเจ้านาย ซึ่งนัยยะของกรณีนี้ก็อาจถือได้ว่าเข้าทำนองเดียวกับนโยบายการเมืองนำการทหารและการสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ แต่คำอธิบายที่ผ่านมามักยกเป็นความสำเร็จของนายปรีดี ผู้นำขบวนการเสรีไทยเพียงผู้เดียว ไม่เห็นกลุ่มบุคคลอื่นในความพยายามนั้น อันที่จริงแล้วถ้ายอมรับและเข้าใจว่าหลัง 2475 เรามีนักรบสันติวิธีและพวกเขาก็เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าว ก็จะแลเห็นว่าการหันไปประนีประนอมกับกลุ่มเจ้านายนั้น ผู้มีส่วนสำคัญ มิใช่นายปรีดีผู้เดียว หากแต่ประกอบไปด้วยส่วนสำคัญคือ คณะราษฎรฝ่ายทหารเรือ กลุ่มทหารบกของพระยาพหลฯและหลวงสิงหนาดฯ ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของขบวนการเสรีไทยทั้งด้านการคุมกำลังของกองทัพและคะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎร ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 และจะพบเห็นต่อไปได้อีกว่า นักรบสันติวิธีส่วนนี้ยืนหยัดแนวทางสันติวิธีได้อย่างคงเส้นคงวามากกว่าผู้นำพลเรือนของไทยที่ได้รับการยกย่องตลอดมาเช่น ปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐ์มนูธรรม 2443-2526) ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องในเรื่องผู้นำสันติภาพหรือการใช้สันติวิธี ในกรณีพิพาทดินแดนกับฝรั่งเศสและสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ก็มิใช่หรือที่ผู้นำท่านนี้ต่อมา

ภายหลังสงครามฯกลับเลือกใช้กำลังและอาวุธเพื่อล้มล้างรัฐบาลใน ปี 2492 ในนามกบฏวังหลวง ดู สุเพ็ญ ศิริคูณ. “กบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492).” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

57 ดูรายละเอียดได้จากประวัติศาสตร์การเมืองในช่วงนี้ใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองไทย ระหว่าง พ.ศ. 2475-2492.* (กรุงเทพ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531).

58 ปัญหาชายแดนภาคใต้และปัญหาอื่นๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน ล้วนถูกสะสมและสะท้อนมาจากการมองความมั่นคงแห่งชาติในกรอบแคบๆของนักรบอำนาจนิยมที่ขึ้นมามีบทบาทตั้งแต่รุ่นจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นต้นมา แม้บางช่วงนักรบสันติวิธีจะสลับขึ้นมามีอิทธิพลในการกำหนดระดับนโยบาย แต่ทัศนะการเมืองความมั่นคงแห่งชาติแบบนักรบอำนาจนิยมได้แผ่กระจายกว้างและทิ้งปัญหาไว้อย่างมากมาย เรื่องปัญหาชายแดนสามจังหวัดภาคใต้นั้น ปัจจุบันมีงานวิจัยค่อนข้างมากและมีงานวิจัยดีๆ ทั้งในเชิงนำเสนอวิธีการและเนื้อหาที่น่าสนใจ เช่น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. *ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง”: ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ.* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551).

59 เช่น การนิยมหรือให้ความหมายเกี่ยวกับแนวคิดสันติวิธีและความรุนแรง ยังไม่เคยลงตัวในหมู่นักคิด/ทฤษฎี โดยเฉพาะประเด็นพื้นฐานที่ว่า อะไรถือเป็นและไม่เป็นสันติวิธี และความรุนแรงมีขอบเขตกินความกว้างแค่ไหน เพียงไร? เป็นประเด็นที่ถกเถียงกันไม่รู้จบ จึงยังไม่มีแนวคิดและหรือทฤษฎีของใครเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

60 กล่าวคือ การไม่ใช้ความรุนแรงนั้น ศาสตราจารย์. ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้แบ่งประเภทสันติวิธีไว้อย่างน้อย 7 ประเภท ได้แก่ (1) พิเคราะห์จากเจตจำนงค์ของผู้ที่ใช้สันติวิธี เช่น ด้วยสาเหตุทางศีลธรรมหรือสิ่งอื่น (2) การพิจารณาทรรศนะของผู้ใช้สันติวิธีต่อฝ่ายตรงข้ามว่าเขามุ่งประสงค์สิ่งใด (3) การพิจารณาที่เป้าของการใช้สันติวิธี (4) ดูที่ตัวการกระทำยิ่งกว่าจะสนใจกับเจตนารมณ์ของผู้กระทำ (5) แบ่งเป็นไปตามกฎหมาย เป็นเชิงสัญลักษณ์ หรือชนิดเผชิญหน้า (6) การพิจารณาระดับความเป็นยุทธวิธีของการไม่ใช้ความรุนแรง และ (7) การพิจารณาว่ามีคนพวกไหนมาเกี่ยวข้องในความขัดแย้ง ส่วนแนวคิดของยีน ชาร์ป Gene Sharp (2005) นักวิชาการด้านปฏิบัติการไร้ความรุนแรงที่โดดเด่น ได้แบ่งประเภทความเชื่อหรือหลักการที่ปฏิเสธความรุนแรงออกเป็น 9 ประเภท ได้แก่ (1) Nonresistance (2) Active reconciliation (3) Moral resistance (4) Selective nonviolence (5) Passive resistance (6) Peaceful resistance (7) Nonviolent direct action (8) Satyagraha (Gandhian nonviolence) และ(9) Nonviolent revolution แต่ Burrowes ไม่เห็นด้วยกับการจัดแบ่งแบบข้างต้น และได้เสนออีกวิธีการหนึ่งซึ่งมี 4 แบบ ได้แก่ (1) Pragnatutic nonviolence, (2) Principled nonviolence, (3) Reformist nonviolence และ (4) Revolutionary nonviolence ดู ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. *ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 1990), Burrowes, Robert J., *The Strategy of Nonviolent Defense: A Gandhian Approach.* (State University of New York Press, NY, 1996), 98. และSharp, Gene. *Gandhi As a Political Strategist.* (Boston: Porter Sargent, 1979), 201-34., and *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential.* (Boston: Porter Sargent Publishers, Inc., 2005).

61 ดู ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส. อีสาน พ.ศ. 2476-2494” วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543; Kasian Tejapira, *Commodifying Marxism: the formation of modern Thai radical culture, 1927-1958.* (Kyoto, Japan: Kyoto University Press, 2001); and Thanet Aphornsuvan, “Origins of Malay Muslim ‘separatism’ in Southern Thailand”, *Asia Research Institute Working Paper* No.32, Oct. 2004. http://www.ari.nus.edu.sg/pub/wps2004.htm

62 *มติชนรายวัน* วันพุธที่ 31 ตุลาคม 2550, 4.

บรรณานุกรม

กฤชติน สุขศิริ. “ความขัดแย้งทางการเมืองในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544,

กนกวลี ชูชัยยะ. “พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475-2525” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

กนลา สุขพานิช และวุฒิชัย มูลศิลป์ (บก). *ทหารกับการเมือง : วิเคราะห์เปรียบเทียบ.* กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2523.

กรพันธุ์ ทวีตา. **"**บทบาททางการเมืองของกลุ่มผู้นำในกองทัพเรือไทย.**"** วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.

ชลัญฏา วสุเมธาวศิน**.** "เปิดงานวิจัย นักรบสันติวิธี ใครว่าผู้นำทหารไทยมีแต่พวกอำนาจนิยม" http://politic.isranews.org/index.php?option=com_content&task=view&id=405&Itemid=27

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. เรื่อง 1 ศตวรรษทหารกับการเมืองไทย และการสัมมนาของโครงการมูลนิธิโครงการตำราว่าด้วยเรื่อง "ทหารกับการเมืองในอุษาคเนย์" (http://www.prachatai.com/05web/th/home/page2.php?mod=mod_ptcms&ID=6629&Key=HilightNews)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. "อิสรภาพกับพาราไดม์แห่งความรุนแรง", *การเมืองมนุษย์: รัฐศาสตร์ทวนกระแส.* กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2528.

_____. "ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณ์" *สันติทฤษฎี /วิถีวัฒนธรรม.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2539.

_____. *ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง" : ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

ชุมสาย ไชยวัต. "บทบาททางการเมืองของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ พ.ศ. 2490-2500" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

ภูมิพลอดุลยเดชฯ, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. *นายทองอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ.* (ทรงแปล) กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2536.

มงคล ไชยเทพ. "กุศโลบายในการแก้ไขปัญหาทางการเมืองของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531)" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535.

มติชนรายวัน วันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2551 ปีที่ 31 ฉบับที่ 11134.

ไทยรัฐ วันศุกร์ที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2551, 6.

วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. *สถานภาพองค์ความรู้สันติวิธีจากพงศาวดารและกฎหมาย.* กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

วรพร ภู่พงศ์พันธ์. "ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ. 1767" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.

วุฒิชัย มูลศิลป์ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (แปลและเรียบเรียง). *ตำรายุทธศิลป์ วิทยาการทหารฉบับเก่าแก่ที่สุดของจีน รวบรวมเมื่อ 500 ปี ก่อน ค.ศ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นอ้อ, 2532.

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. พ.ศ. 2475-2495.

รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี **พ.ศ.** 2475-2495.

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. "การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส. อีสาน พ.ศ. 2476-2494" วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543

พยุงศาสตร์ อุทโท. "นโยบายของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2508-2523" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. *ทัศนะจากอินเดีย.* กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด, 2531.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองไทย ระหว่าง พ.ศ. 2475-2492.* กรุงเทพ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

สุดา กาเดอร์. "กบฏแมนฮัตตัน." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

สุรชาติ บำรุงสุข. อนาคตประชาธิปไตย *จุลสารความมั่นคงศึกษา* ฉบับที่ 32 (มกราคม 2551) โครงการความมั่นคงศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรพันธ์ บุณยมานพ. "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม เฉพาะกรณีกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง พ.ศ. 2481" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

สุรพาสน์ ทัพภมาน, ร.น. "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพันของกองทัพบก กองทัพเรือและกองทัพอากาศ" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

สุเพ็ญ ศิริคูณ. "กบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492)." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

เส้นทางเศรษฐกิจ ปีที่ 25 ฉบับที่ 1033 มีนาคม 2550.

สินีนาฎ เวชแพทย์. "แนวคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ศิริวรรณ ทิมวงศ์. "อิทธิพลของสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวชนชั้นล่างที่มีต่อลักษณะอำนาจนิยมในสังคมไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

หัด ดาวเรือง. *เบื้องหลังสังหารโหด 4 อดีตรัฐมนตรี (ชีวิตและงานสื่อดีตรัฐมนตรี).* พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสาส์น, 2508.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พล.อ.จิระ วิชิตสงคราม. กรุงเทพฯ : ดำรงการพิมพ์, 2522.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพล ผิน ชุณหวัณ. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2516.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน. พระนคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2520.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2516.

Adorno, T.W. and others. *The authoritarian personality*. New York: Harper and Row,1950.

Ames., Roger Translated., with an introduction and commentary, *SUN-TZU THE ART OF WARFARE*. NewYork: Ballantine Books, 1993.

Boulding, Elise. *Cultures of Peace: The Hidden Side of History.* New York: Syracuse University Press, 2000.

Bowie, Katherine A. *Rituals of National Loyalty: An Anthropology of the State and the Village Scout*

Movement in Thailand. New York: Columbia University Press, 1997.

Fineman, Daniel. *A Special Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958.* Honolulu: University of Hawaii Press, 1997.

Kasian Tejapira. *Commodifying Marxism: the formation of modern Thai radical culture, 1927-1958.* Kyoto, Japan: Kyoto University Press, 2001.

Kuhn, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*, 3rd Ed. Chicago and London: Univ. of Chicago Press, 1996.

Namier, Lewis. *The Structure of Politics at the Accession of George III*. 2nd ed. London: Macmillan & Co Ltd, 1963 and *England in the Age of the American Revolution*: Vol. I, 2nd ed. London: Macmillan & Co Ltd, 1961.

Sorasak Ngamcachonkulkid., "The Seri Thai Movement: The First Alliance Against Military Authoritarianism in Modern Thai History" Ph.D. diss, University of Wisconsin-Madison, 2005.

Stagner, Ross., "Egocentrism, Ethnocentrism, and Altrocentrism: Factors in Individual and Intergroup Violence", *International Journal of Intercultural Relations*. Vol.1 No.3 (Fall 1977).

Stone, Lawrence., "Prosopography," *Daedalus* 100 (1971): 69-85.

Tackett, Timothy. Becoming a Revolutionary: The Deputies of the French National Assembly and the Emergence of a Revolutionary Culture (1789-1790). Princeton: Princeton University Press, 1996.

Thanet Aphornsuvan., "Origins of Malay Muslim 'separatism' in Southern Thailand", *Asia Research Institute Working Paper* No.32, Oct. 2004. http://www.ari.nus.edu.sg/pub/wps2004.htm

Thongchai Winichakul. *Siam mapped: a history of the geo-body of a nation*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1994.

Vella, Walter F. *Chaiyo: King Vajiravudh and The Development and of Thai Nationalism*. Honolulu: the University of Press of Hawaii, 1978.

สันติวิธีในมิติงานความมั่นคงไทย

ดนัย มู่สา

งานความมั่นคงกับเรื่องสันติวิธีมีความสัมพันธ์กันทั้งในเรื่อง**เป้าหมาย**และ**วิธีการ** กล่าวคือ **เป้าหมายสำคัญของงานความมั่นคง**อยู่ที่การสร้างสภาวะแวดล้อมที่สันติสุข มีภูมิคุ้มกันปัญหาต่างๆ ที่สามารถคิดกรองสิ่งที่เป็นคุณ และโทษที่จะเข้ามากระทบต่อความมั่นคงของรัฐและประชาชน รวมทั้ง สามารถแก้ไขสาเหตุที่เป็นรากเหง้าของภัยคุกคาม เพื่อให้เกิดความมั่นคงที่ยั่งยืน และให้การพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ สามารถดำเนินไปอย่างราบรื่น ในขณะที่**วิธีการ**คือ การดูแลให้สังคมรู้เท่าทัน และสามารถปรับตัวผ่านพ้นวิกฤติในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมือง สามารถป้องกันความเสี่ยงของการเกิดวิกฤติการใช้ความรุนแรงให้ได้มากที่สุด มีการจัดการให้คนในชาติอยู่ร่วมกันด้วยสันติวิธีได้แม้มีความเห็นต่างกัน สามารถสร้างความเป็นธรรมและความยุติธรรมในสังคม ทุกคนเห็นคุณค่าของสันติวิธีและความสมานฉันท์ภายในชาติ[1]

ด้วยเหตุนี้สันติวิธีจึงเป็นเรื่องที่เป็นพื้นฐาน และมีความเกี่ยวข้องกับงานด้านความมั่นคงโดยตรง ด้วยสันติวิธีเป็นวิธีที่จะนำพาให้ผู้คนมาอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขท่ามกลางความหลากหลายและแตกต่างทั้งวิธีคิด วิถีชีวิต เชื้อชาติ และวัฒนธรรม ด้วยการเคารพในคุณค่าความหลากหลายที่แตกต่างซึ่งกันและกัน ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีคุณค่าต่อการสร้างความมั่นคงของชาติอย่างยั่งยืน

ในขณะที่สังคมไทยกำลังเผชิญกับความขัดแย้งที่มีแนวโน้มสูงขึ้นในรูปแบบต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ซับซ้อนมากกว่าในอดีตทั้งในเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และในเรื่องเฉพาะ เช่น ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาการแตกแยกความคิดทางการเมืองจนทำให้กลุ่มต่างๆ ในสังคมแทบจะไม่สามารถปรับตัวเผชิญกับความขัดแย้งดังกล่าวได้อย่างสันติวิธีและสร้างสรรค์ ส่งผลให้เกิดความเกลียดชังและความแตกแยกซึ่งยากที่จะสมานฉันท์ได้ นับเป็นปัญหาความมั่นคงที่ร้ายแรงในปัจจุบันและมีแนวโน้มจะรุนแรงมากยิ่งขึ้นในอนาคต

ด้วยความสำคัญดังกล่าวนี้ จึงมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการผลักดันให้สันติวิธีเป็นพื้นฐานสำคัญของงานความมั่นคงเพื่อแก้ไขปัญหาความเกลียดชังและความแตกแยกในสังคมไทย โดยมีการผลักดันทั้งในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และต่อเนื่องไปถึงระดับปฏิบัติในกรณีสำคัญๆ เช่น การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ การแก้ไขปัญหาเรื่องสถานะบุคคล การแก้ไขปัญหาการก่อการร้าย และการใช้มิติทางวัฒนธรรมและสันติวิธีในการประสานความร่วมมือและการพัฒนาวิถีชีวิตของชุมชนชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าสันติวิธีในประเทศไทยมีที่ยืนหรือตำแหน่งแห่งที่ในงานความมั่นคง ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางความมั่นคงใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศและในโลกเป็นจุดเด่นที่แตกต่างจากประเทศอื่นๆ ในโลก

ดังนั้น งานวิจัย “สันติวิธีในมิติงานความมั่นคงของไทย” จึงมีความมุ่งหมายที่จะค้นหาคำตอบในเรื่องแนวคิด และการขับเคลื่อน ตลอดจนปัญหา อุปสรรคของการขับเคลื่อนสันติวิธีในมิติงานความมั่นคง อันจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการรับรู้ การประเมินการขับเคลื่อนดังกล่าว โดยมุ่งค้นหาคำตอบใน **3 เรื่องสำคัญ** คือ 1) **การก่อตัวและการขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงของไทยเป็นอย่างไร** 2) **ปัจจัยในการพัฒนาและขยายแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงทั้งในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการปฏิบัติ คืออะไร** และ 3) **ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาขยายและขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคง มีอะไรบ้าง** ใช้การค้นหาคำตอบด้วยการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งจะใช้เอกสารปฐมภูมิเป็นหลัก ประกอบกับเอกสารทุติยภูมิ พร้อมไปกับการสังเกตและเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงกับการขับเคลื่อนงานสันติวิธีในมิติงานความมั่นคงโดยตรง ทั้งในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และระดับปฏิบัติตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา หลังจากนั้นจะมีการดำเนินการในลักษณะการวิเคราะห์สาระหลัก (Content Analysis) เพื่อหาคำตอบหลักใน 3 เรื่องที่กล่าวมาแล้ว ท้ายสุดจะได้ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มเชิงบวกในการขยาย พัฒนา และขับเคลื่อนสันติวิธีในงานความมั่นคง พร้อมไปกับจะได้มีบทเรียนที่เป็นข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนงานสันติวิธีในมิติงานความมั่นคงของไทยที่น่าจะเกิดผลที่สมจริง และเป็นรูปธรรมในอนาคตด้วย

1. การก่อตัวและการขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงของไทย

ในระดับนโยบายและยุทธศาสตร์ของงานความมั่นคงไทยมีองค์กรที่รับผิดชอบงานด้านความมั่นคง ซึ่งถือเป็นองค์กรหลักในการเสนอแนะนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อกำหนดทิศทางและเสริมสร้างและรักษาความมั่นคงแห่งชาติ คือ สภาความมั่นคงแห่งชาติ (สภา มช.) โดยในพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2502 ได้กำหนดหน้าที่ของสภาความมั่นคงแห่งชาติไว้อย่างชัดเจนว่าให้มีหน้าที่พิจารณาเสนอแนะคณะรัฐมนตรี ในเรื่องนโยบายภายใน นโยบายต่างประเทศ และนโยบายการทหารกับเศรษฐกิจและอื่นๆ อันเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติให้สอดคล้องเพื่อให้กิจการทหาร และกระทรวง ทบวง กรม และองค์กรอื่นๆ ของรัฐสามารถประสานกันได้อย่างใกล้ชิดเป็นผลดีต่อความมั่นคงแห่งชาติ และให้พิจารณาเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย ซึ่งกำหนดให้สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) เป็นหน่วยงานพลเรือน สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการให้สภาความมั่นคงแห่งชาติ โดยมียุทธศาสตร์การดำเนินการใน 3 เรื่องสำคัญ คือ 1) การเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการปัญหาความมั่นคงของชาติ 2) การกำหนดและพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างและรักษาความมั่นคงชองชาติ และ 3) การพัฒนาระบบบริหารจัดการขององค์กรตามหลักบริหารจัดการที่ดี[2]

ในระดับปฏิบัติได้มีการกำหนดให้มีองค์กรที่รับผิดชอบในการนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. 2552 คือ กองอำนวยการ

รักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นในสำนักนายกรัฐมนตรี มีอำนาจหน้าที่และรับผิดชอบเกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร[3] กล่าวคือ เป็นหน่วยที่นำนโยบาย ยุทธศาสตร์ที่ สมช. เสนอแนะสภา มช. ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลบรรลุตามนโยบายและยุทธศาสตร์

ในส่วนของ สภา มช. ซึ่งถือได้ว่าเป็นเสมือนคณะรัฐมนตรีชุดเล็กที่ดูแลเรื่องความมั่นคงเป็นการเฉพาะ ในพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2507 มาตรา 4 กำหนดให้มีองค์ประกอบ คือ 1) นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน 2) รองนายกรัฐมนตรีเป็นรองประธาน 3) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นสมาชิก 4) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นสมาชิก 5) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นสมาชิก 6) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม เป็นสมาชิก 7) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นสมาชิก 8) ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นสมาชิก และ 9) เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นสมาชิก และทำหน้าที่เลขานุการ ดังนั้น สภาความมั่นคงแห่งชาติ เปรียบเสมือน “หัวใจ” ของงานความมั่นคงโดยเฉพาะในเรื่องนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศ

ด้วยเหตุนี้ การพิจารณาวิเคราะห์การก่อตัวและขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงของไทย จึงจะศึกษาวิเคราะห์โดยจะจับที่ “หัวใจ” งานความมั่นคงของประเทศ คือ การก่อตัวและการขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่ สภา มช. และ สมช. ดังนี้

1.1 การก่อตัวของแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคง เริ่มมีการก่อตัวอย่างชัดเจนในช่วงต้นปี 2540 เมื่อมีผู้ทำงานเกี่ยวกับความมั่นคงโดยตรงใน สมช. ได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายนักวิชาการด้านสันติวิธี[4] เห็นว่า อดีตงานความมั่นคงมักจะให้น้ำหนักที่งานการป้องกันประเทศ แต่เมื่อสภาวะแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป จึงได้มีการประเมินสถานการณ์ สภาวะแวดล้อมของงานความมั่นคงใหม่ พบว่า ในสังคมไทยความขัดแย้งมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนกติกาทางสังคม วิกฤติเศรษฐกิจ ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะในสภาพที่ประชากรเพิ่มขึ้น ความขัดแย้งอันเนื่องมามาจากปัญหาฐานทรัพยากรไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่ามีมากขึ้น สัญญาณของการใช้ความรุนแรงดูจะมีสะสมให้เห็นมากขึ้นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการเกิดกรณีความขัดแย้งระหว่างชาวม้งกับคนพื้นที่เรื่องการแย่งชิงน้ำที่บ้านกลาง อ.ปัว จ.น่าน ที่เริ่มมีการใช้ความรุนแรง ตลอดจนปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สะสมมานาน และยังประสบกับปัญหาผลกระทบจากอภิมหาโครงการที่เตรียมการไว้เพื่อแก้ปัญหาอื่นๆ คือ ปัญหาพลังงานแต่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ขึ้น เช่น กรณีท่อก๊าซไทย – มาเลเซีย กรณี บ่อนอก – หินกรูด หรือ กรณีเขื่อนปากมูล เป็นต้น ขณะที่พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนกติกาทางสังคม วิกฤติเศรษฐกิจ ปัญหาการจัดการ ทรัพยากรธรรชาติและสิ่งแวดล้อม การดำเนินโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐ ความไม่ไว้วางใจระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของ

สถานการณ์โลก ความขัดแย้งภายในประเทศที่มีมากและหลากหลายรูปแบบ เป็นสัญญาณบอกเหตุว่าสังคมไทยต้องเร่งรีบเตรียมการทบทวนและพัฒนาวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่เคยใช้ในอดีต ซึ่งดูจะไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะทำให้สังคมสงบ เป็นธรรม และอยู่เย็นเป็นสุขได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในขณะที่การแก้ไขปัญหาด้วยการใช้ความรุนแรงในสังคมจะมีต้นทุนทางสังคมสูง เพราะทำให้เกิดความเกลียดชังและความแตกแยกที่ยากจะสมานนับเป็นปัญหาความมั่นคงที่ร้ายแรง ด้วยเหตุนี้จึงมีความตระหนักถึงเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องเร่งรีบสถาปนางานสันติวิธีในงานความมั่นคงแห่งชาติ

การเริ่มต้นของการก่อตัวแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคงได้มีการผลักดันให้มีคณะทำงานทางวิชาการของสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติขึ้น[5] เพื่อผลักดันเรื่องนี้เป็นการเฉพาะที่สำคัญคือได้มีการจัดประชุมสัมมนาเพื่อศึกษาสถานการณ์จริงในพื้นที่เกิดความขัดแย้งร่วมกับภาควิชาการ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้ง องค์กรภาครัฐ เพื่อมุ่งหาทุนทางวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เป็นจุดแข็งและน่าจะนำมาใช้เป็นปัจจัยในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี จากนั้นได้มีการจัดทำเอกสารเผยแพร่ และนำแนวความคิดดังกล่าวขยายสู่นโยบายด้านความมั่นคง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับชายแดน ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน และนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ฉบับปี พ.ศ. 2542 – 2546 พร้อมๆ ไปกับการปรับเปลี่ยนทัศนคติและความเข้าใจในเรื่องสันติวิธีต่องานความมั่นคงทั้งใน สมช. และ หน่วยงานความมั่นคงอื่นๆ เพื่อให้มีความเข้าใจว่านัยของ**การใช้สันติวิธีต่อความมั่นคงของสังคมการเมืองไทย คือ ความมั่นคงมิได้หมายถึงระเบียบทางสังคมที่บังคับให้เกิดขึ้นด้วยการใช้กำลังรุนแรงโดยมิได้คิดถึงอนาคต ความมั่นคงน่าจะหมายถึงสังคมไทยที่ถูกปกป้องคุ้มครองอยู่ด้วยสายสัมพันธ์อันเข้มแข็งระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม และระหว่างประชาชนพลเมืองกับรัฐ การเลือกหนทางสันติวิธีน่าจะเอื้ออำนวยให้สายสัมพันธ์ดังกล่าวเข้มแข็งยิ่งกว่าการใช้ความรุนแรง และจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่ออนาคตสังคมการเมืองไทยที่เข้มแข็งซึ่งประชาชนเห็นความสำคัญของเรื่องราวสาธารณะ พยายามเข้ามามีส่วนร่วมในหนทางของการใช้สิทธิเสรีภาพในกรอบของรัฐธรรมนูญ ในขณะที่รัฐเองก็ทำหน้าที่ด้วยความเข้าใจความแตกต่างและอาศัยสันติวิธีเป็นแนวทางอย่างชัดเจน** ดังนั้นการสถาปนาตำแหน่งแห่งที่ของสันติวิธีไว้จากแง่มุมของรัฐโดยเฉพาะจากสายงานความมั่นคง จึงเป็นสิ่งใหม่ที่ท้าทายแต่จำเป็น เพราะความขัดแย้งในสังคมไม่มีแนวโน้มลดลง ทั้งหมดนี้อาจเป็นไปได้เพราะประชาชนในสังคมไทยเคยมีประสบการณ์ความรุนแรงมาด้วยกันจึงเป็นต้นทุนที่เป็นไปได้ในการค้นหาทางเลือกเพื่อสังคมไทยที่ร่มเย็นร่วมกันได้

แนวความคิดสำคัญที่เชื่อมโยงกับแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคง คือ ในอดีตมองว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทยเป็นอันตรายต่อความมั่นคง แต่ในปัจจุบัน มองว่าเป็นสิทธิที่จำเป็นต้องปกป้องตามรัฐธรรมนูญ และในอนาคตควรจะมองว่าเป็นคุณค่าและประโยชน์ต่อความมั่นคง เหตุผลที่สำคัญ คือ วัฒนธรรมเป็นแหล่งสำคัญแหล่งหนึ่งของปัญญา และปัญญาเป็นต้นทุนของสังคมที่สำคัญ ประเทศที่มีวัฒนธรรมหลากหลายจะเป็นประเทศที่มีแหล่งปัญญามากขึ้น

และจะทำให้มีโอกาสแก้วิกฤติต่างๆ ที่เกิดแก่ชาติบ้านเมืองได้ดีขึ้น เพราะมีแนวความคิดและทางเลือกให้พิจารณาในการแก้ปัญหาต่างๆ มากขึ้น ดังนั้น การส่งเสริม รักษา และหวงแหนวัฒนธรรมต่างๆ ในชาติให้เข้มแข็ง จึงเป็นการเพิ่มพูนปัญญาให้แก่ประเทศไทยโดยส่วนรวม และถ้ามีวิธีนำปัญญาเหล่านี้มาช่วยในการคิดแก้ปัญหาของบ้านเมือง ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความมั่นคงแก่ชาติที่ยั่งยืน ในขณะที่มองเห็นว่า “สันติวิธี” เป็นคำที่ฝังรากอยู่ในความคิดของคนต่างๆ โดยเฉพาะสังคมพุทธมาเป็นพันๆ ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ด้วยความขัดแย้งเป็นลักษณะพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และเป็นเรื่องธรรมชาติ ความขัดแย้งเกิดได้ตั้งแต่ในระดับเล็กสุด คือ ในปัจเจกชนซึ่งเกิดได้กับลักษณะความคิดที่ต่างสถานการณ์กันของบุคคลเดียวกับ ความขัดแย้งที่อยู่ในระดับขยายใหญ่ขึ้น คือ ระหว่างคนในครอบครัว ครอบครัวกับครอบครัว กลุ่มคนกับกลุ่มคน ชุมชนกับชุมชน จนถึงสังคม – เมือง และระดับความขัดแย้งระหว่างประเทศต่อประเทศ

ท้ายที่สุดความมั่นคงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่ความมั่นคงของประชาชน (Human Security) โดยมุ่งให้สังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดความรัก สามัคคีกัน ดังนั้น แนวความคิดสันติวิธีที่ยอมรับและเห็นความสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคงที่ยั่งยืน คือ การที่ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีคุณค่า ต่อการสร้างความมั่นคงของชาติอย่างยั่งยืน”

โดยสรุปแล้ว จะเห็นว่าการก่อตัวของแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคงไทยเกิดจากแรงผลักดันของสถานการณ์ความมั่นคงที่เปลี่ยนแปลงไปและมีสัญญาณของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกัน เงาของการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจำนวนมาก เช่นเดียวกัน อันจะส่งผลต่อปัญหาความมั่นคงระยะยาว ผู้ที่ทำงานด้านความมั่นคงบางส่วนและนักวิชาการด้านสันติวิธี จึงมีความตระหนักและพยายามผลักดันแนวคิดสันติวิธีให้เป็นแนวทางหลักในการแก้ไขปัญหาเพื่อความมั่นคงที่ยั่งยืน การผลักดันและขับเคลื่อนแนวคิดดังกล่าวนี้จะได้วิเคราะห์และนำเสนอในลำดับถัดไป

1.2 การขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงของไทย การขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงจำเป็นต้องวิเคราะห์และทำความเข้าใจใน 2 ส่วน คือ ในส่วนของกลไกการขับเคลื่อน และในส่วนของสาระที่ขับเคลื่อน ดังนี้

1.2.1 **กลไกในการขับเคลื่อน** เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้วพบว่ามีกลไกในการขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงของไทยตั้งแต่เริ่มต้นถึงสถานะปัจจุบัน (พ.ศ. 2552) ดังนี้

1) **คณะทำงานทางวิชาการของ สมช.** เป็นคณะทำงานที่ตั้งขึ้นเพราะเห็นความสำคัญของแนวทางสันติวิธีว่าจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะรักษาความมั่นคงอย่างยั่งยืนด้วยการมียุทธศาสตร์ใหม่ คือ การจัดการปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มีหน้าที่หลักเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

ด้วยสันติวิธี โดยดำเนินงานมาตั้งแต่ปี 2540 ต่อมาในปี 2542 จึงได้ปรับปรุงและจัดตั้งคณะทำงานขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับภารกิจและการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้ง กำหนดแผนงานหลักประจำปีงบประมาณ 2543 ให้เกิดความชัดเจน คือ 1) การเผยแพร่และปลูกฝังแนวความคิดเรื่องการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธีและขยายผลไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม 2) การพิจารณากำหนดยุทธศาสตร์ชายแดนในภาพรวมเพื่อให้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาพื้นที่ภาคเหนือตอนบนก่อน 3) ศึกษาและพิจารณากำหนดยุทธศาสตร์เชิงรุกต่อประเทศเพื่อนบ้านเพื่อลดความหวาดระแวงและสร้างเสริมความร่วมมือระหว่างกันโดยใช้มิติเชิงวัฒนธรรมและแนวทางสันติวิธีต่อประเทศเพื่อนบ้านและตามความเหมาะสมของแต่ละประเทศ และ 4) การพิจารณากำหนดนโยบายผนึกกำลังเพื่อความมั่นคง

2) **การจัดตั้งสถาบันยุทธศาสตร์ (สยศ.)** เป็นสถาบันที่พัฒนามาจากคณะทำงานวิชาการ โดยจัดตั้งขึ้นตามคำสั่งของเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เมื่อปี 2543 เพื่อเป็นหน่วยงานเชิงวิชาการภายใน สมช. มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติและการทำงานในลักษณะเครือข่ายเชื่อมโยงกับทุกฝ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาสถาบันยุทธศาสตร์ประกอบด้วยนักวิชาการ/ ผู้ทรงคุณวุฒิ ในสาขาต่างๆ เพื่อให้การดำเนินการสถาบันยุทธศาสตร์เป็นไปโดยมีประสิทธิภาพ และอำนวยประโยชน์การประสานกับสถาบันวิชาการ[6]

3) **การแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี (กยส.)** การดำเนินการงานยุทธศาสตร์สันติวิธีมีจุดเปลี่ยนที่สำคัญใน พ.ศ. 2544 เมื่อ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เสนอนายกรัฐมนตรี (พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร) แต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี (กยส.) โดยให้เป็นคณะกรรมการของสภาความมั่นคงแห่งชาติ ตั้งโดยพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2502 โดยให้ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีในฐานะประธานสภาความมั่นคงแห่งชาติประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณวุฒิและเชี่ยวชาญเฉพาะเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบ ประเมินสถานการณ์ เตือนภัยและเสนอแนวทางการป้องกันและจัดการปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธีต่อรัฐบาลและสาธารณชน รวมทั้งเผยแพร่ ประสาน ทำความเข้าใจแนวทางสันติวิธีในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งให้เป็นจุดยืนและทิศทางของชาติที่อยู่ในจิตสำนึกของทุกฝ่ายและเพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของสันติภาพและการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีซึ่งนายกรัฐมนตรีลงนามคำสั่งแต่งตั้งเมื่อวันที่ 18 เม.ย. 44[7]

เมื่อมีการดำเนินการของ กยส. ไประยะหนึ่ง (ประมาณ 8 เดือน) กยส. เห็นว่าภารกิจของ กยส. มีรายละเอียดที่ต้องตรวจสอบสถานการณ์ในพื้นที่ที่เป็นข้อมูลเชิงลึกและเพื่อให้การดำเนินการของ กยส. เป็นการแก้ไขปัญหาโดยรอบด้านยิ่งขึ้น กยส. จึงได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธีจากบุคคลที่มีคุณวุฒิและเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวม 4 คณะ เมื่อเดือนธันวาคม 2544 ได้แก่ 1) คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี ภาคเหนือ 2) คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี ภาคใต้

3) คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 4) คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีภารกิจในการศึกษา ตรวจสอบและประเมินสถานการณ์เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดความรุนแรงในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแนวทางการจัดการความขัดแย้งกับต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้ง ประสานงาน ทำความเข้าใจ ให้คำแนะนำ และร่วมปรึกษาหารือแก่ฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งก่อนเกิดเหตุ ขณะเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุความขัดแย้งเพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี

4) **การปรับเปลี่ยนสถาบันยุทธศาสตร์ (สยศ.)** เป็นสถาบันยุทธศาสตร์สันวิธี (สยส.) คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเมื่อวันที่ 5 มิ.ย. 44 อนุมัติในหลักการตามหลักที่สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเสนอการดำเนินการปรับเปลี่ยน สยศ. เป็น สยส. โดยให้เป็นหน่วยงานภายใต้ สมช. ทำหน้าที่ทางวิชาการและเป็นฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธีที่ได้พัฒนางานไปมาก สิ่งที่น่าสนใจคือ ข้อพิจารณาของสำนักงานข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ที่นำเสนอคณะรัฐมนตรีต่อการจัดตั้ง สยส. ที่ระบุให้เห็นความสำคัญของงานสันติวิธีในงานความมั่นคง ซึ่งเห็นว่าแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีเป็นวิธีดำเนินการส่วนหนึ่งในภารกิจหลักของ สมช. และเห็นว่าการแต่งตั้ง กยส. สอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศ เป็นกลไกและวิธีการที่จะเสริมสร้างความมั่นคงของสังคมให้เกิดความยั่งยืนเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจนำไปสู่การเผชิญหน้า และเพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของสันติภาพในการจัดการความขัดแย้ง

5) **การปรับโครงสร้างองค์กรสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ** นายกรัฐมนตรี มีบัญชาให้ปรับปรุงส่วนราชการให้มีความทันสมัยเพื่อสอดรับกับสถานการณ์ปัจจุบันให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมช. จึงได้ปรับปรุงโครงสร้างของสำนักงานฯ พร้อมทั้งมีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้มีกลุ่มงานวิชาการ คือ กลุ่มยุทธศาสตร์ความมั่นคง ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วนงาน คือ 1) ส่วนงานวิชาการและวิจัย และ2) ส่วนยุทธศาสตร์สันติวิธี ดังนั้นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานสันติวิธีจึงขึ้นอยู่กับส่วนยุทธศาสตร์สันติวิธี สำนักยุทธศาสตร์ความมั่นคง

6) **กลไกที่สำคัญอีกกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนงานสันติวิธีที่สำคัญ** คือ **คณะอนุกรรมการประสานการปฏิบัติตามนโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี** ที่ตั้งขึ้นใน สมช. ในปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2546 มีเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นประธานและมีผู้แทนของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ อาทิ ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ รวมทั้ง ผู้แทนการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ผู้แทนบริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย เป็นต้น มีหน้าที่หลักเพื่อให้คำสั่ง สำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ได้รับการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการขจัดข้อขัดแย้งให้คลี่คลาย โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

และมีการประสานระหว่างภาครัฐกับองค์กรเครือข่าย รวมทั้ง การจัดให้มีกลไกในการประสานการปฏิบัติระหว่างกัน เพื่อให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีไปอย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้ว จะเห็นพัฒนาการของกลไกทั้ง 6 กลไกดังกล่าว เป็นการพัฒนาการของความ “ต่อเนื่อง” ทั้งในเรื่องมิติของปัญหาและมิติของงานสันติวิธีในงานความมั่นคง ที่มาจากการก่อตัวและการขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคง นั้นดำเนินไปพร้อมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงภายใน สมช. ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่อยู่บนพื้นฐานความเข้าใจและทัศนคติต่องานสันติวิธีในงานความมั่นคง โดยเฉพาะในเรื่องของทิศทางงานสันติวิธีในกรอบงานความมั่นคง จนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเข้าสู่สมัยของ นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และมี พล.ท.สุรพล เผื่อนอัยกา เป็นเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ได้นำไปสู่ “จุดเปลี่ยน” ที่สำคัญต่องานสันติวิธีที่ดำเนินการมาทั้งหมด เมื่อ สมช. มีข้อเสนอการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์สันติวิธี ด้วยการให้ยกเลิกคำสั่งการแต่งตั้งกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี และคำสั่งอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องทั้งหมด ด้วยเห็นว่า การดำเนินงานของ กยส. ได้มีพัฒนาการอย่างเป็นรูปธรรมจนกำหนดแนวทางสันติวิธี เป็นนโยบายเฉพาะหน้าและนโยบายทั่วไปไว้ในนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2550 – 2554 แล้ว ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2550 ซึ่งส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน การดำเนินการดังกล่าวได้เสร็จสิ้นเพราะมีการจัดทำเป็นนโยบายอย่างสมบูรณ์แล้ว จากนั้นขั้นตอนดำเนินการต่อไป จึงสมควรพิจารณาปรับปรุงผู้รับผิดชอบเสียใหม่โดยมอบหมายให้ สมช. พิจารณาดำเนินการให้เหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์และมีเอกภาพในการบริหารจัดการอย่างยั่งยืนต่อไป

ผลจากข้อเสนอดังกล่าว คือ ให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการยุทธศาสตร์สันติวิธีขึ้นมารับผิดชอบแทน กยส. มีเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นประธาน ผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นกรรมการ และโอนงานสันติวิธีทั้งหมดไปให้สำนักงานสภาความมั่นคงกิจการภายในประเทศ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2552)

ข้อสังเกตที่สำคัญในเรื่องอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการอำนวยการยุทธศาสตร์สันติวิธีกับ กยส. คือ มีอำนาจเหมือนกันทุกประการ เช่น มีอำนาจหน้าที่ในการอำนวยการศึกษา ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ทั้งในภายในประเทศและกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น **ขาดเพียงข้อเดียวที่ต่างกัน** นั่นคือ คณะกรรมการอำนวยการยุทธศาสตร์สันติวิธี ได้ตัดอำนาจหน้าที่ของ กยส. ที่สำคัญออกไปคือการกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่ให้เป็นผู้นำในการเสนอแนะ และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสันติวิธีให้เป็นจุดยืน และทิศทางของสังคม รวมทั้ง ทำให้ประเทศไทย เป็นศูนย์กลางของสันติภาพและการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ดังนั้นจึงส่งผลให้เกิดภาวะชักงันของสันติวิธีในงานความมั่นคงเพราะทัศนคติและความเข้าใจต่องานสันติวิธีที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง เป็นเพียงการผลักดันไปสู่การกำหนดแนวทางสันติวิธีไว้ในนโยบาย

ความมั่นคงแห่งชาติ เท่านั้น ทั้งๆ ที่ภารกิจ ผลงาน เครือข่าย งานสันติวิธีในงานความมั่นคงได้พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง จนได้รับการยอมรับและไปไกลมากแล้ว ในขณะที่ คณะกรรมการอำนวยการชุดใหม่ที่ตั้งขึ้นไม่ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ ในการอำนวยการ การประสานการปฏิบัติ และการติดตามประเมินผลการดำเนินการ ประสานการปฏิบัติและมั่นคงแห่งชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานสันติวิธี ซึ่งเป็นเหตุผลหลักในการยกเลิก กยส. แต่อย่างใด

ผลของการยกเลิก กยส. นำไปสู่การแสวงหาที่ยืนของงานสันติวิธีในงานความมั่นคงซึ่งได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คงสถานะของงาน เครือข่าย และทิศทางนี้ไว้ จึงได้มีการนำ กยส. ไปเป็นคณะทำงานยุทธศาสตร์สันติวิธีในโครงการยุทธศาสตร์สันติวิธีสำหรับสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ภายใต้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2552 โดยคณะทำงานนี้อยู่ในฐานะคณะทำงานทางความคิดด้านยุทธศาสตร์ (Strategic Think Tank) ที่ประสมประสานองค์ความรู้จากประสบการณ์การทำงานด้านความมั่นคง จากการศึกษาวิจัยด้านสันติวิธีและการแปลงเปลี่ยนขับเคลื่อนความขัดแย้ง (Conflict Transformation) และจากการปฏิสัมพันธ์กับเครือข่ายทั้งภาคประชาชนและภาครัฐในด้านการแสวงหาทางเลือกเพื่อเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งในสังคมโดยมีระยะเวลาดำเนินการ 3 คือ ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2552 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2555

1.2.2 **สาระในการขับเคลื่อน** ในห้วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาการขับเคลื่อนสาระของงานสันติวิธีในงานความมั่นคง ที่สำคัญมีดังนี้

1) **การสร้างองค์ความรู้ และสร้างความเข้าใจแนวคิดสันติวิธี** ให้เป็นจุดยืนและทิศทางของสังคม ด้วยการทำงานร่วมกับเครือข่ายนักวิชาการด้านสันติวิธีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ในลักษณะของคณะทำงานทางวิชาการของ สมช. ด้วยการจัดประชุมสัมมนาอย่างเป็นทางการและอย่างไม่เป็นทางการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งได้เดินทางไปศึกษาสถานการณ์จริงในพื้นที่ที่เกิดความขัดแย้งและดำเนินการสร้างเครือข่ายการทำงานในทุกภาคส่วน อาทิเช่น ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคสื่อเอกชน สะสมเป็นองค์ความรู้จัดทำเอกสารทางวิชาการ พัฒนาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นหนังสือ “สันติวิถียุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคงที่ยั่งยืน” โดยได้พิมพ์มาแล้วรวม 5 ครั้ง จำนวน 12,000 เล่ม เพื่อเผยแพร่ให้กับสาธารณชนให้ตระหนักและเห็นความสำคัญของแนวทางนี้ตลอดจน เผยแพร่ทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านความมั่นคงเพื่อจะได้เป็นแนวคิดในการกำหนดนโยบาย และยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง

นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่แนวความคิดและความรู้เกี่ยวกับสันติวิธีผ่านการบรรยาย ในสถาบันการศึกษาของภาครัฐ ทั้งทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครอง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง เพื่อให้ความขัดแย้งลดระดับลง ในขณะเดียวกันไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง และมีการจัดทำเอกสารทางวิชาการที่สำคัญ อาทิเช่น คำสั่ง 66/43 ปัญหาวัฒนธรรมของรัฐกับการจัดการความขัดแย้งในศตวรรษใหม่” ที่สำคัญยังได้มีการถอดตัวอักษร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นภาษามลายู อักษรรูมาไนซ์ จัดพิมพ์เผยแพร่และจัดโครงการรัฐธรรมนูญสู่ชุมชนเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจและเผยแพร่ในรายการวิทยุท้องถิ่น ให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เรียนรู้และมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงกติกาหลักของประเทศที่มุ่งเน้นเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติทำให้สังคมและสาธารณชนเกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องสันติวิธีอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้ประชาชนไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการใช้ความรุนแรง รวมทั้ง ยังมีการประชุมและหารือแลกเปลี่ยนแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธีทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กับเจ้าหน้าที่ระดับสูงและระดับหัวหน้าหน่วยในพื้นที่ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ปกครอง คือ ผู้ว่าราชการจังหวัดและเจ้าหน้าที่ปกครองในแต่ละพื้นที่ ฝ่ายทหาร และตำรวจ รัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง นักวิชาการ ผู้นำองค์กรชุมชน สื่อมวลชน และ NGOs ซึ่งทำให้ทุกฝ่ายมีความเข้าใจในข้อเท็จจริง ประเด็นปัญหาและทิศทางการแก้ไขปัญหาที่ตรงกัน ก่อให้เกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นองค์รวม เกิดพลังเครือข่ายในการขับเคลื่อนสันติวิธีอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการมาแล้ว 3 พื้นที่ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ และจะดำเนินการในพื้นที่ภาคใต้ฝั่งตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคกลาง ที่สำคัญยิ่งคือมีการสร้างทักษะ และเครือข่ายการนำแนวความคิดสันติวิธีและมิติวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบด้านความมั่นคงในลักษณะของ Training of The Trainer ให้กับเจ้าหน้าที่ของสถาบันราชภัฏในส่วนภูมิภาค โดยมี ผู้แทนกองทัพภาค และผู้แทนกระทรวงมหาดไทยร่วมด้วย ซึ่งได้มีการดำเนินการมาแล้ว 3 พื้นที่ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ ทำให้ได้วิทยากรที่ไปขยายแนวคิดสันติวิธีในชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นเครือข่ายสำคัญในการขยายแนวคิดสันติวิธีได้อย่างกว้างขวางลึกเข้าไปในชุมชนโดยแท้จริง โดยได้ดำเนินการกับเจ้าหน้าที่รัฐที่เผชิญกับความขัดแย้งโดยตรงด้วย อาทิ กรณี ความขัดแย้งท่อก๊าซไทย – มาเลเซีย ที่ จ.สงขลา

2) **การทดสอบแนวคิดสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่กระทบต่อความมั่นคง** เพื่อที่จะพัฒนาองค์ความรู้ด้านสันติวิธีให้แปรผลไปในทางปฏิบัติได้ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ จึงได้ดำเนินการทดสอบแนวคิดสันติวิธีในสถานการณ์จริง อาทิเช่น กรณีการใช้ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรณีท่อก๊าซไทย – มาเลเซีย กรณีเขื่อนปากมูล เป็นต้น ทั้งในเรื่องแนวคิด วิธีการแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย โดยจัดให้มีการสานเสวนาระหว่างภาคส่วนต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน จนทำให้เห็นนัยสำคัญของแนวคิดสันติวิธีก่อให้เกิดความมั่นใจต่อการใช้แนวทางนี้ในการแก้ไขปัญหาความมั่นคง

3) **การขับเคลื่อนแนวคิดสันติวิธีสู่นโยบายและยุทธศาสตร์ความมั่นคง** ได้มีการขับเคลื่อนไปสู่การกำหนดนโยบายเฉพาะ คือ นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2542 – 2546) ทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมและแนวความคิด จนทำให้นโยบายฉบับนี้

ได้รับการยอมรับสูงยิ่งทั้งในพื้นที่และในระดับนานาชาติ รวมทั้ง ได้มีการขับเคลื่อนเป็นแนวความคิดหนึ่งในการกำหนดนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ. 2546 – 2549) จนได้มีการกำหนดไว้ในวิสัยทัศน์ที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนว่า

"สังคมไทยมีความสามัคคีปราศจากความขัดแย้งที่รุนแรง อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของการยอมรับในความหลากหลายของความคิด วิถีชีวิต วัฒนธรรม การแบ่งปัน และจัดสรรอย่างเป็นธรรมทุกส่วนในสังคม มีความพร้อมในการผนึกกำลังเพื่อเผชิญและแก้ไขปัญหาร่วมกัน"

ยิ่งกว่านั้นได้มีการกำหนดไว้ในวัตถุประสงค์นโยบายฯ ข้อ 2 ว่า "เพื่อให้ความขัดแย้งในสังคมได้รับการแก้ไขปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง" และนโยบายฯ ข้อ 3 ที่ระบุว่า "เผยแพร่และเสริมสร้างแนวความคิดและระบบการจัดการปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี และให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกร่วมของคนในชาติในการปกป้องวิถีชีวิตของประชาชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น"

เมื่อนโยบายความมั่นคงแห่งชาติได้จัดทำขึ้นในฉบับต่อมา (พ.ศ. 2550 – 2554) แนวความคิดสันติวิธีนับเป็นแนวความคิดหลักในการกำหนดนโยบายเพราะสภาพทางสังคมที่มีความเปราะบางทางความรู้สึก และอ่อนไหวต่อความเป็นพวกหรือไม่เป็นพวกเดียวกัน มีผลต่อความมั่นคงแห่งชาติทำให้ภูมิคุ้มกันภัยคุกคามความมั่นคงในทุกระดับลดลง จึงจำเป็นต้องแสวงหาทิศทางการพัฒนาให้สังคมเห็นคุณค่าร่วมกันเกี่ยวกับวิธีการจัดการกับความต่าง จึงกำหนดในวิสัยทัศน์ไว้อย่างชัดเจนว่า "คนในชาติมีความสามัคคี มีทัศนคติที่ดีต่อกัน มีคุณธรรมและจิตสำนึกสาธารณะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ความหลากหลายทางความคิด วิถีชีวิตและวัฒนธรรม สามาถจัดการความขัดแย้งได้ด้วยสันติวิธี โดยไม่แปรเปลี่ยนเป็นความรุนแรง" รวมทั้ง ได้ระบุไว้ในนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเฉพาะหน้าทั้งในเรื่องการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและพัฒนาการใช้สันติวิธีและความร่วมมือของกลุ่มพลังวัฒนธรรมเพื่อลดการใช้ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้[8]

นอกจากนี้ ยังมีการขับเคลื่อนแนวคิดสันติวิธีเข้าสู่นโยบายเฉพาะเรื่องอีก เช่น นโยบายความมั่นคงแห่งชาติทางทะเล (พ.ศ. 2548 – 2552) ที่ระบุให้มีการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างสันติวิธี[9] และยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดน (พ.ศ. 2550 – 2554) ยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคล เป็นต้น

4) **การดำเนินการนำเสนอแนวคิดสันติวิธีให้เป็นนโยบายและยุทธศาสตร์เฉพาะ** ได้นำเสนอยุทธศาสตร์ชาติด้านสันติวิธีต่อนายกรัฐมนตรีและสภาความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งมีมติเมื่อ 11 มี.ค. 2542 เห็นชอบกับข้อเสนอของ สมช. ที่กำหนดให้มียุทธศาสตร์ชาติด้านสันติวิธี เป็นทิศทางของชาติในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ โดยให้ สมช. เป็นหน่วยงานหลักในการเผยแพร่แนวคิดสันติวิธี ศึกษา วิเคราะห์และเสนอแนวทางจัดการปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีให้สอดคล้องกับสังคมไทย อีกทั้งดำเนินการให้สันติวิธีอยู่ในจิตสำนึกของคนไทย รวมทั้ง ให้ประเทศไทย

เป็นศูนย์กลางของแนวทางสันติวิธีในภูมิภาค ยุทธศาสตร์ดังกล่าวคือ “ยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ” มีสาระสำคัญเพื่อรักษาความมั่นคงและความสงบในชาติด้วยการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ไม่ให้ความขัดแย้งแปรสภาพเป็นความรุนแรง โดยมีหลักการสำคัญ คือ การเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน และลดระดับความรู้สึกอคติหรือความเกลียดชังระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย ซึ่งแนวทางดำเนินการประกอบด้วย 1) การฟื้นคืนความไว้วางใจในสังคมไทย 2) การลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่อคติหรือความเกลียดชังด้วยการให้ความสำคัญกับคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม 3) ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในสันติวิธี และ 4) ส่งเสริมการสร้างความร่วมมือระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกรณีที่สถานการณ์ความขัดแย้งมีแนวโน้มรุนแรง ซึ่งยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้นายกรัฐมนตรี (พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร) เห็นชอบหลักการแล้วเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2545

5) **การนำเสนอคำสั่ง สำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 เรื่อง “นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี”** ต่อนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี ซึ่งนายกรัฐมนตรีลงนามในคำสั่งแล้ว เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2546 และคณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบแล้ว เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2546 เหตุของการเสนอคำสั่งดังกล่าว เพราะเห็นว่า ความขัดแย้งภายในประเทศมีมากและหลายหลายรูปแบบมากขึ้น ซึ่งเป็นสัญญาณบอกเหตุว่า สังคมไทยต้องเร่งรีบเตรียมการทบทวนและพัฒนาวิธีจัดการกับความขัดแย้ง ที่เคยใช้ในอดีต ซึ่งดูจะไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะทำให้สังคมสงบ เป็นธรรม และอยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้า ในปัจจุบัน ในขณะที่ การใช้ความรุนแรงในสังคมจะมีต้นทุนทางสังคมสูง เพราะทำให้เกิดความเกลียดชังและความแตกแยกที่ยากจะสมาน นับเป็นปัญหาความมั่นคงที่ร้ายแรง

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 มีสาระสำคัญ คือ บรรทัดฐานการจัดการความขัดแย้งต้องยึดมั่น “สันติวิธี” เป็นวิธีเดียวที่เป็นธรรมและสร้างความสงบสุขที่ยั่งยืน โดยสันติวิธีให้เริ่มต้นที่รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐก่อน ด้วยเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะดูแลความขัดแย้งในสังคม โดยเฉพาะที่ฝ่ายรัฐเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งให้ดำเนินไปด้วยสันติวิธี โดยเจ้าหน้าที่รัฐควรต้องทำงานด้วยความคิดริเริ่ม และพร้อมรับทุกข์บ้างถ้าจะเป็นไปเพื่อสร้างสังคมที่แข็งแรง ที่สำคัญคำสั่งฯ เห็นผู้ขัดแย้งหรือผู้ที่ไม่เห็นด้วยเป็นญาติมิตร ไม่ใช่ศัตรูแต่เป็นสมาชิกในสังคมการเมืองไทยที่อยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย[10] และเพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและสามารถนำไปยึดถือปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล กยส. จึงได้จัดทำคำอธิบายประกอบคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 ได้จัดแบ่งส่วนสำคัญเป็น 5 ส่วนใหญ่ คือ **ส่วนที่ 1** คุณลักษณ์พิเศษของคำสั่งจะกล่าวถึงที่มา หนทาง และจุดหมายปลายทางของคำสั่ง **ส่วนที่ 2** เกณฑ์การจัดทำคำสั่ง สำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 เป็นกรอบความคิดของสันติวิธี ยุทธศาสตร์สันติวิธี มาตรการการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี **ส่วนที่ 3** อธิบายสาระสำคัญของคำสั่งในประเด็นกลุ่มเป้าหมาย แนวทางปฏิบัติ แนวทางการประเมินผล **ส่วนที่ 4** หลักการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ซึ่งรวมถึง

ธรรมชาติของความขัดแย้ง การแสวงหาแนวทางการจัดการความขัดแย้ง การเผชิญหน้ากับความรุนแรง และส่วนที่ 5 องค์กรที่ให้คำปรึกษาด้านสันติวิธี[11]

6) **การให้ข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลเพื่อพิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับ การบริหารการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี และข้อเสนอพลังขับเคลื่อนสันติวิธีให้บังเกิดผลในสังคมไทย** เพื่อให้เป็นทิศทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งไม่ได้เกิดความรุนแรงโดยเสนอให้มีการดำเนินงาน ในสาระสำคัญ คือ

(1) การประกาศจุดยืนของรัฐบาลในการจัดการปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เป็นการนำเสนอนวัตกรรมทางความมั่นคงใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศและในโลกในเรื่องของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ที่สำคัญคือ การฟื้นฟูความไว้วางใจต่อกันในสังคมไทย เฉพาะภาครัฐและภาคประชาชนที่น้อยลง ด้วยการกำหนดกรอบเกณฑ์ในความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายประชาชนไม่ให้ล้ำเส้นกลายเป็นความรุนแรง ให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าที่เห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเห็นต่างเป็นรากฐานที่สำคัญของพลังทางสังคมไทย และให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ โดยได้จัดทำยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงของชาติและคำสั่ง สำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

(2) การให้ข้อเสนอการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยระบุสาเหตุสำคัญของความรุนแรงที่เกิดจากปัญหาโครงสร้างสังคมและระบบราชการ รวมทั้ง พฤติกรรมที่มิชอบของข้าราชการบางส่วน ทำให้ประชาชนไม่เชื่อถือและไม่ไว้เนื้อเชื่อใจ ความจำเป็นเร่งด่วน คือ ต้องดำเนินการนำความไว้เนื้อเชื่อใจกลับมา และให้ยุติวิธีรักษาความสงบด้วยการเลี้ยงโจร เจ้าหน้าที่รัฐต้องไม่สร้างเงื่อนไขและลดอำนาจอิทธิพลมืด และดูแลคนที่มีปัญหามาก เช่น คนชายฝั่งและชายเขา รวมทั้งประสานกับมาเลเซียในเรื่องความไม่สงบในบริเวณชายแดน และได้ดำเนินการโครงการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับปัญญาชน/ นักวิชาการไทยมุสลิม ที่รับราชการในประเทศมาเลเซีย ซึ่งบางส่วนเป็นแกนนำทางความคิดของกลุ่ม PULO และ BRN โดยเฉพาะเป็นผู้เขียน Website เผยแพร่ใน Internet ที่อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในลักษณะของการก่อการร้ายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะต่อไป

7) **การให้ข้อเสนอและข้อคิดเห็นต่อรัฐบาลเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะกรณีที่สำคัญ** คือ

(1) โครงการท่อส่งก๊าซ และโครงการโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย – มาเลเซีย ด้วยการเสนอให้รัฐบาลสร้างบรรยากาศของความเข้าใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้รัฐบาลขอให้การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย บริษัท ทรานส์ไทย-มาเลเซีย รวมทั้งกลุ่มประชาชนทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านโครงการหยุดการเคลื่อนไหวใดๆ ทั้งสิ้น จนกว่าจะได้ข้อยุติที่ชัดเจน และนายกรัฐมนตรีได้เดินทางไปตรวจสอบสถานการณ์และพบปะประชาชนในพื้นที่ก่อสร้างโครงการฯ ทำให้ลดการเผชิญหน้าลงไปได้และเมื่อรัฐบาลตกลงใจ

ให้ดำเนินการตามโครงการนี้ต่อไป นายกรัฐมนตรีได้มอบให้ สยส. จัดประชุมหารือระหว่าง กยส. กับจังหวัดสงขลา ในการปรับแผนเผชิญเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงของจังหวัดสงขลา เพื่อเตรียมความพร้อมของภาครัฐในการจัดการปัญหาความขัดแย้งและลดการเผชิญหน้าที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรง ผลคือจังหวัดสงขลาได้เสนอแผนที่ได้ปรับร่วมกับ กยส. แล้วนำเรียนนายกรัฐมนตรีแล้วส่งผลให้ความรุนแรงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้ลดลง

(2) โครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าบ่อนอก – หินกรูด สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ได้ขอให้ กยส. พิจารณาความเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่ต่อต้านโครงการฯ จากข่าวในหนังสือพิมพ์ในกรณีมีการบริจาคเลือดเพื่อเตรียมเป็นกองทุนเลือด หากการตัดสินใจของรัฐบาลไม่เป็นตามความต้องการของชาวบ้าน กยส. พิจารณาเห็นว่า ประเด็นสำคัญอยู่ที่ “การอ่านและตีความ” ข่าวสารข้อมูลที่ได้รับ หากตีความว่าจะมีเหตุการณ์รุนแรง ก็จะไม่เกื้อกูลต่อแนวทางสันติวิธี จึงเสนอ “ทางเลือกในการอ่านและตีความจากมุมมองสันติวิธี” คือ ชาวบ้านใช้กิจกรรมดังกล่าวส่งสัญญาณให้ภาครัฐเห็นว่าปัญหาความขัดแย้งครั้งนี้เป็นเรื่องจริงจังและพร้อมจะรับความสูญเสียได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าชาวบ้านเป็นฝ่ายใช้ความรุนแรงเพราะไม่มีข่าวสารที่แสดงถึงการเตรียมอาวุธเพื่อใช้ความรุนแรงจากฝ่ายชาวบ้าน จึงน่าจะหมายความว่าชาวบ้านมองว่าฝ่ายรัฐ/ ราชการ อาจใช้ความรุนแรงกับชาวบ้านจึงได้เตรียมรับผลที่จะเกิดขึ้นภาครัฐจึงต้องแสดงท่าทีที่สร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านไว้วางใจว่าจะไม่ใช้ความรุนแรงกับชาวบ้านการรับรู้ ความเข้าใจ และการแสดงท่าทีของภาครัฐดังกล่าวจะส่งผลต่อท่าทีของชาวบ้านให้ยึดมั่นแนวทางสันติวิธีโดยปริยาย

(3) สถานการณ์ความขัดแย้งกรณีเขื่อนปากมูล สยส. ได้ศึกษากรณีความขัดแย้งและพบปะพูดคุยกับประชาชนที่เขื่อนปากมูล ที่ปรึกษาสมัชชาคนจนและนักวิชาการ และได้เสนอความเห็นต่อรัฐบาล คือ ให้รัฐบาลเปิดช่องทางพูดคุยหารือระหว่างภาครัฐ และ กฟผ. กับประชาชน เพื่อหาทางออกร่วมกันที่ทุกฝ่ายยอมรับและปฏิบัติได้ ซึ่งจะลดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยกันและระหว่างชาวบ้านกับ กฟผ. รวมทั้งการดูแลให้ขยายเวลาและเปิดเขื่อนเพื่อศึกษากระทบ เป็นไปบนฐานของความเปิดเผยและเข้าใจกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในการนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้ขยายเวลาเปิดประตูระบายเขื่อนออกไปให้ครบ สยส. พิจารณาเห็นว่าความขัดแย้งเขื่อนปากมูลเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ เมื่อเชื่อมโยงการพัฒนากับผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนรากหญ้าที่เป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในมิติความมั่นคงแห่งชาติ อีกทั้งเป็นปัญหาทั้งเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรมที่ต้องมีมุมมองและวิธีการจัดการที่ไม่แยกส่วนออกจากกัน

(4) การใช้มิติทางวัฒนธรรมและสันติวิธีในการประสานความร่วมมือและการพัฒนาวิถีชีวิตของชุมชนชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน กยส. ได้จัดสัมมนาเพื่อศึกษาและประสานแนวความคิดการใช้มิติทางวัฒนธรรมและสันติวิธีในการประสานความร่วมมือและพัฒนาวิถีชีวิตของชุมชนชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน ณ จังหวัดเชียงราย ร่วมกับผู้อำนวยการโครงการพัฒนาดอยตุง

วุฒิสมาชิกจังหวัดเชียงราย ฝ่ายทหาร ตชด. กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงต่างประเทศ รวมทั้งผู้นำชุมชนในพื้นที่ทั้งฝ่ายไทย และฝั่งพม่า โดยนายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบในแนวทางที่เสนอ คือ ยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดน ควรจะมีมุมมองในเรื่องการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างชุมชนชายแดนของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะพม่า โดยกำหนดทิศทางสันติวิธีในการอยู่ร่วมกับพม่าไว้ในนโยบายอย่างชัดเจน และหาวิธีแสดงให้เห็นถึงถึงความจริงใจต่อพม่าในฐานะเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่ต้องการให้พม่าอยู่อย่างสงบสุข พัฒนาชุมชนบริเวณชายแดนทั้งสองฝ่ายให้รอดพ้นจากความยากจน อยู่อย่างปลอดภัย มีอาชีพสุจริต สอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น ใช้มิติวัฒนธรรมในการพัฒนาความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่ดีต่อกัน ขจัดความมีอคติของทุกฝ่ายในทุกระดับ เรียนรู้ปัญหาร่วมกับพม่า และมีความจริงใจในการติดต่อสัมพันธ์กันโดยไม่มีวาระแอบแฝงที่มุ่งหวังตักตวงผลประโยชน์จากพม่า การประสานความร่วมมือจากสื่อมวลชนให้เข้าใจสถานการณ์และทิศทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของไทยกับพม่า ให้ทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติที่ดีและล้างอคติในอดีต และให้ใช้โครงการพัฒนาดอยตุงเป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนชายแดนพม่าทั้งในวิธีคิดและวิธีการจัดการ เงื่อนไขสำคัญคือ อย่าทำให้ประเทศเพื่อนบ้านสับสนด้วยวิธีปฏิบัติที่สวนทางกัน หรือเป็นการส่งสัญญาณสองทาง ข้อเสนอดังกล่าวนายกรัฐมนตรีได้สั่งการให้หน่วยที่เกี่ยวข้องดำเนินการ และ สยส. จะได้ศึกษา ประมวลข้อมูล และวิเคราะห์แนวโน้มในเชิงลึกมากขึ้น เพื่อประกอบการพิจารณากำหนดแนวทางดำเนินการที่เป็นประโยชน์ต่อผลประโยชน์และความมั่นคงของชาติในระยะยาวต่อไป

(5) การจัดการกับการก่อการร้ายที่มีอยู่ในโลกให้สูญหายอย่างถาวร กยส. ได้เสนอข้อคิดเห็นต่อนายกรัฐมนตรี เพื่อประกอบการพิจารณากำหนดท่าทีต่อวิธีการจัดการของสหรัฐฯ ในกรณีเหตุการณ์เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2533 โดยประกาศว่าจะมีการปฏิบัติการ 2 ขั้นตอน คือ จัดการกับผู้ก่อการร้ายที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์พร้อมทั้งผู้สนับสนุนด้วยการใช้ความรุนแรง กยส. เสนอว่าวิธีการเช่นนี้ในที่สุดจะทำให้เป้าหมายการกำจัดการก่อการร้ายให้หมดจากโลกอย่างถาวรบรรลุได้ยากยิ่งขึ้น เนื่องจากสร้างความแค้นใหม่เพิ่มขึ้น ประเทศไทยควรจะมีทางออกใหม่ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมองว่าปัญหาการก่อการร้าย “ไม่ใช่เพียงปัญหาอาชญากรรมที่แก้ไขด้วยการใช้ความรุนแรงจับคนร้ายมาลงโทษ” แต่เป็น “ปัญหาความรุนแรงทางการเมืองควบคู่กับปัญหาอาชญากรรม” ที่กลุ่มคนด้อยโอกาสกำลังเรียกร้องความยุติธรรมจากโลก เพราะตกอยู่ในภาวะอับจน จนหาทางออกไม่ได้ จากการผูกมัดของสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เชื่อมโยงกับผลประโยชน์ของมหาอำนาจ ในสถานการณ์นี้ประเทศไทยน่าจะมีบทบาทสำคัญในการเสนอทางออกทางการเมือง โดยใช้พื้นฐานที่ประเทศไทยไม่ได้เป็นคู่กรณี แต่มีความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่ายและ มีวัฒนธรรมการเดินสายกลาง ทางออกที่ประเทศไทยเสนอแล้วมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ คือ โลกควรมีคณะกรรมการเพื่อเป็นกลไกระหว่างประเทศ ทำหน้าที่หาความจริงและให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย

(6) การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันด้านสันติวิธี ได้มีการจัดประชุมสัมมานาสร้างเครือข่ายการทำงานด้านสันติวิธีอย่างต่อเนื่อง ทั้งในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายสำคัญ คือ ผู้นำครู ฝ่ายปกครอง ทหาร อำเภอ ผู้นำชุมชน NGO และนักวิชาการ เพื่อจะได้เป็นแกนหลักในการขยายความรู้ ความเข้าใจเรื่องสันติวิธีให้กว้างขึ้น และได้ขยายเพิ่มเติมในกลุ่มเป้าหมายเพิ่มเติมมากขึ้นในระยะต่อไป คือ กลุ่มผู้นำปัญญาชน สถาบันการศึกษาและกลุ่มสื่อมวลชนที่สำคัญก่อให้เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันจำนวนมากในปัจจุบัน[12]

8) **การสร้างเครือข่ายทางวิชาการด้วยแนวคิดสันติวิธีกับประเทศเพื่อนบ้าน** ซึ่งได้มีการดำเนินการเปิดช่องทางเชื่อมโยงกับประเทศพม่าแล้วเมื่อวันที่ 27-30 กันยายน 2546 ทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งวิธีคิด วิธีแก้ไขปัญหาของประเทศพม่า เช่น กรณีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างรัฐบาลพม่ากับรัฐคะฉิ่น นอกจากนี้ ประเทศพม่าก็สนใจในการแก้ไขปัญหาของไทยที่ใช้แนวทางสันติวิธี อาทิกรณีแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และพร้อมที่จะเรียนรู้ทำงานร่วมกันในแนวทางนี้โดยใช้กรณีของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และได้มีการสร้างเครือข่ายในลักษณะนี้กับประเทศเวียดนาม และจีนด้วย

9) **การจัดเวทีเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้นำนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาแต่ละภาคได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม** และนำความหลากหลายนี้มาเป็นต้นทุนในการทำงานและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งได้ดำเนินการนำผู้นำนักศึกษาจากภาคเหนือไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำนักศึกษาที่อยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้หลังจากประเมินผลโครงการแล้วนับว่าประสบผลสำเร็จยิ่ง โดยจะมีการดำเนินการให้ครบทุกภาค โครงการนี้ได้รับความสนใจจากเครือข่ายงานด้านสันติวิธีอย่างดียิ่ง อาทิเช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น สถาบันประปกเกล้า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สถาบันส่งเสริมสุขภาพแห่งชาติและสื่อมวลชน โดยอาจจะเป็นตัวอย่างโครงการการดำเนินงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายต่อไป

จากการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเท็จจริงเชิงลึกในการก่อตัว และการขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงของไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2552) ถึงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคหยุดชะงักไปบ้างในปี พ.ศ. 2551 – 2552 ในภาพรวมเป็นที่ประจักษ์ว่าระยะเวลา 12 ปี ของการพัฒนางานสันติวิธีในงานความมั่นคงมีความต่อเนื่อง ทั้งการพัฒนาแนวความคิด ความหมาย เนื้องาน กรณีตัวอย่างการแก้ไขปัญหา การสร้างเครือข่ายการทำงาน รวมทั้งรัฐบาลทุกรัฐบาลเห็นความสำคัญและมีความมั่นใจว่า แนวทางนี้จะนำไปสู่ความรักสามัคคี เป็นพื้นฐานสำคัญในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาประเทศ ทั้งต่อการดำเนินการตามนโยบายรัฐบาล นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ ที่จะส่งผลให้เกิดความมั่นคงใหม่ที่เรียกว่า “ความมั่นคงของประชาชน” ได้ถึงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคสำคัญคือการขับเคลื่อนงานสันติวิธีในงานความมั่นคงของไทยดังกล่าวมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงโดยตรง

กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทย ซึ่งยังไม่มีความนิ่ง และความต่อเนื่อง เพราะยังปรากฏความขัดแย้งทางการเมืองที่ชัดเจน ด้วยปัจจัยหลักของการขับเคลื่อนงานสันติวิธีในเบื้องต้นอยู่ที่ความเข้าใจ และการยืนหยัดในทิศทางดังกล่าวของรัฐบาลเป็นสำคัญด้วย

2. ปัจจัยในการพัฒนา และขยายแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการปฏิบัติ

การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยในการพัฒนาและขยายแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคง สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

2.1 การพัฒนา และขยายแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงในระดับนโยบายและยุทธศาสตร์ กระบวนการพัฒนาและขยายแนวความคิดสันติวิธีในระดับนี้ความสำคัญอยู่ที่กระบวนการสร้างความเข้าใจและการนำเสนอที่ทำให้เกิดการยอมรับเพราะหากไม่มีความเข้าใจและกระบวนการนำเสนอไม่มีความชัดเจน ขาดน้ำหนักแล้วจะนำไปสู่การปฏิเสธทิศทางและแนวทางดังกล่าวได้ ดังนั้น การศึกษาและวิเคราะห์ในระดับนี้จึงต้องให้น้ำหนักที่ทำให้เห็นถึงกระบวนการในการนำเสนอสาระสำคัญ ดังนี้

2.1.1 **กระบวนการในการนำเสนอ**

1) ข้อเสนอพลังขับเคลื่อนสันติวิธีให้บังเกิดผลในสังคมไทย หลังจากที่ สมช. ได้มีการดำเนินงานสันติวิธีในงานความมั่นคงมาร่วม 4 ปี (พ.ศ. 2540 – 2544) จนมีเนื้องานที่ชัดเจนมากขึ้น คณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี (กยส.) ซึ่งเป็นกลไกในการดำเนินงานตามที่นายกรัฐมนตรีแต่งตั้งจึงได้เสนอ “ข้อเสนอพลังขับเคลื่อนสันติวิธีให้บังเกิดผลในสังคมไทย” ต่อนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2544 อันเป็นผลมาจากการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและหาวิธีการผลักดันให้ “ยุทธศาสตร์สันติวิธี” มีประสิทธิผลมากที่สุด โดยเสนอให้นายกรัฐมนตรีประกาศจุดยืนยุทธศาสตร์สันติวิธีเพราะจะช่วยเพิ่มความชอบธรรมให้กับแนวทางสันติวิธีในสังคมไทย เพิ่มศักยภาพการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของฝ่ายรัฐ เอื้อต่อการระดมสรรพกำลังเพื่อเสริมสร้างยุทธศาสตร์นี้ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการฟื้นคืนความไว้วางใจในสังคมไทย อันเป็นหัวใจของความมั่นคงแห่งชาติที่ยั่งยืนต่อไป วิธีการคือ จัดประชุม/สัมมนาระดับชาติ และตราเป็นคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีในฐานะ “นโยบายการจัดการความขัดแย้งใหม่ด้วยสันติวิธีเพื่อสันติสุขของสังคมไทย” ซึ่งนายกรัฐมนตรี (พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร) ให้ความเห็นชอบในข้อเสนอดังกล่าว เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2544 และมอบให้เลขาธิการนายกรัฐมนตรีดูรายละเอียดอีกครั้งก่อนที่จะประกาศจุดยืนดังกล่าว แต่น่าเสียดายว่าจนถึงที่สุด ก็ยังไม่มีการประกาศจุดยืนดังกล่าว เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองที่มีความขัดแย้งรัฐบาลจึงทุ่มความสนใจไปในเรื่องดังกล่าว

2) โดยที่การเสนอเรื่องหลังขับเคลื่อนสันติวิธีให้บังเกิดผลในสังคมไทยเป็นการจัดการแก้ไขปัญหาภาครัฐและสร้างความเข้าใจต่อสาธารณชนในจุดยืนของรัฐบาลในการแก้ไข

ปัญหาความขัดแย้ง และเกี่ยวข้องกับความมั่นคง สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีจึงเห็นสมควรนำเสนอต่อคณะกรรมการกลั่นกรอง เรื่อง เสนอคณะรัฐมนตรี คณะที่ 1 ซึ่งมีรองนายกรัฐมนตรี (พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ) เป็นประธาน

3) คณะกรรมการกลั่นกรองฯ คณะที่ 1 ได้ประชุมครั้งที่ 5/2545 เมื่อ 7 พ.ค. 2545 มีรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (พลเอก ธรรมรักษ์ อิศรางกูล ณ อยุธยา) เป็นประธาน มีมติให้เสนอนายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบในหลักการยุทธศาสตร์สันติวิธีและนายกรัฐมนตรีได้เห็นชอบและให้ กยส./ สยส. พิจารณาจัดทำมาตรฐานและมาตรการปฏิบัติการดำเนินการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีสำหรับให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นไปในแนวทางเดียวกัน แล้วให้คณะกรรมการกลั่นกรองฯ พิจารณามาตรฐานและมาตรการปฏิบัติดังกล่าวต่อไป ซึ่งนายกรัฐมนตรีได้กรุณาเห็นชอบในหลักการยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงของชาติแล้ว เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2545 ซึ่งถือได้ว่าเป็น**ยุทธศาสตร์สันติวิธีเริ่มต้นในเรื่องงานความมั่นคงของไทย**

4) สยส. ดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาร่างมาตรฐานและมาตรการปฏิบัติการดำเนินการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี กับภาควิชาการที่มีแนวความคิดสันติวิธีนอกเหนือจาก กยส. ภาคราชการที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและการจัดการความขัดแย้งองค์กรที่มี หรือจะมีโครงการที่อาจมีปัญหาความขัดแย้งกับภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชนและผู้แทนภาคประชาชน จำนวน 2 ครั้ง เพื่อจะได้ร่างมาตรฐานและมาตรการปฏิบัติที่สมบูรณ์ชัดเจนในการนำเสนอคณะกรรมการกลั่นกรองพิจารณาต่อไป โดยมีข้อสรุปที่สำคัญต้องการขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธี ดังนี้

(1) การสร้างความเข้าใจข้อสำคัญของแนวคิดสันติวิธี โดย**ให้องค์กรต่างๆ และสาธารณชนเรียนรู้การใช้แนวคิดสันติวิธีในส่วนที่เชื่อมโยงกับความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งเป็นความมั่นคงแนวทางใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับการใช้สันติวิธีแก้ปัญหา** และส่งเสริมให้คนในสังคมใส่ใจในปัญหาสาธารณะมากขึ้น สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนถึงความแตกต่างระหว่างการแก้ปัญหาแบบเดิม กับการแก้ไขปัญหาแนวทางใหม่เพื่อลดความขัดแย้งในสังคม

(2) การสร้างบรรทัดฐานใหม่บนพื้นฐานความไว้วางใจและขจัดความเกลียดชัง ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติที่สร้างสรรค์ โดยการเข้าถึงกลุ่มประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจริงๆ อาศัยหลักขันติและเมตตาธรรม จึงจะสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลดน้อยและคลี่คลายลง

(3) ยังมีความคิดเห็นหลากหลายจากภาควิชาการและ NGOs ในเรื่องความเข้าใจในความหมายของสันติวิธี อาทิความเข้าใจว่าสันติวิธีเป็นวิธีแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ไม่ใช่ต้นเหตุที่สะสมมานาน และความหมายของสันติวิธีสามารถทำผิดกฎหมาย ได้หรือไม่ ประเด็นที่น่าสนใจคือสันติวิธีมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความยุติธรรม ทั้งนี้ คู่กรณีที่มีอำนาจและไม่มีอำนาจต้องได้รับความยุติธรรมที่เท่าเทียมกัน ที่ประชุมได้สรุปประเด็นสำคัญ 4 หัวข้อหลัก คือ

- ขอบเขตและความหมายของการกระทำอะไรที่เรียกว่ารุนแรง

- วิธีการมองว่าการชุมนุมของผู้เรียกร้องเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ทำให้เกิดการเบี่ยงเบนและมองข้ามประเด็นหลักของปัญหาไป

- ความน่าเชื่อถือของข้อมูลมีมากน้อยและเที่ยงตรงเพียงใด เนื่องจาก บางข้อมูลอาจมีผลประโยชน์แอบแฝง

- เหตุผลหลักที่ต้องคิดคือเรื่องการจัดทำมาตรฐานและมาตรการปฏิบัติฯ เพราะสันติวิธีจะเป็นการนำพาสังคมไปข้างหน้าอย่างสันติสุข

(4) อุปสรรคในการดำเนินการของภาครัฐ คือ กลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงมีการพัฒนากระบวนการชุมนุม การชุมนุมเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งมีเงื่อนไขที่กระทบต่อส่วนรวม เช่น ใช้พื้นที่สาธารณะ ถนน สวนสาธารณะ สถานที่ราชการ ผู้ชุมนุมจึงอยู่ในฐานะละเมิดกฎหมาย และเจ้าหน้าที่ที่ไม่สามารถนำสันติวิธีเข้าจัดการกับปัญหาได้ การแก้ปัญหาจึงเป็นการแก้ไขเพียงวิธีการ แต่ขาดรากฐานที่สำคัญ คือ ชาวบ้านและ NGOs ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน รัฐพยายามจัดการสลายกลุ่มผู้ชุมนุมแต่ไม่ได้จัดการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ รัฐกับประชาชนมีวิธีคิดและความรู้สึกแตกต่างกัน

(5) สยส. ควรศึกษาความเห็นที่ขัดแย้งกันในเรื่องการแก้ไขปัญหาของภาครัฐ ว่าทำไมชาวบ้านมีความคิดว่าปัญหาต่างๆ ยังไม่ได้รับการแก้ไขในขณะที่ภาครัฐคิดว่าได้แก้ไขปัญหาของกลุ่มต่างๆ แล้ว กลไกการแก้ไขปัญหาของรัฐมีจุดบกพร่องหรืออุปสรรคอะไร รวมทั้งการแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้าง การปรับทัศนคติและวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

(6) บทบาทของ กยส./ สยส. ควรเริ่มจากการสร้างวิธีคิด การจัดระบบบริหารจัดการและต้องกล้าเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของทุกองค์กร ภายหลังที่รัฐบาลนำมาตรฐานและมาตรการไปประกาศใช้ สยส. ต้องรับการสื่อสารระหว่างองค์กรต่างๆ และสาธารณชนในภาพกว้างโดยยึดหลักดังนี้ ช่องทางในการรายงานผลต่อสาธารณชนต้องมีความชัดเจน มีหัวข้อและประเด็นที่จะสื่อประสานกับสาธารณะอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาเกณฑ์ของมาตรฐาน แต่ละองค์กรมีการเรียนรู้ระหว่างหน่วยงานมีเครือข่ายการทำงาน (Net Working) ที่สามารถรายงานต่อสาธารณชนได้ มีกระบวนการจัทำเสนอรายงานต่อที่ปะชุมที่เป็นรูปธรรม และได้ปรับเปลี่ยนการจัดทำร่างคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีเพื่อสันติสุขของสังคมไทยเป็น “คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี”

5) คณะกรรมการกลั่นกรองฯ คณะที่ 1 เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2546 โดยมีรองนายกรัฐมนตรี (พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ) เป็นประธาน มีมติเห็นชอบข้อเสนอของ กยส. และให้นำเสนอนายกรัฐมนตรีพิจารณาลงนามในร่างคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีฯ ดังกล่าว และเสนอ ครม. เห็นชอบต่อไป

6) นายกรัฐมนตรี ได้ลงนามในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีแล้ว เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2546

7) คณะรัฐมนตรี ได้เห็นชอบในคำสั่งดังกล่าวนี้แล้วเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2546

หากวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่า กระบวนการนำเสนอเพื่อให้รัฐบาลตกลงใจ จะต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่กว้างขวางและทำให้ทุกฝ่ายเห็นความจำเป็นความไปได้และประโยชน์ของแนวคิดสันติวิธีในงานความมั่นคงจึงจะได้รับการยอมรับในที่สุด

2.1.2 **สาระสำคัญของยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงของชาติ**

1) **เป้าหมาย** เพื่อรักษาความมั่นคงและความอยู่เย็นเป็นสุขในชาติ ด้วยการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์มิให้ความขัดแย้งระหว่างคนในชาติอันเป็นผลจากปัญหาที่เกิดในสังคมไทยและสังคมโลกแปรสภาพเป็นความรุนแรง

2) **ยุทธศาสตร์** ใช้ยุทธศาสตร์สันติวิธีทดแทนการใช้ความรุนแรงด้วยกำลังเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ไม่ให้ความขัดแย้งระหว่างคนในชาติแปรสภาพเป็นความรุนแรง ด้วยการเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน และลดระดับความรู้สึกอคติหรือความเกลียดชังระหว่างคนกลุ่มๆ ในสังคมไทย เพื่อลดเงื่อนไขความรุนแรงที่ดำรงอยู่ และอาจเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังความสามัคคีของคนในชาติ อันจะเป็นต้นทุนสังคมที่สำคัญในการแก้ปัญหาต่างและเพื่อให้เกิดความมั่นคงที่ยั่งยืน โดยดำเนินการดังนี้

(1) การฟื้นคืนความไว้วางใจในสังคมไทย เริ่มต้นจากภาครัฐด้วยการกำหนดกรอบเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน เพื่อลดเงื่อนไขความรุนแรง โดยถือว่าการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการใช้อำนาจเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปภาครัฐ ตลอดถึงการกำหนดเกณฑ์ประเมินผลองค์กรและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการกับความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

(2) การลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความรู้สึกอคติหรือความเกลียดชังที่เริ่มปรากฏขึ้นในสังคม ด้วยการให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าที่เห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเห็นที่ต่างกันว่าเป็นรากฐานพลังของสังคมไทย รวมตลอดถึงการยอมรับภูมิปัญญาและวิธีการสร้างสรรค์จากผู้คนสามัญหรือประชาชนฐานรากในสังคมอย่างรอบด้าน และพยายามนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

(3) ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในสันติวิธี ในหน่วยราชการและสถาบันการศึกษาทุกระดับในฐานะยุทธศาสตร์ (มิใช่ในฐานะปฏิบัติการจิตวิทยา และ/ หรือการประชาสัมพันธ์) ที่จะฟื้นคืนความไว้วางใจที่มีต่อรัฐและขจัดความรู้สึกอคติหรือความเกลียดชังในสังคมไทย ไม่ให้ความขัดแย้งกลายเป็นความรุนแรง

(4) ส่งเสริมการสร้างความร่วมมือระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกรณีที่สถานการณ์ความขัดแย้งมีแนวโน้มรุนแรง ด้วยการแสวงหาแนวคิด และสร้างมาตรฐานเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ไม่ขยายตัวจนเกิดความรุนแรง

3) **การบริหาร**

(1) รัฐบาลถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบสูงสุดในการจัดการไม่ให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงในสังคมไทย ด้วยการฟื้นคืนความไว้วางใจในรัฐ และความสมานฉันท์ในสังคมไทย จึงให้กระทรวง ทบวง กรม และองค์กรต่างๆ กำหนดแผนงาน โครงการ และการปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์แห่งยุทธศาสตร์นี้

(2) คณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธีของสภาความมั่นคงแห่งชาติรับผิดชอบในการเสนอแนะสภาความมั่นคงแห่งชาติและคณะรัฐมนตรีในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์นี้

(3) การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการตามยุทธศาสตร์นี้ให้ถือว่ามีความสำคัญและเร่งด่วน

2.1.3 **สาระสำคัญของคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี**

1) **สาระสำคัญของเรื่อง**

(1) จากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกและพฤติกรรมของคนในสังคมส่งผลให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมีความซับซ้อนหลากหลายรูปแบบ และมีแนวโน้มใช้ความรุนแรงเพิ่มขึ้นอาจนำไปสู่ความแตกแยกอันเป็นปัญหาความมั่นคงของชาติที่ร้ายแรง ดังนั้น ภารกิจและบทบาทที่สำคัญของภาครัฐประการหนึ่ง คือ ต้องเร่งแสวงหาแนวทาง พัฒนาวิธีคิดและวิธีการจัดการกับความขัดแย้งให้สอดคล้องกับปัญหา และสถานการณ์โดยลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การใช้ความรุนแรงให้มากที่สุด

(2) **ร่างคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง “นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี”** นี้ เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เป็นรูปธรรมและเหมาะสมแนวทางหนึ่ง โดยมุ่งสร้างบรรทัดฐานการใช้ยุทธศาสตร์สันติวิธี ที่มีการกำหนดมาตรฐาน มาตรการกลไก และกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจน สามารถตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานได้ รวมทั้ง มุ่งพัฒนาและส่งเสริมบุคลากรให้เข้าใจเรื่องสันติวิธียิ่งขึ้น แนวทางปฏิบัติตามร่างคำสั่งฯ นี้จึงมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สรุปเนื้อหาสาระสำคัญของร่างคำสั่งฯ 5 ประการ ดังนี้

2) **หลักการ**

(1)บรรทัดฐานการจัดการความขัดแย้ง ต้องยึดมั่นให้สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่เป็นธรรมและสร้างความสงบสุขที่ยั่งยืน โดยเริ่มจากรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

(2) ทัศนคติที่รองรับสันติวิธี คือ การลดอดติ ไม่มีความเกลียดชังต่อคนที่มีความเห็นแตกต่าง

(3) บรรยากาศและเวทีที่จะนำไปสู่การเกิดความคิดสร้างสรรค์ เกิดการเรียนรู้ และพัฒนารูปแบบวิธีการจัดการที่เหมาะสมกับสังคมไทย ต้องอยู่บนฐานความคิดที่ว่าความหลากหลายทางความเห็น และความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานของสังคม

3) **วัตถุประสงค์**

(1) สร้างบรรทัดฐานการจัดการความขัดแย้งให้กับสังคม สร้างเกณฑ์ให้องค์กรในการปรับเปลี่ยนวิธีชีวิต วิธีการทำงาน กลไกการทำงานและสามารถตรวจสอบประเมินผลการดำเนินการได้

(2) ฟื้นคืนความไว้วางใจระหว่างรัฐและประชาชน เกิดการยอมรับโดยไม่แบ่งแยกพวก

(3) ขจัดความเกลียดชังหรืออคติที่เริ่มปรากฏขึ้น โดยเฉพาะเมื่อขยายตัวไปกระทบกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม

4) **กลุ่มเป้าหมาย**

(1) องค์กรรัฐที่มีโครงการขนาดใหญ่ และมีผลกระทบกับประชาชนในวงกว้าง

(2) องค์กรรัฐที่มีส่วนสำคัญในการจัดการความขัดแย้ง โดยเฉพาะฝ่ายปกครอง ตำรวจ ทหาร

5) **แนวทางการปฏิบัติของกลุ่มเป้าหมาย**

(1) ประกาศวิสัยทัศน์ ปรัชญา และยุทธศาสตร์ขององค์กร

(2) ให้มีบุคลากรที่มีความสามารถในการดำเนินการตามนโยบายทั้งระดับบริหารและระดับปฏิบัติ รวมทั้งให้มีการพัฒนาบุคลากร จัดการศึกษาอบรมเพิ่มเติมเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเรื่องสันติวิธี

(3) วางระบบการจัดการปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นความโปร่งใส การมีส่วนร่วม การเคารพสิทธิของประชาชน การสื่อสารสองทางและความเสมอภาคปราศจากอคติ

6) **เกณฑ์การประเมินผล**

ให้มีระบบการประเมินผลภายในองค์กรเกี่ยวกับความก้าวหน้าในการดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติ และดำเนินการประเมินผลอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง แล้วนำเสนอผล

การประเมินต่อคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี เพื่อประมวลและจัดทำรายงานเสนอคณะรัฐมนตรีพิจาณาและเปิดเผยการพิจารณาต่อสาธารณชน

สำหรับการดำเนินการกำหนดแนวทางปฏิบัติ และเกณฑ์การประเมินผลในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ให้คณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธีเป็นผู้ให้ปรึกษา และแนะนำตามคำร้องขอ และให้ทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติตาม “นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี” โดยให้สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการตามนโยบายนี้

เมื่อวิเคราะห์จากกระบวนการนำเสนอและสาระสำคัญของยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงของชาติและคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 แล้ว พบว่า กระบวนการนำเสนอต้องใช้ความชัดเจนในเรื่องแนวความคิดสันติวิธีผนวกไปพร้อมกับการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง ต้องผ่านช่องทางที่รัฐบาลใช้ เช่น คณะกรรมการกลั่นกรอง พร้อมกับการศึกษาผลกระทบแนวทางอย่างรอบด้าน การดำเนินการในลักษณะนี้จะทำให้รัฐบาลเกิดความรู้ ความเข้าใจ เชื่อมั่นในทิศทางดังกล่าวและทุกภาคส่วนเกิดการยอมรับในสาระสำคัญร่วมกันก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงานสันติวิธีในงานความมั่นคงได้

2.2 การพัฒนาและขยายแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงในระดับปฏิบัติ

การพัฒนาและขยายแนวความคิดสันติวิธีในระดับนี้จำเป็นต้องวิเคราะห์ควบคู่ไปกับระดับนโยบายยุทธศาสตร์ด้วยจะต้องนำนโยบายและยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงแห่งชาติและคำสั่ง สำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/ 2548 ผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการดังกล่าวอาทิเช่น การจัดส่งเอกสารให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจ ร่วมไปกับการจัดทำคู่มือสันติวิธีเพื่ออธิบายคำสั่งดังกล่าวให้ปฏิบัติได้ทันที การแจ้งคำสั่งดังกล่าวให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบจำนวน 37 หน่วย การจัดพิมพ์เอกสารแผ่นพับเผยแพร่คำสั่งต่อทุกภาคส่วน การเผยแพร่ในเวทีต่างๆ ร่วมกับเครือข่ายที่ทำงานด้านสันติวิธี เพื่อให้เกิดความชัดเจนจะได้ศึกษาวิเคราะห์ในกรณีที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

2.2.1 การพัฒนา และขยายแนวความคิดสันติวิธีสู่การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

การพัฒนาและขยายแนวความคิดเรื่องสันติวิธีเข้าสู่การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้มีจุดเริ่มต้นจากความต้องการแนวทางแก้ไขปัญหาสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นปัญหาที่ต่อเนื่องและมีแนวโน้มวิกฤติมากขึ้น ประกอบกับรัฐบาลให้น้ำหนักความสำคัญต่อความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีแนวทางนโยบายปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพของปัญหา และสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้[13]

สำหรับการขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความชัดเจนมากที่สุดในนโยบายฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2542 – 2546) ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ เมื่อ 7 กันยายน 2542 นโยบายฉบับนี้มีจุดเด่นในกระบวนการกำหนดนโยบาย

ตั้งแต่เริ่มต้นด้วยการประเมินผลนโยบายเดิม ประเมินสถานการณ์ในพื้นที่ใหม่ โดยการจัดประชุมสัมมนาในพื้นที่และประเมินผลตามหลักวิชาการหลังจากยกร่างนโยบายใหม่ก็ย้อนกลับไปจัดสัมมนาเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายร่วมแสดงความคิดเห็นในพื้นที่อีกครั้ง จึงกล่าวได้ว่านโยบายฉบับนี้ประกอบขึ้นจากพลังร่วมกันของประชาชนและภาครัฐ ที่มุ่งหวังให้เป็นแนวทางร่วมในการเสริมสร้างความสงบสุขและความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสาระสำคัญของแนวความคิดสันติวิธี ดังนี้[14]

วิสัยทัศน์ด้านการแก้ไขปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ นโยบายฉบับนี้เน้นการให้ความสำคัญกับ **"คนในเชิงวัฒนธรรม" โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถอยู่อย่างมุสลิมในสังคมไทยอย่างมีความสุขและความสามัคคี เห็นคุณค่าในความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เป็นพลังสร้างสรรค์สังคมไทยและการปกป้องวิถีชีวิตของประชาชนให้สามารถดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาได้อย่างเหมาะสม มีความเสมอภาคในโอกาสและมีภาวะทางสังคมจิตวิทยาที่เข้มแข็ง** รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและมิติวัฒนธรรมในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์และการพัฒนาร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านและโลกมุสลิม รวมทั้งการแก้ไขปัญหายาเสพติดในเชิงป้องกันและเชิงรุก โดยใช้เอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเครือข่ายทางสังคมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนและสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ที่เน้นหนักการพัฒนาศักยภาพของคนและสังคม โดยเฉพาะพัฒนาการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในพื้นที่ เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาบนเอกลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการใช้พลังทางวัฒนธรรมเป็นพลังสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหาสังคมให้มีความสงบและป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง

การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปัจจุบันยังคงดำรงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี โดยระบุไว้ในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 206/2549 เรื่อง นโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างชัดเจน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความปลอดภัยสงบสันติ ปราศจากเงื่อนไขที่เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง และมีบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการสร้างความสมานฉันท์และความเป็นธรรมที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาและสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน และมีนโยบายที่กำหนดคือการนำยุทธศาสตร์พระราชทาน "เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา" และ "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" รวมทั้ง **ยึดมั่นแนวทางสันติวิธีเป็นบรรทัดฐานการจัดการความขัดแย้ง การสร้างความรักความสามัคคี ความสมานฉันท์ และความสงบสุขของประชาชน** และการยึดถือความเป็นธรรมและกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรมเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญในการฟื้นฟูอำนาจรัฐ

ในขณะเดียวกัน มีการผลักดันแนวคิดสันติวิธีเข้าสู่นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2550 – 2554 โดยมีสาระสำคัญในวิสัยทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสันติวิธีที่ถือได้ว่าเป็นแกนความคิดหลักของนโยบายที่ต้องการให้ "สังคมไทยมีสภาวะแวดล้อมที่เอื้อให้ประชาธิปไตยพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและเกื้อกูลต่อความมั่นคงของประชาชน คนในชาติมีความสามัคคีมีทัศนคติที่ดีต่อกัน มีคุณธรรมและ

จิตสำนึกสาธารณะ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ความหลากหลายของความคิด วิถีชีวิต และวัฒนธรรม สามารถจัดการความขัดแย้งได้ด้วยสันติวิธีโดยไม่แปรเปลี่ยนเป็นความรุนแรง ให้ความสำคัญกับการปกป้องวิถีชีวิตของประชาชนและกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและมีความพร้อมในการเผชิญปัญหา สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาด้วยความมีสติ สามารถดำรงการพัฒนาประเทศที่รักษาฐานพรัพยากรธรรมชาติไว้ได้อย่างยั่งยืน มีขีดความสามารถในการปกป้องอธิปไตยของชาติ อยู่ร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างฉันท์มิตร มีความน่าเชื่อถือและมีสถานะของประเทศที่มั่นคงในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ”

นโยบายความมั่นคงแห่งชาติฉบับนี้ ประกอบด้วยนโยบาย 2 ส่วน ได้แก่ **ส่วนแรก** เป็นนโยบายเฉพาะหน้า และ**ส่วนที่สอง** เป็นนโยบายในระยะ 5 ปี ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้จะอธิบายเฉพาะในส่วนหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องแนวความคิดสันติวิธี คือ ประเด็นนโยบายเฉพาะหน้า ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมไทยผ่านพ้นสถานการณ์วิกฤติด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ โดยเกิดผลกระทบน้อยที่สุด ทุกฝ่ายภายในชาติเข้าใจและรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เป็นจริง โดยมีแนวนโยบายที่สำคัญคือ พัฒนาการใช้สันติวิธีและความร่วมมือของกลุ่มพลังวัฒนธรรมเพื่อลดการใช้ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการ

- ส่งเสริมการบังคับใช้กฎหมายตามหลักนิติธรรมและไม่มีการเลือกปฏิบัติเพื่อให้กฎหมายมีความน่าเชื่อถือและเป็นที่พึ่งของประชาชนทุกหมู่เหล่าอย่างเท่าเทียมกัน

- ยึดมั่นหลักสร้างความสมานฉันท์ เป็นหลักการที่สำคัญอันที่จะทำให้การบังคับใช้กฎหมาย ทั้งในมิติการปฏิบัติการปราบปรามผู้กระทำผิด และในมิติการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ไม่ย้อนกลับมาเป็นเงื่อนไขข้ออ้างการใช้ความรุนแรง

- ยึดมั่นใจหลักการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา เป็นแนวทางในการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคต่างๆ ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยความรู้จริงในสาเหตุและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกันทุกมิติของปัญหาการใช้ความรุนแรงเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่ายในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาในพื้นที่ดังกล่าว

- กำหนดรูปแบบการจัดระบบรักษาความปลอดภัยใหม่ โดยให้มีการวางแผนร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนากลไกที่สามารถไว้วางใจร่วมกันได้ ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนทั้งนี้ มาตรการที่ใช้ต้องมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเชื่อมั่นร่วมกันที่นำไปสู่การลดใช้อาวุธและกำลังทหารในพื้นที่ในที่สุด

- ให้มีการจัดการด้านการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง และรู้เท่าทันสถานการณ์ เพื่อไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้ใช้ความรุนแรง

- สร้างความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาทักษะการเผชิญหน้าความขัดแย้งด้วยสันติวิธีกับข้าราชการและประชาชนในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ และปฏิบัติการสร้างสันติโดยไม่ใช้อาวุธ ในกรณี

เกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับประชาชน **โดยจัดทำยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นแนวทางในเรื่องนี้ขึ้นโดยเฉพาะ และมีแผนปฏิบัติการสันติวิธีที่มีความชัดเจนในระดับปฏิบัติการ**

- ส่งเสริมโครงการและกิจกรรมที่นำไปสู่การทำงานร่วมกันในชุมชนของกลุ่มพลังวัฒนธรรม ทั้งผู้นำศาสนา ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการชุมชน ในการป้องกันเหตุร้ายและลดเงื่อนไขการใช้ความรุนแรงในชุมชน การจัดการความขัดแย้งในชุมชน การสร้างความเป็นธรรมและการอำนวยความยุติธรรมในชุชนตลอดจนการพัฒนาชุมชน

- ส่งเสริมการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทุกฝ่ายที่มีความเห็นหรืออุดมการณ์แตกต่างจากรัฐ เพื่อศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมในการให้สังคมการเมืองไทยสร้างที่ยืนสำหรับทุกคนทุกฝ่าย โดยให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมใช้อำนาจในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาในพื้นที่อย่างจริงจัง

นอกจากนี้ กยส. จำนวน 4 คน ได้รับเชิญเข้าเป็นคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) และมีส่วนผลักดันสำคัญในการจัดทำข้อเสนอเรื่อง “เอาชนะความรุนแรงด้วยความสมานฉันท์” ดังนั้น การพัฒนาและขยายความคิดสันติวิธีในระดับปฏิบัติ ในกรณีการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้น้ำหนักจะอยู่ที่หน่วยปฏิบัติโดยเฉพาะ กอ.รมน. และ ศอ.บต. ซึ่งได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์รองรับในเรื่องดังกล่าวอย่างชัดเจน

2.2.2 ในส่วนของการทำงานเพื่อพัฒนาและขยายแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงร่วมกับเครือข่ายงานสันติวิธีของ สมช. ที่สำคัญ คือ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธีมหาวิทยาลัยมหิดลเสนอให้ สมช. พิจารณาสนับสนุนการดำเนินการโครงการศึกษา และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดทำยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี ในขณะนั้น มีมติว่าโครงการนี้มีความสำคัญที่จะสนับสนุนการดำเนินงานตามคำสั่ง นร. ที่ 187/2546 เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ในบริบทที่เหมาะสมสำหรับการแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การลดเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความรุนแรง โดยใช้แนวคิดและแนวทางสันติวิธีเป็นพื้นฐานสำคัญในการแก้ไขปัญหา ด้วยวิธีการให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์โดยจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ยุทธศาสตร์นี้สามารถสนองตอบต่อการสร้างสันติสุขและความมั่นคงในพื้นที่ร่วมกัน และเพื่อให้แน่ใจได้ว่ายุทธศาสตร์ดังกล่าวจะสะท้อนความคาดหวังร่วมกันของภาคประชาชนและภาครัฐที่สำคัญจะช่วยทำให้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้รับการยอมรับ มีความร่วมมือจากทั้งภาคประชาชนและภาครัฐ ซึ่งจะทำให้ยุทธศาสตร์ฯ ถูกยกระดับให้ความสำคัญในการนำไปปฏิบัติอย่างได้ผลรวดเร็วยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการคือ การประสานความร่วมมือกับสถาบันเครือข่ายวิชาการรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ภาคใต้ 5 สถาบัน[15] ร่วมจัดเวทีเพื่อรับฟัง และระดมความคิดเห็นจากภาคประชาชนในทุกกลุ่มอาชีพที่สำคัญและภาคประชาสังคมในพื้นที่ จ.ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา และสตูล

ขณะนี้อยู่ในช่วงท้ายของการรับฟังความคิดเห็นจากภาครัฐ ซึ่งจะดำเนินการต่อโดยคณะทำงานยุทธศาสตร์สันติวิธีในโครงการยุทธศาสตร์สันติวิธีสำหรับสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 และกำลังเร่งดำเนินการปรับยุทธศาสตร์ให้สมบูรณ์ก่อนนำเสนอไปยังศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล โดยได้มีการเสนอแนะยุทธศาสตร์การนำให้เกิดรัฐแห่งความยุติธรรมเป็น 7 ยุทธศาสตร์ย่อย คือ 1) ยุทธศาสตร์ความยุติธรรมทางกฎหมาย 2) ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อความยุติธรรมและบูรณาการ 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความยุติธรรม 4) ยุทธศาตร์การจัดการทรัพยากรเพื่อความยุติธรรม 5) ยุทธศาสตร์ระบบราชการเพื่อความยุติธรรม 6) ยุทธศาสตร์ชุมชนมั่นคง และ 7) ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อสันติ

2.2.3 การพัฒนาและขยายแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากระบวนการยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 – 2557 เพื่อปลดและแก้เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความรุนแรง นั่นคือ “อุปสรรค์ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม” โดยจัดให้มีดุลยภาพระหว่างหลักนิติธรรม (กฎหมาย) หลักสังคม (โครงสร้างสังคม, ระบบความสัมพันธ์ระหว่างบทบาท – หน้าที่) และหลักทางภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ – ประสิทธิผลในการจัดการสถานการณ์อย่างครอบคลุมและตรงเป้าหมาย โดยมีวิสัยทัศน์ คือ **“กระบวนการยุติธรรมด้วยหลักนิติธรรม หลักปฏิบัติสากล โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่เพื่อสร้างความศรัทธาเชื่อมั่น และเป็นที่พึ่งของประชาชนอย่างแท้จริง”** ประกอบด้วย 5 แผนยุทธศาสตร์ คือ **ยุทธศาสตร์ที่ 1** การพัฒนาการอำนวยความยุติธรรมบนพื้นฐานหลักนิติธรรม **ยุทธศาสตร์ที่ 2** การเสริมสร้างยุติธรรมชุมชนและยุติธรรมทางเลือกให้เข้มแข็ง **ยุทธศาสตร์ที่ 3** การพัฒนาระบบและแนวทางปฏิบัติต่อผู้กระทำในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ **ยุทธศาสตร์ที่ 4** การพัฒนาระบบการฟื้นฟู แก้ไข เยียวยา ผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ **ยุทธศาสตร์ที่ 5** การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เชิงรุกด้านการอำนวยความยุติธรรม[16]

2.3 ปัจจัยในการพัฒนา และขยายแนวความคิดสันติวิธีสู่งานความมั่นคง จากการพัฒนาและขยายแนวความคิดสันติวิธีสู่งานความมั่นคงในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการปฏิบัติที่มาจากกรณีทั่วไปและกรณีตัวอย่างทั้งในเรื่องการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ การแก้ไขปัญหาความมั่นคงในทุกมิติตามนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ การทำงานร่วมกับเครือข่ายและการดำเนินตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากระบวนการยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้วิเคราะห์เห็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาและขยายแนวความคิดดังกล่าวที่สำคัญ ได้ดังนี้

2.3.1 **ปัจจัยความจำเป็นด้านปัญหาสถานการณ์และน้ำหนักความมั่นคงที่เปลี่ยนแปลงไป** เมื่อได้มีการประเมินสถานการณ์แล้วพบว่า การดำเนินงานด้านสันติวิธีมีความสำคัญ จำเป็น เป็นหัวใจและพื้นฐานสำคัญของงานด้านความมั่นคง ด้วยงานด้านความมั่นคงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่ “ความมั่นคงของประชาชน” โดยใช้พลังความรักสามัคคีของทุกฝ่าย งานด้านความมั่นคงไม่ได้

หมายถึงระเบียบทางสังคมที่บังคับให้เกิดขึ้นด้วยการใช้กำลังรุนแรงโดยไม่ได้คิดถึงอนาคต แต่น่าจะหมายถึงสังคมไทยที่ถูกปกป้องคุ้มครองอยู่ด้วยสายสัมพันธ์อันเข้มแข็งระหว่างหมู่เหล่าต่างๆ ของคนในสังคมและระหว่างประชาชน ในขณะที่ความขัดแย้งในสังคมไทยมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น และหลากหลาย จึงเป็นสัญญาณบอกเหตุว่าสังคมไทยต้องเร่งรีบเตรียมการทบทวนและพัฒนาวิธีจัดการกับความขัดแย้งที่เคยในในอดีต ซึ่งดูจะไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะทำให้สังคมสงบ เป็นธรรม และอยู่เป็นสุขทั่วหน้าได้ เพราะจะทำให้เกิดความเกลียดชังและแตกแยกที่ยากจะสมานนับเป็นปัญหาความมั่นคงที่ร้ายแรง ในขณะที่น้ำหนักของงานความมั่นคงที่ปรับเปลี่ยนจากการเน้นด้านการป้องกันประเทศไปอยู่ที่ “ความมั่นคงของประชาชน” ซึ่งต้องใช้พลังรักสามัคคีของทุกฝ่าย ที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน โดยต้องมีสายสัมพันธ์ที่เข้มแข็งระหว่างคนในสังคมและระหว่างประชาชนกับรัฐ หนทางสันติวิธีจึงมีความสำคัญจำเป็นและเป็นหัวใจพื้นฐานสำคัญของงานความมั่นคงมากขึ้นเพราะหากใช้ความรุนแรงที่ก่อให้เกิดบาดแผลแห่งความแตกแยก ก็จะยิ่งทำลายความรักสามัคคีเพิ่มขึ้น

2.3.2 **ปัจจัยด้านต้นทุนสันติวิธีในสังคมไทยที่มีพร้อมและสำคัญยิ่งต่องานด้านสันติวิธี** คือ ความมีไมตรี เอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่องานสันติวิธีและหากมีการพัฒนาต้นทุนนี้ให้มีรูปแบบที่ดี ก็จะเป็นพลังสำคัญในการแก้ไขปัญหาจะทำให้เกิด “ต้นทุนสันติภาพ” ที่มีค่า และสามารถผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสันติภาพในภูมิภาคได้ ประกอบกับประเทศไทยมีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาตามคำสั่งที่ 66/2523 ซึ่งเป็นความสำเร็จของการใช้นโยบายความมั่นคงแนวสันติวิธีที่เอาชนะภัยที่คุกคามประเทศที่ถึงขั้นเกิดการรบระหว่างคนไทยด้วยกันในประเทศได้

2.3.3 **ปัจจัยด้านความเชื่อมั่นต่อแนวทางสันติวิธี** จากการทดสอบแนวความคิดสันติวิธีกับการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริงซึ่งเป็นตัวอย่างของการสร้างองค์ความรู้ และพัฒนาจนกลายเป็นแนวทางที่น่าเชื่อถือและมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธีด้วยพื้นฐานของความเป็นสังคมไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะได้ จึงทำให้มีการสะสมองค์ความรู้และประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง แนวคิดสันติวิธีจึงยิ่งได้รับการยอมรับจากงานความมั่นคงมากขึ้นประกอบกับการมียุทธศาสตร์และคำสั่งที่ชัดเจนในเรื่องสันติวิธี โดยเฉพาะคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ซึ่งถือได้ว่าเป็นการนำเสนอนวัตกรรมความมั่นคงของชาติที่ให้ความสำคัญในการปกป้องชีวิต ด้วยสายสัมพันธ์ที่เข้มแข็งทั้งระหว่างผู้คนทุกหมู่เหล่าและระหว่างรัฐกับประชาชนด้วยสันติวิธี อันจะช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบันลดความขัดแย้งที่ไม่จำเป็นในอนาคต และเป็นการฟื้นฟูความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อรัฐ คำสั่งนี้จะเป็นการเชื่อมโยงแนวทางสำคัญของ “ยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงของชาติ” กับ “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ” ที่เน้นการเสริมสร้างพลังความสามัคคีบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายในบรรยากาศของการมีทัศนคติที่ดี ห่วงใย เอื้ออาทร ทำให้คนในชาติอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานความหลากหลายในวิธีคิด วิถีชีวิต และวัฒนธรรม โดยอาศัยจินตนาการและพลังปัญญา พร้อมเผชิญและเรียนรู้การแก้ไขปัญหา

ร่วมกัน และไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันเมื่อเกิดความขัดแย้งหรือความเห็นต่างกัน ก็ยิ่งทำให้หน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องกับงานความมั่นคงมีความมั่นใจมากยิ่งขึ้น

2.3.4 **ปัจจัยด้านเครือข่ายการทำงานด้านสันติวิธี** มีเครือข่ายความมั่นคงด้านสันติวิธีขยายออกไปมากพร้อมที่จะเชื่อมโยงการทำงานในลักษณะเครือข่ายมากขึ้น (Networking) ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ โดยมี “ความมุ่งมั่น” ที่จะสถาปนางานด้านสันติวิธีให้เข้าไปมีบทบาททั้งในองค์กร ต่อการไขปัญหาที่เกิดขึ้น เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและโน้มน้าวชักจูงให้สังคมไทยเห็นคุณค่าของแนวทางนี้อย่างต่อเนื่อง การทำงานของเครือข่ายเหล่านี้ยิ่งทำให้งานสันติวิธีในงานความมั่นคงมีการพัฒนาและมีความเข้มแข็งขึ้น

2.3.5 **ปัจจัยด้านการส่งสัญญาณและการให้ความสำคัญต่องานด้านสันติวิธีของรัฐบาล** รัฐบาลมีการส่งสัญญาณและจุดยืนชัดเจนที่ต้องการใช้แนวทางสันติวิธี โดยเฉพาะเห็นชอบในหลักการยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงของชาติ และลงนามในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 187/2546 เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมไทยพร้อมจะพัฒนาไปสู่สังคมการเมืองประชาธิปไตยและพร้อมที่จะผนึกกำลังกันพัฒนาแก้ไขปัญหาของประเทศตามนโยบายรัฐบาล

2.3.6 **ปัจจัยด้านกลุ่มคนในงานความมั่นคง** มีกลุ่มคนในงานความมั่นคงที่ ตระหนักยึดหยัด และเห็นความสำคัญของแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคงที่ชัดเจน โดยเห็นว่าเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาความมั่นคงในระยะยาวที่ยั่งยืน กลุ่มคนดังกล่าวนี้มีความพยายามขับเคลื่อน ขยายแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคงอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยมีความพยายามในการพัฒนาแนวความคิดสันติวิธีในระยะเริ่มแรกที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาความมั่นคงชายแดน และปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนเมื่อสถานการณ์ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทวีความรุนแรงขึ้น จึงมีการเรียกร้องแนวทางดังกล่าวนี้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมจนเป็นแนวทางหลักในปัจจุบัน การขับเคลื่อนดังกล่าวนี้มีการทำงานร่วมกับทุกภาคส่วนโดยเฉพาะภาคประชาสังคม ภาครัฐในงานความมั่นคง และนักวิชาการด้านสันติวิธีจึงทำให้งานสันติวิธีในงานความมั่นคงมีการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมต่อเนื่อง

3. ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาขยายและขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคง

ถึงแม้ทุกฝ่ายจะเรียกร้องและต้องการแนวความคิดและวิธีการสันติวิธีในงานความมั่นคงของไทย ทั้งในเรื่องความจำเป็นของปัญหาและสถานการณ์ความมั่นคงของไทย การเห็นความสำคัญของงานสันติวิธีที่จำเป็นต้องสถาปนาในงานความมั่นคง เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงการดำเนินงานดังกล่าวยังมีปัญหาและอุปสรรคอีกหลายอย่างที่ทำให้งานสันติวิธีในงานความมั่นคงยังไม่คืบหน้าเท่าที่ควรและยังถูกท้าทายทั้งในเรื่องแนวความคิดและวิธีการดำเนินการอีกหลายเรื่อง ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์ทั้งใ นระดับนโยบายยุทธสตร์และระดับปฏิบัติ พบปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ ตามแผนภาพ ดังนี้

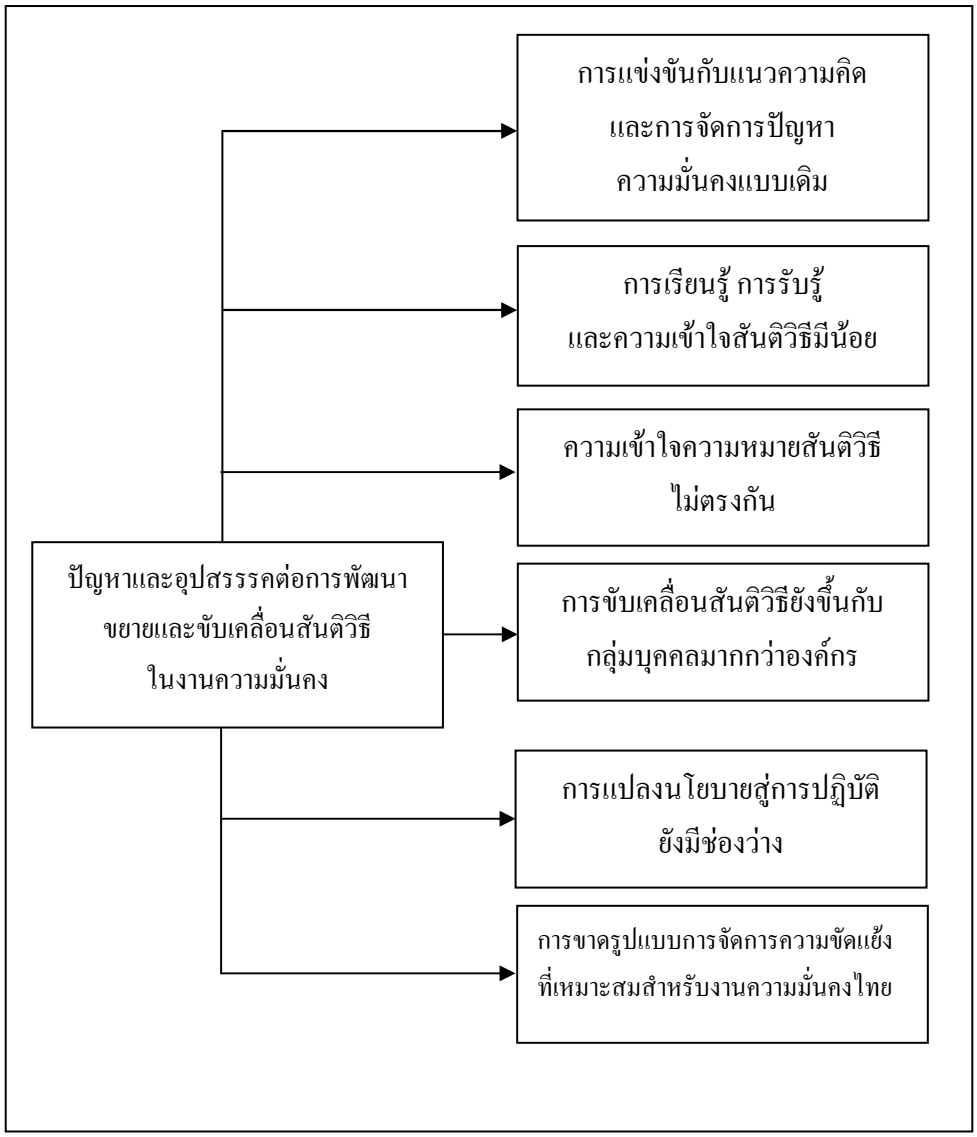

สำหรับการวิเคราะห์ในรายละเอียดของปัญหาและอุปสรรคแต่ละเรื่อง มีดังนี้

3.1 **การแข่งขันกับแนวความคิดและการจัดการปัญหาความมั่นคงแบบเดิม** แนวความคิดและการจัดการปัญหาความมั่นคงแบบเดิมคือเน้นด้านการป้องกันประเทศ ในขณะที่แบบใหม่เน้นความมั่นคงของประชาชน ในส่วนของงานสันติวิธีเช่นเมื่อเกิดกรณีความขัดแย้ง การแก้ปัญหา **"แบบเดิม"** คือจะพยายามหาวิธีแก้ไขโดยวิธีเจรจาพูดคุยกันตลอด ซึ่งเป็นวิธีแรกเพื่อคลี่คลายปัญหา ในขณะที่วัฒนธรรมการปกครองของไทยก็พร้อมที่จะใช้วิธีอื่นถ้าวิธีนี้ไม่ได้ผล เพราะฉะนั้น จึงเป็นการยึดถือสันติวิธีในความหมายว่า เป็นวิธีแรกที่ทดลองใช้แก้ปัญหาดูก่อน แต่ถ้าไม่ได้ผลก็ใช้กำลัง สังคมไทยไม่ใช่สังคมโหด แต่เป็นสังคมที่พร้อมจะใช้กำลัง ในขณะที่การแก้ไขปัญหา **"แบบใหม่"** ความหมายของการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี คือไม่ใช่วิธีที่ใช้ก่อนแต่ถ้าไม่ได้ผลก็จะไปใช้วิธีอื่น ดังนั้น จึงต้องเข้าใจว่าสันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่ชอบธรรม จึงต้องทุ่มเททุกอย่างกับการแก้ไขปัญหาในแนวทางนี้ ไม่ใช่เพียงแค่ลองดูสักพักแล้วถ้าไม่ได้ผลจึงเรียกทหารตำรวจออกมา[17] ด้วยเหตุนี้ในระยะแรกของการขับเคลื่อนสันติวิธีจึงต้องแข่งขันกับแนวความคิด ทัศนคติ และวิธีการจัดการดังกล่าวทั้งภายในและภายนอกองค์กร สมช. เพราะสันติวิธีเป็นเรื่องใหม่ที่การจัดการปัญหาความมั่นคงไม่คุ้นเคย แต่ยังมั่นใจและเคยชินกับการจัดการปัญหาแบบเดิมที่มีลักษณะของเอกภาพคือหนึ่งเดียว ไม่ใช่เอกภาพคือความหลากหลาย ที่สำคัญความหลากหลายดังกล่าวยังเป็นต้นทุนทางปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วย ดังนั้นปัญหาและอุปสรรคนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนสันติวิธีในงานความมั่นคงไทยที่จะต้องฟันผ่าในระยะแรก

3.2 **การเรียนรู้ การรับรู้ และการเข้าใจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีมีน้อย** ในขณะที่สังคมไทยมีความกระหายต้องการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และมีความคุ้นเคย มีความต้องการวิธีการแบบสันติวิธี แต่ปรากฏว่าการเรียนรู้และเข้าใจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของความศรัทธา และความเชื่อมั่นในการเลือกใช้แนวทางสันติวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงมีน้อย โดยเฉพาะความเข้าใจของบางฝ่ายที่คิดว่าสันติวิธี คือ การปล่อยให้ปัญหาดำรงอยู่ไม่ทำอะไร การยอมจำนนและไม่บังคับใช้กฎหมาย และเข้าใจว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสถานการณ์ความรุนแรงที่หนักหนาเกินกว่าภาครัฐจะแก้ไขโดยอาศัยแนวทางความมั่นคงบนฐานของสันติวิธีและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งที่ความจริงหมายถึงการต่อสู้รูปแบบหนึ่งที่ไม่ใช่ความรุนแรงเพราะตระหนักดีกว่ายิ่งใช้ความรุนแรงก็ยิ่งทำให้ปัญหาบานปลายยิ่งขึ้น อีกทั้งผลที่ได้ก็ไม่ยั่งยืน ในขณะที่หากเลือกใช้แนวทางสันติวิธี แม้จะต้องใช้ความอดทนและกินเวลานาน แต่ผลระยะยาวจะนำไปสู่สันติวิธีที่ยั่งยืนกว่า ดังนั้น สันติวิธีเป็นทางเลือกที่ใช้ได้ผลไม่จำเพาะสำหรับประชาชนทั่วไปเท่านั้น หากยังเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐด้วย เพราะสามารถช่วยให้ภาครัฐได้รับความไว้วางใจและศรัทธาจากประชาชนนอกเหนือจากการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ผลยั่งยืน[18]

มีกรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในปัญหาและอุปสรรค ข้อนี้คือการเรียนรู้ การรับรู้และเข้าใจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี โดยเฉพาะกรณีการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ซึ่งรับผิดชอบขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาโดยตรง คือ เจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครอง ยังมีระดับการรับรู้ และเข้าใจในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 ยังไม่ชัดเจนเพียงพอ ประกอบกับเมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งยังขาดทักษะในการจัดการความขัดแย้งตามนัยของคำสั่งนี้อย่างเพียงพอ ซึ่งคำสั่งนี้มีหลักการสำคัญคือ เสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน และลดระดับความรู้สึกอคติเกลียดชังระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย เพื่อให้เกิดพลังสามัคคีของคนในชาติ โดยให้เจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครอง เป็นฝ่ายเริ่มต้นใช้หลักการดังกล่าวก่อน เนื่องจากหากเจ้าหน้าที่รัฐมีทัศนคติที่ดีในการใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และความรุนแรงจะส่งผลต่อพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐในการแก้ไขปัญหาให้ไปในแนวทางสันติได้โดยตรง เหตุผลประการสำคัญที่ทำให้การเรียนรู้และการเข้าใจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มีน้อยคือ 1) วิธีการในการปฏิบัติตามแนวทางสันติวิธีด้วยการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติของระบบราชการไทยไม่เอื้อต่อผู้ปฏิบัติระดับล่างให้รับรู้และเข้าใจนโยบาย และ 2) วัฒนธรรมองค์กร ประสบการณ์จากการทำงานและภูมิหลังของเจ้าหน้าที่แต่ละคนมีผลโดยตรงต่อการอยากรับรู้หรือปฏิเสธที่จะเรียนรู้ในคำสั่งและส่งผลต่อความเข้าใจโดยในแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธีที่แตกต่างกัน ในขณะที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันในการใช้สันติวิธีเป็นแนวทางในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่าเป็นทิศทางที่ถูกต้อง เป็นการแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืน และต้องใช้เวลาแต่ “ความเชื่อมั่นในพลังสันติวิธี” กลับมีความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมองค์กรที่หล่อหลอม และการยึดมั่นในการใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาและประสบการณ์ของบุคคลที่ถูกกล่อมเกลาจากครอบครัว จากการศึกษา และจากประสบการณ์ชีวิตจริงที่สำคัญ บางกลุ่มมีความเห็นว่าไม่ควรใช้สันติวิธีกับผู้ใช้ความรุนแรงแต่บางกลุ่มเห็นว่าควรใช้ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ทั้งฝ่ายปกครอง ตำรวจภูธร และกองทัพบก มีความเห็นใกล้เคียงกันว่าการบริหารจัดการแนวทางสันติวิธีในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เนื่องจาก ผู้ที่แปลงคำสั่ง และการใช้สันติวิธีในพื้นที่ยังไม่สอดคล้องกับ[19]

ดังนั้น ปัญหาอุปสรรคในเรื่องการเรียนรู้ การรับรู้ และความเข้าใจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีมีน้อยจึงเป็นปัญหาที่ชัดเจนอันเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนงานสันติวิธีในงานความมั่นคงโดยตรง โดยเฉพาะในกลุ่มของเจ้าหน้ารัฐที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหา

3.3 **ความเข้าใจความหมายของสันติวิธีที่ไม่ตรงกันของผู้เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหา** นับเป็นปัญหาอุปสรรคโดยตรงทั้งทางด้านความคิดและทางด้านปฏิบัติในการนำเสนอและส่งเสริมแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีต่อสังคมไทยมาตลอด ไม่ใช่เป็นเพียงอุปสรรคต้องการขับเคลื่อนเข้าสู่งานความมั่นคงเท่านั้น โดยเฉพาะการเข้าใจความหมายของสันติวิธีไม่ตรงกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐระดับนโยบายกับปฏิบัติการ หรือระหว่างรัฐกับกลุ่มสิทธิมนุษยชน

ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันนี้ทำให้การแปลงนโยบายสันติวิธีไปสู่การปฏิบัติยังเป็นปัญหาติดขัดอยู่หรือแม้กระทั่งเกิดปัญหาว่าการปฏิบัติจริงในพื้นที่สวนทางกับนโยบายสันติวิธี ในกรณีปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนเข้าใจว่าหากใช้สันติวิธีหมายถึงการปลดอาวุธ การไม่ให้ใช้กำลังอาวุธในการป้องกันตนเอง หรือการยอมจำนนต่อกลุ่มขบวนการ ทำให้มองว่าสันติวิธีกลายเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหา อาทิเช่น มีนายทหารระดับสูงท่านหนึ่งใน กอ.รมน.ภาค 4 กล่าวไว้ว่า “การต่อสู้ในวันนี้ฝ่ายต่างๆ มีแต่เรียกร้องให้รัฐใช้สันติวิธี แต่กลับไม่มีใครเรียกร้องให้กลุ่มขบวนการใช้สันติวิธีด้วย” ซึ่งความคิด ความเข้าใจนี้มีทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครอง ได้สะท้อนเป็นจำนวนมากในระยะที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ที่สำคัญกลับปรากฏมีความชัดเจนว่าความเข้าใจความหมายของสันติวิธีไม่ตรงกันของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นปัญหาและอุปสรรคมากต่อความเชื่อมั่นในการใช้แนวทางนี้ในการแก้ไขปัญหาให้เกิดผล

3.4 **การขับเคลื่อนงานสันติวิธีในงานความมั่นคงยังขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลมากกว่าองค์กร** ด้วยสันติวิธีเป็นเรื่องใหม่ในงานความมั่นคงของไทย ดังนั้นในระยะเริ่มต้นจึงมีกลุ่มบุคคลเฉพาะที่เห็นความสำคัญ และพยายามผลักดันให้เป็นทิศทางใหม่ของการจัดการแก้ไขปัญหาความมั่นคงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ในลักษณะของคณะทำงานวิชาการของ สมช. ด้วยการทำงานร่วมกับเครือข่ายนักวิชาการด้านสันติวิธี และได้มีการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี (กยส.) ของสภาความมั่นคงแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2544 อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าวยังเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มถึงแม้จะมีความพยายามผลักดันแนวคิดดังกล่าวสู่การแก้ไขปัญหาความมั่นคงอื่นๆ เช่น เรื่องการแก้ไขปัญหาสถานะบุคคล ปัญหาจังหวัดชายแดน และปัญหาการก่อการร้าย เป็นต้น แต่ก็ยังมีลักษณะเฉพาะกลุ่มบุคคลเท่านั้น จึงทำให้งานสันติวิธียังไม่ถูกสถาปนาเป็นงานหลักขององค์กรอย่างแท้จริง และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงผู้นำองค์กร (เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ) ที่มีความคิดและทัศนคติต่อสันติวิธีในอีกแบบหนึ่งก็นำไปสู่การยกเลิกกลไกดังกล่าว จนทำให้งานสันติวิธีในงานความมั่นคงต้องหยุดชะงักไปด้วย

3.5 **การแปลงนโยบายสันติวิธีไปสู่การปฏิบัติของภาครัฐยังมีช่องว่าง** รัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ได้กำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาของภาครัฐที่อยู่ในกรอบของสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นทิศทางนโยบายที่ถูกต้องอยู่แล้ว เช่น นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2550 – 2554 นโยบายการเมืองนำการทหาร นโยบายความมั่นคงเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ และนโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การนำนโยบายดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติยังคงเป็นปัญหาสำคัญอยู่ อันเนื่องมาจากขั้นตอนของราชการในการถ่ายทอดนโยบายจาก 1) ระดับนโยบายไปสู่ระดับการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ และ 2) ระดับปฏิบัติการตามลำดับ ซึ่งมีระยะห่างมากขึ้นตามลำดับชั้น ทำให้เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติและเมื่อผนวกกับปัญหาการถ่ายทอดเพื่อทำความเข้าใจความหมาย วัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของนโยบายที่ยังไม่ชัดเจนและถูกต้อง

ตรงกันในทุกระดับ ทำให้จึงเกิดลักษณะที่ “คิดถูกในระดับนโยบายแต่มีการปฏิบัติที่ยังไม่ถูกทางตามนโยบาย”

ในกรณีปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปรากฏอย่างชัดเจนว่า ความไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นเอกภาพในการปฏิบัติงานในพื้นที่ที่มีการสับเปลี่ยนกำลังบ่อยครั้ง เมื่อนำคนพื้นที่ไปปฏิบัติงานในพื้นที่ก็ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้นโยบายที่เกี่ยวข้อง สภาพปัญหา รวมทั้ง สภาพบริบทในพื้นที่ใหม่ทั้งหมด แต่พอเรียนรู้ได้ระดับหนึ่ง ก็ถึงวงรอบของกรสับเปลี่ยนอีกครั้ง ทำให้เสียเวลาในการเรียนรู้ปัญหากันใหม่อีก

ตัวอย่างที่ดีและสำคัญของการแก้ไขปัญหาในข้อนี้ซึ่งประเทศไทยมีประสบการณ์ตรง คือ กระบวนการขับเคลื่อนนโยบายสันติวิธีไปสู่การปฏิบัติตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 เรื่อง นโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ซึ่งผู้นำรัฐบาลในขณะนั้นคือ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นที่ยอมรับของฝ่ายทหาร และส่งสัญญาณชัดเจนที่จะใช้สันติวิธี มีกลไกรองรับการทำงานที่มีประสิทธิภาพ มีความจริงจังจริงใจที่จะปฏิบัติตามนโยบาย ตลอดจนมีการเดินสายทำความเข้าใจกับฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย 66/2523 โดยตรง ซึ่งทำให้รัฐกับทหารเดินไปด้วยกัน ไม่ขัดแย้งกัน ก่อให้เกิดความสำเร็จได้ในที่สุด

3.6 **การขาดรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมสำหรับงานความมั่นคงไทย** ที่ผ่านมา งานความมั่นคงเชื่อและมีความมั่นใจการจัดการความขัดแย้งที่ประสบผลสำเร็จในกรณีของการแก้ไขปัญหาตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 ที่เอาชนะภัยคอมมิวนิสต์ได้ และคาดว่าน่าจะเป็นตัวแบบที่ดี แต่เมื่องานความมั่นคงเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งอื่นที่มีมิติต่างออกไป เช่น กรณีปัญหาจังหวัดชายแดนที่มีเงื่อนไขวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การใช้รูปแบบเหมือนกันนอกจากไม่ได้ผลแล้วอาจจะทำให้ปัญหาใหญ่ขึ้นไปอีก ในขณะที่การพยายามแสวงหารูปแบบที่สำเร็จรูป เช่น ในอเมริกาเหนือและยุโรป เป็นต้น ก็ยังไม่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยเพราะมีมิติที่ต่างกันในหลายบริบท ดังนั้น การขาดรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีที่เหมาะสมในงานความมั่นคงจึงเป็นปัญหาอุปสรรคต่อความต้องการและความเชื่อมั่นในการใช้แนวทางสันติวิธีโดยเฉพาะในระดับปฏิบัติโดยตรง

สิ่งที่ต้องตระหนักคือปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นทั้ง 6 ข้อนี้ดำรงอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองและปัญหาความขัดแย้งอื่นๆ ที่ต้องเผชิญเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้เกิดความหวาดระแวงและไม่ไว้ใจกันของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นผลให้เกิดอคติต่อกัน ในขณะที่จุดแข็งที่เป็นต้นทุนสำคัญของการขับเคลื่อนงานสันติวีถูกทำลายและลดทอนลง ทำให้การขับเคลื่อนงานสันติวิธีในงานความมั่นคงไทยมีความยากลำบากมากยิ่งขึ้นไปอีก

4. แนวโน้มเชิงบวกในการขยาย พัฒนา และขับเคลื่อนสันติวิธีในงานความมั่นคง

แม้ว่ายังมีปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนา ขยาย และขับเคลื่อนแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคงอยู่มากก็ตาม แต่ปรากฏว่าในภาวะดังกล่าวยังปรากฏแนวโน้มเชิงบวกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการในทิศทางดังกล่าวอันจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการมองเห็นแนวโน้มของการพัฒนาขยายตัวแนวความคิดสันติวิธีในงานความมั่นคง ดังนี้

4.1 ในระดับนโยบายและยุทธศาสตร์ รัฐบาลยังตระหนัก เห็นความสำคัญและเชื่อมั่นในแนวทางสันติวิธี การเห็นความสำคัญดังกล่าวสะท้อนผ่านทั้งท่าทีของผู้นำรัฐบาลและผ่านนโยบายความมั่นคงของรัฐ เช่นกรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สะท้อนผ่านนโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การยึดถือพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในหลักเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา เป็นต้น ประกอบกับสถานการณ์การจัดการกับความขัดแย้งทางการเมืองรัฐบาลยังส่งสัญญาณอย่างแข็งขันต่อการยึดมั่นในแนวทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา

4.2 ทหารและตำรวจในระดับนโยบายเริ่มเข้าใจและเห็นความสำคัญของการใช้สันติวิธีมากขึ้นและมีการปรับเปลี่ยนแนวคิด โดยการให้ความสำคัญกับการใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหามากขึ้นเช่นเดียวกัน เช่นเข้าใจสันติวิธีจากแง่มุมของรัฐที่เห็นว่าต้องพยายามทำหน้าที่โดยอาศัยสันติวิธีเป็นหลัก ไม่ใช่การเพิกเฉยเมื่อเกิดปัญหาหรือความขัดแย้งขึ้น และไม่ใช่การไม่ต้องปฏิบัติหน้าที่ในการรักษากฎหมายเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้คนในสังคมไทย[20] ถึงแม้ว่าความเข้าใจและการให้ความสำคัญต่อสันติวิธีในระดับนโยบายดังกล่าวจะยังไม่เป็นเอกภาพมากนัก และยังคงมีปัญหาในระดับปฏิบัติการบางส่วนที่ยังไม่เข้าใจชัดเจนและไม่เชื่อมั่นในแนวคิดและแนวทางสันติวิธีก็ตาม

4.3 เจ้าหน้าที่งานความมั่นคง โดยเฉพาะทหารและตำรวจในระดับปฏิบัติการส่วนใหญ่พยายามปฏิบัติหน้าที่ให้อยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายด้วยความอดทนอดกลั้น คำนึงสิทธิมนุษยชนในการปฏิบัติต่อประชาชนมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ กรณีของการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ให้ความสำคัญกับงานนิติวิทยาศาสตร์มากขึ้นในการรวบรวมพยานหลักฐาน ตลอดจนวิธีการปฏิบัติที่ไม่ใช้ความรุนแรงตอบโต้ จนทำให้งานมวลชนและงานด้านสังคมจิตวิทยาดีขึ้นตามลำดับ

4.4 ความพยายามที่จะเรียนรู้ประสบการณ์การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจากกรณีศึกษาอื่นๆในต่างประเทศด้วยสันติวิธี เช่น กรณีไอร์แลนด์เหนือ อาเจะห์ หรือมินดาเนา โดยภาคการเมือง ภาควิชาการ และองค์กรต่างๆมีมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และแรงบันดาลใจจากบุคคลที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีอย่างเป็นรูปธรรมในต่างประเทศ อันเป็นการแสวงหารูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมสำหรับงานความมั่นคงไทย โดยเฉพาะการนำมาเป็นบทเรียนเพื่อปรับใช้สำหรับการแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

4.5 ในสภาวะที่สังคมการเมืองไทยกำลังเผชิญกับความขัดแย้งที่เห็นอย่างเป็นรูปธรรม จนส่งผลกระทบต่อปัญหาของประเทศในทุกมิติ โดยเฉพาะมิติเศรษฐกิจและมิติความมั่นคง ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่หันมาเรียกร้องในเรื่องความรักสามัคคีเพื่อจะเป็นพลังในการนำพาประเทศออกจากวิกฤติความขัดแย้งดังกล่าว ส่งผลให้ประชาชนและสังคมส่วนใหญ่แสวงหาแนวทางสันติวิธีเพราะเชื่อว่าจะเป็นหนทางนำประเทศไปสู่สันติสุขได้ จึงเป็น “โอกาส” สำหรับการขับเคลื่อนสันติวิธีในงานความมั่นคงต่อไป

5. ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนสันติวิธีในมิติงานความมั่นคงของไทยในอนาคต

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเรื่องการก่อตัว การขับเคลื่อน ปัจจัยในการพัฒนาและขยายแนวความคิดสันติวิธีเข้าสู่งานความมั่นคงของไทย จนเห็นปัญหา อุปสรรค และแนวโน้มเชิงบวกในการขยายพัฒนาขับเคลื่อนเรื่องดังกล่าวในงานความมั่นคง จึงมีบทเรียนที่นำไปสู่ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนงานสันติวิธีในงานความมั่นคงที่สำคัญ ดังนี้

5.1 งานด้านสันติวิธีในงานความมั่นคงจะต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานต้นทุนเดิมที่ได้ดำเนินการไว้ แต่ต้องเร่งรัดในการสร้างความรู้ ความเข้าใจในงานสันติวิธี โดยเฉพาะใน 3 เรื่องสำคัญคือ 1) แนวคิดสันติวิธีมีความต่างจากการแก้ไขปัญหาในอดีต และมีคุณค่าต่อการแก้ไขปัญหาที่ดีกว่าและยั่งยืนได้อย่างไร 2) การพัฒนาความหมายของสันติวิธีและเผยแพร่สร้างความเข้าใจกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงให้ตรงกัน และ 3) ศึกษา พัฒนารูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่หลากหลายในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องให้เห็นว่าสันติวิธีเป็นประโยชน์ ไม่ใช่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน

5.2 การพัฒนาเครือข่ายการทำงานด้านสันติวิธีเพื่อความมั่นคงของชาติ โดยการพัฒนา ขยาย และเสริมสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายที่ทำงานด้านสันติวิธีทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ ภารสื่อสารมวลชน ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ให้มากและต่อเนื่องมากขึ้น ด้วยการสร้างเวที กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสันติวิธีเพราะเครือข่ายเหล่านี้จะมีทรัพยากรในการจัดการด้านสันติวิธี ในขณะที่สมช.ยังมีไม่พอ อาทิเช่น เรื่องขององค์ความรู้และทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจและเชี่ยวชาญเรื่องนี้เป็นการเฉพาะ

5.3 การมุ่งมั่นสร้างให้องค์กรรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและแก้ไขสันติวิธีสามารถนำไปปฏิบัติได้ ไม่ใช่เป็นเพียงแนวคิดในเชิงนามธรรมที่ไม่สามารถนำไปใช้ได้กับปัญหาความมั่นคง ในทางตรงกันข้ามต้องทำให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ คือ การใช้แนวคิดสันติวิธีเป็น “พื้นฐาน” หรือ “แกนกลาง” ก่อนที่จะมีปฏิบัติการแก้ไขปัญหา ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจ ทักษะและเทคนิคเฉพาะ ที่จะต้องพัฒนาร่วมกับเครือข่ายงานสันติวิธีในงานความมั่นคง

5.4 การศึกษาและพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงด้วยสันติวิธีในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จเพื่อให้เป็นตัวอย่างการแก้ไขปัญหาในพื้นที่อื่นๆ โดยเฉพาะการนำแนวทางสันติวิธีไปใช้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำเป็นต้องตระหนักและเข้าใจถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต รวมทั้ง ต้องตระหนักถึงสถานการณ์ที่เป็นประเด็นปัญหาในระยะยาว โดยต้องพยายามผลักดันทั้งในเชิงแนวความคิด นโยบาย และยุทธศาสตร์ให้ทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ต้องสร้างและถ่ายทอดวัฒธรรมองค์กร ในเรื่องการจัดการปัญหาด้วยสันติวิธีให้อยู่ในจิตสำนึก เพื่อให้การจัดการปัญหาด้วยสันติวิธีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และหากปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถแก้ไขได้โดยแนวทางสันติวิธีก็จะกลายเป็นรูปแบบตัวอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาต่อแนวทางนี้ในการแก้ไขปัญหาความมั่นคงอื่นๆ ด้วย

5.5 เฉพาะงานสันติวิธีในงานความมั่นคงระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ในสมช.จะต้อง “เดินต่อ” แต่การเดินต่อไปต้องพยายามให้มากขึ้นในการให้แนวทางนี้ไม่ใช่อยู่หรือเกาะเกี่ยวอยู่กับกลุ่มบุคคล แต่ต้องผลักดันให้เกาะเกี่ยวอยู่กับองค์กรและเครือข่ายงานความมั่นคง เพราะหากสันติวิธีถูกผลักดันเข้าสู่นโยบายความมั่นคง นโยบายอื่นๆ และยุทธศาสตร์ในหลายเรื่องแล้ว แต่ยังไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริงได้ ก็จะขาดพลังในการขับเคลื่อนระยะยาว การจะดำเนินการไปสู่การปฏิบัติได้จะต้องผลักดันโดยผ่านองค์กรคือ ทั้งสภา มช. และ สมช. ไม่ใช่กลุ่มบุคคลซึ่งมีพื้นที่ดำเนินการในงานความมั่นคงที่จำกัด หากทำได้สำเร็จจะเป็นการ“เปิดพื้นที่”สันติวิธีในงานความมั่นคงอย่างแท้จริง

ท้ายสุด การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลพื้นฐานและเป็นคำตอบในการขับเคลื่อนสันติวิธีในมิติงานความมั่นคงไทยตลอดระยะเวลา12ปีที่ผ่านมา ครอบคลุมทั้งในเรื่องการก่อตัว การขับเคลื่อน แนวความคิด ปัจจัยในการพัฒนา และบทเรียนที่เป็นขยายแนวความคิด ปัญหาและอุปสรรค แนวโน้มเชิงบวกในการดำเนินการดังกล่าว และข้อเสนอในระยะยาว ที่สำคัญสันติวิธีถูกนำเสนอจากงานความมั่นคงที่ถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางความมั่นคงใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศและในโลก หากมีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง และมีตัวอย่างของความสำเร็จในการใช้แนวคิดสันติวิธีแก้ไขปัญหาความมั่นคงได้ในระยะยาวประเทศไทยก็จะเป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งในการใช้แนวทางสันติวิธีแก้ไขปัญหา อย่างไรก็ตามความเป็นไปได้ตามที่ได้กล่าวมานี้ มีเงื่อนไขสังคมการเมืองไทยและเงื่อนไขเวลาคือความอดทนอีกมาก ด้วยเหตุนี้การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นเสมือนการ “เปิดประตู” ให้มีการศึกษาวิจัยงานสันติวิธีในมิติงานความมั่นคงในประเด็นเฉพาะเรื่องต่างๆอีกมาก แต่อย่างน้อยก็จะเป็นคำตอบได้ว่าความสำคัญของงานสันติวิธีในงานความมั่นคงในระดับนโยบาย และยุทธศาสตร์เป็นเสมือนสัญญาณและธงนำว่าประเทศไทยเลือกแนวทางและทิศทางนี้ในการแก้ไขปัญหาความมั่นคง ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

เชิงอรรถ

[1]สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2540 – 2544, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2551), หน้า 1 – 2.

[2]ในคำรับรองการปฏิบัติราชการสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นการทำคำรับรองระหว่างนายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) กับเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ (พลโท สุรพล เผื่อนอัยกา) ได้กำหนดพันธกิจที่สำคัญคือ เป็นองค์กรให้คำปรึกษา เสนอแนะนโยบาย ยุทธศาสตร์ แนวทาง และมาตรการเพื่อกำหนดทิศทางการเสริมสร้างและรักษาความมั่นคงของชาติแก่รัฐบาล และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง อำนวยการ ประสานงาน สนับสนุน ติดตามและประเมินผลการดำเนินการตามนโยบาย ยุทธศาสตร์ แนวทาง และมาตรการในการเสริมสร้างและรักษาความมั่นคงของชาติให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ.

[3]ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจัก พ.ศ. 2551. เล่ม 129 ตอนที่ 39 ก ลงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2551, หน้าที่ 33 – 44, ได้ระบุไว้ใน ม. 7 (2) ว่าให้ กอ.รมน. อำนวยการในการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร และ (5) ว่าให้ กอ.รมน. ดำเนินการอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติหรือตามที่คณะรัฐมนตรี สภาความมั่นคงแห่งชาติ หรือนายกรัฐมนตรีมอบหมาย.

[4]ผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการก่อตัวของแนวทางคิดสันติวิธีในงานความมั่นคงไทย คือ นายพิชัย รัตนพล รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งได้ทำงานร่วมกับ รศ.ดร.มารค ตามไท และ รศ.ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ รศ.ดร. ฉันทนา บรรพศิริโชติ – หวันแก้ว รศ.ดร. อนุชาติ พวงสำลี นายบัณฑร อ่อนคำ รวมทั้ง ผู้ทำงานใน สมช. บางคน อาทิเช่น นางจิราพร บุนนาค นายสมเกียรติ บุญชู นายอดิศักดิ์ ตันยากุล เป็นต้น.

[5]ผู้มีส่วนผลักดันสำคัญคือ นายพิชัย รัตนพล รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ นางจิราพร บุนนาค ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านความมั่นคงภายในประเทศ ทำงานร่วมกับเครือข่ายนักวิชาการที่สำคัญ อาทิเช่น 1) รศ.ดร.มารค ตามไท 2) รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอนันท์ 3) รศ.ดร.สมชาย ภคภาสวิวัฒน์ 4) รศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี และ ดร.ปณิธาน วัฒนายากร เป็นต้น.

[6]คณะกรรมการที่ปรึกษาสถาบันยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย นายพิชัย รัตนพล รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นประประธานกรรมการ/กรรมการประกอบด้วย รศ.ดร.มารค ตามไท รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอนันท์ รศ.ดร.สมชาย ภคภาสวิวัฒน์ รศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี ดร.ปณิธาน วัฒนายากร มีนางจิราพร บุนนาค ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านความมั่นคงภายในประเทศ เป็นเลขานุการคณะกรรมการ

[7]คณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธีประกอบด้วย คณะกรรมการที่ปรึกษาอาวุโส จำนวน 2 คน คือ 1) ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประเวศ วะสี 2) เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ มีกรรมการ 14 คน คือ 1) นายพิชัย รัตนพล ประธานกรรมการ 2) รองศาสตราจารย์มารค ตามไท รองประธานกรรมการ

3) รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ สถาอนันท์ รองประธานกรรมการ 4) ศาสตราจารย์วันชัย วัฒนศัพท์ 5) นายบันฑร อ่อนคำ 6) นายยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์ 7) รองศาสตราจารย์อนุชาติ พวงสำลี 8) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ 9) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉันทนา บรรพศิริโชติ 10) พันเอกสุรศักดิ์ เอี่ยมรักษา 11) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนองค์กรภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง 12) นางจิราพร บุนนาค กรรมการและเลขานุการ 13) นายสมเกียรติ บุญชู กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ 1 และ 14) นายดนัย มู่สา กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ 2.

[8]ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ.2540-2554, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรี และราชกิจจานุเบกษา, 2551), หน้า 15-21.

[9]สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, นโยบายความมั่นคงทางทะเล (พ.ศ.2548-2552), (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2548) หน้า 7.

[10]สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี. ลงวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2546, 5 หน้า.

[11]ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ในคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี สภาความมั่นคงแห่งชาติ, คู่มือสันติวิธี คำอธิบายประกอบคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 เรื่อง นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี, (กรุงเทพฯ : สถาบันยุทธศาสตร์สันติวิธี สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2551) 16 หน้า.

[12]ในคู่มือสันติวิธี คำอธิบายประกอบคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546 ดูรายละเอียดในหน้า 13- 16 ได้ระบุองค์กรที่ให้คำปรึกษาด้านสันติวิธี มีประสบการณ์จากการศึกษาวิจัยปัญหาความขัดแย้งและแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ที่เป็นเครือข่ายงานสันติวิธีในงานความมั่นคงพร้อมที่อยู่ติดต่อไว้ จำนวน 13 องค์กร อาทิ เช่น ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า สถาบันศาสนา วัฒนธรรม และสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ศูนย์สันติวิธีสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข และสถาบันอิสลาม มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา เป็นต้น.

[13]การกำหนดทิศทางของนโยบายความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในแต่ละห้วงมีความเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์สถานการณ์ในห้วงเวลานั้นๆ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน มารค ตามไท และสมเกียรติ บุญชู, “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เปรียบเทียบในรอบ ๓๐ ปี, ในชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), แผ่นดินจินตนาการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑).

[14]สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๔๖). (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๔๒). หน้า ๔ – ๑๐.

[15]เครือข่ายดังกล่าวประกอบด้วย ๑) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ทำหน้าที่ผู้ประสานงานในพื้นที่ ๒) มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ๓) มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ๔) มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ และ ๕) มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.

[16]ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน กระทรวงยุติธรรม, แผนยุทธศาสตร์การศึกษากระบวนการยุติธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๕๗, (กรุงเทพฯ : กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๒), ๑๖๕ หน้า.

[17]เอกสารการบรรยาย "สันติวิธีกับงานความมั่นคง" ของ รศ.ดร.มารค ตามไท ภาควิชาปรัชญา คณะอักษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2540 ณ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, หน้า 1.

[18]อ่านรายระเอียดเพิ่มเติมการให้ความหมายและสาระสำคัญดังกล่าวในคำนิยมที่เขียนโดยพระไพศาล วิสาโล ประธานคณะอนุกรรมการการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีและคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ใน ชิดชนก ราฮิมมูลา, ระดับการเรียนรู้และเข้าใจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครองในพื้นที่จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส (คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 187/2546), (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2549), 115 หน้า.

[19]เพิ่งอ้าง, หน้า ง – ฌ.

[20]ดูรายละเอียดเพิ่มได้ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติวิธีจากแง่มุมของรัฐ(ร่าง), เอกสารเผยแพร่ของสถาบันยุทธศาสตร์สันติวิธี สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, หน้า 3.

ผู้ต้องหาคดียาเสพติดกับการอภัยโทษในสังคมไทย

ศิวัช ศรีโภคางกุล[1]

การอภัยโทษหรือในบางโอกาสเรียกว่าการอภัยทาน[2] ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง *"การยกโทษทางอาญาเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์"*[3] ขณะที่การอภัยโทษตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้ความหมายว่าการที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยยกโทษให้แก่ผู้ต้องโทษตามคำพิพากษาที่ถึงที่สุดแล้วให้ต้องรับโทษอาญา[4] อย่างไรก็ตามความหมายดังกล่าวยังไม่สมบูรณ์เสียทีเดียว เพราะในบางเวลาพระมหากษัตริย์มิได้เทียบเท่ากับองค์อธิปัตย์ อำนาจการอภัยโทษจึงมิได้เป็นของพระมหากษัตริย์[5] ในขณะที่ความหมายที่ค่อนข้างครอบคลุมกว่า น่าจะตรงกับที่ เอช เอกูต์ นักกฎหมายชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาสอนกฎหมายในสยามช่วงรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ที่ให้ความหมายว่า *"การอภัยโทษหมายถึงความเมตตาปราณีอันมาจากอธิปัตย์หรือประมุขแห่งรัฐอันมีที่ประสงค์ที่จะมิให้ผู้ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษนั้นได้รับโทษทั้งหมดหรือรับโทษเพียงแต่บางส่วน เหตุผลแห่งการที่มีวิธีการเช่นนี้ นอกจากความรู้สึกเมตตาสงสารทางจิตใจแล้ว ก็คือว่าอาจใช้สำหรับแก้*

---

[1] ข้าพเจ้าขออุทิศผลงานนี้ให้กับพ่อกับแม่ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้ทุนสนับสนุนการทำงานวิจัยในเรื่องดังกล่าวมา ณ ที่นี้ด้วย

[2] การเรียกว่าพระราชทานอภัยทานเคยถูกนำมาใช้ 2 ครั้ง ครั้งแรกในพระราชกำหนดพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ.2475 (6 เมษายน พ.ศ.2475) เนื่องในโอกาสงานสมโภชพระนครและฉลองปฐมบรมราชานุสรณ์ และครั้งต่อมาในพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ.2500 เนื่องในโอกาสฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ตัวอย่างดังพระราชกำหนดพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ.2475 มีข้อความว่า *"...โดยที่ในต้นเดือนเมษายนพุทธศักราช 2475 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีมหกรรมเป็นงานใหญ่สมโภชพระนคร...ในการนี้จัดเป็นมหามงคลสมัยพิเศษ เป็นเหตุให้ทรงพระอนุสสรคำนึงถึงปวงบุคคลผู้ต้องราชทัณฑ์อยู่ในพันธนาการ ใคร่จะทรงแผ่พระมหากรุณาธิคุณด้วย<u>พระราชทานอภัยทาน</u> ให้ได้รับความชื่นบานบันเทิงใจในอภิลักขิตกาลนี้ด้วยบ้าง"* เสถียร ลายลักษณ์ และคณะ, <u>ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45</u> (พระนคร: เดลิเมล์, 2478-2499), น.1.

[3] ภิรมย์ ธรรมศิริ และทรงวิทย์ แก้วศรี, <u>การทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาพระมหากรุณาธิคุณในการพระราชทานความเป็นธรรมและการพระราชทานอภัยโทษ</u> (กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2539), น.126.

[4] สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, <u>ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง: ตัวบท คำอธิบาย และเอกสารอ้างอิงเรียงมาตรา</u> (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2551), น.422.

[5] ตัวอย่างเช่นช่วงเวลาหนึ่งที่อำนาจในการอภัยโทษได้ถูกกำหนดให้เป็นอำนาจของคณะกรรมการราษฎรแทนอำนาจกษัตริย์ที่มีมาแต่เดิม ดังในมาตรา 30 ของธรรมนูญปกครองแผ่นดินชั่วคราว 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 ซึ่งบัญญัติว่า *"คณะกรรมการราษฎร<u>มีอำนาจให้อภัยโทษ</u> แต่ให้นำความขึ้นขอพระบรมราชานุญาตเสียก่อน"* อ้างถึงใน ไพโรจน์ ชัยนาม (รวบรวม), <u>รัฐธรรมนูญ: บทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย</u> (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519-2520), น.213.

ความบกพร่องหรือความผิดพลาดของศาลได้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ผู้ที่ถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษประหารชีวิตและได้รับอภัยโทษจากอธิปัตย์นั้น อาจจะกลับแสดงตัวความบริสุทธิ์ของตนได้" [6] ความหมายนี้บ่งบอกว่าไม่จำเป็นเสมอไปที่องค์อธิปัตย์หรือประมุขแห่งรัฐต้องเท่ากับพระมหากษัตริย์

การอภัยโทษมี 2 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรก เป็นการอภัยโทษแก่ผู้กระทำความผิดเฉพาะราย ซึ่งเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว ผู้กระทำความผิดดังกล่าวสามารถเขียนฎีกาผ่านเรือนจำ โดยมีหน่วยงานต่างๆ มาร่วมพิจารณาว่าสมควรส่งให้พระมหากษัตริย์หรือไม่ และลักษณะที่สอง เป็นการอภัยโทษเป็นการทั่วไป[7] ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาสำคัญของพระมหากษัตริย์และรัชทายาท รวมถึงในช่วงเวลาสำคัญของประเทศเป็นบางกรณี เช่น พระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ[8] พระราชพิธีวาระฉลอง 25 พุทธศตวรรษเมื่อ พ.ศ.2500 ฯลฯ การอภัยโทษประเภทนี้มักมาจากการตรากฎหมายจากฝ่ายบริหารเป็นส่วนใหญ่ (ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นครั้งคราว[9]) ผ่านการปรึกษาและถกเถียงของหลายหน่วยงาน ได้แก่ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงมหาดไทย สำนักงานอัยการสูงสุด สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงกลาโหม กรมราชทัณฑ์ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาและสำนักราชเลขาธิการ โดยพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยในกฎหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีหลายหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้องกับการพระราชทานอภัยโทษ[10] อย่างไรก็ตาม การ

---

[6] เอช เอกูต์, กฎหมายอาชญา (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2478), น.337-338.

[7] การอภัยโทษประเภทนี้มักถูกสังคมบางส่วนตั้งข้อคลางแคลงใจเสมอ เช่น บรรยง มกราภิรมย์กล่าวว่า *"...การอภัยโทษโดยออกพระราชกฤษฎีกาเป็นการอภัยแก่ผู้ต้องโทษเป็นหมู่ ข้อนี้ ถ้าจะนึกไปว่าเราทำความสะอาดบ้าน ก็ใช้ไม้กวาดบรรดาของบนพื้นให้เกลี้ยงไปแล้ว... การอภัยหมู่ก็เปิดช่องโหว่ให้อาชญากรตัวยงลอยนวลออกไปเฉิดฉายและคอยทำร้ายสังคมได้ เป็นที่น่าหวั่นไหว...ยังบ่อนสมรรถภาพและเสถียรภาพในทางการปราบปรามป้องกันอาชญากรรม รวมตลอดถึงการดำเนินการราชทัณฑ์อีกด้วย ข้อที่เห็นได้ง่ายๆ ก็คือ ทำให้เสียความศักดิ์สิทธิที่คำพิพากษาพึงมี ผู้ก่ออาชญากรรมอาจฮึกเหิมเห็นไปว่าถึงต้องโทษก็ไม่เท่าไร ผู้ถูกประทุษร้ายอาจหม่นหมองที่ผู้กระทำร้ายตนได้รับโทษไม่สมกับความร้าย เจ้าหน้าที่ปราบปรามอาจเสียกำลังใจ... "* อ้างถึงใน บรรยง มกราภิรมย์, การพระราชทานอภัยโทษ (พระนคร : ม.ป.ท., 2493). หรือวิทยานิพนธ์ของอุมาพร สิทธิบูรณาญา ที่สรุปว่า *"ทำให้ผู้ต้องโทษบางคนมุ่งสนใจแต่การร้องขออภัยโทษโดยไม่สนใจที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเอง เมื่อเช่นนี้ หลายคนออกสู่สังคมไวไป ก็เกิดการกระทำผิดซ้ำ และการอภัยโทษอาจทำให้ผู้กระทำผิดบางคนไม่หวาดเกรงต่อกฎหมาย เพราะคิดว่าแม้จะถูกลงโทษแต่ไม่ช้าก็จะได้รับการพระราชทานอภัยโทษ"* อ้างถึงใน อุมาพร สิทธิบูรณาญา, "การอภัยโทษในประเทศไทย: ศึกษากรณีการอภัยโทษเป็นการทั่วไป," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), น.33.

[8] เช่นพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษ พ.ศ. 2511 เนื่องในโอกาสที่มีพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2511 และพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษ พ.ศ. 2518 เนื่องในโอกาสที่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ วันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2517

[9] พระราชกำหนดอภัยโทษที่ผ่านฝ่ายนิติบัญญัติเคยปรากฏอยู่ 2 ครั้ง คือพระราชกำหนดพระราชอภัยโทษ พ.ศ.2475 หลังจากการปฏิวัติ และพระราชกำหนดพระราชอภัยโทษ พ.ศ.2475 ในโอกาสที่ประเทศมีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน

[10] โปรดดูขั้นตอนที่ภาคผนวก

กล่าวเช่นนี้มิได้หมายความว่าบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการอภัยโทษเป็นบทบาทเชิงตั้งรับ ตรงกันข้าม นอกจากการอภัยโทษแก่ผู้กระทำผิดเฉพาะรายซึ่งเป็นพระบรมราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่แล้ว ในการอภัยโทษเป็นการทั่วไป เราจะพบการแสดงออกของพระมหากษัตริย์และสำนักราชเลขาธิการเป็นระยะๆ ในช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะกับผู้ต้องหาที่เกี่ยวข้องกับคดียาเสพติด

นับตั้งแต่การแพร่ระบาดของยาเสพติด โดยเฉพาะยาบ้า ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ผู้ต้องหาคดียาเสพติดถูกมองว่าเป็นผู้กระทำผิดที่รุนแรง ดังจะเห็นจากเงื่อนไขในการได้รับการอภัยโทษค่อนข้างจำกัด อาทิเช่น พระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2539 เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี แม้ว่านักโทษทุกคดี รวมถึงคดียาเสพติดที่รอการประหารชีวิตที่มีอยู่ 133 คน ได้รับการลดโทษเหลือจำคุกตลอดชีวิตทั้งหมด แต่ถ้าเป็นนักโทษยาเสพติดที่จำคุกอยู่ หากกระทำผิดในฐานะผู้ผลิตจะต้องเป็นนักโทษชั้นเยี่ยมเท่านั้นถึงจะได้ลดโทษ 1 ใน 5 ของโทษที่เหลืออยู่ และถ้าเป็นผู้เสพ จะต้องเป็นนักโทษชั้นเยี่ยมเท่านั้นถึงจะได้ลดโทษ 1 ใน 4 ของโทษที่เหลืออยู่[11] หากไม่ได้เป็นนักโทษชั้นเยี่ยม จะไม่ได้รับการลดโทษใดๆ

นอกจากนี้ กระแสเรียกร้องของบุคคลหลายฝ่ายต่างสนับสนุนไปในแนวทางที่ว่าไม่ควรสนับสนุนให้มีการอภัยโทษแก่ผู้ต้องหาคดียาเสพติด[12] เช่นในพ.ศ.2541 ขณะที่มีการประชุมคณะกรรมการปราบปรามอาชญากรรมที่มี พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้นเป็นประธาน ที่ประชุมมีความเห็นว่าควรแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ให้มีการขอพระราชทานอภัยโทษในคดียาเสพติดอย่างเด็ดขาด และที่ประชุมยังร้องขอให้ศาลพิพากษาโทษให้หนักที่สุดด้วย ซึ่งขณะนั้น มีผู้ต้องคดียาเสพติดที่มีโทษประหารชีวิตที่กรมราชทัณฑ์รายงานไว้มี 40 คน ยังไม่ได้ดำเนินการลงโทษ ที่ประชุมมีมติให้เร่งดำเนินการอย่างรวดเร็ว[13] พล.ต.สนั่นยังกล่าวถึงลักษณะการอภัยโทษเฉพาะรายในกรณีที่นักโทษคนนั้นต้องคดียาเสพติดว่า *"...ส่วนที่จะเป็นไปได้หรือไม่ที่จะไม่ขอให้มีการลดโทษหรืออภัยโทษกับคดียาเสพติดนั้นก็ต้องพิจารณากันให้รอบคอบเพราะจะเป็นการไปกระเทือนต่อพระราชอำนาจ ยังไม่มีใครกล้าทำเช่นนั้น เราต้องหารือกับทางองคมนตรีด้วยว่าจะเห็นชอบอย่างไร แต่ถ้าเราทำได้ก็จะเป็นการดีที่ทำให้เข็ดหลาบบ้าง"*[14]

---

[11] *มติชน*, 4 มิถุนายน พ.ศ. 2539 น 1, 16.

[12] ดังตัวอย่างความเห็นของพ.ต.อ.ชูศักดิ์ ภควงค์ ผู้กำกับ 1 กองบังคับการสอบสวนกองบัญชาการตำรวจปราบปรามยาเสพติดที่ทำงานประสานกับกรมราชทัณฑ์ตลอดให้ทัศนะว่า*"ศาลไทยมีลักษณะเป็นศาลพุทธ จริงๆแล้วคดีส่วนใหญ่มีหลักฐานครบ ความผิดชัดเจน อุทธรณ์แล้วฎีกาแล้วก็ยังต้องโทษประหารชีวิต แต่ศาลมักจะลดโทษเมื่อผู้ต้องหายอมรับสารภาพ โทษก็จะเหลือกึ่งหนึ่งคือจำคุกตลอดชีวิต และเป็นที่รู้กันดีว่าโทษจำคุกตลอดชีวิตก็มักจะไม่เป็นจริงอีกเช่นกัน เมื่อเรามักมีการอภัยโทษในวาระต่างๆ จากนี้ไปกรมราชทัณฑ์จะเริ่มใช้นโยบายไม่อภัยโทษแก่ผู้ต้องหายาเสพติดอีก"* อ้างใน *สยามโพสต์*, 10 มีนาคม 2540 น.27.

[13] *มติชน*, 16 มกราคม 2541 น.19.

[14] *สยามรัฐ*, 25 ธันวาคม 2541 น.9.

ในปีเดียวกันมีการเตรียมร่างพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2542 เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นายชำนิ ศักดิเศรษฐ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้นระบุอย่างชัดเจนว่า *"ตามหลักเกณฑ์การพิจารณาครั้งนี้ นักโทษยาเสพติด นักโทษฆ่าข่มขืน นักโทษฆ่าบุพการี จะไม่ได้รับการอภัยโทษ"*[15] ในช่วงเวลาเดียวกัน นายวัฒนา อัศวเหม รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยอีกคนหนึ่งกล่าวเสริมว่า *"แต่สำหรับนักโทษที่กระทำผิดในเรื่องยาเสพติด ทำร้ายบุพการี หรือข่มขืนกระทำชำเราเด็ก โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงที่มีอายุไม่เกิน 12 ปี ผมจะไม่พิจารณาปล่อยนักโทษเหล่านี้ได้รับพระราชทานอภัยโทษอย่างแน่นอน จะไม่ปล่อยให้ออกมาสร้างปัญหาให้สังคม เพราะในชีวิตของผมเกลียดสิ่งเหล่านี้มาก โดยเฉพาะยาเสพติด และบุคคลที่สามารถทำร้ายบุพการีของตัวเองได้ ผมคิดว่าไม่น่าเอาไว้ทำพันธุ์"*[16] นอกจากนี้ ข้อกังวลที่ว่านักโทษยาเสพติดมีจำนวนมากขึ้นจะทำให้คุกแออัดยังถูกแก้ไขด้วยข้อเสนอสร้างคุกใหม่ เพราะในช่วงเวลาเดียวกันมีการเสนอขออนุมัติงบประมาณสร้างคุกสำหรับนักโทษคดียาเสพติดโดยเฉพาะ ซึ่งจะสร้างที่ตำบลคลองไผ่ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

เช่นเดียวกันกับรายงานของคณะกรรมาธิการวิสามัญเรื่อง *แนวทางและมาตรการป้องกันปราบปรามการแพร่ระบาดของยาบ้า*[17] ที่แนะนำต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยว่าตามประมวลวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 261 "รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย มีอำนาจถวายความเห็นประกอบ" ให้พระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาได้ว่าควรหรือไม่ควรให้อภัยโทษบุคคลที่ยื่นฎีกาขึ้นไป ข้อเสนอของคณะกรรมาธิการวิสามัญระบุว่า *"ดังนั้นเมื่อคำนึงถึงว่าคดียาเสพติดเป็นเรื่องกระทบโดยตรงต่อสังคมส่วนรวม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจึงสมควรทำความเห็นไม่ควรอภัยโทษแก่จำเลยคดียาเสพติดโดยกำหนดเป็นนโยบายไว้เฉพาะคดีที่เกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น"* ยังรวมถึง "สมาพันธ์กฎหมายเพื่อสังคม" ได้ออกแถลงการณ์ "ขอให้ลงโทษผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดอย่างเด็ดขาด" โดยสุเทพ อัตถากร เลขาธิการอ่านแถลงการณ์ผ่านสื่อมวลชนดังนี้

> *"จำเป็นต้องมีกฎหมายที่เด็ดขาดรุนแรงเป็นพิเศษเช่นเดียวกับที่มีอยู่ในหลายประเทศจึงจะสามารถหยุดยั้งวิกฤตนี้ได้ จึงขอเรียกร้องให้สมาชิกรัฐสภาทั้งหมด นักการเมืองทุกพรรค สื่อมวลชนทุกแขนงและสาธารณชนทุกหมู่เหล่าพร้อมใจกันผลักดันให้มีการตรากฎหมายหรือแก้ไขกฎหมายให้ลงโทษสถานหนักโดยให้ลงโทษประหารชีวิตเพียงสถานเดียวแก่ผู้ผลิต นำเข้า ส่งออก*

---

[15] *มติชน*, 9 เมษายน 2541 น.5.

[16] *ข่าวสด*, 13 เมษายน 2541 น.3.

[17] คณะกรรมาธิการวิสามัญเพื่อพิจารณาแนวทางและมาตรการป้องกันปราบปรามการแพร่ระบาดของยาบ้า, *แนวทางและมาตรการป้องกันปราบปรามการแพร่ระบาดของยาบ้า* (กองกรรมาธิการ : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ,2541)

จำหน่าย ผู้ซื้อเพื่อนำหน่าย ผู้รับจ้างขนหรือผู้มียาเสพติดในครอบครองในปริมาณเกิน 100 กรัม โดยไม่ให้ยกเหตุอันควรปรานีใดๆมาประกอบการพิจารณาลดโทษ"[18]

ปีต่อมา เข้าใจว่าแรกเริ่มพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2542 ได้เปิดโอกาสให้มีการอภัยโทษแก่ผู้ต้องหาคดียาเสพติดตามข่าวลือที่เล็ดลอดออกมาในช่วงก่อนถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา แต่ไม่มีใครสามารถทราบถึงพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวได้นอกจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการตรากฎหมายเท่านั้น และไม่มีใครทราบถึงเงื่อนไขรายละเอียดว่าจะให้อภัยโทษแก่ผู้ต้องหาคดียาเสพติดระดับใด ความผิดเท่าไร หรือในฐานะผู้ผลิตหรือผู้เสพเท่านั้น ฯลฯ ข่าวลือที่เล็ดลอดออกมาดังกล่าวสร้างความไม่พอใจต่อสังคมไทยส่วนหนึ่งเป็นอย่างมาก ปวีณา หงสกุล รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นและยังเป็นบุคคลที่สังคมรู้จักเธอผ่านบทบาทนักต่อสู้เพื่อสิทธิเด็กและสตรี ให้สัมภาษณ์ว่า

"โดยส่วนตัว ตนค่อนข้างไม่เห็นด้วย หากเรื่องเข้าสู่ ครม. ตนก็คงต้องพูดด้วยเหตุผล เพราะตนห่วงมากในเรื่องนักโทษคดียาเสพติด ... เรื่องยาเสพติด ผู้กระทำผิดไม่ควรมีการละเว้น โดยเฉพาะผู้ผลิต ผู้ค้ารายใหญ่ๆ ที่ส่วนใหญ่มักจะสาวไปไม่ถึงผู้บงการหรือผู้อยู่เบื้องหลังอยู่แล้ว คิดว่ามันถึงเวลาที่ต้องทำกฎหมายให้ศักดิ์สิทธิ์ ตนอยากเห็นมีการแก้ไขกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องของกระทรวงมหาดไทย ที่ต้องมีการดำเนินการอย่างเฉียบขาด ต้องมีกรอบที่จะให้มีการลงโทษอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้กระทำผิดเกิดความเข็ดหลาบ ไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่าง ไม่ใช่ปล่อยให้เป็นไปเหมือนในอดีต เมื่อถูกจับกุมไป ก็ไปได้รับสิทธิต่างๆ มีโอกาสได้รับการลดหย่อนผ่อนโทษให้ หรือมีการต่อสู้คดีได้ โดยถวายฎีกาจนพ้นโทษออกไป"[19]

แต่คำทักท้วงข้างต้นของปวีณาไม่น่าจะส่งผลอะไรต่อร่างพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวเพราะรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย ได้ส่งร่างพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษ เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ ให้ทางสำนักราชเลขาธิการพิจารณา ซึ่งต่อมาสำนักราชเลขาธิการได้ท้วงติงและส่งร่างดังกล่าวกลับคืนมา[20] พร้อมกับแนะนำรัฐบาลว่า

"การตราพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ ควรมีหลักเกณฑ์คือ 1. ผู้ต้องโทษที่มีโทษจำคุกสูงสุด ไม่ควรขอพระราชทานอภัยโทษลดโทษเกิน 1 ใน 3 ของกำหนดโทษเดิมลดหลั่น

---

[18] *ผู้จัดการ*, 25 สิงหาคม 2541 น.15.

[19] *ไทยรัฐ*, 25 ตุลาคม พ.ศ.2542 น.19.

[20] ตามแผนผังหน่วยงานที่เข้าร่วมประชุมตราพระราชกฤษฎีกาก็มีสำนักราชเลขาธิการรวมอยู่ด้วย แต่น่าแปลกใจที่ทำไมพระราชกฤษฎีกานี้ถูกสำนักราชเลขาธิการตีกลับมา

ลงไปตามลำดับชั้นของนักโทษจนถึงชั้นกลาง 2.ผู้ต้องโทษที่กระทำความผิดซ้ำอีกในความผิดประเภทเดียวกัน ไม่ควรขอพระราชทานอภัยโทษ 3.ผู้ต้องโทษในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ เฉพาะที่เป็นผู้ผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่าย หรือมีไว้เพื่อจำหน่าย ควรขอพระราชทานอภัยโทษในเฉพาะกรณีพิเศษจริงๆ และไม่ใช่ทุกครั้งที่มีการขอพระราชทานอภัยโทษโดยพระราชกฤษฎีกา ส่วนผู้ต้องโทษฐานเสพต้องได้รับการบำบัดรักษาในฐานะผู้ป่วยมากกว่า แต่จะต้องถูกจองจำอย่างผู้ต้องหาอื่นๆ และ 4.ผู้ต้องโทษที่เป็นนักโทษเด็ดขาดชั้นเลว และชั้นเลวมาก ไม่ควรขอพระราชทานอภัยโทษ"[21]

จดหมายตอบกลับของสำนักราชเลขาธิการข้างต้นทำให้พอจะสันนิษฐานได้ว่าร่างพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวน่าจะเปิดโอกาสให้มีการอภัยโทษแก่ผู้ต้องหาคดียาเสพติดถึงแม้ไม่แน่ชัดว่าเป็นผู้ต้องหาที่มีคุณสมบัติเช่นไร

หลังจากได้รับจดหมายท้วงติงดังกล่าวกลับมา รัฐบาลจึงปรับปรุงแก้ไขพระราชกฤษฎีกาพ.ศ.2542 โดยชำนิ ศักดิเศรษฐ์ กล่าวว่า "*พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ต้องออกแน่นอนอยู่แล้ว แต่ต้องมีการทบทวนโดยเฉพาะนักโทษคดียาเสพติดที่หลายฝ่ายกลัวว่าจะกลับมาสร้างปัญหาให้สังคม...ปัญหาระยะหลังเกี่ยวกับยาเสพติดถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ในสังคม และคนส่วนใหญ่ให้ความสนใจมาก ความรู้สึกของคนที่ทำกฎหมายก็ไม่อยากยกโทษให้กับกรณียาเสพติด แต่หากพูดถึงการอภัยโทษซึ่งเป็นพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บางครั้ง เราก็ไม่ควรจะพูดว่าโทษใดควรไม่ควร...* "[22]

พล.อ.เปรม *ติณสูลานนท์* ประธานองคมนตรียังได้ออกมากระตุ้นสังคมอีกว่า *"เมื่อยาเสพติดเป็นเรื่องพิเศษก็ควรจะมีกฎหมายพิเศษ มีการลงโทษอย่างหนัก ไม่ควรได้รับการลดหย่อนโทษไม่ว่าจะเป็นวาระใดทั้งสิ้น คดียาเสพติดถือเป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรงยิ่งกว่าทำลายชีวิตคน คนที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดไม่ว่าจะผลิต ขาย เสพ ต้องถือว่าเป็นคนทรยศต่อชาติทั้งสิ้น"* ซึ่งประโยคดังกล่าวปรากฏผ่านภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ที่ออก 3 ชุดด้วยกัน[23] ขณะที่ก่อนหน้านั้นไม่นาน เรือนจำบางขวางได้มีการประหารนักโทษไปแล้ว สื่อมวลชนบางคนยังเสนอขอให้แก้กฎหมายอภัยโทษ เช่นโอภาส เพ็งเจริญเขียนบทความที่ชื่อว่า "ขอบพระคุณที่ประหาร" พร้อมกับเรียกร้องให้ปรับแก้เงื่อนไขว่าด้วยการพระราชทานอภัยโทษอีกด้วย โดยเขากล่าวว่า *"ผมยังคงดำเนินการรณรงค์ให้มีการประหารชีวิตทันทีที่สิ้นคำพิพากษาสุดท้ายให้ประหารชีวิตต่อไป...แม้ทราบดีว่าเวลานี้ยังทำไม่ได้ด้วยติดขัดข้อกฎหมายที่บังคับใช้อยู่หลายส่วนหลายมาตรา...อย่างมาตรา 247 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ระบุว่าคดีที่จำเลยต้องประหารชีวิต*

---

[21] *ข่าวสด*, 2 พฤศจิกายน พ.ศ.2542 น.5.

[22] *กรุงเทพธุรกิจ*, 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2542 น.3.

[23] *เดลินิวส์*, 22 กันยายน 2542 น.22.

ห้ามมิให้บังคับตามคำพิพากษาจนกว่าจะได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายว่าด้วยอภัยโทษ... ผมขอเสนอว่าน่าจะแก้ไขเสีย ประหารเร็ว ลงโทษเร็ว น่าจะเกิดประโยชน์เร็ว"[24]

อย่างไรก็ตาม หลังจากมีการแก้ไขเสร็จสิ้นแล้ว พระราชกฤษฎีกาได้รับการโปรดเกล้าฯ ลงพระปรมาภิไธย มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2542 โดยเนื้อหาหลักคือนักโทษคดียาเสพติดฐานเป็นผู้ผลิต นำเข้า ส่งออก หรือมีไว้เพื่อจำหน่ายไม่ได้รับการอภัยโทษ ตลอดจน ผู้ที่ทำผิดซ้ำในคดีเดิม และนักโทษความประพฤติเลวถึงเลวมากก็ไม่ได้รับการอภัยโทษเช่นกัน ขณะที่ผู้เสพยาเสพติดแม้จะได้รับการลดโทษ และบางส่วนเมื่อรับโทษมาระยะเวลาหนึ่งแล้วซึ่งโทษจำคุกเหลือไม่ถึง 1 ปีก็ได้รับการปล่อยตัวออกจากคุกแต่มีเงื่อนไขว่า จะต้องรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ทุกเดือน[25]

ต่อมา ในช่วงพ.ศ.2543 กระทรวงมหาดไทยร่วมกับสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดประชุมร่วมกันและเห็นพ้องต้องกันว่า ไม่ควรอภัยโทษให้กับผู้ต้องหาคดียาเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทษประหารชีวิต และในการอภัยโทษแก่ผู้กระทำความผิดเฉพาะรายควรเปิดโอกาสให้คนเหล่านั้นขออภัยโทษได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น เพราะที่ผ่านมา กฎหมายได้เปิดช่องให้มีการเขียนฎีกาขออภัยโทษอย่างไม่มีเงื่อนไข นอกจากนี้ ยังมีความเห็นว่าควรพิจารณาฎีกาของผู้ต้องหาให้ละเอียดว่าควรจะส่งต่อให้พระเจ้าอยู่หัวหรือไม่ หากส่งต่อควรจะถวายความเห็นแนบท้ายว่า "ไม่ควรได้รับอภัยโทษ" [26] ภาษาที่

---

[24] โอภาส เพ็งเจริญ, "ขอบพระคุณที่ประหาร," *มติชน*, 29 มิถุนายน 2542 น.6.

[25] *ไทยรัฐ*, 8 ธันวาคม พ.ศ. 2542 น.19. แม้มีการอภัยโทษแก่ผู้ที่เคยเสพยาเสพติด แต่ในสายตาของเจ้าหน้าที่ตำรวจก็หวาดกลัวคนที่ออกมาจากคุกเช่นกัน ดังเช่นที่ พล.ต.อ.พรศักดิ์ ดุรงควิบูลย์ รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติฝ่ายปราบปรามอาชญากรรม กล่าวถึงการปล่อยผู้ต้องหาที่เคยเสพยาเสพติดว่า *"ตำรวจรู้สึกหนักใจที่มีการปล่อยตัวผู้เสพออกมาด้วย เพราะมีโอกาสที่คนเหล่านี้จะไปก่อเหตุอีก ดังนั้น จึงสั่งการให้ตำรวจทั่วประเทศเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ต้องขังที่จะพ้นโทษออกมาว่าไปอยู่ที่ไหนกันบ้าง รวมทั้ง ให้ติดตามพฤติกรรมว่าเมื่อพ้นโทษมาแล้วได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจริงหรือไม่"* ใน *มติชน*, 8 ธันวาคม พ.ศ. 2542 น.21. หรือที่หนังสือพิมพ์ที่ขายดีที่สุดได้ขึ้นหน้าหนึ่งทันทีว่า "โบดำรัฐบาลอภัยโทษขี้ยา" *ไทยรัฐ* , 2 ธันวาคม พ.ศ.2542 เหตุการณ์ทำนองนี้มีส่วนให้รัฐบาลต้องออกมาตอบโต้เพื่อลดกระแสอาทิเช่นที่ วัฒนา อัศวเหมกล่าวว่า *"เรื่องนี้เป็นพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและจะมีนักโทษประเภทใดบ้างที่จะได้อภัยโทษถือเป็นความลับและเป็นพระราชอำนาจ ไม่สมควรจะมาพูด ตนเป็นคนขอร้องทั้งโฆษกทำเนียบรัฐบาลและรัฐมนตรีใน ครม.ว่าไม่ให้พูดเรื่องนี้ ดังนั้น เรื่องนี้อย่าเอามาพูดกันเล่นๆ"* และที่วิษณุ เครืองามเลขาธิการคณะรัฐมนตรี กล่าวว่า *"อย่าไปพูดอะไรกันมาก ไม่สบายใจ ... กรุณาเห็นแก่ชาติบ้านเมือง คือเรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระราชอำนาจ"* อ้างใน *มติชน*, 3 ธันวาคม พ.ศ.2542 น.28.

[26] *ไทยโพสต์*, 15 กันยายน พ.ศ.2543 น.3. ดังที่ บัญญัติ บรรทัดฐาน รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ให้สัมภาษณ์ภายหลังการประชุมหารือเกี่ยวกับการดำเนินการในส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคดียาเสพติดว่า *"ในช่วงที่ผ่านมา ผู้ต้องหาคดียาเสพติดมักจะขออภัยโทษกันบ่อย ที่ประชุมคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดมีมติว่าน่าจะมีการทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่นให้มีการกำหนดเวลาในการขอพระราชทานอภัยโทษหรือเปิดให้มีการขออภัยโทษเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะที่ผ่านมา กฎหมายได้เปิดช่องให้มีการขออภัยโทษกันบ่อยและเวลาที่กระทรวงมหาดไทยเสนอความเห็น 99-100% มักจะให้ความเห็นว่าไม่ควรจะได้รับอภัยโทษ"* อย่างไรก็

กระทรวงมหาดไทยใช้ในการเสนอความเห็นประกอบต่อนักโทษคดียาเสพติดคือ *"อย่างไรก็ตาม กระทรวงมหาดไทยมีความเห็นว่านักโทษเด็ดขาด...กระทำความผิดและ... ไม่มีความเข็ดหลาบ ได้รับพระราชทานอภัยโทษออกมาไม่นานก็จะกลับไปกระทำความผิดอีก โดยไม่สำนึกในพระกรุณาธิคุณฯกลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดี ...จึงเสนอให้ยกฎีกา"*[27]

ก่อนสิ้นรัฐบาลชวน หลีกภัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเรียกให้พล.อ. สำเภา ชูศรี ผู้บัญชาการทหารสูงสุดมาเข้าเฝ้าในวันที่ 13 ตุลาคม 2543 พล.อ. สำเภากล่าวภายหลังการเข้าเฝ้าว่าพระองค์ทรงรับสั่งให้กองทัพดูแล 2 เรื่อง เรื่องแรกคือ การช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยพิบัติ ทั้งภัยแล้งและอุทกภัย และเรื่องที่สองคือ การปราบยาเสพติดโดยทางกองทัพและตำรวจตระเวนชายแดนจะร่วมมือกันในการปราบปรามยาเสพติดอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ตำรวจตระเวนชายแดนยังจะรับผิดชอบโรงเรียน 167 แห่งทั่วประเทศและลูกเสือชาวบ้าน จะสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านและเยาวชนในการต่อต้านและช่วยปราบปรามยาเสพติด[28] และหลังพระราชกระแส ฝ่ายทหารก็ได้ร่วมประชุมกับผู้พิพากษาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหายาเสพติดที่กำลังแพร่ระบาดอย่างหนัก[29]

สมัยรัฐบาลชวนมีจำนวนผู้ถูกประหารชีวิตจำนวน 2 คนในพ.ศ.2541 เพิ่มเป็น 16 คนในพ.ศ.2542 โดย 13 คนเป็นผู้ต้องหาคดียาเสพติด และ ลดเหลือ 1 คน ในพ.ศ. 2543 ขณะที่ สมัยพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พ.ศ.2544 มีนักโทษคดียาเสพติดถูกประหารชีวิต 10 คนจากจำนวนผู้ถูกประหารชีวิต 11 คน นักโทษคดียาเสพติดจำนวน 9 คน จากจำนวนผู้ถูกประหารชีวิต 11 คนในพ.ศ.2545 และลดเหลือ 4 คน ในพ.ศ.2546

ตาม ความเห็นที่ว่าไม่ควรอภัยโทษให้กับผู้ต้องหาคดียาเสพติด โดยเฉพาะ โทษประหารชีวิต ในความเป็นจริงจะต้องขึ้นอยู่กับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เท่านั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่เพียงถวายความเห็นแนะนำเท่านั้น

[27] *เดลินิวส์*, 22 มิถุนายน 2542 น.15.

[28] "ในหลวงรับสั่งกองทัพปราบยาเสพติด," *มติชน*, 17 ตุลาคม 2543 น.19. ต่อมาพล.อ. สำเภา ชูศรีให้สัมภาษณ์ว่ายาเสพติดร้ายยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์ *ประชาชาติธุรกิจ*, 1 มกราคม 2544 น.4.

[29]ก่อนหน้าพระราชกระแสศาลอาญาได้ตั้งคณะผู้พิพากษาความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดไว้โดยเฉพาะเพื่อเร่งพิพากษาเป็นกรณีพิเศษอยู่แล้วและหลังจากพระราชกระแส ฝ่ายทหารได้ร่วมประชุมกับศาล ภายหลังการประชุม ศรีอัมพร ศาลิคุปต์ อธิบดีผู้พิพากษาภาค 6 กล่าวว่า *"เห็นด้วยที่จะให้มีการออกกฎหมายพิเศษสำหรับคดียาเสพติดโดยเฉพาะ คดียาเสพติดมีถึง 80% ของคดีทั้งหมด น่าจะมีศาลขึ้นมาพิจารณาคดียาเสพติดเฉพาะ ซึ่งอาจจะมีเพียง 2 ขั้นตอนคือเป็นศาลชั้นต้นและศาลสูง เมื่อศาลชั้นต้นตัดสินแล้วให้ฎีกาตรงไปศาลฎีกา ไม่ต้องผ่านศาลอุทธรณ์เหมือนคดีทั่วไป จะทำให้คดีมีความรวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ ผู้พิพากษาต้องมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับคดียาเสพติดโดยพิจารณาเฉพาะคดีที่มีโทษขั้นต่ำจำคุกตลอดชีวิตหรือประหารชีวิต เพื่อเน้นกำจัดผู้ค้าเป็นสำคัญ ...ภายในต้นปี 2544 ศาลยุติธรรมเตรียมเสนอแผนเกี่ยวกับคดียาเสพติดอยู่ ผมเห็นว่าปัญหายาเสพติดเป็นเหมือนภัยคอมมิวนิสต์ บ่อนทำลายชาติ ต่างชาติใช้วิธีขายยาแอบลักลอบเข้ามาในประเทศเรา เป็นการค่อยๆทำลายชาติ ซึ่งเป็นปัญหาร้ายแรงฉุกเฉินที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน น่าจะมีการออกเป็นพระราชกำหนดเสียด้วย เพื่อให้ทุกอย่างเริ่มดำเนินการได้อย่างทันที"* อ้างใน *มติชน*, 13 พฤศจิกายน 2543 น. 19.

นอกจากนี้ นับแต่พ.ศ.2541 เป็นต้นมา ทุกครั้งที่มีการประหารชีวิต จะมีการเชิญสื่อมวลชนไปทำข่าว ยกเว้นแค่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2544 และเดือนกันยายนปีเดียวกันเท่านั้น ที่มีการประหารเงียบๆเพราะกรณีแรกผู้ที่ถูกประหารเป็นผู้หญิงคดียาเสพติด[30] และกรณีที่สองเพราะอยู่ในช่วงเข้าพรรษา จึงไม่มีการแจ้งให้สื่อมวลชนทราบ และจากจำนวนผู้รอประหารมากขึ้น รัฐบาลก็มีความคิดปรับปรุงเรือนจำคลองไผ่ จังหวัดนครราชศรีมา เรือนจำจังหวัดนครศรีธรรมราชและเรือนจำจังหวัดพิษณุโลกให้เป็นสถานที่ยิงเป้าเพิ่ม[31] โดยที่พล.อ.เปรมยังได้สนับสนุนการบัญญัติกฎหมายเด็ดขาดที่เอื้อให้เกิดการประหารชีวิตไว้ว่า *"ผู้ที่ค้าหรือผู้เสพติดสมควรเรียกว่าผู้ทรยศต่อชาติและไม่สมควรเป็นคนไทยเพราะทำลายคุณภาพคนไทย ฆ่าความมั่นคงของชาติ การลงโทษของศาลให้ประหารชีวิตผู้ค้าและผู้ผลิตนั้นเหมาะสมแล้ว"*[32]

ช่วงเริ่มแรกของรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ค่อนข้างจะออกไปทางตั้งข้อสงสัยกับกฎหมายว่าด้วยการอภัยโทษที่บัญญัติว่าหากไม่มีความเห็นจากพระองค์ลงมาภายใน 60 วันนับจากคำตัดสินเด็ดขาด ก็สามารถนำผู้นั้นไปประหารได้เลย รัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณยังคิดที่จะมีการปรับแก้กฎหมายให้รออีก 30 วัน จนครบ 90 วัน เพื่อให้เกิดความแน่ใจจริงๆว่าพระองค์จะไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยลงมา ดังที่พ.ต.ท.ทักษิณ เสนอว่า *"เดิมเปิดโอกาสให้มีการถวายฎีกาได้ภายใน 60 วันนับแต่ศาลตัดสิน แต่ที่ผ่านมาก็มีการยืดเยื้อเพราะต้องรอฎีกาลงมาทำให้นักโทษประหารบางรายต้องติดคุกนาน 6-7 ปี ต่อไปอยากแก้กฎหมายให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยถวายฎีกานักโทษประหารภายใน 60 วัน ถ้าครบแล้วยังไม่โปรดฯลงมาครบ 30 วันนับจากนั้นก็ให้ดำเนินการประหารชีวิตได้...ที่นักโทษรอประหาร 140 คนนั้น ผมก็อยากเห็นการประหารชีวิตทุกวันเลยก็ได้...*(การประหารชีวิตนั้น) *ผมอยากให้มีการเสนอข่าวออกทีวีทุกวัน เพื่อคนเข็ดหลาบ ไม่ต้องมาค้ายาบ้าอีก.."*[33] และร.ต.อ.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยก็เห็นด้วยกับการเร่ง

---

[30] *ข่าวสด*, 2 พฤษภาคม 2544 น.11.

[31] *แนวหน้า*, 22 กันยายน 2544 น.5.

[32] *ข่าวสด*, 7 มกราคม 2545 น.3. อันที่จริง บทบาทขององคมนตรีต่อการแสดงความเห็นร้องขอ/สนับสนุนให้รัฐบาลใช้ความรุนแรง เรายังพบบทบาทของพล.อ.พิจิตร กุลละวณิชย์อีกคน พล.อ.พิจิตรเคยกล่าวทำนองว่า *"รัฐบาลควรออกกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับยาเสพติด เพราะกุมเสียงข้างมากอยู่แล้ว...สถานการณ์ยาเสพติดเวลานี้เปรียบเสมือนการเสียกรุงในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะคนไทยแตกความสามัคคี ในขณะที่บางคนทำตัวเป็นไส้ศึกโดยนำยาบ้ามาขาย ซึ่งดูแล้วน่าจะเลวกว่าไส้ศึกอีก เพราะสร้างเวรสร้างกรรมแก่ลูกหลานไทย จึงไม่รู้จะเอาไว้ทำไม"* อ้างใน *มติชนรายวัน*, 21 กุมภาพันธ์ 2546 น.1,15. และ *"รัฐบาลมีเสียงข้างมากในสภา ออกกฎหมายพิเศษสิ ทำเหมือนสมัยจอมพลสฤษดิ์ กรณีไฟไหม้ ประหารเรียบร้อย ไม่มีก็ทำได้นี่ครับ กฎหมายพิเศษมีศาลเดียว ไม่ใช่ 3 ศาล (พวกค้ายา) จะได้ไม่ล้นคุก... สมมติว่าเราตัดสินประหารชีวิตสัก 60,000 คน แผ่นดินจะสูงขึ้นไหม"* อ้างใน *มติชน*, 6 กุมภาพันธ์ 2546 น.4.

[33] *กรุงเทพธุรกิจ*, 11 มีนาคม 2544 น.4. ไม่นานหลังจากที่พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ เรียกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดเข้าประชุมทั้งหมด ภายหลังการประชุมพล.อ.ธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ที่กำกับดูแลสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยา

ประหารชีวิตดังกล่าวว่า *"แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นเมืองพุทธก็จริง แต่เมื่อคดีได้ผ่านการพิจารณาทั้ง 3 ศาลแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่รัฐบาลต้องเสียงบเลี้ยงดูนักโทษเหล่านี้"*[34] รวมถึง ยังมีความต้องการที่จะ "ถ่ายทอดสดการประหารชีวิต" ออกโทรทัศน์ โดย *"จะถ่ายตั้งแต่ขั้นตอนเดินเข้าหลักประหารและการลั่นไกของเพชฌฆาต หลังจากนั้นจะตัดให้เห็นศพนักโทษ"*[35]

ความคิดข้างต้นเรื่อง "จำนวนวัน" ยังสอดคล้องกับความคิดของพล.อ.ธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีผู้รับผิดชอบสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) ที่ย้ำว่า

> *"ขณะนี้มีนักโทษประหารชีวิตที่รอประหารอยู่เป็นจำนวนมากเนื่องจากติดที่เงื่อนไขรอคำตอบหลังจากที่ถวายฎีกา อย่างไรก็ตาม จากการประสานงานกับหลายฝ่ายรวมทั้งสำนักพระราชวังมีความเห็นร่วมกันว่าถ้านักโทษประหารถวายฎีกาแล้ว 60 วัน โดยที่ไม่มีเรื่องตอบกลับมายังกรมราชทัณฑ์ก็ให้กรมราชทัณฑ์นำตัวนักโทษคนดังกล่าวไปประหารได้ทันที ...ขอบอกไว้เลยว่าตั้งแต่หลังสงกรานต์ปีนี้ จะมีการประหารชีวิตเยอะแน่นอน ให้เพชฌฆาตไปทำบุญหรือบวชทำใจล่วงหน้าไว้ได้เลย"*[36]

ก่อนหน้านั้น ร.ต.อ.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยให้ข้อมูลว่า สำหรับนักโทษที่เป็นผู้ค้ายาเสพติดรอผลจากการถวายฎีกาเกินเวลาที่กำหนดไว้ ตนเองจึง *"ได้ประสานเป็นการภายในแล้วว่าต้องดำเนินการเรื่องนี้โดยเร็วเพื่อแสดงความเด็ดขาดให้ผู้กระทำความผิดยำเกรงต่อกฎหมาย"* [37] แต่ "การประสานงานเป็นการภายใน" หมายถึงอะไรยังคลุมเครือ เพราะร.ต.อ.ปุระชัย ไม่ตอบแก่ผู้สื่อข่าว แต่อาจสันนิษฐานได้ว่า ให้สำนักราชเลขาธิการประชุมหารือภายในเพื่อขอให้พระองค์ทรงอ่านฎีกานักโทษเหล่านั้น (หรือพระองค์อาจจะทรงอ่านแล้ว แต่ไม่ทรงปรารถนาตอบกลับมา) หรือ รัฐบาลทำหนังสือผ่านสำนักราชเลขาขึ้นไปถึงพระองค์เพื่อขอเร่งรัดพระองค์ให้ทรงอ่าน (แต่น้ำหนักน่าจะน้อยกว่าข้อสันนิษฐานแรก เพราะคงไม่กล้าทำ) แต่ข้อน่าสังเกตที่น่าสนใจควบคู่กันและเป็นคำตอบคือคำกล่าวของพล.อ.ธรรมรักษ์ข้างต้นที่ว่า หากไม่มีความเห็นจากพระองค์ลงมาภายใน 60 วัน ก็สามารถนำไปประหารได้เลยนั้น ข้อความนี้เป็นข้อความที่อยู่ในกฎหมายประมวลวิธีพิจารณาความอาญาจริงๆ และเป็นเจตนาที่

เสพติด ระบุว่า *"ต่อไปจะประหารชีวิตให้เร็วขึ้น โดยเฉพาะพวกที่รอการประหารชีวิตอยู่นั้นจะทำให้ดู"* อ้างใน *มติชน*, 3 มีนาคม 2544 น.21.

[34] *มติชน*, 24 มีนาคม 2544 น.19.

[35] ข้อเสนอของพล.อ.ธรรมรักษ์ *ข่าวสด*, 17 พฤศจิกายน 2544 น.16.

[36] *เดลินิวส์*, 29 มีนาคม 2544 น.11.

[37] *กรุงเทพธุรกิจ* ,15 มีนาคม 2544 น.17.

แท้จริงของรัฐบาลคณะราษฎรในอดีต และรัฐบาลเคยนำข้อความเช่นนี้มาใช้อย่างเคร่งครัดแล้วสมัยรัชกาลที่ 8 แต่ในรัชกาลปัจจุบัน ยังไม่มีการทำเช่นนั้น เพราะหลังจากสถาบันกษัตริย์กลับมาเข้มแข็งนับจากหลัง พ.ศ.2490 หลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอภัยโทษกังวลว่า หากพระองค์แสดงความเห็นลงมาหลังจาก 60 วัน อาจจะเป็น 6 เดือน 1 ปี หรือ 5 ปี ฯลฯ ว่าควรให้อภัยโทษ แต่ตนกลับประหารผู้นั้นไปแล้ว จะเป็นการละเมิดพระราชอำนาจ ฉะนั้น สิ่งที่พล.อ.ธรรมรักษ์กล่าวข้างต้นจึงทำไม่ได้ในทางปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม ผ่านไปไม่กี่วันหลังคำกล่าวของพล.อ.ธรรมรักษ์ ก็มีการประหารชีวิตนักโทษคดียาเสพติด 1 ราย และมีการประโคมข่าวทางสื่อมวลชนอย่างแพร่หลาย[38] โดยศิวะ แสงมณี อธิบดีกรมราชทัณฑ์ชี้แจงว่าตนเองได้กำชับแล้วว่าถ้าฎีกาตกมาถึงก็จะให้ประหารในวันนั้นเลย เว้นแต่กรณีที่ฎีกาตกมาหลัง 16.00 น.หรือเป็นวันพระ ทั้งนี้ *"การประหารชีวิตไม่ควรยืดเยื้อเกิน 2-3 วัน จะต้องเร่งทำให้เงียบที่สุดเพื่อป้องกันไม่ให้นักโทษเครียดจนจับกลุ่มก่อจลาจล"*[39]

ความเข้มข้นจากกระแสที่ไม่ควรอภัยโทษผู้ต้องหาคดียาเสพติดถึงขีดสูงสุดในพ.ศ.2544 เมื่อกระทรวงมหาดไทยส่งฎีกาของผู้ต้องหาคดียาเสพติดคนหนึ่ง ซึ่งถูกศาลพิพากษาประหารชีวิตให้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากนั้นไม่นาน พระองค์โปรดเกล้าฯให้นายธวัชชัย พิทักษ์พล ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำสำนักงานศาลยุติธรรมจำนวน 165 คนเข้าเฝ้าที่พระราชวังไกลกังวล พระราชดำรัสของพระองค์ในวันดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งเทียบเท่ากับการวางบรรทัดฐานให้กับการอภัยโทษแก่ผู้ต้องหาคดียาเสพติดเลยทีเดียว พระราชดำรัสดังกล่าวมีใจความดังนี้

> *"เมื่อสองวันนี้ ข้าพเจ้าได้ยกฎีกา เพราะว่าเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพย์ติดและยาแอมเฟตามีนถึง 5 หมื่นเม็ด ที่ถูกประหารชีวิต เพราะเมื่อพิจารณาดูแล้ว ยาแอมเฟตามีน 5 หมื่นเม็ดจะทำให้คนตายจำนวนมากและทำให้บ้านเมืองปั่นป่วนยุ่งยาก จึงยกฎีกา เพราะว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมควรจะค้า ถ้าค้า บ้านเมืองก็ล่มจม...ถ้ากฎหมายบอกว่าไม่ให้มีโทษประหารก็อีกอย่าง เขาบอกว่าควรมีโทษจำคุกตลอดชีวิต แต่โทษตลอดชีวิตเป็นสิ่งที่ทำยาก กฎหมายก็มีว่าควรจะถูกจำคุกและขอลดหย่อนโทษได้ จะเห็นว่าเมื่อถูกจำคุกตลอดชีวิตแล้วก็มีการขอพระราชทานอภัยโทษ รวมทั้งคนที่จะประหารภายใน 10 ปี ถูกปลดปล่อยไปแล้ว ถ้าเขาเข็ดหลาบออกมาเป็นพลเมืองดีก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าอภัยโทษออกมาแล้ว 2-3 วันก็ทำผิดอีก ท่านทั้งหลายจะเห็นว่าคนที่ทำผิด ถ้ารับอภัยโทษก็ทำผิดต่อไป บางคนทำผิดไม่ถึงประหารแต่เวลาออกมา ในที่สุดก็เป็นอาชญากรฆ่าคนได้ ดังนั้น การลงโทษ ก็ต้องลงโทษให้ถูกต้อง เขาจะได้เข็ดหลาบ"*[40]

---

[38] *ไทยโพสต์*, 12 เมษายน 2544 น.3.

[39] *เดลินิวส์*, 15 เมษายน 2544 น.2.

[40] *เดลินิวส์*, 22 มิถุนายน พ.ศ. 2544 น.1,15.

แน่นอนว่า ภายหลังพระราชดำรัสดังกล่าวเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการประชุมหารือของ หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเรื่อยมากระทั่งถึงปัจจุบันสำหรับการไม่ควรยื่นบางฎีกาให้แก่พระองค์และสำหรับการถวายข้อเสนอแนะมิควรอภัยโทษแก่ผู้ต้องหาที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด พระราชดำรัสดังกล่าว ยังรวมถึงการจะหาผู้คน/หน่วยงานที่มีส่วนในการส่งฎีกาดังกล่าวให้พระองค์[41]

เนื้อหาพระราชดำรัสดังกล่าวถูกเผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์เพียงเท่านั้น แต่เข้าใจว่าพระองค์ได้ตรัสมากกว่าข้างต้น ดังที่นายจิรติ หะวานนท์ เลขานุการศาลฎีกาเสริมว่า

> *"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสว่า การมียาเสพติดไว้จำหน่ายถึง 5 หมื่นเม็ด ถ้ากระจายออกไปจะเป็นผลเสียหายต่อประเทศชาติ โดยที่การลงโทษสูงสุดถึงประหารชีวิตนั้น ประเทศไทยก็ยังมีข้อโต้แย้งอยู่ว่าไม่ดี ท่านยกตัวอย่างประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการประหารชีวิตนักโทษที่วางระเบิดในเมืองโอกลาโฮมา ทำให้ประชาชนตายหลายร้อยก็มีข้อโต้แย้งว่าสมควรประหารนักโทษรายนี้หรือไม่ พระองค์ท่านย้อนกลับมาที่บ้านเราว่า เมื่อมีกฎหมายกำหนดโทษไว้ ผู้พิพากษาก็ต้องลงโทษตามนั้น เพราะถ้ามีการลดโทษจากประหารชีวิตเหลือจำคุก แล้วถ้ามีการลดโทษจากประหารชีวิตเหลือจำคุก แล้วจะมีการขออภัยโทษ ก็จะทำให้นักโทษจำคุกจริงไม่กี่ปี บางคนออกมาแล้วกลับตัวเป็นคนดีได้ แต่บางคนก็ทำผิดอีก"*

นอกจากนี้ จิรติยังอธิบายว่าสำหรับศาลฎีกานั้นมีบรรทัดฐานการใช้ดุลยพินิจ พิพากษากำหนดโทษจำเลยในคดียาเสพย์ติดไว้อยู่แล้วและกำหนดเป็นกรณีๆไป เช่นถ้ามียาไว้จำหน่ายจำนวนมากและไม่มีเหตุลดหย่อนผ่อนโทษก็จะต้องประหารชีวิตเท่านั้น แต่ถ้าครอบครองเพียงเล็กน้อยก็จะต้องจำคุก จิรติยังแสดงความเห็นจากพระราชดำรัสดังกล่าวว่า

> *"พระองค์ทรงเป็นห่วงปัญหายาเสพติดที่แพร่ระบาด ซึ่งเป็นปัญหาของชาติ ที่ศาลเองก็เป็นห่วง การถวายฎีกาของนักโทษเป็นกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นรับโทษค้ายาเสพติดน้อยหรือมากก็มีสิทธิถวายฎีกาเท่ากัน แต่จะได้รับพระราชทานลดโทษหรือไม่ ถือเป็นพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยขั้นตอนการถวายฎีกาก็เป็นหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยกับกรมราชทัณฑ์ ภายหลังศาลตัดสิน ก็หมดหน้าที่ ส่วนที่พระองค์มีพระราชดำรัสต่อผู้พิพากษา ศาล*

---

[41] เช่น "นายกฯเต้น สั่งสอบด่วนมือขออภัยโทษ," *มติชน*, 24 มิถุนายน พ.ศ. 2544 น.1. หรือ "แม้วรับพระราชดำรัส สอบฎีกายาบ้า," *ข่าวสด*, 24 มิถุนายน พ.ศ. 2544 น.1. แต่ในหลักการแล้ว นักโทษประหารชีวิตมีสิทธิยื่นฎีกาถึงพระมหากษัตริย์ได้และเจ้าหน้าที่จะต้องส่งฎีกาให้พระองค์ ต่างกับนักโทษจำคุกลงมาที่เจ้าหน้าที่สามารถใช้ดุลยพินิจได้ว่าควรส่งหรือไม่

ฎีกาเองจะได้มีการบอกกล่าวให้ผู้พิพากษาทราบโดยทั่วกัน เพื่อยึดเป็นแนวทางปฏิบัติทั่วประเทศต่อไป"[42]

หลังพระราชดำรัสดังกล่าว ผลกระทบที่จะมีต่อกฎหมายในเวลาต่อมาในเรื่องเกี่ยวกับการอภัยโทษและผลกระทบทางการเมืองที่สำคัญ โดยจะไล่เรียงตามเวลามีดังนี้

- ศิวะ แสงมณี อธิบดีกรมราชทัณฑ์ (ตำแหน่งในขณะนั้น) กล่าวว่า *"ขณะนี้มีนักโทษคดียาเสพติดที่คดีถึงที่สุดแล้วและยื่นถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษทั้งหมด 5 ราย ก่อนหน้านี้ฎีกาตก กรมราชทัณฑ์ประหารชีวิตไปแล้ว 5 ราย และยังมีนักโทษประหารคดียาเสพติดที่คดียังไม่สิ้นสุดมากถึงกว่า 100 ราย <u>กรมราชทัณฑ์ให้ความเห็นประกอบคำร้องถวายฎีกานักโทษยาเสพติดทุกรายว่าไม่สมควรได้รับพระราชทานอภัยโทษ</u> เนื่องจากเป็นความผิดร้ายแรงเป็นภัยต่อสังคมมนุษย์ ... <u>กรมราชทัณฑ์เร่งรัดระยะเวลาในการส่งคำถวายฎีกาของนักโทษประหารคดียาเสพติดโดยเฉพาะ ให้สั้นลง ลดขั้นตอนลง เป็นการเร่งรัดงานด้านธุรการจากขั้นตอนของกรมในกระทรวงมหาดไทย จนไปถึง สำนักนายกรัฐมนตรี ก่อนถึงสำนักราชเลขาธิการ</u>"*[43]

-ร.ต.อ.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น กล่าวว่า *"ตั้งแต่ตนเข้ารับตำแหน่ง ตนได้ยกคำร้องขอพระราชทานอภัยโทษของผู้ต้องหาเกี่ยวกับคดียาเสพติดทุกราย ไม่เว้นแม้คดียาเสพติดเล็กๆน้อยๆหรืออาชญากรรมรุนแรง หรือเจตนาฆ่าก็ไม่เคยอนุญาตให้ขอพระราชทานอภัยโทษ ยกเว้น กรณีประมาทเช่น ขับรถชนคนตาย ถึงให้ผ่านไปได้ นอกนั้นตีกลับหมด ส่วนเรื่องในอดีตตนไม่ทราบ แต่จะไปรื้อกลับมาคงไม่ได้"*[44]

-ร.ต.อ.ปุระชัยยังกล่าวในวันต่อมาว่า *"รัฐบาลชุดนี้มีนโยบายชัดเจนในด้านการปราบปรามยาเสพติด ดำเนินการตามกฎหมายขั้นเด็ดขาด คนที่ต้องโทษสูงสุดคือประหารชีวิต และเมื่อคดีถึงที่สุดโดยศาลฎีกาให้ประหารชีวิตแล้ว กระทรวงมหาดไทยและกรมราชทัณฑ์จะกราบบังคมทูลขอพระราชวินิจฉัยโดยตลอด ขอยืนยันว่าตลอดเวลาที่รับตำแหน่ง ไม่เคยมีการขอพระราชทานอภัยโทษให้กับผู้ค้ายาเสพย์ติดแน่นอน อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าจะมีบางกลุ่มออกมาคัดค้านเรื่องประหารชีวิตด้วยการยิงเป้า แต่ตนก็ยังยืนยันเช่นเดิมทุกอย่างว่าจะต้องดำเนินการตามกฎหมาย ไม่มีการละเว้น เพราะนายกรัฐมนตรีได้พูดชัดเจน อีกทั้งนโยบายการปราบปรามยาเสพติดก็เป็น 1 ใน 3นโยบายหลักของรัฐบาลชุดนี้"*[45]

---

[42] *เดลินิวส์*, 24 มิถุนายน พ.ศ.2544.น. 2,15.

[43] *ข่าวสด*, 24 มิถุนายน พ.ศ. 2544 (การเน้นเป็นของผู้เขียน)

[44] *เดลินิวส์*, 24 มิถุนายน พ.ศ.2544 น. 2, 15.

[45] *เดลินิวส์*, 25 มิถุนายน พ.ศ. 2544 น.18.

-พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีกล่าวว่า *"ปัญหานี้เป็นปัญหาที่เกิดมาต่อเนื่อง ไม่ใช่เพิ่งจะเกิดในรัฐบาลนี้ การยกฎีกาเป็นไปตามปกติ และต่อไปจะไม่ให้มีการถวายฎีกาคดียาเสพติด ไม่ว่าจะเป็นจำนวนมากหรือน้อยก็ตาม"*[46]

-สมบัติ เดียวอิศเรศ อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญากล่าวว่า *"สำหรับปีนี้* (พ.ศ.2544 -ผู้เขียน) *ศาลอาญาได้มีคำพิพากษาให้ประหารชีวิตจำเลยที่กระทำความผิดคดียาเสพติดไปแล้ว 20 คน จาก 11 คดี พิพากษาให้จำคุกตลอดชีวิต 35 คน จาก 23 คดี <u>โดยศาลอาญาจะพิพากษาลงโทษจำเลยที่มีพฤติการณ์ลักลอบจำหน่ายยาเสพติดอย่างเด็ดขาดและรุนแรงเพื่อให้เกิดความเกรงกลัวและหลาบจำ</u> เนื่องจากเป็นภัยต่อสังคมเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ"*[47]

-ไสว จันทะศรี อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญาธนบุรี เปิดเผยว่า *"<u>ศาลอาญาธนบุรีได้มีมติเร่งรัดคดี</u> โดยนำวิธีพิจารณาคดีต่อเนื่องมาใช้กับคดีจำหน่ายยาเสพติดให้โทษรายใหญ่ที่จำเลยให้การปฏิเสธ เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้รับโทษทันตาเห็นเป็นการปราบปรามผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพย์ติด โดยเฉพาะคดีที่เป็นข่าวทางสื่อมวลชนหรือเป็นที่สนใจของประชาชน เพื่อที่ประชาชนจะได้ทราบผลของคดีโดยเร็ว"*[48]

-จากการที่พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรกล่าวว่าจะยกเลิกการถวายฎีกาในคดียาเสพติดก่อนหน้านี้ ถูกสังคมบางส่วนวิจารณ์ว่าไม่เป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน ทักษิณได้ตอบว่า *"ไม่ได้บอกว่าห้ามถวายฎีกา เพราะเราห้ามไม่ได้ <u>แต่จะมีกลไกที่จะทำให้ไม่ระคายเบื้องพระยุคลบาท แต่ยังไม่ขอพูดในรายละเอียด</u> ทั้งนี้ต้องยอมรับว่าเป็นนโยบายและทิศทางของประเทศที่ต้องจัดการอย่างเด็ดขาดกับผู้ค้าและผู้ผลิตยาเสพติด ฉะนั้น อย่าไปหวังว่าผู้ค้ายาเสพติดขออภัยโทษแล้วจะได้รับการอภัยโทษทุกคน"*[49]

-กรมราชทัณฑ์จัด "เดดโชว์" ตัดไม้ข่มนามบรรดาอาชญากรรมด้านยาเสพติดรอบใหม่ ด้วยการเปิดโอกาสให้สื่อมวลชนเข้าไปทำข่าวการประหารชีวิต รายที่ 6 ในรอบปี"[50]

-สื่อมวลชนบางรายได้เขียนสนับสนุนกระแสพระราชดำรัสว่า *"คงได้เห็นกันแล้วว่า ช่วงหลังๆมีการประหารชีวิตพ่อค้ายาค่อนข้างถี่ ล่าสุดเมื่อวันต้อนรับวันป้องกันยาเสพติดโลกที่ผ่านมาอีก 1 ศพ ของกลางยาบ้าของนักโทษประหารรายนี้แค่หลักหมื่นเม็ดเท่านั้น เพราะฉะนั้น ไม่ต้องพูดถึงพวกที่ค้ายามากกว่านี้... ใครที่ถูกจับเตรียมตัวเตรียมใจไว้ได้เลย จะว่ากระบวนยุติธรรมใจร้ายใจดำก็คงไม่ได้ เพราะสิ่งที่คนเหล่านี้ทำ เหมือนกับการฆ่าคน โดยเฉพาะเยาวชนของชาติ ความผิดที่อุกฤษฎ์กว่านั้นก็คือ ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราต้องทรงกังวลพระราชหฤทัย ... ที่น่าสนใจ หากถึงเวลาที่ศาลรัฐธรรมนูญตัดสินว่าไม่ผิดกรณีซุกหุ้นก็แล้วไป แต่หากว่าผิด...คนที่มาสานต่อการแก้ปัญหานี้ไม่ว่าจะเป็นปุระชัย หรือสุดารัตน์*

---

[46] "ทักษิณสั่ง เลิกถวายฎีกายาบ้า," *เดลินิวส์*, 25 มิถุนายน พ.ศ. 2544 น.1, 18.

[47] *เดลินิวส์*, 25 มิถุนายน พ.ศ. 2544 น.18. (การเน้นเป็นของผู้เขียน)

[48] *เดลินิวส์*, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2544 น.19. (การเน้นเป็นของผู้เขียน)

[49] *ไทยรัฐ*, 28 มิถุนายน พ.ศ.2544. (การเน้นเป็นของผู้เขียน)

[50] *เดลินิวส์*, 29 มิถุนายน พ.ศ. 2544 น.3.

หรือใครก็ตามต้องคำนึงถึงเรื่องนี้ให้ดี ตะหนักถึงความสำคัญหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ อย่าทำให้ประชาชนผิดหวัง ***อย่าให้องค์ประมุขของชาติทรงโทมนัสใจ*** *!!"*[51]

-สื่อมวลชนบางรายยังได้กล่าวว่า *"...แต่ปรากฏการณ์ที่คนในสังคมไทยมองเห็นตรงกันอย่างหนึ่งและมีความเห็นสอดคล้องกับพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นั่นก็คือ การที่ผู้กระทำความผิดในคดีอุกฉกรรจ์ ซึ่งถูกศาลพิพากษาลงโทษสถานหนักถึงที่สุดให้จำคุกตลอดชีวิตหรือถูกจำคุกหลายสิบปี แต่กลับได้รับโทษจำคุกจริงๆเพียงไม่กี่ปี ก็พ้นโทษออกมา..."*[52]

-เรื่องราวต่างๆข้างต้นของพ.ศ.2544 สิ้นสุดตรงที่ หลังจากมีนักโทษเขียนฎีกาถึงพระองค์ท่านจำนวนมาก รวมถึง มีนักโทษอีกจำนวนหนึ่งหวังว่าวันเฉลิมพระชนมพรรษาจะมีการอภัยโทษ (แม้ไม่ได้ครบรอบสำคัญใดๆก็ตาม) นัทธี จิตสว่าง รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์ (ตำแหน่งในขณะนั้น) เผยว่า *"ปีนี้ งดพระราชทานอภัยโทษ เพราะไม่ใช่เป็นวโรกาสที่สำคัญจริงๆ การจะรบกวนเบื้องพระยุคลบาทต้องเป็นวโรกาสที่สำคัญ ไม่ได้ถือเป็นสิทธิของนักโทษทุกปี"*[53]

ช่วงเวลาต่อมา การสังหารด้วยการประหารชีวิตก็ได้เปลี่ยนเทคโนโลยีแห่งการลงทัณฑ์ ดังจะเห็นจากการถกเถียงจนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบการลงโทษประหารชีวิตจากการยิงเป้าไปสู่การฉีดยาแทนในพ.ศ.2546 เพื่อรองรับตัวเลขผู้ถูกประหารชีวิตที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้ง ยังมีการประหารชีวิตผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดอย่างต่อเนื่อง เช่น "วันเดียวมีการประหารชีวิตที่เรือนจำบางขวาง 5 คน" โดย 3 ใน 5 เป็นนักโทษคดียาเสพติด[54] หรือ"ประหารชีวิตที่คุกบางขวางนักโทษยาเสพติด 2 ราย"[55]

หลังจากผ่านการปราบปรามผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดอย่างรุนแรงในช่วงสงครามปราบปรามยาเสพติดสมัยรับบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ได้มีการเตรียมตัวร่างพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2547 เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในวโรกาสเจริญพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ จากการประชุมหารือกันของหน่วยงานต่างๆที่เตรียมร่างกฎหมายพบว่าปัญหาหลักประการหนึ่งคือจำนวนคุกไม่สามารถรองรับผู้ต้องหา กล่าวคือ คุกทั่วประเทศมีอยู่ 134 แห่ง และรองรับผู้ต้องขังได้ประมาณ 90, 000 คน แต่ขณะนั้นมีจำนวนนักโทษสูงถึง 260,000 คน และส่วนใหญ่เป็นนักโทษคดียาเสพติดทั้งผู้ขายและผู้เสพ จึงมีการเสนอว่านักโทษคดีเสพยาเสพติดที่ไม่ได้มีโทษรุนแรงมาก เหลือเวลาจำคุกอีกไม่เกิน 1 ปี ควรได้รับการอภัยโทษ และนักโทษคดีเสพยาเสพติดอีกบางส่วนควรจะให้ไปอยู่ที่โรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองและ

---

[51] วีรชาติ ชุ่มสนิท, "เพื่อในหลวง," *ข่าวสด*, 30 มิถุนายน พ.ศ.2544 น.2. (การเน้นมาจากต้นฉบับ)

[52] *ศุภกาญจน์*, "ควรยกเลิกโทษประหารชีวิตหรือไม่?," *ข่าวสด*,22 สิงหาคม พ.ศ.2544 น.8.

[53] *มติชน* ,4 ธันวาคม พ.ศ.2544 น.21.

[54] *ไทยรัฐ,* 25 เมษายน 2545 น.1.

[55] *มติชน,* 4 กันยายน 2545 น.11.

โรงเรียนเกษตรโยธิน สังกัดกระทรวงกลาโหมเพื่อลดจำนวนคนในคุกและสามารถรองรับนักโทษยาเสพติดใหม่ๆที่กำลังเข้ามาจำนวนมากจากนโยบายปราบปรามยาเสพติดที่เด็ดขาดของรัฐบาล[56]

พระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2547 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องโทษคดียาเสพติดนั้น มีสาระสำคัญคือผู้ต้องโทษที่ถูกคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเกิน 8 ปี ก่อนหรือในวันที่พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2542 ใช้บังคับจะได้รับการลดโทษ โดยถ้าเป็นผู้ต้องโทษประหารชีวิตให้ได้รับการลดโทษเหลือจำคุกตลอดชีวิต ผู้ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตให้ลดโทษเหลือจำคุก 40 ปี ส่วนนักโทษที่ให้จำคุกเกิน 8 ปี ภายหลังวันที่พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2542 ใช้บังคับในความผิดต่อกฎหมายว่าด้วยยาเสพติด รวมทั้งผู้ที่ถูกศาลพิพากษาให้เพิ่มโทษฐานกระทำความผิดอีก ในความผิดประเภทเดียวกัน รวมไปถึงนักโทษชั้นเลวและเลวมาก ไม่ได้รับการอภัยโทษ[57] เช่นเดียวกับพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2549 เนื่องในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 5 รอบได้อิงพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2547 เป็นเกณฑ์ กล่าวคือ ผู้ต้องโทษที่ถูกคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเกิน 8 ปี ก่อนหรือในวันที่พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2547 ใช้บังคับ จะได้รับการลดโทษ โดยถ้าเป็นผู้ต้องโทษประหารชีวิตให้ได้รับการลดโทษเหลือจำคุกตลอดชีวิต ผู้ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตให้ลดโทษเหลือจำคุก 40 ปี ขณะที่นักโทษชั้นเยี่ยมได้ลดโทษ 1 ใน 5 นักโทษชั้นดีมากลดโทษ 1ใน 6 นักโทษชั้นดีลดโทษ 1 ใน 7 และนักโทษชั้นกลางลดโทษ 1 ใน 8 ส่วนนักโทษที่ให้จำคุกเกิน 8 ปี ภายหลังวันที่พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ. 2547 ใช้บังคับในความผิดต่อกฎหมายว่าด้วยยาเสพติด รวมทั้งผู้ที่ถูกศาลพิพากษาให้เพิ่มโทษฐานกระทำความผิดอีก ในความผิดประเภทเดียวกัน รวมไปถึงนักโทษชั้นเลวและเลวมาก ไม่ได้รับการอภัยโทษ[58] และเช่นเดียวกับพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2550 เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2550 ที่ต้องโทษที่กระทำผิดกฎหมายว่าด้วยยาเสพติด รวมทั้งผู้ที่ถูกศาลพิพากษาให้เพิ่มโทษฐานกระทำความผิดอีก ในความผิดประเภทเดียวกัน รวมไปถึงนักโทษชั้นเลวและเลวมาก ไม่ได้รับการอภัยโทษหลังพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2549จะไม่ได้รับการอภัยโทษ แต่หากทำผิดก่อนพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2549 จะได้รับการลดโทษลดหย่อนไปตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ข้างต้น[59]

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุลสรุปไว้อย่างชัดเจนจากงานวิจัยเรื่อง *พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ* ในงานวิชาการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดขึ้นว่า

---

[56] “อภัยโทษขี้ยา ล้างคุกรอผู้ค้า,” *คมชัดลึก*, 5 สิงหาคม 2546 น.1, 17.

[57] *ไทยรัฐ*,16 กรกฎาคม 2547

[58] *กรุงเทพธุรกิจ*, 9 มิถุนายน 2549.น.18, 20.

[59] *คมชัดลึก*, 12 ธันวาคม 2550 น.1, 14.

"การอภัยต้องพิจารณาฐานความผิดที่ผู้ต้องโทษนั้นได้กระทำ กล่าวคือ การอภัยโทษนอกจากจะต้องคำนึงถึงลักษณะของผู้กระทำความผิดเป็นรายๆไปแล้ว การอภัยโทษควรจะได้คำนึงถึงฐานความผิดที่ผู้ต้องโทษนั้นได้กระทำประกอบด้วย เนื่องจากการกระทำความผิดบางฐานอาจมีผลกระทบต่อสังคมอย่างมาก การที่ไม่ให้อภัยโทษอาจมีผลในเชิงป้องปราม (prevention) มิให้ผู้ใดคิดที่จะกระทำผิดนั้นอีกเช่น การกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐ และการกระทำความผิดต่อกฎหมายยาเสพติดให้โทษโดยเฉพาะการผลิตหรือจำหน่าย ฯลฯ จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขเกี่ยวกับเนื้อหาในการพระราชทานอภัยโทษนี้แม้จะไม่มีกฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าจะต้องมีหลักเกณฑ์เช่นใดก็ตาม การอภัยโทษก็ต้องคำนึงถึงประโยชน์และผลกระทบที่จะได้รับในอนาคตด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การอภัยโทษให้แก่ผู้ต้องโทษรายใดนั้นเป็นเรื่องนโยบายทางอาญา (criminal policy) ซึ่งควรต้องพิจารณาถึงผลกระทบอย่างเข้มงวดด้วย"[60]

จะเห็นได้ว่าการกระทำผิดในคดียาเสพติดมีบทลงโทษสูงมากขึ้นเรื่อยๆเมื่อเทียบกับช่วงยาบ้าเพิ่งระบาดแรกๆและการอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษคดียาเสพติดเป็นไปอย่างจำกัด ในบางปีผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดทั้งที่เป็นผู้ผลิตและผู้เสพจะไม่ได้รับการอภัยโทษ ในขณะที่บางปีผู้เสพที่เหลือโทษไม่มากนักจะได้รับการอภัยโทษ แต่ผู้ผลิตจะไม่ได้รับการอภัยโทษ โดยประเภทของผู้ต้องโทษคดียาเสพติดที่มีบทลงโทษเกิน 8 ปีมีค่าเท่ากับนักโทษชั้นเลวและชั้นเลวมากเลยทีเดียว นอกจากนี้ ผู้ต้องโทษคดียาเสพติดยังมีเงื่อนไขที่จำกัดบางประการดังนี้

ประการแรก ผู้ต้องโทษคดียาเสพติดจากข้อมูลพ.ศ.2545 ที่จำนวน 140, 000 รายจากนักโทษทั้งหมด 240,000ราย นอกจากมีเงื่อนไขจำกัดในการลดหย่อนผ่อนโทษที่เคร่งครัดกว่านักโทษคดีอื่น การลดวันต้องโทษยังกระทำได้ยาก เว้นแต่เป็นนักโทษชั้นดีและชั้นดีมากเท่านั้น อีกทั้ง พวกเขายังไม่สามารถออกไปทำงานสาธารณะใดๆ ได้ หลายคนจะต้องอยู่ในแดนคุมขังพิเศษ 8-9-10 ถูกลากโซ่ตรวน เป็นต้น[61] ที่จำเป็นจะต้องอยู่ในคุกให้นานเพราะ"เพื่อให้หลาบจำ"[62] และ"เพราะความชราภาพทำให้หมดศักยภาพในการก่ออาชญากรรม"[63]

---

[60]สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ* (กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549) น.9.

[61]สรพงษ์ เศรษฐสนิท, "ทัศนะของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่อการปล่อยตัวผู้ต้องขังก่อนครบกำหนดโทษ" (วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545) น.107.

[62] สุรชัย แซ่ด่าน อดีตนักโทษการเมืองเคยวิจารณ์เหตุผลของ "เพื่อให้หลาบจำ" ไว้ว่า *"..."เพื่อให้หลาบจำ" ก็กลับกลายเป็นว่าคุมขังเอาไว้จนหมดสภาพความเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้นเพราะในคุกเต็มไปด้วยการกดขี่ รีดไถ กาบังคับใช้แรงงานทาส การบังคับให้ผู้ต้องขังทำกระดาษตะกั่วที่เป็นสารพิษจนเจ็บป่วยล้มตายไม่เว้นสัปดาห์ โดยจ่ายค่าแรงเป็นเงินปันผลเดือนละ 20 บาท ถ้าทำไม่ได้ตามจำนวนที่มอบให้ก็จะถูกทุบตีด้วยกระบอง นอกจากนี้ ยังมีบ่อนการพนันสารพัดในคุกและยาเสพติดที่เจ้าหน้าที่ขนเข้าไปขายให้ผู้ต้องขัง ล้วนแต่เป็นสิ่งที่จะเพิ่มความเลวร้ายให้แก่ผู้ต้องขังทั้งสิ้น...การอภัย*

ประการที่สอง ก่อนหน้านี้ ผู้ต้องโทษคดียาเสพติดสามารถศึกษากฎหมายจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชในคุกได้เช่นเดียวกับผู้ต้องโทษคดีอื่นๆ แต่ความกระอักกระอ่วนที่จะให้นักโทษคดียาเสพติดศึกษากฎหมายเกิดขึ้นเมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2547 กล่าวคือนักโทษประหารชีวิตจำนวน 61 คนในเรือนจำบางขวางฟ้องคณะกรรมการตรวจสอบการอภัยโทษ ประกอบด้วย ผู้บัญชาการเรือนจำกลางบางขวาง ผู้พิพากษาและอัยการจังหวัดนนทบุรี โดยกล่าวว่า โทษจำคุกและโทษประหารชีวิตมีความแตกต่างกัน โดยพวกเขาอ้างอิงพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษพ.ศ.2547 ที่ระบุว่า ผู้ต้องขังมีโทษจำคุกเกิน 8 ปีขึ้นไปในคดียาเสพติด จะไม่ได้รับการอภัยโทษ นักโทษประหารชีวิตกลุ่มนี้มีความเห็นแย้งกฎหมายว่า พวกเขาเป็นนักโทษประหารชีวิต ไม่ใช่นักโทษจำคุก ดังนั้น ควรมีกฎหมายแยกออกมาเป็นพิเศษ และสมควรได้รับการอภัยโทษ[64]

ต่อมาศาลปกครองยกคำร้องดังกล่าวโดยมองว่าตรรกะไม่สมเหตุสมผล เพราะเจตนารมณ์ของพระราชกฤษฎีกามีนัยกว้างถึงโทษประหารชีวิตซึ่งเป็นโทษที่สูงสุดกว่าการจำคุกตลอดชีวิตด้วย และหลังจากเหตุการณ์นี้ โสภณ ธิติธรรมพฤกษ์ ผู้บัญชาการเรือนจำกลางบางขวาง กล่าวว่า*"การรับนักโทษเข้าเรียนในระดับปริญญาตรีครั้งต่อไปคงต้องคัดเลือกมากขึ้น เพราะบางกรณีเป็นดาบสองคม"* รวมถึงที่ นัทธี จิตสว่าง อธิบดีกรมราชทัณฑ์ กล่าวว่า *"อนาคตผู้ต้องขังที่จะเรียนหนังสือด้านกฎหมาย เรือนจำจะต้องเข้มงวดในการคัดเลือกมากขึ้น ถ้าเป็นโทษร้ายแรง มีอัตราสูง อย่างเช่น คดียาเสพติดรายสำคัญ เรือนจำจะกำหนดหลักเกณฑ์ในการเข้าเรียนให้ชัดเจนมากขึ้น อย่างเช่น ต้องเป็นนักโทษชั้นดี ใกล้พ้นโทษ มีคุณธรรมและจริยธรรม"*[65]

ประการที่สาม เมื่อผู้ต้องโทษเหล่านี้ได้รับอิสรภาพออกมาจากคุก พวกเขาจะต้องเผชิญกับสายตาคนภายนอกที่หวาดกลัวพวกเขา เกรงกลัวว่าพวกเขาจะกลับไปก่อเหตุอีกครั้ง รวมถึง หากพิจารณาเฉพาะ

โทษจึงเป็นการให้โอกาสแก่ผู้ที่จะกลับเนื้อกลับตัวเป็นพลเมืองดีได้หลุดพ้นออกมาเหมือนกับการปลดปล่อยเวไนยสัตว์ออกจากขุมนรกอเวจี" อ้างใน *ข่าวสด*, 7 พฤษภาคม 2540 น.12.

[63] คำกล่าวของนัทธี จิตสว่าง ขณะเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอาชญวิทยาและทัณฑวิทยา กรมราชทัณฑ์ *มติชน*, 20 กันยายน 2541 น.20. อาจพิจารณาตัวอย่างที่น่าสนใจเช่น ครั้งเมื่อวัลลภ ตังคณานุรักษ์ สมาชิกวุฒิสภาเสนอให้กรมราชทัณฑ์ทำเรื่องขออภัยโทษให้แก่ผู้ต้องขังที่สูงอายุที่เรือนจำกลางคลองเปรมทั้ง 221 คน เพราะคนเหล่านี้ไม่มีความสามารถพอที่จะก่อคดีได้อีกแล้ว นอกจากไม่ได้รับการตอบสนองแล้ว ยังถูกสื่อมวลชนประชดแดกดันอีกว่า "เรื่องแบบนี้ เพราะคนไทยขี้สงสารนั่นเอง!!" อ้างใน "สว.ไทยขี้สงสาร เสนอขออภัยโทษ," *มติชน*, 12 มีนาคม 2545 น.26.

[64] อาจพิจารณาภาษาที่หนังสือพิมพ์กล่าวถึงนักโทษเหล่านี้เช่น "ขยาดนักโทษศึกษาก.ม.," *เดลินิวส์*, 25 พฤศจิกายน 2547 น.1,14 "นักโทษประหารจบนิติในคุกร้องศาลปกครองขออภัยโทษ!," *มติชน*, 24 พฤศจิกายน 2547 น.1,15. และ "61 นักโทษฟ้อง ผบ.บางขวาง ศาล-อัยการโดนด้วย ให้พิจารณาอภัยโทษ ร้อนวิชาเพิ่งจบนิติฯ ," *เดลินิวส์*, 24 พฤศจิกายน 2547 น.1,18.

[65] *เดลินิวส์*, 25 พฤศจิกายน 2547 น.14.

คดียาเสพติด นักโทษเหล่านี้จะต้องรายงานเจ้าหน้าที่ทุกเดือน และยังมีอาสาสมัครฝ่ายยาเสพติดของกรมราชทัณฑ์คอยตามดูแลสอดส่องพวกเขาเสมอ[66]

กล่าวโดยสรุป แม้การอภัยโทษผู้ต้องโทษคดียาเสพติดจะเป็นไปอย่างจำกัดเพราะโทษคดียาเสพติดถูกมองว่าเป็นภัยร้ายแรงของสังคมไทย แต่กระบวนการอภัยโทษนับว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งเพราะเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้นักโทษประหารชีวิตรอดพ้นจากความตายได้ รวมถึงเป็นหนทางในการลดหย่อนผ่อนโทษจากโทษชนิดอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการจำคุก กักขัง รวมถึงปรับก็ตาม

---

[66] การจะปล่อยนักโทษออกจากคุก หลายภาคส่วนกังวลว่าคนเหล่านี้จะกลับไปทำชั่วอีก ความคิดเช่นนี้มีนับจากอดีตเป็นต้นมาเช่น พระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 (โปรดดูที่ภาคผนวก) หรือพ.ศ.2523 บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งกังวลว่า *"ผู้ได้รับพระราชทานอภัยโทษที่ออกไปสู่โลกภายนอกหลังจากต้องรับเคราะห์กรรมตามโทษานุโทษของตนและประพฤติปฏิบัติตัวดีจนได้รับพระมหากรุณาธิคุณได้รับพระราชทานอภัยโทษในครั้งนี้ซึ่งบรรดาผู้พ้นโทษเหล่านี้ต่างฐานะต่างพื้นฐานการศึกษาและแม้ที่สุด การเข้าไปอยู่ร่วมในสังคมภายนอก ปัญหาเหล่านี้คือปัญหาที่นักสงคมสงเคราะห์ควรจะสนใจให้มาก กล่าวคือ บรรดาผู้ที่ออกไปครั้งนี้ จะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้น"*อ้างใน บทบรรณาธิการ,"ผู้ได้รับอภัยโทษ," *ไทยรัฐ*, 2 พฤศจิกายน พ.ศ.2523 น.2. หรืองานวิจัยของโสภา ชูพิกุลชัย ที่สรุปว่า *"ผลการวิจัยนี้เป็นข้อมูลเสนอแนะในการพิจารณาการขอพระราชทานอภัยโทษคือ การพิจารณาชนิดของผู้กระทำผิด ผลการวิจัยพบว่า ผู้กระทำผิดซ้ำส่วนใหญ่เคยกระทำผิดและถูกจำคุกมาแล้ว 2 ครั้ง <u>ดังนั้นจึงคาดได้ว่าผู้กระทำผิดซ้ำจะมีโอกาสกระทำผิดซ้ำๆอยู่เรื่อยๆ</u> ฉะนั้นในการพิจารณาขอพระราชทานอภัยโทษจึงไม่ควรขอพระราชทานอภัยโทษให้ผู้กระทำผิดซ้ำพวกนี้จนกว่าจะได้มีการฝึกอาชีพและสามารถใช้ประกอบอาชีพได้อย่างจริงจังเสียก่อน เพื่อว่าเมื่อเขาถูกปลดปล่อยแล้วจะได้มีอาชีพทำเป็นหลักฐาน"* ใน โสภา ชูพิกุลชัย และคณะ, *รายงานการวิจัยการวิจัยการกระทำผิดซ้ำของผู้ได้รับการปลดปล่อย จากการพระราชทานอภัยโทษ หมู่ปี พ.ศ. 2522-2523* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524) น.85. และยังมีตัวอย่างของหลายภาคส่วนที่เข้ามาร่วมกันฝึกทักษะนักโทษก่อนออกคุก เพื่อที่จะไม่ต้องไปเป็น "ภาระ" สังคม เช่น พ.ศ.2547 มีนักโทษหญิง 5,000 คนได้รับการอภัยโทษ กรมราชทัณฑ์มีความเห็นว่าหญิงเหล่านี้ควรได้รับการฝึกวางตัวในสังคม เช่นการพูดในที่สาธารณะ การแต่งกาย การแต่งหน้าเสริมสวย การสวมเสื้อผ้าอาภรณ์และการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยและสากล จึงดึงวิทยากรจากกรมสุขภาพจิต กองบริการทางแพทย์จากกรมราชทัณฑ์และจากสภาสตรีแห่งชาติเข้ามาช่วย อ้างใน *ไทยโพสต์*, 19 กรกฎาคม 2547

บทส่งท้าย

ข้อควรพิจารณาต่อไปนี้เป็นข้อเสนอของผู้เขียนเท่านั้น ผู้เขียนเห็นว่าการใช้ “พระราชวินิจฉัยส่วนตัว” ของพระมหากษัตริย์ในการอภัยโทษจะไม่เป็นผลดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรง และไม่เป็นผลดีต่อระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระมุข และยังขัดกับหลักพระมหากษัตริย์ทรงมิต้องรับผิด (The King can do no wrong) ดังต่อไปนี้

ข้อแรก การตั้งคำถามกับ “พระราชวินิจฉัยส่วนตัว” และได้รับการวิจารณ์ เช่นการที่พระมหากษัตริย์โปรดที่จะอภัยโทษคนต่างชาติมากกว่าคนไทย[67] ก็ถูกสังคมวิจารณ์ว่า *“มีญาติผู้ต้องขังหลายคนเขียนจดหมายขอคำแนะนำจากผม* (ทองใบ ทองเปาด์ - คอลัมนิสต์) *แม้ผู้ต้องหาคดียาเสพติดเหมือนกัน แต่ลักษณะการกระทำผิดก็อาจจะแตกต่างกัน บางคนผู้ผลิตรายใหญ่ รายย่อย บางคนทำความผิดเพียงครั้งแรก บางคนทำมาหลายครั้ง อีกทั้ง ผู้ต้องโทษชาวต่างประเทศนั้นเมื่อคดีเสร็จสิ้นแล้ว ไม่นานพวกเขาก็มักจะขออภัยโทษและมักได้รับอภัยและส่งกลับ ส่วนนักโทษไทยนั้น ช่องทางการได้รับอภัยน้อยกว่าชาวต่างประเทศ หรือจะไม่ได้เลย”* ทองใบ ทองเปาด์ จึงนำข้อเสนออย่างตรงไปตรงมาของชาวบ้านมากล่าวว่า *“ความเห็นของพวกเขาคือ ขอให้ความเมตตาบุญญาบารมีแห่งพระองค์ท่าน ได้เผื่อแผ่ขจรขจายสยายแผ่ปกคลุมให้ความร่มเย็นแก่พสกนิกรโดยถ้วนหน้า อย่าลำเอียงหรืออคติ ให้เหมือนพระอาทิตย์แลพระจันทร์ที่สาดแสงส่องสู่บ้านเรือนทุกเหล่าหลังโดยไม่แบ่งแยกว่ายากดีมีจน ผมเห็นว่าการอภัยโทษนั้นเป็นการที่พระมหากษัตริย์ทรงให้แก่พสกนิกรของพระองค์ให้ชีวิตใหม่แก่พวกเขา จึงน่าจะให้พสกนิกรทุกคนได้รับแสงสว่างจากพระบารมีโดยเท่าเทียมกัน ไม่ควรจะแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติ”*[68]

ข้อสอง ควรพิจารณาเรื่องเล่าผลที่เกิดจาก “การไม่อภัยโทษ” เช่น พ.ศ.2528 นักโทษเรือนจำกลางบางขวางจำนวน 3,000 คน ก่อหวอดประท้วงที่ไม่ได้รับการอภัยโทษ นักโทษเหล่านี้นำเครื่องหวายและวัสดุต่างๆ มาเผา พร้อมกับจับตัวผู้คุมเป็นตัวประกัน 5 คน แต่ผู้คุมสามารถหลบหนีออกมาได้ การประท้วงยืดเยื้อกว่า 28 ชั่วโมง ในที่สุด เจ้าหน้าที่ตำรวจพร้อมอาวุธครบมือบุกเข้าไปสลายเกิดการปะทะกันขึ้นของสองฝ่าย ท่ามกลางเสียงปืนดังหลายนัด ในที่สุดตำรวจควบคุมสถานการณ์ นักโทษที่นำการชุมนุมถูกยิงและตีตาย 10 คน อีกหลายคนได้รับบาดเจ็บ[69] หรือกรณีของผู้ต้องขังคดีจำหน่ายยาบ้ากว่า 10 คนไม่พอใจ

---

[67] เหตุผลที่ผ่านสื่อมวลชนว่าการอภัยโทษชาวต่างชาติจำเป็นต้องทำและเร่งด่วนโดยเฉพาะที่นักโทษผู้นั้นเป็นประชาชนในมิตรประเทศของไทยเพราะ 1.ด้านมนุษยธรรม 2.ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดและเป็นมิตรระหว่างประเทศทั้ง 2 ชาติ

[68] ทองใบ ทองเปาด์, “สิทธิเสียงชาวบ้าน,” *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์,* (28 กุมภาพันธ์-5 มีนาคม 2531) น. 32-33.

[69] กองบรรณาธิการมติชน, *289 ข่าวดัง : 3 ทศวรรษหนังสือพิมพ์มติชน* (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน, 2549) น.101.

ที่ไม่ได้รับการอภัยโทษจึงได้โกนหัวประท้วงที่คุกจังหวัดระยอง ทางคุกจึงรีบเร่งประสานงานทหารตำรวจในพื้นที่มาเตรียมความพร้อมต่อสู้หากเกิดสถานการณ์ไม่ดี แต่ยังนับว่าโชคดีที่สถานการณ์ยุติลงได้[70]

การที่นักโทษไม่พอใจกับ "พระราชวินิจฉัยส่วนตัว" ปรากฏเป็นข่าวไม่บ่อยนัก เพราะเป็นเรื่องห้ามพูดในสังคมไทย ในอดีตก็ปรากฏข่าวแบบนี้เช่นกัน เช่น พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ.2493 เนื่องในโอกาสแห่งพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ปรากฏข่าวว่าผู้ที่ไม่ได้รับการอภัยโทษมี *"ความเจ็บใจเพราะการไม่อภัยนั้นเป็นการกดขี่ จะคิดหนีและก่อการร้าย ทำให้เกิดความลำบากและยุ่งยากแก่เจ้าพนักงานเรือนจำ"* ดังปรากฏข่าวว่า *"นักโทษเรือนจำต่างๆ ทุกจังหวัดทั่วพระราชอาณาจักร ได้ร่วมมือกันสะสมอาวุธและมีการนัดหมายเพื่อทำการแหกคุกพร้อมกัน โดยนักโทษในเรือนจำลหุโทษจะเป็นผู้นำในการแหกคุก"* หรือที่หนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์ วันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ.2493 ลงข่าวว่าผู้ต้องโทษที่ไม่ได้อภัย *"เสียใจ จึงคิดเตรียมการแหกคุกหนี และในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ทางกรมราชทัณฑ์ก็ได้รับรายงานทำนองนี้อีกหลายจังหวัด"* เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ *ไทยประเทศ* ประจำวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ.2493 ลงข่าวว่า *"มีข่าวรั่วไหลออกมาจากนักโทษกลุ่มหนึ่งซึ่งต้องโทษจำอยู่ที่เรือนจำลหุโทษ นักโทษพวกนี้จะทำการแหกคุกเป็นการใหญ่ ทั้งนี้เพราะน้อยใจที่ไม่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ได้ สั่งการเตรียมระงับสั่งงดจ่ายนักโทษทำงานนอกเรือนจำทั่วพระราชอาณาจักร"*[71]

บรรยง มกราภิรมย์ ผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ.2493 วิพากษ์นักโทษที่มีหัวคิดแบบนี้ไว้ว่า

"เมืองไทยเป็นเมืองพุทธศาสนาจริง เพราะฉะนั้นจึงมี "อภัยทาน" ดังที่มีพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ แต่การที่เขาไม่ให้ "ทาน" แล้วก็โกรธแค้นและด่าว่าป้ายสีเขาเสียจนสิ้นดีนั้น ดูกระไรอยู่ อภัยทานเป็นเรื่องของการทำกุศล เขาไม่จำต้องกระทำมิได้... ... ไม่ต้องสงสัยเลย ความกรุณาเป็นสิ่งประเสริฐสุด เป็นยอดของมนุษย์ธรรม เป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญของบุคคลและมนุษยชาติ แต่ทว่าโลกนี้ยังไม่บริสุทธิ์ (This is an imperfect world) จึงจะปล่อยกระแสธารแห่งความกรุณานั้นไปโดยไม่มีขอบเขตต์หรือเงื่อนไขย่อมไม่ได้...การที่จะได้ออกก่อนกำหนดหรือไม่ และเร็วหรือช้านั้น ขึ้นอยู่แก่นักโทษแต่ละคนต่างหาก อะโห! คิดให้ดี มนุษย์ที่ใจหมกมุ่นและจมอยู่ในแดนบาปเท่านั้นดอกนะ ที่เห็นผิดเป็นชอบ ริษยาคนอื่น เอาแต่ใจและประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง ถ้าใครยุยงให้จิตต์ทรามไปอย่างนี้ จงรู้ว่าผู้ยุยงนั้นคือปีศาจ ไม่ว่ามันจะคือใครและผู้ใดหลงคำลวง อนาคตของตนก็จะมืดมนธ์ จึงขอเตือน อย่าให้เขาจูงอย่างควาย...การที่ผู้ต้องหาไม่ได้รับอภัยแล้วเครียดแค้นนั้น เป็นเพราะเต็มไปด้วยอวิชชา ความมืดมนที่ครอบใจไว้เต็มที่ เขายังไม่สำนึกตัวของเขาเลย การที่จะให้การณ์เป็นไปตามแต่ใจตนเองถ่ายเดียวเท่านั้น

---

[70] "นักโทษคดียาบ้าระยองโกนหัวประท้วง," *มติชน*, 11 ธันวาคม 2542 น.19.

[71] บรรยง มกราภิรมย์, *การพระราชทานอภัยโทษ* (พระนคร :ม.ป.ท., 2493)

ก็ย่อมทำให้เขาผู้นั้นไม่เหมาะที่จะร่วมอยู่ในสังคม กล่าวคือ บุคคลเช่นนี้เข้าอยู่ในสังคมใด ก็จะเป็นภัยแก่สังคมนั้น และเป็นภัยตลอดทั้งตัวเขาเองด้วย ไม่ต้องคิดถึงสังคมใหญ่ที่เป็นบ้านเมือง เพียงผัวๆ เมียๆ อยู่ร่วมกันคนหนึ่งยังต้องระลึกถึงความนึกคิดของอีกคนหนึ่ง มิฉะนั้นก็ร่วมอยู่ด้วยกันไม่ได้ มิช้าก็เร็วจะต้องแตกกัน"[72]

อาจตั้งข้อสงสัยได้ว่า "พระราชวินิจฉัยส่วนตัว" ของพระองค์เกี่ยวข้องกับการอภัยโทษอย่างไร ในเมื่อลักษณะการอภัยโทษเป็นรายบุคคล แม้จะมาจาก "การถวายคำแนะนำว่าควรหรือไม่ควรอภัยโทษ" แต่พระองค์ไม่จำเป็นต้องทำตามคำแนะนำนั้น ในขณะที่ลักษณะการอภัยโทษเป็นการทั่วไปที่ฝ่ายบริหารบัญญัติกฎหมาย คำถามคือแล้วพระองค์จะใช้ "พระราชวินิจฉัยส่วนตัว" ได้อย่างไรในเมื่อทรงผ่านการทำหน้าที่ลงพระปรมาภิไธยเท่านั้น แต่ในความเป็นจริง การเข้าร่วมหารือว่าควรจะอภัยโทษความผิดประเภทใด โทษเหลือเท่าใดหรือไม่ควรอภัยโทษในทุกๆ ครั้ง นอกจากประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังมีสำนักราชเลขาธิการเข้าประชุมเกือบทุกครั้ง แน่นอนว่ามีองคมนตรีซึ่งเป็นคนที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกตามพระราชอัธยาศัยเข้าเกี่ยวข้องด้วย[73] ฉะนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์จึงมีส่วนรับผิดชอบในกฎหมายดังกล่าว ไม่ว่าเนื้อหากฎหมายจะเป็นคุณหรือโทษก็ตาม

ช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมานับแต่การแพร่ระบาดของยาบ้า ข้อเสนอของสังคมส่วนหนึ่งปรารถนาให้พระองค์ไม่ทรงควรอภัยโทษแก่ผู้ต้องหาคดียาเสพติด รวมถึงความพยายามแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอภัยโทษทั้งก่อนหน้าและทั้งในช่วงต้นรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สภาพของสังคมไทยเป็นไปอย่างที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเขียนว่า

"ปัญหาอยู่ที่ ทุกคนรู้ทั้งรู้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นที่เคารพรักของคนไทยทั้งประเทศ ทรงมีพระราชภารกิจเพื่อพสกนิกรทั้งประเทศหนักพออยู่แล้ว แต่ทั้งรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เขียนไว้ในส่วนของการพระราชทานอภัยโทษกลับไปเพิ่มพระราชภาระประเด็นนี้ ผู้รู้ในกระบวนการยุติธรรม มีความเห็นสอดคล้องกันว่าการจะผลักพระราชอำนาจนี้ออกจากพระองค์มีทางเดียวคือต้องแก้กฎหมายใหม่ แต่ก็ติดปัญหาตรงที่การพระราชทานอภัยโทษเป็นพระราช

---

[72] *เรื่องเดียวกัน.*

[73] กองบรรณาธิการ, "ถวายฎีกา งานปิดทองหลังพระของสำนักราชเลขาธิการ," *กินรี*, 24 : 12 (ธ.ค.2550) น.58-66. อันที่จริง การบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจในการเลือกหรือแต่งตั้ง หรือให้พ้นจากตำแหน่งเป็นไปตามพระราชอัธยาศัยนั้น หยุด แสงอุทัย ให้ความเห็นว่ามีผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อหลักการพระมหากษัตริย์ไม่ต้องรับผิด (The king can do no wrong) เพราะความรับผิดชอบของพระองค์จะไม่ปรากฏ ดังที่หยุดกล่าวว่า "ผู้ใดมีอำนาจ ผู้นั้นต้องมีความรับผิดชอบ" อ้างถึงใน ณัฐพล ใจจริง, "ความชอบด้วยระบอบ" : วิวาทะว่าด้วยอำนาจของ "รัฏฐาธิปัตย์" ในคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ (๒๔๗๕-๒๕๐๐)," *ศิลปวัฒนธรรม*, 28 : 3 (มกราคม 2550).

อำนาจเฉพาะของพระเจ้าแผ่นดินไทยมาทุกยุคสมัยตั้งแต่โบราณกาล ถ้าทำเช่นนั้น แม้ว่านัยหนึ่งจะช่วยแบ่งเบาพระราชภาระนี้ได้ก็จริง แต่อีกนัยเหมือนเป็นการลิดรอนพระราชอำนาจถือเป็นการระคายเคืองเบื้องพระยุคลบาทอย่างที่ไม่บังควรที่สุด นี่คือเหตุผลที่ขัดแย้งกันสุดโต่งไปคนละมุม คนละด้าน และนี่ก็เป็นประเด็นปัญหาที่ถึงวันนี้ก็ยังหาข้อยุติไม่ได้ "[74]

การที่ผู้เขียนเสนอให้อำนาจในการอภัยโทษไปยังฝ่ายบริหารทั้งหมด ทั้งลักษณะการอภัยโทษเป็นรายบุคคล พระองค์ลงพระปรมาภิไธยตามคำถวายแนะนำของรัฐมนตรียุติธรรมทั้งหมด ไม่ว่าคำแนะนำนั้นเป็นเช่นไร สามารถเป็นการผลักความรับผิดชอบออกจากพระองค์ได้ เพราะหากรัฐมนตรีฯ ถวายคำแนะนำว่าไม่ควรประหาร แต่พระองค์ทรงเลือกที่จะประหาร คำถามคือจะเรียกร้องความรับผิดชอบได้จากใคร รวมถึง การอภัยโทษเป็นการทั่วไป สำนักราชเลขามิควรเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อมิให้สถาบันพระมหากษัตริย์ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับเนื้อหาอภัยโทษในพระราชกฤษฎีกานั้นๆ ไม่ว่าเนื้อหาจะเป็นคุณหรือโทษก็ตาม ที่สำคัญ ไม่ให้นักการเมืองนำพระมหากษัตริย์มาแอบอ้างเพื่อเกมทางการเมือง[75]

---

[74] "นักโทษรอคิวประหาร ยังมีหวังกับการรอด," *ไทยรัฐ*, 7 พฤษภาคม 2542 น. 5.

[75] เช่นกรณีพระราชกฤษฎีกาอภัยโทษ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2542 ช่วงรัฐบาลชวน มีรายละเอียดข้อหนึ่งที่เอื้อให้นายโวล์ฟกัง อุลริค ผู้ต้องหาคดีหลบเลี่ยงภาษีศุลกากรนำเข้าเรือยอร์ชโดยผิดกฎหมายได้รับการอภัยโทษ กระแสขณะนั้น รัฐบาลถูกโจมตีทางการเมืองเป็นอย่างยิ่ง โดยอ้างว่าได้รับผลประโยชน์จากนายอุลริค คำถามสำคัญคือ ในการประชุมสำนักพระราชเลขาก็มีส่วนเกี่ยวข้อง จะปัดความรับผิดชอบให้รัฐบาลอย่างเดียวก็ไม่ได้ รัฐบาลก็ได้ทีจึงนำเสนอผลักไปให้พระราชอำนาจทั้งหมด เช่น วัฒนา อัศวเหม กล่าวว่า *"เรื่องนี้เป็นพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและจะมีนักโทษประเภทใดบ้างที่จะได้อภัยโทษถือเป็นความลับและเป็นพระราชอำนาจ ไม่สมควรจะมาพูด ตนเป็นคนขอร้องทั้งโฆษกทำเนียบรัฐบาลและรัฐมนตรีใน ครม.ว่าไม่ให้พูดเรื่องนี้ ดังนั้น เรื่องนี้อย่าเอามาพูดกันเล่นๆ"* อ้างถึงใน *มติชน*, 3 ธันวาคม 2542 น.28. ในกรณีกฎหมายอภัยโทษ อมร อมรรัตนานนท์ เลขาธิการเครือข่ายเดือนตุลาฯ และรองเลขาธิการคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) จึงเข้าใจผิด อมรยังคงเข้าใจว่าสังคมไทยยึดตามหลักพระมหากษัตริย์ทรงไม่สามารถกระทำผิด (The King can do no wrong) ดังอมรกล่าวว่า *"กรณีนายอุลริค ได้รับการอภัยโทษว่า เรื่องนี้เป็นดาบสองคม ไม่ควรวิจารณ์ เพราะเป็นพระราชอำนาจนั้น ผมมีความเห็นว่านายชวน ซึ่งอ้างเป็นนักการเมืองอาชีพและเทิดทูนสถาบัน กำลังทำความผิดครั้งใหญ่หลวง ที่บังอาจละเมิดและดึงเอาสถาบันอันเป็นที่รักยิ่งของสังคมไทยมาปกป้องช่วยเหลือพรรคพวกและปกปิดความผิดจากการบริหารงานของนักการเมือง...นายชวนกำลังทำให้คนไทยสับสนแกล้งทำเป็นไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของกฎหมาย ในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงปรมาภิไธย ในเรื่องราวต่างๆ ที่รัฐบาลเสนอนั้น ท่านทรงลงพระปรมาภิไธยในฐานะที่เป็นประมุขสูงสุดของชาวไทย ท่านทรงอยู่เหนือการเมือง ท่านไม่ได้อยู่ในฐานะผู้บริหารโดยตรง หากเรื่องที่เสนอ มีความผิดถูกอย่างไร ผู้ที่รับผิดชอบคือรัฐบาล ไม่ใช่ไปกล่าวอ้างว่าเป็นเรื่องของพระราชอำนาจ การกระทำครั้งนี้ เป็นการปัดความรับผิด ยังผลให้ระคายเคืองต่อเบื้องยุคลบาท หากนายชวนเชื่อในตรรกะ และโน้มนำให้ประชาชนเชื่อเช่นนี้ ต่อไปคงไม่มีใครกล้าวิจารณ์การทำงานของรัฐบาลได้ เนื่องจากรัฐบาลได้รับการโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จ*

โดยสรุปแล้ว ผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มการอภัยโทษแก่ผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดเป็นไปอย่างจำกัด แม้ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการประหารชีวิต แต่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินขั้นสุดท้ายว่าควรหรือไม่ควร พระมหากษัตริย์มิควรจะต้องเกี่ยวข้อง ผู้เขียนเห็นว่าความจำเป็นหากต้องรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ กษัตริย์ไว้อย่างสมเกียรติ ควรให้อำนาจการอภัยโทษไปอยู่ฝ่ายบริหารให้หมด เพราะการอภัยโทษหรือไม่ ส่งผลต่อนักโทษ และครอบครัวนักโทษผู้นั้นโดยตรง พระองค์จะต้องไม่ต้องรับผิดชอบกับผลที่ออกมาใดๆ แต่ฎีการ้องทุกข์ปรกติพระองค์ยังทรงสามารถรับไว้ได้ดังเดิม นอกจากนี้ เรื่องพระราชดำรัสเช่นกัน พระราชดำรัส พ.ศ.2544 ที่ทรงดำรัสต่อผู้พิพากษาในช่วงที่พระองค์ยกฎีกานักโทษประหารชีวิต ที่เป็นข่าวอย่างแพร่หลายจำต้องเข้าใจว่าในสังคมไทยที่ประชาชนไทยเคารพเทิดทูนในสถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชดำรัสใดๆ ก็ตามสามารถทำให้ประชาชนเชื่อได้ ผู้เขียนเห็นคล้อยตามหยุด แสงอุทัย นักกฎหมายรัฐธรรมนูญที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งเคยเตือนไว้ว่าหลักพระมหากษัตริย์ทรงกระทำผิดไม่ได้ (The King can do no wrong) มีเพื่อที่จะให้พระมหากษัตริย์ดำรงฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ และ *"พระมหากษัตริย์จะต้องทรงละเว้นการกระทำใดๆ โดยเปิดเผยอันอาจทำให้ประชาชนนำไปวิจารณ์เช่นการออกความเห็นทางการเมืองหรือการกล่าวถึงปัญหาที่กำลังโต้เถียงอยู่ในประเทศ"*[76] (ดังกรณีพระราชดำรัสเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2544 และวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2545) การเสนอเช่นนี้เพื่อรักษาพระเกียรติของบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ยั่งยืนสืบไป

พระเจ้าอยู่หัว ซึ่งการแสดงทัศนะเช่นนี้ หากเป็นสมัยอดีตต้องตัดหัวเจ็ดชั่วโคตรสถานเดียว..." อ้างถึงใน *ผู้จัดการ,* 10 ธันวาคม 2542 น.15,16.

[76] อ้างถึงใน ณัฐพล ใจจริง, "ความชอบด้วยระบอบ" : วิวาทะว่าด้วยอำนาจของ "รัฏฐาธิปัตย์" ใน "คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ (๒๔๗๕-๒๕๐๐)"

ภาคผนวก

แผนผังขั้นตอนการดำเนินการขอพระราชทานอภัยโทษเป็นการเฉพาะราย

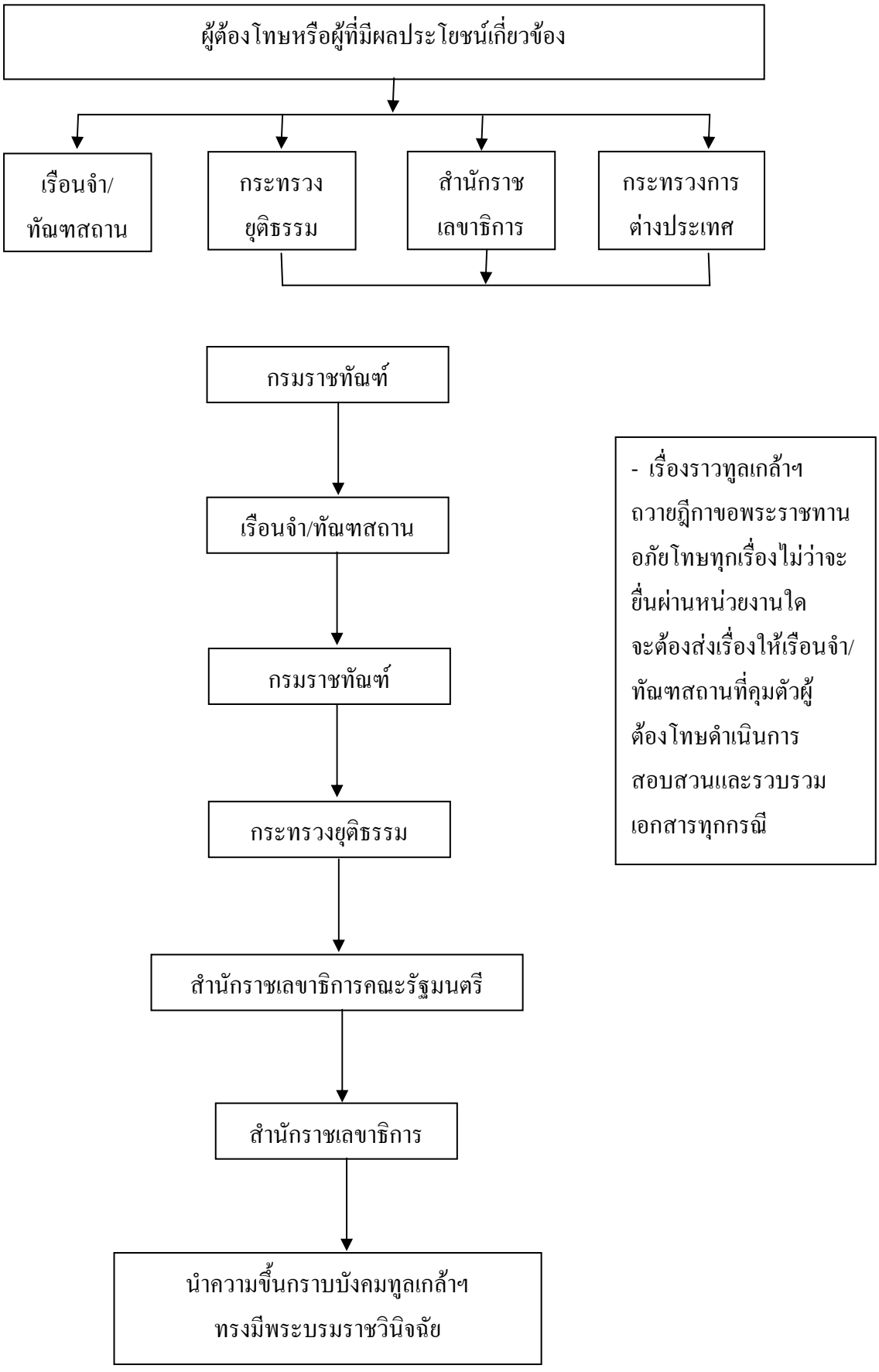

แผนผังขั้นตอนการดำเนินการขอพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป

กระทรวงยุติธรรม และรัฐบาล เห็นเป็นการสมควรให้มีการพระราชทานอภัยโทษ เนื่องในโอกาสสำคัญของบ้านเมือง หรือเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ และเหตุผลทางราชทัณฑ์

⇩

จัดตั้งคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้
เพื่อพิจารณายกร่างพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ

- กระทรวงมหาดไทย
- กระทรวงยุติธรรม
- สำนักงานอัยการสูงสุด
- กรมราชทัณฑ์
- กระทรวงกลาโหม
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
- สำนักราชเลขาธิการ
- สำนักงาน ป.ป.ส.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

⇩

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
(นำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อให้ความเห็นชอบ)

⇩

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
(พิจารณาตรวจร่างพระราชกฤษฎีกา)

⇩

สำนักราชเลขาธิการ

⇩

นำความขึ้นกราบบังคมทูลฯความทราบ
ฝ่าละอองทุลีพระบาททรงลงพระปรมาภิไธย

จำนวนผู้ถูกประหารตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478

พ.ศ.	จำนวน	พ.ศ.	จำนวน	พ.ศ.	จำนวน
2478	1	2504	4	2530	16
2479	0	2505	11	2531	0
2480	1	2506	15	2532	0
2481	4	2507	3	2533	0
2482	48	2508	5	2534	0
2483	0	2509	3	2535	0
2484	9	2510	7	2536	0
2485	8	2511	2	2537	0
2486	12	2512	4	2538	0
2487	4	2513	1	2539	1
2488	0	2514	2	2540	2
2489	0	2515	14	2541	2
2490	0	2516	4	2542	16
2491	0	2517	12	2543	1
2492	0	2518	0	2544	11
2493	0	2519	0	2545	11
2494	3	2520	14	2546	4
2495	0	2521	7		
2496	0	2522	7		
2497	0	2523	4		
2498	4	2524	4		
2499	2	2525	5		
2500	0	2526	0		
2501	0	2527	15		
2502	3	2528	2		
2503	8	2529	6	รวม	323

ฐานโทษ	จำนวน
ประทุษร้ายพระบรมราชตระกูล,ต่อพระองค์	4
กบฏ ตัวการสะสมกำลังเพื่อกบฏ กระทำผิดต่อประเทศชาติ,ขบถภายนอกราชอาณาจักร	26
บ่อนทำลายความสงบสุข	1
มีการกระทำเป็นคอมมิวนิสต์ (มาตรา 17)	1
ฆ่าคนตายโดยเจตนา,เจตนาพยาบาท	129
ฆ่าผู้อื่น วางเพลิง	5
ปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย พยายามชิงทรัพย์	87
ฆ่าเจ้าพนักงาน	7
ข่มขืนฆ่า	35
พ.ร.บ.ยาเสพติด	28
รวม	323

สถิติคดีประหารชีวิต พ.ศ. 2478 - 2547 รวม 323 ราย
ข้อมูล ณ วันที่ 26 มกราคม 2547

หนังสือแสดงการปล่อยตัวและการกล่าวปฏิญญา

ด่วนที่สุด
ที่ ยธ 0715/3894

กรมราชทัณฑ์
222 ถนนนนทบุรี 1 ตำบลสวนใหญ่
อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

11 ธันวาคม 2550

เรื่อง พิธีปล่อยผู้ต้องขังที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550

เรียน ผู้ว่าราชการจังหวัด/ผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถาน/ผู้อำนวยการสถานกักขัง

อ้างถึง หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0715/3198 ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2550

สิ่งที่ส่งมาด้วย คำปฏิญาณตนของผู้ต้องขัง

ตามหนังสือที่อ้างถึง กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดให้เรือนจำและทัณฑสถานจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเพื่อเทิดพระเกียรติเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 80 พรรษา โดยกำหนดให้คัดเลือกผู้ต้องขังที่เหลือโทษจำคุกต่อไปไม่เกิน 1–2 ปี และจัดอบรมให้ความรู้ทางด้านคุณธรรม จริยธรรม การใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนคำแนะนำ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษและติดต่อประสานงานกับญาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือผู้ต้องขังที่อยู่ในกลุ่มที่สมควรได้รับการสงเคราะห์ เช่น พิการ ไร้ญาติ เจ็บป่วยเรื้อรัง ไม่มีค่าพาหนะกลับภูมิลำเนา ความละเอียดแจ้งแล้ว นั้น

เพื่อให้การปล่อยตัวผู้ต้องขังที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและผู้ได้รับการปล่อยตัวมีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงให้เรือนจำ/ทัณฑสถานแห่งนี้จัดกิจกรรมในวันปล่อยตัวผู้ต้องขัง ดังนี้

1. จัดตั้งโต๊ะหมู่บูชา พร้อมพระบรมฉายาลักษณ์หรือพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ บริเวณหน้าเรือนจำ/ทัณฑสถาน

2. ประสานหน่วยงานที่ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษในด้านเงินค่าพาหนะกลับภูมิลำเนาและการจัดหางาน พร้อมทั้งการประสานส่งต่อผู้ต้องขังที่เจ็บป่วย พิการ ไม่มีญาติ

/3. มอบหนังสือ...

3 . มอบหนังสือ หน่วยงานที่ให้บริการทางสังคมที่กรมราชทัณฑ์ ได้เคยจัดสรรให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน ให้แก่ผู้ได้รับการปล่อยตัว คนละ 1 เล่ม

4. นำผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวกล่าวคำปฏิญาณต่อหน้าพระบรมฉายาลักษณ์หรือพระบรมสาทิสลักษณ์ พร้อมทั้งนิมนต์พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล และถ่ายภาพรายงานกรมราชทัณฑ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและดำเนินการต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(นางสาวปรียาพร ศรีมงคล)
รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทน
อธิบดีกรมราชทัณฑ์

สำนักสังคมสงเคราะห์
ส่วนแก้ไขฟื้นฟูและเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย
โทร./โทรสาร 0 2967 3557

คำปฏิญาณ
ในวันปล่อยตัวผู้ต้องขัง
ให้ผู้ต้องขังกล่าวคำปฏิญาณหน้าเรือนจำ/ทัณฑสถาน ดังนี้

ข้าพเจ้า ..... ขอปฏิญาณว่า

ข้อ 1 ข้าพเจ้าจะจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ข้อ 2 ข้าพเจ้าจะตั้งหน้าทำความดีและบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม

ข้อ 3 ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อน้อมถวายเป็นปฏิบัติบูชา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระมหากรุณาธิคุณอันประเสริฐ ตลอดไป

จำนวนนักโทษทั้งหมด

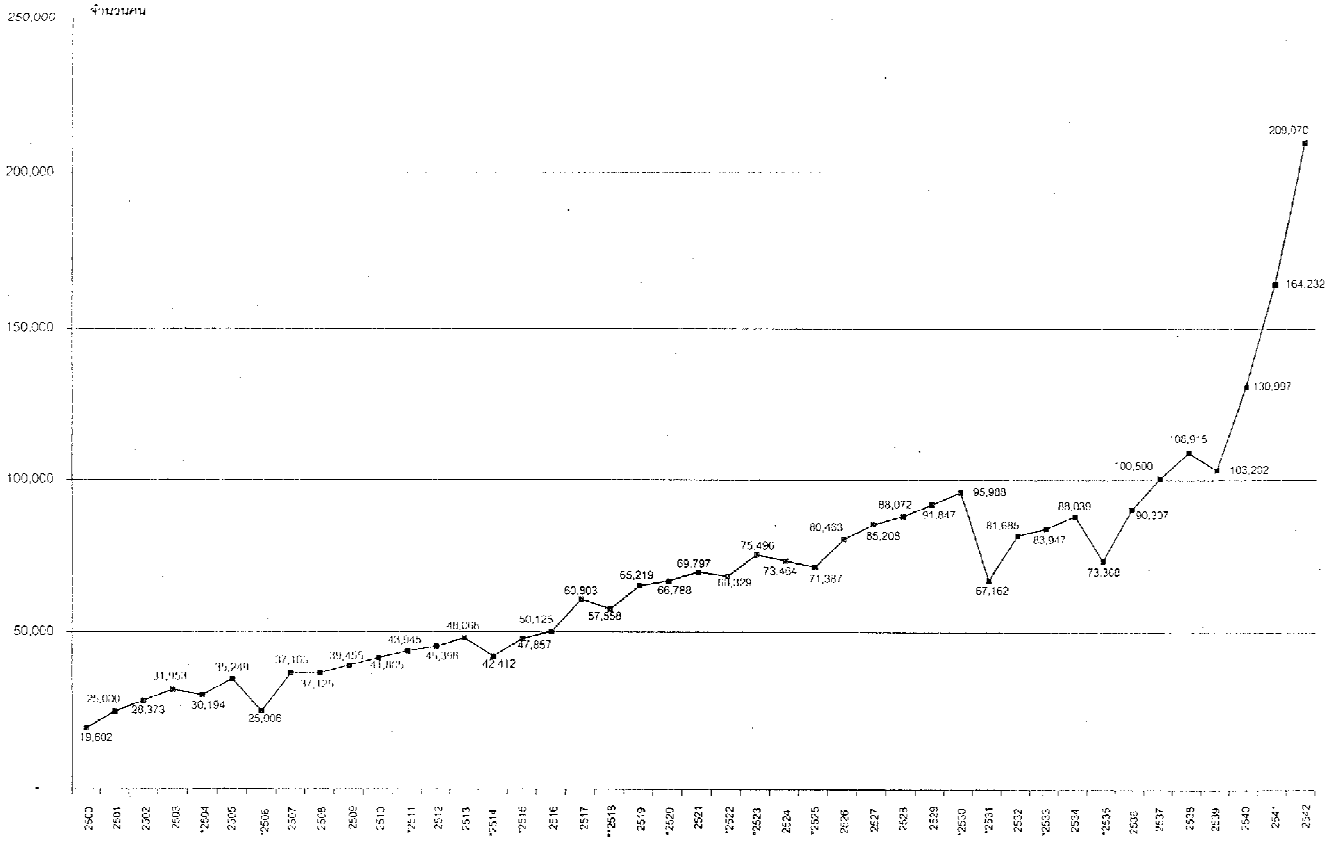

* ปีที่มีการอภัยโทษ

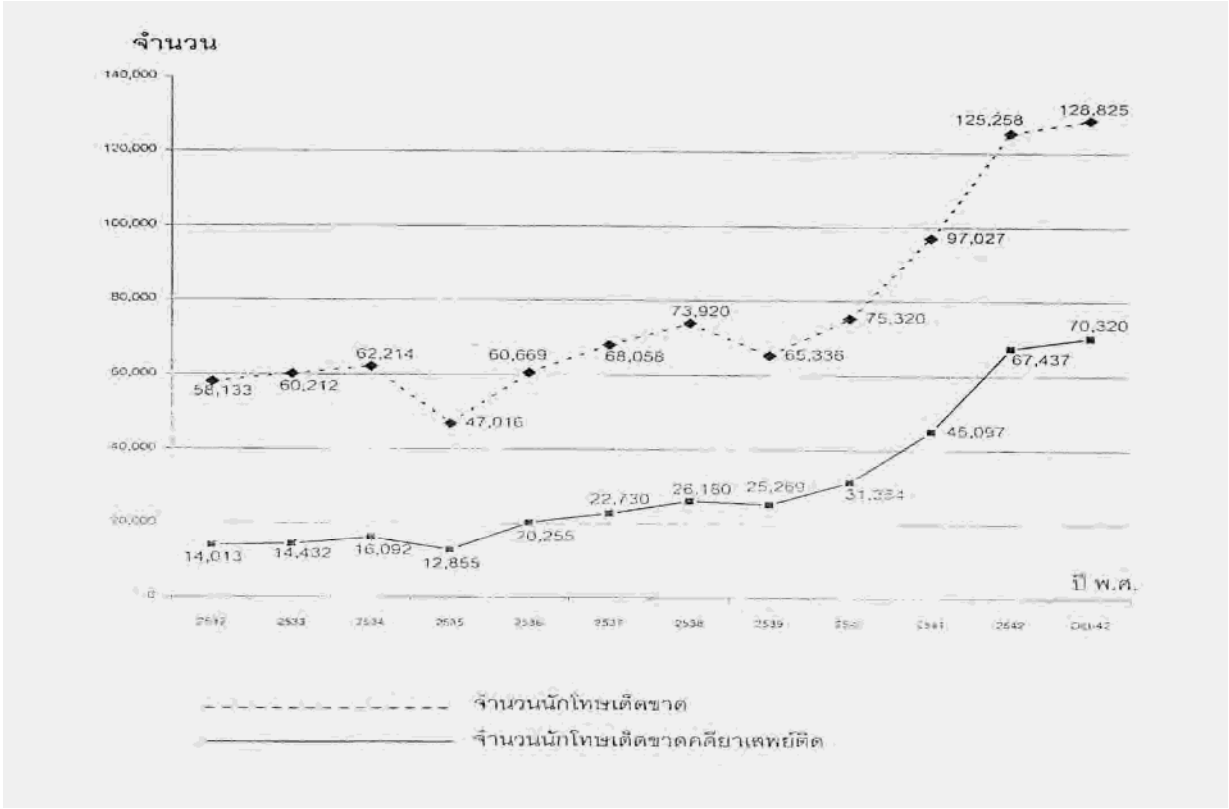
จำนวน
140,000
120,000
100,000
80,000
60,000
40,000
20,000
0
125,258
128,825
97,027
73,920
75,320
70,320
62,214
60,669
68,058
65,336
67,437
58,133
60,212
47,016
45,097
22,730
26,150
25,269
31,384
20,255
14,013
14,432
16,092
12,855
ปี พ.ศ.
จำนวนนักโทษเด็ดขาด
จำนวนนักโทษเด็ดขาดคลียาเศษยัติด

รัฐไทยกับการใช้สันติวิธีแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายจับตัวประกันในอดีต: กรณีศึกษาการบุกยึดสถานทูตอิสราเอลประจำประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2515 และการบุกยึดสถานทูตสหภาพพม่าประจำประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2542

ม.ล.พินิตพันธุ์ บริพัตร[1]

บทคัดย่อ

การศึกษาการแก้ไขปัญหาของรัฐไทยต่อวิกฤตการณ์จับตัวประกัน และยึดสถานทูตอิสราเอลและสถานทูตสหภาพพม่า ในปี พ.ศ. 2515 และ พ.ศ. 2542 ตามลำดับ เป็นการเปิดมุมมองใหม่ในการศึกษาบทบาทของรัฐไทยที่ว่า รัฐไทย เคย และสามารถดำเนินนโยบายและมาตรการโดยสันติในการแก้ไขปัญหาความรุนแรง การศึกษาพบว่าปัจจัย 3 ประการอันได้แก่ 1) ธรรมชาติของการก่อการร้ายจับตัวประกัน 2) อวค์ประกอบของกระบวนการเจรจา 3) สถาบันพระมหากษัตริย์ และ 4) ความเกี่ยวพันกับรัฐบาลต่างประเทศและนโยบายต่างประเทศของไทย มีความสำคัญต่อการผลักดันให้รัฐบาลไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ยึดสถานทูตและจับตัวประกันในทั้ง 2 กรณี นอกจากนั้นข้อเท็จจริงที่พบยังแสดงให้เห็นถึงข้อโต้แย้งทางทฤษฎีที่ว่า รัฐไทยจะดำเนินนโยบายสันติวิธีต่อการก่อการร้ายเมื่อ 1) หลักการของรัฐไทยเคลื่อนย้ายออกจากมายาคติทางความมั่นคงอันอิงกับอำนาจอธิปไตยมาให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับวิกฤตการณ์เป็นสำคัญ 2) ทัศนคติของผู้กำหนดนโยบาย หรือผู้เจรจาประนีประนอมแนวความคิดที่ว่าการก่อการร้ายเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ และมองเห็นว่าผู้ก่อการร้ายเป็นเพียงกลุ่มบุคคลที่ต้องการแสดงความคับข้องใจบางประการ และ 3) รัฐไทยเล็งเห็นถึงความสำเร็จและความเป็นไปได้ที่จะคลี่คลายปัญหาโดยสันติ เช่นวิธีการเจรจา หรือวิธีการแลกตัวประกันสามารถทำให้ผู้ก่อการยินยอมโอนอ่อนผ่อนตามข้อเสนอของรัฐบาล

1. บทนำ

ระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา สังคมไทยดูเหมือนจะคุ้นชินกับความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงในระดับปัจเจกบุคคล หรือความรุนแรงโดยตรง (Direct Violence) เช่น อาชญากรรม หรือความรุนแรงในระดับสังคม หรือความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) เช่นปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาความแปลกแยกทางวัฒนธรรม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันดูเหมือนจะสะท้อนให้เห็นว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ซึ่งถูกบ่มเพาะในสังคมไทยมายาวนาน ได้พัฒนาจนกลายเป็นความรุนแรงทางตรง ดังที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้สิ่งที่ผู้ใคร่รู้ควรพิจารณา มิเพียงแค่การพิเคราะห์ถึงมูลเหตุแห่งความรุนแรง หรือการใคร่ครวญถึงปัญหาในเชิงโครงสร้างที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยเท่านั้น หากแต่ต้องใคร่ครวญถึงความเป็นจริงที่ว่า บ่อยครั้งรัฐเองก็มีความเกี่ยวข้องและเป็นต้นเหตุในการก่อความรุนแรงเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นทั้งความรุนแรงทางตรง หรือความรุนแรงทางโครงสร้าง

การพิจารณาความรุนแรงทางตรงที่เกิดขึ้นโดยรัฐไทย สามารถอธิบายได้ว่าเป็นผลของการกระทำของรัฐซึ่งดำรงอยู่ในมายาคติดั้งเดิม (Conventional Wisdom) ที่ว่ารัฐจักต้องประกอบขึ้นด้วยอำนาจอธิปไตย

เอกภาพ และบูรณภาพแห่งดินแดน อันจะละเมิดมิได้ ซึ่งการจะธำรงสิ่งเหล่านี้ให้คงอยู่ รัฐก็จะต้องมีอำนาจอย่างเป็นอิสระ และเด็ดขาดในการบังคับสังคมให้อยู่ในกฎระเบียบ และดำเนินไปโดยไม่เป็นอันขัดต่อความเป็นอยู่ของรัฐ[2] การยึดมั่นในหลักการดังกล่าว ทำให้รัฐสามารถใช้ความรุนแรงได้อย่างมีความชอบธรรม เมื่อเกิดภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ

อย่างไรก็ตามการศึกษาที่ว่าด้วยรัฐในปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่กรอบความคิดดั้งเดิมดังกล่าว หากแต่นักวิชาการยังพยายามศึกษารัฐในแง่มุมอื่น เช่น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคม ซึ่งรัฐมีอำนาจทางการปกครองอย่างจำกัด[3] หรือการศึกษารัฐภายใต้บริบทของโลกาภิวัตน์ซึ่งเน้นถึงตัวแสดงข้ามชาติและบทบาทของรัฐที่ลดลง[4] เป็นต้น เช่นเดียวกันงานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับการเปิดมุมมองใหม่ในการศึกษารัฐโดยเฉพาะรัฐไทยที่ว่า เมื่อเจอความท้าทายทางความมั่นคง รัฐไทย เคย และสามารถที่จะเลือกหนทางการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยไม่ใช้ความรุนแรงได้เช่นกัน

งานวิจัยมุ่งที่จะศึกษาการแก้ไขปัญหาความรุนแรงอันเกิดจากการก่อการร้ายจับตัวประกันที่เกิดขึ้นในประเทศไทย 2 เหตุการณ์ด้วยกัน คือการก่อการร้ายยึดสถานทูตจับตัวประกันที่สถานทูตอิสราเอลโดยกลุ่มก่อการร้าย “กันยาทมิฬ” (Black September) เมื่อวันที่ 28-29 ธันวาคม พ.ศ. 2515 และ การก่อการร้ายยึดสถานทูตจับตัวประกันที่สถานทูตสหภาพพม่า[5] โดย “กลุ่มพลังนักรบนักศึกษาผู้หาญกล้าแห่งพม่า” (Vigorous Burmese Student Warrior) เมื่อวันที่ 1-2 ตุลาคม พ.ศ. 2542 สิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งคือทั้ง 2 เหตุการณ์นั้น รัฐไทยสามารถคลี่คลายได้โดยการใช้สันติวิธี ทั้งที่องค์ประกอบแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการใช้ความรุนแรงคลี่คลายปัญหา

จากการสำรวจวรรณกรรมเบื้องต้นพบว่า การวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับการก่อการร้าย และการจับตัวประกันมีอยู่อย่างมากมาย ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ งานวิจัยและบทความเชิงปริมาณ (Quantitative) และ งานวิจัยและบทความเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยทั้ง 2 ชนิดส่วนใหญ่เป็นการวิจัยและบทความที่ตีพิมพ์ในภาษาอังกฤษ ในส่วนของงานวิจัยเชิงปริมาณ นักวิชาการมักนำทฤษฎีเกม (Game Theory) และการวิจัยเชิงสถิติ (Statistical Analysis) มาประยุกต์ใช้กับการวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับการก่อการร้าย เช่น ความต้องการของผู้ก่อการร้าย รูปแบบของการเจรจาระหว่างผู้ก่อการร้ายและเจ้าหน้าที่ของรัฐ[6] รูปแบบและแนวโน้มของการก่อการร้าย[7] และการป้องกันการก่อการร้าย[8] เป็นต้น ในส่วนของงานเชิงคุณภาพ การศึกษาจะมีความสนในตั้งแต่ ประเภท ลักษณะ และความเป็นมาของการก่อการร้าย[9] การแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายการจับตัวประกัน[10] รวมถึงการใช้กรณีศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกถึงพลวัตรของการก่อการร้าย โดยเฉพาะการจับตัวประกัน[11] นอกจากนั้นยังเห็นได้ว่ามีการศึกษาการแก้ไขปัญหาการจับตัวประกันและการเจรจาในรูปแบบของหลักปฏิบัติและคู่มือสำหรับฝ่ายความมั่นคงเช่นกัน[12] อย่างไรก็ตามงานที่ปรากฏอยู่นั้น มีเพียงจำนวนน้อยที่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายจับตัวประกันที่สามารถคลี่คลายได้โดยสันติวิธี ในจำนวนนั้น เป็นงาน 2 ชิ้นของ Reuben Miller ซึ่งดังกล่าวได้กล่าวถึงกรณีของการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายยึดสถานทูต และจับตัวประกันที่สถานทูตอิสราเอลประจำประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2515

ในงานชิ้นแรก เป็นการเปรียบเทียบวิกฤตการณ์จับตัวประกัน 3 ครั้ง[13] ของกลุ่มก่อการร้ายกันยาทมิฬ ระหว่างปี พ.ศ. 2514-2515 Miller พบว่าการก่อการทั้ง 3 ครั้ง แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการทางด้านการรับรู้และปรับเปลี่ยนรูปแบบของการเจรจาต่อรองระหว่างกลุ่มผู้ก่อการร้ายและรัฐบาล ตัวอย่างเช่น ความผิดพลาดของกระบวนเจรจาต่อรองระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นของเยอรมัน กับกลุ่มผู้ก่อการร้ายกันยาทมิฬ เมื่อครั้งจับนักกีฬาชาวอิสราเอลเป็นตัวประกันในปี พ.ศ. 2514 เป็นสาเหตุทำให้เกิดการฆาตกรรมหมู่ทั้งตัวประกัน และผู้ก่อการร้ายทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่ทำให้กลุ่มผู้ก่อการที่ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2515 และรัฐบาลไทย เพิ่มความระมัดระวังในกระบวนการเจรจา มิให้มีความผิดพลาดและขาดตอน ในขณะเดียวกันถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะถือได้ว่าการแก้ไขปัญหากรณีสถานทูตอิสราเอลเป็นความสำเร็จ ปฏิบัติการของกลุ่มก่อการร้ายที่ประเทศไทย ถือเป็นความล้มเหลวของกลุ่มผู้ก่อการร้ายเอง ซึ่งก็ส่งผลต่อรูปแบบการเจรจาต่อรองในเหตุการณ์จับตัวประกันที่เมือง คาร์ทูม ประเทศ ซูดาน ในปีเดียวกัน ที่ทำให้ผู้ก่อการตัดสินใจสังหารตัวประกันโดยไม่คำนึงถึงกระบวนการเจรจาต่อรองกับรัฐบาล เพราะผู้ก่อการต้องการแสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในการปฏิบัติการว่าจะไม่ยอมอ่อนข้อให้กับรัฐบาลใดๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวถือเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่สูญเสียไปในการก่อการร้ายที่กรุงเทพ ถึงแม้ว่างานของ Miller ชิ้นนี้จะแสดงให้เห็นถึงความมีเหตุมีผลของผู้ก่อการร้าย (Rationality) ความสำคัญของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ต่อสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน (Path-Dependence) ความสำคัญของบริบทอันสามารถกำหนดบทบาทของตัวแสดงและผลของเหตุการณ์ (Contextual Determinant) หรือ การนำเสนอในเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) จุดบกพร่องของงานชิ้นนี้อยู่ที่ว่า บทความเป็นการวิเคราะห์บนการสันนิษฐานของผู้ศึกษามากกว่าเป็นการวิเคราะห์ในเชิงลึก เนื่องจากข้อมูลที่ผู้ศึกษาใช้เป็นข้อมูลทุติยภูมิซึ่งไม่สามารถอธิบายการกระทำของทั้งผู้ก่อการร้ายและรัฐได้ชัดเจนนัก

ในงานชิ้นต่อมา Miller ศึกษาการก่อการร้ายจับตัวประกันที่สถานทูตอิสราเอลประจำประเทศไทย เมื่อ ปี พ.ศ. 2515 เป็นการเฉพาะ นอกเหนือจากการลำดับเหตุการณ์ ตั้งแต่การยึดสถานทูต การเจรจา และการแก้ไขปัญหา แล้ว Miller ยังคงใช้ข้อโต้แย้งเดิมว่าประสบการณ์ของการฆาตกรรมหมู่ที่เมือง มิวนิก เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ทั้งผู้ก่อการร้าย และฝ่ายรัฐบาลที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ที่กรุงเทพ ระมัดระวังและให้ความสำคัญกับการเจรจา ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เหตุการณ์คลี่คลายไปในทางสันติ กระนั้น Miller ก็ยังเห็นว่ากรณีการก่อการร้ายในประเทศไทยในครั้งนี้ เป็นกรณีที่มีความแปลกประหลาด จนนำไปสู่การตั้งข้อสังเกตุไว้หลายประการด้วยกัน เช่น ทำไมกลุ่มผู้ก่อการร้ายไม่เลือกที่จะก่อเหตุที่ยุโรป? ทำไมกลุ่มผู้ก่อการร้ายเลือกที่จะปฏิบัติการในวันสำคัญอย่างวันสถาปนามงกุฎราชกุมารของไทย? ทำไมกลุ่มผู้ก่อการจึงยอมจำนน? การดำเนินการเจรจาของรัฐบาลไทยมีความแตกต่างจากรัฐบาลอื่นอย่างไร? เป็นต้น ถึงแม้ว่าการตั้งข้อสังเหตุดังกล่าวจะมีความน่าสนใจ คำถามเหล่านั้นแสดงให้เห็นว่าการศึกษาการก่อการร้ายต้องเผชิญกับข้อจำกัดประการสำคัญคือ การเข้าถึงข้อมูล ซึ่งในขณะเดียวกันก็ทำให้คำถามเหล่านั้นเป็นตัวบ่งชี้ถือข้อบกพร่องที่มีอยู่ในการศึกษาชิ้นนี้

ดังนั้นงานวิจัย “รัฐไทยกับการใช้สันติวิธีแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายจับตัวประกันในอดีต” จึงมุ่งที่จะเผชิญกับความท้าทายดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ที่มุ่งใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ซึ่งให้ความสำคัญกับแนวทางการศึกษาแบบประวัติศาสตร์มานำเสนอ งานวิจัยใช้ข้อมูลทั้งจากแหล่งข้อมูลชั้นต้น (Primary Sources) และแหล่งข้อมูลชั้นรอง (Secondary Sources) ในส่วนของข้อมูลชั้นต้น ผู้วิจัยเน้นที่การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ อาทิ คุณทวี นภากร ซึ่งเคยเป็นล่ามภาษาอาหรับในการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทย และกลุ่มผู้ก่อการร้ายกันยา ทมิฬ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และคุณชัยพฤษก์ แสวงเจริญ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในผู้คลี่คลายปัญหาการยึดสถานทูตพม่าในปี พ.ศ. 2542 นอกจากนั้นงานวิจัยยังใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากแหล่งอื่นๆ เช่นบทสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้อง บันทึกความทรงจำ และคำแถลงการณ์ของรัฐบาล เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าการเข้าถึงข้อมูลชั้นต้นดังกล่าวนี้เป็นลักษณะเด่นของงานวิจัยชิ้นนี้ ในส่วนของข้อมูลชั้นรองงานวิจัยมุ่งเน้นไปที่ หนังสือ บทความจากวารสารทางวิชาการจากทั้งในและต่างประเทศ และข่าววิเคราะห์

ถึงแม้ว่างานวิจัยฉบับนี้จะมุ่งศึกษาวิกฤตการณ์ทั้ง 2 ครั้งเป็นสำคัญ งานวิจัยมิได้คิดว่าเหตุการณ์จับตัวประกันอื่นที่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย เช่นการยึดโรงพยาบาลราชบุรีในปี พ.ศ. 2543 จะไม่มีความสำคัญ แต่เนื่องจากปัจจัยทางด้านเวลาของการวิจัยที่มีอย่างจำกัด และวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่มุ่งตอบคำถามการวิจัยว่าเหตุใดรัฐไทยจึงสามารถดำเนินการโดยสันติในการแก้ไขปัญหาการก่อการร้าย และมุ่งที่จะสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้สันติวิธีโดยรัฐในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทั้ง 2 ครั้ง ดังกล่าวเป็นสำคัญ ซึ่งงานวิจัยในลักษณะนี้ยังคงขาดแคลน การคัดเลือกกรณีศึกษาทั้ง 2 กรณี ซึ่งที่มีปัจจัยแวดล้อมใกล้เคียงกัน จึงเป็นสิ่งที่งานวิจัยพิจารณาเป็นพิเศษ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาความเหมือนของการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายในทั้ง 2 กรณี เพื่อหาคำอธิบายของการใช้สันติวิธีในการยุติความรุนแรง และสร้างพื้นฐานทางทฤษฎีเพื่อการโต้แย้งในอนาคต และเป็นพื้นฐานในการศึกษาความล้มเหลว หรือความสำเร็จของรัฐไทยในการแก้ไขปัญหาการจับตัวประกันต่อไปในอนาคต[14]

งานวิจัยจะประกอบด้วยเนื้อหาสาระทั้งหมด 5 ส่วนด้วยกัน คือ ในส่วนแรกเป็นบทนำ ซึ่งได้กล่าวถึงความสำคัญของหัวข้อการวิจัย การสำรวจองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง รูปแบบการวิจัย ประโยชน์และขอบเขตการวิจัย ส่วนที่ 2 จะว่าด้วยกรอบความคิดที่ใช้ในการสร้างสมมติฐานในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยแนวความคิดที่ว่าด้วย “รัฐ” “การก่อการร้าย” และ “การไม่ใช้ความรุนแรง” ส่วนที่ 3 กล่าวคือภูมิหลังของกลุ่มการก่อการร้ายทั้ง 2 กลุ่ม และ บรรยายขั้นตอนและมาตรการแก้ไขปัญหาของรัฐไทยในทั้ง 2 เหตุการณ์ ส่วนที่ 4 จะกล่าวถึงการวิเคราะห์ข้อมูล และการพิสูจน์สมมติฐาน และส่วนสุดท้าย เป็นบทสรุปและข้อจำกัดของงานวิจัย

2. กรอบการวิเคราะห์และสมมติฐาน

ประการแรก งานวิจัยจะขอกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวข้องกับ “รัฐ” “การก่อการร้าย” และ “สันติวิธี” หรือ “การไม่ใช้ความรุนแรง” เพื่อสร้างกรอบการวิเคราะห์ และสมมติฐานในการศึกษา การที่งานวิจัยเริ่มต้นจากแนวคิดดังกล่าว ก็เพราะกรณีศึกษาการแก้ไขปัญหายึดสถานทูตทั้ง 2 ครั้ง แสดงให้เห็นถึงกระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทั้ง 3 ซึ่งโดยปกติทั่วไป สันติวิธี หรือ การไม่ใช้ความรุนแรงดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่แปลกปลอมในความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐ และการก่อการร้าย เนื่องจากแนวความคิดดั้งเดิมที่ว่าด้วยรัฐ มักจะมุ่งประเด็นไปที่ความมั่นคง ในแง่อธิปไตยแห่งรัฐ ถือเป็นการมองรัฐในแบบแข็งและตายตัว (Rigid) การก่อการร้าย จึงเป็นการบ่อนทำลาย และภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ ข้อจำกัดดังกล่าวก็เป็นสาเหตุประการสำคัญ ที่นำไปสู่วิธีการแห่งความรุนแรงมากกว่าการไม่ใช้ความรุนแรง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในความเป็นจริงของทั้ง 2 กรณีศึกษากลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้ จึงพยายามนำเสนอความเข้าใจ และความสัมพันธ์ของแนวคิดทั้ง 3 ในมุมมองใหม่ กล่าวคือ เมื่อความเข้าใจรัฐเปลี่ยน และเมื่อความเข้าใจต่อการก่อการร้ายเปลี่ยน ความรุนแรงในฐานะที่เป็นผลของการปฏิบัติบัติการของรัฐในลักษณะเดิมก็จะลดลง และเปิดทางให้กับกระบวนการแห่งสันติวิธี ซึ่งกรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ ก็จักได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสันติวิธีสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และยังสามารถรักษาการดำรงอยู่ของรัฐได้อย่างเป็นแน่แท้เช่นกัน

2.1. แนวความคิดว่าด้วยรัฐ

ในความเข้าใจโดยทั่วไป “รัฐ” เป็นองค์กรทางการเมืองที่มีความซับซ้อน และประกอบขึ้นด้วยปัจจัย 4 ประการคือ อำนาจอธิปไตย (sovereignty) ดินแดนที่แน่นอน (defined territory) รัฐบาล (government) และประชาชน (population) จากแนวคิดดังกล่าว รัฐถูกเข้าใจว่าเป็นประชาคมทางการเมืองซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นโดยประชาชนที่อาศัยอยู่ในดินแดนหนึ่งดินแดนใดที่มีขอบเขตที่แน่นอน และชัดเจน โดยประชากรและดินแดนนั้นดำรงเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลเพียงรัฐบาลเดียว[15] ในการมองรัฐในฐานะที่เป็นรัฐสมัยใหม่ (Modern State) เช่นนี้ เป็นการมองรัฐในลักษณะรูปธรรม หรือในแง่ของตัวบทกฎหมาย (Legal approach)[16]

อย่างไรก็ตาม รัฐสามารถศึกษาในมุมมองทางโครงสร้างและหน้าที่ (Structural-functional perspective) ได้เช่นกัน ในทางรูปธรรมรัฐหมายถึงเครื่องมือในเชิงสถาบันที่ถูกจัดการอย่างดี (the organized institutional machinery)[17] รัฐจะถูกจัดตั้งสำหรับดำเนินการตัดสินใจทางการเมืองและบังคับใช้กฎหมายและกฎระเบียบของรัฐบาล รัฐ เกิดขึ้นพร้อมๆกับเครื่องมือทางอำนาจที่เฉพาะเจาะจง แต่มิได้ยึดติดกับอำนาจส่วนบุคคลใด มุมมองในเชิงโครงสร้างหน้าที่นี้จะสนใจบทบาท และหน้าที่ของรัฐบาลในฐานะที่เป็นตัวแทนของรัฐ รัฐบาลจะเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง เป็นองค์กรที่ใช้อำนาจของรัฐในการบริหารจัดการเพื่อการดำรงอยู่ของรัฐ รัฐบาลย่อมพยายามรวบอำนาจเข้ามาไว้ที่ศูนย์กลางเพื่อการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรักษาความมั่นคง การดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย การให้

สวัสดิการทางสังคม การจัดการกับความขัดแย้งในสังคม และรัฐบาลก็เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะบ่งชี้ได้ถึงความอยู่รอดและความรุ่งเรืองของรัฐ

หากมองรัฐในแง่นามธรรม อาจารย์ชัยอนันต์ สมุทวนิช กล่าวว่าการอธิบายลักษณะของรัฐในเชิงนามธรรมสมควรพิจารณาประกอบกับการมองรัฐในทางรูปธรรมโดยเฉพาะแนวความคิดเกี่ยวกับเหตุผลของรัฐ (raison d'état)[18] แนวคิดดังกล่าวเป็นความพยายามเชื่อมโยง รัฐ รัฐบาล สังคมเข้าด้วยกัน[19] เหตุผลของรัฐเป็นการอธิบายรัฐในเชิงอุดมการณ์ ซึ่งรัฐแต่ละรัฐมีอยู่ อุดมการณ์เหล่านี้ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์อันตอบสนองต่อแรงกดดันที่เกิดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกรัฐ ดังนั้นในมุมมองนี้เป็นความพยายามในการทำความเข้าใจหลักการของรัฐที่มีอยู่ในห้วงเวลาหนึ่งๆ ซึ่งโครงสร้างทางการเมืองนั้นๆ เป็นสิ่งสะท้อนของการก่อตัว การดำรงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงของเหตุผลของรัฐ เหตุที่อุดมการณ์ หรือเหตุผลของรัฐจำต้องมีความเป็นพลวัตร เนื่องจากอุดมการณ์มีความเกี่ยวข้องกับความอยู่รอด และการสร้างความชอบธรรมในการธำรงอยู่ของรัฐ เมื่อรัฐเผชิญหน้ากับความเสื่อมถอย ไม่ว่าจะเกิดจากความขัดแย้งในสังคม หรือภัยคุกคามจากภายนอกเหตุผลของรัฐก็จำต้องปรับเปลี่ยน และในท้ายที่สุดกลไกของรัฐโดยเฉพาะรัฐบาลก็ต้องปรับเปลี่ยนการบริหารใหม่ให้สอดรับกับเหตุผลใหม่ของรัฐ

การนำเสนอประเด็นในเรื่องเหตุผลของรัฐนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่า รัฐจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับตัวต่อแรงกดดันจากทั้งภายในและภายนอก ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเหตุผลของรัฐมิควรที่จะมีความแข็งและตายตัว หากแต่จะต้องปรับปรุงและปรับเปลี่ยนอย่างเป็นพลวัตร เพื่อสรรสร้างกลไกของรัฐที่เหมาะสมต่อประเด็นและปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมการเมือง ทั้งนี้โดยมีจุดหมายอันสูงสุดคือความชอบธรรมของการธำรงอยู่ของรัฐ ในประเด็นดังกล่าว อาจารย์ชัยอนันต์ สมุทวนิช เชื่อว่าหากไม่มีการปรับเปลี่ยนเหตุผลของรัฐให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่กดดันรัฐ กลไกของรัฐก็จะหมดเหตุผลที่จะขยาย หมดเหตุผลที่จะอ้างความชอบธรรม เพราะขาดวิญญาน และขาดอุดมการณ์ชี้นำ[20]

ดังนั้นรัฐต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการทางสังคม องค์ประกอบอื่นๆ และมาตรการทางเลือกที่ไม่ใช่การใช้กลไกการบังคับและความรุนแรง ซึ่งเป็นแนวคิดประการสำคัญของสำนักพหุนิยม (pluralism) ที่ เน้นพลังทางการเมืองของกลุ่มที่หลากหลาย และคิดว่าผู้นำทางการเมืองจะถูกจำกัดอำนาจโดยพลังอำนาจของกลุ่มต่างๆ อีกทั้งแนวคิดของสำนักนี้ ยังสนใจในเรื่องของกระบวนทางการเมืองและกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองของรัฐซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ในกระบวนการดังกล่าวจะมีตัวแสดงที่เข้ามามีบทบาทแตกต่างกันไปตามประเด็นปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น สุดท้ายในกระบวนการในบริบทของสังคมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง รัฐมีหน้าที่ในการสร้างพื้นฐานความสงบสุขของสังคม ซึ่งจะต้องมาจากการยอมรับในเครื่องมือและสถาบันของรัฐในการแก้ไขปัญหา[21] เหตุผลของรัฐนั้นสามารถถูกปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา รัฐมิใช่องค์ประกอบทางการเมือง ที่ต้องสร้างเสริมความเข้มแข็งโดยการเพิ่มอำนาจทางความมั่นคงที่อิงกับอำนาจอธิปไตยเสมอไป เมื่อเป็นเช่นนั้น กระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในรัฐ ก็มิได้นำไปสู่กระบวนการแห่งความรุนแรงเสมอไป เมื่องานวิจัยชิ้นนี้มุ่งแสดงให้เห็นว่าเหตุผลของรัฐนั้นสามารถและสมควรที่จะเปลี่ยนแปลงได้นั้น เป็นการเน้นถึงแนวทางในการศึกษารัฐที่เป็นทางเลือก แน่นอน

ความสำคัญของความมั่นคงในแบบเดิมน่าจะยังคงมีอยู่ แต่สิ่งสำคัญคือ ลักษณะและรูปแบบของความมั่นคงจำต้องเปลี่ยนไป มิใช่แต่เรื่องของอำนาจอธิปไตยทั้งหมด อีกทั้งกลไกของรัฐในการสร้างความมั่นคงนั้นก็สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงไป และการสร้างกลไกความมั่นคงเดิมไม่ว่าจะเป็นการสร้างก่อกำลัง หรือการเลือกยุทธวิธีแห่งความรุนแรงก็ไม่สามารถรับประกันได้เสมอไปว่าจะนำมาซึ่งความมั่นคง

2.2. แนวคิดว่าด้วยการก่อการร้าย

นักวิชาการ และนักกำหนดนโยบายต่างมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าการก่อการร้ายเป็นการกระทำที่ใช้หรือข่มขู่ว่าจะใช้ความรุนแรงต่อพลเรือน เพื่อวัตถุประสงค์หรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง[22] กระนั้นการสร้างคำนิยามที่แน่นอนยังคงเป็นปัญหาสำคัญของกระบวนการศึกษาการก่อการร้าย เนื่องจากนับแต่อดีต การก่อการร้ายเป็นการอธิบายการกระทำอันรุนแรงหลายลักษณะของกลุ่มคนหลายกลุ่ม ซึ่งต่างก็มีลักษณะและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป การศึกษาการก่อการร้ายจึงเป็นเรื่องของการตีความ ซึ่งก็จะเห็นได้ว่าการนิยามการก่อการร้ายขึ้นอยู่กันความเข้าใจ และทัศนคติของผู้ศึกษา ผู้ที่ได้รับผลกระทบและผู้กระทำ เป็นสำคัญ[23]

ความคลุมเครือของการก่อการร้าย ยังเกี่ยวข้องกับปัญหาของการตีความในเรื่องวัตถุประสงค์ของการก่อการร้าย ดังจะเห็นได้ว่าการก่อการร้ายบางครั้งถูกตีความในทางทหาร ทางกฎหมาย อาชญากรรม และทางการเมือง[24] หรือบางครั้งการตีความครอบคลุมถึงการสร้างมาตรฐานทางมายาคติ ซึ่งนำไปสู่ข้อโต้แย้งที่ว่าการก่อความรุนแรงมีความชอบธรรมหรือไม่ จนบางครั้งมีข้อโต้แย้งกลับว่าการกระทำหรือผู้ที่ก่อความรุนแรงนั้นไม่สามารถที่จะกล่าวได้ว่าเป็นการก่อการร้ายหรือผู้ก่อการร้าย เพราะการกระทำและความรุนแรงดังกล่าวมีเหตุผลและที่มาที่มีความชอบธรรมเพียงพอ เห็นได้ชัดเจนที่สุดว่าผู้ก่อความรุนแรงไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือกลุ่มบุคคลนอกรัฐ ไม่ปรากฏให้เห็นว่าบุคคลเหล่านั้นกล่าวว่าการกระทำของตนเองเป็นการก่อการร้าย ความคลุมเคลือเห็นได้จากการสร้างนิยาม 2 มาตรฐานของการกระทำที่เข้าใจว่าเป็นการก่อการร้ายเช่น ในบางกรณีผู้กระทำความรุนแรง หรือผู้ก่อการร้ายของคนกลุ่มหนึ่งกลายเป็น “นักรบเพื่อเสรีภาพ” (freedom fighter) ของคนอีกกลุ่มหนึ่ง เช่น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การต่อต้านลัทธิอาณานิคม ถูกอธิบายภายใต้บริบทของการปลดปล่อยประเทศโลกที่ 3 มากกว่าจะเป็นการก่อการร้าย[25] ผู้ก่อการร้ายจึงถูกนิยามว่าเป็นผู้กล้าที่ต่อสู้เพื่อปลดปล่อยประเทศของตน ในหลายกรณีนักรบเพื่อเสรีภาพยังสามารถใช้กับการก่อการของกลุ่มชาติพันธ์นิยม ซึ่งต่อต้านรัฐบาลเพื่อสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกันกับชนกลุ่มใหญ่ ในบางกรณีผู้ก่อการร้ายในสายตาของคนกลุ่มหนึ่ง อาจเป็นนักสู้ในสงครามการปลดปล่อยอันบริสุทธิ์ (crusade) ของคนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้[26]

ความพยายามของการนิยามการก่อการร้ายมักจะเกี่ยวข้องกับคำถามที่ว่าใครเป็นคนทำ และทำไปเพื่ออะไร ซึ่งสร้างความสับสนในการศึกษาการก่อการร้ายจนนักวิชาการบางส่วนมองเห็นว่าความพยายามในการหาคำนิยามและความเข้าใจร่วมกันนั้น เป็นสิ่งที่ไม่สมควรจะได้รับความสนใจ อย่างไรก็ตามหากตั้งคำถามใหม่ว่า การกระทำอันใดที่ถือได้ว่าเป็นการก่อการร้ายอาจจะเป็นจุดเริ่มต้นที่น่าสนใจในการทำความ

เข้าใจการก่อการร้าย ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้มองว่าการก่อการร้ายเป็นวิธีการ (method) อย่างหนึ่ง[27] เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการทางการเมืองบางอย่าง โดยไม่จำกัดว่าใครเป็นผู้ดำเนินการเรียกร้อง ดังนั้นการก่อการร้ายจึงหมายถึง การใช้หรือข่มขู่ว่าจะใช้ความรุนแรงเพื่อประโยชน์ทางการเมือง การก่อการร้ายนั้น เป็นวิธีการที่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นในหมู่เป้าหมายมากกว่าเหยื่อ ซึ่งเป็นพลเรือนที่ได้รับผลกระทบโดยตรง การก่อการร้ายนั้นสามารถเป็นยุทธวิธีทั้งของผู้ที่อยู่ในสถานภาพด้อยกว่า เป็นได้ทั้งยุทธวิธีของรัฐในรูปแบบของเครื่องมือทางนโยบาย และเป็นได้ทั้งผู้ก่อความไม่สงบโดยใช้การก่อการร้ายควบคู่กับการทำสงคราม

นอกจากนั้นสิ่งที่พึงต้องสร้างความกระจ่างชัดคือการก่อการร้ายนั้น มิได้จำกัดอยู่เพียงความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อพลเรือนเพื่อเป้าหมายทางการเมืองของกลุ่มบุคคลอันไม่ใช่รัฐ หากแต่รัฐ หรือรัฐบาลก็สามารถเป็นผู้กระทำการเหล่านั้นได้เช่นกัน[28] จะเห็นได้ว่าไม่ว่าทั้งรัฐบาลและกลุ่มนอกรัฐล้วนใช้ความรุนแรงต่อพลเรือนเพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการทางการเมืองทั้งสิ้น หากผู้ที่ติดตามและสนใจในประเด็นอันเกี่ยวข้องกับการก่อการร้าย และยังคงยึดถือว่ากลุ่มอันอยู่นอกรัฐเท่านั้นที่สามารถการเป็นผู้ก่อการร้ายนั้น จะนำไปสู่ความเข้าใจผิดที่ว่ารัฐมีความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรง ถึงแม้ว่ารัฐจะมีสิทธิในการใช้กำลัง (Authority to use force) แต่นั่นมิได้หมายความว่า การใช้กำลังจะเกิดขึ้นบนความชอบธรรม อย่างไรก็ตาม การศึกษาการก่อการร้ายในลักษณะนี้ ยังคงไม่ได้รับความสนใจมากเท่าที่ควรจากแวดวงวิชาการ เนื่องจากความเป็นจริงที่ว่าการก่อการร้ายที่รัฐเป็นผู้กระทำ หรือสนับสนุนให้กลุ่มการก่อการร้ายกระทำเป็นสิ่งที่คลุมเคลือว่าเกิดขึ้นโดยความต้องการของรัฐ หรือเป็นมาตรการโต้ตอบต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในจากกลุ่มที่ต่อต้านรัฐบาล (counterterrorism) ซึ่งก็เป็นเหตุให้กระบวนการศึกษาการก่อการร้ายมุ่งเน้นที่การกระทำของกลุ่มนอกรัฐและมาตรการแก้ไขปัญหาของรัฐมีมากกว่า[29] หรือสาเหตุอาจมาจากรัฐเองยังเป็นผู้สนับสนุนหลักในการศึกษาการก่อการร้าย ดังนั้นการพิสูจน์สมมติฐานว่ารัฐใดเป็นรัฐก่อการร้ายย่อมประสบความท้าทายอย่างไม่ต้องสงสัย

นักวิชาการทางด้านการก่อการร้ายแสดงทัศนะต่อมูลเหตุ และมาตรการการแก้ไขการก่อการร้ายอย่างหลากหลาย[30] แต่ก็มีความคิดเห็นร่วมกันประการหนึ่งว่าการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายโดยใช้ความรุนแรงและมาตรการทางความมั่นคงไม่สามารถแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายได้ เนื่องจากมูลเหตุของการก่อการร้ายเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและความรุนแรงทางโครงสร้าง ความรุนแรงรั้งแต่จะทำให้ปัญหาการก่อการร้ายให้มีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้น ข้อคิดเห็นจากนักวิชาการยังเห็นเหมือนกันอีกประการหนึ่งว่า การแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายที่ยึดมั่นอยู่ในมิติทางการทหาร และบูรณภาพของความเป็นรัฐดูเหมือนจะล้าหลัง แนวความคิดดังกล่าวดูเหมือนจะบิดเบือนความเข้าใจถึงที่มาของการก่อการร้าย โดยการตั้งสมมติฐานว่าการก่อการร้ายคือสงคราม (Terrorism is war) ซึ่งน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าเหตุการณ์ 9/11 ทำให้แนวคิดนี้ยังคงเป็นแนวคิดที่ครอบงำกระบวนการการต่อต้านการก่อการร้ายอยู่ในปัจจุบัน[31] ในความเป็นจริง หากกล่าวถึงเรื่องของการหามาตรการป้องกันการก่อการร้ายที่ถูกเชื่อว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ การใช้ความรุนแรงเป็นแนวนโยบายหลัก หรือการรับรองมายาคติที่ว่ารัฐมีความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ดูเหมือนจะไม่สัมฤทธิ์ผล ความล้มเหลวของรัฐในการแก้ไขปัญหา

สะท้อนให้เห็นถึงโอกาสของการเปลี่ยนแปลงมายาคติของความมั่นคงแห่งรัฐ และการก่อการร้าย ที่ว่าความอยู่รอดของรัฐจากภัยคุมคามการก่อการร้ายไม่สามารถรับรองได้โดยการใช้มาตรการความรุนแรง ในขณะเดียวกันการสร้างมายาคติว่าผู้ก่อการร้ายเป็นผู้สร้างความรุนแรงอย่างไร้เหตุผล หรือเป็นผู้ที่ฝักใฝ่ในอำนาจและความรุนแรง ก็เป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงที่ว่าผู้ก่อการร้ายคือกลุ่มคนที่ต้องการแสดงออกซึ่งความคับข้องใจอันเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เป็นต้น ดังนั้นจึงมีนักวิชาการเริ่มที่จะกล่าวถึงการใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหา

การก่อการร้ายอาจเริ่มจากการมองว่าเป็นเรื่องของการเมือง ดังนั้นมาตรการทางการเมืองก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายที่ดีกว่ามาตรการทางทหาร และความมั่นคง แนวความคิดดังกล่าวนี้เป็นการตอบโต้แนวความคิดดั้งเดิมที่ว่า รัฐไม่ควรที่จะเจรจาต่อรองกับกลุ่มการก่อการร้าย เนื่องจากผู้ก่อการร้ายไม่สมควรที่จะได้รับการตอบโต้โดยสันติ ซึ่งถือเป็นการให้ความชอบธรรมกับการก่อการร้าย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นมาตรการแก้ไขปัญหาที่ปราศจากการทำความเข้าใจการก่อการร้ายว่าเป็นยุทธวิธีทางการเมือง ที่ใช้เพื่อสร้างอำนาจในการเจรจาต่อรอง[32] ดังนั้นหากพิจารณาในแง่ของโครงสร้างทางการเมือง การสร้างความเท่าเทียมกันภายใต้ระบอบการปกครองประชาธิปไตยเป็นมาตรการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายที่มีประสิทธิภาพได้อีกทางหนึ่ง[33] ถึงแม้ว่าระบอบการปกครองประชาธิปไตยจำต้องเผชิญกับทางแพร่งแห่งความเป็นจริงที่ว่า เสรีภาพนำไปสู่ความสุ่มเสี่ยงต่อการก่อการร้าย การศึกษาต่างๆพบว่าระบอบการปกครองประชาธิปไตย มิได้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายแต่อย่างใด การสร้างมาตรการอันเด็ดขาดและรวดเร็วในการจัดการกับปัญหาการก่อการร้ายนี้เอง ที่เพิ่มความสุ่มเสี่ยงที่จะนำไปสู่การละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้กำหนดนโยบาย หรือผู้ปกครองในรัฐประชาธิปไตยต้องเริ่ม ทำความเข้าใจว่าการก่อการร้ายมีความสัมพันธ์อย่างแบ่งแยกไม่ออกกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นสิ่งที่สำคัญ การสร้างแนวร่วมทางการเมืองตามระบอบการปกครองประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้ง จึงเป็นวิธีที่เหมาะสมการกับการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายในระยะยาว[34]

นอกจากนั้นการบังคับใช้กฎหมาย การข่าวกรอง และการเจรจาก็ควรที่จะถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด[35] เช่น Tom H. Hastings ได้ให้ความสำคัญกับการบังคับใช้กฎหมาย และการกระทำแบบไร้ความรุนแรงของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเน้นถึงการทำความเข้าใจ และสนับสนุนการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในกระบวนการเจรจา[36] วิธีการดังกล่าวถือเป็นแนวทางสันติวิธีที่เชื่อว่ามายาคติที่สร้างความเป็นศัตรูแก่เรา สามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อการสนทนาเริ่มขึ้นซึ่งในท้ายที่สุดจะนำไปสู่การให้อภัย[37] นอกจากนั้น การแก้ไขปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ก็เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาระยะยาว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความยากจน และความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมเป็นปัญหาที่สำคัญของการก่อการร้าย

หากผู้ศึกษาการก่อการร้ายไม่ตระหนักถึงข้อคิดที่กล่าวมาข้างต้น การแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายด้วยมาตรการทางความมั่นคงที่รุนแรง ก็รั้งจะก่อให้เกิดผลสะท้อนกลับที่รุนแรงจากการก่อการร้ายไม่ว่าผู้กระทำจะเป็นรัฐ หรือกลุ่มที่ไม่ใช่รัฐ และที่สำคัญที่สุดความรุนแรงจะบิดเบือนรากฐานของปัญหาการก่อการร้าย และริดรอนสิทธิและเสรีภาพและความเป็นประชาธิปไตยในระบบการเมืองหนึ่งๆ ดังนั้นงานวิจัย

ชิ้นนี้มีข้อโต้แย้งที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการก่อการร้าย ว่ามาตรการทางความมั่นคงที่ใช้ความรุนแรง เช่นการทำสงครามการก่อการร้ายจะบิดเบือนความเป็นจริงของโลกซึ่งเต็มไปด้วยความรุนแรงทางโครงสร้างในซับซ้อนและรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้ก็จะเป็นเชื้อแห่งความโกรธแค้นอันนำไปสู่การสร้างความรุนแรงทางตรงได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด[38] ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่นักวิชาการทางสันติวิธีสนับสนุนเช่นกัน

2.3. แนวคิดสันติวิธี หรือการปฏิบัติการไร้ความรุนแรง

แนวคิดการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเป็นแนวคิดหนึ่งของการศึกษาการไม่ใช้ความรุนแรง หรือเป็นสิ่งที่กำเนิดขึ้นจากแนวความคิดการปฏิเสธความรุนแรง เช่นเดียวกับแนวความคิด สันตินิยม หรืออหิงสา[39] สันติวิธีหรือ การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงนั้น มีข้อแตกต่างที่เด่นชัดจากแนวความคิดข้างต้นทั้ง 2 คือ สันติวิธี หรือการปฏิบัติการไร้ความุรนแรงจะมุ่งที่การปฏิบัติการในเชิงการกระทำ (action) เน้นถึงการกระบวนการทางสังคมและการเมืองมากกว่าอุดมคติ และธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดสันตินิยม และอหิงสาตรงที่ทั้ง 2 แนวคิดยิดติดกับหลักคิดทางศาสนาและคุณธรรม โดยพื้นฐานแล้วแนวความคิดของการปฏิบัติการไร้ความรุนแรง เป็นสิ่งว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เนื่องจากมนุษย์ถือได้ว่ามีความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกันโดยธรรมชาติ และความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจของบุคคลตามกล่าวนี้ จะถูกกำหนดด้วยโครงสร้างทางกฎหมาย จารีตประเพณี หรือการยอมรับในอำนาจของผู้อื่นโดยความสมัครใจ

ยีน ชาร์ป เป็นผู้ที่นำเสนอแนวความคิดทางเลือกนี้ขึ้น และได้ศึกษาการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงโดยได้นำเอาแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับการอธิบายความจำเป็น มูลเหตุ และปัจจัยของการใช้การปฏิบัติการไร้ความรุนแรง อำนาจโดยเฉพาะอำนาจทางการเมืองนั้น จำเป็นต้องมีแหล่งที่มา ได้แก่ อำนาจหน้าที่ ทักษะ ความรู้ และอำนาจในการให้คุณและโทษ ซึ่งที่มาของอำนาจทั้งหมดเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับการเชื่อฟัง และความร่วมมือของผู้ที่อยู่ใต้ขอบเขตของอำนาจนั้นๆ เมื่อวิเคราะห์ในประเด็นดังกล่าวก็จะเห็นได้ว่า อำนาจของผู้ปกครอง หรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความยินยอม และยอมรับในโครงสร้างอำนาจให้ดำรงอยู่ แม้อำนาจที่ดำรงอยู่จะอยู่ได้ด้วยเครื่องมืออันใด ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทางการเมืองหรือกฎหมาย อำนาจนั้นจะไม่ก่อเกิดหากไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชน[40] ดังนั้นการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจึงให้ความสำคัญวิธีการแสดงถึงการไม่ยอมรับอำนาจ เพื่อการสร้างอำนาจต่อรองกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า เมื่อปัจเจกบุคคลสามารถเลือกที่จะยอมรับอำนาจของผู้อื่น ปัจเจกก็สามารถที่จะเลือกที่จะไม่ยอมรับอำนาจนั้นได้เฉกเช่นเดียวกัน ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางอำนาจ จึงไม่สามารถที่จะแก้ไขได้โดยวิธีการของความนิ่งเฉย หรือการไม่กระทำ (Inaction) หากแต่การแก้ไขปัญหาจะต้องริเริ่ม และดำเนินการโดยการกระทำ (Action) บางสิ่งบางอย่าง เช่นการประท้วงหรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง การไม่ให้ความร่วมมือ การแทรกแซง เพื่อเป็นการกระทำเพื่อก่อให้เกิดภาวะขัดแย้ง หรือปฏิเสธที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อสร้างอำนาจ[41]

โดยสรุปงานศึกษาของยีน ชาร์ป ได้อธิบายเรื่องราวของการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงในบริบทความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางอำนาจการเมืองของบุคคล 2 กลุ่มซึ่งมีอำนาจทางการเมืองต่างกัน ถึงแม้ว่ายีน ชาร์ปจะสนใจกับการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงในการป้องกันสงคราม เขาสนใจการสร้างพลังแห่งมวลชน เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับผู้ปกครองซึ่งดำรงอยู่ในสภาวะแห่งอำนาจที่เหนือกว่า แม้ว่างานศึกษาดังกล่าวจะเป็นงานที่มีกระบวนการศึกษาอย่างเป็นระบบ และพยายามอธิบายความไม่รุนแรงในมุมมองที่นอกเหนือจากการเป็นเรื่องของความศรัทธา และศาสนา สิ่งที่หายไปในงานเขียนของยีน ชาร์ปคือการศึกษาสันติวิธีของรัฐ[42] ชาร์ปมุ่งอธิบายกรอบความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้ปกครอง และประชาชน และพยายามตั้งคำถามที่ประชาชนว่าทำอย่างไรที่ประชาชนจะสามารถมีอำนาจเรียกร้องต่อรัฐบาลโดยไม่ใช้ความรุนแรง เมื่อพิจารณาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทของรัฐ และสังคมการเมืองหนึ่งๆ การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมิจำเป็นที่จะต้องกระทำโดยภาคประชาชน หรือผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองน้อยกว่าเสมอไป หากแต่ในบางครั้งภาครัฐ หรือผู้ปกครองสามารถดำเนินมาตรการดังกล่าวได้เช่นกัน ซึ่งอาจารย์ชัยวัฒน์ สถาอนันท์ ได้ศึกษาประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจ

การทำความเข้าใจการไม่ใช้ความรุนแรงในมุมมองของภาครัฐนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาว่าแนวความคิดดั้งเดิมของรัฐดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไป เมื่อเหตุผลของรัฐคือมิติของความมั่นคงในลักษณะเก่า ที่มุ่งพัฒนาอำนาจทางการทหารเพื่อรักษาความอยู่รอดของตนเองจากภัยทั้งภายในและภายนอกไม่สามารถสร้างความมั่นคงของรัฐได้อย่างยั่งยืน และล้มเหลวที่จะสร้างความมั่นคงให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในรัฐ การเสนอความคิดในการใช้ความไม่รุนแรงของรัฐจึงเป็นแนวทางเลือกใหม่ที่น่าสนใจ แม้ว่าอาจารย์ชัยวัฒน์ สถาอนันท์ จะเน้นถึงเจ้าผู้ครองนครในการดำเนินการไร้ความรุนแรง การเข้าใจว่าผู้ครองนครนั้นเป็นตัวแทนของรัฐ ก็มิใช่สิ่งที่ผิดแปลกประการใด เพราะรัฐก็ต้องประกอบขึ้นด้วยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนรัฐนั่นเอง[43] อาจารย์ชัยวัฒน์ คิดว่า เจ้าผู้ครองนคร หรือผู้นำของรัฐโลกสมัยใหม่ผู้นำที่ใช้ความรุนแรงจะยังคงดำรงอยู่ หากแต่ผู้นำที่เลือกการไม่ใช้ความรุนแรงก็ยังคงเกิดขึ้นและมีอยู่ได้ในสังคมโลก การที่ผู้นำของรัฐเลือกยุทธวิธีแห่งการไม่ใช้ความรุนแรงมีเหตุผลรองรับอยู่หลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลทางด้านคุณธรรม ศาสนา หลักทางธรรมชาติของมนุษย์ หรือหลักในทางการบริหารและการปฏิบัติ (Practicality) ซึ่งในประการสุดท้ายเป็นสิ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสนใจ

หลักในทางปฏิบัติของผู้ปกครอง หรือรัฐบาล มักจะวิตกกังวลกับความอยู่รอดของรัฐ ความกินดีอยู่ดีของประชาชน และประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นเฉพาะหน้าในสังคม การลงทุนในความรุนแรงรั้งแต่จะทำให้ประเด็นดังกล่าวกลับตาลปัตร ตัวอย่างเช่น ประวัติศาสตร์พิสูจน์แล้วว่าการเพิ่มงบประมาณทางทหาร และการใช้ความรุนแรงไม่ทำให้ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมของประชาชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานของความขัดแย้ง ได้รับการแก้ไข การพัฒนาอาวุธร้ายแรง ไม่ได้ทำให้ผู้ครอบครองได้รับความมั่นคง และปลอดจากความหวาดระแวงระหว่างกัน[44] อีกทั้งหากผู้ครอบครองสามารถใช้อาวุธนิวเคลียร์เอาชนะสงครามได้ ก็มิได้เป็นการรับประกันว่ารัฐนั้นจะสามารถแก้ไขปัญหาอันเกิดจากผลของสงครามได้[45] และท้ายที่สุดกองกำลังทหารพิสูจน์แล้วว่าไม่สามารถเอาชนะการทำสงครามกองโจร และการก่อการร้ายได้

ดังนั้นหนทางแห่งการไม่ใช้ความรุนแรงจึงเป็นทั้งทางเลือกในทางปฏิบัติและทฤษฎี[46] จะเห็นได้ว่าแนวความคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงเหตุผลของรัฐที่เป็นพลวัตร และการให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้น ไม่เสมอไปที่กลไกและเครื่องมือทางความมั่นคงของรัฐจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ แนวคิดนี้ก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับนักวิชาการทางด้านก่อการร้าย ที่คิดว่าความรุนแรงไม่สามารถแก้ไขปัญหาการก่อการร้าย เนื่องจากมูลเหตุของปัญหาเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในสังคมมากกว่าสิ่งอื่นใด

จากการพิจารณาแนวคิด “รัฐ” “การก่อการร้าย” และ “การไม่ใช้ความรุนแรง” งานวิจัยชิ้นนี้โต้แย้งว่า สถานภาพของรัฐ ทั้งทางรูปธรรม และนามธรรม ไม่สามารถตั้งอยู่บนสมมติฐานแห่งความมั่นคงแบบดั้งเดิม และไม่สามารถดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศ รัฐจะต้องประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบทางการเมืองที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นปัจเจก และที่เป็นองค์กรทางการเมืองทั้งในและนอกรัฐ องค์ประกอบที่หลากหลายนี้ส่งผลประการสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงหลักการแห่งรัฐ ที่เคลื่อนย้ายออกจากการให้ความสำคัญกับความมั่นคงในแบบดั้งเดิมที่เน้นความรุนแรงและการพัฒนาและสะสมอาวุธ การศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับรัฐเช่นนี้ มีความสัมพันธ์อย่างน่าสนใจกับแนวความคิดเกี่ยวกับการก่อการร้าย และการไม่ใช้ความรุนแรง กล่าวคือแนวความคิดอย่างหลังทั้ง 2 ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของรัฐที่ยึดมั่นในทัศนคติทางความมั่นคงแบบดั้งเดิม ในทางหนึ่งนักวิชาการทางด้านการก่อการร้ายเห็นพ้องต้องกันว่าความรุนแรงไม่สามารถขจัดปัญหาการก่อการร้ายได้ เนื่องจากรากฐานของปัญหาอยู่ที่ความรุนแรงทางโครงสร้าง ซึ่งก็คือความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ดังนั้นการทำความเข้าใจสาเหตุของการก่อการร้ายจึงทำให้ทัศนะของรัฐต่อผู้ก่อการร้ายสามารถเปลี่ยนจากผู้ที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ มาเป็นผู้ที่แสดงออกซึ่งความคับข้องใจ ในอีกทางหนึ่งแนวคิดการไม่ใช้ความรุนแรงในมุมมองของรัฐกล่าวว่า ผู้ปกครองและรัฐสามารถดำเนินมาตรการสันติได้ เมื่อรัฐพิจารณาหลักในทางปฏิบัติ และมองเห็นประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาทางสังคม

และจากการพิจารณาแนวคิดดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้มีสมมติฐานในการศึกษาการใช้มาตรการสันติวิธีต่อการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายจับตัวประกันของรัฐไทย 2 เหตุการณ์ในอดีต อยู่ 4 ประการด้วยกัน กล่าวคือ

1. การกำหนดนโยบายและการดำเนินมาตรการโดยสันติของรัฐไทยเกิดขึ้นเมื่อเหตุผลของรัฐเคลื่อนย้ายออกจากการพิจาณาความมั่นคงแบบดั้งเดิมอันอิงกับอำนาจอธิปไตย เอกภาพ และบูรณภาพของรัฐ มาเป็นการคำนึงถึงความปลอดภัยและความมั่นคงของสังคมและประชาชนเป็นสำคัญ
2. การกำหนดนโยบาย และการดำเนินมาตรการโดยสันติของรัฐไทยเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ ผู้นำรัฐบาลมีทัศนคติต่อผู้ก่อการร้ายในทางที่ดี กล่าวคือรัฐพิจารณาว่าผู้ก่อการร้ายเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวที่แสดงออกถึงความคับข้องใจ มากกว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ

3. การกำหนดนโยบาย และการดำเนินมาตรการโดยสันติของรัฐไทยเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ รัฐเล็งเห็นถึงความสำคัญที่ว่าความรุนแรงไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายได้
4. การกำหนดนโยบาย และการดำเนินมาตรการโดยสันติของรัฐไทยเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ รัฐพิจารณาหลักในการปฏิบัติเป็นสำคัญ กล่าวคือรัฐพิจารณาแล้วเห็นว่าการแก้ไขปัญหามีแนวโน้มที่จะสำเร็จโดยการใช้สันติวิธี

3. ขั้นตอนการก่อการร้ายจับตัวประกันที่สถานทูตอิสราเอลและสถานทูตพม่าประจำประเทศไทย

การก่อการร้ายโดยการยึดสถานทูต เป็นรูปแบบหนึ่งของการก่อการร้ายที่ใช้ตัวประกันเป็นเครื่องมือในการต่อรอง ซึ่งในแต่ละกรณีก็จะมีความเหมือนและแตกต่างกันออกไป ในหัวข้อนี้จะมุ่งบรรยายรายละเอียดของการก่อการร้ายยึดสถานทูต และจับตัวประกันในกรณีของการก่อการร้ายยึดสถานทูตอิสราเอล เมื่อวันที่ 28-29 ธันวาคม พ.ศ. 2515 และกรณีการก่อการร้ายยึดสถานทูตพม่า เมื่อวันที่ 1-2 ตุลาคม พ.ศ. 2542 ตามลำดับ ทั้งนี้ การบรรยายจะแบ่งหัวข้อย่อยออกเป็น 3 ส่วน ตามขั้นตอนของการก่อการร้ายในลักษณะนี้คือ 1) การจับตัวประกัน 2) การเสนอข้อเรียกร้องและการเจรจาต่อรอง และ 3) การแก้ไขปัญหา[47]

การบุกยึดสถานทูตและจับตัวประกันถือได้ว่าเป็นวิกฤตการณ์ (Crisis) และเป็นสถานการณ์ที่ไม่สามารถคาดเดาได้ และสร้างเงื่อนไขและแรงกดดันให้แก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งจะต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเร็วเพื่อแก้ไขสถานการณ์[48] ในขั้นตอนนี้จะเห็นได้ว่าผู้ก่อการร้ายมีความได้เปรียบจากการสร้างวิกฤตการณ์ โดยการใช้ความปลอดภัยของตัวประกันเป็นข้อต่อรอง ทั้งรัฐเป้าหมาย และรัฐเจ้าบ้านจำต้องตอบสนองตามความต้องการของกลุ่มผู้ก่อการร้าย อย่างไรก็ตามการก่อการร้ายจะต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนและความเสียเปรียบ เนื่องจากความปลอดภัยของผู้ก่อการร้าย ก็ขึ้นอยู่กับความพยายามของรัฐเจ้าบ้านในการแก้ไขปัญหาและดำเนินการตามข้อเรียกร้อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการส่งน้ำ อาหาร จัดหายานพาหนะเคลื่อนย้าย และมาตรการการคลี่คลายปัญหา

การเจรจาต่อรองจึงกลายเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อทั้งผู้ก่อการร้าย เหยื่อ และรัฐเจ้าบ้าน ในขั้นตอนดังกล่าวนี้ ผู้ก่อการร้ายจะเป็นผู้เสนอข้อเรียกร้อง ซึ่งก็มีความแตกต่างกันไปตามภูมิหลังและสถานการณ์ของกลุ่มผู้ก่อการร้าย ในขั้นตอนนี้ ผู้ก่อการร้ายจะริเริ่มเสนอข้อเรียกร้องเชิงบังคับเพื่อการแลกเปลี่ยน และต้องการให้รัฐเจ้าบ้าน หรือรัฐเป้าหมายดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตามคำเรียกร้อง กระบวนการเจรจาต่อรองจะเริ่มและดำเนินไปจนกระทั่งมีข้อเสนอสุดท้ายจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกเสนอขึ้นมาเพื่อที่จะแก้ไขปัญหา ข้อเสนอสุดท้ายนั้นสามารถเกิดขึ้นได้โดยการมีความเห็นร่วมกัน หรือไม่ก็ได้ การแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายจับตัวประกันจึงเป็นกระบวนการที่ใช้เวลา และมีความเป็นพลวัตรสูง การดำเนินการเจรจาจึงได้มีความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายจับตัวประกันเป็นอย่างยิ่ง และมีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นมาตรการในการลดการเผชิญหน้า ทั้งนี้รูปแบบของการเจรจาไม่จำเป็นที่จะเกิดขึ้นระหว่างผู้ก่อการร้ายและผู้เจรจาจากประเทศเจ้าบ้านเท่านั้น บุคคลที่สาม ไม่ว่าจะเป็นนักข่าว หรือผู้นำชุมชน ก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาได้ด้วย

ขั้นตอนของการสิ้นสุดปัญหาก็จะเห็นได้ว่ามีความเป็นพลวัตรเช่นกัน วิกฤตการณ์อาจจะจบลงด้วยการปล่อยตัวประกัน หรือจบลงด้วยความรุนแรง และมีผู้เสียชีวิต กระนั้นการก่อการร้ายจับตัวประกันมิได้ก่อให้เกิดความรุนแรงเสมอไป เพราะโดยธรรมชาติของการก่อการร้ายในลักษณะนี้ ผู้ก่อการร้ายเองก็เป็นผู้กระทำที่มีความเป็นเหตุเป็นผล (Rational actor) ที่คำนวนการดำเนินการด้วยหลักของความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จในการก่อการร้าย โดยผู้ก่อการร้ายจะมีตัวประกันเป็นมาตรการต่อรอง[49] ซึ่งก็เป็นการเปิดโอกาสให้การเจรจาและมาตรการสันติวิธีเข้ามาเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหา

3.1. ขั้นตอนการก่อการร้ายจับตัวประกันและยึดสถานทูตอิสราเอล โดย ขบวนการกันยา ทมิฬ

3.1.1. สังเขปที่มากลุ่มการก่อการร้าย

ขบวนการกันยา ทมิฬ เป็นขบวนการที่มีรากฐานมาจากปัญหาความขัดแย้งทางดินแดนระหว่างชาวยิว และชาวอาหรับในดินแดนปาเลสไตน์[50] ความขัดแย้งได้พัฒนาและกลายเป็นความรุนแรงระหว่างชาวยิว และชาวอาหรับ ซึ่งใช้มายาคติทางชาติพันธุ์ และศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างแนวร่วมทางการเมือง เพื่อให้ได้มาซึ่งอิสรภาพของรัฐปาเลสไตน์ ชาวอาหรับในดินแดนปาเลสไตน์ดำเนินการในหลายรูปแบบในการต่อต้านชาวยิว ทั้งสันติวิธี เช่น การเดินขบวนประท้วง และความรุนแรง เช่น การก่อการร้ายโดยการจี้เครื่องบิน จับตัวประกัน ลอบสังหาร หรือการขู่วางระเบิด เป็นต้น

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวอาหรับในดินแดนปาเลสไตน์ เริ่มจากการต่อต้านลัทธิไซออนนิสต์[51] และการย้ายถิ่นฐานกลับเข้ามาในดินแดนปาเลสไตน์ของชาวยิว นับแต่ปลายศตวรรษที่ 19 แต่ไม่มีการรวมตัวกันอย่างเป็นรูปธรรม จนกระทั่งอังกฤษเข้ามาปกครองดินแดนปาเลสไตน์[52] ต่อมามีการประท้วงรัฐบาลอังกฤษในหลายเรื่องโดยเฉพาะประเด็นการอพยพเข้ามาของชาวยิว การซื้อที่ดินของชาวยิว การถูกบังคับให้ออกจากที่ดินของตนเอง และความไม่เสมอภาคทางการเมือง และเศรษฐกิจ มาตรการส่วนใหญ่จะเป็นการเดินประท้วงรัฐบาล ซึ่งก็ได้ขยายตัวจนเกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐครั้งแรก ในปี ค.ศ. 1921 (พ.ศ. 2464)[53] และจนเป็นการก่อกบฏครั้งใหญ่ ในปี ค.ศ. 1929 (พ.ศ. 2472)[54]

ในปี ค.ศ. 1930 กลุ่มปัญญาชนหนุ่มชาวปาเลสไตน์ได้ก่อตั้งกลุ่มรักชาติ และขยายความคิดเรื่องชาตินิยมออกไป ความตระหนักถึงความเป็นชาติอย่างรุนแรงก่อให้เกิดความคิดในการใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลอังกฤษ[55] อย่างไรก็ตามไม่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวปาเลสไตน์ใดที่จะมีความสำคัญเทียบเท่ากับการก่อตั้งและดำเนินการของ แนวร่วมกองกำลังแห่งชาติ อัลฟาตะฮฺ (National Unity Front al-Fatah) ซึ่งร่วมก่อตั้งโดยผู้นำชาตินิยมอย่าง ยัสเซอร์ อาราฟัต (Yasser Arafat)[56] ยัสเซอร์ อาราฟัต เองก็เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการหาแหล่งสนับสนุนทางการเงิน การฝึกการรบให้แก่การเคลื่อนไหวต่อต้านอิสราเอลในปาเลสไตน์ และสร้างเครือข่ายชาวอาหรับนอกปาเลสไตน์ ขบวนการอัลฟาตะฮฺเริ่มเข้าไปปฏิบัติการในอิสราเอลได้ในราวปี ค.ศ. 1964 (พ.ศ. 2507) ซึ่งการดำเนินการของขบวนการอัลฟาตะฮฺนี้เองที่เป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดสงครามระหว่างอิสราเอลและประเทศอาหรับอย่าง อียิปต์ จอร์แดน และ ซีเรีย

อีกครั้ง ในปี ค.ศ. 1967 (พ.ศ. 2510)[57] เนื่องจากทั้ง 3 ประเทศสนับสนุนการดำเนินการของ ขบวนการอัลฟาตะฮฺ[58]

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศในช่วงทศวรรษที่ 1950 จนถึง 1960 เริ่มสร้างความเปลี่ยนแปลงในการต่อต้านอิสราเอลของชาวปาเลสไตน์ สหภาพโซเวียตเริ่มสร้างอิทธิพลกับกลุ่มประเทศอาหรับได้อย่างชัดเจน และเริ่มเห็นการส่งความช่วยเหลือทางอาวุธสมัยใหม่ อีกทั้ง การเกิดขึ้นของกลุ่มประเทศโลกที่ 3 และการสร้างกรอบความร่วมมือไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด เริ่มสร้างความโดดเดี่ยวให้กับอิสราเอล ผลประการสำคัญคือกระแสชาตินิยมของชาวอาหรับทั้งในและนอกปาเลสไตน์กลับเข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ[59]

ด้วยความพยายามที่จะดำรงสถานะความเป็นประเทศมหาอำนาจในกลุ่มประเทศอาหรับ และต้องการขยายแนวความคิดเรื่อง Pan Arab ออกไป[60] รัฐบาลอียิปต์ได้ริเริ่มสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มประเทศอาหรับเพื่อพูดคุยเรื่องปัญหาปาเลสไตน์ ดังนั้นมติของที่ประชุมผู้นำกลุ่มประเทศอาหรับที่ ไคโร ในปี ค.ศ. 1964 (พ.ศ. 2507) คือการเรียกร้องให้จัดตั้งองค์กรเพื่อ “ทำให้การมีอยู่ของชาวปาเลสไตน์เป็นตัวตนขึ้นมา” ภายหลังจึงมีการประชุมสภาแห่งชาติปาเลสไตน์ (Palestinian National Council) ขึ้นเป็นครั้งแรก พร้อมทั้งจัดตั้งองค์กรปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization-PLO) ขึ้น[61] อย่างไรก็ตาม การดำเนินการของ PLO ในช่วงแรกไม่มีการเคลื่อนไหวอะไรที่ชัดเจน เนื่องมากจากการดำเนินการของ PLO ขึ้นอยู่กับการควบคุมของหลายประเทศ ซึ่งต่างก็มีความขัดแย้งกัน อีกทั้งความพ่ายแพ้แก่อิสราเอลในสงคราม 6 วัน ก็เป็นเหตุให้ประเทศในกลุ่มอาหรับลดความช่วยเหลือแก่ PLO

กุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. 1969 (พ.ศ. 2512) ยัสเซอร์ อาราฟัต ได้รับคัดเลือกให้เป็นประธานของคณะกรรมการบริหาร PLO ในการประชุมครั้งที่ 5 ของ สภาแห่งชาติปาเลสไตน์ ซึ่งทำให้ ขบวนการอัลฟาตะฮฺ กลายเป็นกลุ่มที่มีอำนาจมากที่สุด PLO ประกาศในเวลาต่อมาว่าประชาชนชาวปาเลสไตน์จะมีองค์กรเพียงองค์กรเดียว ประชาชนทุกคนถือได้ว่าเป็นสมาชิกของ PLO และ PLO นั้น จะต้องเป็นองค์กรอิสระและมาขึ้นกับรัฐบาลของประเทศอาหรับใด นอกจากนั้น PLO ในยุคของยัสเซอร์ อาราฟัต ยังประกาศเป้าหมายอย่างชัดเจนในการกลับสู่มาตุภูมิของตน เพื่อจัดตั้งรัฐปาเลสไตน์อิสระซึ่งปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย โดยมีชาวยิว คริสเตียน และมุสลิมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ[62]

หลังจากสงคราม 6 วัน ขบวนการต่อต้านอิสราเอลต่างๆ รวมทั้ง PLO และ ขบวนการอัลฟาตะฮฺ ได้ย้ายฐานปฏิบัติการเข้าสู่ค่ายผู้ลี้ภัยในประเทศจอร์แดน จนทำให้ค่ายผู้ลี้ภัยเป็นฐานที่ฝึกของหน่วยต่อต้านอีกด้วย ความอิสระในการดำเนินการทำให้ ขบวนการอัลฟาตะฮฺ เริ่มออกไปปฏิบัติการนอกค่าย และแทรกแซงทางการเมืองภายในประเทศจอร์แดน โดยสนับสนุนโค่นล้มสถาบันกษัตริย์[63] กษัตริย์ฮุสเซน จึงเริ่มนโยบายปราบปราม ขบวนการอัลฟาตะฮฺ ในจอร์แดนจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองระหว่างรัฐบาลและฝ่ายต่อต้านระบบกษัตริย์ และขบวนการอัลฟาตะฮฺ

การปราบปรามอย่างรุนแรงของรัฐบาลจอร์แดน ส่งผลต่อโครงสร้างทางการเมืองและการทหารของ PLO และก่อให้เกิดการสูญเสียแก่ชาวปาเลสไตน์จำนวนมาก ท่ามกลางความนิ่งเฉยของนานาชาติ และกลุ่มประเทศอาหรับต่อการกระทำของรัฐบาลจอร์แดน ได้ยุติความหวังของชาวปาเลสไตน์ในการต่อสู้เพื่อการ

จัดตั้งรัฐปาเลสไตน์ การนี้กลายเป็นแรงผลักดันให้การเคลื่อนไหวของชาวปาเลสไตน์เริ่มใช้ความรุนแรงเป็นหนทางที่จะแสดงออกซึ่งความคับแค้น ทุกข์ยาก และสิ้นหวัง และขบวนการกันยา ทมิฬ ก็เป็นขบวนการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ดังกล่าว

ขบวนการกันยา ทมิฬ เกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1971 (พ.ศ. 2514) เพื่อเป็นการรำลึกถึงเหตุการณ์การปราบปรามของรัฐบาลจอร์แดนในเดือนกันยายน ปี ค.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513) ขบวนการกันยา ทมิฬ เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ของ หน่วย ฟีดายีน (Fedayeen) ซึ่งเป็นชื่อเรียกของกลุ่มผู้ต่อต้านอิสราเอลด้วยอาวุธที่ถูกปราบปรามในค่ายผู้ลี้ภัยชาวปาเลสไตน์ในจอร์แดน ขบวนการกันยา ทมิฬ มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการใช้ความรุนแรงในการลงโทษผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบในเหตุการณ์ฆ่าหมู่ในจอร์แดน และใช้ความรุนแรงต่อรัฐอิสราเอล และผู้ต่อต้านการปฏิวัติปาเลสไตน์[64]

ปฏิบัติการของขบวนการกันยา ทมิฬเริ่มต้นที่การก่อการร้ายเป้าหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับอิสราเอลในประเทศจอร์แดน ไม่ว่าจะเป็นการจี้เครื่องบินแห่งชาติจอร์แดน การพยายามฆาตรกรรมเอกอัครราชทูตจอร์แดนประจำกรุงลอนดอน ลอบสังหารนายกรัฐมนตรีจอร์แดน ขู่วางระเบิดโรงกลั่นก๊าซธรรมชาติในฮอลแลนด์ซึ่งมีผลประโยชน์โดยตรงกับกลุ่มธุรกิจชาวอิสราเอล การยึดสถานทูตอิสราเอล จับตัวประกันในประเทศไทย และที่เห็นได้ว่าเป็นการก่อการร้ายที่สะเทือนขวัญมากที่สุดคือการจับตัวประกันและฆ่าหมู่นักกีฬาชาวยิวระหว่างการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกที่เมืองมิวนิก ประเทศเยอรมัน เมื่อปี ค.ศ. 1972 (พ.ศ. 2515) การดำเนินการของขบวนการกันยา ทมิฬ ถือได้ว่าเป็นการดำเนินการเพื่อชาวปาเลสไตน์ ในรูปแบบใหม่ อันไม่มีรูปแบบโครงสร้างทางองค์กร แต่จะดำเนินการโดยกลุ่มผู้ก่อการร้ายขนาดเล็ก ซึ่งจะประกอบด้วยชายหรือหญิง จำนวน 4 ถึง 5 คน ผู้นำจะปฏิบัติการจากภายนอกผ่านคนกลาง การดำเนินการจะใช้ความร่วมมือที่ไม่ใช่เฉพาะชาวปาเลสไตน์เท่านั้น แต่จะเป็นชาวอาหรับ ซึ่งประกอบอาชีพต่างๆทั้งนักเรียน ครู นักธุรกิจ หรือนักการทูต อย่างไรก็ตามการปฏิบัติการเหล่านี้ อยู่นอกเหนือจากการควบคุมของ PLO [65]

3.1.2. ขั้นตอนการจับตัวประกัน

เวลาประมาณ 12.00 น. ของวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2515 ชายชาวอาหรับ 2 คน พร้อมอาวุธปืนกลขนาดสั้น และระเบิด ปืนรั้วเข้าไปในสถานทูตอิสราเอลประจำประเทศไทย ในขณะเดียวกันชาวอาหรับอีก 2 คน เดินเข้าไปที่ตัวตึกทำการของสถานทูต ได้เข้าควบคุมตัวชาวอิสราเอลทุกคนที่อยู่ในสถาทูต พร้อมกับบังคับให้คนไทยทั้งหมดออกจากบริเวณสถานทูตโดยทันที[66] อนึ่งวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2515 ถือว่าเป็นวันหยุดราชการของไทย เพราะมีพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร

ทางการไทยทราบในเวลาต่อมาว่ากลุ่มผู้ก่อการร้ายได้จับตัวประกันชาวอิสราเอลไว้จำนวน 6 คน ได้แก่ นาย Simon Avimor เอกอัครราชทูตอิสราเอลประจำประเทศกัมพูชา นาย Nitzan Hadas เลขานุการเอกสถานทูตอิสราเอล นาง Ruth Hasas ภริยา นาย Nitzan นาย Pincus Lavie หัวหน้ากองการกงสุลสถานทูตอิสราเอล และนาย Danie Beri นายเวรประจำสถานทูตอิสราเอล ในจำนวนตัวประกันทั้งหมดไม่มี นาย

Rehawam Armi เอกอัครราชทูตอิสราเอลประจำประเทศไทย เนื่องจากนาย Rehawam เดินทางไปเข้าร่วมพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชของประเทศไทย[67]

เหตุการณ์ดังกล่าวทราบถึง พ.ต.ท. โกมล ประเสริฐวงศ์ สารวัตรใหญ่สถานีตำรวจลุมพินี 1 และเจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาล จากนั้น พล.ต.ท. มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ได้มายังที่เกิดเหตุ และสั่งการให้ใช้หอธรรมด้านหลังของโรงเรียนมาแตร์เดอี เป็นศูนย์บัญชาการ หลังจากนั้นตำรวจได้ใช้เครื่องขยายเสียงสอบถามผู้ก่อการเป็นภาษาอาหรับถึงวัตถุประสงค์ในการก่อการร้ายในครั้งนี้ และเรียกร้องให้ผู้ก่อการประกาศความต้องการและเงื่อนไขออกมา[68]

3.1.3. ขั้นตอนการเสนอข้อเรียกร้องและกระบวนการเจราต่อรอง

ต่อมาผู้ก่อการได้ขว้างเอกสารภาษาอังกฤษจำนวนหนึ่งออกมาจากตึกสำนักงานของสถานทูต เจ้าหน้าที่ได้นำไปตรวจสอบและแปลเอกสารดังกล่าว ได้ความว่าเป็นเอกสารที่กล่าวถึงจุดประสงค์ในการก่อการและเงื่อนไขดังรายละเอียดต่อไปนี้[69]

1) เราต้องการหลักประกันที่แน่นอนดังนี้
    1. ประชาชนของประเทศนี้เป็นมิตรของพวกเรา ฉะนั้นเราจึงไม่ต้องการที่จะสร้างปัญหายุ่งยาก และทำให้เสียเอกภาพของประเทศ
    2. พวกเราเป็นสมาชิกขององค์กรปาเลสไตน์แบล็ก เซปเทมเบอร์กลุ่มอารี ทาฮา
    3. พวกไซออนนิสต์ ซึ่งครอบครองแผ่นดินปาเลสไตน์นั้น เป็นพวกอาชญากรและเป็นพวกไร้มนุษยธรรมที่ทำลายล้างพวกเรา ฉะนั้นเราจึงไม่มีการหยุดยั้งที่จะติดตามจนกระทั่งอำนาจเถื่อนของพวกเขาเหล่านั้นได้หมดไปโดยยอมต่อข้อต้องการของเรา
    4. เราเห็นว่าสถานทูตอิสราเอลก็คือแผ่นดินปาเลสไตน์ ฉะนั้นเราจึงมีสิทธิ์จะทำการใดเพื่อเป็นประโยชน์แก่พวกเรา
    5. เราจะทำทุกวิธีทางที่จะให้พวกสถานทูตที่ถูกจับตัวอยู่ อยู่ในความปลอดภัย นอกจากฝ่ายตรงข้ามจะใช้วิธีการรุนแรง และไม่ยอมรับฟังคำเรียกร้องของเรา
    6. การกระทำรุนแรงใด ไม่ว่าทางปฏิบัติหรือทางการเมือง จะทำให้ชีวิตของพวกที่ถูกจับเป็นอันตราย และรัฐบาลไทยก็เป็นผู้รับผิดชอบ
    7. ถ้าอิสราเอลปฏิเสธคำเรียกร้องของเรา เราก็ย่อมมีอิสระที่จะกระทำการใดๆ กับพวกที่ถูกจับในทำนองเดียวกันกับที่พวกอิสราเอลเป็นคนร้ายฆ่าประชาชนของเรา
2) ข้อเรียกร้องของเรามีย่อยๆ ดังนี้
    1. ให้ปล่อยบุคคลซึ่งมีชื่อตามรายชื่อที่แนบมา[70]

2. ให้ส่งศพของมาค์ที อาลี ทาฮา และอับดุล อาร์ ซิก แอล อาทาส (ผู้ซึ่งเคราะห์ร้ายในเหตุการณ์สนามบินล็อด[71]) ให้ส่งศพไปยังครอบครัวของเราที่เมืองเยรูซาเล็ม และเมืองเฮบบรอน
3. เวลาสิ้นสุดในการยื่นคำขาดของเราคือพรุ่งนี้ (29 ธันวาคม พ.ศ. 2515—ผู้เขียน) เวลาไม่เกิน 8 นาฬิกา ในทุกกรณี
4. ผู้ต้องขังในคุกอิสราเอลที่จะปล่อยไปนั้น ให้ส่งรายชื่อไปยังสนามบินไคโร
5. ความล่าช้าใดๆ จะทำให้เราอยู่ในฐานะที่จะต้องดำเนินการตามวิธีของเรา

รัฐบาลไทยเมื่อได้ทบทวนเงื่อนไขต่างๆ ของทางกลุ่มผู้ก่อการร้ายแล้ว ได้มีการชี้แจ้งว่า ถึงแม้ว่ากลุ่มผู้บุกรุกจะอ้างว่าเป็นการกระทำระหว่างสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์ กันยาทมิฬ กับ รัฐบาลอิสราเอล และได้กระทำในบริเวณสถานทูตอิสราเอลก็ตาม การกระทำดังกล่าวถือเป็นการละเมิดกฎหมายของประเทศไทย แต่โดยที่ประเทศไทยมีสัมพันธไมตรีกับประเทศอิสราเอลจึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลไทยที่จะต้องดำเนินการให้ความคุ้มครอง และป้องกันไม่ให้เหตุร้ายขยายตัวรุนแรงขึ้นไปอีก ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยของประเทศและความปกติสุขของประชาชน[72]

ในช่วงค่ำของวันที่ 28 ธันวาคม พลเอกถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี พลเอกประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย พร้อมด้วย พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ เสนาธิการทหาร และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ เข้าร่วมประชุมที่ศูนย์บัญชาการ โดยมีเอกอัครราชทูตอิสราเอลประจำประเทศไทย เข้าร่วมด้วย พร้อมหารือถึงวิธีการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ให้เสียเลือดเนื้อ และไม่มีผู้ใดได้รับบาดเจ็บ

ทั้งนี้พลเอกประภาส จารุเสถียรได้แถลงข่าวกับผู้สื่อข่าวว่า หากทางการไทยมีการเจรจากับกลุ่มผู้ก่อการ และต่อรองให้กลุ่มผู้ก่อการปล่อยตัวประกันทั้ง 6 คน แล้ว ทางการไทยพร้อมจะส่งผู้ก่อการทั้งหมดขึ้นเครื่องบินออกจากประเทศไทย โดยไม่มีการทำร้ายใดๆ อันถือเป็นการต่อรองที่ยอมเสียสละละเว้นการปฏิบัติตามกฎหมายของชาติ แต่ในเบื้องต้นกลุ่มผู้ก่อการร้ายยังไม่ยอมรับฟัง ซ้ำยังขู่อีกว่า หากเงื่อนไขไม่ได้รับการตอบสนองจะระเบิดสถานทูตในเวลา 7 นาฬิกาตรงของวันที่ 29 ธันวาคม ทั้งนี้ทางกลุ่มผู้ก่อการระบุว่ามีเครือข่ายอยู่ในกรุงเทพ ที่พร้อมปฏิบัติการ[73]

ในขณะเดียวกัน ทางรัฐบาลไทยได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว พร้อมกันนั้นประชาชนมากมายหลากหลายอาชีพ ทั้งนักศึกษา พ่อค้า ผู้แทนสมาคม และประชาชนทั่วไป ได้ไปรวมตัวกันที่วังสวนจิตรดาเพื่อให้กำลังใจเจ้าหน้าที่ และให้ปฏิบัติงานโดยสันติตามกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินีนาถ ที่ทั้ง 2 พระองค์ทรงมีความห่วงใยต่อชีวิตตัวประกันชาวอิสราเอล นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชดำรัสให้ทุกฝ่ายร่วมกันหารือ เพื่อแสวงหาวิธีการเรียกร้องโดยสันติเพื่อให้กลุ่มผู้ก่อการรยอมปล่อยตัวประกัน[74] ในส่วนของผู้แทนมุสลิมที่ร่วมเข้าเฝ้านั้น ได้

รวบรวมชาวไทยมุสลิม และนำไปรวมตัวกันที่สถานทูตอิสราเอล เพื่อสวดคัมภีร์กุรอ่านเพื่อให้ผู้ก่อการสำนึกต่อบุญบาป และยุติการกระทำ[75]

ต่อมาในช่วงดึกของวันที่ 28 ธันวาคม ในขณะที่รัฐบาลไทยได้สั่งการให้หน่วยจู่โจมเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันเหตุร้ายที่อาจจะเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ตัดสินใจเริ่มกระบวนการเจรจาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการเจรจาในครั้งนี้นำโดยพลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ พลจัตวาชาติชาย ชุนหะวัณ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ Mr. Moustafa El-Assawy เอกอัครราชทูตอียิปต์ประจำประเทศไทย และคุณทวี นภากร เจ้าหน้าที่ล่ามภาษาอาหรับ โดยได้นำอาหารและน้ำ พร้อมข้าวหมกไก่ และเหล้าไวท์เข้าไปด้วย เพราะทราบว่าทางผู้ก่อการหิวและเหนื่อย ซึ่งทางคณะผู้เจรจากล่าวแก่กลุ่มผู้ก่อการว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกระทบกระเทือนจิตใจของชาวไทยมิน้อย เนื่องจากวันที่ 28 ธันวาคม เป็นวัน สถาปนาพระยศของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฎราชกุมาร อันถือว่าเป็นวันมงคลและสำคัญอย่างมากสำหรับชาวไทย[76]

นอกจากนั้นคณะผู้เจรจายังกล่าวว่ารัฐบาลไทยเองมีความสัมพันธ์อันดีกับทั้งรัฐบาลอิสราเอล และรัฐบาลของกลุ่มประเทศอาหรับ โดยประเทศไทยไม่ต้องการเข้ากับฝ่ายใด อีกทั้งชาวไทยนั้น ยึดหลักพระพุทธศาสนาไม่อยากให้มีการกระทำใด ที่มีความรุนแรง ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงไม่อยากให้มีเหตุการณ์นองเลือดเกิดขึ้น โดยทางรัฐบาลยืนยันจะให้ความคุ้มครองแก่กลุ่มผู้ก่อการหากยุติการกระทำโดยการปล่อยตัวประกันทั้งหมด ในที่สุดทางกลุ่มผู้ก่อการได้ตอบรับข้อเสนอของรัฐบาลไทย แต่ได้ขอให้คณะตัวแทนเจ้าหน้าที่ไทยที่เข้าร่วมในการเจรจาเดินทางไปกับพวกตนจนถึงสนามบินกรุงไคโร ในฐานะตัวประกัน

ภายหลังจากที่ผู้ก่อการยอมยุติเหตุการณ์โดยสันติ โดยการปล่อยตัวประกันชาวอิสราเอลทั้งหมด แต่ร้องขอให้รัฐบาลไทย ช่วยจัดพาหนะส่งตัวกลุ่มผู้ก่อการทั้งหมดกลับไปยังประเทศอียิปต์โดยเร็วที่สุดจอมพลถนอม กิตติขจร ได้พิจารณาข้อเสนอของกลุ่มก่อการร้ายกันยา ทมิฬ และคิดเห็นว่า ถึงแม้ว่าการกระทำของกลุ่มจะเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย แต่ก็มีส่วนเกี่ยวพันกับการเมืองระหว่างประเทศ และเพื่อเป็นการแสดงว่ารัฐบาลไทยมีนโยบายที่ชัดเจนในการรักษาความเป็นกลาง และเพื่อหลีกเลี่ยงเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นในวันมงคลของประเทศ นายกรัฐมนตรีได้อาศัยอำนาจในมาตรา 17 แห่งรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2515 และด้วยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ออกคำสั่ง เกี่ยวกับการดำเนินการเพื่อคลี่คลายปัญหาเหตุการณ์บุกยึดสถานทูตอิสราเอลว่า[77]

1) ให้บริษัทการบินไทย จำกัด จัดเตรียมเครื่องบินเพื่อนำตัวกลุ่มสมาชิกองค์การปาเลสไตน์จำนวน 4 คน ออกจากประเทศไทยโดยเร็วที่สุด

2) ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจัดการควบคุมตัวสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์จำนวน 4 คนไปขึ้นเครื่องบินที่สนามบินดอนเมืองโดยเร็วที่สุด และถ้าหากปรากฏว่าจะมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งถูกประทุษร้าย หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการก่อวินาศกรรมในประเทศไทย ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจัดการตามที่เห็นสมควร

3) ให้อธิบดีกรมตำรวจแต่งตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่ง มีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับการส่งตัวสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์จำนวน 4 คน ออกไปนอกประเทศ ให้เป็นไปโดยรอบคอบและเรียบร้อย เมื่อได้ดำเนินการไปประการใดให้รายงานให้นายกรัฐมนตรีทราบโดยเร็วที่สุด

3.1.4. ขั้นตอนของการสิ้นสุดปัญหา

เวลา 5 นาฬิกาของวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2515 กลุ่มผู้ก่อการพร้อมตัวประกัน คือ พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ พลจัตวาชาติชาย ชุนหะวัณ Mr. Moustafa El-Assawy นาย ทวี นภากร และคณะนายทหารและตำรวจอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งยินดีที่จะเป็นตัวประกัน แทนชาวอิสราเอลทั้ง 6 คน ได้ออกเดินทางไปโดยรถบัสทหาร ไปยังสนามบินดอนเมือง และนำผู้ก่อการทั้ง 4 คน ไปประเทศอียิปต์ ทั้งนี้ก่อนขึ้นเครื่องบิน กลุ่มผู้ก่อการได้ทำการตรวจสอบเครื่องบินอีกครั้งหนึ่ง เพื่อความปลอดภัยก่อนออกเดินทาง เมื่อผู้ก่อการแน่ใจถึงความปลอดภัย ผู้ก่อการทั้งหมดได้ปล่อยตัวประกันทั้ง 6 คน และ ได้มอบอาวุธปืน และลูกระเบิด มอบให้ พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร และย้ำว่าขอให้นำลูกระเบิดทั้งหมดที่ห่อไว้ด้วยธงชาติของขบวนการกันยา ทมิฬ ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกล่าวว่า “ขอโทษ” เนื่องจากไม่ทราบว่า วันที่ 28 ธันวาคม เป็นวันสำคัญของชาวไทย นอกจากนั้นกลุ่มผู้ก่อการยังได้ เปิดเผยถึงสาเหตุของการยอมจำนนในครั้งนี้ว่า นอกจากจะเป็นการกระทำเพื่อในหลวงแล้ว พวกเขาทราบดีว่าประเทศไทยนั้น ไม่ใช่ศัตรูของชาวปาเลสไตน์ จึงไม่คิดสร้างศัตรูบนผืนแผ่นดินไทย และไทยก็เป็นมิตรที่ดีต่อชาวอาหรับมาอย่างยาวนาน [78]

จากนั้นเวลา 6.45 น. เครื่องบินโดยสารของบริษัทการบินไทยได้ออกเดินทางไปยังกรุงไคโร และแวะเติมน้ำมันที่กรุงคาราจี ประเทศอินเดีย ต่อมาผู้ก่อการพยายามจะบังคับให้คณะผู้แทนไทย และนักบินเปลี่ยนเส้นทางไปลงที่สนามบินเบรุต เนื่องจากเกรงว่าเครื่องบินขับไล่ของอิสราเอลจะรอดักยิง อย่างไรก็ตามพลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ ได้กล่าวว่าได้ตกลงตารางการบินไว้เป็นที่เรียบร้อยในเวลาต่างๆ กัน กล่าวคือ ได้ขอร้องให้ทางสนามบินการาจีปกปิดเส้นทางการบินของเที่ยวบินเป็นความลับ และได้ติดต่อกับประเทศที่ 3 ในเรื่องความปลอดภัยทางการบินเป็นที่เรียบร้อย ผู้ก่อการร้ายจึงคลายความตึงเครียดลงได้ และยอมตามข้อเสนอเดิมที่จะเดินทางไปประเทศอียิปต์[79] นอกจากนั้น การพูดคุยระหว่างกลุ่มผู้ก่อการ และคณะผู้แทน และการบริการของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน สามารถสร้างความไว้วางใจให้แก่ผู้ก่อการทั้ง 4 ได้มากขึ้น[80]

คณะตัวประกันและผู้ก่อการเดินทางถึงที่หมายในเวลา ประมาณ 12.00 น. และในทันทีที่เครื่องบินลงจอด ณ สนามบินกรุงไคโร ก็ได้มีรถตู้ติดฟิล์มแล่นเข้ามารับผู้ก่อการทั้ง 4 คน ไป โดยไม่มีการเปิดเผยที่หมายแต่ประการใด ในขณะที่คณะผู้แทนไทย ทางรัฐบาลอียิปต์ได้ส่งนาย ฮัสซาน บอลบอล ปลัดกระทรวงการต่างประเทศมาต้อนรับ และจัดการแถลงข่าว พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ กล่าวถึงกลุ่มผู้ก่อการกันยา ทมิฬว่า “เราไม่ใช่ตัวประกันของพวกก่อการร้าย แต่พวกเขาเป็นแขกของเรา เราได้พูดคุยกันอย่างฉันท์มิตร เรื่องที่เขาทำเป็นเรื่องของเขา เสียแต่ว่ามาทำในบ้านของเรา และในวันนั้นเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนองค์มกุฎราชกุมาร แต่พวกเขาไม่รู้...ที่เขายอมเพราะเห็นแก่ประเทศไทย และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ต้องการให้ชาวอาหรับกับไทยเกลียดกัน...”[81] ในส่วนของ Mr. Moustafa El-Assawy เอกอัครราชทูตอียิปต์ประจำประเทศไทย ผู้เป็นส่วนสำคัญในการเจรจา ได้กล่าวกับผู้สื่อข่าวว่า “เหตุผลที่ทำให้กลุ่มผู้ก่อการร้ายเปลี่ยนใจนั้น อาจเป็นเพราะว่ากลุ่มผู้ก่อการเห็นว่า

ความสัมพันธ์กับชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกับไทยสำคัญกว่าตัวประกันชาวอิสราเอล 5-6 คนก็ได้"[82]

หลังจากนั้น คณะผู้แทนไทยได้พักค้างคืนที่กรุงไคโรเป็นเวลา 1 คืน และได้เดินทางกลับประเทศไทยเมื่อเวลา ประมาณ 17.00 น. ของวันที่ 31 ธันวาคม ทั้งนี้การแก้ไขปัญหาโดยการใช้สันติวิธีในครั้งนี้ทำให้รัฐบาลไทยได้รับคำชื่นชมจากรัฐบาล สื่อมวลชนต่างชาติ เช่นสเตรทไทม์ นิวยอร์คไทม์ เดลี่ เทเลกร๊ฟ และหนังสือพิมพ์ของประเทศญี่ปุ่น[83] และตัวประกันชาวยิว[84]

หลังจากเหตุการณ์คลี่คลาย เอกอัครราชทูตอิสราเอลประจำประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์ โดยมีใจความสำคัญว่า "ในนามของรัฐบาลอิสราเอล ข้าพเจ้าใคร่ขอน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และขอขอบคุณรัฐบาลไทย ในการที่ได้ดำเนินการจนได้มีการปลดปล่อยเพื่อนร่วมงานทั้ง 6 คน...ข้าพเจ้าขอยกย่องการปฏิบัติการและการตัดสินใจด้วยปฏิภาณอันเฉียบแหลมของรัฐบาลไทย ในการยุติเหตุการณ์อันร้ายแรงให้จบลงด้วยดี ไม่มีข้อสงสัยเลยว่าสิ่งที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ดำเนินการไปแล้วจะไม่ได้รับการยกย่อง และจะเป็นตัวอย่างอันดี สำหรับประชาชาติทั้งมวลในการต่อต้านและระงับเหตุร้ายลงได้สำเร็จ"[85]

3.2. ขั้นตอนการก่อการร้ายจับตัวประกันและยึดสถานทูตพม่า โดยกลุ่มพลังนักรบนักศึกษาผู้หาญกล้าแห่งพม่า

3.2.1. สังเขปที่มากลุ่มการก่อการร้าย

การเรียกร้องประชาธิปไตยในพม่า เป็นแรงผลักดันประการสำคัญของการก่อการร้ายยึดสถานทูตพม่าในปี พ.ศ. 2542 ของกลุ่มพลังนักรบนักศึกษาผู้หาญกล้าแห่งพม่า การก่อการร้ายโดยกลุ่มนักศึกษาชาวพม่านี้ มิได้เป็นการกระทำครั้งแรกที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ในอดีตมีการก่อการร้ายโดยนักศึกษาชาวพม่าเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในพม่า 2 ครั้งด้วยกันคือเหตุการณ์ จี้เครื่องบินเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2532 และ พ.ศ. 2533[86] ภายหลังการปราบปรามการเดินขบวนในปี พ.ศ. 2531 นักศึกษาต่างหลบหนีไปยังประเทศเพื่อนบ้าน บ้างก็เข้าเป็นสมาชิกของกองกำลังติดอาวุธของชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะกองกำลังติดอาวุธกะเหรี่ยง หรือ Karen National Union (KNU) ซึ่งดำเนินการต่อต้านรัฐบาลทหารพม่านับแต่พม่าได้รับเอกราช บ้างก็รวมตัวกันดำเนินกิจการทางการเมืองในต่างประเทศ เพื่อเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศพม่าให้ไปสู่ประชาธิปไตย

กลุ่มแนวร่วมนักศึกษาที่มีบทบาทมากที่สุดเห็นจะเป็น All Burma Students' Democratic Front (ABSDF) ABSDF เป็นองค์กรทางการเมืองที่ก่อตั้งโดยกลุ่มนักศึกษาที่ลี้ภัยทางการเมืองไปในบริเวณชายแดนประเทศไทยและอินเดีย ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 ศูนย์กลางการดำเนินกิจการทางการเมืองตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ควบคุมของกลุ่มกองกำลังติดอาวุธกะเหรี่ยง และคะฉิ่น ซึ่งอยู่ติดกับประเทศไทย และอินเดียตามลำดับ การดำเนินการในช่วงแรกนั้น มีทั้งการดำเนินกิจการทางการเมือง และทางการทหาร กลายเป็นความร่วมมือระหว่างนักศึกษาและกองกำลังชนกลุ่มน้อย วัตถุประสงค์หลักของ ABSDF คือ การดำเนินการ

เพื่ออิสรภาพของทุกชนชาติในพม่าออกจากเผด็จการทหาร เรียกร้องประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และสันติภาพให้กลับคืนมา และสนับสนุนการก่อตั้งระบบสหพันธรัฐในประเทศพม่า[87]

อย่างไรก็ตามในช่วงทศวรรษที่ 1990 ABSDF จำต้องเผชิญอุปสรรคในการการต่อสู้กับรัฐบาลและดำเนินกิจการทางการเมืองมากมาย ถึงแม้ว่าการดำเนินการของ ABSDF จะอยู่นอกเขตพื้นที่การควบคุมของรัฐบาลพม่า การดำเนินการนั้นก็ไม่สามารถทำได้อย่างเป็นอิสระ เนื่องจากยังจะต้องอาศัยความร่วมมือจากกองกำลังชนกลุ่มน้อย อีกทั้งแนวร่วมของนักศึกษาใน ABSDF นั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวพม่าแท้ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมใดๆ ยังคงไม่ได้รับความไว้วางใจจากผู้นำของกองกำลังชนกลุ่มน้อย ดังนั้นการเสนอดำเนินการลงนามในข้อตกลงหยุดยิงระหว่างรัฐบาลทหารพม่า และกองกำลังชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่มช่วงทศวรรษที่ 1990 กลายเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับรัฐบาลพม่าในการปราบปรามกลุ่มนักศึกษาที่เคลื่อนไหวอยู่ตามบริเวณชายแดน อุปสรรคประการสุดท้ายเป็นเรื่องของความขัดแย้งภายในของ ABSDF เอง ซึ่งก็เป็นผลมาจากองค์ประกอบของ ABSDF ที่ประกอบขึ้นการกลุ่มการเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่หลากหลาย ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ของ ABSDF มาเป็นการต่อสู้แบบสันติวิธีในช่วงปลายทศวรรษที่ 1990 ก็เป็นผลของข้อจำกัดต่างๆเหล่านี้

ในปัจจุบัน ABSDF ได้ละทิ้งการดำเนินการทางทหารเพื่อต่อต้านรัฐบาลพม่า และคงไว้ซึ่งการรณรงค์ทางการเมืองเพื่อการเป็นประชาธิปไตยในพม่า โดยมุ่งเน้นที่จะสร้างความร่วมมือกับองค์กรเคลื่อนไหวทางการเมืองอื่นๆ จัดตั้งการฝึกอบรม และระดมความคิดเห็นเกี่ยวข้องกับอนาคตทางการเมืองของพม่า และการดำเนินการการเมืองโดยวิธีอารยะขัดขืน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้กลายเป็นช่องทางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่สำคัญต่อการสร้างประชาสังคม (Civil Society) ABSDF ยังคงมีส่วนสำคัญในการนำเสนอข้อมูลการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศพม่าเพื่อดึงความสนใจจากประชาคมนานาชาติ

ทางด้านกลุ่มพลังนักรบนักศึกษาผู้หาญกล้าแห่งพม่า (Vigorous Burmese Student Warrior—VBSW) เป็นกลุ่มการก่อการร้ายที่จัดตั้งโดยนักศึกษาชาวพม่าเพื่อต่อต้านรัฐบาลทหารพม่า การดำเนินการต่อต้านรัฐบาลของ VBSW เริ่มเป็นที่รู้จักภายหลังที่เข้ายึดสถานทูตพม่าประจำประเทศไทยเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2542 การดำเนินการในครั้งนี้ เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความไม่พอใจต่อกลุ่มการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาอื่นๆ ที่เริ่มให้ความสำคัญกับการต่อใช้สันติวิธี[88] ก่อนหน้าเหตุการณ์ที่กรุงเทพไม่นาน VBSW ได้ประกาศเจตนารมณ์ของการก่อตั้งและเคลื่อนไหวว่าเป็นการสร้างแนวร่วมของนักศึกษาผู้เคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตย เพื่อต่อสู้กับการปกครองของรัฐบาลทหาร และสมาชิกแนวร่วมทุกคนจะร่วมกันต่อสู้จนกว่าจะได้มาซึ่งประชาธิปไตยในพม่า[89] และในจำนวน 18 คนของผู้ก่อตั้งก็มีนาย San Naing ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ก่อการยึดสถานทูตพม่าประจำประเทศไทย เป็นหนึ่งในสมาชิก นาย San Naing เคยก่อเหตุรุนแรงในการจี้เครื่องบินของสายการบินภายในของพม่ามาลงที่สนามบินอูตะเภาในปี พ.ศ. 2532 ซึ่งภายหลังถูกจับกุมตัวโดยรัฐบาลไทย

ในการยึดสถานทูตพม่าประจำประเทศไทย VBSW ออกแถลงการณ์ว่า VBSW เป็นกลุ่มเคลื่อนไหวที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ ซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับการเรียกร้องประชาธิปไตยของนาง ออง ซาน ซู จี ผู้นำพรรค

สันนิบาตประชาธิปไตย (National League for Democracy-NLD) และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ ABSDF หรือองค์กรนักศึกษาทั่วไป ซึ่งดำเนินงานอยู่ทั้งภายในและภายนอกของพม่า นอกจากนั้น VBSW ยังได้ประกาศถึงเจตนารมณ์อย่างชัดเจนในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และปฏิเสธการปกครองของรัฐบาลทหารพม่า เนื่องจากรัฐบาลทหารพม่าได้กดขี่ข่มเหง และปฏิเสธสิทธิทางการเมืองของประชาชนมาอย่างยาวนาน[90] และการปฏิบัติการในครั้งนั้นก็เพื่อให้รัฐบาลนานาชาติ รวมถึงชุมชนและองค์กรต่างๆ โดยเฉพาะรัฐบาลทหารพม่าตระหนักว่าการกระทำนี้เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในพม่า

ภายหลังจากที่รัฐบาลไทยสามารถเจรจาให้ VBSW ปล่อยตัวประกันโดยแลกกับการนำผู้ก่อการทั้งหมดไปส่งที่บริเวณตะเข็บชายแดนไทยพม่า อันเป็นพื้นที่ของกองกำลังติดอาวุธชาวกะเหรี่ยง มีการรายงานถึงความเกี่ยวพันระหว่าง VBSW กับ กองกำลังขนาดเล็กชาวกะเหรี่ยง ที่มีชื่อว่า God's Army[91] ซึ่งเริ่มต่อสู้กับรัฐบาลพม่ามาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1997 (พ.ศ. 2540) อย่างไรก็ตาม หลังจากเหตุการณ์ที่สถานทูตพม่า VBSW ไม่ได้มีบทบาททางการเมืองที่โดดเด่นมากนั้น จนกระทั้งในปี ค.ศ. 2003 (พ.ศ. 2546) VBSW ได้ออกแถลงการณ์ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญในพม่า[92] และได้ประนามองค์กรทั้งหมดซึ่งเกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้น ยังกล่าวว่า VBSW ไม่ยอมรับในข้อเสนอของรัฐบาลทหารและยังคงยึดมั่นในการเอาชนะเผด็จการทหารโดยความช่วยเหลือจากประชาชน

ในราวเดือน เมษายน ปี ค.ศ. 2008 (พ.ศ. 2551) รัฐบาลพม่ารายงานว่า VBSW มีความเกี่ยวข้องกับการลอบวางระเบิดกลางกรุงย่างกุ้ง[93] ภายหลังจากการระเบิด VBSW ได้ออกแถลงการณ์โดยไม่ได้แสดงความรับผิดชอบอย่างชัดเจนในเรื่องดังกล่าวว่า ผู้กล้าในประเทศพม่าจะยังคงต่อสู่กับรัฐบาลทหารต่อไปภายใต้ชื่อว่า Steel Operation และในปี ค.ศ. 2008 (พ.ศ. 2551) ผู้กล้าเหล่านั้นจะแก้แค้นรัฐบาล ซึ่งได้ปราบปรามประชาชนและพระสงฆ์อย่างรุนแรงในปี ค.ศ. 2007 (พ.ศ. 2550) แถลงการณ์ยังคงกล่าวต่อไปอีกว่า สมาชิกครอบครัวของทหาร รวมถึงนักธุรกิจที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบทหารเป็นเป้าหมายสำคัญของการแก้แค้นดังกล่าว อย่างไรก็ตามก็ยังคงไม่เป็นที่แน่ชัดว่า VBSW ยังคงมีอยู่หรือไม่ และมีการดำเนินการอย่างไรในปัจจุบัน

3.2.2. ขั้นตอนการจับตัวประกัน

เมื่อเวลา 11.45 น. ของวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2542 มีกลุ่มชายฉกรรจ์จำนวน 5 คน หนึ่งในจำนวนนั้นสะพายถุงผ้าลักษณะคล้ายกระเป๋ากีต้าร์ ซึ่งภายในบรรจุอาวุธปืน[94] เข้าทำร้ายตำรวจสันติบาล และเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยประจำสถานทูต และได้ยิงปืน 3 นัด เป็นสัญญาณการยึดสถานทูต ต่อมาได้นำคนในสถานทูตมารวมกันที่อาคารใหญ่ชั้นล่าง ซึ่งตัวประกันเป็นทั้งนักการทูตชาวพม่า เจ้าหน้าที่ประจำสถานทูตชาวไทย และผู้ที่มีติดต่อขอทำวีซ่า ซึ่งประกอบด้วยพลเมืองหลายสัญชาติ

หลังเหตุการณ์เกิดขึ้น กำลังตำรวจจาก สน.บางรัก รวมถึงนายตำรวจทั้งในและนอกเครื่องแบบได้ระดมกำลังมาประจำที่สถานทูต อาทิเช่น พล.ต.ท. วรรณรัตน์ คชรักษ์ ผบช.น. พล.ต.อ.พรศักดิ์ ดุรงควิบูลย์ รองผบ.ตร. (ปก.2) ซึ่งได้สั่งการให้ผบช.น. ดำเนินการปิดล้อมสถานทูต และมอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบ

ชัดเจนในระดับรอง อีกทั้งพล.ต.อ.พรศักดิ์ยังได้สั่งให้ประสานใช้ตึกไบเออร์ เป็นศูนย์อำนวยการชั่วคราว และให้มีการรายงานเหตุการณ์ขั้นต้นให้แก่ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้รับทราบ

ในเบื้องต้นเจ้าหน้าที่ไม่ทราบแน่ชัดว่ากลุ่มผู้ก่อการคือใคร และมีตัวประกันทั้งหมดกี่คนประมาณการณ์กันว่ามีตัวประกันไม่ต่ำกว่า 50 คนและกลุ่มผู้ก่อการมีจำนวนประมาณ 12 คน พร้อมอาวุธครบมือ ได้แก่ ปืนอาก้า เอ็ม 16 ปืนพก และระเบิดมือ[95]

ราวหนึ่งชั่วโมงหลังเกิดเหตุการณ์ พล.ต.อ. ประชา พรหมนอก ผบ.ตร. พล.ต.อ.ณรงค์วิช ไทยทอง รองผบ.ตร. (สป.3) และ พล.ต.ท.วีระ วิสุทธกุล ผู้ช่วยผบ.ตร. (สป.11) เดินทางมาถึงศูนย์อำนวยการ [96] พร้อมกำลังตำรวจประมาณร้อยนาย นำโดย พล.ต.ต.อัศวิน ขวัญเมือง และชุดจู่โจมพิเศษ 191 ชุดอรินทราช 26 ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการปราบปรามกลุ่มก่อการร้ายโดยเฉพาะ ต่างแยกย้ายกันประจำจุดต่างๆ พร้อมรับคำสั่ง

ช่วงเวลาเดียวกันฝ่ายนักศึกษาชาวพม่าได้ปล่อยตัวประกันคนแรกออกมา คือ พลฯถนอมศักดิ์ อาจเดช เจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาลรักษาความปลอดภัยในสถานทูต ซึ่งทางกลุ่มผู้ก่อการหวังว่าจะให้ออกมาสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ พลฯถนอมศักดิ์กล่าวว่า “เขาปล่อยผมออกมาให้มาแจ้งข่าวว่าเป็นนักศึกษากลุ่มนักศึกษาเรียกร้องประชาธิปไตย” พลฯถนอมศักดิ์ ยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่าคนร้ายบางคนสามารถพูดภาษาไทยได้ชัดเจนมาก [97] พร้อมกันนั้นกลุ่มนักศึกษาได้ปลดธงชาติพม่าลงและชักธงรูปนกยูงสีเหลืองพื้นธงสีแดง ซึ่งเป็นเครื่องหมายขององค์กรนักศึกษาพม่าขึ้นแทน และยิงปืนสลุต 9 นัด [98]

ในขณะที่ฝั่งพม่า ก็มีความกังวลเช่นเดียวกัน โดยเวลา 14.00 น. อธิบดีกรมการเมืองของพม่าได้เรียกนายเพ็ญศักดิ์ ชลารักษ์ เอกอัครราชทูตไทยประจำพม่า เข้าพบเพื่อแสดงความกังวลต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

3.2.3. ขั้นตอนการเสนอข้อเรียกร้องและการเจรจาต่อรอง

เวลาประมาณ 15.00 น. เจ้าหน้าที่ชุดเจรจาต่อรองของศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการก่อการร้ายสากลได้เดินทางถึงสถานทูตและเริ่มทำการเจรจาต่อรองกับกลุ่มนักศึกษาผู้ก่อการ ซึ่งทางฝ่ายนักศึกษาได้ขอเจรจากับนายชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ หรือ คุณหมู เจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์ อดีตผู้ดูแลศูนย์มณีลอย โดยทางการได้ติดต่อประสานงานไป[99] ในระหว่างนี้ทางกลุ่มผู้ก่อการได้มีการติดต่อกับผู้สื่อข่าวภายนอกผ่านทางโทรศัพท์เคลื่อนที่ของตัวประกัน และได้กล่าวถึงจุดประสงค์ในการก่อการว่า ทั้งหมดนี้ไม่ได้มีประสงค์ที่จะทำร้ายผู้ใด เพียงแต่อึดอัดกับภาวะที่ไปไหนไม่ได้[100] โดยนายจอห์นนี่ แกนนำผู้ก่อการซึ่งได้เรียกกลุ่มของตนว่า “กลุ่มนักรบพลังนักศึกษาพม่า หรือ Vigorous Burmese Students Warriors” ได้พูดคุยกับนักข่าวหนังสือพิมพ์ข่าวสดที่โทรเข้าไปว่า “พวกเราเป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นใหม่ ต้องการประชาธิปไตย แต่ไม่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเรียกร้องประชาธิปไตยของนางออง ซาน ซูจี ผู้นำพรรคสันนิบาตประชาธิปไตย หรือ NLD ในพม่า” [101]

ช่วงเย็นทางกลุ่มผู้ก่อการได้ส่งโทรสารที่เป็นแถลงการณ์ภาษาอังกฤษไปยังสำนักข่าวต่างๆ ซึ่งมีเนื้อความกล่าวถึงความทุกข์ยากต่างๆของชาวพม่าและการปฏิบัติอันโหดร้ายของรัฐบาลทหารพร้อมทั้งมีข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลทหารพม่าโดยผ่านรัฐบาลไทยดังต่อไปนี้[102]

1. ให้รัฐบาลทหารพม่า ปล่อยตัวนักโทษการเมืองที่จับกุมไว้ทั้งหมด
2. ให้รัฐบาลทหารพม่า เจรจากับนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2533
3. ให้ตั้งรัฐบาลผสมระหว่างรัฐบาลทหารพม่า กับนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งปีพ.ศ. 2533

พร้อมกันนี้ผู้ก่อการได้ยื่นเงื่อนไขว่าหากทางการพม่าไม่ยอมทำตามข้อเรียกร้องดังกล่าวก็จะต้องรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากการกระทำในครั้งนี้ และถ้าถึงที่สุดแล้วข้อเรียกร้องไม่ได้รับการตอบสนองใดๆ ทางผู้ก่อการก็พร้อมจะตายไปกับตัวประกันที่ควบคุมตัวอยู่ทั้งหมด

ในขณะเดียวกัน คณะกรรมการนโยบายและอำนวยการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายสากล ก็ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบาย และดำเนินการเจรจาคลี่คลายปัญหาการยึดสถานทูตพม่า คณะกรรมการชุดนี้ มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ซึ่งได้จัดตั้งเจ้าหน้าที่ชุดเจรจาต่อรอง และหน่วยปฏิบัติการต่างๆ เช่นชุดการต่อต้านการก่อการร้าย หรือชุดใช้กำลัง ซึ่งประกอบขึ้นด้วย หน่วยอรินทราช สังกัดกองบัญชาการตำรวจนครบาล และหน่วยนเรศวร 261 สังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน และชุดหาข่าวเกี่ยวกับตัวผู้ก่อการร้าย ในส่วนชุดเจรจาต่อรองก็จะประกอบขึ้นด้วย บุคคลที่มีความรู้ความสามารถทางความมั่นคง จิตวิทยา และการสื่อสาร ที่มาจากหลากหลายหน่วยงาน เช่นตำรวจ ทหาร แพทย์ จิตแพทย์ เจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ และสภาความมั่นคงแห่งชาติ[103]

อย่างไรก็ตามในขณะที่กระบวนการเจรจาดำเนินไปทางกลุ่มผู้ก่อการยังไม่ได้ทำร้ายใคร เจ้าหน้าที่ของไทยได้มีการเจรจากับกลุ่มผู้ก่อการโดยตลอด เช่น การเจรจาระหว่างเพื่อนนักศึกษาของกลุ่มผู้ก่อการซึ่งเจ้าหน้าที่นำตัวมาจากศูนย์มณีลอย จ.ราชบุรี คือ นายอองซู และนายอองมู แต่ว่าก็ไม่เป็นผล ทั้งยังมีกลยุทธ์การตั้งเงื่อนไขแลกอาหารกับตัวประกัน อันเป็นผลให้มีการปล่อยตัวประกันออกมาถึง 3 คน ถือเป็นการแสดงเจตนาของทางการไทยว่าไม่ต้องการให้เหตุการณ์บานปลายจนถึงขั้นเสียเลือดเนื้อ ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่ได้ประเมินแถลงการณ์ และข้อเรียกร้องดังกล่าวแล้วว่ากลุ่มนักศึกษาไม่ได้ต้องการอย่างนั้นจริงๆ เพราะไม่สามารถทำได้แม้แต่ข้อเดียว ดังนั้นจึงอาจเป็นเพียงการสร้างสถานการณ์เพื่อเรียกร้องให้ทั่วโลกสนใจต่อปัญหาภายในของพม่ามากยิ่งขึ้น

จนกระทั่งเวลาประมาณ 21.00 น. ความเคลื่อนไหวอย่างแรกก็เกิดขึ้น โดยกลุ่มนักศึกษาได้ยอมปล่อยตัวประกันคนไทยเพิ่มเติม เพื่อแลกกับเสบียงอาหาร นอกจากนั้นก็ยังได้มีชายหญิงคู่หนึ่ง วิ่งชูมือออกมาจากสถานทูต ทราบชื่อว่า นายอุ่น หอมภูมี คนสวนของสถานทูตพม่าพร้อมกับภรรยา ทั้งสองให้การว่าหลังจากคนร้ายบุกเข้ามาก็แอบอยู่ในบ้านพักอยู่ถึง 6 ชั่วโมง ก่อนตัดสินใจวิ่งหนีออกมา และให้การเพิ่มเติมอีกว่า มีชาวพม่าหลบอยู่ภายในสถานทูตอีกมาก ส่วนใหญ่เป็นลูกเมียของเจ้าหน้าที่สถานทูตซึ่งหลบอยู่ตามอาคารต่างๆ และบ้านพัก ส่วนนาย ฮลา หม่อง เอกอัครราชทูตพม่าประจำประเทศไทย ได้รับการยืนยันว่าอยู่ในสถานที่ปลอดภัยแล้ว[104]

นายกรัฐมนตรี ชวน หลีกภัย ได้เดินทางมาถึงที่เกิดเหตุเพื่อรับทราบถึงสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น และได้ร่วมกับ พล.ต. สนั่น ขจรประศาสน์ รองนายกรัฐมนตรี และ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

พล.อ.เชษฐา ฐานะจาโร ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของรัฐบาล และตั้งชุดเจรจาขึ้นเป็นพิเศษขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี[105] ทั้งยังได้มีการหารือกันถึงวิธีการดำเนินการเพื่อแก้ไขสถานการณ์ให้ลุล่วงไปได้โดยเร็วซึ่งนายกรัฐมนตรีก็ได้ กำชับให้ดำเนินการโดยเน้นการเจรจา และยึดหลักความปลอดภัยของตัวประกันเป็นหลัก ไม่ให้มีการเสียเลือดเนื้อ ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกับกระทรวงการต่างประเทศ ดังปรากฏในการแถลงข่าวถึงเหตุการณ์นี้ในช่วงเวลาเดียวกันของกระทรวงการต่างประเทศ นำโดย ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ปฏิบัติหน้าที่แทนนายสุรินทร์ พิศสุวรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งติดภารกิจอยู่ต่างประเทศ มีเนื้อความว่า[106]

1. รัฐบาลไทยจะปฏิบัติตามพันธกรณีในอนุสัญญาเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูต ค.ศ. 1951 โดยจะให้ความคุ้มครองต่อบุคลากร อาคาร และสถานที่ของคณะทูตานุทูตให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งในกรณีนี้หมายถึงการแก้ไขปัญหาอย่างรวดเร็วและไม่เสียเลือดเนื้อ
2. ได้ยืนยันนโยบายดังกล่าวกับสถานทูตต่างๆ ซึ่งมีคนถือสัญชาติของคนที่ถูกจับเป็นตัวประกันอยู่ว่ารัฐบาลไทยจะแก้ไขปัญหาให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของตัวประกันเป็นหลัก ตามดำริของท่านนายกรัฐมนตรี (นายชวน หลีกภัย) และ
3. ได้จัดเตรียมทีมเจ้าหน้าที่ 2 ทีม ทีมละ 3 ผลัด ผลัดละ 8 ชั่วโมง เพื่อประจำการที่ศูนย์บัญชาการชั่วคราวที่ตึกไบเออร์และที่กระทรวงเพื่อเตรียมพร้อมรับกับสถานการณ์

เวลาประมาณเที่ยงคืน กลุ่มนักศึกษาได้ยื่นข้อเรียกร้องขอเฮลิคอปเตอร์มารับที่บริเวณสถานทูตภายในเวลา 08.00 น. ของวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ.2542 เพื่อไปส่งยังที่หมาย และย้ำว่าหากไม่ดำเนินการตามกำหนด จะยิงตัวประกันทิ้งทีละคนทุกหนึ่งชั่วโมง ทางด้านเจ้าหน้าที่ก็ได้เข้าเจรจาเกลี้ยกล่อม ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยได้ให้ความช่วยเหลือและดูแลกลุ่มนักศึกษาพม่าด้วยดีตลอดมา และประการสำคัญในปีนี้เป็นปีสำคัญของไทย เนื่องจากเป็นปีเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ 72 พรรษา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งคนไทยไม่อยากให้เกิดเหตุการณ์ร้ายขึ้น ทำให้การเจรจาลดความตึงเครียดลงได้บ้าง[107]

จนผ่านล่วงไปถึงเช้าวันที่ 2 ตุลาคม ตามกำหนดเส้นตายของกลุ่มนักศึกษา ทุกอย่างดำเนินไปตามข้อเรียกร้องของกลุ่มนักศึกษา ฝ่ายเจ้าหน้าที่ได้จัดเฮลิคอปเตอร์ 2 ลำให้มาลงรับที่บริเวณสนามหญ้าหน้าสถานทูต ซึ่งโดยข้อเท็จจริงไม่สามารถลงได้ แต่เพื่อเป็นการถ่วงเวลา ทางการจึงได้จัดส่งเฮลิคอปเตอร์จำนวน 1 ลำ มาบินวนที่บริเวณสถานทูต เมื่อเห็นว่าเฮลิคอปเตอร์ ลงไม่ได้ทางฝ่ายนักศึกษาจึงร้องขอเลื่อยตัดเหล็กเพื่อตัดเสาธงและต้นไม้ออก [108] ซึ่งทางการก็ได้จัดให้พร้อมกับอาหารและเครื่องดื่ม จากนั้นทั้งสองฝ่ายก็มีการเจรจาต่อรองกันในเรื่องที่ลงจอดเฮลิคอปเตอร์ ฝ่ายนักศึกษาขอให้มาลงจอดที่สนามฟุตบอลโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน พร้อมกับรถตู้ 2 คัน เป็นพาหนะไปที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน อย่างไรก็ตาม

เฮลิคอปเตอร์ไม่สามารถลงรับที่สนามฟุตบอลได้ ทางการจึงเสนอให้ไปที่โรงเรียนเตรียมทหาร ถ.พระราม 4 แทน

ในช่วงนี้เป็นช่วงที่การติดต่อไม่สะดวกจึงเกิดความสับสนอย่างมาก กล่าวคือ มีการเจรจาตกลงกันว่าจะแลกตัวประกันระหว่าง ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร รมช.ต่างประเทศ และ นายชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ กับตัวประกันทั้งหมด เพื่อเป็นการรับรองความปลอดภัยระหว่างเดินทางไปยังชายแดนไทย-พม่า ที่จังหวัดราชบุรี แต่ทว่าในขณะที่ทั้งสองกำลังจะเดินเข้าไปในสถานทูตก็มีรถตู้สองคันวิ่งสวนออกมา[109] ซึ่งเป็นรถตู้ที่ทางเจ้าหน้าที่ได้ส่งเข้าไปตามที่กลุ่มนักศึกษาร้องขอ รถตู้ได้ขับออกมาโดยพาตัวประกันบางส่วนซึ่งเป็นชาวต่างชาติไปด้วย [110] มุ่งหน้าไปยังโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน แต่เมื่อไปถึงกลับไม่เห็น เฮลิคอปเตอร์จอดอยู่ ทางกลุ่มนักศึกษาเกิดความตึงเครียดกังวลใจขึ้นมาทันทีโดยยิงปืน 4 นัด ทะลุหลังคารถออกมา เมื่อเห็นว่าสถานการณ์เริ่มตึงเครียด ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ และ นายชัยพฤกษ์ ได้เข้าไปเจรจากับกลุ่มนักศึกษา ซึ่งในระหว่างการเข้าไปพูดคุยของบุคคลทั้งสอง นายจอห์นนี่มีอาการเครียด ในขณะที่ยังคงถือปืนอาก้าเบนปากกระบอกปืนมาที่ผู้เจรจา และอีกมือหนึ่งถือลูกระเบิดกำแน่น[111]

อย่างไรก็ตาม เวลา 13.00 น. ทางกลุ่มนักศึกษายินยอมเดินทางออกไปที่โรงเรียนเตรียมทหารนำโดยรถตู้ 2 คัน แล้วให้ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ และ นายชัยพฤกษ์ นั่งรถตามออกไป เมื่อถึงที่หมาย นายชัยพฤกษ์ได้เข้าไปเจรจาเพิ่มเติมในเรื่องขั้นตอนการแลกตัวประกันและเรื่องระเบิด โดยทางกลุ่มนักศึกษาไม่ยอมทิ้งลูกระเบิดไว้ อีกทั้งยังไม่ยอมขึ้นเครื่องก่อนเพราะไม่มีใครอยู่บนเครื่อง โดยต่อรองให้ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ขึ้นเครื่องไปก่อน หลังจากนั้นจะขึ้นตามไป [112]

ในระหว่างที่ผู้ก่อการกำลังขึ้นเครื่อง ตัวประกันต่างโบกมือลำลา และยังโบกธงชาติพม่า แสดงอาการโห่ร้องยินดีอีกด้วย[113] สร้างความประหลาดใจให้กับผู้สังเกตการณ์ และสื่อมวลชน กระนั้นขั้นตอนการดำเนินการทั้งหมดก็ดำเนินไปโดยปลอดภัย อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ก็ต้องแปลกใจที่ทราบว่าแท้ที่จริงแล้วผู้ก่อการนั้นมีเพียง 5 คน ต่างจากที่เคยสันนิษฐานว่ามีถึง 12 คน

3.2.4. ขั้นตอนของการสิ้นสุดปัญหา

ในที่สุด กลุ่มนักศึกษาทั้ง 5 คน พร้อมด้วยตัวประกัน ได้แก่ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร นายชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ พ.ต.ต.สมยศ บัวมัน ร.ต.อ.อำนาจ บุญเหลือง พ.ต.ต.วิรุฬ อินทร์มีสุข และ ส.ต.ต.วารินทร์ อักษรนิตย์ ได้ขึ้นเครื่องเฮลิคอปเตอร์ เดินทางไปยังจุดหมาย บริเวณชายแดนไทย-พม่า จ.ราชบุรี ตามที่กลุ่มนักศึกษาต้องการ จนกระทั่งเวลาประมาณ 15.00 น. จึงเดินทางถึงที่หมาย และส่งกลุ่มนักศึกษาทั้งหมดลงได้บริเวณเขากระโจม ใกล้ช่องตะโกล่าง อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี[114] อันเป็นพื้นที่ในเขตอิทธิพลของกองกำลังแห่งชาติกะเหรี่ยง ซึ่งมีนายพล โบเมียะ เป็นผู้นำและดูแลพื้นที่นั้นอยู่ จากนั้น ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ พร้อมทั้งคณะก็ได้เดินทางกลับถึงกรุงเทพฯ ในเวลา 16.45 น.

หลังจากที่ได้ทำการสอบสวนและรวบรวมข้อมูลแล้ว ปรากฏว่านักศึกษาที่ก่อการจำนวน 5 คน ประกอบไปด้วย นาย Kyaw Nee[115] นาย Miynt Oo หรือ Myint Then หรือ ปรีดา[116] ซึ่งทั้งสองเป็นนักศึกษา

พม่าจากศูนย์มณีลอย จ.ราชบุรี นาย Aung Gyi นาย Win Aung อีกหนึ่งนายไม่ทราบชื่อ โดยทั้งสามคนที่เหลือเป็นบุคคลในความดูแลของ UNHCR[117]

หลังจากเหตุการณ์ทุกอย่างผ่านไปด้วยดี ทางรัฐบาลไทย ได้ออกแถลงการณ์โดย รมว.มหาดไทย พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ กล่าวว่ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่เหตุการณ์สามารถจบลงได้โดยสันติและไม่มีผู้ใดต้องเสียชีวิตหรือได้รับบาดเจ็บ อีกทั้งเพิ่มเติมว่า “กลุ่มนักศึกษาเหล่านี้ไม่ได้เป็นผู้ก่อการร้าย แต่เป็นนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย”[118]

จากการพิจารณากระบวนการก่อการร้ายในทั้ง 2 กรณีจะเห็นได้ว่าการก่อการร้ายเกิดขึ้น และดำเนินไปในลักษณะเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสถานที่เกิดเหตุที่เกิดในสถานทูต ซึ่งทำให้สถานการณ์มีความเกี่ยวพันกับประเทศที่ 3 หรือประเทศเป้าหมายทั้งประเทศอิสราเอล และพม่า ข้อเรียกร้องทางการเมือง เช่น การปล่อยนักโทษทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศเป้าหมาย กระบวนการในการจับตัวประกัน การดำเนินการเจรจาต่อรอง และกระบวนการการแก้ไขปัญหาโดยการส่งตัวผู้ก่อการออกนอกประเทศโดยไม่มีความสูญเสีย อย่างไรก็ตามอาจมีผู้ที่โต้แย้งว่าความแตกต่างระหว่างผู้ก่อการร้ายทั้ง 2 มีความแตกต่างกัน และเป็นสิ่งที่น่าพิจารณา กล่าวคือ ขบวนการกันยา ทมิฬ เป็นขบวนการก่อการร้ายในระดับโลก ซึ่งการปฏิบัติการก็พิสูจน์ให้เห็นแล้ว หากเมื่อขบวนการนี้ดำเนินการไปแล้ว จะไม่มีการยอมจำนนอย่างง่ายดาย ในขณะที่กลุ่มนักรบพลังนักศึกษาพม่า เป็นกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นมาใหม่ ไม่มีประสบการณ์ในการก่อการร้าย อีกทั้งผู้ก่อการยังมิใช่ผู้ก่อการร้ายมืออาชีพ กระนั้นเมื่อพิจารณารูปแบบและกระบวนการเรียกร้อง เจรจา การสื่อสาร และการปฏิบัติต่อตัวประกันดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินการและรูปแบบของการก่อการร้ายของทั้ง 2 กลุ่มนั้น มีลักษณะที่เหมือนกัน

ปัจจัยที่เหมือนกันเหล่านี้ มีความสำคัญยิ่งต่อการหาคำอธิบายว่าเหตุใดรัฐไทยจึงสามารถที่จะดำเนินนโยบายและยุทธวิธีโดยสันติเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ถึง 2 ครั้ง มาตรการของรัฐไทยอันใดที่ถูกนำมาใช้หรือปัจจัยเหนี่ยวนำอันใดที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายและการเจรจา และแก้ไขปัญหาอย่างสันติ ความเหมือนกันในทั้ง 2 กรณี สามารถนำไปสร้างพื้นฐานความคิดทางทฤษฎีได้อย่างดียิ่ง นอกจากนั้นการใคร่ครวญในประเด็นดังกล่าว และความพยายามในการสร้างคำอธิบายทางทฤษฎีถือได้ว่าเป็นความพยายามที่จะพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายโดยสันติวิธีที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ดังจะเห็นได้ว่าภายหลังการแก้ไขปัญหายึดสถานทูตอิสราเอลในปี พ.ศ. 2515 การแก้ไขปัญหาโดยสันติของประเทศไทยได้รับความสนใจและความสำคัญมากขึ้นในหมู่ผู้ศึกษาการก่อการร้าย จนกลายเป็นต้นแบบการแก้ไขปัญหาการก่อการร้าย ซึ่งนักวิชาการต่างเรียกการแก้ไขปัญหาโดยสันติว่า “การแก้ปัญหาแบบฉบับกรุงเทพ” (Bangkok Solution)[119] กระนั้นยังไม่มีงานชิ้นใดที่อธิบายได้ว่า การแก้ปัญหาแบบฉบับกรุงเทพ เกิดขึ้นได้อย่างไรและเกิดขึ้นบนเงื่อนไขได้บ้าง

4. การเปรียบเทียบและวิเคราะห์กระบวนการแก้ไขปัญหายึดสถานทูตและจับตัวประกัน

ภายหลังจากการสืบค้นข้อมูล พบว่ามูลเหตุรัฐไทยจึงเลือกที่จะยุติความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการยึดสถานทูตและจับตัวประกันทั้ง 2 เหตุการณ์ โดยสันติวิธี และการเจรจา แทนที่จะใช้ความรุนแรงเป็นไปตามสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้เบื้องต้นคือ ***หนึ่ง*** รัฐจะใช้สันติวิธีในการจัดการกับความรุนแรงต่อเมื่อหลักการของรัฐเคลื่อนย้ายออกจากมายาคติทางความมั่นคงที่อิงกับอำนาจอธิปไตย กล่าวคือ การตระหนักถึงหน้าที่ของรัฐมิใช่มีเพียงแต่มิติทางความมั่นคง ในแง่ของบูรณภาพแห่งดินแดน และกฎระเบียบของรัฐเท่านั้น หรือรัฐเองก็มิใช่เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีอำนาจสูงสุด ที่มีความสามารถในการบังคับใช้อำนาจอย่างสูงสุด และคาดหวังว่าการใช้ความรุนแรงจะสามารถการแก้ไขปัญหาหรือความท้าทายต่ออำนาจรัฐได้อย่างเสมอไป หากแต่รัฐนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบที่หลากหลายทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคล เช่น ผู้กำหนดนโยบาย กลุ่มบุคคล หรือองค์กรทางสังคม เช่นองค์กรทางศาสนา หรือกลุ่มผลประโยชน์ ดังนั้นแนวคิด และหน้าที่ความรับผิดชอบของรัฐก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามองค์ประกอบที่หลากหลายนั้นเอง ในกรณีที่ความรุนแรงเกิดขึ้นภายในรัฐ การใช้ความรุนแรงเป็นมาตรการตอบโต้ ในเบื้องต้นอาจจะรับประกันการทำหน้าที่ของรัฐในแง่ของการสร้างความมั่นคงแก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็ไม่อาจที่จะรับประกันได้ว่าความรุนแรงที่สร้างขึ้นจะไม่มีผลกระทบที่ถือเป็นภัยต่อรัฐอีกต่อไป หรือความรุนแรงดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการสร้างความสงบสุขและความปลอดภัยต่อประชาชนได้ เป็นต้น

ในกรณีการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ที่สถานทูตพม่า หน้าที่ความรับผิดชอบของรัฐไทยครอบคลุมถึงการให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของประชาชน และตัวประกันมากกว่าการพิจารณาความมั่นคงของรัฐในแง่ของการปฏิบัติการว่าเป็นการละเมิดอำนาจอธิปไตยของไทย ตามรายงานของกระทรวงมหาดไทย เรื่อง “สถานการณ์การบุกจับตัวประกันที่สถานเอกอัครราชทูตเมียนมาร์” เมื่อนายกรัฐมนตรีชวนหลีกภัยรับทราบสถานการณ์ ได้มอบหมายนโยบายในการปฏิบัติ โดยให้เน้นการเจรจาเป็นหลัก เพื่อยึดหลักความปลอดภัยของตัวประกันเป็นสำคัญ โดยไม่ได้คำนึงว่าการก่อการได้ละเมิดต่ออำนาจอธิปไตยของไทย[120] ในส่วนทางกระทรวงการต่างประเทศ และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตรนั้น ก็ได้แถลงข่าวสอดรับกับนโยบายของนายกรัฐมนตรี ว่า “รัฐบาลไทยจะใช้วิธีเจรจากับกลุ่มคนร้ายที่ก่อเหตุบุกยึกสถานทูตพม่าประจำประเทศไทย เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรง หรือทำให้ตัวประกันได้รับอันตราย...”[121]

ในเหตุการณ์การยึดสถานทูต และจับตัวประกันชาวอิสราเอลในปี พ.ศ. 2515 แนวคิดของหน้าที่ความรับผิดชอบของรัฐไทยเปลี่ยนไป ทั้งๆ การดำเนินการของผู้ก่อการนั้น ถือได้ว่าเป็นการกระทำอันรุนแรง และผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง แต่สิ่งเหล่านั้นก็มิได้มีความสำคัญมากไปกว่าการรักษาไว้ซึ่งชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนชาวไทย และผู้เกี่ยวข้อง ดังที่จอมพลถนอม กิตติขจร ระบุในคำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 1/2515 ว่า แม้การกระทำของขบวนการกันยาทมิฬ จะเป็นการละเมิดต่อกฎหมายของประเทศไทย แต่เพื่อรักษาไว้ซึ่งชีวิตและทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่ตำรวจและประชาชน รัฐบาลก็สมควร ที่จะหามาตรการป้องกันการกระทำอันเป็นการก่อการหรือรบกวน หรือคุกคามความสงบเรียบร้อยของประชาชน[122]

เมื่อรัฐมีองค์ประกอบของบุคคลที่หลากหลาย ผู้เจรจาจึงมีความสำคัญต่อสภาวะการรับรู้ของรัฐต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในขณะนั้น และผู้เสนอตัวเป็นผู้เจรจาคลี่คลายปัญหาในวิกฤตการณ์สถานทูตอิสราเอล ได้แสดงความวิตกกังวลว่า เมื่อเหตุการณ์ยึดสถานทูตเกิดขึ้น มีนิสิตนักศึกษาประชาชนเข้าไปรุมล้อมสถานเอกอัครราชทูตอิสราเอลเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการควบคุมการดำเนินการของรัฐโดยไม่ใช้ความรุนแรง และการกำหนดการสั่งการไปที่ตัวผู้เจรจา ซึ่งก็คือพลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ เพื่อควบคุมเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันโดยมือที่สามเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการรักษาชีวิตของผู้ที่เกี่ยวข้องในกรณีนี้ ทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ และผู้ที่ติดตามสถานการณ์อยู่รอบนอก[123]

ประการต่อมา การศึกษาพบว่าเหตุผลที่รัฐไทยใช้สันติวิธีในการคลี่คลายปัญหายังเป็นไปตามสมมติฐานที่ ***สอง*** ที่ว่ารัฐจะใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายเมื่อทัศนคติของผู้กำหนดนโยบายหรือผู้เจรจามิได้ตีความหมายของการก่อการร้ายว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ หรือเมื่อผู้กำหนดนโยบายประนีประนอมแนวความคิดดังกล่าว

ในขณะที่ การยึดสถานทูตพม่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยกล่าวว่า “เราถือว่าคนพวกนี้คือนักศึกษาที่เรียกร้องประชาธิปไตย ไม่ใช่ผู้ก่อการร้าย”[124] ในกรณีของการยึดสถานทูตและจับตัวประกันที่สถานทูตอิสราเอลในปี พ.ศ. 2515 ทัศนคติของผู้นำรัฐบาลและผู้เจรจาที่มีต่อผู้ก่อการร้าย เป็นไปในทางเห็นใจ ดังที่ พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ กล่าวภายหลังที่ไปส่งผู้ก่อการร้ายทั้งหมดที่ประเทศอียิปต์ว่า “เราไม่ใช่ตัวประกันของผู้ก่อการร้าย แต่พวกเขาเป็นแขกของเรา เราได้พูดคุยกันฉันมิตร เรื่องที่เขาทำเป็นเรื่องของเขาเสียแต่ว่ามาทำในบ้านของเรา...”[125] เช่นเดียวกัน คุณทวี นภากร ก็ได้เล่าถึงการทำหน้าที่ในการเป็นส่วนหนึ่งของคณะเจรจา ว่า “เราไม่ถือว่าเค้าเป็นคนร้าย เราถือว่าท่านมาเยี่ยมเยียนพวกเรา เราในฐานะเจ้าของบ้านก็จะต้องต้อนรับโดยนิสัยของคนไทย ต้อนรับแขก เป็นสยามเมืองยิ้ม แล้วก็ถ้าแขกต้องการอะไรเราก็ยินดีที่จะจัดให้เต็มความสามารถ”[126]

อย่างไรก็ตามข้อมูลและการศึกษาไม่สามารถพิสูจน์สมมติฐานที่ ***สาม*** ว่าเป็นจริง การแก้ไขปัญหาโดยสันติของรัฐไทยไม่ได้คำนึงว่า การแก้ไขปัญหาความรุนแรงมิได้เป็นหนทางแก้ไขปัญหาในระยะยาวและไม่สามารถรับประกันได้ว่าการก่อการร้ายจะหมดไป เพราะการก่อการร้ายเป็นผลของความไม่เท่าเทียมกันในสังคม และเป็นผลของความรุนแรงทางโครงสร้าง จากการเก็บข้อมูลในกรณีศึกษาทั้ง 2 พบว่า ผู้กำหนดนโยบายไม่ได้พิจารณาการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายในประเด็นนี้ เพราะเหตุการณ์การที่เกิดขึ้นมิได้มีรัฐไทยเป็นเป้าหมาย หรือ รัฐไทยมิใช่มูลเหตุของปัญหาการก่อการร้ายที่เกิดขึ้น ดังจะสังเกตเห็นได้ว่าตัวแทนรัฐบาลไทยในทั้ง 2 เหตุการณ์ได้กล่าวอย่างชัดเจนต่อกลุ่มผู้ต่อกลุ่มผู้ก่อการร้ายว่าไม่สามารถบังคับให้รัฐบาลอื่นปฏิบัติตามในสิ่งที่กลุ่มผู้ก่อการร้ายร้องขอ เนื่องจากประเทศไทยไม่ได้เข้าไปมีส่วนในความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ก่อการร้ายและรัฐที่กลุ่มมีความขัดแย้ง และประเทศไทยไม่สามารถที่จะแทรกแซงกิจการของประเทศอื่นได้ ซึ่งจุดยืนของประเทศไทยนี้ก็ได้กลายเป็นเงื่อนไขของการเจรจาในเวลาต่อมา

ประการสุดท้าย การค้นคว้าข้อมูลเป็นไปตามสมมติฐานที่ ***สี่*** ที่ว่า รัฐเลือกที่จะใช้มาตรการไร้ความรุนแรงแก้ไขปัญหาความรุนแรง เมื่อรัฐมองเห็นถึงประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งนี้สมมติฐานดังกล่าวมีความใกล้เคียงกับสมมติฐานที่ หนึ่ง ที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น อย่างไรก็ตามการตั้งสมมติฐานในข้อที่ สี่ มีความแตกต่างกันก็คือ ประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาหมายความอย่างเฉพาะเจาะจงถึงความสามารถและความเป็นไปได้ของรัฐในการแก้ไขปัญหาในแง่ของกระบวนการ เมื่อรัฐเห็นว่าทางเลือกในการใช้สันติวิธีสามารถกระทำได้ และมีแนวโน้มว่าสามารถสิ้นสุดปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้สมมติฐานดังกล่าวยังนำเสนอแนวคิดที่ว่า การใช้นโยบายสันติวิธีต่อการก่อการร้ายจับตัวประกันนั้น เป็นเรื่องของกระบวนการและความเป็นพลวัตร ดังนั้นการประกาศใช้นโยบายสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาก็ยังไม่สามารถรับประกันได้ว่า นโยบายนั้นจะประสบความสำเร็จ หากกระบวนการเจรจาไม่มีประสิทธิภาพ ถึงแม้ว่ารัฐไทยมีหลักการของรัฐที่มุ่งให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของผู้ที่เกี่ยวข้อง ความรุนแรงอาจจะเกิดขึ้นเนื่องจากความผิดพลาดของกระบวนการเจรจา หรือรัฐมองเห็นว่าไม่มีความเป็นไปได้ว่าวิธีการเจรจาจะบรรลุผล

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาเหตุผลของการดำเนินการโดยสันติของรัฐไทยต่อทั้ง 2 เหตุการณ์ตามสมมติฐานดังกล่าว ยังไม่มีความสมบูรณ์เท่าใดนัก เนื่องจากสมมติฐานที่เป็นจริงทั้ง 3 ข้อ ยังไม่สามารถอธิบายได้ว่า 1) เหตุใดรัฐไทยจึงเปลี่ยนเหตุผลของรัฐที่นอกเหนือจากความมั่นคง 2) เมื่อใดที่รัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีทัศนคติต่อผู้ก่อการร้ายว่าเป็นเพียงการเคลื่อนไหวเรียกร้องความยุติธรรม ซึ่งเป็นผลของความคับข้องใจของความรุนแรงที่ได้รับ หรืออาจจะกล่าวได้ว่ารัฐจะดำเนินการโดยสันติเมื่อมายาคติทางความมั่นคงหมดไป หรือ 3) ปัจจัยอะไรบ้างที่รัฐคิดว่า รัฐมีประสิทธิภาพและความสามารถในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยชิ้นนี้โต้แย้งว่า *หนึ่ง* ธรรมชาติของการก่อการร้ายจับตัวประกัน *สอง* กระบวนการเจรจา *สาม* ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ และ *สี่* การเมืองระหว่างประเทศและความเกี่ยวข้องกับรัฐบาลต่างประเทศ เป็นคำอธิบายเพิ่มเติมต่อคำถามข้างต้น ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

4.1. ธรรมชาติของการก่อการร้าย

การกระทำที่ถือได้ว่าเป็นการก่อการร้ายมีหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการลอบสังหาร การขู่วางระเบิดหรือการโจมตีเป้าหมายโดยตรง แต่การก่อการร้ายโดยการจับตัวประกันนั้น มีลักษณะที่สำคัญที่พิเศษแตกต่างออกไปคือ การก่อการร้ายลักษณะนี้โดยธรรมชาติจะเปิดโอกาสให้มีกระบวนการเจรจาเกิดขึ้น ยิ่งเมื่อผู้ก่อการร้ายเลือกที่จะใช้สถานทูตเป็นเป้าหมายของการปฏิบัติการ วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นยิ่งอำนวยต่อการใช้มาตรการเจรจาเป็นทางแก้ไขปัญหา เนื่องจากประการแรกสถานที่และสถานการณ์บังคับให้เกิดการเชื่อมโยงความเกี่ยวข้องของหลายตัวแสดง ไม่ว่าจะเป็นรัฐเป้าหมาย หรือรัฐเจ้าของสถานทูต รัฐที่เป็นเจ้าบ้าน และพลเรือนซึ่งจะประกอบด้วยทั้งนักการทูต เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น และพลเมือง ซึ่งอาจจะประกอบด้วยพลเมืองหลายประเทศ หากเป็นเช่นนั้นก็จะยิ่งสร้างข้อจำกัดต่อรัฐในการใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา เนื่องจาก

ผลของความรุนแรงอาจส่งผลด้านลบต่อรัฐในภายหลัง และไม่ว่าจะเป็นความไม่แน่นอนของการตัดสินใจของผู้ก่อการร้ายต่อตัวประกัน จำนวนของผู้ก่อการร้าย จำนวนของตัวประกัน หรือสภาพความเป็นอยู่ของตัวประกัน ต่างสร้างข้อจำกัดให้การใช้ความรุนแรงของรัฐเป็นมาตรการที่เสี่ยงจนเกินไป

การจับตัวประกันโดยใช้สถานทูตยังสร้างข้อจำกัดให้แก่ผู้ก่อการร้ายเช่นกันกล่าวคือ ในทั้ง 2 กรณีศึกษาจะเห็นได้ว่า สถานที่เกิดเหตุอยู่ในเขตอำนาจอธิปไตยของรัฐไทย ซึ่งรัฐมีความชอบธรรมเต็มที่ในการหามาตราการคลี่คลายปัญหา รวมถึงการใช้ความรุนแรง การปฏิบัติการในการยึดสถานทูต เมื่อเจ้าหน้าที่รู้ได้แน่ชัดว่าจุดเกิดเหตุและการจับตัวประกันอยู่ที่ใด ปัจจัยดังกล่าวก็เอื้ออำนวยต่อการเตรียมการรองรับสถานที่ที่ชัดเจนทำให้ง่ายต่อระดมกำลังปิดล้อม และวางแผนการแก้ไขปัญหา ดังนั้นจึงเป็นเรื่องธรรมชาติที่ผู้ก่อการร้ายจะเตรียมความพร้อมเพื่อการเจรจา ด้วยเงื่อนไขทางธรรมชาติของการก่อการร้ายเหล่านี้ การดำเนินการเจรจาต่อรองจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เพื่อตอบสนองความต้องการของทั้ง 2 ฝ่าย ผู้ก่อการร้าย ซึ่งเป็นตัวแสดงที่มีความเป็นเหตุเป็นผล (rational actor) ต้องการบังคับให้รัฐเป้าหมายทำตามความต้องการ และต้องการหาทางออก โดยใช้ตัวประกันเป็นเงื่อนไขเพื่อการต่อรอง ในขณะเดียวกันรัฐต้องพยายามอย่างเต็มที่ที่จะต้องปกป้องความปลอดภัยของตัวประกันโดยรัฐเองก็มีเครื่องมือในการต่อรอง คือ การให้น้ำ อาหาร หรือการเคลื่อนย้ายต่างๆ

จะเห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์แบบนี้ ไม่มีเป้าหมายที่แน่ชัดหรือไม่อาจจะทราบได้ว่านโยบายที่กำหนดไปนั้นจะประสบความสำเร็จหรือไม่ และเป็นสันติหรือไม่ จริงอยู่ที่รัฐบาลอาจกำหนดอย่างชัดเจนถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยสันติ หากแต่เมื่อกระบวนการเจรจาดำเนินไปโดยไม่เป็นอย่างที่คาดการณ์ หรือเกิดเหตุไม่คาดฝันเกิดขึ้น ความรุนแรงก็อาจจะเกิดขึ้นตามมา ในประเด็นดังกล่าวนี้ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร กล่าวว่าการแก้ไขปัญหายึดสถานทูตและจับตัวประกันโดยเฉพาะกรณีของสถานทูตพม่าในปี พ.ศ. 2542 สถานการณ์ไม่สามารถกำหนดเงื่อนไขที่แน่นอนได้ว่าจะต้องเป็นมาตรการสันติวิธี การแก้ไขปัญหาจะไม่มีธงเพราะการดำเนินการเป็นเรื่องของกระบวนการ (Procedure) ซึ่งขึ้นอยู่กับการประเมินสถานการณ์เฉพาะหน้า แต่สิ่งที่จะต้องปฏิบัติแรกสุดก็คือการเจรจา เพื่อจะได้รู้ว่าผู้ก่อการมีความต้องการอะไร และหาวิธีในการปล่อยตัวประกันมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งก็ต้องเริ่มต้นที่เด็กและผู้หญิงก่อน[127]

ดังนั้นก็จะเห็นได้ว่าในทั้ง 2 กรณีศึกษานั้น การเลือกใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหามิได้หายไปอย่างหมดสิ้น การเตรียมการเพื่อรองรับเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันถือได้ว่าเป็นการสร้างทางเลือกให้แก่ ผู้กำหนดนโยบาย เช่นกัน โดยในกรณีของการยึดสถานทูตพม่า รายงานของกระทรวงมหาดไทย ระบุว่า “การวางแผนการปฏิบัติการคลี่คลายวิกฤตการณ์สถานทูตพม่านั้น ถึงแม้ว่าจะใช้การเจรจาเป็นหลักในการแก้ไขปัญหา การปฏิบัติการชิงตัวประกัน ได้มีการวางแผนควบคู่กันไปกับการเจรจา โดยรัฐบาลได้มอบหมายให้กำลังของชุดนเรศวร 261 วางแผนดำเนินการ หากมีความจำเป็นที่สถานทูต และได้มอบหมายให้ชุดอรินทราช 26 ของกองบังคับการ ตำรวจปฏิบัติการพิเศษ (บก.สปพ.) ผสมกับหน่วยปฏิบัติการพิเศษของกองทัพอากาศ ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบในส่วนของการส่งมอบตัวประกันที่โรงเรียนเตรียมทหาร และสั่งการให้มีการกำหนดแผนการการปฏิบัติการหากการเจรจาล้มเหลว”[128] ในกรณีของการแก้ไขปัญหายึด

สถานทูตอิสราเอลในปี พ.ศ. 2515 การเตรียมความพร้อมเพื่อการจู่โจมสถานทูตก็เป็นไปอย่างเพรียบพร้อม ควบคู่กับกระบวนการเจรจาของ คณะผู้เจรจาซึ่งนำโดยพลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์[129]

4.2. องค์ประกอบของกระบวนการเจรจา

ธรรมชาติของการยึดสถานทูตจับตัวประกันนั้น ต้องพิจารณารูปแบบของการดำเนินการเจรจาต่อรองด้วยว่ามีประสิทธิภาพ หรือสามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาตินี้ได้มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้หากกระบวนการเจรจาไม่มีประสิทธิภาพ ความเสี่ยงของการใช้ความรุนแรงก็สามารถเกิดขึ้นได้ และต้องคำนึงด้วยว่าการก่อการร้ายในลักษณะนี้ และการเจรจาต่อรองเป็นเรื่องของกระบวนการที่เป็นพลวัตร และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา มาตรการนี้ก็จะเป็นส่วนสำคัญของมาตรการสันติวิธีของรัฐ หากการเจรจาสามารถควบคุมสถานการณ์ลดความตึงเครียดหรือสร้างความมั่นใจให้กับผู้ก่อการร้ายอย่างดี แนวโน้มการดำเนินมาตรการควบคุมความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาก็จะลดลง[130] ดังนั้นบทบาทของผู้เจรจา มาตรการลดความตึงเครียด มาตรการรับประกันความปลอดภัย และวัตถุประสงค์และท่าทีของตัวประกัน จึงมีความสำคัญมากต่อการประเมินสถานการณ์ของเจ้าหน้าที่ในการยึดมั่นต่อกระบวนการแก้ปัญหาโดยสันติ

4.2.1. ผู้เจรจา

ในการแก้ไขวิกฤตการณ์การจับตัวประกันนั้น นอกเหนือจากจะต้องมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถทางการเจรจาต่อรองโดยเฉพาะ หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางจิตวิทยา ประสบการณ์ หรือภูมิหลังของผู้เจรจาซึ่งมีความเกี่ยวพันกับผู้ก่อการก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากเช่นกัน โดยเฉพาะการสร้างความไว้วางใจ เพื่อเพิ่มความเป็นไปได้ในการเปิดช่องทางการเจรจา นอกจากนั้นประสบการณ์ของผู้เจรจายังสามารถแสดงให้เห็นถึงความเข้าอกเข้าใจในเงื่อนไขและความจำเป็นของการก่อการ

พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์ เปิดเผยในบันทึกความทรงจำว่า ประสบการณ์ที่ได้ไปมีส่วนเกี่ยวข้องในกีฬาโอลิมปิก ที่เมืองมิวนิก ซึ่งทำให้ได้มีโอกาสสังเกตเห็นถึงความผิดพลาดของการแก้ไขปัญหาการจับนักกีฬาอิสราเอลของทางฝ่ายรัฐบาลเยอรมัน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ เสนอตัวเป็นผู้แทนในการเจรจา และเรียกร้องสิทธิในการดำเนินการเจรจา และปฏิบัติการโดยเฉพาะอำนาจเกี่ยวกับการสั่งยิง หรือสั่งเคลื่อนย้ายตำรวจ และทหาร แต่เพียงผู้เดียว[131] การดำเนินการลักษณะนี้ทำให้กระบวนการเจรจา และการสั่งการอยู่ภายใต้บุคคลๆ เดียว ซึ่งเพื่อป้องกันความผิดพลาดในการสั่งการ ในขณะเดียวกันประสบการณ์ก็ทำให้ผู้เจรจามีความเข้าใจในสถานการณ์ของผู้ก่อการมากขึ้น

พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ ได้กล่าวต่อกลุ่มผู้ก่อการภายในสถานทูตอิสราเอลว่า “เมื่อมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เมืองมิวนิก ประเทศเยอรมันนั้น ข้าพเจ้าได้ประสบพบเห็นเหตุการณ์อย่างใกล้ชิด ได้บันทึกไว้เป็นหลักฐานว่า สาเหตุนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไร การปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่เยอรมันเป็นอย่างไร ข้อบกพร่องต่างๆ เป็นอย่างไร และอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดมีการตายกันขึ้น ความจริงนั้น ขบวนการแบล็คเซพเทมเบอร์ของท่านนั้น ไม่ต้องการที่จะดำเนินการให้ถึงกับการมีเลือดตกยางออกกันขึ้น แต่เป็นความบกพร่องของฝ่ายสืบราชการลับ ฝ่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจและฝ่ายปราบปรามต่างๆ ของเยอรมันที่มีจำนวนมากมาย

เหลือเกิน ฝ่ายท่านยินยอมทำตามข้อตกลงแล้ว...ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจเยอรมันได้ทำการยิงท่านก่อน... ข้าพเจ้าถือว่าเป็นข้อบกพร่องของฝ่ายดำเนินการสั่งการ เพราะมีเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายที่สั่งการ ในครั้งนี้ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายจาก จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ให้เป็นผู้ดำเนินการแต่เพียงผู้เดียว"[132]

ทางด้านคุณ ทวี นภากร ผู้ทำหน้าที่เป็นล่ามภาษาอาหรับในเหตุการณ์นี้ ก็ได้กล่าวถึงความสำคัญของการได้มีประสบการณ์ในการไปใช้ชีวิตอยู่ที่อียิปต์ช่วงระหว่างการเป็นนักศึกษา และการนับถือศาสนาอิสลามสามารถเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์ลดความตึงเครียดได้ คุณทวี เล่าถึงเหตุการณ์วันนั้นว่าในช่วงแรกทางผู้ก่อการยังไม่ไว้วางใจ แต่พอได้พูดคุย และแสดงให้เห็นว่าได้มีความคุ้นเคยกับดินแดนและพื้นที่ปาเลสไตน์ สถานการณ์ก็ดีขึ้น[133] นอกจากนั้น คุณ ทวี นภากร กล่าวว่าการที่มีผู้ที่สามารถสื่อสารภาษาอาหรับได้ก็เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่กลุ่มผู้ก่อการว่าพวกเขาจะปลอดภัย[134]

ในกรณีของการบุกยึดสถานทูตพม่า คุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของคณะเจรจา เปิดเผยว่า การสร้างความเชื่อใจระหว่างผู้ก่อการกับผู้เจรจาได้ดีที่สุดก็คือความเป็นกันเอง ซึ่งการที่คุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ เคยเป็นหัวหน้าศูนย์มณีลอย และมีความคุ้นเคยกับนักศึกษาพม่า กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มนักศึกษาผู้ก่อการลดความตึงเครียด และยินยอมดำเนินการตามข้อเสนอของรัฐไทย คุณชัยพฤกษ์ เปิดเผยถึงการเข้าไปมีบทบาทในการเจรจาว่า นอกเหนือจากที่ฝ่ายผู้ก่อการเสนอชื่อ คุณชัยพฤกษ์ให้เป็นส่วนผู้แทนในการเจรจาแล้ว จิตแพทย์ซึ่งทำหน้าที่ประเมินสถานการณ์ในวันเกิดเหตุระบุว่า นักศึกษาชาวพม่าจะมีท่าทีอ่อนลงเมื่อได้พูดคุยกับ คุณชัยพฤกษ์ นอกจากนั้นคุณชัยพฤกษ์ ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า การแก้ไขการก่อการร้ายยึดสถานทูต และจับตัวประกันในลักษณะนี้ให้ประสบความสำเร็จจำเป็นจะต้องประกอบด้วยคณะผู้เจรจาที่มีความสามารถและมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง และกลุ่มบุคคลที่สามารถสร้างความเชื่อใจให้แก่ฝ่ายผู้ก่อการได้[135]

4.2.2. การลดความตึงเครียด

จุดมุ่งหมายสำคัญอีกประการหนึ่งของการแก้ไขปัญหาจับตัวประกันนั้นคือ การลดความตึงเครียดเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเจรจา ดังนั้นการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก อาหารและเครื่องดื่ม จึงเป็นมาตรการสำคัญที่จะนำไปสู่การจูงใจให้ผู้ก่อการยอมจำนนได้ และเอื้อประโยชน์ต่อความมั่นใจของรัฐในประสิทธิภาพของการดำเนินนโยบายสันติวิธี

ในระหว่างที่ พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ ดำเนินการเจรจากับกลุ่มผู้ก่อการกันยาทมิฬ อาหารและเครื่องดื่มกลายเป็นข้อเสนอที่สำคัญที่ทำให้บรรยากาศของการเจรจาลดความตึงเครียดลงได้ และทำให้กลุ่มผู้ก่อการมีความเชื่อมั่นในตัวผู้เจรจา และกระบวนการเจรจามากขึ้น พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ ได้เสนอที่จะเป็นผู้จัดหาอาหารและเครื่องดื่มมาให้กับกลุ่มผู้ก่อการ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อสวรรค์ ข้าวหมกไก่ และเครื่องดื่มทั้งที่เป็นการเสนอของคณะผู้เจรจาและเป็นไปตามการร้องขอของกลุ่มผู้ก่อการ การดำเนินการเช่นนี้ทำให้สถานการณ์ลดความตึงเครียดลงได้ เห็นได้จากการเปิดเผยของ พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์

พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ เปิดเผยในบันทึกความทรงจำตอนหนึ่งถึงการนำอาหารเข้าไปให้แก่กลุ่มผู้ก่อการว่า “อาหารได้นำมาให้แล้ว ขอให้รับประทานเสียก่อน...แต่ (กลุ่มผู้ก่อการ-ผู้เขียน) ก็ยังไม่ยอมลงมือรับประทาน ข้าพเจ้าจึงบอกว่า รู้แล้วที่ยังไม่รับประทานก็เพราะกลัวจะใส่ยาพิษใช่มั้ย ถ้าอย่างนั้นข้าพเจ้าจะลองรับประทานให้ท่านดู...เขาก็หัวเราะ...(ขณะเดียวกัน-ผู้เขียน) เพื่อนขบวนการกู้ชาติปาเลสไตน์ซึ่งคุมตัวประกันชาวอิสราเอลที่อยู่ชั้นบนตะโกนเป็นภาษาอาหรับลงมาว่า...กลิ่นข้าวหมกไก่หอมเหลือเกิน อยากจะรับประทานบ้าง...”[136] ซึ่งก็เป็นการบรรยายถึงบรรยากาศที่ดีขึ้นระหว่างกระบวนการเจรจา

คุณ ทวี นภากร กล่าวถึงการเสนออาหารและเครื่องดื่มต่อผู้ก่อการร้ายว่า “อันดับแรกก็เป็นจิตวิทยาของทางฝ่ายเรา แล้วก็อันที่สองก็โดยข้อเท็จจริง เขาเข้ามาทำ เขาก็เข้ามาก่อการตั้งแต่ตอนสายๆ ไปจนกระทั่งที่เราเข้าไปเห็นตัวเค้าเลย ไปนั่งคุยกับเค้าเลยนี่ก็ประมาณซักสามทุ่ม ประมาณนั้น เพราะฉะนั้นประมาณหกชั่วโมงก็คงทานน้ำหรือทานอะไรเท่านั้น ก็เลยเอาข้าวเนี้ยไปเสนอเค้า”[137] ในส่วนของการแก้ไขปัญหาการยึดสถานทูตพม่า การนำเสนอน้ำ อาหาร หรือบุหรี่ นอกเหนือจากการเป็นเครื่องมือในการลดความตึงเครียดระหว่างผู้เจรจาและผู้ก่อการ ยังสามารถใช้เป็นเงื่อนไขของการแลกตัวประกันได้เช่นกัน คุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ กล่าวว่า “เขา (ผู้ก่อการ-ผู้เขียน) อยากได้บุหรี่ ก็เอาบุหรี่ไปส่ง อยากได้น้ำ อยากได้ข้าว คือการเจรจา (ถ้าเขา-ผู้เขียน) ต้องการน้ำก็ต้องส่งคนออกมา คล้ายว่าเป็นการแลกเปลี่ยนกัน เช่นการส่งคนป่วยคนท้องออกมาก่อน”[138]

4.2.3. การรับประกันความปลอดภัย

ในทั้ง 2 กรณีศึกษานั้น มีการเสนอให้ผู้แทนรัฐบาลไทยเป็นผู้รับประกันความปลอดภัยในการแลกตัวประกัน และนำส่งผู้ก่อการออกนอกประเทศ ในกรณีการยึดสถานทูตอิสราเอล ภายหลังจากบรรยากาศในการเจรจาระหว่างคณะผู้แทนของรัฐบาลไทย ซึ่งนำโดยพลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ และขบวนการกันยาทมิฬดำเนินไปด้วยดี และทางผู้ก่อการเข้าใจในสถานการณ์ของประเทศไทยว่า ประเทศไทยไม่สามารถกดดันให้รัฐบาลอิสราเอลดำเนินการตามที่ผู้ก่อการเรียกร้อง และที่สำคัญที่สุดคือปีนั้น เป็นปีแห่งความเป็นสิริมงคลของประเทศไทย ซึ่งกำลังเฉลิมฉลองพระราชพิธีการสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ผู้ก่อการได้ขอให้รัฐบาลจัดเครื่องบินนำส่งไปยังประเทศที่ 3 และในการเดินทางไปสนามบิน ให้ไทยจัดรถบัสนำชาวอิสราเอลที่ถูกจับไว้เป็นตัวประกันขึ้นรถบัสไปพร้อมกันด้วย โดยจะต้องมี พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ พลจัตวา ชาติชาย พร้อมทั้งเอกอัครราชทูตอียิปต์อยู่รวมในรถบัสคันดังกล่าวด้วย ซึ่งในขณะเดียวกันผู้ก่อการก็จะไม่ยอมปลดอาวุธ และจะยอมปลดอาวุธเมื่อตรวจสอบความปลอดภัยของเครื่องบินที่จะใช้เป็นพาหนะ

คณะผู้เจรจาของรัฐบาลไทยได้ตกลงตามคำขอของกลุ่มผู้ก่อการในการนำส่งยังประเทศที่ 3 ซึ่งตลอดกระบวนการนำส่งจากสถานทูตอิสาเอล จนกระทั่งการเดินทางไปประเทศอียิปต์เป็นไปอย่างรอบคอบ ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมการเคลื่อนย้ายผู้ก่อการและตัวประกันไปยังสนามบินดอนเมือง การรับรองความปลอดภัยบนเครื่องบิน และการปลดอาวุธผู้ก่อการทั้งหมด พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ กล่าวภายหลังเสร็จ

สิ้นภารกิจว่า “การนำสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์ไปส่งที่กรุงไคโรครั้งนี้ จุดสำคัญที่สุดอยู่ที่ตอนขึ้นเครื่องบินที่ดอนเมืองโดยได้มีความตกลงกับสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์ทั้ง 4 คน อยู่ก่อนแล้วว่า จะต้อง ขอขึ้นไปตรวจเครื่องบินก่อน แต่ลักษณะการขึ้นไปตรวจเครื่องบินของสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์ได้กระทำในลักษณะหน่วยจู่โจม คือวิ่งขึ้นสลับฟันปลา ซึ่งเห็นว่าเหตุการณ์ไม่ดี เสนาธิการทหาร กับพลจัตวา ชาติชาย ชุณหะวัน จึงได้เดินทางไปคุมเชิงที่บันไดเครื่องบิน และสั่งการไม่ให้เจ้าหน้าที่ของไทยแตะต้องสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์ทั้ง 4 เพราะหากมีการยิงปืนเพียงนัดเดียวก็จะเกิดเหตุกาณ์รุนแรงแบบเดียวกับกรณีการสังหารหมู่นักกีฬาอิสราเอลที่นครมิวนิกขึ้น...เมื่อขึ้นไปบนเครื่องบินพร้อมด้วยอาวุธแล้ว สมาชิกองค์กรปาเลสไตน์ก็ได้มอบธง ปืนกลมือและกระสุนให้แต่ยังมีระเบิดมืออีกหนึ่งลูก และปืนพก เสนาธิการทหารได้ขอร้องว่าการเดินทางโดยเครื่องบินโดยมีวัตถุระเบิดอยู่อาจจะเกิดอันตรายทำให้ทุกคนตายกันหมด และเวลานี้เราก็เป็นมิตรกันแล้ว ไม่ใช่ใครอื่น...เป็นการพูดแบบทหารด้วยกัน ที่ทำทั้งหมดไม่ใช่เป็นการกระทำของศัตรูหากแต่เป็นการกระทำของเพื่อน...ทุกคนเป็นแขกแล้ว และจะต้องร่วมโดยสารเครื่องบินกับรับประทานอาหารด้วยกัน” [139]

ในส่วนของวิกฤตการณ์ ณ สถานทูตพม่า ทางฝ่ายรัฐบาลไทยจัด เฮลิคอปเตอร์ จำนวน 2 ลำ มารับที่บริเวณสถานทูต และนำส่งกลุ่มผู้ก่อการทั้งหมดไปส่งที่ชายแดนไทยพม่า โดยรัฐบาลไทยก็มอบหมายให้ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร และคุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ ร่วมเดินทางไปกับกลุ่มนักศึกษาด้วยเพื่อเป็นการแลกตัวประกันและการรับรองความปลอดภัย ในท้ายที่สุดผู้ก่อการก็ยินยอมต่อข้อเสนอของรัฐบาล และยอมที่จะปล่อยตัวประกันทั้งหมดก่อนเดินทางออกจากกรุงเทพ ทั้งนี้ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร เปิดเผยถึงเหตุผลที่อาสาเป็นตัวประกันเพื่อนำนักศึกษาผู้ก่อการไปส่งที่บริเวณชายแดนไทย-พม่าว่า “การเสนอตนเองเป็นตัวประกัน ถือว่าเมื่อเรื่องนี้เป็นเรื่องการต่างประเทศ และผมรับผิดชอบในเรื่องการต่างประเทศอยู่ เป็นหน้าที่ที่จะต้องเสนอตัวเอง...อันตรายก็คงต้องมี แต่ถ้าต้องเสี่ยงเพราะหน้าที่ก็ต้องเสี่ยง และถ้าให้ผมเสี่ยงอาจจะดีกว่าคนอื่นเสี่ยงเพราะนักศึกษาพม่าก็คงจะพอรู้จักผมบ้างจากสมัยที่ผมเป็นนักวิชาการและผมก็อยู่กับนักศึกษาไทยมาเป็นเวลานานพอสมควร น่าจะสามารถคุยกับเด็กรุ่นนี้รู้เรื่อง”[140]

4.2.4. วัตถุประสงค์และท่าทีของผู้ก่อการร้าย

ถึงแม้ว่าพื้นฐานของขบวนการก่อการร้ายในทั้ง 2 กรณี จะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนกล่าวคือขบวนการกันยาทมิฬ กล่าวได้ว่าเป็นขบวนการการก่อการร้ายระดับมืออาชีพ และมีฐานการปฏิบัติที่อยู่ทั่วโลก กลุ่มพลังนักรบนักศึกษาผู้หาญกล้าแห่งพม่า เป็นกลุ่มการก่อการร้ายที่เพิ่งก่อตั้งขึ้น อีกทั้งผู้ก่อการไม่ใช่ผู้ก่อการร้ายมืออาชีพ ดังที่ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร เปิดเผยถึงความไม่เป็นมืออาชีพของกลุ่มผู้ก่อการดังเห็นได้จากการเสนอข้อเรียกร้องที่เปลี่ยนไปมาในระยะแรก[141] กระนั้น วัตถุประสงค์ที่จะใช้การก่อการร้ายของทั้ง 2 กลุ่ม เป็นช่องทางในการสร้างความสนใจ ท่าทีในการรับฟังและเข้าใจในข้อเสนอของรัฐบาลไทย และการปฏิบัติต่อตัวประกันที่เป็นไปในทางบวก ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้ก่อการในวิกฤตการณ์ทั้ง 2 มีลักษณะคล้ายคลึงกัน กลายเป็นเงื่อนไขที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี

จากการเปิดเผยของ คุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ มูลเหตุของการก่อการโดยกลุ่มนักศึกษาชาวพม่าเป็นเรื่องความต้องการที่จะให้สื่อมวลชนทำข่าว เพื่อสะท้อนให้เห็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศพม่า นอกจากนั้น คุณชัยพฤกษ์ ยังตั้งข้อสังเกตุเพิ่มเติมว่าการดำเนินการเรียกร้องประชาธิปไตยโดยนักศึกษาในพม่ามีอยู่หลายกลุ่ม ซึ่งต่างก็ต้องดำเนินการโดยอาศัยปัจจัยสนับสนุนทางการเมืองจากต่างประเทศ ซึ่งการสร้างความโด่งดังในการก่อการยึดสถานทูตในครั้งนั้น ก็เป็นวิธีการที่ดีที่สามารถดึงความสนใจของนานาชาติมาที่กลุ่มผู้ก่อการเพื่อความคาดหวังทางการสนับสนุนต่อไป[142] ทางด้านข้อสรุปของกระทรวงมหาดไทยต่อเหตุการณ์ที่สถานทูตพม่า ก็สรุปอย่างใกล้เคียงกันว่า “การปฏิบัติการในครั้งนี้เพื่อต้องการเรียกร้องความสนใจของทั่วโลก ให้มาสนใจปัญหาภายในของพม่า”[143] ซึ่งเมื่อวัตถุประสงค์ของการก่อการเช่นนี้มิได้มีความต้องการโดยหลักในการทำร้ายตัวประกัน ความรุนแรงและความสูญเสียที่อาจจะเกิดก็น่าจะมาจากความไม่รอบคอบของรัฐเสียมากกว่า ดังนั้นการดำเนินการการเจรจาและยึดมั่นในมาตรการโดยสันติจึงมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จ

นอกจากนั้น ยังถือได้ว่าเป็นความได้เปรียบต่อรัฐบาลไทยในการเจรจากับกลุ่มนักศึกษาผู้ก่อการ ซึ่งท่าทีของพวกเขาเหล่านั้น ที่แสดงออกต่อตัวประกันทั้งหมด เป็นท่าทีที่นุ่มนวล และขอความเห็นอกเห็นใจมากกว่าความพยายามในการบังคับขู่เข็ญ หรือการคุกคาม ซึ่งทำให้บรรยากาศในสถานทูตเป็นไปด้วยดี[144] ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มผู้ก่อการและตัวประกันนั้นเห็นได้อย่างชัดเจน เมื่อ กลุ่มผู้ก่อการได้ปล่อยตัวประกันทั้งหมดที่โรงเรียนเตรียมทหาร และได้มีการโบกไม้โบกมือร่ำลากัน โดยเมื่อบรรยากาศของการจับตัวประกันเป็นไปในทางบวก และเห็นถึงความเป็นไปได้ที่ว่ากลุ่มผู้ก่อการจะไม่ทำอะไรที่รุนแรง ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐบาลไทยแน่ใจในกระบวนการสันติ และยึดหลักการเจรจา[145]

ทางด้านเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ว่า กลุ่มผู้ก่อการได้ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่พอสมควร เพราะสิ่งที่กลุ่มผู้ก่อการต้องการคือการทำให้รัฐบาลพม่าเสียหน้า แต่ในขณะเดียวกันผู้ก่อการก็ให้ความเคารพกับเจ้าหน้าที่ที่ติดต่อประสานงาน ผู้ก่อการให้ความร่วมมือพอสมควรเมื่อคณะเจรจาสอบถามข้อมูล และให้มีความระมัดระวังในการดูแลคุ้มครองเด็กและสตรี[146] คุณประเสริฐ เหลืองอร่ามเวช นักธุรกิจไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในตัวประกันของกลุ่มนักศึกษาที่ยึดสถานทูตพม่า กล่าวหลังจากได้รับการปล่อยตัวว่า กลุ่มนักศึกษาปฏิบัติต่อตัวประกันดี ซึ่งก็ทำให้ตัวประกันมีความเห็นอกเห็นใจ และทุกคนก็ยอมหากจะต้องเป็นตัวประกันต่อไปเพื่อรักษาความปลอดภัยของนักศึกษาผู้ก่อการ[147] คุณประเสริฐ เพิ่มเติมอีกว่า “ตัวประกันเริ่มมีความรู้สึกเห็นใจนักศึกษาถือเป็นจิตวิทยาจุดหนึ่ง อย่างน้อยเขาได้รู้ว่าเรา (ตัวประกัน-ผู้เขียน) คือพวกเขา ความตึงเครียดระหว่างตัวประกันกับทางนักศึกษาจะลดลง”[148]

จากการเปิดเผยของ พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ และคุณทวี นภากร จะเห็นได้ว่าผู้ก่อการ ในกรณีของสถานทูตอิสราเอลนั้น เป็นผู้ที่มีการศึกษา ซึ่งทำให้กระบวนการเจรจาเป็นไปอย่างมีเหตุผล มีทั้งสำเร็จปริญญาทางการแพทย์ และทางวิศวกรรมศาสตร์สาขาไฟฟ้า และวิศวกรรมโยธา[149] คุณทวี กล่าวเพิ่มเติมในประเด็นนี้ว่า “จากการที่ได้เข้าไปสัมผัส...ค่อนข้างโชคดีที่คนที่เข้ามา (ผู้ก่อการ-ผู้เขียน) เป็นคนที่ชอบฟังเหตุฟังผล เพราะเวลาที่เข้าไปคุยกับเขา เขาฟังโดยไม่เถียง ไม่ได้สวนออกมาก”[150] นอกจากนั้น การเปิดเผย

ของตัวประกันคนหนึ่ง ก็ยอมรับว่ากลุ่มผู้ก่อการชาวอาหรับ ปฏิบัติต่อตัวประกันดีพอสมควร[151] และสุดท้าย ถ้าหากกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการก่อการร้ายที่สถานทูตอิสราเอล การเปิดเผยจาก คุณทวี นภากร พบว่า จากการได้พบกับผู้ก่อการ เห็นได้ว่าเหตุที่มาก่อการในประเทศไทยก็เพื่อให้โลกรู้ว่าพวกเขาได้ถูกข่มเหง และถูกขับไล่อย่างไร การปฏิบัติการเป็นความจำเป็นมากกว่าความต้องการสร้างความรุนแรง[152] ดังนั้นความรุนแรงจึงไม่ใช่ทางเลือกของกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

4.3. สถาบันพระมหากษัตริย์กับการแก้ไขปัญหาโดยสันติ

การศึกษาวิกฤตการณ์ทั้ง 2 เหตุการณ์ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ของไทย ในกระบวนการกำหนดนโยบาย และการยึดหลักการแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี งานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า ปัจจัยและความสำคัญของธรรมชาติและกระบวนการเจรจา ได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากการพิจารณาความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย ดังจะเห็นได้ว่า ทั้งการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายและดำเนินการเจรจาในทั้ง 2 กรณี สถาบันกษัตริย์กลายเป็นปัจจัยสำคัญในความพยายามของรัฐไทยในการกำหนด และยึดมั่นในการดำเนินการโดยสันติวิธี ในขณะที่ การก่อการร้ายยึดสถานทูต เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2515 เกิดขึ้น ตรงกับวันที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนา เจ้าฟ้าชายขึ้นเป็นมกุฎราชกุมาร การนำเสนอประเด็นของการกระทำการของผู้ก่อการชาวปาเลสไตน์ ทั้ง 4 คน กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้ก่อการลดความรุนแรง และยกเลิกการปฏิบัติการในประเทศ ในกรณีของการก่อการร้ายยึดสถานทูตพม่า ใน ปี พ.ศ. 2542 การปฏิบัติการของกลุ่มนักศึกษาชาวพม่า ตรงกับปีแห่งการเฉลิมฉลอง พระชนมายุของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครบ 72 พรรษา ซึ่งก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับรัฐไทยที่ใช้ความสำคัญดังกล่าวเป็นเงื่อนไขในการเจรจา

จากการเล่าประสบการณ์การแก้ไขปัญหาของ พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ ได้กล่าวต่อขบวนการกันยาทมิฬ ว่า วันนี้เป็นวันสำคัญของประเทศไทย เป็นวันที่คนไทยมีความสุข และปราบปลื้มเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการกระทำของขบวนการกันยาทมิฬในครั้งนี้จึงเป็นสิ่งที่สร้างความอึดอัดใจให้กับคนไทย ทั้งประเทศ ขบวนการกันยาทมิฬ ได้กล่าวตอบกลับ พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ ว่า การดำเนินการในครั้งนี้ พวกเขาไม่ทราบว่าวันนี้เป็นวันสำคัญของประชาชนชาวไทย เป็นวันที่สถาปนาองค์มกุฎราชกุมารของไทย พวกเขามีความเสียใจมาก แต่เมื่อดำเนินการไปแล้ว ก็ต้องปฏิบัติการให้สำเร็จ ซึ่งพลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ ก็ได้กล่าวตอบกลับไปอีกครั้งว่า “ข้าพเจ้าเห็นใจจริงๆ แต่ครั้งนี้เป็นครั้งพิเศษในประเทศไทย การดำเนินการของท่านในวันนี้ตรงกับวันสำคัญที่สุดของชาติไทย ดังนั้นท่านจะต้องไม่นำไปเปรียบเทียบกับการปฏิบัติการของท่านที่ผ่านมา เราได้มาขอร้องท่าน”[153]

เช่นเดียวกัน คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 1/2515 ระบุว่า ภายหลังจากคณะผู้แทนรัฐบาลได้เจรจากับขบวนการกันยาทมิฬแล้ว ผลของการเจรจาได้ความว่า “กลุ่มสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์แสดงความเสียใจที่ได้ทราบว่าวันที่เขาเลือกที่จะกระทำการยึดสถานทูตอิสราเอลเป็นวันสำคัญของประชาชนชาวไทยและยินดีที่จะยุติเหตุการณ์โดยสันติวิธีทุกประการ เพื่อมิให้กระทบกระเทือนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรม

โอรสาธิราช รัฐบาล และจะรักษาไว้ซึ่งบรรยากาศความชื่นชมโสมนัสของประชาชนชาวไทยให้อยู่ตลอดไปในระหว่างพระราชพิธี"[154]

คุณ ทวี นภากร เสนอข้อคิดเห็นจากประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาการยึดสถานทูตอิสราเอล โดยเชื่อมโยงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ กับการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ที่สถานทูตอิสราเอล ว่าการกระทำของกลุ่มผู้ก่อการในวันนั้น ตรงกับวันที่มีความสำคัญกับคนไทยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งคุณ ทวี ก็กล่าวต่อไปว่า "เพราะอันนี้เรา...ผมเองก็เสนอไป โดยบอกว่าเหตุผลที่เราต้องเข้ามา...แล้วก็บอกว่า ในหลวงของเรา ไม่ใช่คนหกสิบล้านคนนะครับที่เราเคารพยกย่อง คนในแถบเอเชียทั้งหมด คุณคิดดูว่า อินโดนีเซีย เป็นร้อยๆล้าน แล้วก็ คนมาเลเซีย คนบรูไน คนลาว คนพม่า ต่างให้เกียรติและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ไทยทุกคน…เวลาเราบอกเค้าแล้วว่า คุณจะให้คนประมาณสองสามร้อยล้านรักคุณหรือเกลียดคุณ คุณจะตัดสินใจได้ ณ บัดนี้ เพราะว่าช่วงนี้เป็นช่วงสำคัญที่คนไทยทั้งชาติเนี่ย ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนเลยว่าได้มีการแต่งตั้งมกุฎราชกุมาร ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้ ในหลวงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก แล้วคนไทยก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะฉะนั้นถ้าคุณทำอะไรที่มาระคายเคือง เบื้องพระยุคลบาท ในโอกาสอย่างนี้ ก็ถือว่าคุณไม่ได้ให้เกียรติคนไทย ไม่ได้ให้เกียรติในหลวง แล้วก็ไม่ได้ให้เกียรติคนในนี้ด้วย ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะทุกคนนี้ เคารพ ยกย่อง เสร็จแล้วเค้าก็บอกว่าไง เค้าก็บอกว่าโอเค ถ้าอย่างงั้นยินดีทำตามข้อเสนอก็คือว่า ให้ยุติปัญหานี้แล้วก็คุณจะไปยังไงก็มาพูดกัน และอันสุดท้ายเค้าก็บอกว่า เมื่อคุณออกไปแล้ว เค้าสั่งเป็นภาษาอาหรับ ประกาศด้วยว่าที่เค้ายอมครั้งนี้ไม่ใช่ยอมเพราะใครมากดดัน ไม่ได้ยอมเพราะอาวุธใครแต่ยอมเพราะได้ซาบซึ้งในพระบารมีในหลวงของไทย แสดงว่าที่เราชี้แจงเค้าไปนั้นนะ เค้ารับฟัง"[155]

ในกรณีของการแก้ไขปัญหายึดสถานทูตพม่าก็เป็นไปในลักษณะเดียวกันที่ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร เปิดเผยว่า การพิจารณาเรื่องที่ว่า ปี พ.ศ. 2542 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมายุครบ 72 พรรษา ทำให้ไม่มีฝ่ายใดอยากให้เกิดเหตุร้ายขึ้นในปีนั้น ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร ก็ได้กล่าวต่อไปว่าความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ในสังคมไทย ทำให้การเชื่อมโยงเรื่องสถาบันกษัตริย์ และการแก้ไขปัญหาสันติวิธีในกรณีนี้ เป็นเรื่องของสัญชาตญานของการหาทางที่ไม่ให้เกิดความรุนแรงขึ้น "ทุกคนไม่อยากให้เหตุร้ายต้องเกิดขึ้น ทุกคนพยายามหาทางให้มันจบโดยเร็วและโดยสันติ"[156] ในส่วนกระบวนการเจรจากับกลุ่มนักศึกษาชาวพม่า คุณชัยพฤกษ์ ก็ได้กล่าวกับผู้ก่อการ และขอให้ยอมปล่อยตัวประกันและยุติการดำเนินการเพราะปีนี้ เป็นปีมงคลของประเทศไทย ซึ่งทางผู้ก่อการก็ได้กล่าวกลับมาว่าพวกเขาก็รักพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเหมือนกัน[157]

4.4. การเมืองระหว่างประเทศและความเกี่ยวข้องกับรัฐบาลต่างประเทศ

ความสำคัญของการเมืองระหว่างประเทศ และความเกี่ยวข้องกับรัฐบาลต่างประเทศ มีความสำคัญต่อการใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ทั้ง 2 เหตุการณ์ อยู่หลายประการด้วยกัน กล่าวคือ *ประการแรก* การดำเนินมาตรการใดๆ จำต้องคำนึงว่า สถานทูตถือได้ว่าเป็นเขตอำนาจอธิปไตยของรัฐบาลนั้นๆ ถึงแม้ว่ารัฐเจ้าบ้านมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการดูแลความปลอดภัยของสถานทูตของรัฐบาลต่างชาติ การ

ดำเนินการอันใดที่เป็นการรุกล้ำอำนาจอธิปไตยในพื้นที่ของสถานทูตนั้น พึงจำต้องกระทำโดยความระมัดระวัง *ประการที่ 2* การแก้ไขปัญหายึดสถานทูตจำต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของประเทศเจ้าบ้าน และประเทศที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นดังกล่าวนี้นโยบายต่างประเทศของไทย และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยต่อประเทศที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญ ที่ช่วยให้รัฐบาลไทยดำเนินการโดยสันติวิธี *ประการสุดท้าย* จากการที่รัฐไทยเป็นรัฐที่ 3 ซึ่งกลุ่มผู้ก่อการใช้เป็นพื้นที่ในการแสดงความคับข้องใจ การที่รัฐไทยไม่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาการเมืองระหว่างผู้ก่อการและรัฐซึ่งก่อความรุนแรงแก่กลุ่มผู้ก่อการ ทำให้รัฐไทยสามารถใช้เงื่อนไขที่ว่ารัฐไทยไม่สามารถที่จะกดดันประเทศอื่นในการดำเนินการตามที่กลุ่มผู้ก่อการร้องขอเป็นเงื่อนไขสำคัญในการต่อรองกับผู้ก่อการ

การพิจารณาในประเด็นดังกล่าว เป็นสิ่งที่ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินการทางด้านการต่างประเทศของกระทรวงการต่างประเทศ เจ้าหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศเปิดเผยว่า การแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ยึดสถานทูตพม่า ต้องมีความระมัดระวัง เนื่องจากมีปัจจัยหลายๆอย่าง ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และทรัพย์สิน และชีวิตของทั้งคนสัญชาติไทยและสัญชาติอื่น ดังนั้นการดำเนินการโดยใช้สันติวิธีจึงเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกๆ ฝ่าย[158]

นอกจากนั้นในกรอบการพิจารณาการกำหนดนโยบายหลักเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว จะต้องคำนึงถึงความสำคัญของอำนาจอธิปไตยของประเทศเจ้าของสถานทูตเป็นหลัก ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร แถลงไว้ในช่วงเกิดเหตุการณ์ว่า “รัฐบาลจะปฏิบัติตามอนุสัญญากรุงเวียนนา ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูตปี ค.ศ. 1961 ข้อที่ 22 (2) ที่ระบุว่า รัฐผู้รับ มีหน้าที่พิเศษที่จะคุ้มครองผู้แทนหรือสถานที่จากการบุกรุก หรือรบกวนความสงบสุข หรือเรื่องเสียเกียรติแก่คณะผู้แทน” นอกจากนั้น อนุสัญญากรุงเวียนนา ข้อที่ 22 (1) ยังระบุว่า สถานที่ของคณะผู้แทนจะถูกละเมิดไม่ได้ ตัวแทนผู้รับ คือรัฐบาลไทย ไม่อาจเข้าไปได้ เว้นแต่จะได้รับการยินยอม ซึ่งตอนนี้นายกรัฐมนตรีได้สั่งการลงมาว่า ปัญหานี้ต้องจัดการและยุติด้วยวิธีการเจรจาจึงจะไม่มีการละเมิดสถานที่ของรัฐบาลพม่า”[159]

การแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธีของรัฐบาลไทยต่อกลุ่มนักศึกษาชาวพม่า ยังมีความสัมพันธ์กับพื้นฐานทางนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยในสมัยรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 1998 อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสุรินทร์ พิศสุวรรณ เสนอนโยบายเกี่ยวพันอย่างยืดหยุ่น (Flexible Engagement) ต่อที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน นโยบายดังกล่าวนี้มีพื้นฐานความคิดสำคัญ ที่ว่าอาเซียนสมควรที่จะเปิดกว้าง และยอมรับต่อการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการภายในของชาติสมาชิกในเรื่องราวที่มีผลกระทบต่อเพื่อนสมาชิก[160] ดังนั้นปัญหายาเสพติด การค้ามนุษย์ ผู้ลี้ภัยทางการเมือง ผู้พลัดถิ่น และแรงงานต่างด้าวล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากประเทศพม่าซึ่งมีรากฐานมาจากระบบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย หากปัญหาประเด็นดังกล่าวนี้กระทบต่อชาติสมาชิกอื่นในอาเซียน การแสดงความห่วงใย รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์รากฐานของปัญหานั้น มิควรที่จะถือว่าเป็นการละเมิดกิจการภายในของประเทศนั้น ถึงแม้ว่านโยบายนี้จะไม่ได้รับเสียงสนับสนุนในเวทีอาเซียน หลักการดังกล่าวกลายเป็นหลักการในการดำเนินนโยบายของไทยต่อพม่าในเวลาต่อมา ดังจะเห็นได้จากการ

แสดงความคิดเห็นของผู้นำรัฐบาลไทยต่อเหตุการณ์ยึดสถานทูต ไม่ว่าจะเป็นนายกรัฐมนตรี ชวน หลีกภัย รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ว่า การยึดสถานทูต เป็นการกระทำที่บ่งบอกถึงสถานการณ์ที่บีบคั้นอย่างมากในระบอบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยในประเทศพม่า ซึ่งก็ส่งผลประการสำคัญต่อความรู้สึกเห็นใจต่อกลุ่มผู้ก่อการ

ผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าวนั้น ทำให้รัฐบาลไทยในทางหนึ่งต้องการแสดงความวิตกกังวลต่อปัญหาทางการเมืองภายในของประเทศพม่า ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการพัฒนาการไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย ในอีกทางหนึ่ง นโยบายส่งผลให้ทัศนคติของผู้นำทางการเมืองไทย มีความเห็นอกเห็นใจกับผู้ต้องการเรียกร้องประชาธิปไตยในประเทศพม่ามากขึ้น อดีตผู้นำองค์กร ABSDF กล่าวว่า การดำเนินกิจการทางการเมืองเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในพม่าในประเทศไทย จะเป็นอย่างไร และมีสิทธิมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับนโยบายต่างประเทศไทยต่อพม่า เพราะฉะนั้น จะสังเกตเห็นได้ว่าการดำเนินกิจการทางการเมืองของกลุ่มนักศึกษาจะมีความเป็นอิสระมากกว่าในรัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ เพราะนโยบายมีความเห็นอกเห็นใจมากกว่า[161]

เมื่อการเจรจาเริ่มขึ้นระหว่างรัฐบาลไทย และขบวนการกันยาทมิฬ พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ กล่าวต่อกลุ่มผู้ก่อการถึงข้อจำกัดของรัฐบาลไทยในการเรียกร้องให้รัฐบาลอิสราเอลให้กระทำตามคำขอของผู้ก่อการว่า “ที่เข้ามานี้ ไม่ได้เข้ามาในนามของรัฐบาลอิสราเอล หรือรัฐบาลอาหรับประเทศใดประเทศหนึ่ง ข้าพเจ้าเข้ามาในฐานะของผู้แทนของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ มาฟังความคิดเห็นของท่านว่ากำลังทำอะไรอยู่...ข้าพเจ้าไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียงใดๆ ทั้งสิ้น ในการบังคับรัฐบาลอิสราเอลได้ และเหตุการณ์ทุกครั้งที่ขบวนการของท่านได้ปฏิบัติมา รัฐบาลอิสราเอลไม่เคยตอบว่า Yes กับท่าน”[162]

นอกเหนือการส่งน้ำส่งอาหารให้แก่ผู้ก่อการเพื่อเป็นการลดความตึงเครียด คุณทวี เพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าวว่า “เรา (รัฐบาลไทย-ผู้เขียน) ไม่สามารถที่จะบังคับให้ยิวปล่อยตัวประกัน ปล่อยตัวออกจากคุกไม่ได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของเรา คุณ (ผู้ก่อการ-ผู้เขียน) จะยอมรับได้มั้ยว่าคุณทำสำเร็จ แล้วคุณจะให้เราทำยังไง ถ้าคุณจะไป เรายินดีรับประกันชีวิตคุณ ถ้าคุณจะออกไป ให้เราไปส่งที่ไหน จะไปยังไง เราทำให้อย่างที่คุณต้องการแล้วกัน...”[163] นอกจากนั้น คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 1/2515 ยังระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอิสราเอล และกลุ่มประเทศอาหรับว่า “ถึงแม้ว่าการบุกรุกจะอ้างว่าเป็นการกระทำระหว่างสมาชิกองค์กรปาเลสไตน์ แบล็ก เซปเท็มเบอร์ กับรัฐบาลอิสราเอล และได้กระทำในบริเวณสถานทูตอิสราเอลก็ตาม การกระทำดังกล่าวก็ยังเป็นการละเมิดกฎหมายของประเทศไทย และโดยที่ไทยมีสัมพันธไมตรีกับประเทศอิสราเอล จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลไทยที่จะต้องดำเนินการให้ความคุ้มครองและป้องกันมิให้เหตุร้ายได้ขยายตัวรุนแรงขึ้นไปอีก” นายกรัฐมนตรียังกล่าวต่อไปว่า แม้การกระทำของกลุ่มบุคคลดังกล่าวจะเป็นการละเมิดกฎหมายของบ้านเมือง แต่ก็มีส่วนเกี่ยวพันกับการเมืองระหว่างประเทศ การใช้มาตรการเจรจา ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมีนโยบายรักษาความเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่กับคู่พิพากษ์ทั้ง 2[164]

จากที่ได้กล่าวมาก็จะเห็นได้ว่ามีปัจจัย 4 ประการได้แก่ ธรรมชาติของการก่อการร้าย องค์ประกอบการเจรจา สถาบันพระมหากษัตริย์ และความเกี่ยวพันกับรัฐบาลต่างประเทศ เป็นคำอธิบายเพิ่มเติมต่อ

สมมติฐานที่ตั้งไว้ข้างต้นว่าทำไมรัฐไทยจึงสามารถแก้ไขปัญหาการยึดสถานทูตและจับตัวประกันได้ในทั้ง 2 กรณี

5. สรุป

งานวิจัยชิ้นนี้เริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามว่า เหตุใดรัฐไทยจึงสามารถดำเนินการโดยสันติในการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายยึดสถานทูตและจับตัวประกันใน 2 กรณีของ การก่อการร้ายยึดสถานทูตอิสราเอลของกลุ่มก่อการร้าย “กันยา ทมิฬ” (Black September) เมื่อวันที่ 28-29 ธันวาคม พ.ศ. 2515 และกรณีการก่อการร้ายยึดสถานทูตพม่า โดย “กลุ่มพลังนักรบนักศึกษาผู้หาญกล้าแห่งพม่า” (Vigorous Burmese Student Warrior) เมื่อวันที่ 1-2 ตุลาคม พ.ศ. 2542 ทั้งนี้การตั้งคำถามดังกล่าวถูกพิจารณาควบคู่กับการพิจารณาความสำคัญทางทฤษฎีอันเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายลักษณะนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหาของรัฐไทยในทั้ง 2 กรณี อนึ่งในหมู่นักวิชาการทางด้านการก่อการร้าย กรณีศึกษาของไทยถือได้ว่ามีลักษณะที่โด่ดเด่น เนื่องจากการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายโดยทั่วไปมักจะสิ้นสุดด้วยความรุนแรงมากกว่าสันติ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ากรณีศึกษาของประเทศไทยจะมีความพิเศษ การศึกษาประเด็นดังกล่าวอย่างเป็นระบบในทางทฤษฎีถือได้ว่ายังขาดแคลน ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงพยายามจะหาคำอธิบายและมุ่งสร้างทฤษฎีของการแก้ไขปัญหาโดยสันติ เพื่อจะได้เป็นจุดเริ่มต้นเพื่อการโต้แย้งในอนาคต

ในการศึกษาหัวข้อดังกล่าวนี้ นอกเหนือจากความน่าสนใจในความพยายามที่จะนำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์แล้ว หัวข้อยังมีความน่าสนใจในแง่ของกระบวนการศึกษาในทางทฤษฎี ที่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของ 3 แนวคิดด้วยกัน คือ “รัฐ” “การก่อการร้าย” และ “สันติวิธี” หรือ “การไม่ใช้ความรุนแรง” งานชิ้นนี้ถือได้ว่า เป็นความพยายามในการนำเสนอกระบวนทัศน์ใหม่สำหรับการศึกษาความสัมพันธ์ของทั้ง 3 แนวคิดข้างต้น ซึ่งโดยปกติทั่วไป สันติวิธี หรือ การไม่ใช้ความรุนแรงดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่แปลกปลอมในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดของ รัฐ และการก่อการร้าย เนื่องจากแนวความคิดดั้งเดิมที่ว่าด้วยรัฐ มักจะมุ่งให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคง และอธิปไตยแห่งรัฐ และเพื่อรักษาสถานภาพและความรุ่งเรืองของรัฐให้คงอยู่ วิธีการแห่งความรุนแรงจึงเกิดขึ้นมากกว่าการไม่ใช้ความรุนแรง ดังนั้นแนวความคิด และกระบวนการศึกษาของรัฐนี้ จึงมองการก่อการร้ายว่าเป็นภัยต่อความมั่นคง ไม่ว่าการก่อการร้ายนั้น จะกำเนิดมาจากเหตุผลประการใด อย่างไรก็ตามการศึกษาในทั้ง 2 กรณีในงานชิ้นนี้แสดงให้เห็นในสิ่งที่ตรงข้ามกัน

ภายหลังจากการเก็บข้อมูลและพิจารณามิติทางประวัติศาสตร์ของทั้ง 2 กรณี งานวิจัยชิ้นนี้พบว่ามูลเหตุของรัฐไทยในการแก้ไขเหตุการณ์ทั้ง 2 ครั้ง โดยมาตรการสันติวิธี เป็นไปตามสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ในเบื้องต้น 3 ประการด้วยกัน

ประการแรก รัฐจะใช้สันติวิธีในการจัดการกับความรุนแรงต่อเมื่อหลักการของรัฐ เคลื่อนย้ายออกจากมายาคติทางความมั่นคงที่อิงกับอำนาจอธิปไตย กล่าวคือ องค์ประกอบทางการเมืองที่หลากหลายได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเหตุผลของรัฐ ที่ยึดมั่นในแนวคิดทางความมั่นคงแบบเดิม มาเป็นความมั่นคงแบบใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของสังคมและประชาชนเป็นสำคัญ รัฐเริ่มตระหนักว่าความรุนแรง

ที่เกิดขึ้นในรัฐไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐสูญสียอำนาจทางการปกครอง หรือก่อให้รัฐเกิดความเสื่อมถอย และเข้าใจว่าการใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไม่สามารถสิ้นสุดปัญหาและไม่สามารถรับประกันได้ว่ามาตรการรุนแรงดังกล่าวจะสามารถสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมและประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้ในทั้ง 2 กรณีศึกษาว่า รัฐบาลและผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเจรจาให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับวิกฤตการณ์เป็นสำคัญและพิจารณาเหตุการณ์และความรุนแรงที่เกิดขึ้นว่าไม่ได้ส่งผลต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของรัฐไทยแต่อย่างใด ดังนั้นมาตรการแก้ไขปัญหาความรุนแรงจึงเป็นไปอย่างสันติ และระมัดระวัง

ประการที่สอง รัฐจะใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายเมื่อทัศนคติของผู้กำหนดนโยบายหรือผู้เจรจามิได้ตีความหมายของการก่อการร้ายว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐ ดังจะเห็นได้จากระบุว่าผู้ก่อการร้ายมีสถานะเป็น “นักศึกษาเรียกร้องประชาธิไตย” และเป็น “แขกผู้มาเยือน” ในกรณีของการยึดสถานทูตพม่า และสถานทูตอิสราเอลตามลำดับ สะท้อนสภาพการรับรู้ของผู้กำหนดนโยบาย และผู้เจรจาที่เปลี่ยนไปว่าผู้ก่อการมิใช่ผู้ก่อการร้าย

ประการสุดท้าย การค้นคว้าข้อมูลเป็นไปตามสมมติฐานที่ว่า รัฐเลือกที่จะใช้มาตรการไร้ความรุนแรงแก้ไขปัญหาความรุนแรง เมื่อรัฐมองเห็นถึงประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาและเห็นว่าการใช้สันติวิธีจะประสบความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาสมมติฐานและเหตุผลของการดำเนินการโดยสันติของรัฐไทยต่อทั้ง 2 เหตุการณ์ยังไม่มีความสมบูรณ์เท่าใดนัก เนื่องจากยังไม่สามารถอธิบายได้ว่า 1) เหตุใดรัฐไทยจึงเปลี่ยนเหตุผลของรัฐที่นอกเหนือจากความมั่นคงที่อิงกับอำนาจอธิปไตย 2) เมื่อใดที่รัฐ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีทัศนคติต่อผู้ก่อการร้ายว่าเป็นเพียงการเคลื่อนไหวเรียกร้องความยุติธรรม ซึ่งเป็นผลของความคับข้องใจของความรุนแรงที่ได้รับ หรืออาจจะกล่าวได้ว่ารัฐจะดำเนินการโดยสันติเมื่อมายาคติทางความมั่นคงหมดไป หรือ 3) ปัจจัยอะไรบ้างที่รัฐคิดว่า รัฐมีประสิทธิภาพและความสามารถในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นงานวิจัยในบทนี้จึงมีโต้แย้งต่อคำถามดังกล่าวดังต่อไปนี้ ***ประการที่หนึ่ง*** ว่า *ธรรมชาติของการก่อการร้ายจับตัวประกัน* ซึ่งประกอบด้วยความเกี่ยวข้องของหลายตัวแสดงไม่ว่าจะเป็นรัฐเป้าหมาย หรือรัฐเจ้าของสถานทูต รัฐที่เป็นเจ้าบ้าน และพลเรือนซึ่งอาจจะประกอบด้วยพลเมืองจากหลายประเทศ ได้สร้างข้อจำกัดต่อรัฐและกลุ่มผู้ก่อการร้ายให้ใช้การเจรจาเป็นเครื่องมือ นอกจากนั้น ธรรมชาติและความเป็นพลวัตรของการก่อการร้ายลักษณะนี้ ทำให้รัฐบาลและผู้นำรัฐบาลไม่แน่ใจว่าเครื่องมือทางความมั่นคงและความรุนแรงจะประสบผลสำเร็จในการช่วยเหลือตัวประกันหรือไม่ ***ประการที่สอง*** *กระบวนการเจรจา* ซึ่งประกอบด้วยบทบาทของผู้เจรจา มาตรการ ลดความตึงเครียด มาตรการรับประกันความปลอดภัย และท่าทีของผู้ก่อการ ต่างมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้รัฐบาลและผู้ดำเนินนโยบายแน่ใจว่าการใช้สันติวิธีจะประสบความสำเร็จ

ประการที่สาม การศึกษาวิกฤตการณ์ทั้ง 2 เหตุการณ์ ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ของไทย ต่อกระบวนการกำหนดนโยบาย และการยึดหลักการแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าปัจจัยและความสำคัญทางธรรมชาติของการก่อการร้ายและกระบวนการเจรจา ได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากการพิจารณาความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย ดังจะเห็นได้ว่า ทั้งการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาในทั้ง 2 กรณี และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายและดำเนินการเจรจา สถาบันกษัตริย์กลายเป็นปัจจัยสำคัญในความพยายามของรัฐไทยในการกำหนด และยึดมั่นในการดำเนินการโดยสันติวิธี

ประการที่สี่ ความสำคัญของการเมืองระหว่างประเทศ และความเกี่ยวข้องกับรัฐบาลต่างประเทศ มีความสำคัญต่อการใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ทั้ง 2 เหตุการณ์ อยู่หลายประการด้วยกันที่ว่าสถานทูตถือได้ว่าเป็นเขตอำนาจอธิปไตยของรัฐบาลนั้นๆ ถึงแม้ว่ารัฐเจ้าบ้านมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการดูแลความปลอดภัยของสถานทูตของรัฐบาลต่างชาติ การดำเนินการอันใดที่เป็นการรุกล้ำอำนาจอธิปไตยในพื้นที่ของสถานทูต พึงจำต้องกระทำโดยความระมัดระวัง การแก้ไขปัญหายึดสถานทูตจำต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของประเทศเจ้าบ้าน และประเทศที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นดังกล่าวนี้นโยบายต่างประเทศของไทย และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยต่อประเทศที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญที่ช่วยให้รัฐบาลไทยดำเนินการโดยสันติวิธี และสุดท้ายการที่รัฐไทยไม่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาการเมืองระหว่างผู้ก่อการและรัฐซึ่งก่อความรุนแรงต่อกลุ่มผู้ก่อการ ทำให้รัฐไทยสามารถใช้เงื่อนไขที่ว่ารัฐไทยไม่สามารถที่จะกดดันประเทศอื่นในการดำเนินการตามที่กลุ่มผู้ก่อการร้องขอ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการต่อรองกับผู้ก่อการ

งานวิจัยชิ้นนี้ได้พยายามสร้างเครื่องมือทางทฤษฎีขึ้น เพื่อเป็นการศึกษาบทบาทของรัฐและนโยบายสันติวิธีต่อไปในอนาคต ทั้งนี้การสร้างกรอบทฤษฎีนี้ขึ้นมามิได้ถือว่าเป็นที่สิ้นสุด หากแต่เป็นจุดเริ่มต้นของการโต้แย้งทางวิชาการ ทั้งนี้จุดแข็งและจุดอ่อนของงานขึ้นอยู่กับจุดยืนทางทฤษฎีของผู้ที่ศึกษางานทางสังคมศาสตร์โดยทั่วไป ผู้ศึกษาทุกคนจะต้องเผชิญกับทางแพร่งทางทฤษฎี 2 ทาง ทางหนึ่งคือการสร้างองค์ความรู้เฉพาะกรณีศึกษาเพื่อเรียนรู้ข้อมูลเชิงลึก (Case Study Analysis) และการสร้างพื้นฐานการพัฒนาและการสะสมองค์ความรู้ (Knowledge Accumulation) อีกทางหนึ่งคือการสร้างองค์ความรู้ทางทฤษฎีที่สร้างสามารถใช้ได้โดยทั่วไป (Generalization) ความพยายามและวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ทางต่างเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการบนพื้นฐานที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับผู้ที่ศึกษาว่าจะมุ่งเสนอการอธิบายและอภิปรายในมุมมองใด ดังนั้นจุดแข็งของงานวิจัยชิ้นนี้จึงอยู่ที่การสร้างองค์ความรู้ประการแรกมากกว่าจะเป็นประการที่ 2 และในขณะเดียวกันงานชิ้นนี้จึงมีความบกพร่องที่การสร้างข้อสรุปที่สามารถใช้ได้โดยทั่วไป และดังนั้นทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบความเหมือนของทั้ง 2 กรณีศึกษานี้จึงไม่สามารถใช้เป็นคำอธิบายต่อกรณีศึกษาอื่นๆได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามการประยุกต์พื้นฐานทางทฤษฎีที่ได้จากกรณีศึกษาทั้ง 2 นี้กับเหตุการณ์อื่นๆ ก็ใช่ว่าจะไม่สามารถเป็นไปได้ การมีพื้นฐานทางทฤษฎีบางประการก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเชิง

เปรียบเทียบความต่างสำหรับผู้ที่มีความสนใจต่อไปได้เช่นกัน และเป็นประโยชน์ต่อการสะสมความรู้ทางสังคมศาสตร์

[1] อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันกำลังศึกษาในระดับปริญญาเอก ณ Northern Illinois University ประเทศสหรัฐอเมริกา

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ที่ให้โอกาสผู้เขียนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ขอขอบพระคุณ ศ.ดร.วันชัย วัฒนศัพท์ ดร. ศรีประภา เพชรมีศรี และผู้เข้าร่วมสัมมนาโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. เรื่อง สันติวิธี ความรุนแรง และสังคมไทย เมื่อวันที่ 8-9 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ทุกท่านสำหรับข้อคิดและคำแนะนำที่สำคัญยิ่งต่องานวิจัย งานชิ้นนี้จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากไม่ได้รับความกรุณาจาก ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร คุณทวี นภากร คุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ และคุณธนวัต ศิริกุล ผู้ให้ข้อมูลและความรู้เชิงลึกที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่อทั้งงานวิจัยและแวดวงวิชาการไทย สุดท้ายผู้เขียนขอขอบคุณ คุณวรรษมน อุณอนันต์ และคุณวุฒิพงษ์ รีวงษ์ ผู้ช่วยวิจัยที่ช่วยค้นคว้าข้อมูลอย่างแข็งขันตลอดมา

[2] Joel Migdal. 1997. “Studying the State,” in Mark Irving Lichbach and Alan S. Zuckerman (eds.) *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*. New York, NY: Cambridge University Press. pp. 208-212.

[3] โปรดพิจารณา Joel Migdal. 2001. *State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another*. Cambridge: Cambridge University Press.

[4] โปรดพิจารณา David Held et al. 1999. *Global Transformations: Politics, Economics, and Culture*. Stanford, CA: Stanford University Press. และ Stephen D. Krasner. 1999. *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

[5] ต่อไปบทความจะข้อใช้คำว่า “สถานทูตพม่า” แทน “สถานทูตสหภาพพม่า” เพื่อความสะดวกในการเขียน

[6] โปรดพิจารณา Jone G. Cross. 1997. “Negotiation as a Learning Process.” *Journal of Conflict Resolution* 21 (4): 581-606., Scott E. Atkinson, Todd Sandler, and John Tschirhart. 1987. “Terrorism in a Bargaining Framework.” *Journal of Law and Economics* 30: 1-21., Todd Sandler and John L. Scott. 1987. “Terrorist Success in Hostage-Taking Incidents.” *Journal of Conflict Resolution* 31(1): 35-53., Minwoo Yun and Mitcheal Roth. 2008. “Terrorist Hostage-Taking and Kidnapping: Using Script Theory to Predict the Fate of Hostage.” *Studies in Conflict and Terrorism* 31: 736-748., Margaret A. Wilson. 2000. “Toword a Model of Terrorist Behavior in Hostage-Taking Incidents.” *Journal of Conflict Resolution* 44 (4): 403-424.

[7] โปรดพิจารณา Ethan Bueno de Mesquita. 2005. “Conciliation, Counterterrorism, and Patterns of Terrorist Violence,” *International Organization* 59: 145-176.

[8] โปรดพิจารณา Walter Enders and Todd Sandler. 1993. “The Effectiveness of Antiterrorism Policies: A Vevtor-Autoregression-Intervention Analysis.” *American Political Science Review* 87 (4): 829-844.

[9] โปรดพิจารณา Bruce Hoffman. 2006. *Inside Terrorism*. New York, NY: Columbia University Press. and Louise Richardson. 2006. *What Terrorists Want: Understanding the Enemy, Containing the Threat*. New York, NY: Random House.

[10] โปรดพิจารณา Adam Dolnik and Keith M. Fitzgerald. 2008. “Negotiating Hostage Crises with the New Terrorists. Westport, CT: Praeger., Peter C. Sederberg. 1995. “Conciliation as Counter-Terrorist Strategy.” *Journal of Peace Research* 32 (3): 293-312.

[11] โปรดพิจารณา J. Paul De B. Taillon. 2002. *Hijacking and Hostages: Government Responses to Terrorism*. Westport, CT: Praeger., Reuben Miller. 1993. “Negotiating with Terrorists: A Comparative Analysis of Three Cases.”

Terrorism and Political Violence 5 (3): 78-105., Reuben Miller. 1990. "Game Theory and Hostage-Taking Incidents: A Case Study of the Munich Olympic Games." *Conflict Quarterly* 10 (1): 12-33., Reuben Miller. 1995. "The Bangkok Solution: Peaceful Resolution of Hostage-taking." *Intellegence and National Security* 10 (2): 306-326., Rose McDermott. 1992. "Prospect Theory in International Relations: The Iranian Hostage Rescue Mission. *Political Psychology* 13. (2): 237-263., Peter D. Whyte. 2010. "Negotiation and Hostage Taking: The 1996 Japanese Experience in Lima, Peru." unpublished document. Available at http://cfcj-fcjc.org/clearinghouse/drpapers/2005-dra/whyte.pdf (10 Jan 2010)., Steve Smith. 1985. "Policy Preference and Bureaucratic position: The Case of the American Hostage Rescue Mission." *International Affairs* 61 (1): 9-25., Christopher Hemmer. 1999. "Historical Analogies and the Definition of Interests: The Iranian Hostage Crisis and Ronald Reagan's Policy toward the Hostages in Lebanon." *Political Psychology* 20 (2): 267-289.

[12] โปรดพิจารณา Abraham H. Miller. 1980. *Terrorism and Hostage Negotiations*. Boulder, Co: Westview Press., Arthur A. Slatkin. 2005. *Communication in Crisis and Hostage Negotiations*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.

[13] Reuben Miller. "Negotiating with Terrorists: A Comparative Analysis of Three Cases." pp.78-105.

[14] Alexamder George and Andrew Bennett. 2004. *Cases Studies and Theory Development*. Cambridge, MA: BCSIA. pp. 3-36.

[15] Rod Hague, Martin Harrop and Shaun Breslin (eds). 1998. *Comparative Government and Politics: An Introduction*. London: MacMillian Press. pp.5-6.

[16] ในแนวความคิดดังกล่าวนี้ รัฐสมัยใหม่จะมีการรวมศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองที่ชัดเจน มีโครงสร้างอำนาจทางการเมืองซึ่งอยู่ภายใต้ตัวบทกฎหมายแห่งรัฐมากกว่าภายใต้สิทธิอำนาจส่วนบุคคล มีการสร้างระบบการบริหารราชการอย่างเป็นระบบ เช่นโครงสร้างระบบราชการ รวมถึงการมีขอบแขดดินแดนของรัฐที่ชัดเจนในทางกฎหมาย อันเป็นที่ยอมรับอย่างสากล การมีสิทธิชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงและการบังคับ และการใช้กำลังทางกายภาพ ซึ่งถึงได้ว่าเป็นความสนใจหลักของรัฐ มีการยึดมั่นในหลักนิติรัฐ (Rule of Law) และการมีอยู่ของรัฐธรรมนูญ (Constitutionality) เป็นต้น โปรดพิจารณา Christopher Pierson. 1996. *The Modern State*. London: Routledge. pp. 4-26. การศึกษารัฐในหมู่นักวิชาการทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนักกฎหมายระหว่างประเทศ อำนาจอธิปไตยยังมีความสัมพันธ์กับระบบระหว่างประเทศ อำนาจอธิปไตยในลักษณะนี้จะผูกติดกับกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการบูรณภาพแห่งดินแดน (the doctrine of territorial integrity) ซึ่งระบุว่า รัฐมีสิทธิที่จะป้องกันและปฏิเสธการรุกราน หรือการแทรกแซงใดๆ เข้ามาภายในขอบเขตดินแดนของรัฐ ที่มาแห่งอำนาจในการปกครอง และการป้องกันดินแดนจากภัยคุกคามภายนอก ซึ่งได้รับการยอมรับจากสากล ยกตัวอย่างเช่นการระบุถึงหลักการป้องกันตนเองในกฎบัตรสหประชาชาติ ทั้งนี้อำนาจอธิปไตยประเภทดังกล่าวเป็นอำนาจอธิปไตยภายนอก (external sovereignty) การให้ความสำคัญกับรัฐ และอำนาจอธิปไตยของรัฐในลักษณะนี้จะเป็นที่นิยมในหมู่นักคิดสำนักสัจนิยม (realism) และสัจนิยมใหม่ (neo-realism) ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อาทิ Hans J. Morgenthau และ Kenneth Waltz

[17] Gabriel A. Almond. et al. 2004. *Comparative Politics: A Theoretical Framework*. New York: Pearson Longman.

[18] ชัยอนันต์ สมุทวนิช. 2530. *รัฐ*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 117-220.

[19] Joel S. Migdal ได้เสนอแนวความคิดที่ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมนั้น *มิได้*มีลักษณะของศูนย์กลางและชายขอบ ซึ่งศูนย์กลาง ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล หรือชนชั้นนำจะมีสิทธิอำนาจในการบังคับสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่

ต้องการ และมีรูปลักษณ์เดียวกันทั้งสังคม โดยสังคมนั้นเป็นผู้รับ และถูกครอบงำโดยศูนย์กลางอำนาจของรัฐเพียงอย่างเดียว สังคมภายในรัฐนั้น ในทางปฏิบัติ เป็นผลของการปะทะและเผชิญหน้าของหน่วยต่างๆของสังคม ซึ่งไม่ได้มีสถานะที่แน่นิ่ง โดยสรุปแนวคิดนี้คิดว่ารัฐจำต้องดำเนินการด้วยเจตนารมย์และความเห็นชอบของสังคม ดังนั้นอุดมการณ์ของรัฐก็มักจะต้องปรับเปลี่ยนและแปรผันตามแรงผลักดันทางสังคมได้เช่นกัน โปรดพิจารณา Joel S. Migdal. 2001. *State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another*.

[20] ชัยอนันต์ สมุทวนิช. *รัฐ*. หน้า 117-220.

[21] Kenneth Murray Knuttila and Wendee Kubik. 2000. *State theories*. New York: Zed Books. p. 81.

[22] Jonathan R. White. 1991. *Terrorism: An Introduction*. CA: Brooks/Cole Publishing Company. p. 5.

[23] คำว่า "การก่อการร้าย" เริ่มต้นขึ้นในสมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส โดยในขณะนั้นการก่อการร้ายเป็นการอธิบายการกระทำของรัฐบาล ซึ่งใช้ความรุนแรงควบคู่กับระเบียบกฎหมายที่เคร่งครัดเพื่อรวบรวมอำนาจทางการเมืองเข้าสู่รัฐบาล ในกรณีของฝรั่งเศส ภายหลังการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1789 รัฐบาลเผชิญปัญหาทางความมั่นคงทั้งจากการต่อต้านภายในและการรุกรานจากภายนอก รัฐบาลจึงได้ประกาศใช้ระบอบแห่งความน่าสะพรึงกลัว (Systeme, regime de la terror—reign of terror) ขึ้นในช่วง ปี ค.ศ. 1793-1794 เครื่องมือทางการเมืองต่างๆ เช่นการประหารผู้ที่ต่อต้านรัฐบาลโดยเครื่องกิโยตีนกลายเป็นวิธีการสร้างความหวาดกลัวให้แก่กลุ่มต่อต้านรัฐบาล การสร้างรัฐฝรั่งเศสให้กลายเป็นรัฐการก่อการร้ายในสมัยนั้น ได้สร้างแนวคิดทางการเมืองว่ารัฐบาลมีความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรง หากความรุนแรงนั้นถูกนำไปใช้เพื่อรักษาความมั่นคงแห่งรัฐ และสามารถเป็นเครื่องมือที่ชอบธรรม ในการจัดการกับผู้ที่มีความคิด หรือความเชื่ออันแตกต่างจากตน ภายหลังระบอบแห่งความน่าสะพรึงกลัวนี้ได้กลายเป็นพื้นฐานทางการปกครองของหลายประเทศ เช่น รัฐบาลหลังการปฏิวัติรัสเซีย รัฐบาลนาซีเยอรมัน หรือรัฐบาลทหารในลาตินอเมริกาและเอเชีย นอกจากนั้นการก่อการร้ายยังใช้อธิบายการกระทำของกลุ่มต่อต้านรัฐบาลเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวต่อต้านระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในช่วงกลายศตวรรษที่ 18 ในยุโรป การต่อต้านลัทธิอาณานิคม และการต่อต้านรัฐโดยกลุ่มชาติพันธุ์ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์นิยมทางศาสนาซึ่งเห็นได้ในปัจจุบัน การเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ต่อต้านรัฐบาลเหล่านี้ต่างใช้ความรุนแรงในการเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อเพื่อสร้างแนวร่วมทางการเมือง (propaganda by deed) การใช้ความรุนแรงกลายเป็นค่านิยมทางสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในการต่อต้านรัฐบาลที่กดขี่ข่มเหงโปรดพิจารณา Bruce Hoffman. *Inside Terrorism*. pp. 5-20.

[24] *Ibid*. pp.20-34. และ Charles Townshend. 2002. *Terrorism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press. pp. 3-6.

[25] Bruce Hoffman. *Inside Terrorism*. pp. 5-20.

[26] ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องมุมมองและการนิยามความหมายของระบบการก่อการร้ายดูเหมือนจะมีความแตกต่างจากในอดีตอย่างมากภายหลังเหตุการณ์ 11 กันยายน ซึ่งระบบการก่อการร้ายถูกผูกติดอยู่กับฐานที่มั่นในศีลธรรม (moral) ซึ่งมองถึงการแบ่งแยกความดีและความชั่ว อันไม่มองความเกี่ยวข้องถึงมูลเหตุและปัจจัยของการกระทำ ระบบการก่อการร้ายกลายเป็นสถานะภาพแห่งความสะพรึงกลัวซึ่งถือได้ว่าเป็นความชั่วร้ายมากกว่าที่จะเป็นกระทำและปรากฏการณ์ทางการเมือง

[27] Paul Wilkinson. 2001. *Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response*. London: Frank Cass. p. 13., Ronald Crelinsten. 2009. *Counterterrorism*. Cambridge: Polity Press. pp. 4-6. และ โจนาธาน บาร์เกอร์. เกษียร เตชะพีระ (แปล). 2548. *คู่มือการก่อการร้ายแบบไม่งี่เง่า*. กรุงเทพ: สำนักพิมพ์คบไฟ. หน้า 19-22.

[28] โจนาธาน บาร์เกอร์, เกษียร เตชะพีระ (แปล). *คู่มือการก่อการร้ายแบบไม่งี่เง่า*. หน้า 19-22.

[29] นอกจากนั้นอาจจะมาจากเหตุผลที่ว่าการก่อการร้ายและผู้ก่อการร้าย โดยตัวของมันเองมีความหมายในทางลบ ซึ่งการบัญญัติใช้คำดังกล่าว ก็มิพ้นการกระทำของรัฐซึ่งมุ่งสร้างวาทกรรมทางการเมืองเพื่อรองรับความเหนือกว่าของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐในกลุ่มประเทศตะวันตก ซึ่งล้วนแล้วแต่มีอคติต่อการสร้างนิยามอันเกี่ยวข้องกับการก่อการร้าย อาทิ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากรัฐที่ซึ่งนิยมฝ่ายซ้ายมักถูกมองว่าเป็นรัฐก่อการร้าย หรือรัฐที่สนับสนุนการก่อการร้าย แต่รัฐทุนนิยมประชาธิปไตย ซึ่งจริงแล้วมีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนการก่อการร้าย เพื่อปกป้องค่านิยมประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปในสงครามเย็น ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรมและไม่ใช่การก่อการร้าย นอกจากนั้นนักวิชาการแนววิพากษ์ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่าการสนับสนุนงบประมาณทางด้านการวิจัยจากรัฐ และความเกี่ยวพันระหว่างนักวิจัยและสถาบันการวิจัยที่สนับสุนนโดยรัฐ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การศึกษาการก่อการร้ายโดยรัฐไม่ได้รับความสนใจ โปรดพิจารณา Jeroen Gunning. “A Case for Critical Terrorism Studies?.” *Government and Opposition* 42 (3): 368.

[30] จากการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์และการสัมภาษณ์ผู้ก่อการร้าย Louise Richardson พบว่าสาเหตุของการก่อการร้ายนั้นไม่สามารถอธิบายว่าเกิดจากปัจเจกบุคคลที่ฝักใฝ่ความรุนแรง หรือมาจากการสนับสนุนของรัฐอย่างใดอย่างหนึ่ง หากแต่การจะเข้าใจสาเหตุของการก่อการร้ายได้นั้น จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจการก่อการร้ายโดยใช้การวิเคราะห์ในระดับสังคม (societal analysis) กล่าวคือการก่อการร้ายนั้นจำต้องมีเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้เกิดความคับข้องใจ เพื่อพัฒนาไปสู่การกระทำหรือความรุนแรงในรูปแบบของการก่อการร้าย ดังนั้นไม่ว่าอุดมการณ์หรือมายาคติชนิดใดจะเป็นเหตุผลรองรับการก่อการร้าย อุดมการณ์หรือมายาคติเหล่านั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้ และจะถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางการเมืองโดยผู้นำการก่อการร้ายไม่ได้ โดยปราศจากเงื่อนไขทางสังคม นอกจากนั้น Richardson ยังคิดว่าองค์กรการก่อการร้ายจะเติบโต และผู้นำก่อการร้ายจะสามารถสร้างแนวร่วมได้อย่างกว้างขวางได้นั้นในลักษณะทางสังคม 3 ประการคือ ประการแรกสังคมที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมที่รวดเร็วอันนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมดั้งเดิม ประการที่ 2 สังคมที่ความต้องการของประชาชนก่อตัวและเพิ่มพูนโดยไม่ได้รับการสนใจ และประการที่ 3 สังคมที่เต็มไปด้วยความโกรธแค้นที่แผ่ขยายในหมู่เยาวชนที่ว่างงาน โปรดพิจารณา Louise Richardson. 2006. *What Terrorists Want: Understanding the Enemy, Containing the threat*. New York: Random House. pp. 38-70.

Jeffrey D Simon ได้นำเสนอรายงานถึงการต่อต้านการก่อการร้ายว่าการใช้ความรุนแรงไม่สามารถแก้ไขปัญหาการก่อการร้าย รั้งแต่สร้างความโกรธแค้นและการต่อต้านที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น และก็เป็นงานของ Simon นี้เอง ที่เริ่มตั้งคำถามกับผู้กำหนดนโยบายในสหรัฐและผู้ที่สนใจการก่อการร้ายว่า จริงแล้วหรือที่ผลประโยชน์ของสหรัฐได้รับผลกระทบจากการก่อการร้ายสากล ซึ่งคำถามนี้แสดงให้เห็นได้ว่าการต่อต้านการก่อการร้ายของสหรัฐนับแต่อดีตตั้งอยู่บนพื้นฐานของมายาคติทางความมั่นคง และมองว่าการก่อการร้ายเป็นภัยคุกคามอยู่เสมอ ซึ่งในท้ายที่สุดทำให้สหรัฐดำเนินมาตรการแก้ไขโดยใช้ความรุนแรง ซึ่งก็มิได้ทำให้การก่อการร้ายหายไปแต่อย่างใด ดังนั้นจึงมีข้อเสนอจากนักวิชาการกลุ่มหนึ่งว่าการศึกษาการแก้ไขการก่อการร้ายควรเริ่มที่แนวทางการทำความเข้าใจ และใช้บูรณาการทางความมั่นคงบนพื้นฐานทางกฎหมายและมนุษยธรรมมากกว่าการใช้กองกำลังทหารและความรุนแรง โปรดพิจารณา Jeffrey D. Simon. 1987. *Misperceiving the Terrorist Threat*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.

Jonathan Berker แสดงทัศนะว่าการก่อการร้ายมิใช่เป็นผลลัพธ์ของความไม่เท่าเทียมกันทางทหาร และความแตกต่างระหว่างประเทศที่ร่ำรวยและยากจน หากแต่ผลของความคิดดังกล่าว หรืออาจจะกล่าวได้ว่า แนวคิดเช่นนี้ทำให้ประเทศที่อยู่ในสถานะที่เหนือกว่าเร่งดำเนินการสร้างระบบการป้องกันก่อการร้าย ซึ่งในท้ายที่สุด การสร้างระบบทางความมั่นคงและสงครามได้เพิ่มเติมและเร่งปฏิกริยาให้การก่อการร้ายพัฒนาขึ้น มิเพียงมาตรการทางทหารจะบิดเบือนความเหลื่อมล้ำระหว่างสังคมที่เกิดขึ้นแล้ว มาตรการนี้รั้งแต่จะก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้ทางการเมืองที่อันตราย เมื่อรากฐานของ

การก่อการร้ายเกิดจากปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การแก้ไขปัญหาจึงควรที่จะเริ่มต้นจากข้อใดร่ครวญดังกล่าวมากกว่าที่จะยึดมั่นในเรื่องการยุทธศาสตร์ทางการทหาร ดังนั้นปัญหาที่แท้จริงของความเหลื่อมล้ำทางสังคม ก็จะถูกบดบังด้วยประเด็นทางความมั่นคงทางทหาร ซึ่งก็ไม่ได้ตอบโจทย์ของปัญหาที่ฝังรากลึกของการก่อการร้าย[30] ซ้ำยังสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ก่อการร้ายมากขึ้น ดังนั้นปัญหาการก่อการร้ายอยู่ที่การมองและการทำความเข้าใจ หากเรามองว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ หรือเป็นอาชญากรรมที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ มาตรการทางกฎหมายน่าจะเป็นทางเลือกที่เหมาะสมมากกว่าการทำสงคราม โปรดพิจารณาโจนาธาน บาร์เกอร์, เกษียร เตชะพีระ (แปล). *คู่มือการก่อการร้ายแบบไม่งี่เง่า*. หน้า 152-154 และ 170.

[31] Ronald Crelinsten. *Counterterrorism*. pp. 7-13.

[32] Peter C. Sederberg. "Conciliation as Counter-Terrorist Strategy." *Journal of Peace Research* 32 (3): 295-312.

[33] โปรดพิจารณา Paul Wilkinson. *Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response*. และ Louise Richardson. *What Terrorists Want: Understanding the Enemy, Containing the threat.*

[34] *Ibid*.

[35] *Ibi*d.

[36] Tom H. Hastings. 2004. *Nonviolent Response to Terrorism*. Jefferson, NC: McFarland & Company, Inc., Publishers.

[37] *Ibid*., pp. 213-227.

[38] โจนาธาน บาร์เกอร์, เกษียร เตชะพีระ (แปล). *คู่มือการก่อการร้ายแบบไม่งี่เง่า*. หน้า 168-170.

[39] โปรดพิจารณา ชัยวัฒน์ สถาอนันท์. 2538. *ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง*. (กรุงทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

[40] ยีน ชาร์ป. ชัยวัฒน์ สถาอนันท์, คมสัน หุตะแพทย์ และพระไพศาล วิสาโล (แปล). 2529. *อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง. หน้า 8-48.

[41] *เรื่องเดียวกัน*. หน้า 96 และ 100-104. นอกจากนั้นยีน ชาร์ป อธิบายเพิ่มเติมว่า ในกรณีที่การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงข้างต้นนั้นประสบความสำเร็จ จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่ง ใน 3 แนวทางใหญ่ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นกลไกแห่งการเปลี่ยนแปลง 1) การเปลี่ยนแปลงทัศนะ (Conversion) ของฝ่ายตรงข้าม เนื่องจากฝ่ายนั้นยอมรับ ศรัทธา และเห็นใจจุดหมายของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งดำเนินการปฏิบัติการไร้ความรุนแรง 2) การโอนอ่อนผ่อนตาม (Accommodation) เป็นสถานการณ์ที่ฝ่ายตรงข้ามไม่ยอมเปลี่ยนทัศนะของตนเอง แต่จะเลือกโอนอ่อนผ่อนตามข้อเรียกร้อง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดรับกับสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้น และ 3) การบังคับโดยไร้ความรุนแรง (Nonviolent Coercion) เกิดขึ้นเมื่อฝ่ายตรงข้ามไม่สามารถดำเนินการอันใดที่จะเป็นการต่อสู้ หรือควบคุมสถานการณ์อันเกิดจากผู้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ทั้งนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการยอมจำนนของผู้ที่ถูกต่อต้าน ซึ่งไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนะ หรือการโอนอ่อนผ่อนตาม

[42] Lewis Lipsitz and Herbert M. Kritzer. 1975. "Unconventional Approaches to Conflict Resolution: Erikson and Sharp on Nonviolence." *The Journal of Conflict Resolution* 19 (4): 713-733.

[43] Chaiwat Satha-Anand. 1981. *The Nonviolent Prince*. Dissertation (Ph.D.). University of Hawaii.

[44] โปรดพิจารณาแนวความคิดนี้เพิ่มเติมได้ที่ J. Ann Tickner. 2006. “A Gendered Perspective on National Security.” in Phil Williams, Donald M. Goldstein, and Jay M. Shafritz. *Classic Readings and Contemporary Debates in International Relations*. Belmont, CA ; Canada: Thomson Wadsworth.

[45] โปรดพิจารณาเนื่อหาเพิ่มเติมในประเด็นนี้จาก Rebert Jervis. 2003. “Offense, Defense, and the Security Dilemma.” in Robert J. Art and Robert Jervis. *International Politics*. New York. Longman. pp.180-199., Stephen Van Evera. 1998. Offense, Defense, and the Causes of War.” *International Security* 22 (4): 5-43., Charles L. Glaser and Chaim Kaufmann. 1998. “What is the Offense-Defense Balance and How Can We Measure It?” *International Security* 22 (4): 44-82., Keir Lieber. 2000. “Grasping the Technological Peace: The Offense-Defense Balance and International Security.” *International Security* 25 (1): 71-104.

[46] Chaiwat Satha-Anand. *The Nonviolent Prince*. pp. 149-155.

[47] โปรดพิจาจรณา Reuben Miller. “Negotiating with Terrorists: A Comparative Analysis of Three Cases,” *Terrorism and political Violence*. pp: 78-105. และ Brian M. Jenkins. 1981. *Embassies Under Siege*. Santa Monica, CA: Rand Publication.

[48] โปรดพิจารณา ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเรื่อง วิกฤตการณ์ระหว่างประเทศได้ที่ Charles F. Hermann. 1969. “International Crisis as a Situational Variable.” In James N. Rosenau (ed). *International Politics and Foreign Policy*. New York: Free Press. pp. 409-421.

[49] Adam Dolnik. 2008. *Negotiating hostage crises with the new terrorists.* Westport, Conn.: Praeger Security International.

[50] Gregory Harms, with Todd M. Ferry. 2008. *The Palestine-Israel Conflict: A Basic introduction*. London: Pluto Press.

[51] ลัทธิไซออนิสต์ เป็นแนวคิดของชาวยิวโพ้นทะเลที่ต้องการกลับไปครอบครองดินแดนรัฐอิสราเอลปัจจุบัน ซึ่งชาวยิวคิดว่าดินแดนแห่งนั้นเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมชาวยิวทั้งในแง่ชาติพันธุ์และศาสนา

[52] เช่น การจัดตั้งหน่วยการบริหารของชาวอาหรับ (Arab Executive) ขึ้นที่เมืองไฮฟา (Haifa) โดยมี นายมูซา กาซิม ปาชา (Muswa Kasin Pasha) เป็นผู้นำ

[53] เพื่อความสะดวกต่อการเรียบเรียง งานวิจัยจะใช้คริสตศักราชในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับประเทศไทย ทั้งนี้จะระบุปีพุทธศักราชควบคู่กันด้วย

[54] กิติมา อมรทัต. 2532. *วิกฤตการณ์ในตะวันออกกลาง (กรณีพิพาทปาเลสไตน์-อิสราเอล)*. กรุงเทพ: สำนักพิมพ์โอเดี่ยนสโตร์.

[55] อาทิ เชค เอซเซดิน อัลกอเซ็ม (Ezzedin al-Qasem) ได้ก่อตั้งพรรค อัสติกาล เพื่อขยายแนวคิดชาตินิยมและระดมมวลชนในหมู่คนยากจน ซึ่งพร้อมกันนั้น ได้จัดตั้งกองกำลังแบบกองโจรเป็นครั้งแรก ต่อมาในปี ค.ศ. 1946 (พ.ศ. 2489) ชาวอาหรับได้ก่อตั้งคณะกรรมการระดับสูงอาหรับ (Arab Higher Commission) ซึ่งได้รวบรวมกำลังพลเพื่อจัดตั้งกองทัพปลดปล่อยอาหรับ (Arab Liberation Army)

[56] กิติมา อมรทัต. 2532. *วิกฤตการณ์ในตะวันออกกลาง (กรณีพิพาทปาเลสไตน์-อิสราเอล)*.

[57] สงครามครั้งนี้เป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ “สงคราม 6 วัน” สงครามสิ้นสุดลงในเวลาอันรวดเร็ว ด้วยชัยชนะของประเทศอิสราเอล ซึ่งชัยชนะในครั้งนั้นทำให้อิสราเอลสามารถยึดครองฉนวนกาซา คาบสมุทรไซนาย เขตเวสต์แบงก์ และเยรูซาเล็มได้จนกระทั่งปัจจุบัน

[58] ยัสเซอร์ อาราฟัต เกิดในเยรูซาเล็ม และเริ่มดำเนินการทางการเมืองเพื่อต่อต้านอังกฤษในปาเลสไตน์ และเข้าร่วมในการทำสงครามกองโจรในสงครามระหว่างอิสราเอล และกลุ่มประเทศอาหรับ ต่อมาหลังจากที่กลุ่มประเทศอาหรับแพ้สงครามต่ออิสราเอล ยัสเซอร์ อาราฟัต เดินทางไปที่อียิปต์ เข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย และได้กลายเป็นผู้นำของขบวนการสหพันธ์นักศึกษา ชาวปาเลสไตน์ (The Palestinian Students’ Federation) ซึ่งกลายเป็นองค์กรทางการเมืองที่ได้รับการยอมรับอย่างมากจากโลกอาหรับ ต่อมา ยัสเซอร์ อาราฟัต ได้ริเริ่มขบวนการอัลฟาตะฮฺ (National Unity Front al-Fatah) ในราวปี ค.ศ. 1957-1962 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการสร้างแนวร่วมปาเลสไตน์ขึ้นมาไม่ว่าจะเป็น ชาวอาหรับที่อาศัยอยู่ในหรือนอกดินแดนปาเลสไตน์

[59] Alan Dowty. 2008. *Israel/Palestine.* Cambridge, MAL Polity. p. 101.

[60] Abdallah Frangi. 1983. *The PLO and Palestine*, trans. by Paul Knight. London: Zed Book. p. 100.

[61] Gregory Harms, with Todd M. Ferry. *The Palestine-Israel Conflict: A basic introduction*. pp.118-119.

[62] Abdallah Frangi. *The PLO and Palestine*. p. 114.

[63] Alan Dowty. *Israel/Palestine*. p. 123.

[64] Abdallah Frangi. *The PLO and Palestine*. p.119.

[65] John K. Cooley. 1973. *Green March, Black September; the story of the Palestinian Arabs*. London: Frank Cass. pp. 123-132.

[66] *ไทยรัฐ* (29 ธันวาคม 2515).

[67] *เรื่องเดียวกัน. Bangkok Post* (29 December 1972).

[68] *ไทยรัฐ* (29 ธันวาคม 2515).

[69] *เรื่องเดียวกัน.*

[70] ผู้ก่อการเรียกร้องให้ปล่อยนักโทษที่ถูกจับกุมโดยรัฐบาลอิสราเอลทั้งหมด 36 คน ซึ่งในจำนวนนี้ มีนักโทษที่มีความสำคัญ เช่น นาย โคโซ โอคาโมโต (Kozo Okamoto) ชาวญี่ปุ่น ซึ่งมีส่วนในการสังหารหมู่ที่สนามบินล็อด ฟาติมา บาร์นาวี (Fartima Barnawi) ซึ่งได้รับการพิจารณาจำคุกตลอดชีวิตด้วยข้อหาวางแผนวางระเบิดโรงภาพยนต์ในกรุงเยรูซาเล็ม และวิลเลี่ยม นาสซาร์ (William Nassar) และคามาล์ นำมาร์ (Kamal Nammar) ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มสงครามกองโจร ซึ่งปฏิบัติการโจมตีเป้าหมายพลเรือนหลายแห่ง. *Bangkok Post* (29 December 1972).

[71] หมายถึงเหตุการณ์การฆาตกรรมหมู่ที่สนามบินล็อดในกรุงเทลาวีฟ ประเทศอิสราเอล เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 ซึ่งดำเนินการโดย สมาชิก 3 คนของ ขบวนการ Japanese Red Army ซึ่งเป็นขบวนการฝ่ายซ้ายจัด ที่ปฏิบัติการในนามของ ขบวนการ Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP) เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวน 26 คน และบาดเจ็บกว่า 80 คน

[72] *ข่าวพาณิชย์* (30 ธันวาคม 2515).

[73] *เรื่องเดียวกัน. ไทยรัฐ* (29 ธันวาคม 2515).

[74] *ประชาธิปไตย* (30 ธันวาคม 2515). *ไทยรัฐ* (29 ธันวาคม 2515).

[75] *ชาวไทย* (30 ธันวาคม 2515)

[76] *ไทยรัฐ* (30 ธันวาคม 2515).

[77] *เดลินิวส์* (30 ธันวาคม 2515). *คำสั่งนายกรัฐมนตรี* 1/2515

[78] *ไทยรัฐ* (31 ธันวาคม 2515).

[79] พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์. 2518. *บันทึกความจำเรื่อง ข้าพเจ้ากับกันยาทมิฬ ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ, บริษัทวรวุฒิการพิมพ์. หน้า 59.

[80] *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 58-59. *ไทยรัฐ* (2 ธันวาคม 2515)

[81] *ไทยรัฐ* (2 ธันวาคม 2515).

[82] *ชาวไทย* (31 ธันวาคม 2515).

[83] *ไทยรัฐ* (1 มกราคม 2516).

[84] *ไทยรัฐ* (31 ธันวาคม 2515).

[85] *ไทยรัฐ* (1 มกราคม 2516).

[86] *มติชนสุดสัปดาห์* (5 ตุลาคม 2542).

[87] Kyaw Yin Hlaing. 2004. "Burma: Civil Society Skirting Regime Rules," in Muthiah Alagappa (ed.). *Civil Society and Political Change in Asia: Expanding and Contracting Demmocratic Space*. CA: Stanford University Press pp.389-418. นอกจากการดำเนินการต่อต้านรัฐบาลโดยมาตรการทางการทหาร ABSDF ยังพยายามสร้างเครือข่ายระหว่างประเทศเพื่อกดดันรัฐบาลพม่า ABSDF ได้ริเริ่มสร้างความร่วมมือกับองค์กรนอกรัฐระหว่างประเทศ อาทิ Amnesty International Asia Watch the International Human Rights Lawyers นอกจากนั้น ABSDF ยังส่งเสริมกิจกรรมการฝึกอบรมให้ความรู้แก่ผู้ลี้ภัยในเรื่องแนวคิดประชาธิปไตย ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการผลิตกลุ่มผู้รณรงค์ทางการเมืองและประชาธิปไตย (political activists)

[88] Harvey W. Kuchner. 2003. *Encyclopedia of Terrorism*. CA: Sage. pp.395-396.

[89] *The Nation* (29 August 2000).

[90] *มติชนสุดสัปดาห์* (5 ตุลาคม 2542).

[91] ภายหลังเหตุการณ์ยึดสถานทูต รัฐบาลทหารพม่าดำเนินมาตรการปราบปรามชนกลุ่มน้อยบริเวณชายแดนไทยพม่าอย่างรุนแรงและต่อเนื่องซึ่งให้ได้กองกำลัง God's Army ซึ่งเป็นหนึ่งในกองกำลังที่ได้รับผลกระทบและพยายามจะหลบหนีเข้ามาในประเทศไทยบริเวณ อ.สวนผึ้ง จ. ราชบุรี ประกอบกับการผลักดันจากการสนธิกำลังระหว่างตำรวจตระเวนชายแดน และกองทัพภาคที่ 3 กองกำลัง God's Army ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเป็นแนวร่วมของ VBSW บุกเข้าไปจับแพทย์พยาบาล และผู้ป่วยกว่า 700 คน ที่โรงพยาบาลราชบุรี ไว้เป็นตัวประกัน เพื่อต่อรองขอนำแพทย์พยาบาลและเวชภัณฑ์ไปช่วยเหลือกองกำลังก็อดอาร์มี่ที่ได้รับบาดเจ็บจากการปะทะกับทหารพม่า บริเวณพรมแดนไทย-พม่า เหตุการณ์คลี่คลายเมื่อรัฐบาลไทยและกองทัพ สั่งการให้กองกำลังหน่วยนเรศวร 261 จำนวน 50 นาย บุกสังหารกลุ่มก็อดอาร์มี่ทั้ง 10 คน เพื่อช่วยตัวประกันซึ่งทั้งหมดปลอดภัย อย่างไรก็ตามนโยบายของรัฐบาลในครั้งนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก ว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน เนื่องจากมีพยานบางรายกล่าวว่าการสังหารผู้ก่อการร้ายเป็นไปทั้งๆที่ผู้ก่อการร้ายได้ยอมจำนนต่อหน่วยจู่โจมไทย

[92] แหล่งที่มา *Democratic Voice of Burma*. Available at http://www.burmatoday.net/dvb/2003/12/031223_student_dvb.htm (14 October 2009).

[93] แหล่งที่มา *Mizzima News*. Available at http://myamarnews.blogspot.com/2008/04/junta-accuses-vigorous-burmese-student.html (14 October 2009).

[94] *มติชนสุดสัปดาห์* (5 ตุลาคม 2542).

[95] รายงานมหาดไทย : สถานการณ์การบุกจับตัวประกันที่สถานเอกอัครราชทูตเมียนมาร์. *ไทยโพสต์* (6 ตุลาคม 2542).

[96] *เรื่องเดียวกัน*.

[97] *มติชนสุดสัปดาห์* (5 ตุลาคม 2542).

[98] *กรุงเทพธุรกิจ* (2 ตุลาคม 2542).

[99] รายงานมหาดไทย : สถานการณ์การบุกจับตัวประกันที่สถานเอกอัครราชทูตเมียนมาร์. *ไทยโพสต์* (6 ตุลาคม 2542).

[100] *มติชนสุดสัปดาห์* (5 ตุลาคม 2542).

[101] *เรื่องเดียวกัน*.

[102] รายงานมหาดไทย : สถานการณ์การบุกจับตัวประกันที่สถานเอกอัครราชทูตเมียนมาร์, *ไทยโพสต์* (6 ตุลาคม 2542).

[103] *มติชนสุดสัปดาห์* (8 ตุลาคม 2542).

[104] *มติชนสุดสัปดาห์* (5 ตุลาคม 2542).

[105] *มติชนสุดสัปดาห์* (5 ตุลาคม 2542).

[106] ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร. วันหนึ่งในชีวิตของข้าแผ่นดิน. *มติชนสุดสัปดาห์* (19 ตุลาคม 2542). หน้า 9.

[107] รายงานมหาดไทย : สถานการณ์การบุกจับตัวประกันที่สถานเอกอัครราชทูตเมียนมาร์. *ไทยโพสต์* (6 ตุลาคม 2542).

[108] *เรื่องเดียวกัน*.

[109] ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร. วันหนึ่งในชีวิตของข้าแผ่นดิน. *มติชนสุดสัปดาห์* (19 ตุลาคม 2542). หน้า 10.

[110] ตัวประกันที่เหลือถูกทิ้งไว้ที่สถานทูตและเจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยเหลือออกมา ส่วนใหญ่ได้ให้การตรงกันว่าคนร้ายไม่ได้รุนแรงนัก โดยเฉพาะกับคนไทยดูเหมือนจะปล่อยเป็นพิเศษด้วยซ้ำ และบอกว่าหากต้องฆ่าตัวประกันจะเลือกยิงคนพม่าก่อน. *มติชนสุดสัปดาห์* (5 ตุลาคม 2542).

[111] ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร. วันหนึ่งในชีวิตของข้าแผ่นดิน. *มติชนสุดสัปดาห์* (19 ตุลาคม 2542).

[112] *เรื่องเดียวกัน*.

[113] *มติชนสุดสัปดาห์* (19 ตุลาคม 2542).

[114] ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร. วันหนึ่งในชีวิตของข้าแผ่นดิน. *มติชนสุดสัปดาห์* (19 ตุลาคม 2542).

[115] ชื่อจริง จ่อ อู อายุ 30 ปี เป็นอดีตนักเรียนเตรียมทหารในยุค “8888” เป็นนักศึกษาพม่าเชื้อสายกะเหรี่ยง

[116] อายุ 29 ปี อดีตนักศึกษาปีที่ 1 มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง เมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์ “8888”

[117] รายงานมหาดไทย : สถานการณ์การบุกจับตัวประกันที่สถานเอกอัครราชทูตเมียนมาร์. *ไทยโพสต์* (6 ตุลาคม 2542).

[118] *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* (10 ตุลาคม 2542).

[119] โปรดพิจารณา Adam Dolnik. 2008. *Negotiating hostage crises with the new terrorists*. Westport, Conn.: Praeger Security International. p. 20. และ Reuben Miller. “Negotiating with Terrorists: A Comparative Analysis of Three Cases.”

[120] รายงานมหาดไทย : สถานการณ์การบุกจับตัวประกันที่สถานเอกอัครราชทูตเมียนมาร์. *ไทยโพสต์* (6 ตุลาคม 2542).

[121] *กรุงเทพธุรกิจ* (2 ตุลาคม 2542).

[122] คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 1/2515

[123] พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์. 2518. *บันทึกความจำเรื่อง ข้าพเจ้ากับกันยาทมิฬ ในประเทศไทย*. หน้า 16-17.

[124] *ข่าวสด* (3 ตุลาคม 2542).

[125] *ไทยรัฐ* (30 ธันวาคม 2542).

[126] *เรื่องเดียวกัน*.

[127] สัมภาษณ์ มร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร (24 กรกฎาคม 2551).

[128] รายงานมหาดไทย : สถานการณ์การบุกจับตัวประกันที่สถานเอกอัครราชทูตเมียนมาร์. *ไทยโพสต์* (6 ตุลาคม 2542).

[129] *ไทยรัฐ* (29 ธันวาคม 2515).

[130] โปรดพิจารณา แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งและการเจรจาได้ใน ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์. 2547. *ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

[131] พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์. *บันทึกความจำเรื่อง ข้าพเจ้ากับกันยาทมิฬ ในประเทศไทย*. หน้า 18-19.

[132] *เรื่องเดียวกัน*. หน้า 24 .

[133] สัมภาษณ์ คุณทวี นภากร (5 มิถุนายน 2550).

[134] *เรื่องเดียวกัน*.

[135] สัมภาษณ์ คุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ (25 ธันวาคม 2551).

[136] พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์. *บันทึกความจำเรื่อง ข้าพเจ้ากับกันยาทมิฬ ในประเทศไทย.* หน้า 33-34.

[137] สัมภาษณ์ คุณทวี นภากร (5 มิถุนายน 2550).

[138] สัมภาษณ์ คุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ (25 ธันวาคม 2551).

[139] พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์. *บันทึกความจำเรื่อง ข้าพเจ้ากับกันยาทมิฬ ในประเทศไทย.* หน้า 85.

[140] ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร. “วันหนึ่งในชีวิตของข้าแผ่นดิน.” *มติชนสุดสัปดาห์* (19 ตุลาคม 2542).

[141] สัมภาษณ์ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร (24 กรกฎาคม 2551).

[142] สัมภาษณ์ คุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ (25 ธันวาคม 2551).

[143] *เรื่องเดียวกัน*.

[144] *มติชนสุดสัปดาห์*. (5 ตุลาคม 2542).

[145] สัมภาษณ์ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร (24 กรกฎาคม 2551).

[146] สัมภาษณ์คุณ ธนวัต ศิริกุล (17 กรกฎาคม 2551).

[147] *ไทยรัฐ* (3 ตุลาคม 2542).

[148] *เรื่องเดียวกัน*.

[149] พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์. *บันทึกความจำเรื่อง ข้าพเจ้ากับกันยาทมิฬ ในประเทศไทย.* หน้า 87.

[150] สัมภาษณ์ คุณทวี นภากร (5 มิถุนายน 2550).

[151] *เดลินิวส์* (30 ธันวาคม 2515).

[152] สัมภาษณ์ คุณทวี นภากร (5 มิถุนายน 2550).

[153] พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์. *บันทึกความจำเรื่อง ข้าพเจ้ากับกันยาทมิฬ ในประเทศไทย.* หน้า 26-27.

[154] คำสั่งนายกรัฐมนตรี 1/2515

[155] สัมภาษณ์ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร (24 กรกฎาคม 2551).

[156] สัมภาษณ์ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร (24 กรกฎาคม 2551). *ไทยโพสต์* (3 ตุลาคม 2542).

[157] สัมภาษณ์ คุณชัยพฤกษ์ แสวงเจริญ (25 ธันวาคม 2551).

[158] สัมภาษณ์ คุณธนวัต ศิริกุล (17 กรกฎาคม 2551).

[159] *กรุงเทพธุรกิจ* (2 ตุลาคม 2542).

[160] *Irrawaddy News Magazine* (15 Oct 2005).

[161] Kyaw Yin Hlaing. “Burma: Civil Society Skirting Regime Rules.” p. 410.

[162] พลอากาศเอกทวี จุลทรัพย์. *บันทึกความจำเรื่อง ข้าพเจ้ากับกันยาทมิฬ ในประเทศไทย.*

[163] สัมภาษณ์ คุณทวี นภากร (5 มิถุนายน 2550).

[164] คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 1/2515

“เขาสันติวิธีมา เราก็สันติวิธีกลับ”:

การเมืองของปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ศึกษากรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี

วันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550

รายงานวิจัยในโครงการเมธีวิจัยอาวุโส

สันติวิธี ความรุนแรง และสังคมไทย, ปีที่สาม

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

จันจิรา สมบัติพูนศิริ

มีนาคม 2553

<u>บทนำ</u>

ข้อถกเถียงหลักของงานวิจัยชิ้นนี้คือ **ปฏิบัติการสันติวิธีจากทั้งผู้ชุมนุมประท้วงและเจ้าหน้าที่รัฐเป็นไปได้แม้ในบริบทความขัดแย้งถึงตาย** โดยมีตรรกะว่าด้วยความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรง (nonviolent conflict) เป็นกลไกขับเคลื่อนหลัก กรณีศึกษาของงานวิจัย อันได้แก่การประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550 แสดงให้เห็นว่าปฏิสัมพันธ์สันติวิธีเป็นไปได้อย่างไร ตรรกะของความขัดแย้งแบบสันติวิธีในกรณีนี้ทำงานเช่นใด ปัจจัยอะไรบ้างที่เอื้อให้การชุมนุมดังกล่าวไม่จบลงด้วยการนองเลือด

เพื่อให้เห็นความเป็นไปได้ข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้อาศัยกรอบความคิดจากงานศึกษาปฏิบัติการสันติวิธี โดยผสานกับงานศึกษาด้านการจัดการการชุมนุม หรืองานตำรวจการประท้วง (the policing of protest) ส่วนผสมทางทฤษฎีเช่นนี้ถือว่าค่อนข้างพิสดาร เนื่องจากงานศึกษาเกี่ยวกับปฏิบัติการสันติวิธีที่มีอยู่เน้นปฏิบัติการจากประชาชน หรือผู้ที่ถูกกดขี่ แม้ในทางทฤษฎียอมรับว่าสันติวิธีสามารถเป็นเครื่องมือที่ใครก็หยิบใช้ได้ แต่กลับไม่มีตัวอย่างปฏิบัติการสันติวิธีจากฝั่งรัฐมากนัก ขณะเดียวกัน งานศึกษาเกี่ยวกับงานตำรวจการประท้วงตระหนักถึงรูปแบบการควบคุมผู้ชุมนุมแบบเน้นการเจรจา แต่ไม่ใคร่สนใจว่ารูปแบบดังกล่าวเป็น *สันติวิธี* จากรัฐอย่างไร งานวิจัยชิ้นนี้จึงอาศัยกรณีศึกษาเชื่อมกรอบทางความคิดระหว่างสองสำนัก ขณะเดียวกันก็อาศัยส่วนผสมทางทฤษฎีนี้ทำความเข้าใจกรณีศึกษาการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ระหว่างวันที่ 31พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550

รายงานวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกว่าด้วยภูมิหลัง คำถามหลักของงานวิจัย และวิธีวิจัย ส่วนที่สองเสนอรายละเอียดกรณีศึกษา อันได้แก่การประท้วงและการรับมือการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เมื่อกลางปี 2550 ส่วนสุดท้ายของงานวิจัยนำเสนอกรอบทางทฤษฎีเพื่อทำความเข้าใจกรณีศึกษา ซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปว่า**ปฏิบัติการสันติวิธีระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ชุมนุมเป็นไปได้ด้วยปัจจัย 5 ประการ คือ**; 1) **ปฏิบัติการสันติวิธีจากผู้ชุมนุม**; 2) **การรับมือกับผู้ชุมนุมด้วยมาตรการไม่เผชิญหน้า ซึ่งถือเป็นสันติวิธีจากรัฐ**; 3) **การใช้มัสยิดเป็นสถานที่และพื้นที่ในการชุมนุม**; 4) **บทเรียนจากอดีต**; **และ** 5) **นโยบายรัฐบาลและบริบททางการเมืองระดับชาติในขณะนั้น**

ตรรกะว่าด้วยความขัดแย้งเชิงสันติวิธีเป็นกลไกหลักที่ขับเคลื่อนปัจจัยทั้ง 5 นี้ เหตุที่การชุมนุมประท้วงกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีไม่กลายเป็นโศกนากฏกรรมเป็นเพราะปฏิบัติการสันติวิธีเปิดพื้นที่ให้คู่กรณียัง *ต่อสู้* กันได้ โดยแปรเปลี่ยนการต่อสู้ด้วยอาวุธเป็นการคะคานอำนาจด้วยวิธีอื่น จริงอยู่ที่ความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยและฝ่ายติดอาวุธต่อต้านรัฐมลายูมุสลิมยังคงอยู่ ความรุนแรงจากทั้งสองฝ่ายยังคงเป็นความจริงประจำวันในพื้นที่ชายแดนใต้ และการประท้วงดังกล่าวมิได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง

หรือแก้ปัญหาระดับรากเหง้าของความรุนแรงแต่อย่างใด ทว่าอย่างน้อยการประท้วงที่จังหวัดปัตตานี เมื่อกลางปี 2550 ก็แสดงให้เห็นว่าชุมชนมลายูมุสลิมยังมีทางเลือกในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม ขณะเดียวกันรัฐไทยสามารถให้พื้นที่การต่อสู้ด้วยสันติวิธีของประชาชนเชื้อสายมลายูมุสลิม รวมทั้งยังตระหนักถึงศักยภาพของตนในการจัดการปัญหาความขัดแย้งรุนแรงด้วยมาตรการสันติวิธี

ส่วนที่ 1: **ภูมิหลัง คำถามหลักของงานวิจัย และวิธีวิจัย**

ภูมิหลังงานวิจัย[1]

ในโลกที่ดูเหมือนความขัดแย้งด้วยกำลังอาวุธ (armed conflict) ปกคลุมทุกอณูของความรับรู้ คงมิใช่เรื่องแปลกที่ผู้คนมองไม่ใคร่เห็นความเป็นไปได้ของทางเลือกสันติวิธี ภาพข่าวการสู้รบระหว่างรัฐบาลปากีสถานและเครือข่ายตาลีบันบริเวณตะเข็บชายแดนของประเทศ *การก่อการร้าย* ที่บั่นทอนเสถียรภาพของรัฐบาลอิรักภายหลังการทยอยถอนกองกำลังสหรัฐฯ และพันธมิตร สงครามอันยืดเยื้อยาวนานในอัฟกานิสถานระหว่างกองกำลังสหรัฐฯ และกลุ่มตอลีบัน ปฏิบัติการสะเทือนขวัญครั้งล่าสุดโดยเครือข่ายเจมา อิสลามิยะห์ ในอินโดนีเซีย ตลอดจนการปราบปรามผู้ชุมนุมด้วยความรุนแรงที่ผ่านมาในพม่า อิหร่าน รัสเซีย มลฑลซินเกียงของจีน มาเลเซีย และแอฟริกาใต้ ยิ่งทำให้ผู้คนตั้งคำถามต่อความเป็นไปได้และ *ความสมจริง* ของสันติวิธี[2]

ในบริบทความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ความรุนแรงที่ระบาดยิ่งบดบังปฏิบัติการสันติวิธีที่มีอยู่ หรือความเป็นไปได้ที่ทางเลือกสันติวิธีจะเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งรุนแรง *สันติวิธี* กลายเป็นคำเจ้าปัญหา รัฐไม่แยกแยะระหว่าง *สันติวิธี* และปฏิบัติการจิตวิทยามวลชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของยุทธการทางทหารเพื่อต่อต้านการก่อความไม่สงบ อีกทั้งเมื่อรัฐบาลกำหนดนโยบายสันติวิธี เช่น คำสั่งนายกรัฐมนตรี 187/2546 กลับปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการยังขาดความเข้าใจในการปฏิบัติใช้นโยบายดังกล่าว[3] ขณะเดียวกัน ชาวบ้านมลายูมุสลิมเห็นว่า *สันติวิธี* ของรัฐไม่ได้อยู่บนฐานความเป็นธรรม[4] ส่วนชาวบ้านไทยพุทธรู้สึกว่าสมานฉันท์และสันติวิธีไม่ใช่วิธี *จัดการ* กับผู้ก่อความไม่สงบมลายูมุสลิม[5] กล่าวโดยสรุปคือ *สันติวิธี* ท่ามกลางวังวนของความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้สร้างความตะขิดตะขวง กระอักกระอ่วนใจให้ผู้คนหลายฝ่าย งานศึกษาเกี่ยวกับสันติวิธีในพื้นที่แห่งนี้อาจตกอยู่ในข้อครหาไม่ต่างกัน?

กระนั้นก็ดี ปฏิบัติการสันติวิธีในพื้นที่แห่งนี้ดำรงอยู่ และในหลายบริบทก็ *สมจริง* การชุมนุมประท้วงโดยชาวมลายูมุสลิมเป็นประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งของปรากฏการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาคือ เมื่อชาวบ้านสามัญลุกขึ้นขัดขืนอำนาจรัฐ (รวมถึงการรุกล้ำของทุนนิยม) หากพวกเขาไม่ถูกตั้งข้อสงสัยว่าเป็นแนวร่วมฝ่ายก่อการ หรือถูกหลอกให้มาชุมนุม ก็ไม่มีผู้บันทึก ตลอดจนทำความเข้าใจว่า

ปฏิบัติการสันติวิธีดังกล่าวว่าเป็นไปได้อย่างไรท่ามกลางเมฆหมอกแห่งความรุนแรงในพื้นที่ชายแดนใต้[6] ประการหลังเป็นเหตุให้ผู้เขียนสนใจศึกษากรณีประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีเมื่อกลางปี 2550 แม้ผู้คนทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ยืนยันว่าการประท้วงครั้งนี้เป็นปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์เทียบเท่ากับการชุมนุมเมื่อปี 2518 ทว่าไม่มีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทั้งยังขาดการวิเคราะห์ว่าปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงในพื้นที่แห่งนี้เป็นไปได้อย่างไร

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ดึงดูดให้ผู้เขียนศึกษากรณีการประท้วงนี้คือ การใช้สันติวิธีของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อรับมือกับผู้ชุมนุมประท้วง การจับคู่รัฐกับสันติวิธียิ่งสร้างปัญหาให้กับงานศึกษาสันติวิธี เพราะในทางทฤษฎีและปฏิบัติรัฐเป็นผู้ผูกขาดการใช้ความรุนแรง เมื่อเผชิญหน้ากับผู้ชุมนุม เจ้าหน้าที่รัฐถูกฝึกให้ใช้กำลังสลายการชุมนุม[7] อย่างไรก็ดี ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ชุมนุม และ *คนกลาง* ในการเจรจาไกล่เกลี่ย แสดงให้เห็นว่ารัฐเองเล็งเห็นประโยชน์ทางการเมืองของการไม่ใช้ความรุนแรงต่อผู้ชุมนุมด้วยสันติวิธี ประโยชน์ทางการเมืองของสันติวิธีที่ว่านี้ไม่เกี่ยวกับ *ความจริงใจ* ของรัฐ ดังที่ผู้ชุมนุมหรือคนทำงานภาคประชาสังคมต่างๆ มักเรียกร้อง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การ *เห็น* ว่ารัฐใช้สันติวิธีได้ต้องเริ่มจากความเข้าใจว่าสันติวิธีเป็น *เครื่องมือ* ที่ใครก็สามารถใช้ได้ และสำหรับหลายฝ่าย *เครื่องมือ* อาจถูกใช้ไปสู่เป้าหมายที่ดู *เลวร้าย* ในแง่นี้ กรณีศึกษาจึงแสดงให้เห็นว่าสันติวิธีกลายเป็นเครื่องมือเพื่อช่วงชิงความชอบธรรมของคู่กรณีแต่ละฝ่ายในความขัดแย้ง การช่วงชิงความชอบธรรมเป็นหัวใจของความขัดแย้งแบบสันติวิธีที่ชัยชนะของคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคือความชอบธรรมในสายตาของ *ฝ่ายที่สาม* หรือสาธารณชนทั่วไปทั้งภายในและภายนอกประเทศ ความชอบธรรมเช่นนี้มิได้มาจากจำนวนศพของฝ่ายตรงข้ามหรือการคร่าชีวิตผู้บริสุทธิ์ แต่กำเนิดจากความพยายามไม่ใช้ความรุนแรง ดังจะได้วิเคราะห์ในงานวิจัย

<u>คำถามหลักของงานวิจัย</u>

งานวิจัยชิ้นนี้สนใจตอบคำถามว่า;

1) เหตุใดการชุมนุมประท้วงด้วยสันติวิธี และการรับมือประท้วงของเจ้าหน้าที่รัฐบนฐานการเจรจา จึงเป็นไปได้ท่ามกลางความขัดแย้งถึงตาย (deadly conflict) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย? อะไรคือปัจจัย?

2) การประท้วงบริเวณมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550 มีลักษณะพิเศษอะไรบ้าง? ผู้ชุมนุมมีการจัดการอย่างไร? ต่างจากการประท้วงก่อนหน้านี้อย่างไร? รัฐมีวิธีรับมืออย่างไร? ต่างจากก่อนหน้านี้อย่างไร?

3) กรอบทางทฤษฎีเกี่ยวกับปฏิบัติการสันติวิธีและงานตำรวจการชุมนุมที่มีอยู่ใช้อธิบายกรณีศึกษาได้อย่างไร? กรณีศึกษาเพิ่มเติม หรือสร้างความเข็มแข็งให้แก่กรอบทางทฤษฎีดังกล่าวได้อย่างไร?

<u>วิธีวิจัย</u>

งานวิจัยชิ้นนี้เลือกใช้วิธีกรณีศึกษาเดี่ยว (single case study)[8] โดยอาศัยกรอบทางความคิดที่มีอยู่ว่าด้วยการเมืองของการไม่ใช้ความรุนแรงผสานกับงานศึกษาการจัดการการชุมนุมของรัฐ เพื่อทำความเข้าใจกรณีศึกษาในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคม ขณะเดียวกัน ปรากฏการณ์ทางสังคมก็ช่วยเสริม หรือปรับแต่งกรอบทางความคิดที่มีอยู่ งานวิจัยชิ้นนี้จึงอาศัยกรอบทางทฤษฎีที่มีอยู่อธิบายกรณีศึกษา และอนุญาตให้กรณีศึกษาได้ขยายหรือถกเถียงกับกรอบทางความคิดที่มีอยู่เดิม วิธีเช่นนี้ช่วยให้เกิด “การก้าวกระโดดทางจินตนาการสำหรับทฤษฎีใหม่ๆ ให้ได้อธิบายข้อสังเกตต่างๆ”[9] จริงอยู่ที่ข้อสรุปซึ่งได้จากปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ชุมนุมในการประท้วงกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เมื่อกลางปี 2550 ไม่อาจประยุกต์ใช้ทำความเข้าใจการประท้วงในบริบทอื่น หรือกระทั่งเหตุการประท้วงอื่นๆ ที่เกิดในบริบทความขัดแย้งรุนแรงจังหวัดชายแดนใต้ แต่อย่างน้อยกรณีศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าบริบทความขัดแย้งรุนแรงมิได้เป็นปัจจัยชี้ขาดต่อการใช้สันติวิธีของคู่กรณีแต่ละฝ่าย ในบริบทที่ดูเหมือนไม่เอื้ออำนวยอย่างความขัดแย้งถึงตาย ปฏิบัติการสันติวิธียังเป็นไปได้

กรณีศึกษาการประท้วงที่จังหวัดปัตตานีเมื่อกลางปี 2550 ถือเป็น *กรณีโดดเด่น* เพราะการประท้วง มิได้จบลงด้วยการนองเลือด แม้ถูกแวดล้อมด้วยบริบทความขัดแย้งถึงตาย ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องถึง 4 ปี (ในช่วงที่เกิดการประท้วง) ที่น่าสนใจไปกว่านั้นคือ การประท้วง ณ มัสยิดกลางเป็นจุดสูงสุดของระลอกการชุมนุมกว่า 60 ครั้งระหว่างปลายปี 2549 ถึงกลางปี 2550 ขณะที่การประท้วงส่วนใหญ่มีจำนวนผู้ชุมนุมไม่มาก และขาดการจัดการ แต่การประท้วงที่มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี มีผู้ชุมนุมจำนวน 8 พันถึงเรือนหมื่น การประท้วงมีการจัดการอย่างดี และอาศัยปฏิบัติการสันติวิธี ปัจจัยประการสุดท้ายที่ทำให้กรณีศึกษาโดดเด่นคือ บริบททางการเมืองระดับชาติในขณะนั้นที่รัฐบาลมาจากการรัฐประหาร แม้ผู้กุมอำนาจทางการเมืองส่วนใหญ่คือ นายทหารระดับสูง ทว่าการรับมือกับผู้ชุมนุมโดยไม่ใช้กำลังอาวุธเป็นไปได้เพราะอย่างน้อยในช่วงครึ่งแรกของรัฐบาล นโยบายในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เน้นมาตรการการเมืองมากกว่าการทหาร

ข้อมูลในรายงานวิจัยชิ้นนี้มีที่มา 2 ทางคือ การสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย ได้แก่แกนนำการชุมนุมและนักศึกษาที่เข้าร่วมการชุมนุม เจ้าหน้าที่ระดับบังคับบัญชาการในจังหวัดปัตตานี ณ ปี 2550 ซึ่งตัดสินใจมาตรการรับมือผู้ชุมนุม และทำหน้าที่เจรจากับแกนนำการชุมนุม และตัวแทนภาคประชาสังคมที่ช่วยเจรจาระหว่างรัฐและแกนนำการชุมนุม[10] รวมทั้งสิ้น 10 คน นอกจากนี้ผู้เขียนยังอาศัยข้อมูลจาก

เอกสารชั้นต้น (เอกสารจากเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ชุมนุม รวมถึงตัวแทนเจรจา) และชั้นรอง (ข่าวจากหนังสือพิมพ์ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และสื่อฯ อิเล็คโทรนิก)

ส่วนที่ 2: **"เขาสันติวิธีมา เราก็สันติวิธีกลับ": การเมืองของปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐในการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เมื่อกลางปี** 2550

ส่วนนี้เสนอรายละเอียดกรณีศึกษา อันได้แก่การประท้วงและการรับมือการประท้วงของเจ้าหน้าที่รัฐบริเวณมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550 กรณีตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าสันติวิธียังคงเป็นไปได้ท่ามกลางความรุนแรงระลอกใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ ไม่เพียงแต่ผู้ชุมนุมชาวมลายูมุสลิมใช้สันติวิธีเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม แต่เจ้าหน้าที่รัฐก็เห็นประโยชน์ของการเมืองว่าด้วยความชอบธรรมของการไม่ใช้ความรุนแรง ดังนั้นจึง *เลือก* ใช้มาตรการสันติวิธีเพื่อรับมือการชุมนุมครั้งนี้ เนื้อหาในส่วนนี้นำเสนอภูมิหลังและข้อเท็จจริงทั่วไปของการชุมนุม ปฏิบัติการสันติวิธีในการชุมนุม และปฏิกริยาสันติวิธีจากรัฐ หรือการจัดการการชุมนุมบนฐานการเจรจา ข้อมูลเหล่านี้เป็นฐานสำคัญในการวิเคราะห์การเมืองของปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐในส่วนถัดไป

การประท้วงครั้งประวัติศาสตร์เมื่อกลางปี 2550 เกิดขึ้นในบริบทความขัดแย้งถึงตายในจังหวัดชายแดนใต้ในประวัติศาสตร์ความขัดแย้งที่ผ่านมา[11] แม้การใช้ความรุนแรงจากทั้งฝ่ายรัฐและกลุ่มติดอาวุธมลายูมุสลิมได้คร่าชีวิตผู้คนจำนวนมาก ทั้งยังส่งผลให้ความขัดแย้งลุกลามบานปลาย จนกลายเป็นความขัดแย้งถึงตาย ทว่าปฏิบัติการสันติวิธีของผู้คนสามัญถือเป็นประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งของความขัดแย้ง ดังที่มีรายงานว่านับแต่กรุงรัตนโกสินทร์จนถึงประมาณปี 2445 อาณาจักรปตานีต่อสู้เพื่อให้เป็นอิสระจากการปกครองของสยามถึง 6 ครั้ง[12] ท่ามกลางการต่อสู้เหล่านี้ วิธีการหนึ่งซึ่งได้รับการบันทึกคือ การไม่ให้ความร่วมมือและการคว่ำบาตร[13] เป็นที่รู้กันดีว่าวีรบุรุษท้องถิ่นอย่างหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ เลือกใช้สันติวิธีเพื่อขัดขืนต่ออำนาจรัฐไทย โดยยื่นข้อเรียกร้อง 7 ประการ และการขู่คว่ำบาตรการเลือกตั้งในปี 2491 เพื่อกดดันให้รัฐบาลพลตรี เรือถวัลย์ ธำรงค์นาวาสวัสดิ์ รับข้อเรียกร้องดังกล่าว[14]

นอกเหนือจากวิธีการข้างต้น การชุมนุมประท้วงเป็นรูปแบบปฏิบัติการสันติวิธีอันโดดเด่นซึ่งปรากฏในบริบทความขัดแย้งจังหวัดชายแดนใต้ อารงค์ สุทธาสาสน์ เห็นว่าการประท้วงหน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานีและมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีในปี 2518-9 เป็นการชุมนุมครั้งแรกและครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชาวมลายูมุสลิม[15] การชุมนุมเริ่มตั้งแต่วันที่ 11 ธันวาคม 2518 ถึงวันที่ 10 มกราคม 2519 จำนวนผู้ชุมนุมในช่วงแรกมีมากถึง 8,000 ถึง 10,000 คน ชนวนของการประท้วงเริ่มจากการสังหารชาวบ้านมลายูมุสลิม 5 ศพ ที่สะพานกอตอ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 29

พฤศจิกายน 2518 ปรากฏว่าหนึ่งในเป้าหมายการสังหารคือเด็กชายอายุเพียง 13 ปี ซึ่งแม้ถูกแทงและโยนลงแม่น้ำ แต่ก็รอดชีวิตมาบอกเล่าเรื่องราวแก่คนในชุมชน ชาวบ้านมลายูมุสลิมเชื่อว่าผู้ลงมือสังหารคือเจ้าหน้าที่ทหารนาวิกโยธิน เมื่อเข้าแจ้งความกับทางการ กลับถูกปฏิเสธและเจ้าหน้าที่มิได้ดำเนินการสอบสวนใดๆ ผู้คนในชุมชนจึงรวมตัวกันประท้วงที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานี จนกระทั่งวันที่ 13 ธันวาคม มีผู้ปาระเบิดมือเข้ามาในกลุ่มผู้ชุมนุม จากนั้นเจ้าหน้าที่หน่วยรบพิเศษจึงเข้าสลายการชุมนุมด้วยการยิง ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตทันที 12 ศพ และบาดเจ็บอีกกว่า 40 ศพ[16] ในจำนวนนี้มีผู้หญิงและเด็กรวมกัน 7 คน[17] การสลายการชุมนุมดังกล่าวส่งผลให้ผู้ชุมนุมเคลื่อนขบวนมาปักหลักที่มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี จุดนี้เองที่กลุ่มนักศึกษาทั้งจากส่วนกลางและภูมิภาคในนาม *ศูนย์พิทักษ์ประชาชน* เริ่มมีบทบาทนำการชุมนุม การชุมนุมจึงมีการจัดตั้งมากขึ้น คะเนว่าผู้เข้าร่วมชุมนุมเพิ่มจากจำนวนหมื่นต้นๆ เป็น 5 ถึง 7 หมื่นคนในช่วงท้ายของการชุมนุม จากการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมชุมนุม อารงค์พบว่าคนเหล่านี้มาจากอำเภอต่างๆ ทั่วจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทั้งเด็ก ผู้หญิง ผู้ชาย และคนชรา ซึ่งตั้งใจมาเรียกร้อง *ความเป็นธรรม* จากรัฐบาลไทย และขอให้นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น คือม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ลงมาดูแลปัญหาในพื้นที่ด้วยตัวเองมากกว่าปล่อยให้อยู่ในเงื้อมือเจ้าหน้าที่รัฐ และกลุ่มอิทธิพล[18]

หากการชุมนุมประท้วงครั้งใหญ่เมื่อปี 2518 ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ชาวมลายูมุสลิมต่อสู้ด้วยสันติวิธี การชุมนุมครั้งต่อมาถือว่าเป็นพัฒนาการปฏิบัติการสันติวิธีอันสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเดินขบวนประท้วงเพื่อเรียกร้องสิทธิสวมผ้าคลุมผมสตรีมุสลิมหรือ *ฮิญาบ* ในปี 2531 หรือการชุมนุมประท้วงคัดค้านรัฐบาลไทยซึ่งประกาศให้มัสยิดกรือเซะเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ระหว่างปี 2530 จนถึงปี 2533 การชุมนุมทั้งสองครั้งอยู่บนฐานสันติวิธี ขณะเดียวกัน แม้มีความตึงเครียดระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ชุมนุม แต่เจ้าหน้าที่มิได้ใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุม เช่นที่เกิดเมื่อปี 2518 นอกจากนี้ ข้อเรียกร้องของผู้ชุมนุมยังได้รับการพิจารณา[19] นอกเหนือจากประเด็นท้องถิ่น เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2546 ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังร่วมกับชาวมุสลิมในจังหวัดอื่นๆ ทั้งในภาคใต้และต่างภูมิภาค ชุมนุมและคว่ำบาตรสินค้าจากประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อต้านการรุกรานประเทศอิรักโดยกองทัพอเมริกัน[20]

เมื่อความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ปะทุขึ้นอีกครั้งหลังเหตุการณ์ปล้นปืนที่ค่ายทหารอำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547[21] การชุมนุมประท้วงยังคงปรากฏไม่ห่างหาย กรณีอันเป็นที่จดจำคือการชุมนุมประท้วงหน้าสถานีตำรวจภูธรอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2547 การชุมนุมขาดการจัดการ (รวมถึงการฝึกวินัยผู้ชุมนุม) แม้ถือได้ว่าเป็นไปอย่างสันติ ขณะเดียวกันรัฐใช้กำลังสลายการชุมนุม อันส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตร่วม 80 กว่าศพ[22] การสลายการชุมนุมครั้งนี้กัดกร่อนสายสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับชุมชนมลายูมุสลิม จากที่แย่อยู่แล้วให้เลวร้ายลงไปอีก ญาติพี่น้องของผู้ชุมนุมตลอดจนชาวบ้านที่อยู่ในเหตุการณ์ เห็นว่าเจ้าหน้าที่รัฐปฏิบัติต่อผู้ชุมนุม “เหมือนสัตว์ เหมือนหมา เหมือน

แมว”[23] นอกจากนี้ในสายของประเทศซึ่งมีชาวมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย เหตุการณ์ตากใบกลายเป็นประเด็น *ร้อน* ในรัฐสภา ทั้งสมาชิกฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาลร่วมกันประนามรัฐบาลไทย[24]

หลังจากเหตุการณ์ตากใบ การชุมนุมประท้วงกลายเป็นปรากฏการณ์หนึ่งควบคู่กับสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รายงานของศูนย์เฝ้าระวังเชิงองค์ความรู้สถานการณ์ภาคใต้ระบุว่าจำนวนการประท้วงเพิ่มขึ้นเป็น 34 ครั้งในปี 2550 จากเพียง 8 ครั้ง ในปีก่อนหน้านี้[25] จำนวนดังกล่าวต่ำกว่าข้อมูลของกระทรวงมหาดไทยที่บันทึกว่าเพียงช่วงครึ่งแรกของปี 2550 เกิดการชุมนุมถึง 36 ครั้ง โดยมีสถิติสูงสุดคือเดือนพฤษภาคม ซึ่งมีการชุมนุมถึง 11 ครั้ง[26] ขณะที่ข้อมูลจากการติดตามข่าวของโครงการสันติอาสาสักขีพยานระบุว่ามีการชุมนุมทั้งสิ้น 60 ครั้งตลอดปี 2550[27] และการชุมนุมเกิดขึ้นมากที่สุดในเดือนพฤษาคม จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ หัวหน้าโครงการสันติอาสาสักขีพยาน นารี เจริญผล พิริยะ เห็นว่าการชุมนุมเกิดขึ้น “แทบจะเรียกว่าวันเว้นวัน บางวันมีการชุมนุมถึงสองแห่ง”[28] ที่น่าสนใจคือแม้การชุมนุมเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่ก็มิได้กลายเป็นโศกนาฏกรรมซ้ำรอยเหตุการณ์ตากใบเมื่อปี 2547 แต่อย่างใด การประท้วงในห้วงเวลาดังกล่าวปรากฏลักษณะเด่นอีก 3 ประการคือ

1) รัฐใช้การเจรจาเป็นหลัก เจ้าหน้าที่รัฐจากฝ่ายปกครองต่อรองกับผู้ชุมนุม และช่วยให้ข้อเรียกร้องของผู้ชุมนุมได้รับการตอบสนองไม่มากก็น้อย[29] วิธีการรับมือผู้ชุมนุมเช่นนี้ปรากฏในกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เมื่อกลางปี 2550 จนอาจกล่าวได้ว่าเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ได้พัฒนากลไกเพื่อจัดการการชุมนุมจากที่พึ่งพิงกองกำลังและอาวุธมาเป็นการเจรจาและต่อรอง

2) การประท้วงเกิดขึ้นทั้งจากฝั่งชาวบ้านไทยพุทธและมลายูมุสลิม ขณะที่ข้อเรียกร้องทั่วไปของผู้ชุมนุมชาวไทยพุทธคือให้เจ้าหน้าที่รัฐจับกุมผู้ก่อความไม่สงบ และเพิ่มกำลังเพื่อดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่ประชาชน รวมถึงอำนวยความสะดวกเรื่องการครอบครองและพกพาอาวุธปืน ข้อเรียกร้องทั่วไปของผู้ชุมนุมชาวมลายูมุสลิมคือให้ดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่รัฐที่ผู้ชุมนุมเชื่อว่าทำร้ายประชาชน และ/หรือให้ปล่อยตัวผู้ต้องสงสัยที่เห็นว่าเป็น *แพะรับบาป* การประท้วงโดยชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิมในตำบลสะบ้าย้อย อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ในเดือนมีนาคม 2550 สะท้อนลักษณะเช่นนี้[30] การประท้วงเชิงตอบโต้ โดยเฉพาะจากชาวไทยพุทธ ปรากฏในการชุมนุมหน้ามัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นกรณีศึกษาของรายงานวิจัยชิ้นนี้เช่นกัน

3) ผู้หญิงเป็นกลไกจัดตั้ง หรือกระทั่งเป็นแกนนำการประท้วง โดยเฉพาะจากฝั่งผู้ชุมนุมชาวมลายูมุสลิม การนำประท้วงโดยสตรีมลายูมุสลิมเริ่มเด่นชัดตั้งแต่กรณีสังหารอิหม่ามสะตอปา ยูโซะ ซึ่งผู้ชุมนุมหญิงนำปิดหมู่บ้านหลังจากอิหม่ามเสียชีวิต รวมถึงการชุมนุมที่ตันหยงลิมอ ซึ่งจบลงด้วยการเสียชีวิตของเจ้าหน้าที่ทหารนาวิกโยธิน 2 นาย นอกจากนี้ผู้หญิงยังเป็นกำลังสำคัญในการชุมนุมที่อำเภอสะบ้าย้อย

จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2550[31] การร่วมการชุมนุมโดยสตรีมลายูมุสลิมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงการรับมือการชุมนุมของรัฐ เนื่องเพราะการใช้อาวุธต่อผู้หญิงและเด็ก รวมถึงการถูกเนื้อต้องตัวผู้ชุมนุมหญิงของเจ้าหน้ารัฐชายบ่อนเซาะความชอบธรรมของรัฐ เจ้าหน้าที่ทหารพรานหญิง (ไทยพุทธ) จึงถูกฝึกฝนและมอบหมายให้ *ดูแล* ผู้ชุมนุมหญิง ดังจะเห็นได้ในกรณีศึกษา

<u>ภูมิหลังและข้อเท็จจริงทั่วไปกรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี วันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550</u>

ช่วงสายของวันที่ 31 พฤษภาคม 2550 ประชาชนชาวมลายูมุสลิมเรือนพันชุมนุมประท้วงหน้ามัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ภายใต้การนำของนักศึกษาจากกรุงเทพฯ และ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรวมตัวกันในนาม *เครือข่ายนักศึกษาเพื่อพิทักษ์ประชาชน*[32] วัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อ *เรียกร้องความเป็นธรรม* ข้อเรียกร้อง 10 ประการ ได้แก่ กองทัพถอนกำลังทหารและอาสาสมัครทหารพรานออกจากพื้นที่ให้หมด, รัฐบาลประกาศยกเลิกกฎหมายเคอร์ฟิวส์, รัฐบาลประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน (พรก.) ในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา, รัฐบาลต้องดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ที่กระทำความผิดอย่างเด็ดขาดและเที่ยงธรรม, รัฐบาลต้องชี้แจงข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้องและเที่ยงตรง, รัฐบาลต้องไม่ครอบงำสื่อฯ ทุกชนิด, สื่อฯ ทุกชนิดต้องรายงานความเป็นจริงที่ปรากฏอย่างตรงไปตรงมา, รัฐบาลต้องปล่อยตัวผู้บริสุทธิ์โดยเร็ว และโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ, รัฐบาลต้องไม่จับตัวผู้บริสุทธิ์อีก, และรัฐบาลต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความเห็นอย่างเปิดเผย[33]

สื่อฯ จำนวนหนึ่งรายงานตรงกันว่าเหตุการณ์ซึ่งเป็นชนวนของการชุมนุมคือ กรณีการยิงแล้วเผาที่ตำบลปะแต อำเภอยะหา จังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2550 ในกรณีเดียวกันนี้ นางสาวนูรฮายาตี เจ๊ะเล๊าะ ซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวเป้าหมาย ถูก *ฆ่าข่มขืน* ผู้ชุมนุมรวมถึงแกนนำการชุมนุมเชื่อว่าเจ้าหน้าที่ทหารพรานเป็นผู้ลงมือ ด้วยเหตุนี้ ข้อเรียกร้องให้ถอนทหารและทหารพรานออกจากพื้นที่จึงได้รับความใส่ใจเป็นอันดับแรก[34] สำหรับแกนนำการประท้วง กรณีการฆ่าข่มขืนนางสาวนูรฮายาตีเป็นฟางเส้นสุดท้ายมากกว่าเป็นเหตุปัจจัยหลัก เนื่องจากก่อนหน้านี้ อย่างน้อยตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์จนถึงต้นเดือนมิถุนายน 2550 เกิดเหตุโจมตี “ประชาชนผู้บริสุทธิ์” ถึง 21 กรณีที่ไม่สามารถตามจับกุมผู้กระทำความผิดได้[35] กลุ่มนักศึกษาผู้นำการชุมนุมซึ่งได้พูดคุยกับชาวบ้านที่อยู่ในที่เกิดเหตุ หรือละแวกใกล้เคียง เชื่อกันว่าเจ้าหน้าที่รัฐมีส่วนเกี่ยวข้องในกรณีเหล่านี้[36] ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจว่า “การดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ที่กระทำความเป็นผิด” จึงเป็นส่วนหลักของข้อเรียกร้องข้างต้น ความไม่เป็นธรรมจึงเป็นหัวใจสำคัญอันผลักดันให้ประชาชนสามัญเข้าร่วมการชุมนุม ส่วนนักศึกษาเป็นเพียงฟันเฟืองหนึ่งที่ช่วยเหลือให้ *ชาวบ้าน* เข้าถึงความเป็นธรรม[37]

ในสายตาเจ้าหน้าที่รัฐ เหตุรุนแรงข้างต้นซึ่งเป็นเงื่อนไขของการชุมนุมบริเวณมัสยิดกลางปัตตานีเป็นแผนของกลุ่มติดอาวุธที่มุ่งบั่นทอนความชอบธรรมของรัฐ และปลุกระดมมวลชนให้ต่อต้านรัฐไทย ดังที่สื่อฯ จำนวนหนึ่งอ้างแหล่งข่าวความมั่นคงว่า “แนวร่วมในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับคำสั่งจากแกนนำในทุกพื้นที่ให้ก่อเหตุรุนแรงทุกจุดในทุกรูปแบบ โดยเน้นให้สร้างความขัดแย้งในหมู่ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เพื่อให้เกิดการรวมตัวประท้วงเจ้าหน้าที่รัฐ”[38] อีกทั้ง *แกนนำ* เหล่านี้ยังต้องการสร้างประวัติศาสตร์ซ้ำรอยกับการชุมนุมครั้งใหญ่บริเวณศาลากลางและมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีเมื่อปี 2518 ด้วยเหตุนี้ ความเห็นของเจ้าหน้าที่ระดับสูงเกี่ยวกับแรงจูงใจของผู้ชุมนุมจึงอยู่ในวาทะกรรม *มือที่สาม* คือหากผู้ชุมนุมไม่ถูกหลอก ก็ถูกจ้างมา[39] หนึ่งปีให้หลังการประท้วง พล.อ. สนธิ บุญรัตนกลิน ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และประธานคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.) ในสมัยรัฐบาลรัฐประหาร ให้ความเห็นว่า นักศึกษาแกนนำการชุมนุมอันที่จริงแล้วเป็นแกนนำกลุ่มก่อความไม่สงบรุ่นที่สอง ซึ่งมีฐานที่มั่นอยู่ตามมหาวิทยาลัย บางส่วนได้รับการศึกษาจากชุมชนในพื้นที่ ต่อมาจึงฝึกปฏิบัติการ[40] ความเห็นว่าการชุมนุมเป็นแผนส่วนหนึ่งของฝ่ายก่อการสอดรับกับข่าวการโจมตีเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม 2550 ซึ่งเกิดเหตุยิงเจ้าหน้าที่ตำรวจในอำเภอแระแง จังหวัดนราธิวาส รวมถึงการวางระเบิดริมถนนในจังหวัดนราธิวาสและยะลาวันเดียวกัน ตลอดจนการดักวางระเบิดทหารพราน สังกัดกรมทหารพรานที่ 41 ขณะเดินทางกลับจากภารกิจควบคุมผู้ชุมนุมที่อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา อันส่งผลให้มีเจ้าหน้าที่เสียชีวิต 12 นาย[41]

ความต่างในการรับรู้แรงจูงใจของผู้ชุมนุมสัมพันธ์กับความต่างในการรายงานจำนวนผู้ชุมนุม ซึ่งปรากฏตัวเลขระหว่าง 300 ถึง 10,000 คน เช่น *Bangkok Post* รายงานว่า ช่วงเริ่มแรกของการชุมนุม มีผู้เข้าร่วมประมาณ 2,000 คน และลดลงเหลือเพียง 400 คน ในวันที่ 2 มิถุนายน[42] ขณะที่หนังสือพิมพ์*มติชน* รายงานว่า มีผู้ชุมนุมซึ่งเป็นผู้ชายปิดหน้าประมาณ 500 คน และผู้หญิงอีก 1,000 คน[43] *ส่วนไทยรัฐ* ระบุจำนวนผู้ชุมนุมระหว่าง 500 คน ถึง 3,000 คน[44] อย่างไรก็ดี ผู้สังเกตการณ์จากคณะกรรมการวิสามัญเพื่อสอบสวนและศึกษาสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ รวมถึงสื่อฯ ท้องถิ่น เน้นย้ำว่ามีผู้ชุมนุมประมาณ 5,000 ถึง 8,000 คน[45] ส่วนแกนนำชุมนุมประมาณการว่ามีผู้เข้าร่วมมากถึง 10,000 คน[46]

การชุมนุมดำเนินเป็นเวลา 5 วัน กลุ่มนักศึกษาและผู้ชุมนุมร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การกล่าวปราศรัย วิจารณ์นโยบายรัฐบาลและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทหารในพื้นที่ การเดินขบวน รวมถึงกิจกรรมสันทนาการบนเวที ในช่วง 1-2 แรก ผู้ชุมนุมไม่ได้สื่อสารความต้องการรวมถึงเป้าหมายการชุมนุมใดๆ แก่เจ้าหน้าที่รัฐ ณ ที่นั้น และสื่อสาธารณะ “นอกจากข้อเรียกร้อง 10 ประการข้างต้น และ [แจก] แถลงการจุดยืน 2-3 ฉบับ”[47] วันที่ 2 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันที่สามของการชุมนุม สถานการณ์เริ่มตึงเครียดขึ้น ผู้ชุมนุม

ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและเด็กจากจังหวัดข้างเคียงเดินทางมาสมทบ โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มๆ ละประมาณ 200-300 คน เมื่อถูกเจ้าหน้าที่สกัดระหว่างเดินทางเข้าจังหวัดปัตตานี ผู้ชุมนุมเหล่านี้จึงจัดชุมนุมย่อยปิดถนนสายต่างๆ เช่น สาย 42 จังหวัดปัตตานี-นราธิวาส บ้านเจาะกือแย ตำบลตะปิ้ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี, สาย 410 ปัตตานี-ยะลา บ้านต้นมะขาม ตำบลเมาะมาวี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี, และสาย 4086 หน้ามหาวิทยาลัยเทคนิคกาญจนพิเษกใกล้กับมัสยิดดอนยาง ตำบลบางขาว อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี[48] ในวันเดียวกันนี้ การเจรจาระหว่างแกนนำการชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐได้เริ่มขึ้น การสื่อสารระหว่างสองฝ่ายมิได้จำกัดเฉพาะการเจรจาเพื่อยุติการชุมนุมเท่านั้น หากแต่รวมถึงประเด็นจิปาถะเพื่ออำนวยให้การชุมนุมดำเนินต่อไปได้

วันที่ 3 มิถุนายน ผู้ชุมนุมเดินขบวนในบริเวณตัวเมืองจังหวัดปัตตานี โดยปราศรัยประกอบกับปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ เช่น ถือป้ายผ้าโจมตีนโยบายรัฐบาล ขับไล่ทหารออกนอกพื้นที่ เรียกร้องให้ยกเลิกเคอร์ฟิว และขอความเป็นธรรมให้ประชาชนที่เสียชีวิตในกรณีต่างๆ[49] ในช่วงเย็นวันเดียวกัน มีผู้ชุมนุมกลุ่มใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพุทธและมุสลิมในบริเวณตัวเมืองจังหวัดปัตตานี โดยมีประมาณหลักร้อยถึงหลักพันต้นๆ[50] ออกมาสนับสนุนรัฐและวิจารณ์ผู้ชุมนุมซึ่งปักหลัก ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี รายงานข่าวระบุว่าผู้ชุมนุมเหล่านี้รวมตัวกันในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี โดยใส่เสื้อสีเหลือง ถือธงชาติ รายงานข่าวยังระบุแรงจูงใจของผู้ชุมนุมตรงกับข้อมูลซึ่งผู้เขียนสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐว่าประชาชนเหล่านี้ได้รับความเดือดร้อนจากการชุมนุมที่มัสยิดกลางซึ่งดำเนินต่อเนื่องหลายวัน เช่น เปิดร้านค้าไม่ได้ การจราจรติดขัด และสัญญาณโทรศัพท์มือถือถูกตัด[51] อย่างไรก็ดี ผู้ชุมนุมบริเวณมัสยิดกลางเห็นว่าผู้ชุมนุมไทยพุทธและมุสลิมในเมืองถูก *จัดตั้ง* ในลักษณะยุทธการ *ม๊อบชนม๊อบ* ที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้กดดันพวกตน[52]

จนกระทั่งช่วงสายของวันที่ 4 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันที่ห้าของการชุมนุม ได้มีการเจรจาระหว่างตัวแทนผู้ชุมนุม (นำโดยประธานเครือข่ายนักศึกษาเพื่อพิทักษ์ประชาชน) เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง (พล.ต.ต. ก่อเกรียติ วงศ์วรชาติ ผู้บังคับบัญชาการตำรวจภูธร จังหวัดปัตตานี ในขณะนั้น และพ.ท. ทักษภณ ศิริรักษ์ ผู้บังคับบัญชาการหน่วยเฉพาะกิจที่ 23[53] ในขณะนั้น) และฝ่ายปกครอง (นายวินัย ครุวรรณพัฒน์ และนายอภินันท์ จันทรังษี รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี ในขณะนั้น) โดยมี *คนกลาง* หรือผู้ไกล่เกลี่ย อย่างผู้นำศาสนา (นายแวดือราแม มะมิจิง ประธานคณะกรรมการอิสลามกลางจังหวัดปัตตานี) ฝ่ายการเมือง (นายนิรามาน สุไลมาน สมาชิกคณะกรรมการวิสามัญเพื่อสอบสวนและศึกษาสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้) และนักเคลื่อนไหวด้านสันติภาพ ตลอดจนทนายความ (นางโซรยา จามจุรี และนางสาวบุษบา ฉิมพลิกานนท์) การเจรจาครั้งนี้นำไปสู่การตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้[54] ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากฝ่ายผู้ชุมนุม ภาครัฐ และภาคประชาสังคม สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐและ*คนกลาง* การตั้งคณะกรรมการฯ ดังกล่าวถือเป็นเงื่อนไขหลักของการสลาย

การชุมนุมโดยปราศจากการนองเลือด กระนั้นก็ดี แกนนำผู้ชุมนุมยืนยันว่าพวกตนได้วางแผนยุติการชุมนุมในวันที่ 4 มิถุนายน ไว้ตั้งแต่แรกแล้ว เพราะฉะนั้นไม่ว่าการเจรจาจะสำเร็จหรือไม่ ก็ไม่ส่งผลสำคัญ[55]

แม้ว่า *ข้อเท็จจริง* หลายประการเกี่ยวกับการชุมนุมประท้วงจากฝ่ายต่างๆ อาจคลาดเคลื่อนกัน แต่ประเด็นที่หลายฝ่ายเข้าใจร่วมกันคือ การชุมนุมครั้งนี้เป็นอีกปรากฏการณ์ของปฏิบัติการสันติวิธีในพื้นที่ความขัดแย้งรุนแรงจังหวัดชายแดนใต้ ไม่เพียงแต่ผู้ชุมนุมเท่านั้นที่เลือกใช้สันติวิธี แต่เจ้าหน้าที่รัฐ ณ ที่นั้นเล็งเห็นถึงความจำเป็นทางการเมืองของการรับมือการชุมนุมประท้วงด้วยมาตรการสันติวิธี

<u>ปฏิบัติการสันติวิธีในการชุมนุมประท้วง</u>

"จัดตั้ง" การชุมนุม

การเรียกร้องความเป็นธรรมถือเป็นเป้าหมายหลักของการชุมนุมหน้ามัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีเมื่อกลางปี 2550 ข้อเรียกร้องทั้ง 10 ข้อสะท้อนว่าผู้ชุมนุมนิยาม *ความเป็นธรรม* อย่างไร เช่น การขอให้ถอนทหารและทหารพรานออกจากพื้นที่ เนื่องจากผู้ชุมนุมเชื่อว่าเป็นเงื่อนไขหลักของวงจรความรุนแรง นอกจากนี้ ความเป็นธรรมยังหมายถึงการสอบสวนคดีต่างๆ ในช่วงต้นปี 2550 และเอาผิดเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีเหล่านั้น อีกทั้งผู้ชุมนุมยังเรียกร้องความเป็นธรรมในการเสนอข่าวของสื่อมวลชนจากส่วนกลาง จากการสัมภาษณ์นักศึกษาซึ่งเป็นแกนนำการชุมนุมพบว่า *ชาวบ้าน* มลายูมุสลิมที่มาชุมนุมนั้น หากไม่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุรุนแรงต่างๆ โดยตรง ก็รับฟังเรื่องราวเหล่านั้นจากญาติ เพื่อนบ้าน หรือคนในชุมชนมา แม้ว่ารัฐพยายามปฏิเสธว่าเจ้าหน้าที่ของตนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุโจมตีชาวมลายูมุสลิม – โดยเฉพาะทั้ง 21 เหตุการณ์ที่ทางเครือข่ายนักศึกษาพิทักษ์ประชาชนรวบรวมไว้ – แต่วัฒนธรรมมุขปาฐะในสังคมมลายูมุสลิมก็ทรงพลังมากพอที่เอื้อให้ *ข่าวลือ* กลายเป็น *ความจริง*[56] เรื่องเล่าปากต่อปากเหล่านี้ยิ่งมีน้ำหนักมากขึ้นเมื่อย้อนรอยประวัติศาสตร์การละเมิดสิทธิมนุษยชนของเจ้าหน้าที่รัฐไทยต่อชาวมลายูมุสลิม[57] อย่างไรก็ดี แกนนำการชุมนุมรายนี้ไม่ได้คาดหวังว่าการชุมนุมประท้วงจะส่งผลให้รัฐบาลและกองทัพเปลี่ยนแปลงนโยบายโดยตรง หากแต่พวกเขาต้องการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อสื่อสารกับสังคมไทยทั่วไป ตลอดจนประชาคมโลกถึง *ความไม่เป็นธรรม* ที่เกิดขึ้นกับชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย นอกจากนี้พวกเขายังเห็นว่าการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านซึ่งไม่พอใจรัฐได้แสดงความรู้สึกอัดอั้นเป็นการ "ป้องกันไม่ให้ชาวบ้านที่มีความแค้นต้องหาทางออกด้วยวิธีการรุนแรง"[58]

อย่างไรก็ดี นักศึกษาซึ่งเป็นแกนนำการชุมนุม และนักศึกษาในพื้นที่ที่เข้าร่วมการชุมนุม ให้ข้อมูลตรงกันว่าตอนแรกพวกเขาตั้งใจจัดวงเสวนา เพื่อถกปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้และทางออกต่อปัญหาดังกล่าว มากกว่าจัดชุมนุมประท้วง สำหรับกลุ่มกิจกรรมอย่าง *กลุ่มนักศึกษาจังหวัดชายแดน*

ภาคใต้ หรือ P.Y.N.S. (Pattani-Yala-Narathiwat-Satun)[59] การจัดกิจกรรมทั้งทางวิชาการและวัฒนธรรมกับชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเป็นบ้านเกิดของสมาชิกกลุ่ม ถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา กลุ่มได้ประชุมก่อนจัดกิจกรรมในพื้นที่ 2 อาทิตย์ ท้ายที่สุดจึงตกลงว่าจะจัด “โครงการศึกษาและร่วมแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้” ตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม ถึงวันที่ 4 มิถุนายน[60] “โดยมีกิจกรรมเสวนาที่เชิญนักสิทธิมนุษยชน ทนายความ และนักวิชาการมาให้ความรู้กับนักศึกษาและชาวบ้านที่เข้าร่วม หลังจากนั้นจะลงพื้นที่ เช่น บันนังสตา สะบ้าย้อย และยะหา เพื่อพูดคุยกับชาวบ้านและกลับมาสรุปข้อมูลร่วมกัน พร้อมทั้งจัดทำข้อเสนอเพื่อยื่นต่อผู้ใหญ่”[61] เมื่อตกลงได้ดังนี้ นักศึกษาจากกลุ่ม P.Y.N.S. จึงประสานมายังกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาในพื้นที่อย่างองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (มอ.) วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งมีสายสัมพันธ์ดั้งเดิมอยู่แล้ว[62]

เมื่อกลุ่มนักศึกษาจากกรุงเทพฯ มาถึงมัสยิดกลาง ปรากฏว่ามีชาวบ้านมารอจำนวนมาก นักศึกษาแกนนำเล่าว่า เป็นเพราะก่อนหน้านี้ เกิดเหตุสะเทือนขวัญหลายจุดที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา และที่ตำบลบานา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยมีฟางเส้นสุดท้ายคือเหตุฆาตกรรมยกครัวและข่มขืนเด็กสาวที่อำเภอยะหา จังหวัดยะลา คาดว่าปัจจัยที่ช่วยให้ผู้คนรวมตัวกันได้มากคือการบอกข่าวกันปากต่อปากผ่านเครือญาติ เพื่อนบ้าน ในสภากาแฟ ระหว่างการละหมาดวันศุกร์ หรือกระทั่งในครัวเรือน[63] ดังที่แกนนำนักศึกษาคนเดียวกันนี้ยืนยันว่า “ส่วนใหญ่ไม่มีการพูด [หรือนัดแนะ] แบบเปิดเผยเพราะอันตราย เป็นเสียงเงียบ แต่มีพลังมาก”[64] อย่างไรก็ดี เหตุผลที่วงเสวนาเปลี่ยนเป็นการชุมนุมได้อย่างไรยังคงคลุมเครือ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แกนนำนักศึกษาให้ภาพเพียงว่าชาวบ้านซึ่งมารวมตัวกันหน้ามัสยิดกลางจำนวนมหาศาล (อาจถึงเรือนหมื่น) อย่างมิได้นัดหมายกอปรกับเรื่องเล่าความไม่เป็นธรรมที่มากเหลือคณา เป็นจุดเปลี่ยนของรูปแบบกิจกรรม แม้ว่าบทสัมภาษณ์จำนวนหนึ่งของนักศึกษาคนเดียวกันในสื่อฯ อื่นๆ ดูเหมือนว่าการชุมนุมได้ถูกตระเตรียมในระดับหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากเหตุผลในการเลือกใช้สถานที่ชุมนุม (หรือ*จัดเสวนา* ตามแผนของแกนนำนักศึกษาในตอนแรก) ซึ่งคือ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ที่ช่วยเชื่อมโยงกับความหมายของการชุมนุมครั้งนี้เข้ากับการชุมนุมครั้งประวัติศาสตร์เมื่อปี 2518[65]

นักศึกษายังระบุว่าที่พวกตนเลือกมัสยิดกลางเพราะผู้คนสะดวกเดินมายังมัสยิด นอกจากนี้นี่คือสถานที่ที่พี่น้องของเขาเคยร่วมต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในอดีต[66] ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานียอมรับว่าผู้ชุมนุมมีสิทธิ์ใช้มัสยิดเพื่อชุมนุม เพราะมัสยิดมิใช่เพียงพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางศาสนาอย่างการละหมาดเท่านั้น หากแต่ยังเป็นที่สาธารณะในการทำกิจกรรมทางสังคม[67] ความเห็นเช่นนี้สะท้อนว่าเส้นแบ่งระหว่างชีวิตทางศาสนาและฆราวาสในโลกทัศน์ของชาวมุสลิมนั้นดูเลือนรางเต็มที กิจกรรมซึ่งดูเหมือนมีลักษณะ*ทางโลก* อย่างการประท้วงรัฐเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมอันที่จริงเต็มเปี่ยมไปด้วยความหมายทางจิต

วิญญาณ ดังที่ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ในส่วนถัดไป สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐ การใช้มัสยิดเป็นสถานที่ชุมนุมทำให้พวกตนต้อง *รับมือ* กับผู้ชุมนุมอย่างระมัดระวัง เพราะ "มัสยิดเป็นสถานที่ที่ชาวมุสลิมเคารพนับถือ"[68] การใช้มัสยิดเป็นสถานที่ชุมนุมจึงช่วยกำหนดวิธีการรับมือผู้ชุมนุมของเจ้าหน้าที่รัฐ

ในแง่การติดต่อขอใช้สถานที่ ข้อมูลจากฝ่ายต่างๆ ไม่ตรงกันนัก กล่าวคือฝ่ายนักศึกษาแกนนำการชุมนุมจากกรุงเทพฯ ยืนยันว่าตนได้ประสานงานกับนักศึกษาในพื้นที่เรื่องการขอใช้มัสยิด[69] ขณะที่ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานีกล่าวว่าเมื่อนักศึกษามาถึงประตูมัสยิดได้ถูกล็อคไว้ นักศึกษาจึงปีนเข้าไป[70] กระนั้นก็ดี ที่น่าสังเกตคือ ความเข้าใจว่านักศึกษา *เข้าไปในมัสยิดโดยมิได้รับอนุญาต* สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่าเมื่อกลุ่มผู้ชุมนุมไปถึงมัสยิด มีเจ้าหน้าที่จำนวนมากมาดักรอ และกันไม่ให้ใช้สถานที่ แกนนำซึ่งเป็นนักศึกษาจากกรุงเทพฯ ยืนยันว่าจะเข้าไปในมัสยิดให้ได้ จากนั้นจึงเริ่มปราศรัยโจมตีเจ้าหน้าที่หน้ามัสยิด ท้ายที่สุดหลังการเจรจา เจ้าหน้าที่จึงเปิดทางให้ผู้ชุมนุมเข้าใช้สถานที่ แกนนำนักศึกษาระบุว่าขั้นตอนการต่อรองเพื่อขอเข้าไปในมัสยิดกินเวลาถึง 2 ชั่วโมง[71] ข้อมูลนี้ใกล้เคียงกับรายงานของนายนิรามาน ตัวแทนจากสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งสังเกตการณ์การชุมนุมและร่วมเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อให้ผู้ชุมนุมเข้าใช้มัสยิด[72]

"จัดทัพ" ปฏิบัติการสันติวิธี

การชุมนุมที่ปรากฏในสื่อฯ ว่ามีระเบียบวินัยเป็นผลจากการวางแผน *จัดทัพ* อย่างดีในช่วง 2 วันแรกของการประท้วง[73] รวมถึงการสร้างบทบาทผู้นำของนักศึกษาในหมู่ผู้ชุมนุม การจัดทัพดังกล่าวสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ชุมนุมในสายตาสาธารณชน คนกลางซึ่งทำหน้าที่เจรจาไกล่เกลี่ย เจ้าหน้าที่รัฐ และอาจรวมถึงสังคมไทยส่วนใหญ่ นี่ถือเป็นความสำเร็จประการหนึ่งของปฏิบัติการสันติวิธีครั้งนี้ นอกจากนี้ วินัยของผู้ชุมนุมยังลดแนวโน้มที่การชุมนุมอย่างสันติจะแปรผันเป็นการจลาจล และดังนั้นลดความชอบธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐในการใช้กำลังสลายการชุมนุม

นักศึกษาที่เข้าร่วมการชุมนุมราว 200 คน (โดยเฉพาะนักศึกษาชาย) ทำหน้าที่เป็น *การ์ด* อยู่รอบนอกล้อมชาวบ้านผู้ชุมนุมไว้เพื่อป้องกันการแทรกซึมของ *มือที่สาม* และช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ชุมนุม เพราะ "นักศึกษามีภาพที่บริสุทธิ์กว่าชาวบ้าน"[74] ต่อมาจึงได้ตั้งผู้นำการชุมนุมซึ่งเป็นนักศึกษาจำนวน 7 คน จากมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น รามคำแหง เกษมบัณฑิต และสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี แกนนำเหล่านี้มีหน้าที่หลักในการรักษาระเบียบการชุมนุม ซึ่งมี 10 ข้อ และผู้ชุมนุมต้องท่องทบทวนก่อนเริ่มกิจกรรมทุกเช้า กฎเหล่านี้ได้แก่ เชื่อฟังผู้นำ (นักศึกษาทั้ง 7 คน), เมื่อผู้ชุมนุมทั้งหมดจะเคลื่อนย้าย ต้องเคลื่อนเป็นขบวน ตามกลุ่ม (หรือ*โซน*) ที่แบ่งไว้ 4 โซน โดยแต่ละกลุ่มมีนักศึกษาเป็นผู้นำ เมื่อเคลื่อนย้ายนักศึกษาที่สังกัดกลุ่มนั้นต้องล้อมผู้ชุมนุมเป็นสี่เหลี่ยม และเคลื่อนขบวนไปพร้อมกัน, ห้ามทำลายสิ่งของ

ราชการ, ให้ผู้ชุมนุมชุมนุมด้วยความสงบ สันติประชาธรรม,[75]ผู้ชุมนุมต้องรักษาความสะอาดบริเวณสถานที่ชุมนุมซึ่งคือมัสยิด, หากผู้ชุมนุมต้องการออกจากพื้นที่การชุมนุมต้องขออนุญาตจากหัวหน้ากลุ่มที่ตนเองสังกัด, ห้ามออกจากที่ชุมนุมโดยมิได้รับอนุญาต เพราะเกรงว่าหากไปคนเดียว หรือไม่มีใครรับรู้ อาจเกิดอันตรายกับผู้ชุมนุมได้, และผู้ชุมนุมควรตรงต่อเวลา และให้ความร่วมมือกับกิจกรรมที่แกนนำกำหนด

นอกเหนือจากหน้าที่รักษาระเบียบข้างต้นแล้ว แกนนำนักศึกษาทั้ง 7 คน ยังมีหน้าที่หลักอีก 3 ประการ คือ วางแผนการในแต่ละวัน นำการปราศรัย และเป็นตัวแทนสื่อสารและเจรจากับเจ้าหน้าที่รัฐ ส่วนกิจกรรมประจำวันโดยทั่วไปเริ่มจากแถลงความคืบหน้าการชุมนุมในตอนเช้า หลังจากนั้นมีกิจกรรมสันทนาการต่างๆ เช่น ร้องเพลงอนาซีด เล่นตลก หรือแสดงละครเสียดสีการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ และปราศรัย ส่วนกิจกรรมหลักในแต่ละวันคือการให้ผู้ชุมนุมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ให้นักศึกษาฟัง และแลกเปลี่ยนข้อมูลกันในกลุ่ม รวมถึงการออกแถลงการณ์เพื่อแจกต่อสื่อมวลชน โดยมีทั้งภาษามลายูปัตตานี ภาษาไทย อังกฤษ และภาษาอาหรับ[76]

นักศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้เป็น *การ์ด* แบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มซึ่งดูแลชาวบ้านที่อยู่ใน *โซน* ของตน ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น และกลุ่มที่ทำหน้าที่นอกสถานที่ชุมนุม (มัสยิดกลาง) กลุ่มหลังมีหน้าที่หลักคือคุ้มกันผู้เข้าร่วมชุมนุมที่ประสงค์กลับบ้านในตอนเย็น ด้วยการตั้งขบวนเป็นสี่เหลี่ยมล้อมกรอบชาวบ้านที่อยู่ภายในประมาณกลุ่มละ 50 ถึง 100 คน จากนั้นเดินคุ้มกันจากสถานที่ชุมนุมไปยังพาหนะ นักศึกษาซึ่งได้รับมอบหมายให้ดูแล *การ์ด* ทั้งหมด ระบุว่าที่ทำเช่นนี้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมชุมนุมกลับบ้านอย่าง *ปลอดภัย* ไม่สูญหายหรือถูกคุมคามจากรัฐหรือกลุ่มอื่นๆ ขณะเดินทางกลับที่พัก[77] หลังจากนักศึกษาแกนนำการชุมนุมวิเคราะห์ว่าการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนเอนเอียงไปทางรัฐ อีกทั้งตนยังมิได้ทำความเข้าใจกับชุมชนรอบๆ มัสยิดถึงเหตุผลของการชุมนุม ปัจจัยเหล่านี้อาจส่งผลให้เจ้าหน้าที่ใช้กำลังสลายการชุมนุมได้ ดังนั้นในวันที่สองของการชุมนุม (1 มิถุนายน 2550) นักศึกษาซึ่งทำหน้าที่ *การ์ด* จึงเดินรณรงค์ไปยังมัสยิดที่อยู่รอบๆ ตัวเมืองปัตตานีอีก 4 มัสยิด เพื่อสำรวจว่าชาวบ้านคิดเห็นอย่างไรกับการชุมนุม สนับสนุนหรือคัดค้านมากน้อยเพียงไร[78] แกนนำนักศึกษารวมถึงคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยเห็นว่าชาวบ้านไม่ได้แสดงความเห็นต่อต้านหรือสนับสนุนการชุมนุมอย่างโจ่งแจ้ง เพราะ “ไม่กล้าพูด”[79] หากแต่เกณฑ์วัดเสียงสนับสนุนคือ จำนวนอาหารและน้ำที่ส่งมายังผู้ชุมนุมไม่ขาดสาย นายนิรามาน สุไลมาน ให้ข้อมูลตรงกันว่า

> การชุมนุมประท้วง ณ มัสยิดกลางในครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมากทั้งในรูปแบบของการจัดส่งอาหารและน้ำดื่มอย่างไม่ขาดสาย รวมทั้งการเดินทางมาสมทบกับขบวนใหญ่ในมัสยิด แต่ถูกทางฝ่ายรัฐวางจุดสกัดทุกเส้นทางเพื่อป้องกันไม่ให้จำนวนผู้ชุมนุมขยายจนยากต่อการควบคุม[80]

นักศึกษาแกนนำกล่าวเสริมว่า ขณะเดินรณรงค์ไปยังมัสยิดต่างๆ ชาวบ้านบางคนเข้ามาร้องไห้เมื่อได้รับรู้เรื่องราวของผู้เข้าร่วมชุมนุม บางคนถึงกับให้ “งบประมาณสนับสนุน”[81]

กลยุทธ์อีกประการหนึ่งที่นักศึกษาและผู้เข้าร่วมการชุมนุมใช้คือ *การปิดหน้า* นักศึกษาแกนนำการชุมนุมให้เหตุผลว่าเพื่อความปลอดภัย การปิดหน้าช่วยป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่บันทึกใบหน้าผู้เข้าร่วมชุมนุมได้ นอกจากนี้ผู้ชุมนุมยังใช้ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์อย่างการตะโกน *อัลลอฮุอักบาร์* (พระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่) ทั้งนี้ไม่ว่าผู้ชุมนุมจะตั้งใจหรือไม่ แต่ทั้งการปิดหน้าและการตะโกน *อัลลอฮุอักบาร์* ทำให้ภาพลักษณ์ของพวกเขาดูทรงพลังในสายตาเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งอยู่ในเหตุการณ์วันนั้น อีกทั้งประการหลังยังสะท้อนว่าการชุมนุมครั้งนี้มีความหมายโยงใยกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์-ศาสนาของผู้ชุมนุมมากเพียงไร

“เจรจา” กับรัฐ

การเจรจากับรัฐเป็นรูปแบบสันติวิธีที่ต่างจากการจัดทัพสันติวิธีข้างต้น ปฏิบัติการสันติวิธีสร้างฐานอำนาจให้ชาวบ้านสามัญที่เข้าร่วมการชุมนุม ซึ่งก่อนหน้านี้อาจรู้สึกไม่พอใจกับสภาพสังคมที่ตนอยู่ แต่เข้าใจว่าไม่อาจเปลี่ยนแปลงสิ่งใดได้ อย่างไรก็ดี ปฏิบัติการดังกล่าวสามารถสร้างความตึงเครียดอันอาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงระหว่างคู่กรณี เนื่องจากประเด็นความขัดแย้งถูกทำให้เด่นชัดแหลมคม ความตึงเครียดยิ่งทวีหากคู่รณีแต่ละฝ่ายไม่ยอม (หรือไม่สามารถ) หาข้อตกลงร่วมกัน สำหรับกรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี แกนนำการชุมนุมไม่แน่ใจว่าตนสามารถควบคุมผู้ชุมนุมจำนวนเรือนพันถึงหมื่นได้ ส่วนเจ้าหน้าที่รัฐก็เตรียมพร้อมใช้กำลังสลายการชุมนุม หากสถานการณ์บานปลาย หรือผู้ชุมนุมไม่ยอมเลิกรา ด้วยเหตุนี้ *การเจรจาและต่อรอง* จึงมีส่วนช่วยบรรเทาความตึงเครียดและแนวโน้มที่ความรุนแรงอาจปะทุ อนึ่ง ในกรณีการประท้วงที่มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีเมื่อปี 2550 *การเจรจา* เป็นคำที่ทั้งฝ่ายแกนนำการชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐในที่นั้นใช้อ้างอิงถึงการผ่อนปรนจุดยืน หรือเป้าหมายของตน เพื่อให้โอบอุ้มจุดยืน หรือเป้าหมายของอีกฝ่ายได้ กระนั้นก็ตาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชี้ว่า *การเจรจา* มี 2 นัย คือ การเจรจาที่หมายถึง *การไกล่เกลี่ย* ให้ผู้ชุมนุมยุติการชุมนุม โดย *คนกลาง* ช่วยเหลือในกระบวนการ ทั้งรัฐและ *คนกลาง* พยายามช่วยให้ข้อเรียกร้องทั้ง 10 ข้อของผู้ชุมนุมได้รับการตอบสนองไม่มากก็น้อย รวมถึงตั้งคณะกรรมการเพื่อสอบสวนคดีความที่ผู้ชุมนุมเรียกร้อง ทั้งนี้เป้าหมายหลักคือเพื่อให้การชุมนุมยุติ ส่วนนัยที่สองของ*การเจรจา* คือ*การต่อรอง* หรือการผ่อนปรนจุดยืนของทั้งผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐในประเด็นยิบย่อยระหว่างการชุมนุม การต่อรองมิได้นำไปสู่การยุติการชุมนุมเช่นการไกล่เกลี่ย หากแต่มุ่งผ่อนเบาความตึงเครียดระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ช่วยเปิดช่องทางการสื่อสารของทั้งสองฝ่าย ดังนั้นจึงช่วยลดแนวโน้มที่การชุมนุมอย่างสันติจะกลายเป็นโศกนาฏกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การต่อรองช่วยให้การชุมนุมดำเนินต่อไปได้ มากกว่าเป็นการสลายการชุมนุม ซึ่งเป็นผลจากการไกล่เกลี่ย

แกนนำการชุมนุมเริ่มเจรจากับตัวแทนรัฐในวันที่สามของการชุมนุม (วันที่ 2 มิถุนายน 2550) เมื่อการชุมนุมเริ่มเข้าที่เข้าทาง และมีทีท่ายืดเยื้อ จนหลายฝ่ายกังวลว่าสถานการณ์อาจบานปลาย *มือที่สาม* อาจแทรกแซง หรือเจ้าหน้าที่อาจใช้กำลังสลายการชุมนุม นายนิรามาน สุไลมาน และนายแวดือราแม มะมิงจิ

จึงได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนประสานการเจรจาระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งนำโดยนายวินัย ครุวรรณพัฒน์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในขณะนั้น, พ.ท. ทักษภณ ศิริรักษ์ ผู้บังคับการหน่วยเฉพาะกิจ (ฉก.) ที่ 23 ในขณะนั้น และ พล.ต.ต. ก่อเกรียติ วงศ์วรชาติ ผู้บังคับบัญชาการตำรวจภูธร จังหวัดปัตตานี ในขณะนั้น ส่วนตัวแทนผู้ชุมนุมได้แก่ นายตูแวดานียา ตูแวแมแง, นายมูฮัมหมัดอาลาดี เด็งนิ และนายบาซิ นาแว[82] เนื้อหาของการเจรจาเกี่ยวข้องกับข้อเรียกร้องทั้ง 10 ประการของผู้ชุมนุม อย่างไรก็ดี เจ้าหน้าที่ ณ ที่นั้น ยืนยันว่าไม่มีอำนาจตอบสนองข้อเรียกร้องบางประการได้ เช่น การถอนทหารออกจากพื้นที่ หรือยกเลิกพระราชกำหนดบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน (พรก.ฉุกเฉิน) เพราะเป็นนโยบายจากกองทัพและรัฐบาล อย่างไรก็ดี เจ้าหน้าที่รับข้อเสนอของผู้ชุมนุมเรื่องการสอบสวนคดีต่างๆ ที่ชาวบ้านสงสัยว่าเจ้าหน้าที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยร่วมกับภาคประชาชน รวมถึงตัวแทนจากผู้ชุมนุม ตั้งคณะกรรมการเพื่อสอบสวนข้อเท็จจริงขึ้น นอกจากนี้ ตัวแทนจากฝั่งรัฐยังให้สัญญาว่าจะไม่คุกคามหรือดำเนินคดีใดๆ กับผู้ชุมนุมและแกนนำการชุมนุม เพราะเห็นว่าการชุมนุมครั้งนี้ปราศจากความรุนแรง และเป็นสิทธิอันชอบธรรมของประชาชน[83]

ความรับรู้ของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ *การเจรจา* ครั้งนี้แตกต่างกันไป เจ้าหน้าที่รัฐถือว่า *การเจรจา* เป็นส่วนหนึ่งการสลายการชุมนุมด้วย *สันติวิธี* แม้หลายคนยังคลางแคลงถึงเบื้องหลังของผู้ชุมนุม ตลอดจนเห็นว่าคดีความไม่เป็นธรรมดังกล่าวเป็น *การป้ายสี* รัฐโดยฝ่ายก่อการ ขณะที่ *คนกลาง* หรือฝ่ายที่สามเห็นว่านี่เป็นวิธีคลี่คลายความขัดแย้ง ถึงแม้ไม่ช่วยให้ข้อเรียกร้องของผู้ชุมนุมได้รับการตอบสนองได้ทั้งหมด แต่ก็ดีกว่าไม่ได้อะไรติดมือกลับบ้านเลย[84] อย่างไรก็ดี สำหรับแกนนำการชุมนุม การเจรจาเมื่อวันที่ 2 มิถุนายนไม่ใช่เงื่อนไขหลักอันนำไปสู่การยุติการชุมนุม ดังที่ปรากฏว่าผู้ชุมนุมไม่ได้สลายตัวทันใด แต่ปักหลักจนถึงวันที่ 4 มิถุนายน เพราะได้กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้วว่าจะจัดกิจกรรมต่างๆ (รวมถึงการชุมนุม ซึ่งแกนนำให้สัมภาษณ์ว่าได้เปลี่ยนแผนมาจากกิจกรรมสัมมนาในตอนแรก) เป็นเวลาเพียง 5 วัน นอกจากนี้ ในใบแถลงการณ์ฉบับสุดท้าย แกนนำให้เหตุผลว่าที่ยุติการชุมนุมเพราะมีการ *จัดตั้ง* ผู้ชุมนุมไทยพุทธออกมาเดินประท้วง ซึ่งทำให้สุ่มเสี่ยงต่อการเกิดจลาจล[85] ครึ่งปีให้หลังการชุมนุม แกนนำคนหนึ่งซึ่งให้สัมภาษณ์กับผู้เขียนเห็นว่าการที่รัฐตั้งคณะกรรมการสอบควนคดีความต่างๆ แต่ไม่ได้ให้งบประมาณรวมถึงกรรมการจำนวนหนึ่งได้ลาออกในเวลาต่อมา อันเป็นเหตุให้คณะกรรมการหยุดดำเนินการไปโดยปริยายนั้น เป็นเสมือน “การปฏิเสธข้อเรียกร้องของผู้ชุมนุมอย่างแนบเนียน”[86] กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ รัฐหยิบยื่นความเป็นธรรมให้ผู้ชุมนุมผ่าน *การเจรจา* อันนำไปสู่การจัดตั้งคณะกรรมการฯ กระนั้น *การเจรจา* กลับทำให้ความเป็นธรรมมาไม่ถึง เพราะกลไกรัฐขัดขวางมิให้คณะกรรมการฯ ดำเนินงานได้ การเจรจาจึงเป็นการ *ไกลเกลี่ย* ให้การชุมนุมยุติลงมากกว่าเป็นความพยายามแก้ปัญหาระยะยาว

ดังที่เกริ่นไว้ข้างต้นว่า การเจรจายังมีนัยถึง *การต่อรอง* ระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเกิดขึ้นเป็นระยะๆ ระหว่างการชุมนุม โดยอาจผ่านหรือไม่ผ่านคนกลาง เรื่องที่ต่อรองเป็นประเด็นเล็กน้อยที่ดูเหมือนไม่สลักสำคัญ แต่สะท้อนการคะคานอำนาจของทั้งสองฝ่ายโดยปราศจากการใช้ความรุนแรง หรือกำลังอาวุธ เช่น เรื่องน้ำ-อาหารสำหรับผู้ชุมนุม หรือการขอใช้อุปกรณ์สำนักงานต่างๆ ตัวอย่าง *การต่อรอง* ระหว่างรัฐและผู้ชุมนุมที่เด่นชัดมากที่สุด คือการเคลื่อนขบวนผู้ชุมนุมจากมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีไปยังหน้าห้างสรรพสินค้าไดอาน่า คิดเป็นระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร

การเดินขบวนดังกล่าวเกิดขึ้นในวันที่สี่ของการชุมนุม (วันที่ 3 มิถุนายน 2550) หนึ่งวันหลังจากการเจรจากับเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ชุมนุมต้องการประชาสัมพันธ์ผลการเจรจาแก่ประชาชนรอบตัวเมือง โดยแกนนำการชุมนุมซึ่งทำหน้าที่เป็น *การ์ด* ตลอดจนดูแลงานประชาสัมพันธ์กับชุมชนรอบนอก ตั้งกลุ่มรณรงค์ประมาณ 300 คน ระหว่างเดินขบวนจากมัสยิดกลางไปถึงห้างสรรพสินค้าไดอาน่า ซึ่งคิดเป็นระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร แกนนำปราศรัยได้วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลและกองทัพ ตลอดจนการละเมิดสิทธิมนุษยชนของเจ้าหน้าที่ อย่างไรก็ดี ตัวแทนฝ่ายรัฐไม่เห็นด้วยเพราะเกรงจะควบคุมสถานการณ์ไม่ได้ แกนนำการชุมนุมยืนยันหนักแน่นว่าต้องการเดินรณรงค์ เจ้าหน้าที่จึงขอให้ลดระยะทางการเดิน จากมัสยิดถึงหน้าห้างสรรพสินค้าไดอาน่า เป็นจากมัสยิดกลางถึงสถานีน้ำมันเอสโซ่ (ประมาณ 800 เมตร) เมื่อผู้ชุมนุมเดินถึงสถานีน้ำมัน จึงต่อรองกับตัวแทนฝ่ายรัฐอีกครั้งว่าขอเดินรณรงค์ถึงสี่แยกหน้าห้างฯ (เกือบถึงห้างสรรพสินค้าไดอาน่า) เพราะเป็นย่านชุมชน[87] เจ้าหน้าที่ยังเห็นว่าการปราศรัยของผู้ชุมนุมสร้างภาพพจน์แง่ลบแก่รัฐ ทั้งยังรบกวนชุมชนรอบข้าง ดังนั้นจึงขอไม่ให้ผู้ชุมนุมใช้เครื่องเสียง แกนนำการชุมนุมอีกคนซึ่งเดินทางมาสมทบพร้อมด้วยผู้ชุมนุมอีก 200 คน ต่อรองว่าพวกตนยอมไม่ใช้เครื่องเสียง แต่เจ้าหน้าที่ต้องยอมให้แจกใบปลิว ตัวแทนฝ่ายรัฐตกลง แต่ขอไม่ให้ปราศรัยใดๆ อันเป็นการโจมตีรัฐบาลและกองทัพ ผู้ชุมนุมดำเนินการตามนั้น คือเดินด้วยความเงียบและเปล่งเพียงวลี *อัลลอฮุอักบาร* (พระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่) ไม่มีใครใช้เครื่องเสียง ทว่าเสียงที่ดังเป็นผลจากความพร้อมเพรียงในการเปล่งวลีซึ่งเชื่อมโยงผู้ชุมนุมชาวมลายูมุสลิมเข้ากับโลกทางจิตวิญญาณ ขณะที่การต่อรองดำเนินอยู่นั้น แกนนำการชุมนุมอีกคนเห็นว่าชาวบ้านในกลุ่มเริ่มเคร่งเครียด เพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงพร้อมอุปกรณ์ปราบจลาจลครบมือได้ล้อมพวกเขาไว้ จึงขอให้ผู้ชุมนุมทั้ง 500 คน นั่งลง และนักศึกษาฝ่าย *การ์ด* นั่งล้อมชาวบ้านไว้อีกชั้น แกนนำคนนี้ให้เหตุผลว่า ที่นั่งลงเพราะต้องการแสดงให้เจ้าหน้าที่เห็นว่าผู้ชุมนุมไม่มีเจตนา สู้ กับเจ้าหน้าที่[88]

เสียงสะท้อนต่อการชุมนุม

ด้วยข้อจำกัดทางเวลา รายงานวิจัยชิ้นนี้มิได้สัมภาษณ์ชุมชนที่อยู่ละแวกมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี หรือผู้เข้าร่วมชุมนุมระดับชาวบ้านเกี่ยวกับความเห็นต่อการชุมนุมในวันนั้น กระนั้นก็ดี แม้ว่าเจ้าหน้าที่รัฐระแวง

สงสัยเบื้องหลังของการชุมนุม แต่ก็ยอมรับว่าผู้ชุมนุมมีวินัย มีแกนนำที่สามารถเจรจาด้วยได้ และที่สำคัญคือสามารถควบคุมมิให้ *มือที่สาม* แทรกแซง ปฏิบัติการสันติวิธีมีส่วนช่วยให้ผู้ชุมนุมสามารถสื่อสารข้อเสนอของตนต่อสังคมไทย และรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากการตั้งคณะกรรมการเพื่อสอบสวนข้อเท็จจริงในกรณีที่ผู้ชุมนุมได้รับร้องเรียนจากชาวบ้าน ทั้งยังช่วยจำกัดการใช้กำลังสลายการชุมนุมของรัฐ ดังที่จะปรากฏต่อไปในบทวิเคราะห์ นอกจากนี้ ฝ่ายที่สาม หรือ *คนกลาง* ในการเจรจา ยังสะท้อนว่าปฏิบัติการสันติวิธีของผู้ชุมนุมเปิดช่องทางให้ภาคประชาสังคมในพื้นที่ซึ่งไม่ฝักใฝ่ทั้งกับฝั่งรัฐและผู้ชุมนุม มีส่วนร่วมในการผ่อนเบาความตึงเครียดอันเกิดจากการเผชิญหน้าระหว่างรัฐและผู้ชุมนุม การใช้สันติวิธียังทำให้การชุมนุมชอบธรรมในสายตาของสาธารณชน แม้ฝ่ายรัฐอ้างว่าการชุมนุมสร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชนรอบข้าง โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจและการสัญจร แต่ก็ปฏิเสธได้ยากว่าการใช้สันติวิธีชักชวนให้ผู้คนเห็นด้วยกับการใช้การชุมนุมเป็นช่องทางแสดงออกความไม่พอใจต่อนโยบายและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ความเห็นด้านล่างน่าจะเป็นตัวแทนของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมที่มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีเมื่อกลางปี 2550 ได้ไม่มากก็น้อย

> [ผู้ชุมนุม] ไม่ได้สร้างความเสียหายให้แก่มัสยิด มีการเตรียมอาหาร ตอนที่สลายก็มีทำความสะอาด ไม่มีกระดาษสักชิ้น…เท่าที่สังเกตการณ์วันนั้น เขามาแบบบริสุทธิ์ ไม่มีใครจ้างมา อาหารการกินเขาก็พามาจากบ้าน ส่วนเรื่องรถ เขาก็มีแกนนำของเขา ไม่เหมือนที่บอกว่าจ้างมาสองร้อยสามร้อย นี่มันไม่เหมือนการเมืองทั่วไปที่จ้างมา...ที่ผมทราบคือความแตกต่างอย่างนี้ ไม่มีใครไปจ้าง เขาจะมาระบาย...[89]

> อย่างที่ตากใบมันไม่ใช่ม๊อบจัดตั้ง ต่างคนต่างมา ไม่มีแกนนำที่ชัดเจน อันนี้เขาจัดตั้งดี การจัดตั้งทำให้เขาคุมทิศทางการเคลื่อนไหวของม๊อบได้ ผู้จัดตั้งเป็นนักศึกษาที่ยืนยันการใช้สันติวิธีตั้งแต่ต้น ดูได้จากชื่อของเขา พี่ว่าจะม๊อบทั้งทีต้องเป็นแบบนี้ มีแกนนำที่สามารถคุมม๊อบได้ มีเหตุผล พูดจารู้เรื่อง พวกนี้เขาก็เจนจัดกับเรื่องพวกนี้มาพอสมควร เพราะฉะนั้นก็ไม่น่าเป็นห่วง...ถ้ามีม๊อบอีกอยากให้เป็นแบบนี้[90]

> เขาบอกว่า เขาต้องการมาชุมนุมอย่างสันติวิธี เราก็บอกว่า 'ถ้าน้องสันติ น้องต้องไม่ทำให้คนที่นี่เดือดร้อน หรือทรัพย์สินของราชการเสียหาย' เขาก็รับปาก 'ถ้าน้องสันติ พี่ก็สันติด้วย...'[91]

นอกเหนือจากปฏิบัติการสันติวิธีจากผู้ชุมนุมแล้ว ปัจจัยอีกประการที่ทำให้การชุมนุมครั้งนี้โดดเด่น และถือเป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของรัฐไทยในการรับมือกับผู้ชุมนุมชาวมลายูมุสลิม ในกระแสธารความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ การใช้มาตรการสันติวิธีของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อจัดการการชุมนุม หรือที่เข้าใจในงานศึกษางานตำรวจการประท้วงว่าเป็นแบบ *การจัดการแบบเจรจา* หรือ *แบบไม่เผชิญหน้า* ทั้งปฏิบัติการสันติวิธีของผู้ชุมนุม และรูปแบบการจัดการผู้ชุมนุมของรัฐดังกล่าวเอื้อให้การชุมนุมหน้ามัสยิดกลางปัตตานี ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550 ไม่จบลงด้วยการนองเลือด ความขัดแย้งซึ่งเป็นบริบทของการประท้วง รวมถึงความไม่ไว้วางระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ชุมนุมยังคงอยู่ ตรรกะของ

ความขัดแย้งแบบสันติวิธีขับเคลื่อนให้ทั้งสองฝ่ายต้องอาศัยปฏิบัติการสันติวิธีคะคานอำนาจซึ่งกันและกัน นี่ถือเป็นการเมืองของ *ปฏิสัมพันธ์สันติวิธี* ระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ

<u>มาตรการสันติวิธีจากฝั่งรัฐ</u>

ปฏิกริยาจากเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่

เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ทั้งฝ่ายตำรวจ ทหาร และฝ่ายปกครอง อันได้แก่ ผู้ว่าราชการและรองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี มีบทบาทสำคัญในการรับมือผู้ชุมนุมกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีเมื่อกลางปี 2550 ระหว่างการชุมนุมประท้วงในแต่ละวัน เจ้าหน้าที่ทั้ง 3 ฝ่ายร่วมปรึกษาเพื่อหามาตรการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงในกลุ่มผู้ชุมนุม หรือการแทรกแซงของ *มือที่สาม* ตลอดจนหาทางให้การชุมนุมยุติลงโดยปราศจากการใช้กำลังสลายการชุมนุม มาตรการการจัดการผู้ชุมนุมของเจ้าหน้าที่มี 3 ลักษณะคือ มาตรการกึ่งทหาร มาตรการอำนวยความสะดวกและให้บริการ และมาตรการเจรจา ด้วยองค์ประกอบเหล่านี้ งานตำรวจการประท้วงกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีจึงเอนเอียงมายังรูปแบบการจัดการแบบไม่เผชิญหน้า หรือการจัดการแบบเจรจา ถือได้ว่าความพยายามไม่ใช้กำลังสลายการชุมนุมเช่นนี้เป็น *สันติวิธี* จากรัฐแบบหนึ่ง

*มาตรการกึ่งทหาร*ที่ใช้รับมือกับผู้ชุมนุมบริเวณมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีเมื่อกลางปี 2550 ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ และหน่วยควบคุมฝูงชนประมาณ 200 นาย ประจำการบริเวณมัสยิดกลาง และตามสี่แยกต่างๆ[92] สื่อฯ จำนวนหนึ่งรายงานว่ากองกำลังดังกล่าวมีไว้เพื่อรักษาความปลอดภัย แต่ไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้อาวุธ[93] นอกจากนี้ ยังปรากฏรายงานว่า เจ้าหน้าที่เตรียมอุปกรณ์สลายการชุมนุมไว้ อาทิ กระสุนยาง รถฉีดน้ำ และรถคุมขังของตำรวจ เพื่อสลายการชุมนุม หากเกิดการจลาจล[94] เจ้าหน้าที่ทหารระดับบัญชาการยืนยันว่า “เราถืออาวุธก็จริงแต่ว่าการใช้อาวุธต้อง [มั่นใจ] ร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าต้องไม่ลั่นไกจากปากกระบอกเลย... เราเซพด้วยการไม่ใส่กระสุนเลย เรามีเพียงแค่เอาไว้ป้องปรามการใช้อาวุธนั่นเอง เรามีกระสุนยางไว้เผื่อเท่านั้น”[95]

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ทหารพรานหญิงยังประจำการในพื้นที่เพื่อควบคุมผู้ชุมนุมหญิง ซึ่งเป็นแกนนำหลักและเป็นผู้ชุมนุมส่วนใหญ่ของการประท้วงในช่วงปี 2549 ถึง 2550 รองผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานีในขณะนั้นอธิบายว่ารูปแบบหนึ่งในการชุมนุมประท้วงในจังหวัดชายแดนภาคใต้คือผู้ชุมนุมมักเป็นผู้หญิงและเด็ก ดังนั้นหากใช้เจ้าหน้าที่ผู้ชายและเกิดการแตะเนื้อต้องตัว อาจยิ่งเพิ่ม “ปัญหาความมั่นคง” ได้ นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ที่ดูแลผู้ชุมนุมเปลี่ยนกะกันทุกๆ 3-4 ชั่วโมง เพื่อป้องกันไม่ให้เหนื่อยเกินไป อันอาจทำให้ความอดทนน้อยลง และนำไปสู่การยั่วยุผู้ชุมนุม[96]

ขณะที่ผู้ชุมนุมเห็นว่าการปรากฏตัวของเจ้าหน้าที่จำนวนมากแสดงถึงการเตรียมพร้อมสลายการชุมนุม[97] แต่เจ้าหน้าที่รัฐเห็นว่ากองกำลังดังกล่าวมีไว้เพื่อป้องกันไม่ให้ *มือที่สาม* ฉวยโอกาสใช้ความรุนแรง (เช่น ขว้างระเบิดเข้ามาในที่ชุมนุมดังที่เกิดในการประท้วงเมื่อเดือนธันวาคม ปี 2518) แล้ว "โยนบาปให้เจ้าหน้าที่"[98] มาตรการอีกประการหนึ่งคือ การตรวจอาวุธ รวมถึงวัตถุอื่นๆ ที่อาจใช้เป็นอาวุธได้ เจ้าหน้าที่ตรวจอาวุธผู้ชุมนุมตอนเช้าก่อนการชุมนุมเริ่ม โดยแบ่งให้เจ้าหน้าที่ผู้ชายตรวจกระเป๋าผู้ชุมนุมชาย ส่วนเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารพรานหญิงตรวจสัมภาระของผู้ชุมนุมหญิง[99] นอกจากนี้ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นประธานการประชุมเพื่อหามาตรการรับมือการชุมนุมในแต่ละวัน ยอมรับว่าได้ตัดสัญญาณโทรศัพท์มือถือ รวมถึงใช้กล้องวงจรปิดบันทึกภาพผู้ร่วมชุมนุมไว้ เพื่อ "รักษาความสงบของรัฐ"[100]

*มาตรการอำนวยความสะดวกและให้บริการ*ทำให้การรับมือของเจ้าหน้าที่รัฐในการชุมนุมครั้งนี้ต่างจากกรณีอื่นๆ โดยเฉพาะในบริบทความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรัฐเป็นคู่กรณีหลักกับประชาชนเชื้อสายมลายูมุสลิม เพราะความขัดแย้งดำเนินมายาวนาน ความไว้ใจระหว่างรัฐและชุมนุมมลายูมุสลิมจึงย่ำแย่ ดังที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ว่ารัฐเองระแวงเบื้องหลังของการชุมนุม ขณะเดียวกันผู้ชุมนุมก็ระแคงมิตรจิตมิตรใจของรัฐซึ่งปรากฏในการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ชุมนุม ด้วยเหตุนี้ ความโดดเด่นของมาตรการอำนวยความสะดวกจึงมิได้อยู่ที่รัฐ *จริงใจ* กับประชาชนมากขึ้น เช่นที่หลายฝ่ายคิดฝัน หากคือ ท่ามกลางความไม่ไว้วางใจดังกล่าวและความต้องการให้ผู้ชุมนุมยุติการประท้วง เจ้าหน้าที่รัฐยังสามารถอำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ผู้ชุมนุม ซึ่งมีส่วนช่วยให้การชุมนุมดำเนินต่อไปได้ถึง 5 วัน นอกจากนี้ การอำนวยความสะดวกเรื่องจิปาถะยังเปิดโอกาสให้ตัวแทนฝ่ายรัฐและแกนนำการชุมนุมได้ *สื่อสาร* งานศึกษาเกี่ยวกับการควบคุมฝูงชนในพื้นที่อื่นๆ แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐช่วยลดช่องว่างการรับรู้ ลดแนวโน้มการคาดเดาพฤติกรรมของแต่ละฝ่าย และกันมิให้การชุมนุมอย่างสันติจบลงด้วยการนองเลือด[101]

เจ้าหน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้องในการรับมือกับผู้ชุมนุมให้ข้อมูลว่า ระหว่างการชุมนุมที่มัสยิดกลาง ทางการได้เตรียมน้ำ ไฟฟ้า ผ้าอนามัยสำหรับผู้ชุมนุมหญิง ตลอดจนฉีดยากันยุงในบริเวณมัสยิดให้[102] เมื่อผู้ชุมนุมขอเดินแจกใบปลิวและทำความเข้าใจกับชุมชนในตัวเมืองจังหวัดปัตตานี ทางการได้เตรียมรถกระบะเพื่อติดตามผู้ชุมนุมขณะปฏิบัติการ และเพื่อรับผู้ที่เป็นลมขณะเดินขบวน[103] นอกจากนี้ ระหว่างการเจรจาเพื่อยุติการชุมนุม มีรายงานว่าเจ้าหน้าที่ให้ผู้ชุมนุมใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และเครื่องปรินท์เตอร์ เพื่อปรับแก้เอกสารบันทึกการเจรจา โดยผ่านฝ่ายที่สามหรือ *คนกลาง* ซึ่งช่วยเจรจา[104]เมื่อการชุมนุมยุติ ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ได้ตระเตรียมรถเพื่อขนส่งผู้ชุมนุมกลับบ้าน[105]

อย่างไรก็ดี แกนนำการชุมนุมคลางแคลงใจกับมาตรการอำนวยความสะดวกเหล่านี้ และเห็นว่ารัฐมิได้มีเจตนา *ดี* ในการบริการประชาชนที่เข้าร่วมการชุมนุมประท้วงรัฐ นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ยังอาจมีเจตนาแฝง

เมื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ชุมนุม เช่น เมื่อผู้เขียนถามแกนนำการชุมนุมว่าเจ้าหน้าที่ส่งน้ำและอาหารให้ผู้ชุมนุมจริงหรือไม่ แกนนำทั้งสองยืนยันว่าเป็นเช่นนั้นจริง แต่เพราะ *น้ำใจ* นั้นมาจากรัฐ พวกตนจึงไม่กล้าดื่มน้ำ เพราะเห็นว่าขวดน้ำมีรอยเข็มเจาะเป็นรู ส่วนอาหาร "ก็ไม่กล้ากิน เพราะไม่รู้จะตรวจสอบอย่างไร"[106] ความสงสัยใน *เจตนา* ของรัฐ อันนำไปสู่เสียงเรียกร้องให้รัฐมี *ความจริงใจ* ต่อประชาชนเช่นนี้ เป็นวาทกรรมที่แพร่ระบาดในกลุ่มคนทำงานภาคประชาสังคมทั่วไป ไม่เฉพาะแต่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น กระนั้นก็ดี งานวิจัยชิ้นนี้ถกเถียงว่าจำเป็นต้องแยก *เจตนาของรัฐ* ออกจากผลการกระทำของรัฐ (ซึ่งอาจเป็นผลหรือไม่ใช่ผลของเจตนา) เจ้าหน้าที่รัฐอาจมีเจตนาเป็นที่น่าสงสัย ทว่าการกระทำ – ในกรณีนี้คือการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ชุมนุม – ส่งผลให้การชุนนุมดำเนินต่อไปได้ ทั้งที่รัฐต้องการให้ยุติ ที่สำคัญคือ มาตรการอำนวยความสะดวกเหล่านี้เสมือนเป็นการปูทางให้แก่การเจรจา (อย่างเป็นทางการ) ระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งแกนนำการชุมนุมเองยอมรับว่ารัฐเปิดช่องทางการเจรจาให้

*การเจรจา*ระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้ารัฐเกิดขึ้น 2 ลักษณะ ดังที่ได้กล่าวไว้ในส่วนปฏิบัติการสันติวิธีจากผู้ชุมนุม ลักษณะแรกคือการเจรจา *ไกล่เกลี่ย* เพื่อยุติการชุมนุม ผลลัพธ์ที่ได้คือข้อตกลงระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ชุมนุม โดยมี*คนกลาง* ช่วยประสานงานให้ ข้อตกลงดังกล่าวนำไปสู่การจัดตั้งคณะกรรมการแสวงหาความจริงในกรณีต่างๆ ที่ชาวบ้านเห็นว่าเจ้าหน้าที่มีส่วนเกี่ยวข้อง[107] จากมุมมองของรัฐ การตั้งคณะกรรมการเพื่อสืบสวนข้อเท็จจริงเป็นมาตรการหนึ่งเพื่อ *อะลุ่มอล่วย* และเพื่อให้ผู้ชุมนุมเห็นว่ารัฐตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของประชาชน ในแง่นี้สำหรับรัฐ การเจรจาถือเป็นมาตรการทางจิตวิทยา ซึ่งมุ่งคลายอารมณ์โกรธของผู้ชุมนุมในขณะนั้น อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานียืนยันว่าช่วงปี 2550 ซึ่งเกิดการชุมนุมประท้วงมากที่สุด รัฐใช้การเจรจาเป็นหลัก ในกรณีที่ชาวบ้านชุมนุมประท้วงเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในการละเมิดสิทธิมนุษยชน (เช่น การยิงประชาชนผู้บริสุทธิ์ การจับกุมโดยไม่มีหลักฐานเพียงพอ และการซ้อมทรมานผู้ถูกควบคุมตัว) และหากข้อกล่าวหานั้นได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นความจริง ทางการสัญญาจ่ายค่าชดเชยให้ รวมถึงย้ายเจ้าหน้าที่นายนั้นออกจากพื้นที่[108] ประธานกรรมการอิสลามกลางจังหวัดปัตตานียืนยันคล้ายกันว่า ตนได้รับการติดต่อจากทางการให้เป็น *คนกลาง* เจรจากับผู้ชุมนุมบ่อยครั้งในช่วงที่การประท้วงชุกชุม[109] เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงยังเห็นว่าการเจรจาเป็นมาตรการทางการเมืองหนึ่งเพื่อ *ต่อสู้* ในสงครามจิตวิทยามวลชน "ยังไงก็สู้กันด้วยการเจรจา ยื้อก็ยื้อกันไป เพราะบทเรียนที่เราได้รับก็ไม่อยากให้ไปสู่จุดหมายปลายทางที่เขา [หมายถึงฝ่ายต่อต้านรัฐติดอาวุธ] จะใช้มาบั่นทอนความเชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่รัฐ"[110] กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สันติวิธีในความหมายของรัฐคือการเจรจา ซึ่งเท่ากับการประนีประนอม อะลุ่มอล่วย รวมถึงยังเป็นส่วนหนึ่งในมาตรการจิตวิทยามวลชนเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

> เพราะตรงนี้เราต้องใช้ความอดทนและประนีประนอมให้มาก เพราะเป็นเรื่องที่เซ็นซิทีฟมาก ไม่ใช่การประท้วงแบบกรุงเทพฯ ถ้าชาวบ้านถูกตี [ถูก] ทำร้ายเมื่อไหร่ จะเกิดปัญหาความมั่นคงทันที[111]

> ความเป็นสันติวิธีมันอยู่ในช่วงของกระบวนการทำงานทั้งหมดว่าเราใช้กระบวนอะลุ่มอล่วย เป็นไปตามข้อเรียกร้อง แล้วเขาเองอยู่ในความสงบ มันก็พอรับได้ สุดท้ายมันจึงไม่มีการสูญเสียเกิดขึ้น จากกันด้วยความเข้าใจ[112]

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ซึ่งรับมือการชุมนุม รวมถึง *คนกลาง* ที่ช่วยเจรจาไกล่เกลี่ยเห็นพ้องว่า ความอดทนของเจ้าหน้าที่ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับบังคับบัญชาการ มีส่วนสำคัญที่ทำให้การชุมนุมยุติลงโดยปราศจากการนองเลือด ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวนหนึ่งชี้ว่าความอดทนเป็นส่วนหนึ่งของสันติวิธีจากเจ้าหน้าที่รัฐ[113]

ลักษณะของการเจรจาแบบที่สองคือ *การต่อรอง* ซึ่งในกรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี นัยของการต่อรองต่างจากการเจรจา *ไกล่เกลี่ย* ในแง่ที่ว่า ประการแรกมุ่งผ่อนปรนจุดยืนและความต้องการของแต่ละฝ่ายซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการชุมนุม เพื่อคลี่คลายความตึงเครียด และอำนวยให้การชุมนุมดำเนินต่อไปได้ ขณะที่อย่างหลังมีจุดมุ่งหมายเพื่อโน้มน้าวให้ผู้ชุมนุมยุติการชุมนุม ตัวอย่างที่สะท้อนการต่อรองได้เด่นชัดคือการเคลื่อนขบวนของผู้ชุมนุมจากมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีไปยังห้างสรรพสินค้าที่อยู่ห่างออกไปประมาณ 1 กิโลเมตร จากมุมมองของเจ้าหน้าที่รัฐ การเคลื่อนขบวนดังกล่าวสุ่มเสี่ยงต่อการแทรกแซงของ *มือที่สาม* ที่อาจใช้ความรุนแรงต่อผู้ชุมนุมแล้วโยนความผิดให้รัฐ นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ยังอาศัยเหตุผลเรื่องความสะดวกของชุมชนรอบข้างเพื่อต่อรองกับผู้ชุมนุม หากผู้ชุมนุมเคลื่อนขบวน การจราจรอาจติดขัด หรืออาจสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน และหากผู้ชุมนุมใช้เครื่องเสียงเพื่อปราศรัย อาจรบกวนผู้คนในละแวกนั้น[114] ในกรณีนี้ สิ่งสำคัญมิใช่ความหนักแน่นของเหตุผล หากคือการที่รัฐ *ใช้เหตุผล* เหล่านี้ต่อรองกับผู้ชุมนุม ทั้งที่สามารถใช้กำลังอาวุธเข้าปราบปรามได้

เนื่องจากการชุมนุมประท้วงเกิดขึ้นในบริบทความขัดแย้งซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์-ศาสนา กระบวนการต่อรองดังกล่าวยังสะท้อนการต่อรองทางอัตลักษณ์ระหว่างผู้ชุมนุมเชื้อสายมลายูมุสลิม และเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นไทยพุทธ ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้ชุมนุมเดินขบวน และตกลงกับเจ้าหน้าที่ว่าจะไม่ใช้เครื่องเสียงในการปราศรัย แต่ผู้ชุมนุมกลับขานวลี *อัลลอฮุอักบาร์* (พระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่) อย่างพร้อมเพรียง สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐไทยพุทธ ซึ่งไม่รู้ความหมายของวลีนี้ รู้สึกว่าการกระทำดังกล่าวของผู้ชุมนุม “น่ากลัว”[115] กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การขานวลีซึ่งเชื่อมโยงผู้ชุมนุมเข้ากับอัตลักษณ์ท้องถิ่นสร้างพลังให้แก่ผู้ชุมนุมขณะเดียวกัน ในสายตาของเจ้าหน้าที่รัฐไทย ผู้ชุมนุมอาจมีฐานความชอบธรรมในการประท้วงมากกว่านี้ หากใส่เสื้อเหลืองและโบกธงชาติเหมือนการชุมนุมต่อต้านอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ที่กรุงเทพฯ[116] ในประเด็นนี้ (อดีต) รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีซึ่งเป็นตัวแทนเจรจากับผู้ชุมนุม ยังเห็นว่าสิ่งสำคัญในการเจรจากับผู้ชุมนุมคือ การเน้นย้ำความเป็นหนึ่งเดียวของผู้คนในชาติ และแสดงให้ผู้ชุมนุมเห็นว่าพวก

เขาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย แม้จะเห็นต่างจากรัฐเพียงไร แต่พวกเขาก็ยังเป็นคนไทย ดังนั้น “การแบ่งแยกดินแดนเป็นไปไม่ได้”[117] การต่อรองสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐจึงมีนัยถึงการต่อรองให้ผู้ชุมนุม *มีความเป็นไทย* มากขึ้น การแสดงออกซึ่ง *ความเป็นไทย* อาจช่วยสร้างฐานความชอบธรรมในการประท้วงให้แก่ผู้ชุมนุม ในสายตาเจ้าหน้าที่รัฐ

ปฏิกริยาจากเจ้าหน้าที่ระดับนโยบายและรัฐบาล

บริบททางการเมืองในขณะนั้น ตลอดจนนโยบายของรัฐบาลและกองทัพต่อการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เอื้อให้เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ใช้มาตรการสันติวิธีเพื่อรับมือกับผู้ชุมนุม กรณีมัสยิดกลางได้ กล่าวคือ เมื่อเกิดการรัฐประหารเมื่อเดือนกันยายน 2549 รัฐบาลภายใต้การนำของ พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ เล็งเห็นว่าความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาทางการเมือง การปฏิบัติหน้าที่อันมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐไทยช่วยหล่อเลี้ยงวงจรความรุนแรงดังกล่าว ด้วยเหตุนี้พล.อ. สุรยุทธ์ จึงเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างๆ ที่บังคับใช้ในรัฐบาลของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเชื่อว่าทำให้ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ปะทุขึ้นอีกครั้ง ตัวอย่างของท่าที*ใหม่*เหล่านี้ ได้แก่ การรื้อฟื้นศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.)[118] ซึ่งเคยเป็นกลไกยุติธรรมที่สำคัญในการแก้ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และถูกยุบไปเมื่อปี 2546 รวมถึงการกล่าวขอโทษเหยื่อกรณีการสลายการชุมนุมที่ตากใบเมื่อปี 2547 รวมถึงยกเลิกการขึ้นบัญชีดำผู้ต้องสงสัยในคดีความมั่นคง[119] นอกจากนี้ คำสั่งนายกรัฐมนตรี 206/2549 ยังกำหนดให้แนวทางสันติวิธีเป็นมาตรการสำคัญเพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้[120]

แม้ว่ารัฐบาลและกองทัพระแคงใจต่อเบื้องหลังการชุมนุม (เช่น เจ้าหน้าที่ทหารระดับสูงเห็นว่าแกนนำการชุมนุมซึ่งเป็นนักศึกษาเป็นแกนนำกลุ่มก่อความไม่สงบรุ่นที่สอง) แต่ก็เห็นว่าการใช้กำลังใดๆ เพื่อสลายการชุมนุม อาจ *เข้าทาง* กลุ่มต่างๆ ที่อยู่เบื้องหลัง[121] ทั้งยังยิ่งตอกย้ำภาพลักษณ์แง่ลบของรัฐไทยในสายตาประชาชนมลายูมุสลิม ดังที่เกิดในกรณี 28 เมษายน และเหตุการณ์ตากใบ นอกจากนี้ การใช้ความรุนแรงต่อผู้ชุมนุมยังกระทบต่อปฏิบัติการเพื่อเอาชนะใจมวลชน ทั้งยังสร้างความชอบธรรมให้แก่ขบวนการก่อความไม่สงบในการโจมตีรัฐมากขึ้น ดังที่นายอารีย์ วงศ์อารยะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยขณะนั้นให้สัมภาษณ์ว่า

> ...เจ้าหน้าที่รัฐจะแก้ปัญหาแบบกรณีกรือแซะคงเป็นไปไม่ได้ รัฐบาลต้องดูแลทุกอย่างให้เป็นไปโดยไม่ใช้ความรุนแรง สิ่งที่ต้องทำคือ เจ้าหน้าที่ กอ.รมน. ต้องเอาประชาชนมาเป็นพวกให้ได้ อย่าให้เขารู้สึกเกลียดชังเรา ไม่อย่างนั้น ก็จะไม่มีแนวร่วม[122]

พล.อ. สนธิ บุญรัตกลิน ประธานคณะมนตรีความมั่งคงแห่งชาติ (คมช.) ยังแสดงความเห็นคล้ายกันว่า

> สำหรับการชุมนุมปิดล้อมมัสยิดกลางปัตตานี [ผม] ได้สั่งการให้เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ใช้ความรอบคอบ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อน...จึงต้องระวังไม่ให้เกิดเงื่อนไขแบบในอดีต[123]

พล.ท. นันทเดช เมฆสวัสดิ์ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีในขณะนั้น วิเคราะห์ว่าการชุมนุมที่มัสยิดกลางเป็นแผนการส่วนหนึ่งของผู้ก่อความไม่สงบ โดยใช้นักศึกษาซึ่งเป็นคนในพื้นที่และได้รับการศึกษาดึงดูดมวลชน ที่สำคัญยังใช้สถานที่ทางศาสนาอย่างมัสยิดเป็นพื้นที่ในการชุมนุม ดังนั้นหากเกิดความรุนแรงใดๆ ขึ้น "ภาพข่าวที่ออกไปจะส่งผลในทางลบต่อเจ้าหน้าที่ และทำลายความน่าเชื่อถือในการแก้ไขปัญหาชายแดนภาคใต้ของรัฐทันที" ด้วยเหตุนี้ "เจ้าหน้าที่ต้องอดทนเพียงอย่างเดียว ไม่ว่าฝ่ายตรงข้ามจะยั่วยุด้วยรูปแบบใดก็ตาม ขณะเดียวกันผู้เกี่ยวข้องต้องเร่งคลายความกดดันและปลดล็อคเงื่อนไขของกลุ่มผู้ชุมนุมให้ได้เร็วที่สุด เนื่องจากขีดความจำกัดในเรื่องอารมณ์ของเจ้าหน้าที่และผู้ชุมนุมถือเป็นเรื่องอันตรายหากเลยขีดอดกลั้น...จะเข้าทางมือที่สาม ซึ่งรอฉวยโอกาสจากการใช้เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นเครื่องมือ เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์อีกครั้ง"[124]

ด้วยเหตุนี้ ทั้งผู้นำกองทัพและรัฐบาลในขณะนั้นเห็นว่า การจัดการกับผู้ชุมนุมด้วยสันติวิธีและความอดทนจึงเป็นสิ่งจำเป็น ไม่ว่าผู้ชุมนุมจะมีเบื้องหลังอันน่าระแคงใจมากเพียงใด เจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่ควรใช้ความรุนแรง อันเป็นการสร้าง *เงื่อนไข* ซึ่งหล่อเลี้ยงการดำรงอยู่ของกลุ่มก่อความไม่สงบ ดังที่พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์กล่าวหลังการหารือกับพล.อ. สนธิ บุญรัตกลิน ประธานคณะมนตรีความมั่งคงแห่งชาติ (คมช.) และพอ.อ. บุญรอด สมทัศน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในขณะนั้น ว่า

> ... [ตน] จะลงไปดูแลในพื้นที่ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม ตนคิดว่าในการทำงาน [เจ้าหน้าที่] ต้องอาศัยความอดทน และค่อยๆ ทำ เพราะเราจะต้องยึดพื้นฐานของกฎหมายและหลักนิติธรรม เราจะไม่ทำอะไรที่ทำให้เกิดปัญหา และเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นมาอีก...[125]

รัฐบาลยังเห็นว่าข้อเรียกของผู้ชุมนุมต้องได้รับการดูแล คดีต่างๆ ที่ชาวบ้านเห็นว่าเจ้าหน้าที่รัฐมีส่วนเกี่ยวข้องต้องได้รับการตรวจสอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ รัฐบาลยังเห็นว่าสาเหตุของการชุมนุมเกิดจากความไม่เป็นธรรมด้วย มิใช่เพียงแค่ผู้ชุมนุมถูกจัดตั้งหรือถูกหลอกมาเท่านั้น[126]

กล่าวโดยสรุป ความเห็นของรัฐบาลและกองทัพในขณะนั้นต่อการชุมนุมประท้วงกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีคือ แกนนำชุมนุมอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มติดอาวุธต่อต้านรัฐ การประท้วงเป็นกลยุทธหนึ่งเพื่อล่อให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้ความรุนแรง อันอาจส่งผลให้รัฐไทยสูญเสียความชอบธรรมในสายตาประชาชนมลายูมุสลิม รวมถึงประชาคมโลก นอกจากนี้ ประสบการณ์ที่ผ่านมา โดยเฉพาะกรณีตากใบ ทำให้รัฐบาลและกองทัพไทยเข้าใจดีว่า การใช้ความรุนแรงกับผู้ชุมนุมอย่างสันติ ย่อมบั่นทอนความได้เปรียบทางการเมือง

ในยุทธศาสตร์ต่อต้านการก่อความไม่สงบ ดังนั้น การรับมือกับผู้ชุมนุมด้วยมาตรการสันติวิธีถือเป็นวิธีการหนึ่งเพื่อ *ต่อสู้* กับกลุ่มก่อความไม่สงบ

เสียงสะท้อนต่อการรับมือผู้ชุมนุมของรัฐ

สำหรับ *คนกลาง* รัฐรับมือกับผู้ชุมนุมด้วยความอดทนและใช้มาตรการสันติวิธี ซึ่งมีนัยถึงการอำนวยให้คนกลางเข้ามาไกล่เกลี่ย หรือช่วยเจรจาระหว่างรัฐกับผู้ชุมนุม การตั้งคณะกรรมการเพื่อสอบสวนกรณีต่างๆ ที่ผู้ชุมนุมร้องเรียน ถือว่าเป็นการรับมือกับผู้ชุมนุมบนฐานสันติวิธี อย่างไรก็ดี แกนนำการชุมนุมยืนยันว่าตนยังคงไม่ไว้ใจเจ้าหน้าที่รัฐ บ้างเห็นว่ามาตรการประนีประนอมต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการจิตวิทยามวลชน การ *ลักไก่* ของเจ้าหน้าที่ยังคงเกิดขึ้น เช่น แกนนำคนหนึ่งซึ่งดูแลผู้ชุมนุมที่กระจายอยู่รอบนอกมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เล่าว่าขณะที่เจ้าหน้าที่เจรจากับแกนนำที่ประจำการอยู่ ณ มัสยิดกลาง เจ้าหน้าที่อีกส่วนมาบอกตนว่า แกนนำคนนั้นตกลงยอมสลายการชุมนุมแล้ว ทั้งที่ยังไม่มีข้อตกลงดังกล่าว[127] นอกจากนี้ นักศึกษาที่เข้าร่วมการชุมนุมบางรายเห็นว่า การที่เจ้าหน้าที่ตระเตรียมสรรพาวุธและกองกำลังคล้ายเตรียมสลายการชุมนุม ยิ่งทำให้ผู้ชุมนุมไม่ไว้วางใจรัฐยิ่งขึ้น และขัดขวางการเจรจาระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ[128]

นักศึกษาบางคนยังให้ข้อมูลว่า เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ รวมถึงทหารพรานหญิง พูดจายั่วยุผู้ชุมนุม[129] ในทางกลับกัน คนกลางในการเจรจายืนยันว่าเจ้าหน้าที่ที่ตนพูดคุยด้วยนั้นมีอารมณ์ขันและใช้ถ้อยคำสุภาพ[130] นอกจากนี้ ผู้ชุมนุมยังเห็นว่าสื่อฯ ต่างๆ เสนอข่าวเอียงไปทางรัฐและสร้างภาพลักษณ์เชิงลบต่อผู้ชุมนุม เพื่อระดมความเห็นสาธารณะให้สนับสนุนรัฐในการใช้กำลังสลายการชุมนุม อย่างไรก็ดี นักศึกษารายนี้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่สกัดกั้นการสลายการชุมนุมคือ บทเรียนจากเหตุการณ์ตากใบ การใช้ความรุนแรงของรัฐในเหตุการณ์ครั้งนั้นช่วยให้ขบวนการต่อต้านรัฐได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้รับความสนใจจากประชาคมโลก[131]

ส่วนนี้เริ่มต้นด้วยรายละเอียดอย่างสังเขปเกี่ยวกับปฏิบัติการสันติวิธีในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเป็นต้นทุนของการชุมนุมประท้วงเมื่อกลางปี 2550 ข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของการชุมนุมประท้วงนี้ รวมถึงอภิปรายปฏิบัติการสันติวิธีรูปแบบต่างๆ ที่ผู้ชุมนุมใช้ สะท้อนว่าการชุมนุมที่มีการจัดการและผู้ชุมนุมที่มีวินัยช่วยให้การชุมนุมทรงพลัง ทั้งยัง *บังคับ* ให้ฝ่ายรัฐต้องรับมือกับผู้ชุมนุมด้วยมาตรการสันติวิธีเช่นกัน ในส่วนสุดท้าย ผู้เขียนให้รายละเอียดมาตรการที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้รับมือกับผู้ชุมนุม ข้อมูลเหล่านี้เป็นฐานการวิเคราะห์ในส่วนต่อไปว่า เหตุใดการชุมนุมประท้วงและการรับมือการชุมนุมของรัฐจึงเป็นไปในแนวทางสันติวิธีได้

ส่วนที่ 3: กรอบทางทฤษฎี และบทวิเคราะห์การเมืองของการชุมนุมประท้วงและการรับมือของเจ้าหน้าที่รัฐ ในบริบทความขัดแย้งถึงตาย

ส่วนนี้ผสานกรอบทางทฤษฎีว่าด้วยปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงและงานตำรวจการประท้วง เพื่อสร้างความกระจ่างให้แก่ตรรกะของความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรง ผู้เขียนใช้ตรรกะนี้เป็นแนวทางวิเคราะห์กรณีศึกษาว่าเหตุใดการประท้วงและการรับมือการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เมื่อปี 2550 จึงเป็นไปในแนวทางสันติวิธีได้ ท่ามกลางความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การเมืองของปฏิบัติการสันติวิธีทำงานอย่างไรบ้างในบริบทนี้ บทวิเคราะห์นำไปสู่ข้อสรุปว่าปัจจัย 5 ประการที่เอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์สันติวิธีในกรณีศึกษา ได้แก่; 1) ปฏิบัติการสันติวิธีจากผู้ชุมนุม; 2) รัฐรับมือผู้ชุมนุมด้วยมาตรการไม่เผชิญหน้า ซึ่งถือเป็นสันติวิธีจากรัฐรูปแบบหนึ่ง; 3) การใช้มัสยิดเป็นสถานที่และพื้นที่ในการชุมนุม; 4) บทเรียนจากอดีต; และ 5) นโยบายรัฐบาลและบริบททางการเมืองระดับชาติในขณะนั้น

การเมืองของการปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง: อำนาจ ความชอบธรรม และ “ดาบนั้นคืนสนอง” (backfire)

ฐานทางความคิดของปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงคือ อำนาจมีลักษณะ *กระจาย* มากกว่ารวมศูนย์อยู่ที่บุคคลหรือกลุ่มอำนาจกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ผู้ปกครอง หรือชนชั้นนำต่างๆ ในสังคมดำรงอยู่ได้ เพราะได้รับมอบอำนาจจากแหล่งต่างๆ อาทิ สถานะที่ให้อำนาจบุคคลหรือสถาบันในการสั่งการ (authority), หน่วยงานราชการและองค์กรอื่นๆ ที่โอบอุ้มอำนาจรัฐบาล หรือผู้ปกครอง ทักษะและความรู้ของผู้ปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และอุดมการณ์ ความเชื่อ หรือประเพณีในสังคม เป็นต้น[132] เนื่องจากแหล่งที่มาของอำนาจมีหลากหลาย อำนาจจึงมีลักษณะพหุและแปรเปลี่ยนอยู่เสมอ นักทฤษฎีและนักยุทธศาสตร์คนสำคัญของงานศึกษาด้านปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง Gene Sharp เห็นว่าโครงสร้างทางการเมือง รัฐบาล และกลุ่มชนชั้นนำใช้อำนาจได้เพราะมีคนเชื่อฟัง และเห็นพ้องกับการใช้อำนาจของบุคคลหรือองค์กรเหล่านี้ ตรรกะเช่นเดียวกันเป็นจริงในกรณีการกดขี่หรือความไม่เป็นธรรมในสังคม จริงอยู่ผู้ปกครอง หรือรัฐบาลสามารถใช้อำนาจกดขี่ประชาชน ทว่าสิ่งที่ทำให้การกดขี่เป็นไปได้คือ ผู้ที่ถูกกดขี่ *ยอม* ให้บุคคล ตลอดจนโครงสร้างทางสังคมและปัจจัยทางวัฒนธรรมซึ่งโอบอุ้มการกดขี่ ดำรงต่อไป ในแง่นี้ หากผู้นำ หรือสถาบันการปกครองต่างๆ ดำรงอยู่ได้ด้วยความร่วมมือและความเชื่อฟังของประชาชน ก็อาจถูกบั่นทอนหรือโค่นล้มได้เมื่อประชาชนเลิกเชื่อฟังและถอดถอนความร่วมมือ ความยินยอมให้ปกครอง (consent) จึงเป็นสิ่งที่ให้ได้ขณะเดียวกันก็เอาคืนได้[133]แนวคิดเรื่องอำนาจยังเป็นฐานให้แก่เทคนิคต่างๆ ของปฏิบัติการสันติวิธี ซึ่งแบ่งเป็น 3 หมวดหมู่ได้แก่ การประท้วงและการชักจูง, การไม่ให้ความร่วมมือ, และการแทรกแซง [134] เทคนิคต่างๆ ใน 3 หมวดหมู่นี้ทำงานในทางอำนาจอย่างสัมพันธ์กัน กล่าวคือ การประท้วงและการชักจูงเป็นช่องทางแสดงออกการขัดขืนต่ออำนาจ ซึ่งอาจเป็นปฏิบัติการในพื้นที่ส่วนตัว หรือสาธารณะ เป็นการกระทำรวมหมู่ หรือระดับปัจเจกบุคคล และอาจเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ หรือส่งความเห็น อารมณ์

ความรู้สึกต่อเป้าหมายของการประท้วงโดยตรง ส่วนการไม่ให้ความร่วมมือและการแทรกแซงเป็นการ *แปร* การขัดขืนต่ออำนาจเชิงสัญลักษณ์ (การประท้วง) ให้เป็นการกระทำทางตรง ที่มุ่งบั่นทอน *ฐาน* อำนาจที่โอบอุ้มฝ่ายตรงข้าม หรือผู้ปกครอง[135]

แนวคิดเรื่องอำนาจข้างต้นสัมพันธ์กับมโนทัศน์เรื่องความชอบธรรม (legitimacy) อย่างสำคัญ หากอำนาจมีลักษณะกระจาย และประชาชนสามารถถอดถอนการยินยอม หรือความเชื่อฟังเพื่อบั่นทอนอำนาจของรัฐบาลหรือชนชั้นนำ การถอดถอนดังกล่าวเป็นไปได้ต่อเมื่อผู้คนเห็นว่าผู้ปกครองหรือรัฐบาลขาดความชอบธรรม ขณะเดียวกันก็เห็นว่าฝ่ายที่ขัดขืนอำนาจรัฐบาลหรือชนชั้นนำเดิม มีความชอบธรรมมากกว่า การ *โยกย้าย* ความชอบธรรมเช่นนี้เป็นผลจาก *เครื่องมือ* หรือ *วิธีการ* ที่ฝ่ายต่อต้านใช้ นี่คือจุดต่างระหว่างปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงและปฏิบัติการรุนแรง กล่าวคือ ปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงมุ่งใช้วิธีการต่างๆ เพื่อแสดงให้กลุ่มซึ่งเกื้อหนุนอำนาจของฝ่ายตรงข้ามเห็นว่าฝ่ายตรงข้ามขาดความชอบธรรมเพียงใด และเหตุใดกลุ่มสนับสนุนเหล่านี้จึงควรถอดถอนการสนับสนุนของตน ขณะเดียวกัน กลุ่มต่อต้านต้องแสดงแก่ผู้ที่สนับสนุนฝ่ายตรงข้าม ตลอดจนสาธารณชนที่เพิกเฉยให้เห็นว่า *เป้าหมาย* ของตนชอบธรรมกว่ากลุ่มที่ตนต่อต้านอย่างไร[136] ด้วยเหตุนี้ วิธีการสำคัญต่อการสร้างหรือลดความชอบธรรมของเป้าหมาย ขณะที่ปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงในฐานะวิธีการสามารถเพิ่มความชอบธรรมของเป้าหมาย ปฏิบัติการรุนแรงส่งผลในทางตรงกันข้าม

ในทางทฤษฎี การใช้ความรุนแรงต้องการเหตุผลรองรับ (justification) ว่าเป็นไปเพื่อเป้าหมายอะไร เช่น รัฐบาลส่วนใหญ่มักอ้างว่าก่อสงครามเพื่อสร้างสันติภาพ หรือเพื่อหยั่งรากประชาธิปไตย หรือกลุ่มปฏิวัติต่างๆ อ้างว่าต้องสังหาร *ศัตรู* ที่เห็นต่าง หรือผู้กดขี่ เพื่อเปลี่ยนแปลงให้สังคมเป็นธรรมมากขึ้น ในแง่นี้ วิธีการรุนแรงเกี่ยวพันกับการทำลายศักยภาพของฝ่ายตรงข้าม รวมถึงล้มล้างกลุ่มคนและโครงสร้างทางสังคมที่เชื่อว่าโอบอุ้มฐานอำนาจของ *ศัตรู* แม้วิธีการรุนแรงถูกใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอันดีงาม ทว่าธรรมชาติของวิธีและผลลัพธ์ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ วิธีการรุนแรงจึงลดความชอบธรรมของผู้ใช้ รวมถึงความชอบธรรมของเป้าหมายใช้อ้างเพื่อรองรับวิธีการ โดยเฉพาะเมื่อเวลาถ่างให้เป้าหมายไกลห่างออกไป[137] ในทางปฏิบัติ งานศึกษาเชิงประจักษ์พิสูจน์ว่าแม้วิธีการรุนแรงอาจได้รับความชอบธรรมจากสมาชิกในกลุ่มผู้ใช้ แต่ไม่อาจช่วยให้บรรลุเป้าหมายทางการเมืองซึ่งกลุ่มที่ใช้ปฏิบัติการรุนแรงอ้างได้ เนื่องจากวิธีการรุนแรงยิ่งทำให้ฝ่ายตรงข้ามขัดขืนและทรงพลังมากขึ้น เพราะได้รับเสียงสนับสนุนจากฝ่ายต่างๆ[138] ในทางกลับกัน ปฏิบัติการสันติวิธีที่มีการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ และผู้ปฏิบัติได้รับการฝึกฝนวินัยมาเป็นอย่างดี ทำให้กลุ่มปรากฏภาพลักษณ์ที่ชอบธรรม ข้อเรียกร้องทางการเมืองได้รับการพิจารณา และสามารถโน้มน้าวสาธารณชน หรือกดดันฝ่ายตรงข้ามให้ปฏิบัติตามข้อเรียกร้องได้มีประสิทธิผลกว่าการใช้ความรุนแรง[139]

ด้วยตรรกะเรื่องความชอบธรรมนี้เอง เมื่อฝ่ายตรงข้ามใช้ความรุนแรงกับนักปฏิบัติการสันติวิธี ผลเสียจึงตกอยู่กับฝ่ายนั้นมากกว่า[140] ในหลายสถานการณ์ สันติวิธีมีลักษณะเชื้อชวนให้ฝ่ายตรงข้ามเริ่มใช้ความรุนแรงหรือปราบปรามนักปฏิบัติการสันติวิธีก่อน หากฝ่ายหลังยึดมั่นในสันติวิธี แทนที่การปราบปรามดังกล่าวจะสกัดกั้น ทว่ากลับช่วยให้ผู้ที่ใช้สันติวิธีเข้มแข็ง เป็นหนึ่งเดียวมากขึ้น อีกทั้งยังรวบรวมกำลังพลได้เพิ่มขึ้น เพราะผู้คนที่เคยอยู่ *ตรงกลาง* หรือกระทั่งผู้ที่เคยสนับสนุนฝ่ายตรงข้าม อาจเห็นว่าการปราบปรามไม่ชอบธรรม และรู้สึกต้องลุกขึ้นมาต่อสู้ร่วมกับฝ่ายที่ตนเห็นว่าถูกกดขี่ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ตรรกะของสันติวิธีคือการอาศัยจุดแข็งของฝ่ายตรงข้าม – ในแง่นี้คือศักยภาพในการใช้ความรุนแรง – ย้อนกลับไปทำร้ายฝ่ายนั้นเอง ขณะเดียวกันก็แปรเปลี่ยนจุดแข็งดังกล่าวให้กลายเป็นพลังของผู้ใช้สันติวิธี[141] อย่างไรก็ดี ในหลายสถานการณ์ ฝ่ายที่ใช้กำลังรู้ดีว่าตนอาจเพลี่ยงพล้ำทางการเมือง และเผชิญกับวิกฤตการณ์ความชอบธรรมในสังคม หากปล่อยให้ผู้คนรับรู้ว่าตนปราบปรามกลุ่มที่ใช้ปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง ด้วยเหตุนี้ ฝ่ายที่ใช้กำลัง – โดยเฉพาะในความขัดแย้งที่ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากกว่าอีกฝ่าย – จึงพยายามปิดบังการกระทำของตน หรือจัดการข้อมูลให้ส่งผลดีแก่ตน การปิดบังหรือการจัดการข้อมูลก่อให้เกิดระยะห่างระหว่างสาธารณชนและกลุ่มต่อต้านที่ใช้สันติวิธี ระยะห่างเช่นนี้ส่งผลให้ผู้คน *มองไม่เห็น* หรือ *ไม่ได้ยิน* ข้อเรียกร้องทางการเมืองของฝ่ายต่อต้าน หรือกระทั่งรับรู้ว่าฝ่ายต่อต้านเป็นปีศาจร้ายที่สมควรถูกกำจัด ในแง่นี้ การใช้ความรุนแรงกับนักปฏิบัติการสันติวิธีจึงชอบธรรม สาธารณชนให้การสนับสนุน ด้วยเหตุนี้ การสื่อสารให้ผู้คนรับรู้ถึงความไม่เป็นธรรมของคู่กรณีที่มีพละกำลังมากกว่า และเปิดเผยว่าฝ่ายนั้นใช้ความรุนแรงกับนักปฏิบัติการสันติวิธี ช่วยให้การเมืองเรื่องความชอบธรรมของสันติวิธีได้ผลมากยิ่งขึ้น สาธารณชนอาจเห็นใจ ผู้คนได้ยินความทุกข์ร้อน หรือข้อเสนอทางการเมืองของกลุ่มต่อต้าน อันอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อไป ในแง่นี้ กุญแจสำคัญคือ ความรับรู้ นักปฏิบัติการสันติวิธีควรรู้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เช่น อาศัยสื่อมวลชนช่วยนำเสนอภาพการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรมของคู่กรณี และโหมกระพือความความโกรธาของสาธารณชนต่อความไม่เป็นธรรมนั้น ยิ่งความโกรธาของผู้คนลุกโชนมากขึ้นเท่าใด ฝ่ายที่ยึดมั่นในสันติวิธีก็ยิ่งได้เปรียบและสามารถโยกย้ายความชอบธรรมจากฝ่ายตรงข้ามมาสู่ตนได้มากขึ้นเท่านั้น Brian Martin เรียกกลไกเช่นนี้ว่า *ดาบนั้นคืนสนอง* (backfire) [142]

สิ่งที่พึงระลึกคือ ปฏิบัติการสันติวิธีมิได้ผูกขาดที่ฝ่ายต่อต้านรัฐ หรือภาคประชาชนเท่านั้น คู่กรณีซึ่งเป็นฝ่ายรัฐ อาจหยิบใช้สันติวิธี เนื่องจากเห็นประโยชน์ทางการเมือง โดยเฉพาะเรื่องความชอบธรรมของปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง ดังที่นักทฤษฎีเห็นพ้องว่าปฏิบัติการสันติวิธีเป็น *เครื่องมือการต่อสู้ในความขัดแย้ง* ที่ใครก็สามารถหยิบใช้ได้ โดยไม่เป็นจำเป็นต้องมีเป้าหมายอันดีงาม (เช่น เพื่อปกป้องระบอบประชาธิปไตย)[143] Gene Sharp ยืนยันว่าเมื่อฝ่ายตรงข้ามใช้สันติวิธีเพื่อต่อกลอนกับกลุ่มที่ใช้ปฏิบัติการสันติวิธีก่อน (counter-nonviolent action) “ความขัดแย้งอาจแปรเปลี่ยนไปในรูปแบบใหม่ ที่ทั้งสองฝ่ายอาศัยปฏิบัติการสันติวิธีในฐานะเครื่องมือการต่อสู้สูงสุด”[144] ทว่า ปัญหาขององค์ความรู้ด้านสันติวิธีคือ ยัง

ไม่มีการวิเคราะห์อย่างเพียงพอว่า *ฝ่ายตรงข้าม* โดยเฉพาะรัฐ ใช้สันติวิธีเพื่อตอบกลับคู่กรณีในสถานการณ์ใดบ้าง มีปัจจัยอะไรบ้างที่เกื้อหนุนสันติวิธีจากรัฐ ตลอดจนการเมืองเรื่องความชอบธรรมทำงานอย่างไรเมื่อรัฐใช้สันติวิธี งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการการชุมนุมอาจชี้หนทางในการวิเคราะห์ได้บ้าง?

<u>การจัดการการชุมนุม หรืองานตำรวจการประท้วง (the policing of protest)</u>

งานศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการชุมนุมแบ่งออกเป็น 2 แนวทางหลักๆ คือแนวทางงานศึกษาตำรวจ (police studies) และแนวทางงานศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement studies) แบบแรกเข้าใจผู้ชุมนุมในฐานะ *ฝูงชน* ที่เต็มไปด้วยอารมณ์โกรธ ความคับข้องใจ และไร้เหตุผล มิติทางสังคมของผู้ชุมนุม – เช่น สภาพสังคมแบบใดที่ขับเคลื่อนให้ผู้ชุมนุมต้องออกมาเดินขบวนบนท้องถนน – ไม่ใคร่ได้รับความสนใจนัก วิธีการจัดการกับผู้ชุมนุมโดยมากจึงอยู่บนฐานคิดเรื่องกฎหมายและระเบียบแห่งรัฐ ในทางปฏิบัติ วิธีการชุมนุมที่รบกวนกฎระเบียบดังกล่าว แม้ว่ามิได้มีลักษณะรุนแรง (เช่น การเดินขบวน การนั่งขวางถนน หรือการปราศรัยในที่ต้องห้าม) มักถูกตอบกลับด้วยมาตรการ *ปราบปราม* อย่างไรงานศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเห็นว่าการชุมนุมประท้วงเป็นช่องทางให้ผู้คนแสดงความเห็นต่างจากรัฐ (รวมถึงที่สนับสนุนรัฐ หรือเห็นต่างจากผู้ชุมนุมอีกฝ่าย) และ/หรือมุ่งเปลี่ยนแปลงนโยบาย ตลอดจนบรรเทาปัญหาทางสังคมต่างๆ นอกเหนือไปจากกลไกของรัฐ งานศึกษางานตำรวจการประท้วง ซึ่งเป็นพลพวงจากการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จึงพยายามทำความเข้าใจพลวัตรว่าด้วยปฏิกริยาของรัฐต่อการชุมนุมประท้วง เพราะตำรวจหรือหน่วยควบคุมฝูงชนเป็นตัวแทนรัฐบนท้องถนน ดังนั้น ระดับการจัดการผู้ชุมนุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงเป็นมาตรวัดว่ารัฐบาล สถาบันทางการเมืองอื่นๆ รวมถึงสังคม ให้พื้นที่แก่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมากน้อยเพียงใด[145]

รูปแบบหลักของการจัดการฝูงชนมี 2 รูปแบบ คือ แบบเผชิญหน้า หรือแบบใช้กำลัง และแบบไม่เผชิญหน้าหรือการจัดการแบบเจรจา แบบแรกมีลักษณะสำคัญคือ เจ้าหน้าที่รัฐไม่ให้ความสำคัญกับข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายว่าด้วยเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น หรือสิทธิพลเมืองในการประท้วงอีกทั้งยังไม่ทนต่อการฝ่าฝืนกฎระเบียบใดๆ โดยผู้ชุมนุม นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ยังไม่สื่อสาร หรือเจรจากับผู้ชุมนุมประท้วง และที่สำคัญคือ กองกำลัง หรือหน่วยควบคุมฝูงชนมักปรากฏในที่ชุมนุมเพื่อเตรียมสลายการชุมนุม ตามมาตรฐานการควบคุมฝูงชน กองกำลังเหล่านี้ต้องประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยควบคุมฝูงชนที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นพิเศษ โดยรู้ลำดับขั้นตอนการสลายการชุมนุม และเข้าใจวิธีการใช้เครื่องมือเฉพาะต่างๆ เช่น กระบอง แก๊สน้ำตา กระสุนยาง เป็นต้น อย่างไรก็ดี ในหลายพื้นที่ เจ้าหน้าที่ควบคุมฝูงชนกลับเป็นทหาร หน่วยรบพิเศษ กองกำลังกึ่งทหาร เช่น ทหารพราน หรือกระทั่งกองกำลังชาวบ้าน เจ้าหน้าที่เหล่านี้ไม่ได้รับการฝึกฝนเกี่ยวกับการจัดการผู้ชุมนุมอย่างเหมาะสม ดังนั้นจึงมีแนวโน้มใช้อาวุธที่ตนคุ้นเคย เช่นที่ใช้กับอริของแผ่นดินทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาวุธถึงตาย ยิ่งไปกว่านั้น กองกำลัง

ดังกล่าวมักขาดความเข้าใจธรรมชาติและพลวัตรของการชุมนุม ดังนั้นจึงอ่านสัญญาณผิดพลาด (เช่น เข้าใจว่าอาการวิ่งหนีของผู้ชุมนุมเป็นการต่อสู้เจ้าหน้าที่) อันนำไปสู่การใช้อาวุธเข้าสลายการชุมนุมทันที[146]

การจัดการการชุมนุมแบบที่สองคือ แบบไม่เผชิญหน้า หรือการจัดการแบบเจรจา รูปแบบนี้มาจากฐานความคิดที่ว่าการเผชิญหน้า หรือใช้กำลังปราบปรามผู้ชุมนุมย่อมทำให้การต่อต้านทวีขึ้น นอกจากนี้ รูปแบบดังกล่าวยังคำนึงถึงบริบททางการเมือง สังคม อุดมการณ์ และวัฒนธรรมของผู้ชุมนุม ทั้งยังแยกแยะระหว่างผู้ก่อจลาจล และผู้ชุมนุมซึ่งมีการจัดการและใช้ปฏิบัติการสันติวิธี แม้ในการชุมนุมด้วยสันติวิธี หากมีปัจเจกบุคคลไม่กี่คนเริ่มใช้ความรุนแรง เจ้าหน้าที่ไม่เหมารวมว่าผู้ชุมนุมทั้งกลุ่มใช้ความรุนแรง และเลือก *จัดการ* กับผู้ชุมนุมที่ใช้ความรุนแรงเป็นรายๆ ไป มากกว่าสลายการชุมนุมทั้งกลุ่ม ในหลายสถานการณ์ เจ้าหน้าที่ตำรวจอาจช่วยให้ผู้ชุมนุมบรรลุข้อเรียกร้องทางการเมือง เครื่องมือในการจัดการการชุมนุมของเจ้าหน้าที่คือ *การเอาชนะใจ* หรือโน้มน้าวให้ผู้ชุมนุมยอมรับการทำงานของตนอันนำมาสู่ความร่วมมือ มากกว่าสร้างความหวาดกลัวด้วยการใช้กำลังอาวุธ ด้วยเหตุนี้ การเจรจาซึ่งมีนัยถึงการสื่อสารกับผู้ชุมนุมและการประนีนอมระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ชุมนุมในประเด็นการจัดการต่างๆ (เช่น เรื่องสถานที่ และเวลาในการชุมนุม ตลอดจนรูปแบบการชุมนุม) จึงเป็นหนทางไปสู่ *การเอาชนะใจ* ดังกล่าว[147]

แม้ว่ารูปแบบการรับมือผู้ชุมนุมแบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลักข้างต้น ในหลายกรณี รูปแบบทั้งสองถูกใช้ปะปนกัน โดยอาจมีองค์ประกอบของรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งมากกว่า นอกจากนี้ การเลือกใช้รูปแบบใช้กำลังหรือการจัดการแบบเจรจาขึ้นอยู่กับตัวแปรอีกอย่างน้อย 6 ประการ ตัวแปรเหล่าทำให้งานตำรวจการประท้วงเป็นพลวัตร มากกว่าหยุดยิ่งตายอยู่ที่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ตัวแปรทั้ง 6 ได้แก่;

1) กลไกทางสถาบัน (โดยเฉพาะกฎหมาย) ที่ให้ *ใบสั่ง* แก่การทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เช่น บทรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิต่างๆ (อาทิ สิทธิในการเคลื่อนย้าย สิทธิของตำรวจในการสอบสวน และสิทธิผู้ต้องสงสัยและผู้ต้องหา เป็นต้น) ตลอดจนโครงสร้างองค์กรตำรวจว่าเป็นแบบรวมศูนย์ แบบรับผิดต่อสาธาณชน หรือแบบมีลักษณะเป็นทหาร (militarisation)

2) วัฒนธรรมตำรวจ กำหนดความรับรู้เกี่ยวกับบทบาทและความรับผิดชอบของตำรวจ รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตำรวจกับประชาชน วัฒนธรรมตำรวจยังรวมถึงยุทธศาสตร์ขององค์กรตำรวจที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขความขัดแย้งซึ่งเป็นบริบทของการชุมนุมประท้วง และกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

3) รัฐบาล และกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองต่างๆ มีส่วนกำหนด *ความเป็นกลาง* ของตำรวจ ตลอดจนทิศทางนโยบายขององค์กรตำรวจเกี่ยวกับการรับมือกับผู้ชุมนุมในบริบทความขัดแย้งที่มีผู้เกี่ยวข้องและประเด็นความขัดแย้งแตกต่างกันออกไป

4) ความเห็นสาธารณะ และสื่อมวลชน เป็นตัวชี้วัดความชอบธรรมของผู้ชุมนุมประท้วง และความชอบธรรมของปฏิกริยาจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ นอกจากนี้สื่อมวลชน และความเห็นสาธารณะยังมีส่วนควบคุมการใช้กำลังของเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือกดดันให้เจ้าหน้าที่ปราบปรามผู้ชุมนุม

5) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจและผู้ชุมนุม ณ การชุมนุมนั้นๆ สำหรับเจ้าหน้าที่ตำรวจแล้ว *บทเรียน* ในอดีตช่วยก่อร่างการจัดการการชุมนุมในปัจจุบันและอนาคต

6) ความรับรู้ของตำรวจว่าอะไรคือความเป็นจริงทางสังคม ตำรวจมีบทบาทอะไร ผู้ชุมนุมโยงใยกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคมอย่างไร เป็นตัวแทนของคนกลุ่มไหน และมีภาพลักษณ์อย่างไรในสายตาตำรวจ ในหลายสังคม เจ้าหน้าที่ตำรวจรับรู้ว่าผู้ชุมนุมทั้งหมดเป็นพวกก่อความไม่สงบ ขณะที่ในสังคมอื่นตำรวจแยกผู้ชุมนุมที่มีการจัดการและชุมนุมอย่างสงบ ออกจากกลุ่มก่อกวน ความรับรู้เช่นนี้รวมถึงการแยกประเภทว่าการประท้วงแบบใดที่ชอบธรรม แบบใดที่ไม่ชอบธรรม[148]

ตัวแปรข้างต้นอาจแปรเปลี่ยนตามบริบททางสังคมและประเด็นความขัดแย้งอันเป็นจุดกำเนิดของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม กระนั้นก็ดี ตัวแปรเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าปฏิกริยาของรัฐต่อผู้ชุมนุมซับซ้อนและมีพลวัตรสูง รัฐเล็งเห็นว่าการใช้กำลังกับผู้ชุมนุมมิได้ส่งผลดีทางการเมืองเสมอไป ยิ่งผู้ชุมนุมปรากฏภาพลักษณ์ว่ามีความชอบธรรมในสายสาธารณชนมากเท่าไหร่ ตัวแทนของรัฐยิ่งต้องรับมือกับผู้ชุมนุมด้วยความระมัดระวังมากขึ้นเท่านั้น เพราะราคาทางการเมืองอันเป็นผลมาจากการใช้ความรุนแรงกับผู้ชุมนุมอาจแพงเกินกว่าที่รัฐจะจ่ายได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การรับมือกับผู้ชุมนุมเป็นการคำนวนทางการเมืองอย่างหนึ่ง หากคำนวนผิดพลาด หรือไม่ระมัดระวังเพียงพอ รัฐอาจเสียรังวัดให้กับฝ่ายผู้ชุมนุม ซึ่งแปลงฐานความชอบธรรรมของรัฐหรือคู่กรณีที่อิงกับรัฐ มาเป็นความชอบธรรมของตน การเลือกว่าควรตอบรับผู้ชุมนุมอย่างไรจึงมีลักษณะยุทธศาสตร์ รูปแบบการจัดการการชุมนุมแบบเจรจาจึงคล้ายคลึงปฏิบัติการสันติวิธีของผู้ชุมนุมในแง่ที่ว่ารัฐใช้รูปแบบดังกล่าวเพื่อช่วงชิงความชอบธรรมจากสาธารณชน

<u>บทวิเคราะห์กรณีศึกษา</u>

เมื่อผสานกรอบความคิดที่มีอยู่ขององค์ความรู้เกี่ยวกับปฏิบัติการสันติวิธีและงานตำรวจการประท้วง การทำความเข้าใจความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรงจึงกระจ่างมากขึ้น ในความขัดแย้งประเภทนี้ คู่กรณี (ซึ่งอาจมากกว่า 2 ฝ่าย) อาศัยปฏิบัติการสันติวิธีในการต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตน หรืออย่างน้อยเพื่อ

ทำให้อำนาจของตนมากพอในการต่อรองกับฝ่ายที่เคยมีอำนาจมากกว่า ขณะที่ฝ่ายซึ่งมีอำนาจมากกว่าหรือ *ผู้กดขี่* อาจใช้ปฏิบัติการสันติวิธีในทางใดทางหนึ่งเพื่อโต้กลับคู่กรณี ในแง่นี้ ทั้ง 2 ฝ่ายช่วงชิงความชอบธรรมที่ปฏิบัติการสันติวิธียืนยันให้ กล่าวได้ว่าในความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรงนี้ ความชอบธรรมเป็นผลพวงจาก *วิธีการ* มากกว่า *เป้าหมาย* ทั้งนี้ มิใช่ว่าเป้าหมายที่ดีงาม (เช่น ต่อสู้เพื่อระบบประชาธิปไตย หรือเพื่อความเป็นธรรม) ไม่สำคัญ แต่ใจความหลักของความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรงอยู่ที่การลดความสูญเสีย ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้ความรุนแรงระหว่างคู่กรณี (เช่น จำนวนพลเรือนที่เสียชีวิตและความเสียหายทางเศรษฐกิจ เป็นต้น) ในแง่นี้ หากกลุ่มที่ใช้ปฏิบัติการสันติวิธีมุ่งหมายให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น หรือใช้วิธีการที่สอดคล้องกับเป้าหมาย ถือได้ว่าปฏิบัติการสันติวิธีบรรลุจุดประสงค์สูงสุด อย่างไรก็ดี ในหลายกรณี บรรยากาศความขัดแย้งอบอวลไปด้วยการปะทะของความหมายว่าอะไรคือสังคมที่ดีงาม ระบบการเมืองแบบใดถือเป็นพัฒนาการ หรือความเป็นธรรมมองจากมุมของใคร ด้วยเหตุนี้ แม้คู่กรณีแต่ละต่างฝ่ายยืนยันว่าเป้าหมายของตนดีงาม และต้องการต่อสู้เพื่อเป้าหมายนั้น อย่างน้อยที่สุด การใช้สันติวิธีในการต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่แต่ละฝ่ายต้องการช่วยลดความสูญเสียได้มากกว่า เมื่อเทียบกับการเผชิญหน้าด้วยสรรพาวุธ และเอาเข้าจริงแล้ว เป้าหมายจะดีงามหรือไม่นั้นอาจขึ้นอยู่ที่ระหว่างทางไปถึงเป้าหมายว่าคู่กรณีแต่ละฝ่ายทำร้ายผู้คนที่อยู่ตรงกลางได้ *น้อย* กว่ากันเท่าใด

ตรรกะข้างต้นช่วยฉายแสงให้เห็นพลวัตรของปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ในการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เมื่อกลางปี 2550 ซึ่งเป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ กรณีศึกษาแสดงให้เห็นว่าท่ามกลางความขัดแย้งถึงตายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การประท้วงและการรับมือการประท้วงด้วยปฏิบัติการสันติวิธีจากทั้งกลุ่มผู้ชุมนุมมลายูมุสลิมและเจ้าหน้าที่รัฐไทย เป็นไปได้ ปัจจัยหลัก 5 ประการที่เอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์สันติวิธีได้แก่; 1) ปฏิบัติการสันติวิธีจากผู้ชุมนุม; 2) การรับมือกับผู้ชุมนุมด้วยมาตรการไม่เผชิญหน้า ในฐานะสันติวิธีจากรัฐ; 3) การใช้มัสยิดเป็นสถานที่และพื้นที่ในการชุมนุม; 4) บทเรียนจากอดีต; และ 5) นโยบายรัฐบาลและบริบททางการเมืองระดับชาติในขณะนั้น

1) *ปฏิบัติการสันติวิธีจากผู้ชุมนุม*

การจัดการและวินัย แกนนำ และการสื่อสาร ช่วยให้ยุทธศาสตร์สันติวิธีของผู้ชุมนุมมีประสิทธิภาพ ผู้ชุมนุมมีอำนาจต่อรองระดับหนึ่ง และรัฐต้องตอบกลับด้วยมาตรการสันติวิธีเพื่อคะคานความชอบธรรมกับผู้ชุมนุม ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่าความตั้งใจแรกของกลุ่มนักศึกษาคือ การจัดเวทีเสวนามากกว่าการชุมนุมประท้วง แต่เมื่อมาถึงจังหวัดปัตตานีปรากฏว่ามีชาวบ้านมาร่วมจำนวนมาก รูปแบบ *กิจกรรม* จึงเปลี่ยนไป นักศึกษาซึ่งกลายเป็นแกนนำการชุมนุมให้ข้อมูลว่าพวกตนใช้เวลาช่วง 2 วันแรกเพื่อจัดการชุมนุม เหตุผลที่ต้องจัดให้การชุมนุมเป็นไปอย่างมีระเบียบวินัย เพราะไม่ต้องการให้เกิดความรุนแรงเหมือนการประท้วง

เมื่อปี 2518 หรือกรณีตากใบ เมื่อปี 2547 นอกจากนี้ การดูแลให้ผู้ชุมนุมยึดมั่นในปฏิบัติการสันติวิธีและมีวินัยยังช่วยยกระดับภาพลักษณ์ของการชุมนุมจากการประท้วงย่อยโดยชาวบ้านซึ่งกระจายตามบริเวณต่างๆ ก่อนหน้านี้ เป็นการประท้วงครั้งใหญ่อันทรงพลังเทียบเท่ากับหรืออาจมีพลังมากกว่าเมื่อครั้งปี 2518 ที่สำคัญคือ วินัยของผู้ชุมนุมทำให้การใช้ความรุนแรงเพื่อสลายการชุมนุมใดๆ จากรัฐ ไร้ความชอบธรรมในสายตาประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะชาวมลายูมุสลิม ซึ่งรัฐไทยต้องการ *เอาชนะจิตใจ* ผู้ประสานการเจรจาระหว่างแกนนำการชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐเห็นพ้องว่าผู้ชุมนุมมีวินัยสูง อันส่งผลให้การชุมนุมทรงพลัง ตัวอย่างการจัดการการชุมนุมที่น่าสนใจได้แก่ กลุ่มนักศึกษาแบ่งหน้าที่เพื่อขับเคลื่อนการชุมนุม ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายที่ดูแลผู้เข้าร่วมชุมนุมในมัสยิด *การ์ด* จำนวน 200 คนที่ดูแลผู้ชุมนุมซึ่งต้องการเดินทางกลับบ้านและล้อมกรอบปกป้องกลุ่มผู้เดินขบวน นอกจากนี้ยังมีฝ่ายประชาสัมพันธ์ ซึ่งช่วยสื่อสารวาระการชุมนุมและต้านข่าวลือจากรัฐ รวมถึงฝ่ายที่นำกิจกรรมต่างๆ เช่น การปราศรัย และสันทนาการ เพื่อให้การชุมนุมดำเนินไปได้ถึง 5 วัน ตลอดจนฝ่ายซึ่งเป็นตัวแทนเจรจากับรัฐ วินัยของผู้ชุมนุมยังเป็นผลมาจากกฎ 7 ข้อ ซึ่งนักศึกษาแกนนำตั้งขึ้น ขอให้ผู้ชุมนุมท่องทุกเช้า และปฏิบัติตาม กฎเหล่านี้เน้นย้ำให้ผู้ชุมนุมรักษาระเบียบวินัยของนักปฏิบัติการสันติวิธี รวมถึงไม่ทำลายสิ่งของราชการ และรักษาความสะอาดบริเวณมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นสถานที่ชุมนุม วินัยของผู้ชุมนุมเป็นหัวใจ และกระทั่งเป็น *กฎ* แห่งความสำเร็จของปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง[149]

เหตุผลสำคัญที่เอื้อให้วินัยการชุมนุมข้างต้นเป็นไปได้คือ การชุมนุมมีผู้นำที่ชัดเจน และผู้นำเหล่านี้มีสถานะเป็นนักศึกษา บทสัมภาษณ์เผยให้เห็นว่านักศึกษาได้รับความเคารพและเชื่อฟังจากชาวบ้านที่มาชุมนุม ทำให้ระบบสั่งการรวมถึงการควบคุมวินัยผู้ชุมนุมเป็นไปได้ ผู้นำนักศึกษาเหล่านี้เข้าใจการเมืองของปฏิบัติการสันติวิธีดีว่าหากผู้ชุมนุมใช้ความรุนแรงแม้เพียงน้อยนิด เจ้าหน้าที่รัฐย่อมชอบธรรมในการปราบปรามผู้ชุมนุมทันที ที่สำคัญคือผู้นำการชุมนุมมุ่งหมายให้ภาคประชาสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศรับรู้เรื่องราว *ความไม่เป็นธรรม* ในพื้นที่ ดังนั้นหากการชุมนุมกลายเป็นการจลาจลเมื่อใด เป้าหมายของผู้ชุมนุมย่อมไม่บรรลุผล เพราะปฏิบัติการรุนแรงลดความชอบธรรมของผู้ชุมนุม และทำให้ข้อเรียกร้องทางการเมืองของผู้ชุมนุมแผ่วเบาลงทันที นอกจากนี้ การมีผู้นำการชุมนุมยังช่วยให้เจ้าหน้าที่รัฐระบุตัวบุคคลได้ว่าต้องติดต่อสื่อสาร และเจรจากับใคร เจ้าหน้าที่ที่ให้สัมภาษณ์ยอมรับตรงกันว่า การปรากฏตัวของผู้นำทำให้การชุมนุม ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีมีจุดจบต่างจากการประท้วงหน้าสถานีตำรวจภูธรอำเภอตากใบเมื่อปี 2547 ซึ่งไร้แกนนำ จนนำมาสู่ปัญหาการสื่อสาร เมื่อสื่อสารไม่ได้ภาพลักษณ์ของผู้ชุมนุมจึงแปรเปลี่ยนเป็น*ฝูงชนที่บ้าคลั่งไร้เหตุผล* ดังนั้นเจ้าหน้าที่จึงต้องใช้กำลังสลายการชุมนุมเท่านั้น[150] ด้วยเหตุนี้ การมีผู้นำจึงสำคัญต่อปฏิบัติการสันติวิธี ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าสันติวิธีผลิตซ้ำระบบลำดับชั้น หากแต่การมีผู้นำ (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มมากกว่าตัวบุคคล) ช่วยให้ปฏิบัติการสันติวิธีประสบความสำเร็จมากกว่าการไร้ผู้นำ ดังที่ปรากฏในกรณีต่างๆ ทั่วโลก[151]

วินัยของผู้ชุมนุม และการมีแกนนำเอื้อให้การสื่อสารกับเจ้าหน้าที่รัฐเป็นไปได้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าหากการชุมนุมครั้งนี้ขาดช่องทางในการสื่อสาร เจรจา และต่อรองกันในเรื่องยิบย่อยต่างๆ ซึ่งอาจมิใช่ใจความหลักของการประท้วง เจ้าหน้าที่รัฐมีแนวโน้มใช้กำลังกับผู้ชุมนุมไม่มากก็น้อย ทั้งนี้อาจมิได้เป็นไปด้วยความตั้งใจ แต่เพราะการขาดการสื่อสารทำให้เจ้าหน้าที่รัฐมีแนวโน้มอ่านสัญญาณจากผู้ชุมนุมผิดพลาด และที่สำคัญคือ อาจรับรู้ว่าผู้ชุมนุมเป็นโจร ผู้ร้าย หรือเป็นอะไรบางอย่างที่มิใช่มนุษย์ เพราะไม่ *พูด* หรือสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความสามารถในการสื่อสารช่วยสลายกระบวนการลดทอนความเป็นมนุษย์ นอกจากสื่อสารกับรัฐ ผู้ชุมนุมยังพยายามสื่อสารวาระการชุมนุมกับสังคม ทั้งกับชุมชนรอบมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี สังคมไทยโดยรวม และประชาคมโลก เช่น ผู้ชุมนุมเดินแจกใบปลิวและพูดคุยกับชาวบ้านในตัวเมืองจังหวัดปัตตานี เพื่อยืนยันว่าพวกตนประสบความไม่เป็นธรรมจึงต้องรวมตัวเพื่อบอกเล่าความเดือดร้อนกับรัฐและสังคมไทย สื่อมวลที่มาทำข่าวได้รับใบปลิวลักษณะเดียวกัน อีกทั้งแกนนำฝ่ายประชาสัมพันธ์ให้สัมภาษณ์สื่อฯ เหล่านี้เท่าที่โอกาสอำนวย นอกจากนี้ การที่ใบปลิวและป้ายผ้าซึ่งใช้ในการเดินขบวน รวมถึงที่แขวนอยู่รอบมัสยิดกลางเขียนใน 4 ภาษา (ไทย อังกฤษ ปัตตานีมลายู และอาหรับ) สะท้อนเจตจำนงค์ของผู้ชุมนุมว่าต้องการสื่อสารกับผู้คนทั้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กับสังคมไทย ประชาคมโลก และกับโลกมุสลิม ผู้นำการชุมนุมให้เหตุผลว่า ในทางยุทธศาสตร์ การสื่อสารเช่นนี้ยังช่วยต้านข่าวลือจากรัฐ และสื่อฯ กระแสหลักที่เหมารวมให้ผู้ชุมนุมโดยเฉพาะแกนนำ เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มก่อความไม่สงบ ด้วยเหตุนี้ การสื่อสารจึงช่วยให้ตรรกะ *ดาบนั้นคืนสนอง* ซึ่งเป็นจุดแข็งของสันติวิธีทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อผู้คนรับรู้ว่าการชุมนุมชอบธรรม การใช้กำลังสลายการชุมนุมใดๆ จึงอาจสร้างวิกฤตการณ์ความชอบธรรมให้แก่รัฐไทยได้ โดยเฉพาะในสายตาชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ ซึ่งรัฐไทยพยายามเอาชนะจิตใจ

2) *การรับมือกับผู้ชุมนุมด้วยมาตรการไม่เผชิญหน้าในฐานะสันติวิธีจากรัฐ*

การยึดมั่นในปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงของผู้ชุมนุมทำให้ระดับความชอบธรรมของผู้ชุมนุมมากขึ้น และ *บังคับ* ให้รัฐต้องใช้มาตรการสันติวิธีตอบกลับ การทำความเข้าใจว่าเหตุใดสันติวิธีจากรัฐเป็นไปได้อาจต้องเริ่มจากฐานคิดที่ว่ารัฐถูกขับเคลื่อนด้วยกลุ่มคนหลากหลาย และมีพลวัตรสูง กลุ่มคนเหล่านี้ไม่เห็นพ้องต้องกันเสมอไป ทั้งยังผลัดกันขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง การตัดสินใจรับมือกับผู้ท้าทายอำนาจรัฐจึงขึ้นอยู่กับพลวัตรของกลุ่มต่างๆ ที่ขับเคลื่อนรัฐในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงมิได้ตอบกลับผู้ที่ท้าทายตนด้วยมาตรการปราบปรามเสมอไป เนื่องเพราะกลุ่มอำนาจต่างๆ ดำรงอยู่ได้ด้วยฐานความชอบธรรม การใช้ความรุนแรงที่มิได้คำนวนถึงราคาทางการเมืองมีแนวโน้มบั่นทอนความชอบธรรม อันอาจนำไปสู่การสั่นคลอนสถานะทางการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การเมืองเรื่องความชอบธรรมเป็นหัวใจของรัฐ ด้วยเหตุนี้ รัฐเองเรียนรู้ตรรกะเรื่องความชอบธรรม โดยเฉพาะเรื่อง *ดาบนั้นคืนสนอง* ว่าการใช้ความรุนแรงกับกลุ่ม

ต่อต้าน หรือผู้ชุมนุมประท้วงที่ยึดมั่นในแนวทางสันติวิธี ย่อมเป็นราคาทางการเมืองที่สูงเกินกว่าจะรัฐจ่ายได้ และการใช้ความรุนแรงของรัฐอาจ *เข้าทาง* ผู้ที่ต่อต้านตน

ในบริบทความขัดแย้งรุนแรงจังหวัดชายแดนใต้ เจ้าหน้าที่รัฐทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการเข้าใจดีว่าการช่วงชิงความชอบธรรมของรัฐไทยในพื้นที่ที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูมุสลิมมีความสำคัญเพียงใด แม้ว่ากองทัพยังคงใช้มาตรการทางทหาร แต่ปฏิบัติการดังกล่าวชอบธรรมต่อเมื่อใช้กับ *ฝ่ายก่อการ* (หรือผู้ที่รัฐสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับกลุ่มก่อการ) ความชอบธรรมดังกล่าวมีแนวโน้มหดหายเมื่อรัฐใช้มาตรการทางทหารกับกลุ่มประชาชนที่แม้ขัดแย้งกับรัฐไทยแต่ยึดมั่นในปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง และใช้ปฏิบัติการดังกล่าวในพื้นที่สาธารณะ อย่างการชุมนุมประท้วง ด้วยเหตุนี้ การรับมือผู้ชุมนุมแบบไม่เผชิญหน้าและอาศัยการเจรจาเป็นหลักจึงเป็น *ทางเลือกอันจำเป็น* ของรัฐเพื่อตอบรับการประท้วงใหญ่ที่มีการจัดการอย่างดี เช่นกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เจ้าหน้าที่รัฐ ณ ที่นั้นเข้าใจดีว่าการใช้ความรุนแรงใดๆ กับผู้ชุมนุมด้วยสันติวิธี ย่อมบั่นทอนความชอบธรรมของรัฐ โดยเฉพาะในบริบทความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งชาวมลายูมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่ และกลุ่มติดอาวุธต่อต้านรัฐอาศัยประวัติศาสตร์การกดขี่ การละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยเจ้าหน้าที่ และเส้นแบ่งทางชาติพันธุ์-ศาสนาเพื่อลดทอนความชอบธรรมของรัฐไทยในการปกครอง เจ้าหน้าที่หลายคนเห็นว่าการใช้ความรุนแรงกับผู้ชุมนุมทำให้ *ฝ่ายก่อการ* มีสมาชิกเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันชาวบ้านมลายูมุสลิมก็อาจไม่ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐไทย นอกจากนี้ ในสายตาประชาคมโลก รัฐไทยอาจกลายเป็นผู้ร้ายที่กดขี่ชนกลุ่มน้อยมลายูมุสลิมซึ่งดำเนินการประท้วงอย่างสันติ ความขัดแย้งซึ่งรัฐไทยพยายามจำกัดให้เป็นประเด็นท้องถิ่นอาจกลายเป็นประเด็นนานาชาติ โดยเฉพาะในโลกมุสลิม ดังที่เกิดขึ้นในกรณีตากใบเมื่อปี 2547

วลีจากเจ้าหน้าที่รัฐนายหนึ่งซึ่งให้สัมภาษณ์ผู้เขียนที่ว่า “หากน้อง [ผู้ชุมนุม] สันติวิธีมา พี่ [เจ้าหน้าที่] ก็สันติวิธีกลับ” จึงสะท้อนกลไกการทำงานของความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรงในการรับมือการประท้วงกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เจ้าหน้าที่รัฐ ณ ที่นั้น พยายามอำนวยความสะดวกให้ผู้ชุมนุม และอาศัยการเจรจาเพื่อทำให้การชุมนุมยุติลง มาตรการเหล่านี้ช่วยเปิดช่องทางการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่และแกนนำการชุมนุม การสื่อสารมิได้หมายถึงการ *พูดจาต่อกันดีๆ* เท่านั้น หากแต่ยังมีนัยถึง *การต่อรอง* โดยเฉพาะเรื่องการจัดการและจุดยืนระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ดังที่ปรากฏในการต่อรองเรื่องระยะทางที่ผู้ชุมนุมต้องการเดินขบวน การต่อรองเช่นนี้มิได้หมายความว่าทั้งสองฝ่ายพยายามสมานไมตรี หากแต่เป็นการงัดง้างอำนาจกันด้วย*วิธีการอื่น* ซึ่งไม่ใช่การปะทะทางกายภาพ หรือต่อสู้กันด้วยสรรพาวุธ ความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ชุมนุมอันเป็นผลจากความขัดแย้งในพื้นที่ยังดำรงอยู่ ทว่าอย่างน้อยวิธีการที่ทั้งสองฝ่ายใช้เผชิญหน้ากับความขัดแย้งอยู่บนฐานการไม่ใช้ความรุนแรง นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่รัฐยังเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคม ที่เสนอตนเป็นคนกลาง เข้ามาไกล่เกลี่ยและช่วยคลี่คลาย

ความตึงเครียด การปรากฏตัวของฝ่ายที่สาม หรือ *คนกลาง* ซึ่งในกรณีนี้ คือภาคประชาสังคมทั้งในและนอกพื้นที่จึงช่วยให้การสื่อสาร ตลอดจนการต่อรองระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและแกนนำการชุมนุมเป็นไปได้

3) *มัสยิดกลางในฐานะสถานที่และพื้นที่การชุมนุม*

ปัจจัยหนึ่งที่ช่วยก่อร่างปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ชุมนุมในกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เมื่อกลางปี 2550 คือการเลือกใช้มัสยิดกลางในฐานะสถานที่ชุมนุมซึ่งทำให้การชุมนุมประท้วงมีความเป็นสัญลักษณ์สูง การชุมนุมที่มัสยิดกลางสะท้อนความพยายามดำเนินรอยตามการประท้วงครั้งประวัติศาสตร์เมื่อปี 2518 ซึ่งจัดขึ้น ณ สถานที่เดียวกันโดยมีเหตุมาจากข้อกล่าวหาว่าเจ้าหน้าที่รัฐทำร้ายชาวบ้านมลายูมุสลิมคล้ายกัน นอกจากความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์แล้ว การใช้มัสยิดเป็นพื้นที่ชุมนุมยังโยงใยผู้ชุมนุมเข้ากับอัตลักษณ์ท้องถิ่น และโลกทางจิตวิญญาณ การชุมนุมจึงมิได้มีนัยทางโลกเท่านั้น หากแต่ผู้ชุมนุมชาวมลายูมุสลิมเชื่อมโยงตนเองเข้ากับระบบความหมายในโลกทางจิตวิญญาณของตน ดังที่ประธานมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีให้สัมภาษณ์ว่ามัสยิดมิใช่เพียงสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การใช้พื้นที่มัสยิดเพื่อดำเนินกิจกรรมทางสังคมเชื่อมโยงความหมายทางศาสนาให้แก่กิจกรรมนั้นๆ เป็นไปได้ว่าการรวมตัวของผู้ชุมนุมจำนวนเกือบหมื่น มิใช่เรื่องบังเอิญ หรือมีใครว่าจ้างมา หากแต่การเลือกใช้พื้นที่ทางศาสนาเป็นสถานที่ชุมนุมเชื้อเชิญให้ผู้คนเห็นความหมายของการชุมนุมในฐานะการต่อสู้เพื่อชุมชนมุสลิม ลักษณะคล้ายกันยังสังเกตเห็นได้เมื่อผู้ชุมนุมเปร่งวลี *อัลลอฮุอักบาร์* (พระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่) ระหว่างเดินขบวนเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน แกนนำการชุมนุมยอมรับว่าการเปร่งวลีดังกล่าวช่วยให้พวกเขาและผู้ชุมนุมคนอื่นๆ มีกำลังใจและรู้สึกห้าวหาญขึ้น ท่ามกลางความหวาดกลัวว่าเจ้าหน้าที่รัฐอาจใช้กำลังสลายการชุมนุม ในแง่นี้ หากเจตจำนงค์ (will) คือกุญแจสำคัญของนักต่อสู้ด้วยสันติวิธี[152] การสร้างความหมายให้แก่ปฏิบัติการ (ในกรณีนี้คือ การเชื่อมโยงเข้ากับโลกทางจิตวิญญาณ) อาจมีความสำคัญยิ่งกว่า ทั้งนี้เนื่องจากปฏิบัติการสันติวิธีมิได้นำมาซึ่งความสำเร็จเสมอไป อีกทั้งการปราบปรามยังมุ่งหวังให้นักปฏิบัติการหวาดกลัวและยอมจำนน เจตจำนงค์ที่แข็งกล้าอันเป็นผลมาจากการเห็นว่าการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมด้วยสันติวิธีนั้นมีความหมายต่อตนและชุมชนของตนมากเพียงไร จึงช่วยให้นักปฏิบัติการสันติวิธียืนหยัดต่อไปได้

ไม่เพียงแต่มัสยิดสร้างความหมายให้แก่การชุมนุม หากยังช่วยป้องกันการใช้ความรุนแรงของคู่กรณี 2 ฝ่าย ผู้ชุมนุมยอมรับว่าการชุมนุมที่มัสยิดทำให้พวกเขาต้องรักษาวินัยในการชุมนุมเป็นพิเศษ เพื่อกันไม่ให้เกิดความรุนแรง โดยเฉพาะจาก *มือที่สาม* หรือการยั่วยุใดๆ ก็ตามที่สร้างความชอบธรรมให้เจ้าหน้าที่ใช้กำลังปราบปราม สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐ การใช้กำลังสลายการชุมนุมในมัสยิดยิ่งกลายเป็นราคาทางการเมือง เจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจ ณ ที่นั้น ตลอดจนฝ่ายนโยบายจากกรุงเทพฯ ยืนยันตรงกันว่าเจ้าหน้าต้องรับมือกับผู้ชุมนุมด้วยความระมัดระวังมากขึ้น เพราะสถานที่ชุมนุมคือมัสยิดกลาง นอกจากนี้ รัฐไทยยังคงถูก

หลอกหลอนด้วยฝันร้ายจากการโจมตีมัสยิดกรือเซะ เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2547 แม้รัฐอ้างเหตุที่ต้องยิงเข้าไปในมัสยิดว่าเพื่อจับกุม*ผู้ก่อความไม่สงบ*ที่หลบซ่อนตัวอยู่ แต่การใช้กำลังอาวุธทำลายศาสนสถานยิ่งทำให้ฝ่ายติดอาวุธต่อต้านรัฐได้รับแรงสนับสนุนจากชุมชนมลายูมุสลิมยิ่งขึ้น เหตุการณ์ 28 เมษาฯ จึงย้ำเตือนรัฐว่าการโจมตีศาสนสถานทำลายภาพลักษณ์รัฐไทย และกลายเป็นการ *เข้าทาง* ฝ่ายต่อต้านรัฐติดอาวุธเพียงไร ด้วยเหตุนี้ การใช้มัสยิดเป็นสถานที่ชุมนุมจึง *บังคับ* ให้รัฐต้องใช้รูปแบบการจัดการการชุมนุมแบบไม่เผชิญหน้า ขณะเดียวกัน รัฐพึ่งพามาตรการอำนวยความสะดวกและการเจรจา เพราะต้องการแสดงให้ชุมชนรอบข้างเห็นว่ารัฐ *ไทยพุทธ* ให้ความสำคัญแก่มัสยิดในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวมุสลิมเพียงไร ภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐไทยในสายตาชาวบ้านมลายูมุสลิมอาจเป็นบวกมากขึ้น สถานที่ชุมนุมจึงสัมพันธ์กับการเมืองเรื่องความชอบธรรมอย่างสำคัญ

4) *บทเรียนจากอดีต*

หากการโจมตี *ฝ่ายก่อการ* ในมัสยิดกรือเซะกลายเป็นความทรงจำที่คอยหลอกหลอนเจ้าหน้าที่รัฐไทย การสลายการชุมนุมที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2547 คือความหลังฝังลึกยิ่งกว่า เจ้าหน้าที่รัฐซึ่งดูแลการชุมนุมกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เมื่อกลางปี 2550 ตลอดจนรัฐบาลและกองทัพในขณะนั้นต่างรำลึกถึงความผิดพลาดในการจัดการผู้ชุมนุมกรณีตากใบ และไม่ต้องการให้การชุมนุมที่มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีมีจุดจบคล้ายกัน เจ้าหน้าที่เน้นย้ำว่าตนต้องรับมือกับผู้ชุมนุมด้วยความอดทน และป้องกันมิให้เกิดแม้เพียงสะเก็ดของความรุนแรง มิฉะนั้น เจ้าหน้าที่จะกลายเป็นแพะรับบาปทันที การปราบปรามใดๆ จากเจ้าหน้าที่ย่อมกลายเป็นเงื่อนไขอย่างดีให้กลุ่มติดอาวุธใช้เป็นข้ออ้างต่อต้านรัฐ และคัดเลือกสมาชิกใหม่ ในแง่นี้ ความเชื่อที่ว่ารัฐเป็นองค์กรผูกขาดการใช้ความรุนแรงละเลย*ศักยภาพ*ในการเรียนรู้ของรัฐ ดังที่อภิปรายไว้ข้างต้นว่ารัฐประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลต่างๆ ซึ่งเข้าใจปัญหา และให้ความสำคัญต่อแนวทางการแก้ปัญหาต่างกัน แม้ความเป็นรัฐอาจมีแก่นแกนแต่ไม่ได้หมายความว่าเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ประเด็นนี้สอดคล้องกับฐานทางทฤษฎีของงานศึกษางานตำรวจการประท้วงว่า องค์กรตัวแทนรัฐซึ่งผูกขาดการใช้ความรุนแรง อย่างองค์กรตำรวจ อันที่จริงแล้วเต็มไปด้วย*ความทรงจำ* “ประวัติศาสตร์ของปฏิสัมพันธ์ [ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจ] กับผู้ชุมนุมประท้วงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อร่างวิธีการรับมือการประท้วงในปัจจุบัน”[153] ด้วยเหตุนี้ นับแต่โศกนาฏกรรมที่ตากใบ เจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้สลายการชุมนุมด้วยรูปแบบเผชิญหน้าอีกเลย ทั้งที่ตลอดปี 2550 จำนวนการชุมนุมได้เพิ่มขึ้นสูงสุดในประวัติศาสตร์ความรุนแรงระลอกใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้[154] ข้อมูลนี้ตรงกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีว่า หน่วยงานความมั่นคงร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในการเจรจากับชาวบ้าน เมื่อเกิดการชุมนุมย่อยๆ ซึ่งชาวบ้านกล่าวหาว่ารัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ทหาร ละเมิดสิทธิมนุษยชน[155] ความผิดพลาดในอดีตกลายเป็นบทเรียนสำคัญว่าการไม่แยกแยะระหว่างผู้

ชุมนุมด้วยสันติวิธีกับฝ่ายติดอาวุธต่อต้านรัฐ ก่อวิกฤตการณ์ความชอบธรรมอย่างมหาศาลแก่รัฐไทยและส่งผลเสียต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

5) *นโยบายรัฐบาลต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้และบริบทการเมืองแห่งชาติในขณะนั้น*

แนวทางในการแก้ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ของรัฐบาลในขณะนั้นเป็นบริบทใหญ่ที่ล้อมรอบการรับมือการประท้วงกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี สถานการณ์การเมืองขณะนั้นเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านทางอำนาจจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 รวมถึงการตั้งรัฐบาลชั่วคราวในเวลาต่อมาภายใต้การนำของพล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ นโยบายของรัฐบาลอย่างน้อยในช่วงแรกเห็นว่าปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาทางการเมือง ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขจึงต้องเป็นแนวทางการเมือง ทั้งนี้เพื่อเอาชนะจิตใจประชาชนมลายูมุสลิม และลดเงื่อนไขหรือข้ออ้างรองรับปฏิบัติการของกลุ่มต่อต้านรัฐติดอาวุธ[156] แนวทางการเมืองดังกล่าวให้ความสำคัญกับปัญหาความไม่เป็นธรรมในพื้นที่และการปฏิบัติหน้าที่อันมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ ตลอดจนสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรมที่เอื้อให้ชุมชนมลายูมุสลิมอยู่ในสังคมไทยได้[157] การฟื้นคืนศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) เมื่อปลายปี 2549 รวมถึงการเอ่ยขอโทษเหยื่อในโศกนาฏกรรมตากใบเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2549 เป็นตัวอย่างของแนวทางทางการเมืองนี้ ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าในระดับปฏิบัติการ นโยบายดังกล่าวจะถูกปฏิบัติใช้มากน้อยเพียงใด แต่ความมุ่งหมายในการแก้ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยวิถีทางการเมืองกลายเป็นกลไกที่ผลักดันให้เจ้าหน้าที่รัฐรับมือกับผู้ชุมนุมกรณีมัสยิดกลางด้วยรูปแบบไม่เผชิญหน้า ฝ่ายนโยบายในขณะนั้นเห็นว่าการปราบปรามผู้ชุมนุมที่ใช้สันติวิธียิ่งทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง และตอกย้ำประวัติศาสตร์ความโหดร้ายของรัฐไทย ซึ่งยิ่งเพิ่มฐานความชอบธรรมให้แก่กลุ่มติดอาวุธต่อต้านรัฐ แม้เจ้าหน้าที่ทหารระดับสูงยืนยันว่านักศึกษาแกนนำการชุมนุมเป็น *กลุ่มก่อการ* รุ่นที่สอง และว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมการประท้วงถูก *หลอก* มาจากพื้นที่อื่น ทว่าความระแวงเช่นนี้กลับยิ่งทำให้เจ้าหน้าที่ไม่ใช้กำลังสลายการชุมนุม เพราะการใช้กำลังยิ่ง *เข้าทาง* ฝ่ายตรงข้าม การใช้สันติวิธีของรัฐต่อผู้ชุมนุมในกรณีนี้จึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ต่อต้านกลุ่มก่อความไม่สงบ กล่าวให้ถึงที่สุดคือ รัฐบาลและกองทัพในขณะนั้นใช้สันติวิธีในฐานะกลไกการต่อสู้เพื่อชิงไหวชิงพริบกับฝ่ายที่ใช้ปฏิบัติการสันติวิธีก่อน (ในที่นี้คือผู้ชุมนุม) ซึ่งตนเห็นว่าเกี่ยวข้องกับ *กลุ่มก่อความไม่สงบ* การวิเคราะห์ลักษณะนี้ช่วยฉายแสงให้แก่ตรรกะของความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งขับเคลื่อนปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐในการประท้วงบริเวณมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550

<u>บทสรุป</u>

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการค้นคว้าเชิงเอกสาร กอปรกับการผสานกรอบทางทฤษฎีระหว่างงานศึกษาด้านปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงและงานตำรวจการประท้วง ช่วยตอบคำถามนำทางของงานวิจัย 3 ข้อ ดังนี้

เหตุใดการชุมนุมประท้วงด้วยสันติวิธี และการรับมือประท้วงของเจ้าหน้าที่รัฐบนฐานการเจรจา จึงเป็นไปได้ ท่ามกลางบริบทความขัดแย้งถึงตายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย? อะไรคือปัจจัย?

ปัจจัยที่ก่อร่างปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐในกรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลางเมื่อกลางปี 2550 ได้แก่; 1) ปฏิบัติการสันติวิธีจากผู้ชุมนุม; 2) รัฐรับมือผู้ชุมนุมด้วยมาตรการไม่เผชิญหน้า ซึ่งถือเป็นสันติวิธีจากรัฐรูปแบบหนึ่ง; 3) การใช้มัสยิดเป็นสถานที่และพื้นที่ในการชุมนุม; 4) บทเรียนจากอดีต; และ 5) นโยบายรัฐบาลและบริบททางการเมืองระดับชาติในขณะนั้น ด้วยปัจจัยเหล่านี้ ปฏิบัติการสันติวิธีจากผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่เป้าหมายทางการเมืองของตน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือ *ต่อสู้* เพื่อชิงไหวชิงพริบระหว่างตัวแทนคู่กรณีในความขัดแย้ง ในที่นี้คือ ผู้ชุมนุมชาวมลายูมุสลิม และเจ้าหน้าที่รัฐไทย ดังนั้น *ชัยชนะ* อันเป็นผลจากการใช้สันติวิธีในการต่อสู้ได้แก่ ความชอบธรรมของคู่กรณีในสายตาสาธารณชน มิใช่จำนวนศพหรือความสูญเสียของฝ่ายตรงข้าม

การประท้วงบริเวณมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550 มีลักษณะพิเศษอะไรบ้าง? ผู้ชุมนุมมีการจัดการอย่างไร? ต่างจากการประท้วงก่อนหน้านี้อย่างไร? รัฐมีวิธีการรับมืออย่างไร? ต่างจากก่อนหน้านี้อย่างไร?

การชุมนุมบริเวณมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีถือเป็นประวัติศาสตร์หน้าสำคัญของปฏิบัติการสันติวิธีโดยชนกลุ่มน้อยชาวมลายูมุสลิม ท่ามกลางความรับรู้ทั่วไปว่ามีเพียงขบวนการต่อต้านรัฐติดอาวุธเท่านั้นที่เป็นตัวแทนชาวมลายูมุสลิมในการต่อต้านขัดขืนรัฐไทย ประวัติศาสตร์ปฏิบัติการสันติวิธีโดยสังเขปในช่วงต้นของส่วนที่ 2 แสดงให้เห็นว่าปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงคือความจริงอีกด้านของความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทว่า การชุมนุมกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีปี 2550 โดดเด่นกว่าครั้งใดๆ ก่อนหน้านี้ ผู้ชุมนุมมีการจัดการอย่างดี มีวินัย และปรากฏแกนนำการชุมนุมที่ชัดเจน ด้วยเหตุนี้ การชุมนุมซึ่งมีผู้เข้าร่วมเรือนพันเหยียบหมื่นจึงไม่แปรผันเป็นการจลาจล หรือมีจุดจบคล้ายเหตุการณ์ตากใบเมื่อปี 2547 ปฏิกริยาของรัฐต่อการชุมนุมยังต่างไปจากอดีต รัฐพยายามหลีกเลี่ยงมาตรการเผชิญหน้า และใช้รูปแบบงานตำรวจการประท้วงบนฐานการเจรจา รัฐเห็นว่ามาตรการปราบปรามใดๆ ต่อผู้ชุมนุมที่ยึดมั่นในปฏิบัติการสันติวิธียิ่ง *เข้าทาง* ฝ่ายติดอาวุธต่อต้านรัฐ ดังนั้น *เมื่อผู้ชุมนุมสันติวิธีมา รัฐก็สันติวิธีกลับ* การรับมือผู้ชุมนุมเช่นนี้

ทำให้บทบาทของรัฐในการประท้วง ณ มัสยิดกลางเมื่อปี 2550 ต่างจากการประท้วงในลักษณะคล้ายกันเมื่อปี 2518

กรอบทางทฤษฎีเกี่ยวกับปฏิบัติการสันติวิธีและงานตำรวจการชุมนุมที่มีอยู่ใช้อธิบายกรณีศึกษาได้อย่างไร? กรณีศึกษาเพิ่มเติม หรือสร้างความเข็มแข็งให้แก่กรอบทางทฤษฎีดังกล่าวได้อย่างไร?

งานศึกษาปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงช่วยเผยให้เห็นกลไกอำนาจและการเมืองเรื่องความชอบธรรม ขณะที่ประการแรกชี้ว่าอำนาจมีลักษณะกระจายและเป็นพลวัตร ประการหลังแสดงให้เห็นพลังของปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงในฐานะวิธีการเพื่อขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิธีการไม่ใช้ความรุนแรงช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่เป้าหมายของผู้ใช้ และโน้มน้าวให้สาธารณชนหรือกลุ่มต่างๆ ที่สนับสนุนฝ่ายตรงข้ามเปลี่ยนมาสนับสนุนนักปฏิบัติการสันติวิธี ในทางกลับกัน วิธีการรุนแรงลดความชอบธรรมของเป้าหมายของผู้ใช้ การคร่าชีวิตและการโจมตีด้วยกำลังรูปแบบต่างๆ ยิ่งทำให้ฝ่ายตรงข้ามทรงพลังในการขัดขืนมากกว่ายอมรับข้อเรียกร้องทางการเมืองของผู้ใช้ความรุนแรง ด้วยเหตุนี้ เมื่อปฏิบัติการสันติวิธีถูกใช้โดยคู่กรณีแต่ละฝ่าย การต่อสู้จึงมิได้วัดจากการสังหารชีวิตศัตรู แต่จากการช่วงชิงความชอบธรรม ในแง่นี้ งานศึกษาการจัดการการชุมนุมช่วยเสริมให้เห็นว่าในการรับมือผู้ชุมนุม รัฐเล็งเห็นการเมืองเรื่องความชอบธรรมเพียงไร และรูปแบบการรับมือผู้ชุมนุมมิได้มีเพียงการปราบปรามเท่านั้น หากแต่มาตรการไม่เผชิญหน้าและการเจรจา เป็นปฏิบัติการสันติวิธีจากรัฐรูปแบบหนึ่งในการตอบกลับผู้ชุมนุมซึ่งใช้สันติวิธี เมื่อผสานกรอบความคิดว่าด้วยปฏิบัติการสันติวิธีเข้ากับงานตำรวจการประท้วง ตรรกะความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรงจึงกระจ่างขึ้น ตรรกะเช่นนี้เป็นกลไกสำคัญซึ่งขับเคลื่อนปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐในกรณีศึกษา ยิ่งไปกว่านั้น กรณีศึกษายังเผยให้เห็นว่าตรรกะความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรงทำงานได้ผล แม้ในบริบทความขัดแย้งถึงตาย อย่างกรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

เชิงอรรถท้ายบท

[1] รายงานวิจัยชิ้นนี้ดัดแปลงมาจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทหัวข้อ “Policing Protest in Ethnic Minority Conflict: A Case of Thai State Agents’ Policing of the 2007 Pattani Protest” ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาในขณะนั้นคือ Dr. Martin Weber รวมถึงดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ สำหรับคำปรึกษา กำลังใจ และแรงบัลดาลใจ ตลอดจนอาจารย์ประจักษ์ ก้องกีรติ ที่ช่วยขัดเกลาทิศทางของรายงานวิจัยในขณะนั้นให้แหลมคมมากขึ้น รวมถึงอ่านร่างสุดท้ายในขณะนั้นให้ และขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านที่กรุณาสละเวลา รวมถึงนักวิชาการและคนทำงานภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้สำหรับความช่วยเหลือด้านเอกสาร และติดต่อบุคคลต่างๆ ให้ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ ความผิดพลาดประการใดในรายงานชิ้นนี้เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว.

[2] ดูตัวอย่างใน Georg Søresen, “Utopianism in Peace Research: The Gandhian Heritage,” *Journal of Peace Research.* Vol. 29 (1992), pp. 135-44; Peter Gelderloos, *How Nonviolence Protects the State.* (Boston, MA: South End Press, 2007) คำว่า *สันติวิธี* ที่เรียกใช้ในสังคมไทยมีความหมายเท่ากับ nonviolent action หรือแปลให้ตรงตัวกว่าคือ *ปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง* ส่วนคำแปลที่ตรงตัวของ *สันติวิธี* คือ peaceful means แม้ว่าในทางมโนทัศน์ peaceful means ต่างจาก nonviolent action อย่างหลังไม่จำเป็นต้องมีลักษณะ *สันติ* หรือช่วยให้ผู้คนปรองดองกันแต่อย่างใด กระนั้นก็ดี เนื่องด้วยความแพร่หลายของคำในสังคมไทย ผู้เขียนใช้คำว่า *สันติวิธี* หรือ *ปฏิบัติการสันติวิธี* ในความหมายของ *ปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง* ตลอดรายงานวิจัยชิ้นนี้.

[3] ชิดชนก ราฮิมมูลา, "ระดับการเรียนรู้และเข้าใจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ และฝ่ายกองกำลัง ในพื้นที่จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส (คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 187/2546)," รายงานวิจัยเพื่อนำเสนอต่อคณะอนุกรรมการการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.), 2549).

[4] ดูความเห็นจากผู้ชุมนุมกรณีมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เมื่อกลางปี 2550 ในเชิงอรรถที่ 75.

[5] Duncan McCargo, "The Politics of Buddhist Identity in Thailand's Deep South: the Demise of Civil Religion?," *Journal of Southeast Asian Studies*. Vol. 40 No.1 (2009), pp .11-32.

[6] ดูข้อยกเว้นใน อารงค์ สุทธาศาสน์, *ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้* (กรุงเทพ: พิทักษ์ประชา, 2519); เลิศชาย ศิริชัย, "ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของประชาชนในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากความรุนแรงสู่สันติวิธี," ใน อุทัย ดุลยเกษม และ เลิศชาย ศิริชัย (บก.) *ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้งกรณีวิกฤติการณ์ชายแดนภาคใต้*. (กรุงเทพฯ: บริษัท เอดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 81-116; Chaiwat Satha-Anand, "The Nonviolent Crescent: Eight These on Muslim Nonviolent Action," in A. Said, N. Funk and S. A. Sadayifci (eds.) *Peace and Conflict Resolution in Islam: Precept and* Practice. (New York: University Press of America, 2001), pp. 195-211; Chaiwat Satha-Anand, "Praying in the Rain: the Politics of Engaged Muslims in Anti-War Protest," *Global Change, Peace, and Security*. Vol. 16 No. 2 (2004), pp. 151-67.

[7] Chaiwat Satha-Anand, "Teaching Nonviolence to the States," in Majid Tehranian (ed.) *Asian Peace: Security and Governance in the Asia Pacific Region*. (London and New York: I.B.Taurus Publishers, 1999), pp. 168-96.

[8] Robert K. Yin, *Case Study Research: Designs and Methods,* 3rd edition. (London: SAGE publications, 2003), pp. 40-2.

[9] Douglas Ezzy, *Qualitative Analysis: Practice and Innovation.* (NSW, Australia: Allen & Unwin, 2002), pp. 14.

[10] บุคคลซึ่งให้สัมภาษณ์เรียกตนเองว่าเป็น *คนกลาง* ในการเจรจาระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ชุมนุม ในรายงานวิจัยฉบับนี้ ผู้เขียนอ้างถึงบุคคลเหล่านี้ว่าเป็น *คนกลาง* ในความหมายของฝ่ายที่สาม มากกว่ามีนัยของความเป็นกลาง ตลอดรายวิจัย ผู้เขียนอ้างนามสมมุติของผู้นำการชุมนุมและนักศึกษาที่เข้าร่วม ด้วยเหตุผลเรื่องความปลอดภัย.

[11] ดูเพิ่มเติมใน A.Teeuw and D. K. Wyatt, *Hikayat Patani: The Story of Pattani.* (The Hague: Martinuc Nijhoff, 1970); Surin Pitsuwan, *Malay and Malay Nationalism: a case study of the Malay-Muslim of Southern Thailand.* (Bangkok: Thai Kadi Research Institute, 1985); Chaiwat Satha-Anand, *Islam and Violence*. (Tempa, Florida: The Department of Religious Studies, University of South Florida, 1986); ชัยอนันท์ สมุทวณิช, *100 ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการ: วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง*. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535); Thongchai Winichakul, *Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation*. (Honolulu: University of Hawai'I Press, 1994); มารค ตามไท และสมเกียรติ บุญชู, "นโยบายมั่นคงแห่งชาติจังหวัดชายแดนภาคใต้เปรียบเทียบในรอบ 30 ปี," ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บก.) *แผ่นดินจินตนาการ*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2551), หน้า 53-105

[12] คณะกรรมการวิสามัญ วุฒิสภา, รายงานการพิจารณาของคณะกรรมาธิการวิสามัญศึกษาปัญหา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา และสตูล (กรุงเทพฯ: วุฒิสภา), หน้า 14-5, อ้างใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง": ปัตตานีในรอบกึ่งทศวรรษ*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), หน้า 86.

[13] เช่น ช่วงปี 2446 ถึง 2456 รายาต่างๆ ของปตานีปฏิเสธอำนาจการปกครองของสยาม โดยสั่งไม่ให้ผู้อยู่ใต้การปกครองของตนเข้าร่วมประชุมหรือทำงานร่วมกับข้าราชการสยาม (จดหมายจากกรมพระยาดำรงราชานุภาพถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ, 12 มีนาคม 2445, อ้างใน Surin Pitsuwan, *Malay and Malay Nationalism: a case study of the Malay-Muslim of Southern Thailand*, pp. 52.) นอกจากนี้ เจ้าเมืองสายบุรี ได้รวบรวมรายชื่อผู้นำศาสนาเพื่อคว่ำบาตรการจัดตั้งศาลศาสนาโดยฝ่ายรัฐไทย (Salleh M. "Kelantan in Transition: 1890-1910," in William Roff (ed.) *Kelantan Religion Society and Politics in a Malay State.* (Kaula Lumpur: Oxford University Press, 1974), อ้างใน *ibid.,* pp. 54.) ส่วนที่รามันห์ ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำศาสนาท้องถิ่นได้พร้อมใจกันลาออกเพื่อต่อต้านระบบราชการไทย จนกระทั่งฝ่ายรัฐไทยต้องใช้กำลังและการติดสินบนเข้าบังคับ ผู้นำศาสนาจำนวนมากยังชักชวนให้ผู้คนเลิกจ่ายภาษีให้รัฐบาลไทย โดยอ้างอิงหลักการศาสนาที่ว่า "การสนับสนุนระบอบการปกครองที่ไม่ใช่อิสลามเป็นสิ่งต้องห้าม" (กรมการปกครอง, "ประเด็นเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้," กรุงเทพฯ, 2510, อ้างใน *ibid.*, pp. 65).

[14] *Ibid.,* pp. 158-61.

[15] อารงค์ สุทธาศาสน์, *ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. (กรุงเทพ: พิทักษ์ประชา, 2519) งานชิ้นนี้ของอารงค์ถูกอ้างอิงโดยงานวิชาการเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวนมาก โดยเห็นว่าการชุมนุมประท้วงเมื่อปี 2518-9 เป็นจุดหักเหสำคัญที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องสนใจแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างทันควัน ดู Clive J. Christie, *A Modern History of Southeast Asia: Decolonization, Nationalism and Separatism*. (London and New York: I.B. Tauris Publishers, 1996), pp. 18;อิมรอน มะลูลีม, *วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้*. (กรุงเทพฯ: อิสลามิคอะเคเดมี, 2538), หน้า 102.

[16] อารงค์ สุทธาศาสน์, *ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้*, หน้า 51-67.

[17] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง": ปัตตานีในรอบกึ่งทศวรรษ*, หน้า 119.

[18] อารงค์ สุทธาศาสน์, *ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้*, หน้า 46. ดูเพิ่มเติมใน อ. บางนรา, *ปัตตานี อดีต-ปัจจุบัน*. (กรุงเทพฯ: ชมรมแสงเทียน, 2519); Chaiwat Satha-Anand, "The Nonviolent Crescent: Eight These on Muslim Nonviolent Action."

[19] ดู Chaiwat Satha-Anand, *The Life of This World: Negotiated Muslim Lives in Thai Society*. (Singapore: Marshall Cavendish, 2005), pp. 60-99.

[20] Chaiwat Satha-Anand, "Praying in the Rain: the Politics of Engaged Muslims in Anti-War Protest."

[21] ดูเพิ่มเติมใน กิตติ รัตนฉายา, *เปิดโปงจุดไฟใต้ ตั้งรัฐปัตตานี*. (กรุงเทพฯ: ส.พิจิตรการพิมพ์, 2547); คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.); *รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ: เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์*. (กรุงเทพ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2549), หน้า 9-38; Human Rights Watch, "No One is Safe: Insurgent Violence against Civilians in Thailand's Southern Border Provinces," August 19, 2007, available at http://hrw.org/reports/2007/ thailand0807/, accessed on September 6, 2007.

[22] วันที่ 25 ตุลาคมปี 2547 ชาวมลายูมุสลิมราว 3,000 คน รวมตัวกันหน้าสถานีตำรวจภูธรอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เพื่อเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ปล่อยตัวชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) เชื้อสายมลายูมุสลิม จำนวน 6 คน ซึ่งถูกจับก่อนหน้านี้ด้วยข้อหาลักลอบส่งมอบอาวุธปืนที่ทางการให้ชรบ. ให้แก่กลุ่มก่อความไม่สงบ เมื่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงเริ่มรู้สึกว่าไม่อาจควบคุมผู้ชุมนุมได้ ขณะที่เจ้าหน้าฝ่ายปกครองล้มเหลวในการตอบสนองข้อเรียกร้องของผู้ชุมนุมให้ปล่อยชรบ. ทั้ง 6 คน จึงสลายการชุมนุมโดยเริ่มจากฉีดน้ำ แก๊สน้ำตา และยิงปืนขึ้นฟ้า (birdshot) ด้วยวิธีการหลัง ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ยิงเข้าใส่ผู้ชุมนุมอันส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตทันที 6 คน กระนั้นเหตุการณ์ที่ทำให้การสลายการชุมนุมตากใบกลายเป็นประวัติศาสตร์ คือ การเสียชีวิตของผู้ชุมนุมอีก 78 คน ซึ่งถูกควบคุมตัว (ร่วมกับผู้ชุมนุมคนอื่นๆ อีก 1,370 คน) ไปยังค่ายอิงคยุทธบริหาร จังหวัดปัตตานี จำนวนรถบรรทุกที่ไม่เพียงพอ กอปรกับผู้ถูกควบคุมตัวขาดน้ำและอาหารเนื่องจากอยู่ในช่วงถือศีลอด อีกทั้งยังมีรายงานว่าทหารพรานซึ่งรับผิดชอบการขนส่งทำร้ายผู้ชุมนุมระหว่างทาง ส่งผลให้ผู้ชุมนุมทั้ง 78 คนเสียชีวิต ดูเพิ่มเติมใน คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, *รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ: เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์*, หน้า 45; นารี เจริญผลพิริยะ และ จันจิรา สมบัติพูนศิริ (บก.) *ตากใบในอากาศ: ความทรงจำที่ปลิดปลิวจากความรับรู้*. (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550); International Crisis Group (ICG), "Southern Thailand: the Problems with Paramilitaries," 23 October, *Asia Report* No. 140, 2007, available at www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id= 5132, accessed on January 14, 2008, pp. 6.

[23] มัทนี จือนารา และ จันจิรา สมบัติพูนศิริ, "25 ตุลา: ความทรงจำไม่เจือจาง," ใน นารี เจริญผลพิริยะ และ จันจิรา สมบัติพูนศิริ (บก.) *ตากใบในอากาศ: ความทรงจำที่ปลิดปลิวจากความรับรู้*, หน้า 68.

[24] คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, *รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ: เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์*, หน้า 45. และดูเพิ่มเติมใน ปรางทิพย์ ดาวเรือง, "มาเลเซียมองปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้," รายงานวิจัย. (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ).

[25] ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี, "40 เดือนแห่งความรุนแรง: สุดปลายขอบของการใช้เหตุผลและสมานฉันท์," 4 มิถุนายน 2550, สืบค้นจาก http://www.deepsouthwatch .org/matcharticle.php?id=16. เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2551.

[26] ศูนย์ปฏิบัติการกระทรวงมหาดไทย, สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, "สถิติภาพรวมสถานการณ์ตั้งแต่เดือนมกราคม – วันที่ 11 มิถุนายน 2550."

[27] อย่างไรก็ดี นักวิจัยไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลจากกระทรวงมหาดไทยในช่วงครึ่งปีหลังของปี 2550 ได้ แต่คาดว่าตัวเลขไม่น่าจะต่างจากของโครงการสันติอาสาสักขีพยานมากนัก เพราะสถิติที่ได้มาเป็นเพียงช่วงครึ่งปีแรกเท่านั้น.

[28] สันติอาสาสักขีพยาน, *สันติอาสาสักขีพยาน "เสียงกระซิบจากความเงียบ."* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552), หน้า 11. โครงการอาสาสมัครสันติอาสาสักขีพยานชี้ว่าการชุมนุมเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2551 เกือบเป็นครั้งสุดท้ายของระลอกการชุมนุมตั้งแต่ปี 2550 เพราะยุทธการ "แยกปลาออกจากน้ำ"

ที่เน้นการปิดล้อมหมู่บ้านต้องสงสัย โดยสนธิกำลังเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ ทหารพราน และอาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) จำนวน 100 ถึง 300 นาย เพื่อตรวจค้น และกวาดจับทั้งผู้ต้องสงสัยว่าเป็นคนร้ายและ *แนวร่วม* ซึ่งโดยมากคือการจับชายฉกรรจ์ทั้งหมู่บ้าน สำหรับชาวบ้านมลายูมุสลิมยุทธการนี้คือการจับเหมารวมแล้วปล่อยทีหลัง.

[29] เช่น เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2549 ชาวบ้านอำเภอธารโต จังหวัดยะลา แห่ศพผู้ที่ถูกเจ้าหน้าที่รัฐยิงเสียชีวิต การประท้วงดำเนินเป็นเวลา 2 วันและยุติลงเมื่อฝั่งรัฐเสนอให้ตั้งคณะกรรมการ 3 ฝ่าย (นายอำเภอ ตำรวจ และประชาชน) เพื่อสอบสวนข้อเท็จจริงต่อไป (*คม ชัด ลึก*, "ชาวบ้าน 300 ล้อมอำเภอธารโต-ทุบรถ แห่ศพประท้วง! กล่าวหาเจ้าหน้าที่ครม.ตั้ง "เขตพิเศษ," 26 พฤศจิกายน 2549.) การประท้วงเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2550 คล่ีคลายคล้ายกัน ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี (ในขณะนั้น) สัญญาจะสอบสวนและลงโทษผู้กระทำความผิดในกรณีเจ้าหน้าที่ทหารยิงใส่วัยรุ่นมลายูมุสลิมจนเสียชีวิตจำนวน 3 คน ขณะลาดตระเวนในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี นอกจากนี้ยังมอบเงินช่วยเหลือเยียวยาแก่เหยื่อ (*Associated Press,* "Muslim villagers protest slaying of youths by army in southern Thailand," April 14 2007.") รวมถึงเมื่อวันที่ 23 มกราคม 2551 ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาเจรจาให้ชาวบ้านมลายูมุสลิมกว่า 200 คน ซึ่งเดินขบวนแห่ศพในเขตเทศบาลเมืองเบตง จังหวัดยะลา สลายการชุมนุม โดยรับปากว่าจะนำตัวอาสาสมัครโครงการตาสับประรดที่ยิงวัยรุ่นชายเสียชีวิตก่อนหน้านี้มาดำเนินคดี (*สถาบันข่าวอิศรา*, "พี่น้องไทยมลายูในอำเภอเบตงเดินแห่ศพปิดถนน ประท้วงเหตุอาสาสมัครยิงวัยรุ่นมลายูจนเสียชีวิต," 23 มกราคม 2551, สืบค้นจาก http://www.isranews.org/cms/ index2.php?option=comcontent &do_pdf =1&id=3107, เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2551.).

[30] International Crisis Group (ICG), "Southern Thailand: the Problems with Paramilitaries," pp. 21.

[31] รายงาน "ม็อบผู้หญิงมุสลิม เธอถูกกดขี่หรือถูกจัดตั้ง" ระบุว่าช่วงเวลาตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 ถึงกุมภาพันธ์ 2550 ผู้หญิงและเด็กเป็นแกนหลักในการประท้วงที่จังหวัดยะลาถึง 12 ครั้ง ปัตตานี 7 ครั้ง นราธิวาส 4 ครั้ง และสงขลา 3 ครั้ง ระหว่างเดือนธันวาคม 2549 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2550 ผู้หญิงและเด็กมีส่วนสำคัญในการชุมนุมถึง 15 ครั้ง หรือร้อยละ 58 ของเหตุการณ์ทั้งหมด ดู *ดีพเซาท์บุ๊คกาซีน* (Deep South Bookazine), "ม็อบผู้หญิงมุสลิม เธอถูกกดขี่หรือถูกจัดตั้ง," ฉบับที่ 1 (2550), หน้า 52-9.

[32] เครือข่ายดังกล่าวประกอบด้วยกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาต่างๆ เช่น สมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง, กลุ่มนักกิจกรรมรามคำแหงเพื่อสังคม, เครือข่ายประชาชนจังหวัดชายแดนใต้, ศูนย์ประสานงานเครือข่ายนักศึกษาและประชาชน, เครือข่ายนิสิตนักศึกษาไทยมุสลิม, องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (มอ.) วิทยาเขตปัตตานี, และเครือข่ายนักศึกษาเพื่อสันติภาพ (*มติชน,* "ยึดมัสยิด," 1 มิถุนายน 2550, หน้า 5.) ในสื่อฯ และเอกสารจากผู้ชุมนุมและทางการ ชื่อเครือข่ายปรากฏว่าไม่ตรงกัน เช่น หนังสือพิมพ์บางฉบับ เรียกว่า "เครือข่ายนักศึกษาเพื่อพิทักษ์ประชาชน" ขณะที่บันทึกจากนักการเมืองที่ลงไปสังเกตการณ์อ้างถึงกลุ่มนักศึกษาว่าเป็น "ศูนย์ประสานงานเครือข่ายพิทักษ์ประชาชน" (นิรามาน สุไลมาน, "รายงานการชุมนุมประท้วงในมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี," คณะกรรมาธิการวิสามัญเพื่อสอบสวนและศึกษาสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, มิถุนายน 2550.) ขณะที่บทความจากสื่อฯ ท้องถิ่นอ้างชื่อว่า "เครือข่ายนิสิตนักศึกษาเพื่อพิทักษ์ประชาชน" (*นิตยสารทัมปง*, "บันทึกเส้นทางม็อบมัสยิดกลางปัตตานี," ฉบับที่ 2, 2550, หน้า 10.).

[33] เครือข่ายนักศึกษาพิทักษ์ประชาชน, "ข้อเรียกร้อง 10 ประการ."

[34] ช่วงเย็นของวันที่ 22 พฤษภาคม 2550 เกิดเหตุยิงชาวมลายูมุสลิม ที่หมู่ 3 ตำบลปะแต อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ทำให้มีผู้เสียชีวิต 4 คน ทั้งหมดเป็นสมาชิกครอบครัวเจ๊ะเล๊าะ (ประกอบไปด้วย บิดา ลูกสาว และหลานชายอีก 2 คน) รายงานของกลุ่มเพื่อนครอบครัวผู้เสียชีวิตระบุว่า "คนร้ายได้กระจายกำลังไปตามบ้านที่ก่อเหตุ โดยอยู่ใต้ถุนบ้านนายมะอูเซ็งจำนวนหนึ่ง และได้ขึ้นไปบนบ้าน 2 คน หลังจากกราดยิงใส่บ้านนายมะอูเซ็ง... คนร้ายจำนวนหนึ่งได้เผาบ้านที่อยู่ข้างๆ จำนวน 2 หลัง" ส่วนกรณีข่มขืนนางสาวนูรฮายาตี ผู้รอดชีวิตซึ่งเป็นน้องสาวได้เห็นเหตุการณ์เนื่องจากหลบซ่อนตัวอยู่บนบ้าน เล่าว่า "ก่อนที่ [นางสาวนูรฮายาตี] จะเสียชีวิต... 2 คนร้ายที่ขึ้นมาบนบ้านได้ถอดกางเกงและผ้าถุงของนูรฮายาตี เพื่อลงมือข่มขืน... เสร็จแล้วจึงลงมือฆ่า ด้วยการใช้ด้ามปืนทุบตีบริเวณเข่าทั้ง 2 ข้าง ใช้มีดดรีดที่หน้าท้อง และบีบคอ (หักคอ) จนเสียชีวิต..." หลังจากเหตุการณ์ (เวลาประมาณ 22 นาฬิกา) ชาวบ้านจากหมู่บ้านบาซาตีกอ ซึ่งน้องสาวของเหยื่อได้หนีไปหลบซ่อน ได้นำศพผู้เสียชีวิตจากหมู่บ้านซาลาแป (หมู่ 3) มายังหมู่บ้านของตน จากคำบอกเล่าของผู้รอดชีวิต ศพของนางนูรฮายาตีอยู่ในสภาพเปลือย เมื่อถามว่าผู้ลงมือแต่งตัวอย่างไร เธอตอบว่า "ใส่ชุดสีเขียว... รองเท้าบู๊ท... สวมหมวกลักษณะคล้ายไหมพรมปิดหน้า..." (กลุ่มเพื่อครอบครัวผู้เสียชีวิต, "ข้อมูลเยี่ยมบ้าน กรณีปะแต.") อย่างไรก็ดีเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน ผลจากการชันสูตรศพโดยโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช จังหวัดยะลา ยืนยันว่านางสาวนูรยาฮาตี ไม่ได้ถูกข่มขืน และเสียชีวิตจากการถูกยิง กระนั้น แกนนำการชุมนุมยืนยันว่าศพของนางสาวนูรยาฮาตีไม่ได้รับการชันสูตรแต่อย่างใด (แม้ว่าแกนนำการชุมนุมจะให้ข้อมูลต่างจากกลุ่มเพื่อนครอบครัวผู้เสียชีวิตว่า เหยื่อซึ่งรอดจากเหตุการณ์ดังกล่าวจนมาบอกเล่าเรื่องราวแก่คนในชุมชนคือ *แม่* ไม่ใช่น้องสาว ดู รอมฎอน ปันจอร์, "เปิดใจแกนนำนักศึกษาในภารกิจ "ยึดมัสยิดกลางปัตตานี," *นิตยสารทัมปง*, "บันทึกเส้นทางม็อบมัสยิดกลางปัตตานี,"หน้า 12.) ดังนั้น ผู้ชุมนุมจึงยังคงเชื่อว่านางสาวนูรยาฮาตีถูกข่มขืนก่อนเสียชีวิต (สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก. และข., 20 มกราคม 2551.) ดู *มติชน,* "ยึดมัสยิด," หน้า 5; *Bangkok Post,* "Slain women not raped, hospital says," June 4 2007, pp. 2; ดูเพิ่มเติมใน International Crisis Group (ICG), "Southern Thailand: the Problems with Paramilitaries," pp. 10-3.

[35] เช่น คืนวันที่ 31 พฤษภาคม 2550 เกิดเหตุยิงหมู่ชาวบ้านมลายูมุสลิม 5 ศพในตำบลจะแหน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา (*เดลินิวส์*, "สถานการณ์วิกฤติ: ทหารพลีชีพ," 2 มิถุนายน 2550, หน้า 10) รวมถึง หนึ่งในเหตุการณ์สะเทือนขวัญซึ่งเป็นที่โจทย์จันท์ในหมู่ชาวบ้านมลายูมุสลิม คือการยิงถล่มปอเนาะบูเก็ตควนหรัน ที่ตำบลเปียน อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2550 ซึ่งกลายเป็นชนวนการประท้วงของชาวบ้านประมาณ 500 คน ขณะเดียวกันมีข่าวลือว่าปฏิบัติการดังกล่าวเป็น

ฝีมือทหารพราน อย่างไรก็ดี ในรายงานของ International Crisis Group ระบุว่าอาจมีกองกำลังจัดตั้งโดยชาวพุทธ หรือสมาชิกกลุ่ม*รวมไทย*เกี่ยวข้อง (International Crisis Group (ICG), "Southern Thailand: the Problems with Paramilitaries," pp. 22. ที่น่าสังเกตคือ เครือข่ายนักศึกษาเพื่อพิทักษ์ประชาชน ซึ่งเป็นแกนนำในการชุมนุมประท้วง ไม่ได้รวบรวมเหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นกับชาวไทยพุทธในพื้นที่เลย ทั้งที่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน เกิดเหตุระเบิดและลอบยิงชาวไทยพุทธในละแวกเดียวกับที่เกิดเหตุกับชาวมลายูมุสลิม เช่น เหตุระเบิดที่ตลาดในอำเภอสะบ้าย้อย เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม ซึ่งคร่าชีวิตผู้บริสุทธิ์จำนวน 4 คน และมีผู้บาดเจ็บถึง 26 คน (*Ibid.*, pp. 23-4).

[36] เครือข่ายนักศึกษาพิทักษ์ประชาชน, "สรุปเหตุการณ์ที่ทางเครือข่ายนักศึกษาเพื่อพิทักษ์ประชาชนต้องการตรวจสอบข้อเท็จจริง."

[37] รอมฎอน ปันจอร์, "เปิดใจแกนนำนักศึกษาในภารกิจ "ยึดมัสยิดกลางปัตตานี," หน้า 12.

[38] *เดลินิวส์*, "สถานการณ์วิกฤติ: ทหารพลีชีพ," หน้า 9.

[39] *คม ชัด ลึก*, "ม็อบย่อยผุดทั่วถนนปัตตานี ผู้ว่านำเจรจา หวั่นบานปลาย," 2 มิถุนายน 2550, หน้า 10; *คม ชัด ลึก*, "ศึกบิ๊มบันนังสตา เยาวชนเจ็บ 20 ราย ตาย 3 ราย," 3 มิถุนายน 2550, หน้า 5.

[40] *ข่าวสด*, "วิเคราะห์ม็อบมัสยิกลาง," 18 มิถุนายน 2550, หน้า 10.

[41] *ไทยรัฐ*, "โจรใต้ฆ่า," หน้า 19.

[42] *Bangkok Post*, "City students joined protest at mosque," June 2, 2007, pp. 2.

[43] *มติชน*, "ยึดมัสยิด," 1 มิถุนายน 2550, หน้า 5.

[44] *ไทยรัฐ*, "โจรใต้ฆ่า," 1 มิถุนายน 2550, หน้า 19; *ไทยรัฐ*, 2 มิถุนายน 2550, "ม็อบมัสยิด," หน้า 7; *ไทยรัฐ*, 5 มิถุนายน 2550, "ถอดหมุด," หน้า10.

[45] นิรามาน สุไลมาน, "รายงานการชุมนุมประท้วงในมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี," *นิตยสารกัมปง*, "บันทึกเส้นทางม็อบมัสยิดกลางปัตตานี," หน้า 10. นายนิรามาน สุไลมาน วิจารณ์การนำเสนอตัวเลขผู้ชุมนุมในสื่อฯ กระแสหลักว่าน้อยเกินกว่าความเป็นจริง และตนเห็น "...บริเวณมัสยิดกลางและอาคารสำนักงานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานีทั้งสองชั้น รวมทั้งอาคารเรียนต่างๆ และเต็นท์ผ้าใบจอดรถ น่าจะมีผู้ชุมนุมไม่ต่ำกว่า 6,000 – 8,000 คน."

[46] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2550.

[47] *นิตยสารกัมปง*, "บันทึกเส้นทางม็อบมัสยิดกลางปัตตานี," หน้า 10.

[48] *คม ชัด ลึก*, "ม็อบย่อยผุดทั่วถนนปัตตานี ผู้ว่านำเจรจา หวั่นบานปลาย," หน้า 10.

[49] *คม ชัด ลึก*, "ศึกบิ๊มบันนังสตา เยาวชนเจ็บ 20 ราย ตาย 3 ราย," หน้า 5.

[50] สื่อฯ จากส่วนกลางอย่าง *คม ชัด ลึก, มติชน,* และ*ไทยรัฐ* รายงานว่ามีผู้ชุมนุมราว 1,000 คน ขณะที่รายของผู้สังเกตการณ์การประท้วงอย่างนายนิรามาน สุไลมาน สมาชิกกรรมการธิการวิสามัญฯ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ระบุว่ามี "ไม่เกิน 400 คน" ซึ่งใกล้เคียงกับตัวเลขในแถลงการณ์ยุติการชุมนุมของผู้ชุมนุมฝั่งมลายูมุสลิม.

[51] *คม ชัด ลึก*, "ศึกบิ๊มบันนังสตา เยาวชนเจ็บ 20 ราย ตาย 3 ราย," หน้า 5; *มติชน* "พุทธ-มุสลิม." 4 มิถุนายน 2550, หน้า 15; *ไทยรัฐ*, "ใต้เผาโรงเรียนอีก," 4 มิถุนายน 2550, หน้า 19; สัมภาษณ์, (อดีต) ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551) อดีตผู้ว่าฯ ระบุว่าเจ้าหน้าที่เป็นผู้ตัดสัญญาณมือถือ ไม่ใช่ผู้ชุมนุมฝ่ายไทยพุทธและมุสลิมในเมืองอ้าง.

[52] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551.

[53] หน่วยเฉพาะกิจ หรือฉก. เป็นลักษณะการบังคับบัญชาการทหารในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา หน่วยฉก. 23 หมายถึงกองกำลังทหารที่มาจากภาคกองทัพภาคที่ 2 ซึ่งปกติประจำการอยู่ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ได้รับมอบหมายให้ดูแลพื้นที่จังหวัดปัตตานี เขตที่ 3.

[54] *มติชน*, "พุทธ-มุสลิม," หน้า 15, *นิตยสารกัมปง*, "บันทึกเส้นทางม็อบมัสยิดกลางปัตตานี," หน้า 10-1.

[55] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551. อย่างไรก็ดี ใบแถลงการณ์ประจำวันที่ 4 มิถุนายน 2550 แกนนำการชุมนุมให้เหตุผลการยุติชุมนุมต่างจากบทสัมภาษณ์ โดยระบุว่าที่ยุติการชุมนุมเพราะ "ไม่ต้องการให้เกิดการปะทะกันระหว่างผู้ชุมนุมชาวมุสลิมกับผู้ชุมนุมชาวพุทธซึ่งอาจจะสร้างความสูญเสียให้เกิดขึ้น [กับ] ทั้งสองฝ่าย" (เครือข่ายนักศึกษาและประชาชน, "แถลงการณ์ประจำวันที่ 4 มิถุนายน 2550.").

[56] ดูตัวอย่างทัศนะว่าด้วยการใช้ข่าวลือเป็นเครื่องมือในการต่อต้านขัดขืนใน James C. Scott, *Domination and the Arts of Resistance*. (New Haven and London: Yale University Press, 1990); Chaiwat Satha-Anand, "A Rumor of Anger: Understanding Muslims' Voices in the Context of Pure War," *The American Journal of Islamic Social Sciences*. Vol. 23 No. 3 (2006), pp. 130-139.

[57] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง": ปัตตานีในรอบกึ่งทศวรรษ*, หน้า 212-48.

[58] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551.

[59] กลุ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2522 โดยมีสมาชิกก่อตั้งจำนวนหนึ่งซึ่งเคยเป็นแกนนำสำคัญในการชุมนุมประท้วงบริเวณศาลากลางจังหวัดและมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีเมื่อปี 2518-9 P.N.Y.S. เป็นกลุ่มกิจกรรมที่รวมนักศึกษาจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เดินทางเข้ามาศึกษาที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยมีจุดประสงค์เพื่อช่วยเหลือด้านการศึกษาและทำกิจกรรมเพื่อบ้านเกิดตน นอกจากสังกัดกลุ่มแล้ว สมาชิกบางคนเป็นแกนนำสำคัญในองค์การบริหารนักศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง หรือสมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ด้วยบทบาทกิจกรรมเพื่อสังคมและบทบาททางการเมืองในมหาวิทยาลัย สมาชิกกลุ่มจำนวนหนึ่งกลายเป็นนักการเมืองตัวแทนจังหวัดชายแดนภาคใต้ในเวลาต่อมา กระนั้นก็ดี P.N.Y.S. ไม่พ้นถูกจับจ้องจากรัฐว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มก่อความไม่สงบในพื้นที่ เช่น เมื่อต้นปี 2550 นายถวัลศักดิ์ แปแนะ นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ถูกตั้งข้อหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุระเบิดในกรุงเทพฯ 9 จุด ทางกลุ่มออกแถลงการณ์ว่าเป็นการเข้าใจผิดเพราะอันที่จริงนายถวัลศักดิ์สังกัดกลุ่ม PNYSS ซึ่งได้รับเงินทุนสนับสนุนจากต่างชาติ (*สถาบันข่าวอิศรา*, "อดีต น.ศ.รามคำแหงจากจว.ชายแดนใต้ PNYS ชี้แจงข่าวไม่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม PYNSS ที่ถูกสงสัยวางระเบิดกทม," 9 กุมภาพันธ์ 2550, สืบค้นจาก http://www.isranews.org/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=1675&Itemid=47, เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2552.) ผู้ให้สัมภาษณ์เองยันยืนว่ารัฐมักเห็นสมาชิกกลุ่มเป็น "นักศึกษาโจร."

[60] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551.

[61] *นิตยสารกัมปง*, "บันทึกเส้นทางม็อบมัสยิดกลางปัตตานี," หน้า 13.

[62] สัมภาษณ์, นักศึกษาที่เข้าร่วมการชุมนุม ง., 2 มกราคม 2551.

[63] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551. สำหรับความเข้าใจของรัฐ นี่อาจเป็น *การจัดตั้ง* แบบหนึ่ง แต่ในทัศนะของนักมานุษยวิทยาอย่าง James C. Scott *การจัดตั้ง* หรือการรวมตัวของชนกลุ่มน้อย*ผู้ถูกกดขี่* ซึ่งอยู่ในบริบททางสังคมที่เครือญาติ (kinship) และชุมชนเป็นศูนย์กลางการสื่อสาร ไม่ต้องมีพิธีรีตอง หรือมีระบบจัดการอย่างเป็นทางการ รวมถึงอาจไม่ต้องนัดแนะ หรือวางแผนล่วงหน้าแต่อย่างใด ดู James C Scott, *Domination and the Arts of Resistance*, pp. 66-7.

[64] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551; ดูความเห็นคล้ายกันนี้ใน บะห์รูน, "สวนทางปืน:ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการชุมนุมที่มัสยิดกลางปัตตานี." *เนชั่นสุดสัปดาห์*, มิถุนายน 2550, หน้า 78-9.

[65] *นิตยสารกัมปง*, "บันทึกเส้นทางม็อบมัสยิดกลางปัตตานี," หน้า 13.

[66] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551.

[67] สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2551.

[68] สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551.

[69] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551.

[70] สัมภาษณ์. ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี, 5 มกราคม 2551.

[71] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551.

[72] นิรามาน สุไลมาน, "รายงานการชุมนุมประท้วงในมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี."

[73] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ข., 20 มกราคม 2551.

[74] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551.

[75] ในมุมมองของนักศึกษาแกนนำการชุมนุม สันติประชาธรรมคือสันติวิธีบนฐานความเป็นธรรม ซึ่ง "ต่างจากสันติวิธีของภาครัฐ [ซึ่ง] คือการสมานฉันท์ที่ให้ชาวบ้านยื่นมือเปล่าๆ ไปจับปลายกระบอกปืน" (สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551).

[76] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., วันที่ 20 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, นักศึกษาที่เข้าร่วมการชุมนุม ค., 2 มกราคม 2551.

[77] นักศึกษาคนเดียวกันให้ข้อมูลว่าผู้เข้าร่วมชุมนุมส่วนใหญ่ไม่ได้เตรียมสัมภาระมาค้างคืนที่มัสยิดกลาง เพราะนักศึกษา "ไม่ได้บอกว่าจะมีการชุมนุม เพราะฉะนั้นวันแรกก็จะมี [ชาวบ้านที่เข้าร่วมชุมนุม] เยอะหน่อย แต่บางคนก็เป็นการบอกข่าวต่อๆ กัน บางคนก็มีเจตนามาชุมนุม คือพาข้าวของมาพร้อมเลย วันแรกเลยมีชาวบ้านที่ต้องกลับบ้าน" ระหว่างที่นักศึกษาเดินนำขบวนไปส่งผู้เข้าร่วมชุมนุมที่ยานพาหนะนั้น มีรายงานว่าเจ้าหน้าที่ที่ดูแลความปลอดภัย โดยเฉพาะทหารพรานหญิงใช้วาจายั่วยุ "ทำให้เกิดการปะทะคารมกับชาวบ้านตลอด" (สัมภาษณ์, แกนนำนักศึกษา ก., 20 มกราคม 2550).

[78] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก. และ ข., 20 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, นักศึกษาที่เข้าร่วมการชุมนุม ง., 2 มกราคม 2551.

[79] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, โซรยา จามจุรี, 6 มกราคม 2551.

[80] นิรามาน สุไลมาน, "รายงานการชุมนุมประท้วงในมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี."

[81] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ข., 20 มกราคม 2551.

[82] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551; *นิตยสารกัมปง*, "บันทึกเส้นทางม็อบมัสยิดกลางปัตตานี," หน้า10.

[83] *นิตยสารกัมปง*, "บันทึกเส้นทางม็อบมัสยิดกลางปัตตานี," หน้า 11. อย่างไรก็ดี ปรากฏว่าหนึ่งในแกนนำการชุมนุม ซึ่งให้สัมภาษณ์กับผู้เขียนถูกจับกุมภายหลังการชุมนุม ขณะกลับไปเยี่ยมบ้านที่จังหวัดนราธิวาส ในช่วงการเฉลิมฉลองหลังการถือศีลอด หรืออารีรายอ นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังยืนยันว่าหลังการชุมนุม ผู้นำศาสนาที่ขึ้นปราศรัยถูกยิงจนเสียชีวิต โดย *กองกำลังไม่ทราบฝ่าย*.

[84] สัมภาษณ์, ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี, 5 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, โซรยา จามจุรี, 6 มกราคม 2551.

[85] เครือข่ายนักศึกษาพิทักษ์ประชาชน, "แถลงการณ์ประจำวันที่ 4 มิถุนายน 2550." ที่น่าสนใจคือ ในแถลงการฉบับนี้ ผู้ชุมนุมเองใช้วาทกรรมเดียวกับรัฐที่ว่าผู้ชุมนุมถูกว่าจ้างหรือถูกจัดตั้ง ในการทำความเข้าใจการชุมนุมของประชาชนฝ่ายไทยพุทธและมุสลิมจากตัวเมืองปัตตานี.

[86] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก., 20 มกราคม 2551.

[87] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ข., 20 มกราคม 2551.

[88] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก.และ ข., 20 มกราคม 2551.

[89] สัมภาษณ์, ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี, 5 มกราคม 2551.

[90] สัมภาษณ์, โซรยา จามจุรี, 6 มกราคม 2551.

[91] สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551.

[92] สัมภาษณ์, (อดีต) รองผู้บังคับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี, 31 มกราคม 2550.

[93] *ไทยรัฐ*, "โจรใต้ฆ่า," หน้า 19; *มติชน*, "ยึดมัสยิด," หน้า 5,

[94] สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, (อดีต) รองผู้บังคับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี, 31 มกราคม 2550; *มุสลิมไทย*, "ม็อบมัสยิดกลางสลายตัวเพราะอะไร," 4 กรกฎาคม 2550, สืบค้นจาก www.muslimthai.com/main/thai/content.php?category=72&id=308&page=content, เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2551.

[95] สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551.

[96] สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2551.

[97] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก และ ข., 20 มกราคม 2551.

[98] สัมภาษณ์, (อดีต) รองผู้บังคับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี, 31 มกราคม 2551.

[99] สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, รองผู้บังคับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี, 31 มกราคม 2551.

[100] สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2551.

[101] ดูตัวอย่างใน Clark McPhail, David Schweingruber and John D. McCarthy, "Policing Protest in the United States: 1960-1995," in D. della Porta and H. Reiter (eds.) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*. (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998), pp.49-69; David Schweingruber, "Mob Sociology and Escalated Force: Sociology's Contribution in Repressive Police Tactics," *The Sociological Quarterly*. Vol. 41 No. 3 (2000), pp. 371-89.

[102] สัมภาษณ์, (อดีต) ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551.

[103] สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, (อดีต) รองผู้บังคับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี, 31 มกราคม 2551.

[104] สัมภาษณ์, ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี, 5 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, โซรยา จามจุรี, 6 มกราคม 2551.

[105] *ข่าวสด*, "วิเคราะห์มือบมัสยิกลาง," หน้า 10.

[106] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ก.และ ข., 20 มกราคม 2551.

[107] กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า, "การแต่งตั้งคณะกรรมการแสวงหาข้อเท็จจริงกรณีที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม," คำสั่งที่ 214/2550.

[108] สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2551.

[109] สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2551.

[110] สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551.

[111] *Ibid*.

[112] สัมภาษณ์, (อดีต) ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551.

[113] สัมภาษณ์, (อดีต) ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี, 5 มกราคม 2551.

[114] สัมภาษณ์, (อดีต) รองผู้บังคับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี, 31 มกราคม 2551; สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551.

[115] สัมภาษณ์, (อดีต) ผบ.ฉก.23 จังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551.

[116] สัมภาษณ์ (อดีต), ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี, 4 มกราคม 2551; สัมภาษณ์ (อดีต) รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี, 6 มกราคม 2551.

[117] สัมภาษณ์ (อดีต), รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี, 6 มกราคม 2551.

[118] อย่างไรก็ดี โครงสร้างใหม่ของศอ.บต. อยู่ภายใต้การกำกับของฝ่ายทหาร หรือกองอำนวยการรักษาความมั่นคงแห่งชาติภายใน (กอ.รมน.) และที่สำคัญคือ กอ.รมน. มีอำนาจอนุมัติงบประมาณแก่ ศอ.บต. หน่วยงานพลเรือนจึงยังคงอยู่ภายใต้กำกับของหน่วยงานทหาร.

[119] International Crisis Group (ICG), "Southern Thailand: The Impact of the Coup." *Asia Report No. 129*. March 15, 2007, pp. 3, available at www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=4697, accessed on 25 January 2008.

[120] สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, "คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 206/2549 เรื่อง นโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้; สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, "คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 207/2549 เรื่อง การบริหารราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้." มาตรการทางการเมืองของพล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ เปลี่ยนเป็นเน้นมาตรการทางทหารมากขึ้นตั้งแต่ช่วงกลางปี 2550 ในเดือนมิถุนายน กองทัพประกาศ "ยุทธศาสตร์พิทักษ์ชายแดนใต้" ซึ่งเน้นปฏิบัติการตรวจค้น ปิดล้อม และกวาดจับ ดูเพิ่มเติมใน ดนัย มู่สา, " นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในสมัย พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์," รายงานวิจัยสนับสนุนโดยและนำเสนอต่อธนาคารโลก (World Bank), 2551.

[121] *คม ชัด ลึก*, "ศึกบิ๊มบันนังสตา เยาวชนเจ็บ 20 ราย ตาย 3 ราย," หน้า 5.

[122] *มติชน, "*22 ศพ,*"* 2 มิถุนายน 2550, หน้า 15.

[123] *มติชน,* "พุทธ-มุสลิม," หน้า 15.

[124] *คม ชัด ลึก*, "ม๊อบย่อยผุดทั่วถนนปัตตานี ผู้ว่านำเจรจา หวั่นบานปลาย," หน้า 10.

[125] *เดลินิวส์,* "สถานการณ์วิกฤติ: ทหารพลีชีพ," หน้า 9.

[126] *ข่าวสด,* "วิเคราะห์ม๊อบมัสยิกลาง," หน้า 10.

[127] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ข., 20 มกราคม 2551.

[128] สัมภาษณ์, นักศึกษาแกนนำการชุมนุม ค., 2 มกราคม 2551.

[129] สัมภาษณ์, นักศึกษาที่เข้าร่วมการชุมนุม ง., 2 มกราคม 2551.

[130] สัมภาษณ์, โชรยา จามจุรี, 6 มกราคม 2551.

[131] สัมภาษณ์, นักศึกษาที่เข้าร่วมการชุมนุม ง., 2 มกราคม 2551.

[132] Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*. (Boston, MA: Porter Sargent, 1973), pp. 11.

[133] *Ibid*., pp. 17-24. อย่างไรก็ดี ปัญหาของแนวคิดเรื่องอำนาจเช่นนี้ได้รับการวิจารณ์อย่างมาก ข้อวิจารณ์ที่สำคัญคือ Sharp ลากเส้นแบ่งระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองชัดเจนเกินไป และอำนาจมิได้ขึ้นอยู่กับการเชื่อฟังเพียงอย่างเดียว ขณะที่การถอดถอนอำนาจมิได้อยู่บนฐานความสมัครใจ (voluntary) เท่านั้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจซับซ้อนกว่าการลากเส้นแบ่งเป็นสองขั้วว่าใครปกครองใคร หรือใครครอบงำใคร ในขั้นลึกที่สุดอำนาจแฝงฝังอยู่ในวาทกรรม หรือการผลิตความจริงผ่านองค์ความรู้และสถานบันที่ผลิตซ้ำองค์ความรู้เหล่านี้ ด้วยเหตุนี้ ผู้กดขี่จึงไร้ตัวตน ดูข้อวิจารณ์ทฤษฎีอำนาจของ Gene Sharp ได้ใน Brian Martin, "Gene Sharp's Theory of Power," *Journal of Peace Research*. Vol. 26 No. 2 (1989), pp. 213-22; Kate McGuinness, "Gene Sharp's Theory of Power: A Feminist Critique of Consent," *Journal of Peace Research*. Vol. 30 No. 1 (1993), pp. 101-15; Ralph Summy, "Nonviolence and the Case of the Extremely Ruthless Opponent," *Pacifica Review*. Vol. 6 No. 1 (1994), pp. 1-29; Roland Bleiker. *Popular Dissent, Human Agency and Global Politics*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).

[134] การประท้วงและการชักจูงเป็นปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ เพื่อแสดงความเห็นตรงข้าม หรือสนับสนุน ต่อสาธารณชน วิธีการต่างๆ ได้แก่ การกล่าวปราศรัย การสร้างคำขวัญกลุ่ม การล็อบบี้ การเลือกตั้งล้อเลียน การให้รางวัลล้อเลียน การใส่เสื้อผ้าเป็นสัญลักษณ์ การเดินขบวน การล้อเลียนหรือพูดจาเสียดสีเจ้าหน้าที่รัฐ การชุมนุมประท้วงและการเดินออกจากที่ประชุม เป็นต้น ส่วนการไม่ให้ความร่วมมือคือการตั้งใจถอดถอนการสนับสนุนต่อบุคคลหรือสถาบันต่างๆ เช่น การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และทางศาสนา การไม่ยอมร่วมเพศด้วย การนัดหยุดงาน การขัดขืนไม่เชื่อฟังกฎหมาย (แต่ต้องยอมรับโทษที่เป็นผลจากการขัดขืนนั้น การแทรกแซงเกี่ยวข้องกับเจตนาขัดขวาง หรือกระทั่งล้มล้างรูปแบบพฤติกรรมดั้งเดิม นโยบาย ความสัมพันธ์ หรือสถาบันที่มีอยู่ วิธีการการแทรกแซงได้แก่ การนั่งขวาง ยืนขวาง ขับขวาง สวดมนต์ขัดขวาง การครอบครองสถานที่โดยไม่ใช้ความรุนแรง การขวางถนน หรือการตั้งรัฐบาลทางเลือกควบคู่กับรัฐบาลที่มีอยู่ ดูเพิ่มเติมใน Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, pp. 117-433; ; Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential*, pp. 49-65.

[135] Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, pp. 129-514; Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential.* (Boston: Porter Sargent), pp. 39-65 แม้การต่อต้านอำนาจกดขี่ของฝ่ายตรงข้ามเป็นเรื่องสำคัญ Robert Burrowes เตือนว่าปฏิบัติการสันติวิธีไม่ควรมุ่งแต่ทำลายฝ่ายตรงข้าม แต่ต้องสร้างความเข้มแข็งให้แก่ *ศูนย์โน้มถ่วง* (centre of gravity) ของฝ่ายผู้ต่อต้านด้วย ศูนย์โน้มถ่วงคือเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของผู้คนในสังคม (เช่น ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรม ระบบยุติธรรมที่ไม่เลือกปฏิบัติ และวัฒนธรรมที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย เป็นต้น) ศูนย์โน้มถ่วงที่เข้มแข็งจึงช่วยเสริมสร้างสมรรถภาพของผู้ต่อต้านให้บรรลุเป้าหมายในการล้มล้างการกดขี่ได้ ดู Robert Burrowes, *The Strategy of Nonviolent Defense: A Gandhian Approach.* (New York: State University of New York Press, 1996).

[136] Doug Bond, "Nonviolent Direct Action and the Diffusion of Power," in P. Wehr, H. Burgess, and G. Burgess (eds.) *Justice Without Violence*. (London: Lynne Rienner Publishers, 1994), pp. 59-80.

[137] Hannah Arendt, *On Violence*. (New York: A Harvest Book Harcourt Inc., 1970), pp. 52-6.

[138] ดูตัวอย่างใน Max Abrahms, "Why Terrorism Does Not Work," *International Security*. Vol. 31 No. 2 (2006), pp. 42–78; Ralph Summy, "Defeating Terrorism Nonviolently: An Enquiry into an Alternative Strategy," in S. Ram and R. Summy (eds.) *Nonviolence: An Alternative for Defeating Global Terror(ism)*. (New York: Nova Science Publisher, 2008), pp. 257-78; Brian Martin, "Terrorism as a Backfire Process," in *Ibid.,* pp.57-70.

[139] ดูตัวอย่างงานศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับ *ความได้เปรียบ* ของยุทธศาสตร์สันติวิธีใน Ted Gurr, "Nonviolence in Ethnopolitics: Strategies in the Attainment of Group Rights and Autonomy," *Political Science and Politics*. Vol. 33 No. 2 (2000), pp. 156-60; Maria J. Stephan and Erica Chenoweth, "Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict," *International Security*. Vol. 33 No. 1 (2008), pp. 7-44. ในงานศึกษาตรรกะเชิงยุทธศาสตร์ของความขัดแย้งแบบไม่ใช้ความรุนแรง (the strategic logic of nonviolent conflict) Stephan และ Chenoweth สำรวจฐานข้อมูลเกี่ยวกับการต่อต้านขัดขืนของกลุ่มต่างๆ ทั่วโลก พบว่ากลุ่มที่อาศัยวิธีการรุนแรงประสบความสำเร็จในการบรรลุเป้าหมายทางการเมืองเพียงร้อยละ 26 เท่านั้น ขณะที่กลุ่มซึ่งใช้ปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นหลักบรรลุเป้าหมายทางการเมืองถึงร้อยละ 53 เนื่องด้วยเหตุผลเรื่องความชอบธรรมและการได้รับความสนับสนุนจากประชาชนในประเทศและประชาคมโลก.

[140] ในแง่นี้ รวมถึงเมื่อนักปฏิบัติการสันติวิธีเริ่มใช้ความรุนแรง ความชอบธรรมของกลุ่มย่อมลดลงในสายตาสาธารณชน เนื่องจากตรรกะของปฏิบัติการรุนแรงที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ทำงานสัมพันธ์กับการลดความชอบธรรมของฝ่ายที่ใช้ความรุนแรง.

[141] Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential,* pp. 406-8.

[142] Brian Martin and Wendy Varney, *Nonviolence Speaks: Communication Against Repression*. (New Jersey: Hampton Press, 2003); Brian Martin, *Justice Ignited: The Dynamics of Backfire*. (Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, 2007).

[143] อย่างไรก็ดี นักทฤษฎีเหล่านี้ก็เห็นว่าฐานทางศีลธรรมของให้สันติวิธีช่วยให้ปฏิบัติการทรงพลังและมีฐานสนับสนุนจากสาธารณชนที่เข้มแข็งมากกว่า ดู Brian Martin and Wendy Varney, *Nonviolence Speaks: Communication Against Repression*, p. 126; Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential,* pp. 413.

[144] Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential,* pp. 413.

[145] ดู Sidney Tarrow, "States and opportunities: The political structuring of social movements," in D. McAdam, J. D. McCarthy, and M. N. Zald (eds.) *Comparative Perspectives on Social Movements*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1996); Donatella della Porta, "Social movements and the state: Thoughts on the policing of protest," in D. McAdam, J. D. della Porta, McCarthy, and M. N. Zald (eds.) *Comparative Perspectives on Social Movements*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1996); Donatella della Porta, "Social movements and the state: Thoughts on the policing of protest"; Donatella della Porta, "The policing of protest," *African Studies*. Vol 56 No. 1 (1997), pp. 97-127; Donatella della Porta and Herbert Reiter, "Introduction: The Policing of Protest in Western Democracies,"in D. della Porta and H. Reiter (eds.) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies,* pp. 1-34.

[146] ดู P. A. J. Waddington, "Towards Paramilitarism? Dilemmas in Policing Civil Disorder," *British Journal of Criminal*. Vol 27 No. 1 (1987), pp. 37-46; Tony Jefferson, *The Case Against Paramilitary Policing*. (Milton Keynes: Open University Press, 1990); David Waddington and Mike King, "Coping with disorder: Changing relationship between police public order strategy and practice – a critical analysis or Burnley Riot," *Policing and Police*. Vol. 14 No. 2 (2004), pp. 118-37; Alex S. Vitale, "From Negotiated Management to Command and Control: How the New York Police Department Polices Protests," *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*. Vol. 15 No. 3 (2005), pp. 283-304. ดูตัวอย่าง, *การอ่านสัญญาณพลาด* ของกองกำลัง

ควบคุมฝูงชนอันนำมาสู่โศกนาฏกรรมในการชุมนุมที่ Sharpeville ประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อปี 1960, ใน Philip Frankel, "South Africa: The Politics of Police Control," *Comparative Politics*. Vol. 12 (1980), pp. 481-99.

[147] ดู P. J. A. Waddington, *The Strong Arm of the Law: Armed and Public Order Police*. (Oxford: Clarendon Press, 1991); Clark McPhail, David Schweingruber and John D. McCarthy, "Policing Protest in the United States: 1960-1995," in D. della Porta and H. Reiter (eds.) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies,* pp.49-69; John M.Kenny, Clark McPhail, Peter Waddington, Sid Heal, Steve Ijames, Donald N. Farrer, Jim Taylor, and Dick Odenthal, "Crowd Behavior, Crowd Control, and the Use of Non-Lethal Weapons," *Human Effects Advisory Panel, Report of Findings*. (Pennsylvania: Institute of Non-Lethal Defense Technologies, 2001).

[148] Donatella della Porta and Herbert Reiter, "Introduction: The Policing of Protest in Western Democracies," pp. 10-28.

[149] Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, pp. 608-43; Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice and 21st Century Potential,* pp. 387-98.

[150] สัมภาษณ์, (อดีต) รองผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี, 6 มกราคม 2551; และดูเพิ่มเติมในนารี เจริญผลพิริยะ, "เกริ่นนำก่อนเริ่มเล่า," ใน นารี เจริญผลพิริยะ และจันจิรา สมบัติพูนศิริ (บก.), *ดากใบในอากาศ: ความทรงจำที่ปลิดปลิวจากความรับรู้,* หน้า 9-44.

[151] ดู Robert L. Helvey, *On Strategic Nonviolent Conflict: Thinking about the Fundamentals*. (Boston: The Albert Einstein Institution, 2004), pp. 107-15 Helvey สรุปลักษณะของผู้นำขบวนการสันติวิธีดังนี้ 1) เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่คนอื่นๆ ในกลุ่ม; 2) รู้จักว่ากลุ่มคนที่ตนนำว่าเป็นอย่างไร มีลักษณะพื้นฐานเช่นไร; 3) มีสมรรถภาพในการปฏิบัติงาน ตัดสินใจรวดเร็ว เด็ดขาด และรอบคอบในเวลาเดียวกัน; 4) พร้อมรับผิดเมื่อเกิดความผิดพลาด; 5) ตระหนักคนอื่นๆ ในกลุ่มในส่วนร่วมในความสำเร็จของปฏิบัติการ; 6) มีความภักดี; 7) รู้จักฝ่ายตรงข้าม; 8) เรียนรู้จากประสบการณ์; 9) เสริมศักยภาพของคนอื่นๆ ในกลุ่ม.

[152] Doug Bond, "Nonviolent Direct Action and the Diffusion of Power," pp. 65.

[153] Donatella della Porta and Herbert Reiter, "Introduction: The Policing of Protest in Western Democracies," pp. 20.

[154] ดู ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี, "40 เดือนแห่งความรุนแรง: สุดปลายขอบของการใช้เหตุผลและสมานฉันท์." อย่างไรก็ดี นี่ไม่ได้หมายความว่ารัฐมิได้คุกคามผู้ที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมในรูปแบบอื่นซึ่งไม่ปรากฏทางสาธารณะ เช่น การติดตามแกนนำ การจับกุมแกนนำในภายหลัง รวมถึง*มาตรการลับอื่นๆ* ในภายหลัง ข้อสรุปนี้ใช้ได้กับการรับมือการประท้วง ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่มีการประท้วงเท่านั้น และมีความหมายจำกัดอยู่ที่การใช้หรือไม่ใช้กำลังอาวุธ รวมถึงมาตรการทางทหารอื่นๆ เพื่อสลายการชุมนุม.

[155] สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2551.

[156] ดนัย มู่สา, " นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในสมัย พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์."

[157] สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, "คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 206/2549 เรื่อง นโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้; สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, "คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 207/2549 เรื่อง การบริหารราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้."

Building Peace Cultures the "Thai Ways":
A Decade of Peace Studies in Thailand

Chayanit Poonyarat
Peace Information Center
Faculty of Political Science, Thammasat University

It is rather contradictory for Thai society to proudly call itself a peace-loving nation when its contemporary history seems inseparable from deadly conflicts. The uprising against dictator rule in 1973 ended with almost a hundred deaths and a thousand injuries. The incident was followed a few years later by the massacre of students and protestors in the middle of the country's capital, and in May 1992 by the clash between demonstrators and military resulting in hundreds of deaths and disappearances. During the more recent history, many more lives have been lost as a consequence of the ongoing conflicts including the insurgency-based violence re-erupting in the southern border provinces since the beginning of 2004 and the latest overthrown of government in 2006 While the former deadly conflict has claimed over 5,086 lives and 8,485 injuries,[1] the latter, though some controversially refer to it as a "nonviolent coup d'etat" as it ended without any official record of death and injury, clearly escalates the political tension and leads to several clashes causing no less than a hundred of lives during these past years.

It is perhaps similar to when one falls ill that he is in need of a medical doctor to help understand what goes wrong with one's system as well as to cure the disease,[2] these destructive development has urged Thai society to strife for the ways the rising deadly conflicts can be understood and consequently be

[1] "Southern Violence: January 2004 to February 2012" in *Deep South Watch*, http://www.deepsouthwatch.org/sites/default/files/southern_violence_from_jan2004_to_feb2012english.pdf, accessed April 1, 2012.
[2] See discussions on medical metaphor to violent conflict in Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means*. (London: SAGE, 1996), 1.

peacefully resolved. Such medical approach to heal the illnesses could be compared to the way peace education is to make sense of the violent conflicts and attempt to overcome them through peaceful means. Some academic institutes are founded in Thailand during the past decades specifically to advocate peacebuliding and human rights through their peace curriculums and non-curriculum activities. This paper is an attempt to review the development of peace studies in Thailand through the works of these existing institutes. It aims to explore how the Thai peace academies are established, their approaches to peace as well as the plausible reasons behind their different orientations to peacebuilding.

Peace Studies as Institution: An Overview of Peace Institutes in Thailand

An effort to establish peace studies in Thailand can be traced as far back to 1972 when the Faculty of Education, Chulalongkorn University hosted an international conference on the subject emphasizing education as a prominent instrument for peacebuilding within a society and attempting to introduce conflict resolution courses in school curriculum.[3] Although the peace curriculum in schools remains subtle, some academic institutes, most of which affiliate with universities, are established one after another to administer academic degrees and/or courses as well as some non-curriculum activities in peacebuilding and human rights across the country. This paper focuses on these existing peace institutes, in other words the peace education that is institutionalized, for mainly two reasons. First, it can be argued that an institution, with its norms and regulations, can significantly reflect and influence social behaviors. In trying to make sense of a society, one needs to therefore understand not only the agents of actions, but also the social conditions in which such agents operate and are

[3] Walai Arunee (ed.), *Peace Education and Conflict Solving* (*Santhi Suksa Lae Karnkaepanha Kwamkudyaeng*) (in Thai). (Bangkok: Chulalongkorn University Press, 1986), i.

nurtured.[4] In peace research, in particular, an analysis of the structures which give rise to perpetrators is emphasized if one wishes to bring about a sustainable peaceful solution to a violent conflict. It could be for these reasons that the establishment of the two peace research institutes in 1950s, including Institut Francais de Polemologie and the Peace Research Laboratory, are considered the beginning of peace studies in Europe and America.[5] Another reason why an emphasis on the institutionalization of peace studies, through the work of peace institutes, should well reflect the development of its field is based upon the findings regarding the nature of intractable conflict. Contrary to the common perception that a protracted dispute is unregulated, under-organized and volatile, peace research reveals a conflict rather becomes enduring due to its pattern of destructive behaviors as well as the repeating and increasing hostile attitudes toward one another.[6] In this sense, a conflict is intractable as it becomes institutionalized. Once these hostile perceptions and expressions between parties become systematized, they become more difficult to challenge. Peace research suggests putting an end to an intractable conflict therefore needs, on the one hand, to de-institutionalize the hostile attitudes and behaviors and, on the other hand, to re-institutionalize a constructive interpretation of relationships toward the more peaceful coexistence.[7] An institution advocating peace education is a way in which the more positive mindsets and practices could be installed. The view is shared in Glenn D. Paige's *Nonkilling Global Political Science* arguing a killing-free society can be achieved through institutional changes by advocating the

[4] See Andre Lecours (ed.), *New Institutionalism: Theory and Analysis*. (Ontario: University of Toronto Press, 2005), 8-11.
[5] Carolyn Stephenson, "Peace Studies, Overview," in Lester Kurtz (ed.), *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (2nd Edition), Volume 2*. (MO: Elsevier, 2008), 1539.
[6] *Ibid.*
[7] *Ibid.*, 1420-1425.

nonkilling knowledge and skills through researches and trainings.[8] Paige emphasizes in particular the idea of nonkilling universities and academic institutes to promote peace education as well as to serve as a venue for exchange of ideas and resources necessary for nonkilling policies.[9]

In reference to such framework, there are today eight institutes specifically founded in purpose of advocating peace and human rights education across the country. The first of all is Peace Information Center founded in 1988, in affiliation with the Foundation for Democracy and Development Studies and housed in Thammasat Univesrity. As reflected in its title, the center's mission is to provide information and policy recommendations to state agencies as well as the Thai public on peace and nonviolence. It is not until seven years later that another peace academy was set up. The Institute for Dispute Resolution is established in 1995 with the support from the Canadian International Development Agency (CIDA) within Khon Kaen University in the country's northeastern province. The works of the institute include researches, policy advocacy and trainings on dispute resolution, especially those regarding resource-based conflicts.[10] The institute later in 2001 joins the other peace academies in ASEAN to launch the Southeast Asian Conflict Studies Network or SEACSN to promote a regional network of researchers and institutional collaboration on conflict resolution, in which the Khon Kaen-based center serves as the network's national coordinator in Thailand.[11] Within the same year (2001), King Prajadhipok's Institute's Office of Peace and Governance was promoted to the Center for Peace for Developing Democracy. The center's title was again changed into the Center for Peace and Governance in 2002 in order to represent its

[8] Glenn D. Paige, *Nonkilling Global Political Sciences.* (Honolulu, HI: Center for Global Nonkilling, (2nd revised English edition) 2009), 114.
[9] *Ibid.*, 117-118..
[10] Institute for Dispute Resolution (in Thai), http://idr.kku.ac.th/About/Story.aspx, accessed on April 1, 2012.
[11] Southeast Asian Conflict Studies Network, http://www.seacsn.net/, accessed on April 1, 2012.

objectives which include to study as well as to organize trainings and seminars on conflict resolution, peace education and participatory democracy.[12]

The year 2004, in which violence has re-emerged in the Malay-Muslim majority Southern border provinces, becomes a busy year for the institutionalization of peace studies in Thailand. Four institutes are founded across the country within this year including the Research Center for Peace Building in Bangkok and the southern-based Peace Studies Institute, which are established in direct response to violence in the southern region. While the former is affiliated with Mahidol University and envisions to bringing about the peaceful Thai society through diversity and multiculturalism,[13] the latter is housed in Prince of Songkhla University and aims to promote local wisdom on a peaceful multi-cultural community within the southern region.[14] The Research Center for Peace Building of Mahidol University later becomes a unique peace institute in the country as it joined with the Center for Human Rights Studies and Social Development in 2011 and changed its title into the Institute of Human Right and Peace Studies. The other two peace research institutions established in 2004 are the Center for Peace and Conflict Resolution and the Center for Peace in Health Care. While the Center for Peace and Conflict Resolution is founded in connection with Chulalongkorn University as the ninth among all Rotary International-sponsored university-based conflict studies centers worldwide,[15] the

[12] King Prajadhipok's Institute, *Manual on King Prajadhipok's Institute's Courses and Services* (*Kumue Laksood Karnsuksa Tangtang Lae Karnhaiborikarn Khong Sathaban Phra Pokklao*). (in Thai) (Nonthaburi: King Prajadhipok's Institute, NA), 66-67.

[13] Research Center for Peace Building (in Thai), http://www.peace.mahidol.ac.th/, accessed on April 2, 2012.

[14] Peace Studies Institute (in Thai), http://w08.psu.ac.th/node/407, accessed on April 2, 2012.

[15] The Rotary Foundation of Rotary International, *Rotary Centers Alumni* (IL: The Rotary Foundation of Rotary International, 2009), 1. The other eight Rotary Centers for International Studies in peace and conflict resolution include those located in (1) Duke University and University of North Carolina at Chapel Hill (North Carolina, USA), (2) International Christian University (Tokyo, Japan), (3) Sciences Po (Paris, France), (4) Universidad del Salvador (Buenos

Center for Peace in Health Care operates under the Ministry of Public Health to promote knowledge and skills in mediation in response to the increasing lawsuits filed against health care personnel and agencies.[16] The most recently established peace institute in Thailand is the Institute of Religion, Culture and Peace founded in affiliation with Payap University in the northern province of Chiangmai. It was originally named the Institute for the Study of Religion and Culture (ISRC) when founded in 1996, with its primary mission to foster an increased mutual appreciation and cooperation among the world's different religious communities and to contribute to greater inter-religious and intra-religious understanding. The institute's title was changed in 2007 when its objectives were expanded to include also peacemaking and peacebuilding efforts.[17]

In addition, a cabinet decision on November 29, 2005 to promote peace curriculums in all universities is clearly a catalyst for the development of peace education in the country.[18] Though peace curriculum is yet available for undergraduate degree, the graduate-level peace programs are no longer uncommon in the country. The first MA degree in Conflict and Peace Studies is launched in 2008 at Prince of Songkhla University's Peace Studies Institute as an attempt to empower the locals with conflict resolution knowledge and skills to become the active peacebuilding agents of the Southern region,[19] while another MA program in Human Rights and Peace Research is administered by the new

---

Aires, Argentina), (5) University of Bradford (West Yorkshire, England), (6) University of California, Berkeley (California, USA), and (7) University of Queensland (Brisbane, Australia).

[16] Ministry of Public Health's Office of Permanent Secretary's Order No. 2032/2004 (in Thai) dated September 24, 2004; quoted in Center for Peace in Health Care, http://www.moph.go.th/ops/cphc/, accessed on April 4, 2012.

[17] Institute of Religion, Culture and Peace (in Thai), http://isrc.payap.ac.th/, accessed on April 4, 2012.

[18] Minutes of the ministerial cabinet meeting on November 29, 2005 (in Thai); quoted in Valaya Alongkorn Rajabhat University, "Master of Arts Program in Integrated Conflict Management," http://grad.vru.ac.th/download/course_MA.pdf, accessed on April 4, 2012.

[19] Peace Studies Institute, *Course Description of Master of Arts Program in Conflict and Peace Studies* (in Thai). (Songkhla: Prince of Songkhla University, 2008), 3.

Institute of Human Right and Peace Studies of Mahidol University is launched this year (2012) aiming to equip its students with an analytical skill and a strong commitment in human rights and nonviolence.[20] The only PhD program in peace education in the country is entitled PhD in Peacebuilding and is operated by the Institute of Religion, Culture and Peace at the northern Payap University. The four-year international program is designed to achieve an integration of theoretical and practical skills in peacebuilding.[21]

Despite non-existence of an undergraduate degree in peace studies, some peace courses are available for students in the undergraduate level at Mahidol University, Thammasat University and Prince of Songkhla University. Peace Information Center has long introduced a Seminar on Violence and Nonviolence in Politics for the undergraduate students at the Faculty of Political Science, Thammasat University. The course examines problems of violence in all its inter-related layers of personal, structural and cultural. It seeks also to explore nonviolent alternatives as a problem-solving approach instead of violent methods to the problems of violence.[22] Two other undergraduate courses on "Conflict Transformation by Peaceful Means" and "Society, War and Peace" were administered by the Research Center for Peace Building at the time and continued under the new Institute of Human Right and Peace Studies. These courses share the objectives in familiarizing the students with theories on conflict, violence and nonviolence.[23] Meanwhile, the Peace Studies Institute together with the Faculty of

[20] Institute of Human Right and Peace Studies, Mahidol University, *Details of MA program in Human Rights and Peace Research* (in Thai), http://www.grad.mahidol.ac.th/grad/admission/pdf/admisdoc/7703MG00.pdf, accessed on April 22, 2012.
[21] See Institute of Religion, Culture and Peace's doctor of philosophy in peacebuilding, http://isrc.payap.ac.th/, accessed March 31, 2012.
[22] Faculty of Political Science, Thammasat University, Requirements for the Degree of Bachelor of Arts in Political Science (Revised version B.E. 2004), http://www.polsci.tu.ac.th/pr_edu/requi.pdf, accessed on March 31, 2012.
[23] Research Center for Peace Building, *Undergraduate course descriptions* (in Thai),

Management Sciences has since 2006 launched a selective course on Conflict Management for all undergraduates at Prince of Songkhla University, in attempt to introduce theories and techniques of conflict management for the implementations in daily life.[24] I

In addition to these graduate and undergraduate curriculums, four certificate programs on community peacebuilding, conflict management for public policies, mediation, and training of trainers on conflict management are hosted by King Prajadhipok's Center for Peace and Governance for high-rank officials, politicians and executives in private sector and/or non-governmental organizations,[25] while another three training programs are conducted by the Center for Peace in Health Care specifically for those in health care system, including the mediation program for executives, conflict management in health care system, and the training of trainers on mediation.[26] In 2006, two years after its establishment, the Rotary Center for International Studies in Peace and Conflict Resolution launches a short-term certificate course in peace and conflict studies for professionals with peacebuilding background. The international 11-week intensive coursework curriculum is designed to give a comprehensive overview of peace studies and conflict resolution field.[27]

Furthermore, all the eight institutes advocate also a wide range of non-curriculum activities on peacebuilding. According to their published resources, the former Research Center for Peace Building is the most active in carrying out

---

http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=12&Itemid=39, accessed on March 31, 2012.

[24] See Peace Studies Institute's course description on Conflict Management (in Thai), http://www2.psu.ac.th/news/news49/conflict_28_2.doc, accessed March 31, 2012.

[25] King Prajadhipok's Institute, *Manual on King Prajadhipok's Institute's Courses and Services* (*Kumue Laksood Karnsuksa Tangtang Lae Karnhaiborikarn Khong Sathaban Phra Pokklao*). (in Thai) (Nonthaburi: King Prajadhipok's Institute, NA), 70-79.

[26] See Center for Peace in Health Care (in Thai), http://www.moph.go.th/ops/cphc/curricurum.html, accessed on April 2, 2012.

[27] See Rotary Center for International Studies in Peace and Conflict Resolution, http://www.rotary-chula.org/, accessed on March 31, 2012.

the non-curriculum peacebuilding activities, both in terms of quantity and variety of the projects. According to its database, the center operated no less than 71 projects over the period of eight years, varied from those on inter-faith dialogue, human rights, trauma healing and reconciliation.[28] Though the center claimed to concentrate its effort in restoring peace in the southern provinces, it becomes difficult to draw a conclusion on its area of expertise given the wide range of activities it advocated. The Institute for Dispute Resolution, on the other hand, seems to develop its proficiency in mediation and negotiation through the number of mediation-negotiation trainings organized regularly as well as its mediation services provided for conflicting parties. The institute also acts as a mediator between an industrial entrepreneurs and communities within the eastern province of Rayong concerning the people's health affected by these industries.[29]

Comparing Thai Peace Studies to the International Peace Research

In her review on international peace education and research, Carolyn Stephenson categorizes the development of peace research into three different phases. The first phase, during World War I and II, begins with the quantitative researches of Quincy Wright[30] and Lewis Richardson.[31] While Wright concludes in his studies that war is a result of ideological, psychological and political incompatibilities, Richardson interestingly finds cultural and religious coherence does not lessen the chance of groups engaging in wars. The two pioneers in peace

[28] See Research Center for Peace Building (in Thai), http://www.peace.mahidol.ac.th/, accessed on April 4, 2012.
[29] See Institute for Dispute Resolution's Reconciliation for Health Project (in Thai), http://idr.kku.ac.th/PageDetail.aspx?head=RElation&ID=10, accessed on April 2, 2012.
[30] See Quincy Wright, *A Study of War*. (org. publ. 1942) (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1965); quoted in Carolyn Stephenson, "Peace Studies, Overview," in Lester Kurtz (ed.), *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (2nd Edition), Volume 2*, 1539.
[31] See Lewis Richardson, *Statistics of Deadly Quarrels*. (Pittsburgh, PA: Boxwood Press, 1960); and Lewis Richardson, *Arms and Insecurity*. (Pittsburgh, PA: Boxwood Press, 1960); quoted in Carolyn Stephenson, "Peace Studies, Overview," in Lester Kurtz (ed.), *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (2nd Edition), Volume 2*, 1539.

research however agree the findings on conflict and peace could help prevent wars and resort to peaceful resolution. In reference to the number of works on war-related issues, this early stage of peace research is often characterized as a decade of "war studies" and peace was accordingly defined merely as an absence of war.[32] This decade between 1940s and 1950 is also known for the beginning of peace research institutes in both Europe and America.[33]

Peace education, influenced by this early phase of peace research, begins only within the limited circle of graduate study. According to Stephenson, it is not until the second phase of peace research, during 1960s-1970s, that peace education is expanded to some undergraduate courses. The focus of peace research during this second phase is shifted toward social injustice as it is influenced by the mass movements of anti-Vietnam War, Civil Rights and women's rights,[34] while its academic advancement is marked by the works of the founder of modern peace research Johan Galtung and a prominent peace researcher Kenneth Boulding. While Galtung argues the structural form of violence causes sufferings to people not any less than wars and advocates for the positive peace whereas political, economic and social cooperation and justice is applied,[35] Boulding defines peace as a state in which a society needs not to consider violence and concludes justice is a key issue in both war and peace.[36]

---

[32] See Chaiwat Satha-Anand, ***Peace Theories\Peace Culture.*** (Santi Tritsadee\Witi Wattanatham) (in Thai). (Bangkok: Komol Keemthong Publishing, 1996), 1-17.

[33] Institut Francais de Polemologie is founded in France and the Peace Research Laboratory in USA; quoted in Carolyn Stephenson, "Peace Studies, Overview," in Lester Kurtz (ed.), ***Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (2nd Edition), Volume 2***, 1539.

[34] ***Ibid***., 1540.

[35] See Carolyn Stephenson, "Peace Studies, Overview," in Lester Kurtz (ed.), ***Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (2nd Edition), Volume 2***, 1537; Chaiwat Satha-Anand, ***Peace Theories\Peace Culture.*** (Santi Tritsadee\Witi Wattanatham) (in Thai), 23-27; and Charnchai Chaisukosol, "Editorial: What is Peace Studies" (in Thai), http://chaisuk.files.wordpress.com/2008/09/peace-studies.pdf, accessed on March 31, 2012.

[36] Kenneth Boulding, ***Stable Peace.*** (Austin, TX: University of Texas press, 1978); quoted in Carolyn Stephenson, "Peace Studies, Overview," in Lester Kurtz (ed.), ***Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (2nd Edition), Volume 2***, 1539.

The third phase of peace research in 1980s, according to Stephenson, is characterized by its focus on the alternatives to war in response to the international anti-nuclear movements. Peace research of this decade is also strongly influenced by Gene Sharp's work on strategic nonviolent action, where researches become integrated with peace education and advocacy.[37] Over two decades later, the attack on the World Trade Center in New York marks another turning point for international peace studies, that many peace researchers become interested in "terrorism studies" as well as the violence caused by ethnic and/or religious differences.[38]

When compare to Carolyn Stephenson's framework, it can be argued that peace studies in Thailand is strongly influenced by the third wave of international peace research. Time-wise, Peace Information Center as the country's first peace institute founded in 1988 is consistent with the latest phase of international peace research. It is therefore not surprising that the center's earlier works outline advocacy on nuclear non-proliferation and disarmament.[39] Content-wise, it is as well similar to the third wave of international peace studies that activities of Thailand's eight functioning peace institutes are the combination of peace researches, education and trainings, with their targeted audience not limited to university students but the general public. Furthermore, it appears that all these eight peace academies advocate the alternatives to violence, including mediation, negotiation, conflict transformation and nonviolent action. This too is in accordance with Stephenson's third wave of international peace studies.

---

[37] *Ibid.*, 1537-1542.
[38] *Ibid.*, 1545.
[39] See Surachart Bamroongsuk, *Introduction to Nuclear Weapons and Strategies*. (Kwamroo Buengton Wa Duey Arwut and Yuttasart Nuclear) (in Thai). (Bangkok: Peace Information Center, 1988); and Puangthong Roongsawatsap, *Knowledge on Demilitarization and Development*. (Kwamroo Wa Duey Karnlodkamlangrob Lae Karnpattana) (in Thai) (Bangkok: Peace Information Center, 1989).

Peace Studies in Thailand: Issues and Approaches to Peace and Conflict

Though the peace institutes in Thailand have some characteristics in common when compared to the development of international peace research, there remain some differences in their focuses of conflict issues as well as their approaches to peace and conflict. These distinctions can basically be explained by the residences of these institutes and how they are founded. In other words, the orientations of these peace institutes are conditioned by their geographical contexts as well as their sponsors. The Center for Peace in Health Care, for instance, is established under the Ministry of Public Health with a clear mission to promote dispute resolution specifically for personnel of the ministry. The Institute for Dispute Resolution, on the other hand, directs its attention to resource-based disputes as the institute locates in the northeastern region of the country where the conflicts over natural resources are at high stakes. As the only peace academy in the South, Prince of Songkhla's Peace Studies Institute is supposedly responsible to intellectually empower the locals on peacebuilding efforts against to the ongoing deadly conflict in the southern border provinces. Likewise, King Prajadhipok's Center for Peace and Governance prioritizes its work in solving political conflicts, as reflected in its curriculums and trainings, due to its close relation with the Thai Parliament, while the Institute of Religion, Culture and Peace of Payap University determines to promote peace through inter-faith dialogue based upon its strong influence from the Church of Christ in Thailand Foundation.

Furthermore, it can be argued that the different approaches to peacebuilding among these existing institutes in Thailand are subject to their theoretical understanding of conflict. Though it becomes commonly understood among those in the field that conflict is normal in human relationship and does not necessarily lead to violence, the works of some peace institutes in Thailand still reflect otherwise. King Prajadhipok's Institute's Center for Peace and

Governance, for instance, portrays conflict as an obstruction to achieve a peaceful society which could and should be prevented. Such perception of conflict is well reflected in the center's conflict prevention programs, both in the curriculums and activities.[40] Some other peace institutions such as the Institute for Dispute Resolution and the Center for Peace in Health Care largely promote peace through the "technical approach" of mediation as they are convinced hostility can be changed into a win-win situation by improving the parties' listening skill and dialogue.[41] Such approach is far more popular in Thai society compared to the forceful nonviolence as suggested in Gene Sharp's strategic nonviolent action[42] and advocated in Thailand by Peace Information Center. The latter, acknowledging nonviolent protest and civil disobedience as a way to address injustice, perceives conflict and conflict intensification as the necessary drive for positive change. Yet, the measure is rather controversial for many as it sometimes challenges the existing legal norms and could create turbulence in the society. Such negative perception is well reflected in a national survey revealing the majority of state officials are of the views that protesters, regardless of their nonviolent nature, are selfish and should never be trusted. Over 88 percent of the respondents are in support of the arrest and harsh treatment for these demonstrators.[43] Similarly, another recent poll conducted early this year shows more than half of the civilian respondents are disturbed by the protests, regardless of their nonviolent characters.[44]

---

[40] See King Prajadhipok's Institute, ***Manual on King Prajadhipok's Institute's Courses and Services*** (***Kumue Laksood Karnsuksa Tangtang Lae Karnhaiborikarn Khong Sathaban Phra Pokklao***). (in Thai), 70-71.

[41] Wanchai Wattanasap, "Conflict in Public Health Service" Center for Peace in Health Care (in Thai), http://www.moph.go.th/ops/cphc/curricurum.html, accessed on April 2, 2012.

[42] See Gene Sharp, ***The Politics of Non-Violent Action***. (Boston: Porter Sargent Publisher, 1973).

[43] Seksan Prasertkul, ***People's Politics in Thailand's Democratic Regime***. (***Karnmueng Pakprachachon Nai Rabopprachatipataithai***) (in Thai) (Bangkok: Amarin Publishing, 2005), 181-182.

[44] NIDA Poll (in Thai), http://nidapoll.nida.ac.th/main/index.php/en/poll-new/nidapoll-2555/227-poll-17-2555, access April 30, 2012.

Conclusion

It has been more than two decades that peace studies are established in Thailand. More than a few peace academic institutions are established one after another. Though these peace institutes share certain common characters and are strongly influenced by the latest development of peace studies in the international level, they remain diverse in their issue focuses and approaches to conflict and peacebuilding. Peace studies in Thailand have come a long way and have certain achievement in promoting peace and human rights in the country. As Thailand is struggling wish the rising violent conflicts throughout the country, it becomes more pertinent than ever for these peace institutes to contribute the knowledge and skills in peacebuilding and human rights to the society in order to make a more peaceful Thailand realizable.